

॥ शाङ्खायनश्रौतसूत्रम् ॥

ŚĀNKHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

TOGETHER

WITH THE COMMENTARY

OF

VARADATTASUTA ĀNARTĪYA AND GOVINDA

EDITED BY

ALFRED HILLEBRANDT, PH. D.

VOL. I

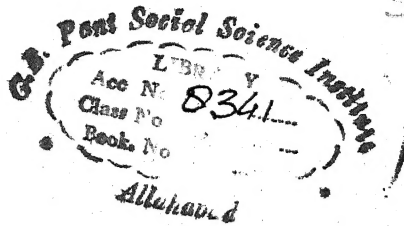
TEXT OF THE SŪTRA, CRITICAL NOTES, INDICES.

PUBLISHED BY

MEHARCHAND LACHHMANDAS PUBLICATIONS

NEW DELHI-110 002 (INDIA)

Published by
MEHARCHAND LACHHMANDAS PUBLICATIONS
4225-A, 1 Ansari Road, Daryaganj
New Delhi-110002

1981

Printed by
SKYLARK PRINTERS
11355, Idgah Road, New Delhi

First Published in 1885-99 by Asiatic Society of Bengal.

PUBLISHERS' NOTE

The Śāṅkhāyana Śrauta Sūtra forms a very important Vedic text. First published nearly a century ago, the book has been out of print since a long time and the absence of it was being felt by the scholars.

We appreciate the guidance and encouragement given by Shri Radhe Shyam Shastri and Seth Satya Narain Kagzi of Bhiwani in bringing out the present edition. Shri Radhe Shyam Shastri has also contributed valuable Appendices to the present edition.

We would like to bring to the notice of the readers the following indications with regard to the present edition :

1. The numerals over the lines in the text indicate the division of Sūtras as given by Varadattasuta Ānartīya.
2. Under the 'List of Errata' (pp. xix-xxiii) in Vol. I of the present edition the corrections pertaining to pages 278-559 may be deleted as these have been incorporated while re-printing by letter press, since these pages of the original edition could not be reproduced by offset process.
3. Page numbers (५६५)-(६४४) following the 'List of Words' refer to the numbers of the original edition.

THE CONTINENTAL

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

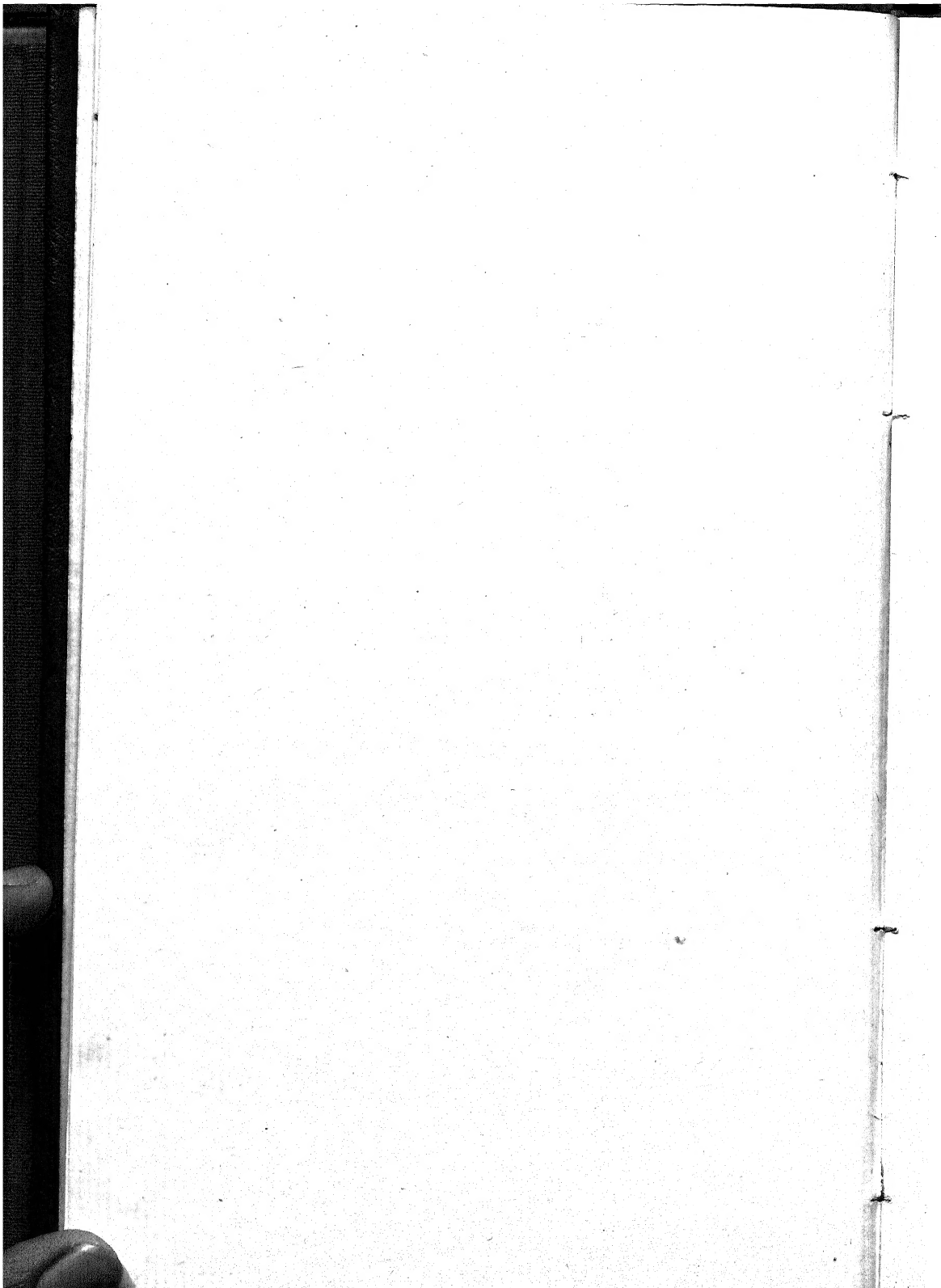
THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

THE CONTINENTAL
HOTEL
NEW YORK
NEW YORK
NEW YORK

CONTENTS

Preface	...	vii
Text of the Sūtra	...	1
Manuscripts of the text and critical notes	...	२३६
Indexes		
I. Index of words	...	3
II. Index of deities mentioned in Index I	...	117
III. Proper names mentioned in Index I	...	119
IV. Some names of hymns and verses	...	121
V. Verses quoted by Pratīkas and contained in the Śakalaśākhā of the Rigveda	...	123
VI. Verses quoted only by Pratīkas and not found in the Śakalaśākhā of the Rigveda	...	180
VII. (A) Verses quoted in full	...	181
(B) Gāthās, Ślokas, etc.	...	187
VIII. (A) Yajus, Nigadas, etc.	...	188
(B) Nivids	...	193
IX. Praiśads, Atipraiśads, etc.	...	193
Appendix by R. S. Shastri	...	197

PREFACE.

1.

THE Sāṅkhāyana Śrauta Sūtra is one of the two great Sūtra-works thus far known which treat of the duties of the Hotar and his assistants at the celebration of the so-called Śrauta or Vaitānika sacrifices, beginning with the Darśa-pūrṇa-māsa Iṣṭi and ending with the complicated Sattra- or 'sacrificial sessions.'

The text of this work I now lay before my colleagues. And, inasmuch as the progress of our common studies depends in great measure upon the facility with which the original sources of our knowledge of ancient India may be consulted, I have added to the text a series of indexes, hoping that they will answer all demands that can reasonably be made upon an editor and will prove of much value as tools and material for further investigation.

Years ago, Professor Weber* advanced the opinion that the home of the Sāṅkhāyanas was in the western regions of India. His view was confirmed and our knowledge of the matter made precise by Professor Bühler, to whose eminent scholarship Sanskrit philology is greatly indebted, in the preface to his translation of the Āpastamba Dharma Sūtra.† From a passage of the Mahābhāṣya concerning the geographical distribution of the Vedas and the Vedic schools, he quotes the following couplet:

उत्तरे गुर्जरे देशे बभूवुः परिकीर्तिताः ।
कीचीतकि ब्राह्मणं च शाखा शाङ्खायनौ स्थिता ॥

* Indische Litteraturgeschichte, ed. 2, p. 59.

† Sacred Books of the East, vol. ii, p. xxxi.

The territory occupied by the S'āṅkhāyana Carāṇa is thus exactly designated as Northern Guzerat.

It is a well-known fact that the S'āṅkhāyanas and Kauṣītakis stood in very close relations. Upon this point, I can add nothing of value to what has already been said by Professor Weber, Professor Lindner,* and others. Nor will I attempt in this place to determine more precisely the relation of the Kauṣītaki Brāhmaṇa to the S'āṅkhāyana S'rauta Sūtra. I will merely remark that the name of S'āṅkhāyana is found neither in the text of the S'rauta Sūtra nor in that of the Brāhmaṇa; while that of Kauṣītaki, among others, occurs as a standard authority several times in both texts. The attribution implied in the printed title rests only upon the testimony of the colophons of the several Adhyāya's: but we are not called upon to disregard these statements: surely, their unanimity is no small warrant for the antiquity and trustworthiness of the tradition which they represent.

The study of the S'āṅkhāyana S'rauta Sūtra in later times seems to have been much neglected, or, at least, to have been limited to a very small number of adherents of the school. To this opinion I was led in the first instance by the apparently extreme rarity of complete manuscripts of Ānartīya's commentary† to the Sūtra. My opinion was afterwards

* Introduction to Das Kauṣītaki Brāhmaṇa, herausgegeben und übersetzt von B. Lindner, 1 Teil. Text. Jena, 1887. Professor Oldenberg (Sacred Books of the East. xxix, p. 1-2) thinks that "Suyajīa" has been the proper name of our author. This is also the opinion of Ānartīya (I, 2, 18; pag. 15 of vol. ii).

† The few copies of this work of Ānartīya, the son of Varadatta, to which I have had access, were described by me several years ago in fascicle iii, p. 289, of the present volume. Since that time, by the generosity of His Highness the Maharāja of Ulwar and by the liberality of the Government of India, I have been allowed to use a manuscript belonging to the Royal Library of Ulwar, a modern copy in comparatively good condition, and the

confirmed by the Śloka found at the end of Adhyāyas IX and X,

भाष्यकारगिरां यत्र विनष्टं लेखनादिना ।

अचरं तदावर्णना मुञ्चन्नुत्तरकल्पयत् ॥

which gives us plain and direct evidence of the faulty preservation of the Bhāṣya. To the same conclusion points the further fact that Trikaṇḍamaṇḍana, who lived one or two hundred years before Hemādri,* mentions the Sūtras of Āpastamba, Ās'valāyana, Upavarṣa, Kātyāyana, and others, but ignores wholly that of S'āṅkhāyana or Kauṣītaki. And, once more, Vāñches'vara Sudhī, in the preface to his commentary on the Hiraṇyakeśi in S'rauta Sūtra,† written S'āke 1738,‡ enumerates as his models the most celebrated Sūtrakāras along with their commentators, for example, Baudhāyana with Bhavasvāmin, Āpastamba with Dhūrta, Ās'valāyana with Devasvāmin, Kātyāyana with Karka, and others; but he nowhere mentions S'āṅkhāyana, and still less, of course, any commentator on the latter's works.

Whatever the reason for this presumably insignificant and inferior position of the S'āṅkhāyanins of later times, there can be little doubt that their school may fairly claim an antiquity as great as that of any other Carāṇa. As Professor Weber has already observed,§ some parts of their

most complete of all. But even this manuscript, like the others, omits to comment upon the passage XIV, 51, 3 (or 6) to 52, 3.

I regret that the manuscript, "India Office, No. 589," did not come to my notice until after I wrote my account of the manuscripts of the commentary. It had been registered under a title for which it did not occur to me to search at the time, and so was overlooked. It will be duly utilized in the following volumes. See the new Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office, Part I, No. 261.

* See R. G. Bhandarkar, Report on the search for Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency during the year 1883-84, Bombay, 1887, pp. 27-8.

† India Office, Burnell Collection, No. 386.

‡ बलघ्नप्रतिष्ठिति.

§ Indische Litteraturgeschichte, ed. 2, p. 59.

Sūtra are strikingly similar, in style and general character, to the Brāhmaṇas—a fact which speaks strongly in favour of Śāṅkhāyana's work being anterior to that of Āśvalāyana. Important also is the fact that it embodies detailed prescriptions for the performance of human sacrifices. These sacrifices probably belonged to a very remote age, and had already begun to pass into desuetude during the period of the composition of the Vedic hymns. One of these prescriptions gives us an interesting clue for the explanation of Rigveda X, 18, 8, and incidentally also an argument in favour of our assuming an early date for Śāṅkhāyana—see below.

In this connection, it may be added that the history of the Māitrāyaṇīyā Śākhā, which has been so well elucidated by Dr. von Schröder, shows that oblivion sometimes befalls the very works that have an especial claim upon our interest.

2.

The principles of sound criticism have been applied to the texts of Vedic hymns and have disproved the beliefs long current concerning the integrity of those texts. As applied to the products of the Sūtra period, the same principles appear to be leading to results similar, but even more far-reaching.

I have already* pointed out that most of the Śrauta Sūtras bear a strong family likeness and differ from each other only in matters of comparatively small importance. From this one might be tempted to infer that they were handed down by a tradition the integrity of which was unaffected by the usual fate of all ancient literary compositions. I think it can be shown, however, that such was not the case, and that the original manuals of the ancient Sūtra-kāras became gradually enlarged by various additions and modifications due partly to the mutual influence of the

* In the introduction to my "New and Full Moon Sacrifice" Jena, 1880.

different schools and partly to the natural developement of the ritual. Indeed, Ānartīya himself, the commentator to Sāṅkhāyana, occasionally observes that this or that rule has been borrowed from the work of another Sākhā.* Moreover, a passage from the supplement to the Gobhila-grihya-saṃgraha†

आत्मतन्त्रेषु यन्नोक्तं तत्कुर्यात् पारतन्त्रिकम् ।

विशेषाः खलु सामान्या ये चीक्षा वेदवादिभिः ॥

states expressly that deficiencies in one Sūtra work are to be filled up by drawing upon some other.

This method of procedure has been evidently adopted by the adherents of the Sāṅkhāyana Sākhā, and the fact may be illustrated by a good many actual instances to be found in their work. Let us take for example ii, 7, 1 ff. The rules read :

प्रथमासमिति जुहोति । १ । दृश्यमाने वा न चने । २ । उपोदयं युषिते । ३ ।
उदिते वा । ४ । पुरस्तात् काले मनः कुर्वीत । ५ । तस्यापराधे प्रायश्चित्तम् । ६ ।

Here it will be noticed that the Sūtras are palpably lacking in homogeneity. Rules 2 and 4 leave it to the sacrificer to decide upon one of two permissible times. The restriction of rule 5 has plainly the appearance of being an after-thought; and still more is this the case with rule 6, which imposes an expiation upon such as adopt the alternatives permitted by rules 2 and 4.

Had the intent of the passage been this, that the sacrificer should exercise all due care to observe the time as fixed by rule 1 or rule 3, and that he should be permitted to choose another time only in case he had neglected both the main alternatives or had been prevented from observing

* शाखान्तरात्.

† Gobhiliya Grihya Sūtra, ed. by Candrakānta Tarkāṇikāra, Bibl. Ind., p. 880. Bloomfield, ed. and transl. of the Gobhila-grihya-saṃgraha-pariśiṣṭa, Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft, xxxv, 518, 685.

them, we should then have expected the wording of the passage to run about as follows:

प्रथमास्तमिते जुहोति । १ । उपोदयं व्युधिते । २ । तस्मिन्काले मनः कुर्वीत । ३ ।
तस्यापराधे प्रायश्चित्तं कृत्वा दृश्यमाने नक्षत्रे । ४ । उदिते । ५ ।

The inconsistency and awkwardness of the traditional text can be accounted for, in my opinion, only by assuming that we have before us a conglomeration of various doctrines originating in the varying opinions and practices of several successive teachers and jumbled together here by the last redactor of the text without regard to their historical succession and to their intrinsic compatibility. The original prescriptions respecting the time of beginning the sacrifice were closely limited; in the long run, strict conformity with them must often have been a great inconvenience. The limits were therefore extended in accordance with the laxer practices of other Gurus. Later and more severe Yājñikas disapproved of such an innovation, and enforced its rejection by demanding an expiation for offences committed in obedience to the rules of less rigorous authorities.

My opinion is confirmed by the commentary, which explains the Sūtras in question in the following way:

1. प्रथमास्तमिते स्तमितमात्रे इत्यर्थः । सायमस्तमिते पुरा तमस्तस्मिन्काले जुहुयादिति श्रुतेः ।

2. वाशब्दो विकल्पार्थः । ग्रहवर्जमेकदिनक्षत्रोद्भेदकाले जुहुयात् । एवमपि शास्त्रात्तरात् ।

3. प्रातस्तनो होमकालः । उपोदयमुदयसमीपे विगतायामुषसि । प्रातः पुरो-
दयादपहृते तमसि तस्मिन्काले जुहुयादिति श्रुतेः ।*

* It is interesting to observe that the Aitareya Brāhmaṇa, at V, 29, 1 ff., rejects in strong terms the very practice here particularly recommended, and winds up by quoting the Yajñagāthā given below. Thus, स वेा जुदिते जुहोति यथा कुमाराय वा वत्साय वाजाताय स्ननं प्रतिदध्यान्नाहकं तत् । अथ य उदिते जुहोति यथा कुमाराय वा वत्साय वा जाताय स्ननं प्रतिदध्यान्नाहकं तत् etc.

4. वाशब्दो विकल्पर्यः । प्रथम इति वर्तते । प्रथमोदिते आदित्ये जुहुयादेव-
मपि शाखान्तरं श्रुतत्वात् ।*

5. पुरस्ताद्यो ऽभिहितः कालः प्रथमासमिति प्रातरुपोदयं व्युधिते तत्रैव मनः
कुर्यात् । इतरौ तु कालौ पश्चादभिहितौ । दृश्यमाने वा नक्षत्रे उदिते वेति तौ
मनस्यपि नाराप्यन्तः । ननु प्रतिषिद्धयोः किमर्थमुपदेशः । ज्ञापनार्थः । यत्र स्मृति-
रस्ति तत्र शाखान्तरं विद्यमानमपि नादर्तव्यम् ।†

6. अत एव प्रथमासमितानुदितयोर्होतव्यं येन तस्यापराधे प्रायश्चित्तं न्यु-
त्तरे पश्यते

The above example may suffice to illustrate the composite character of our text ; but other and similar examples may easily be found. All together, they naturally suggest the historical problem of discriminating between the different elements that make up the text—between the rules which properly belong to the school of the text in question and those which have been borrowed from the dicta of other schools and teachers. At present, the problem cannot well be solved. All extant Sūtra-works must first be published in good editions and the comparative study of their contents thereby facilitated.‡ But to give even now an idea of the way in which I think that the results of these critical studies ought to be presented in print, I subjoin a typical example. Here the original Sāṅkhāyana rules are printed in letters of large size, and the Vārttikas thereto in letters of smaller size. Thus

प्रातःप्रातरहृतं ते वदन्ति पुरादयाज्जुहति ये ऽग्निहोत्रम् ।

दिवा कौर्त्यमदिवा कौर्त्यन्तः सूर्यो ज्योतिर्न तदा ज्योतिरेषाम् ॥

* It would appear from the foregoing note that this Sūtra, number 4, is taken from the Aitareyins or from a school nearly related to them.

† The commentator is evidently at a loss to know how to deal with this incongruity. The difficulty has struck him ; but the true solution of it lay of course far beyond his horizon.

‡ This comparison will yield some interesting results. For an example I

प्रथमास्तमिते जुहोति । १ ।

दक्षमाने वा न चक्षेत्रे । १ ।

उपोदयं व्युषिते । २ ।

उदिते वा । १ ।

पुरस्तात् काले मनः कुर्वीत । २ ।

तस्यापराधे प्रायश्चित्तम् । ३ ।

The work of S'āṅkhāyana, and those of the other Sūtra-kāras, can claim, therefore, only a very low rank as literary compositions. Nevertheless, they deserve our serious attention, because they constitute, along with the Brāhmanas, the principal material for our researches into the religious antiquities of the Vedic age. The varied information which they contain will prove useful for elucidating many passages of the Samhitās that are still involved in obscurity. I have already shown* that two important passages in the R̥gveda, namely, X, 18, 8 and X, 85, 21 and 22, can be satisfactorily explained only by referring them to an old usage connected with the human sacrifice and alluded to by S'āṅkhāyana at S'r. Sūtra XVI, 13, 7 and 13. The usual understanding of the first-mentioned stanza as a summons to the wife of the deceased to leave her husband's corpse and return to her place among the survivors is incompatible with a strict philological interpretation; though this application or rather misapplication probably dates back to very old times. In like manner, the difficulties of R̥gveda V, 2, 1 to 6 can be solved only with the help of a knowledge of the ritual.† It must be borne in mind that the R̥gveda and the Atharvaveda are for the most part prayer-books, and that these

may here refer to the almost literal agreement between S'āṅkh. S'r. S. XIII, 13, 1 and Pañcaviṃśa Brāhm. IX, 3, 1.

* In an article published in the Journal of the German Oriental Society, vol. XL, p. 708 ff.

† Compare my article in the Journal just mentioned, vol. XXXIII, p. 248 ff.

prayers were but links in a long chain of more or less developed ceremonies. Herein, therefore, I agree fully with Professor Bloomfield, who, in his excellent studies on the Atharvaveda,* advocates the same opinion.

Moreover, the horse-sacrifice or *Āsvamedha* is described in detail by *S'āṅkhāyana*, *Āśvalāyana*, and others; and their accounts give us a most interesting picture of a popular religious festival in ancient India. The later brahmanical system permitted only a very few of the laity to take part in solemn celebrations. Quite differently here in the *Sūtra*, the *Āsvamedhā* is represented as a great national feast. The chosen victim was permitted to roam at large in full liberty for a whole year. Sons of noble families attended him and guarded him against all harm from neighbouring princes. All classes and ranks of subjects of the king who offered the sacrifice were present at the ceremonies. Old men and householders, young men and maidens were assembled and addressed by bards reciting old tales and accompanying them on the lute.†

In short, these dry *Sūtras* are not without their interesting features. And even from their most prosaic portions we may hope to win much material of value, not only for the solution of the exegetical difficulties of the *Veda*, but also for the enlargement of our knowledge of the Vedic religion and of Aryan antiquities.

3.

Respecting my method of arranging the *Sūtras*, and, in particular, of dividing them, a few words must be said. My divisions often disagree entirely with those of the commen-

* See his "seven hymns of the Atharvaveda," *American Journal of Philology*, vol. VII, p. 466 ff.; and also *Journal of the Am. Oriental Society*, vol. XIII.

† See my article "Nationale Opfer in AltIndien" in the *Festgruss an Bahllingh*, Stuttgart, 1888, p. 40 ff.

tator, Ānartīya. The latter, apparently, is not guided by any positive principle, but breaks off arbitrarily in just whatever place he feels called upon to give a bit of comment. A good many word-collocations, which, as they appear in Ānartīya's work, have the semblance of Sūtras, can be shown to be mere fragments of a Sūtra, the integrity of which can be restored by simply reading the fragments uninterruptedly. To a certain extent, accordingly, I agree with Dr. Knauer, who* first introduced the practice of setting aside the division into Sūtras and of giving a real prose text. But in order to justify my own method of procedure, I adduce a few examples.

Thus at S'āṅkhāyana S'ranta Sūtra, I, 14, 19, we read: इष्टं च वीतं चामृदुमे चैनं न इति वा यावाऽष्टिष्वी अहसः पाताम् etc. Ānartīya makes a stop after वा in order to insert the remark एनमित्यस्य स्थाने न इति वा प्रक्षिपेत् and thus cuts in two the text of the mantra precisely in the middle of a sentence.†

At IV, 5, 13, S'āṅkhāyana's rule in its complete form should read, एतेनैव धर्मेणानाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञः क्रियेत। Ānartīya's treatment of this rule furnishes a typical example by which we may estimate the breadth of scope and the critical acumen of the scholiast. As commingled in Ānartīya's work the text of the rule (here printed in large letters) and the text of the comment (here printed in small letters) run as follows: एतेनैव धर्मेणानाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञः । एतेनैव धर्मण्येवकारकरणान्न गार्हपत्यं । ततश्च दक्षिणतः पृथक्क्रियते । अनाहिताग्नेः क्षतावसथ्यस्येत्यर्थः । पिण्डपितृयज्ञो भवतीति वाक्यशेषः । तथा च द्रुत्यन्तरम् । अथानाहिताग्निना कार्यः ॥ क्रियेत । पिण्डपितृयज्ञ इति वर्तते । विनापि दर्शान्तया पिण्डपितृयज्ञो ऽवश्यं कर्तव्यः । तथा चानग्रहदर्शनम् । तदाहुः etc.

The scholiast was doubtless accustomed to the concise

* In his careful, though somewhat wordy, edition of the Gobhiliya Gṛihya Sūtra, Dorpat and Leipzig, 1884.

† The words न इति वा I deem to be a mere gloss and have bracketed them in the text.

style of the later Sūtras, and perhaps also to the excessively abbreviated style of the grammarians. On this account he was probably puzzled to find in the rule before him so superfluous a thing as the finite verb-form क्रियेत. "If the verb has its ordinary meaning," he may have reasoned, "then here is a lavish and unwarranted expenditure of three needless syllables." And accordingly he attributes to them a deeper meaning than they can possibly have, and extorts from them an interpretation void of all reason. In fact, the presence of the word in the rule is a sign that the rule goes back to a time when the most extreme brevity had not yet become the foremost law of the Sūtrakāras; and we thus have a new bit of evidence for the early date of S'āṅkhāyana.

As an example of the commentator's inconsistency may be mentioned the passage X, 2, 2. Here Ānartīya makes but one Sūtra of the words उपप्रयन्तो अक्षरमित्याज्यं ब्रूहे प्र वो देवायेति समूहे ।; while he makes two of the corresponding passage at X, 5, 2. अग्निं न स्रष्टृभिर्भित्याज्यं ब्रूहे ॥ अग्निं न र इति समूहे । Similar instances may be found at X, 6, 18 and 19 as compared with X, 8, 14 and 15; and at XI, 4, 10 as compared with XI, 5, 4, etc.

I have endeavoured to avoid these inconsistencies and to divide the text into Sūtras in accordance with the demands of the sense and the indications of internal evidence. And in this attempt I have derived some aid from the commentary itself, which now and then states that it explains प्रतिपत्ति-लाघवार्थं अपहरः though the end of the Sūtra be farther on. Examples of this are at II, 8, 22; 9, 14; IV, 4, 2; etc. The reader may easily find all instances of this kind as they are mentioned in the foot-notes to my edition of the Sūtra-text.

Although I have done my best to carry out the plan adopted by me, I fear that I have not been everywhere equally successful. Nor was this perhaps to be expected in view of the interpolations and additions discussed in the foregoing section and in view of the difficulties inherent in

the text itself. In doubtful cases I have followed for the most part the divisions as given by the commentary. To meet any possible objections to this procedure which may be raised by some specially severe scholar, and to facilitate the study of the commentary published in the following volumes, I have indicated the Sūtracchedana of Anartiya by Arabic numerals placed over the lines.

In conclusion, I desire to express my sincere thanks to Mr. Chatfield, Director of Public Instruction in the Bombay Presidency, to the Chief Librarians of the Royal Libraries of Berlin and Munich, to Professors Max Müller and Thibaut, and to Dr. Rost, for the assistance which they have kindly given me in the work of procuring the manuscripts used for this edition; and especially to Dr. Rudolf Hoernle, whose ever ready help will be gratefully remembered by all who have had occasion to seek it.

ALFRED HILLEBRANDT.

BRESLAU. }
June, 1888. }

LIST OF ERRATA.

The distance of my home in Breslau from the place of printing, Calcutta, is so great that it has not been possible to give me the opportunity of reading more than a single proof. In consideration of this fact I beg that the reader will excuse the length of this list.

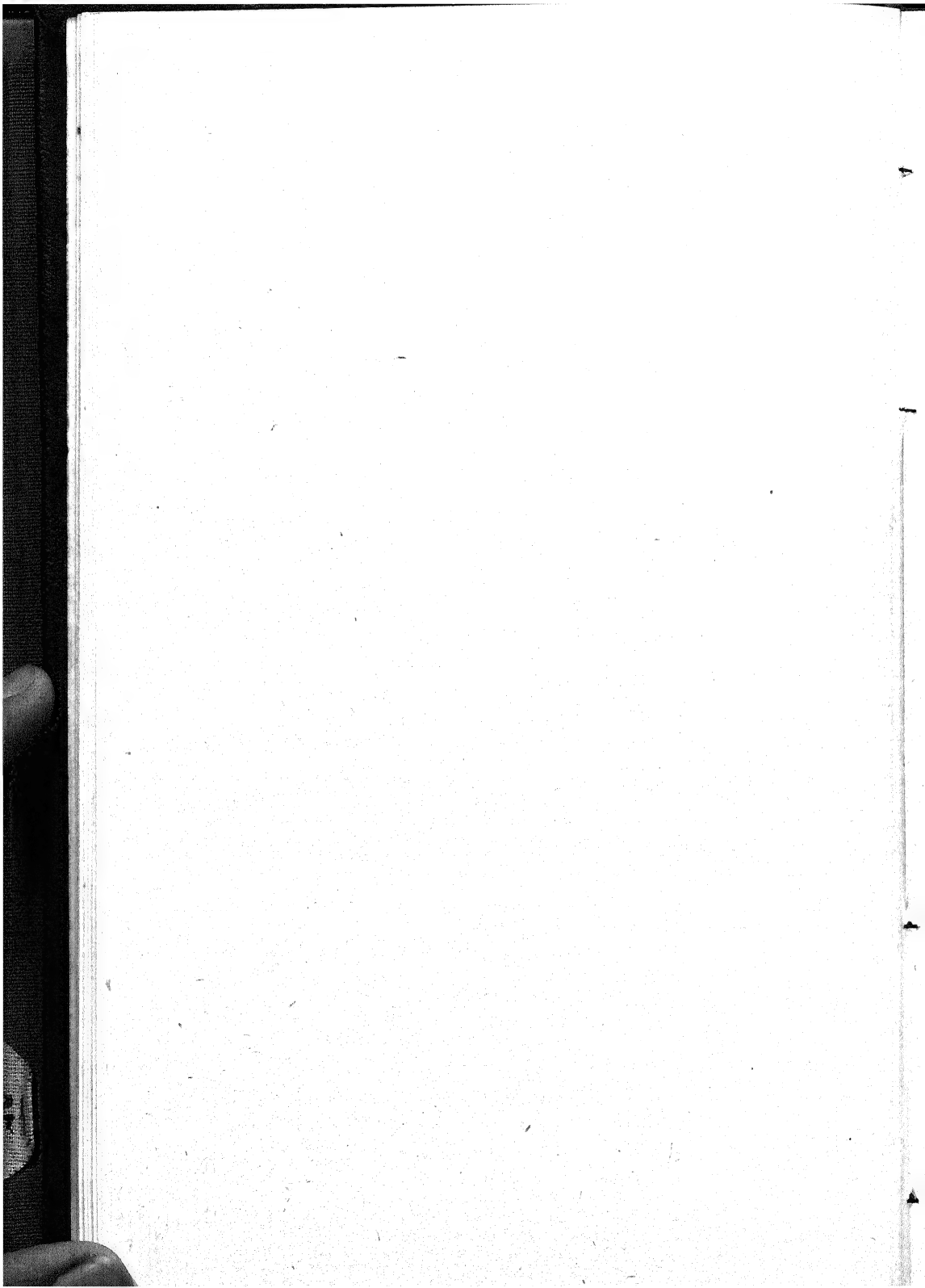
Page	3 line	21 read	अग्रय
"	7 "	16 "	तिलिम्पति । प्राश्नाभ्युजं
"	10 "	18 "	या सु-
"	18 "	17 "	जुक्तपूर्णां
"	19 "	11 "	उपग्रयन्तो
"	32 "	1 combine	पञ्चवर्षेषु
"	37 "	13 read	अग्रेण
"	40 "	13 "	इत्याप्याश्रयति
"	41 "	21 "	इत्येवमन्तं
"	45 "	13 "	नः
"	49 "	6 del.	s before वा
"	50 "	3 read	ब्रह्मे
"	56 "	19 "	आधीयमाने instead of आधीयमानं
"	59 "	20 del.	: after श
"	63 "	20 read	अग्रे instead of अग्रे
"	70 "	6 "	नामस्थिते
"	73 "	9 "	प्रस्थितान्मलयनि
"	77 "	19 "	इन्द्र instead of इन्द्र
"	83 "	6 read	स्तोत्रियः
"	88 "	13 combine	आपुरस्ता
"	90 "	1 read	येन
"	98 "	18 separate	प्रो वृत्ते
"	99 "	11 separate	प्र हतानीति
"	107 "	7 read	दिविस्पृष्टेति
"	" "	22 separate	सू सुत
"	108 "	14 read	विहि and इन्द्र
"	" "	15 separate	s प त्यभि-
"	109 "	17 "	विश्वसु दयो

Pago	112	line	5 separate	चोदसेति
"	119	"	22 read	14 instead of 13.
"	123	"	7 "	पिब
"	125	"	6 combine	यतोवृद्धतौकः and ततोवृ०
"	126	"	9 separate	सु मेपं
"	"	"	20 read	०मुखीया instead of ०मुखीयाः
"	133	"	14 "	क्रियमाणेषु
"	134	"	12 separate	सु कृतमा
"	136	"	8 "	सु प्रत०
"	137	"	1 read	विष्टतिप्रत्यये
"	139	"	20 "	अङ्गिरस्यः
"	140	"	2 "	विदध्यः
"	"	"	18 combine	कन्याकल्याणी
"	142	"	6 read	यियस्यमाना
"	"	"	10 "	यदेवाचो
"	"	"	11 separate	अस्ति भवो
"	143	"	5 read	न्यूने०
"	144	"	15 "	यद्द्वितीय०
"	147	"	6 "	०याक्कन
"	148	"	5 "	प्रमीयताद०
"	149	"	21 "	उत्थाय
"	151	"	2 "	चतुर्विंश०
"	152	"	20 "	उद्भिदल०
"	158	"	9 "	ता instead of सा
"	159	"	3 combine	यथादृष्टं
"	160	"	1 read	क्रेलिना (see Index of words)
"	"	"	4 separate	मनोतादि प०
"	161	"	17 "	वल्लभिदा
"	"	"	18 "	०त्रिंशत्सोमेन
"	165	"	17 I propose to read	विवदे श्याताम्
"	167	"	14 read	खात्र०
"	171	"	17 "	अरुन मखान् ?
"	186	"	16 read	०प्रमतीभ्यां
"	194	"	20 del.	:
"	205	"	13 combine	अन्यत्राप्रवर्थात्
"	206	"	15 "	ऽङ्गिरःसु सनिं
"	218	"	16 read	स्यन्या०

Page 220	line 13	read	०ष्टवनीया
" 221	" 14	write instead of the doubtful and probably incorrect reading the usual form संशयेत् or संशयेत् ।	
" 223	" 15	read	रग्नि०
" "	" 22	"	शंसिष्या०
" 224	" 13	"	०पत्ने०
" 231	" 13	write	इति च
" 233		3 separate	उप प्र०
" 239	" 16	add Samvat 1524	
" 241	" 4	write (J) instead of (F)	
" 242	" 16	"	चुटित०
" 245	" 15	"	०प्रच०
" 254	" 17	"	०मौति
" 255	" 18	"	खर्णी
" 257, 259,		and everywhere else write	Ā, ā instead of A, a.
" 262	line 3	read	०गिहू० instead of ०रहू०
" 263	" 7	"	अवि० " " अधि०
" 267	" 19	read	अन०
" 268	" 24	"	छा
" 269	" 12	del.	(5)
" 270	" 11	read	पुण्ड्राः
" 271	" 5	add: all MSS.	च०
" 277	" 16	read	पर०
" 278	" 5	"	अक्रि०
" 280	" 10	"	1 (2) अ०
" 281	" 5	combine	०दीवस०
" 282	" 17	del.	अक्षिर
" "	" 18	add	अक्षिरसी XII, 19, 5.
" 295	" 22	read	अन्वस
" 308	" 7	"	अष्टा०
" 312	" 20	add	XIII, 14, 6 after V, 11, 14.
" 316	" 3	read	26 instead of 36.
" 329	" 16	add	8, before 27.
" 330	" 18	del.	1, after 15.
" 331	" 2	read	V, 3, 1; 15, 1.
" 347	" 8	read	195, 20 instead of 193, 20.

Page	359	line	8	read	पक्षे०
"	360	"	2	"	कुसुम
"	364	"	11	read	ब्रा०
"	"	"	20	"	०पश्चित्
"	368	"	6	"	गुरु
"	379	"	14	del.	XV, 6, 1.
"	"	"	19	add	XV, 6, 1.
"	383	"	20	read	subj.
"	388	"	20	"	विक्षिप्तः
"	401	"	13	"	अनुपदिष्ट
"	"	"	17	"	(5)
"	410	"	14	read	अनादित
"	412	"	19	"	धाय०
"	414	"	2	"	०नभ्य
"	419	"	7	"	नौयमान V, 10, 6;
"	420	"	18	add	"or निगुस्य (?) "
"	425	"	8	read	4, 2; instead of 4, 2, 8.
"	430	"	20	add	21; after 10, 3, 14.
"	438	"	20	read	21, 2 instead of 2, 2.
"	451	"	14	"	V, 16, 4.
"	460	"	6	"	XVI, 1, 15.
"	469	"	19	"	14, 4, 7; instead of 14, 7, 7;
"	478	"	18	"	पक्ष०
"	511	"	16	insert	यष्टि XVI, 1, 1
"	512	"	1	del.	XVI, 1, 1
"	525	"	1	del.	5, 1.
"	549	"	2	"	26, 1.
"	555	"	18	read	पय्या
"	559	"	1	"	MS. instead of M. S.
"	569	"	3	"	०त्रियाः
"	570	"	4	"	1; X, 14, 6; 15, 8 instead of 1--3
"	572	"	33	add	V, 11, 7
"	574	"	16	"	7, 16; XIV, 57, 11.
"	576	"	22	read	XVIII, instead of XVII.
"	582	"	30	"	यत्य० " " यत्य
"	"	"	31	"	यातिन्द्रोऽवसे
"	588	"	9	add	XVIII, 8, 11.

Page 593	line 12	read	12 instead of 13
„ 599	„ 32	„	प्रकृतिलात्
„ 606	„ 9	„	VIII, 62, 1—6.
„ 611	„ 18	„	VIII, 89, 1—4
„ 618	„ 16	del	VIII, 6, 12, 7, 16
„ 622	„ 27	read	XVI, 11, 21
„ 630	„ 28	insert	उप मा यन्त XVIII, 21, 11
„ 637	„ 35	read	ब्र०

शाङ्खायनश्रौतसूत्रम् ।

श्रौतम् ।

यज्ञं व्याख्यास्यामः । ११ । स त्रयाणां वर्णानाम् । १२ । ब्राह्मणक्ष-
त्रिययोर्वैश्यस्य च । १३ । असंयुज्य विधीयमानं साधारणम् । १४ ।
संयोगाद्भवतिष्ठते । १५ । यज्ञोपवीती देवकर्माणि करोति । १६ । प्राची-
नापवीती पित्र्याणि । १७ । आचमनप्रभृति येनाधिकरणेन संयुज्येत न
तेन व्यावर्तेत । १८ । न च व्यवेयात् । १९ । इत्यावृतां लक्षणा । १०० ।
उद्देशः* । १११ । उत्तरत उपाचारः । ११२ । प्राङ्न्यायानि देवकर्माणि
११३ । दक्षिणान्यायानि पित्र्याणि । ११४ । आसीनन्यायं बाह्वृच्यम्
११५ । वचनात्स्थानम् । ११६ । होता च कुर्यादनादिष्टम् । ११७ ।
त्रिप्रभृतिवृगणेषु प्रथमोत्तमयोस्तिर्वचनमन्यत्र जपेभ्यः । ११८ । उत्त-
मस्य च च्छन्दोमानस्योर्ध्वमादित्यञ्जनात्स्थान ओकारः सुतस्तिमात्रः
शुद्धः । ११९ । मकारान्तो वा । १२० । तं प्रणव इत्याचक्षते । १२१ ।
अवसाने मकारान्तं सर्वेवृगणेषु सपुरोनुवाक्येषु । १२२ । तेनार्धर्च-
मुत्तरस्थाः संधायावस्यति पादं वा तत्संततमित्याचक्षते । १२३ । स

* or इत्यावृताम् । १०० । लक्षणेऽद्देशः । १११ । Comm: केषां चिन्नक्षणेऽद्देश इति
सूत्रच्छेदः । तेषामप्ययमेवार्थः ।

† Comm.: केचित्तु उत्तमस्य च्छन्दोमानस्येत्यत आरभ्य तं प्रणव इत्याचक्षत
इत्येवमन्तमेकं सूत्रं प्रणवसंज्ञार्थं वर्णयन्ति ।

सर्वेषामृगणानां धर्मा ये कर्मसंयोगेन चोद्यन्ते । १२४ । विदूरेष्वपि
 कर्मस्वन्तरेण प्रथमां परिधानीयां च संतानार्था ऽर्धर्चनं काङ्क्षति
 । १२५ । अर्धर्चन्यायाश्चर्चः । १२६ । वचनादन्यत् । १२७ । उच्चैर्न्यायश्च-
 र्चिदः । १२८ । वचनादुपांशुता । १२९ । संस्कारन्यायता च शब्दानाम् ।
 ३० । ऐकस्वर्थं च । ३१ । उच्चैस्तरां प्रणवः पुगेनुवाक्यायाः । ३२ ।
 प्रणवाद्याज्योच्चैस्तराम् । ३३ । उच्चैस्तरां वषट्कारः । ३४ । समो वा
 । ३५ । प्रणवो येयजामहे वषट्कारः संप्रैषाः प्रैषाश्चोच्चैरुपांशुहविः-
 शु । ३६ । देवतानामधेयं चोपांशु निगमस्थानेषु । ३७ । भर्भुव इति
 पुरस्ताज्जपः । ३८ । ये यजामहे वैषलोजः सहः सह ओजः स्वरि-
 त्युपरिष्ठादिति चतुष्टयं सर्वासु याज्यासु । ३९ । अनुयाजेषु तु येय-
 जामहे नास्ति । ४० । अनुवषट्कारे च । ४१ । सुतेन यान्वान्तेन
 वषट्कारस्य संधानम् । ४२ । अश्रुतेन वा । ४३ । तदुपांशुयाजे
 नास्ति । ४४ । ॥१॥

ज्ञावयेदाकारमावाहनम् । १ । येयजामहः सुतादिः पुरस्ताद्या-
 ज्ञानाम् । २ । चतुर्मात्रा याज्ञिकी सुतिः । ३ । सन्ध्यचराणां तालु-
 स्थाने आ३दकारीभवतः । ४ । ओष्ठ्यस्थाने आ३उकारीभवतः । ५ ।
 अन्यानि प्रकृत्याचराणि । ६ । एकारौकारौ च प्रगृह्यौ । ७ । याज्यान्ते
 । ८ । विभर्जनीयो रिफितो रेफमापद्यते । ९ । लुप्यते ऽरिफितः । १० ।
 अनुस्वारं मकारः । ११ । अन्यानि प्रकृत्या व्यञ्जनानि । १२ । औ-
 कारो वषट्कारे चतुर्मात्रः । १३ । षकाराद्योत्तरो ऽकारः । १४ ।
 प्रकृत्या वोमौ । १५ । पूर्वो वा प्रकृत्या । १६ । प्रकृत्याकार इति
 जातृकर्णः । १७ । बार्हतरायन्तरं वषट् कुर्यात्पुरसादीर्घमुपरिष्ठा-

द्रुस्वम् । १८। उपरिष्ठाच्च येयजामहादेवतादेशनं सपुरोनुवाक्ये ।
 १९। संप्रैषे तु न विद्यते । २०। जुहोतीत्युक्ते सर्पिः प्रतीयेत । २१।
 स्वाहाकारोऽन्ते होममन्त्राणाम् । २२। समिदाधानमन्त्राणां च ।
 २३। मन्त्रपृथक्कात्कर्मपृथक्कम् । २४। इतिकरणश्च मन्त्रान्ते । २५।
 मन्त्रान्तेन करणेषु कर्मणः संनिपातनम् । २६। संप्रैषितो ऽन्वाह । २७।
 तथा यजति । २८। इत्येतत्सर्वयज्ञिकम् । २९। ॥ २॥

उपोष्य पौर्णमासेन हविषा यजते । १। तथामावास्त्रेन । २। द्वे
 पौर्णमास्यौ । ३। अमावास्त्रे च । ४। यां पर्यस्तमयं पूर्णं उदियाद्यां
 चास्तमिते ते पौर्णमास्यौ । ५। श्रो न द्रष्टेति यदहश्च न दृश्येत ते
 अमावास्त्रे । ६। तत्रेज्यायां याथाकामी । ७। इति पौर्णमास्यामि-
 त्यमावास्यायामित्युपदेशाद्भवतिष्ठन्ते । ८। तत्संयुक्ताश्चः शब्दाः । ९।
 समानमन्यत् । १०। उभयत्राग्नेयः पुरोलाशः । ११। अग्नीषोमीय
 उपांशुयाजः । १२। वैष्णवो वा । १३। अग्नीषोमीयश्च पुरोलाशः
 पौर्णमासे हविषि । १४। ऐन्द्राग्नौ ऽसंनयतो द्वितीयो ऽमावास्यायाम्
 । १५। ऐन्द्रं सांनाय्यं संनयतः । १६। माहेन्द्रं वा । १७। वैष्णवं
 त्वसंनयन्नुपांशुयाजम् । १८। ॥ ३॥

आमन्त्रितो होतान्तरेणोत्करं प्रणीताश्च प्रतिपद्य दक्षिणेन प्रपदेन
 बर्हिर्वाक्रमणम् । १। वेद्यन्तसंमिता पश्चात्पार्थिवः । २। विक्रम्य च
 स्थानम् । ३। अग्नये समिध्यमानायेति संप्रैषितः । ४। कं प्रपद्ये तं
 प्रपद्ये यत्ते प्रजापते शरणं वन्दस्तत्प्रपद्ये यावत्ते विष्णो वेद तावत्ते
 करिष्यामि देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि नमो ऽग्नये
 उपद्रष्टे नमो वायवे उपश्रोत्रे नम आदित्यायानुस्वात्रे जुष्टामद्य

देवेभ्यो वाचं वदिष्यामि शुश्रूषेणां मनुष्येभ्यः स्वधावनीं पितृभ्यः
 प्रतिष्ठां विश्वस्मै भूताय प्रशास्त आत्मना प्रजया पशुभिः प्रजापतिं
 प्रपद्ये ऽभयं नो अस्तु प्राजापत्यमनुवक्ष्यामि वागाविज्यं करिष्यति
 वाचं प्रपद्ये भूर्भुवः स्वरिति जपित्वा । ५। त्रिर्द्विद्वत् । ६। प्र वो
 वाजा इत्युपसंधाय मध्यमया वाचा । ७। अग्न आ याहि वीतय
 ईलेन्य इति तृचौ । ८। अग्निं दूतं वृणीमह इत्येका । ९। समिध-
 मानो अध्वर इत्येका । १०। तिस्रः साप्तदश्ये । ११। तदन्यत्र माय-
 नाभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्याम् । १२। समिद्धो अग्न आहुतेति द्वे । १३।
 अग्ने मह्यं असि ब्राह्मण भारतेति प्रणवेन संधाय । १४। अमुतो
 ऽर्वाञ्चि यजमानस्य त्रौण्यार्वेयाण्यभिव्याहृत्य । १५। षट् तु द्विगोत्रस्य
 । १६। पुरोहितप्रवरेणाब्राह्मणस्य । १७। मानवेति वा सर्वेषाम् ।
 १८। देवेद्धो मन्विद्ध ऋषिष्टुतो विप्रानुमदितः कविशस्तो ब्रह्म-
 संश्रितो घृताह्वन इत्यवसाय । १९। प्रणीर्यज्ञानां रक्षीरध्वराणा-
 मतृतां होता तृर्णिर्ह्यवालित्यवसाय । २०। आस्याचं जुहूर्देवानां
 समसो देवपानो ऽरां द्वाग्ने नेमिर्देवांस्त्वं परिभूरसीत्यवसाय । २१।
 व्यवस्तन्नावाहयति देवताः । २२। ॥ ४॥
 आवह देवान्यजमानाय । १। अग्निमग्न आवह सोममावहेत्याज्य-
 भागौ । २। अग्निमावहाग्नीषोमावावह विष्णुं वाग्नीषोमावावहेन्द्राग्नी
 आवहेन्द्रमावह महेन्द्रं वा । ३। देवां आज्यपां आवह । ४। अग्निं
 होत्रायावह । ५। स्वं महिमानमावह । ६। आ च वह जातवेदः सुयजा
 च यजेत्यावाह्य । ७। उपविश्योर्ध्वजानुर्दक्षिणेन प्रादेशेन भूमिमन्वा-
 रभ्य जपति । ८। अस्मै प्रतिष्ठायै मा च्छित्ति पृथिवि मातर्मा मा

हिंसीर्मा मोदोषीर्मधु मनिष्ये मधु वनिष्ये मधु जनिष्ये मधुमतौमद्य
देवेभ्यो वाचं वदिष्यामि चारुं मनुष्येभ्य इदमहं पञ्चदशेन वज्रेण
पाप्मानं भ्रातृव्यमववाध इति । सप्तदशेन वा । ८ । ॥ ५ ॥

मानुष इत्युक्तः । १ । देव सवितरेतं ता वृणते सह पित्रा वैश्वानरे-
णेन्द्र पूषन्वृहस्पते प्र च वद प्र च यज वसुनां रातौ स्याम रुद्रा-
णामोन्यायां सत्या आदित्या अनेहसे

यदहं होतवूर्ये जिह्वां चतुः परापतात् ।

अग्निष्टत्पुनराभराज्जातवेदा विचर्षणिरिति ॥

प्रवतो जपित्वा । २ । उपोत्यायाध्वर्योर्दक्षिणेन प्रादेशेन दक्षिणमंस-
मन्वारभ्य जपति सथेनाग्नीधो दक्षिणम् ।

इन्द्रमन्वारभामहे होतवूर्ये पुरोहितम् ।

येनायन्नृत्तमं खर्देवा अङ्गिरसो दिवम् ॥

षष्टिश्चाध्वर्यू नवतिश्च पाशा अन्तरा द्यावापृथिवी विचृत्ताः ।

सिनन्ति पाकमधि धीर एमि स्थाने मे द्यावापृथिवी उभेदमे ॥

इति । ३ । षण्मोर्वीरंहसः पान्तु द्यौश्च पृथिवी चाहश्च रात्रिश्चाप-
श्चौषधयश्चेत्यवसृज्य । ४ । ऐन्द्रौमावृतमावृतं आदित्यस्यावृतमन्वा-
वृतं इति दक्षिणं बाहुमन्वावृत्य । ५ । निरस्तः परावसुर्यो ऽस्मान्देष्टि
यं च वयं द्विभस्तेन सहेति होतृषदनाच्छुष्कं तणुमुभयतः प्रतिच्छिद्य
दक्षिणापरमवान्तरदेशं निरस्य । ६ । अप उपसृज्य । ७ । अशुष्कमुदगयं
निधाय । ८ । इदमहमर्वावसोः सदसि सीदामीत्युपविश्य । ९ । दक्षि-
णोत्तरिणमुपस्थं कृत्वा प्राञ्चौ पाणी प्रगृह्य जपति । १० । नमो
द्यावापृथिवीभ्यां होतृभ्यां पूर्वसृभ्यां विश्वकर्माणौ तनूपौ मे स्थस्तृचं

मे पातं मा मा हिंसिष्टं मा मा संताप्रमित्याहवनीयं प्रेक्ष्य गार्ह-
पत्यं च । ११ । उदक्संसर्पन्नाहैष वासाकाश इति । १२ । विश्वे देवाः
शास्तन तदद्य वाचो नमो महद्भ्य इति जपित्वा । १३ । अग्निर्हीता
वेत्वाग्निर्हीतं वेतु प्रावित्रं साधु ते यजमान देवतेत्यवमाय । १४ ।
यो ऽग्निं होतारमवस्था इत्युपांशु । १५ । नृतवतौमध्वर्यां सुचमास्यस्य
देवयुवं विश्ववारामौलामहै देवा ईलेन्यात्रमस्याम नमस्यान्यजाम
यज्ञियानिति सुचावादाय पञ्च प्रयाजान्यजति । १६ । ॥६॥

समिधः समिधो अग्न आज्यस्य व्यन्त्विति प्रथमः । १ । तनूनपादग्न
आज्यस्य वेत्विति द्वितीयः । २ । नराशंसो अग्न आज्यस्य वेत्विति
द्वितीयो वसिष्ठशुनकानामत्रिवद्भ्यानां कण्वसंकृतौनां राजन्यानां
प्रजाकामानां च । ३ । इलो अग्न आज्यस्य व्यन्त्विति तृतीयः । ४ ।
बर्हिर्ग्न आज्यस्य वेत्विति चतुर्थः । ५ । स्वाहाग्निं स्वाहा सोमं स्वा-
हाग्निं स्वाहाग्नीषोमौ विष्णुं वा स्वाहाग्नीषोमौ स्वाहेन्द्राग्नी स्वाहेन्द्रं
महेन्द्रं वा स्वाहा देवा आज्यपा जुषाणा अग्न आज्यस्य हविषो
व्यन्त्विति प्रयाजयाज्याः । ६ । ॥७॥

अग्निर्वृत्राणि त्वं सोमासि सत्यतिरित्याज्यभागौ वार्चनौ पौर्णमास्याम्
। १ । अग्निः प्रत्नेन सोम गौर्भिरित्यमावास्यायां रधन्वन्तौ । २ ।
जुषाणो अग्निराज्यस्य हविषो वेतु जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो
वेत्विति याज्ये । ३ । अग्निर्मूर्धत्याग्नेयस्य पुरोनुवाक्या । ४ । भुवो यज्ञ-
स्वेति याज्या । ५ । अग्नीषोमाविममित्युपांशुयाजस्य पुरोनुवाक्या ।
६ । जुषाणावग्नीषोमावाज्यस्य हविषो वीतामिति याज्या । ७ । इदं
विष्णुर्वषट ते विष्णविति वैष्णवस्य । ८ । जुषाणो वा । ९ । अग्नीषोमा

सवेदसा युवमेतानीत्यग्नीषोमीयस्य । १० । इन्द्राग्नी अवसा प्र चर्ष-
णिभ्य इत्यैन्द्राग्रस्य । ११ । एन्द्र मानसिं प्र समाहिष इति सांनाय्यस्य
। १२ । मह्यं इन्द्रो य ओजसा मह्यं इन्द्रो नृवदिति माहेन्द्रस्य ।
१३ । इन्द्रं वो विश्वतो मादयस्य हरिभिरितीन्द्रस्याप्रतिनिधेः ।
१४ । ॥ ८ ॥

पिप्रौहि देवानिति स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्या । १ । अयालग्निरग्नेः प्रिया
धामान्ययाट सोमस्य प्रिया धामान्ययालग्नेः प्रिया धामान्ययालग्नी-
षोमयोः प्रिया धामानि विष्णोर्वायालग्नीषोमयोः प्रिया धामान्य-
यालिन्द्राग्न्योः प्रिया धामान्ययालिन्द्रस्य प्रिया धामानि महेन्द्रस्य
वायाड् देवानामाज्यपानां प्रिया धामानि यक्षदग्नेर्हीतुः प्रिया धामानि
यक्षत्स्वं महिमानमायजतामेज्या इषः कणोतु सो अश्वरा जातवेदा
जुषतां हविरग्ने यदद्य विशो अश्वरस्येति याज्या । २ । वषट्कृत्योप-
स्पर्शनम् । ३ । ॥ ८ ॥

इलामुपह्नास्यमानस्य दक्षिणस्य पाणेः प्रदेशिन्यामनक्ति ।^१ उत्तमे च
पर्वणि मध्यमे च । १ । वाचस्यतिना ते ऊतस्य प्राश्नामौषे प्राणायेति
पूर्वमञ्जनमधरौष्ठे निलिप्यति । मनसस्यतिना ते ऊतस्य प्राश्नाप्यूर्जं
उदानायेत्युत्तरौष्ठ उत्तरम् ।^२ ३ । उपस्पृश । ३ । दक्षिणेनोत्तरेणां
धारयन् । ४ । अप्रसारिताभिरङ्गुलिभिरमुष्टिकृताभिः । ५ । स्वयं पञ्च-
ममादाय । ६ । मुखसंमितां धारयन् हृदयसंमितां वा । ७ ॥ १० ॥

उपहृतं बृहत्सह दिवा सह सूर्येण सह चक्षुषोप मां बृहत्सह दिवा
सह सूर्येण सह चक्षुषा ऋयताम् । उपहृतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण
सह वायुना सह प्राणैर्नोप मां वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण सह वायुना

सह प्राणेन कथ्यताम् । उपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्या सहाग्निना
 सह वाचा सह पशुभिरुप मां रथन्तरं सह पृथिव्या सहाग्निना
 सह वाचा सह पशुभिर्कथ्यताम् । उपहृतं स्थासु भुवनमुप मां
 स्थासु भुवनं कथ्यताम् । उपहृतं चरिष्णु भुवनमुप मां चरिष्णु
 भुवनं कथ्यताम् । उपहृतः सखा भक्ष उप मां सखा भक्षो कथ्यताम् ।
 उपहृताः सप्त होत्रा उप मां सप्त होत्रा कथ्यन्ताम् । उपहृता
 गावः सहाग्निरुप मां गावः सहाग्निरा कथ्यन्ताम् । उपहृता धेनुः
 सहचक्षभोप मां धेनुः सहचक्षभा कथ्यताम् । उपहृता वाक्सह
 प्राणेनोप मां वाक्सह प्राणेन कथ्यताम् । उपहृता वाक्सह मनसोप
 मां वाक्सह मनसा कथ्यताम् । उपहृतेला वृष्टिरुप मामिला वृष्टि-
 कथ्यताम् । उपहृतेला ततुरिरुप मामिला ततुरिर्कथ्यताम् । उप-
 हृता हे सासि जुषस्व मेल इति जपित्वेला मुपहृत्यते । १॥ ११॥
 इलोपहृतोपहृतेलोपांसां इला कथ्यतामिलोपहृता मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी । ब्रह्म देवकृतमुपहृतम् । दैव्या अर्धर्यव उपहृता
 उपहृता मनुष्या य इमं यज्ञमवान्ये च यज्ञपतिं वर्धन् । उपहृते
 द्यावापृथिवी पूर्वजे च्छतावरी देवी देवपुत्रे । उपहृतो ज्यं यजमान
 उत्तरस्यां देवयज्ञाया मुपहृतो भूयसि हविष्करण इदं मे देवा
 हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहृत इत्युपहृत्य । १। अवघ्राय । २। अन्त-
 रिलं चतुरवानिति । ३। अन्ते वा चतुर्थम् । ४। इलासि स्योनासि
 स्योनकृत्सा नः सुप्रजास्त्रे रायस्योषे धाः । जुष्टे जुष्टिं ते गमेय उप-
 हृत उपहृतं तेऽग्नीय मुखस्य त्वा द्युन्नाय सुरभ्यास्यत्वाय प्राश्नामीत्यु-
 त्तरेलां प्राश्न्य । ५। इतरां यजमानपञ्चमाः प्राश्न्य । ६। आ मार्जना-

द्वाग्यमनम् । ७। इदमाप इति त्वचेनान्तर्वेदि पवित्रवति मार्जयन्ते ।
 ८। परिहृते ब्रह्मभागे ऽन्वाहार्यमाहरन्ति । ९। एष दक्षिणाकालः
 सर्वासामिष्टीनाम् । १०। नान्वाहार्यो ऽस्त्यादिष्टदक्षिणासु । ११।

एषा ते अग्ने समित्तया वर्धस्व चा च प्यायस्व ।

वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहि ॥

इति समिधमनुमन्त्रः । १२। चीननुयाजान्यजति । १३। ॥ १२ ॥
 देवं बर्हिर्वसुवने वसुधेयस्य वेतु । १। देवो नराशंसो वसुवने वसुधे-
 यस्य वेतु । २। देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यम-
 न्मायजी होता होतातुरायाजीयानग्ने यान्देवानयाद्याँ अपिप्रेर्ये
 ते होत्रे अमत्सतेत्यवसाय । ३। तां समनुषीं होत्रां देवंगमां
 दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमं स्विष्टकृत्वाग्ने होता भूर्वसुवने वसुधेयस्य
 नमोवाकं वीहीत्यनुयाजयाज्याः । ४। ॥ १३ ॥

सूक्ता ब्रूहीत्युक्तः । १। इदं द्यावापृथिवी भद्रमभृदार्धं सूक्तवाकमुत
 नमोवाकमृथास्स सूक्तोच्यमग्ने त्वं सूक्तवागसीत्यवसाय । २। उपश्रुती
 दिवस्पृथिव्योरोमन्वती ते अस्मिन्यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी स्तामि-
 त्यवसाय । ३। शंगयी जीरदानू अत्रसू अप्रवेदे उरुगव्यूती अभयंक-
 तावित्यवसाय । ४। दृष्टिद्यावा रीत्यापा शंभुवौ मयोभुवा ऊर्जस्वतौ
 पयस्वतौ सूपचरणा च स्वधिचरणा च तयोराविदीत्यवसाय । ५।
 अग्निर्हविरजुषतावीर्यधत महो ज्यायो ऽकृत । ६। सोमो हविरजुष-
 तावीर्यधत महो ज्यायो ऽकृत । ७। अग्निर्हविरजुषतावीर्यधत महो
 ज्यायो ऽकृत । ८। अग्नीषोमौ हविरजुषेतामवीर्यधेतां महो ज्यायो
 ऽक्राताम् । ९। विष्णुर्वा । १०। अग्नीषोमौ हविरजुषेतामवीर्यधेतां

महो ज्यायो ऽक्राताम् । ११ । इन्द्राग्नी हविरजुषेतामवीरधेतां महो
ज्यायो ऽक्राताम् । १२ । इन्द्रो हविरजुषतावीरधत महो ज्यायो ऽकृत ।
महेन्द्रो वा । १३ । देवा आज्यपा आज्यमजुषन्तावीरधन्त महो ज्यायो
ऽकृत । १४ । अग्निर्होत्रेण हविरजुषतावीरधत महो ज्यायो ऽकृत
। १५ । अस्यामृधद्भोत्रायां देवंगमायामाशास्ते ऽयं यजमानः । १६ ।

17

असावसाविति नामनी यजमानस्याभिव्याहृत्योत्तरां देवयज्यामाशास्ते
भूयो हविष्करणमाशास्त आयुराशास्ते सुप्रजास्त्वमाशास्ते दिव्यं धामा-
शास्ते । १७ । यदनेन हविषाशास्ते तदश्यात्तदृध्यात्तदसौ देवा रामन्तां
तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनुतां वयमग्नेः परि मानुषाः । १८ । इष्टं च वोतं
चाभृदुभे चैन[न इति वा]²⁰ द्यावापृथिवी अंहसः पातामेह गतिर्वाम-
स्येदं च नमो देवेभ्य इति । १९ । नम उपेति बर्हिष्यञ्जलिं निधोय
जपति । २० । शंयोर्ब्रूहीत्युक्तस्तच्छंयोरिति शंयोर्वाकमुक्त्वापस्पृश्य । २१ ।
सुगुदापनादि मन्द्रयाज्यभागान्तम् । २२ । परं मध्यमया । २३ । अनु-
याजाद्युत्तमया । २४ ॥ १४ ॥

उपांशु गार्हपत्ये पत्नीसंयाजैश्चरन्ति । १ । सोमं त्वष्टारं देवानांप-
त्नीरग्निं गृहपतिमिति यजति । २ । राकासिनीवात्यौ प्रजाकामस्य
पूर्वं गृहपतेः । ३ । आ प्यायस्व सं ते पयांसौह त्वष्टारं तन्नस्तुरीपं
देवानांपत्नीरुत आ व्यन्तु राकामहं यास्ते राके सिनीवालि यासु
बाह्वरग्निर्होता गृहपतिर्वयमु त्वा गृहपत इति । ४ । यथा ह त्यदसव
इति जपिलेलामुपह्वयते । ५ । उपह्वतेयं यजमानीति वा विकारः । ६ ।
इलान्ताः पत्नीसंयाजाः । ७ । शंयन्ता वा । ८ । प्र त्वा मुञ्चामीति
वेदं विमुच्य योक्तम् । ९ । अञ्जलौ पत्न्याः कृत्वा वेदं च मुक्तम् । १० ।

अङ्गिर्वेदयोर्क्ते परिषिञ्चञ्चपति । ११ । कामाय त्वा वेदो ऽसि येन त्वं
वेद देवेभ्यो वेदो ऽभवस्तेनास्मभ्यं वेद एधि । वेदो ऽसि वित्तिरसि
विदेयं कर्मासि करणमसि क्रियासं सनिरसि सनितासि सनेयम् । १२ ।

घृतवन्तं कुलायिनं रायस्योषं सहस्रिणम् ।

वेदो ददातु वाजिनम् ॥

इति वेदे पत्नीं वाचयति । १३ । सा तृणानि प्रगृह्णान्तरेणोरु
न्यस्यते । १४ । तन्तुं तत्तन्निवृत्तरेण गार्हपत्यमा बर्हिषः स्त्रीर्त्वा । १५ ।
आपृणो ऽसि संपृणः प्रजया मा पशुभिरा पृणति वेदशेषमुप-
स्थाय । १६ । एतेनाग्ने ब्रह्मणा

अयाद्यज्ञं जातवेदा अन्तरः पूर्वा अस्मिन्निषद्य ।

सन्वन्मनिं सुविमुचा वि मुञ्च धेह्यस्मभ्यं द्रविणं जातवेदः ॥

इत्याहवनीयमुपस्थाय । १७ । उपसृश्योत्सृज्यते । १८ । ॥ १५ ॥

व्याख्यातौ दर्शपूर्णमासौ प्रकृतिरिष्टिपशुबन्धानाम् । १ । अन्वयस्य प्रकृ-
तिरित्याख्या । २ । अन्तरेणाज्यभागौ स्विष्टकृतं च यदिज्यते तमावाप
इत्याचक्षते तत्प्रधानम् । ३ । तदङ्गानीतराणि । ४ । तेषामभिन्नकाले
र्ध्यं विभवः । ५ । तन्त्रलक्षणं तत् । ६ । प्रदानमुच्चावचाभिर्देवताभिः
संयुज्य श्रूयते । ७ । तत्र देवताविकारे तद्देवते याज्यापुरोनुवाक्ये । ८ ।
निगमस्थानेषु च सा देवतोपलक्ष्यते । ९ । आवाहन उत्तमे प्रयाजे
स्विष्टकृन्निगदे सूक्तवाके चेज्यमाना देवता निगच्छन्ति तस्मान्निगम-
स्थानानि । १० । अनुक्रामन्तश्च विकारान्व्याख्यास्यामः । ११ । पौर्ण-
मासीविकार इत्युक्ते वार्त्तमौ प्रतीयात् । १२ । अमावास्याविकार इति
वृधन्वन्तौ । १३ । अनादेशे विकल्पभृतौ । १४ । देवतातः । १५ । हविष्टो

वा । १६ । संनिपाते हविष्टः । १७ । सामान्यान्विधमः । १८ । साप्तदशं
 च सामिधेनीनाम् । १९ । इष्टिपशुबन्धेषु वचनादन्यत् । २० । काम्यासू-
 पांशुहविष्टा । २१ । अनुक्रामन्तश्च व्याख्यास्यामः । २२ । ॥ १६ ॥
 चोदनाप्रकरणे हविषां प्रतीकग्रहणं याज्यापुरोनुवाक्यानां न चेदन्यो
 ऽर्थसंयोगः । १ । द्विप्रभृतिषु चोदनानुपूर्व्येण । २ । दैवतेन । ३ । लिङ्गेन
 च । ४ । उपसृष्टासु देवतास्वनधिगच्छन्तस्त्रिङ्गे दैवतेन तुष्येत् । ५ ।
 उपसृष्टासु निगच्छन्ति । ६ । अभीष्टां चैकैकस्यै देवतायै हविष्येद्यते
 तत्र ये प्रथमोपदिष्टे याज्यापुरोनुवाक्ये तै सर्वत्र प्रतीयात् । ७ । न
 चेष्टयः पृथक्त्वतः शक्याः परिसङ्ख्यातुम् । ८ । तत्रानादिष्टयाज्यापुरो-
 नुवाक्यासु गायत्रीचिष्टुभौ तद्देवते परीक्षेत् । ९ । उष्णिगृहृत्यौ वा
 परिहाय । १० । वर्षीयसी तु याज्या । ११ । समे वा । १२ ।
 यत्रैतेषां लक्षणानां किञ्चित्स्यात् । १३ । ऊवे हवामहे शुभ्यागह्येदं
 बर्हिर्निषीद देवतानामेति पुरोनुवाक्यालक्षणानि । १४ । अद्धि पिब
 जुषस्व मत्स्वावषायस्व वीहि प्र देवतानामेति याज्यालक्षणानि ।
 १५ । पुरस्ताल्लक्षणा पुरोनुवाक्या । १६ । उपरिष्टाल्लक्षणा याज्या ।
 १७ । अनधिगच्छन्तद्देवते नम्राभ्यां यजेत् । १८ ।

इममा शृणुधी हवं यत्वा गौर्भिर्हवामहे ।

एदं बर्हिर्निषीद नः ॥

स्त्रीणं बर्हिरानुषगा सदेतोपेलाना इह नो अद्य गच्छ ।

अहेलता मनसेदं जुषस्व वीहि हव्यं प्रयतमाहुतं नः ॥

इत्यूहेद्विदेवतवज्रदेवतेषु । १९ । प्राकृतीर्वाभिंसंनमेत्प्राकृतीर्वाभिंसंन-
 मेत् । २० । ॥ १७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे प्रथमो ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ॥

वसन्ते ब्राह्मणस्याग्न्याधेयम् । १। ग्रीष्मे चत्रियस्य । २। वर्षासु
वैश्यस्य । ३। शरदि वा । ४। शिशिरः सर्ववर्णानाम् । ५। याथाकाम्य-
मृद्वनां सोमेन यज्यमाणस्य । ६। अमावास्यायां पौर्णमास्यां वा
दधीत । ७। शुद्धपक्षे वा पुण्ये नक्षत्रे । ८। कृत्तिकाप्रभृतीनि त्रीणि
फल्गुनीप्रभृतीनि च । ९। ॥१॥

अथेष्टिकालाः । १। सद्यो द्वादशाहे मास चतुर्त्विंशतौ संवत्सरे वा । २।
अग्नये पवमानायेष्टिः । ३। पौर्णमासीविकारः । ४। अग्न आयूष्यग्ने
पवस्व । ५। तं हि अश्वन्त ईलते ते स्याम ये अग्नय इति स्विष्टकृतः । ६।
अग्नये च पावकायाग्नये च शुचये द्वितीया । ७। अमावास्यावि-
कारः । ८। अग्ने पावक स नः पावक । ९। अग्निः शुचिब्रततम उदग्ने
शुचयः । १०। अग्निमग्निं हवीमभिरग्निनाग्निः समिध्यत इति स्विष्ट-
कृतः । ११। अदितये तृतीया । १२। त्वमग्ने सप्रथाः सोम यास्त
इति सद्गन्तावाज्यभागौ । १३। उत त्वामदिते महि ।

महीमू षु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे ऊवेम ।

तुविचित्रामजरन्तीमुखीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम् । १४।

प्रेद्धो अग्न इमो अग्न इति विराजो स्विष्टकृतः । १५। चतस्रः
कुर्वन्तो ऽग्नये प्रथमाम् । १६। अग्ने द्युम्नेनोप त्वा जुह्वः । १७।
अर्चन्तस्त्वाग्निं सोमेनेति स्विष्टकृतः । १८। ॥२॥

प्रथमे वा समानतन्त्रे ।१। मध्यमे वा ।२। द्विहविषो वा ।३।
 आदित्यस्यैन्द्राग्नौ द्वितीयो ब्राह्मणस्य ।४। अग्नीषोमीयो वा ।५।
 ऐन्द्रो राजन्यस्य ।६। वैश्वदेवो वैश्यस्य ।७। विश्वे देवासः स्त्रीर्णे
 बर्हिषि ।८। आग्नेयी वा द्वयोः पूर्वा ।९। आज्येन तनूदेवताः
 पुरस्तात्पुरोलाशस्याग्निं पवमानं पावकं च शुचिं चोपरिष्ठात् ।१०।
 विश्वेभिरग्ने अग्निभिरग्ने विश्वेभिरग्निभिरिति खिष्टकृतः ।११। अदि-
 तये द्वितीया ।१२। अमावास्याविकारः ।१३। तात्क्षणीनां तनूदे-
 वताभिरेकहविषस्यहं वैष्णवद्वितीयाभिरपरमादित्यद्वितीयाभिरपरं
 दशम्यविकृताग्नेयी ।१४। सर्वासूपांशुहविष्टा ।१५। पाञ्चदशं च
 सामिधेनीनाम् ।१६। सप्तदशादित्यायाम् ।१७। चतुर्विंशतिर्दक्षिणा
 ।१८। द्वादश ।१९। षड्वा ।२०। अश्वः ।२१। शतमानरथवासे
 ऽजाश्च ।२२। द्वादशरात्रं स्वयंहेमी स्यात् ।२३। सत्यवन्दनं च ।२४।
 अतिथिभ्यश्च दानम् ।२५। आहिताग्निर्व्रते नानिष्टा पशूना मांस-
 मश्रीयान्नानिष्टाद्यण्येन नवानामोषधीनां फलानि ।२६। ॥३॥
 पूर्वा दर्शपूर्णमासाभ्यामन्वारभणीयेष्टिः ।१। आग्नावैष्णवः सरस्वत्यौ
 सरस्वते च ।२।

अग्नाविष्णू महि तद्वां महिन् पातं घृतस्य गुह्यानि नाम ।

दमेदमे सुष्टुतिर्वामियानेप वां जिह्वा घृतमाचरण्यत्^३ ॥

अग्नाविष्णू महि धाम प्रियं वां वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणा ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुच्चरण्यत्^४ ॥३॥

पावका नः सरस्वतीमा जुह्वानाः ।^५ ॥ जनीयन्तः स वावधे ।^६ ॥

पञ्चहविषमेके ऽग्नये भगिने व्रतपतये च ।^७ ॥ त्वमग्ने वीरवद्यशस्त्रं

भगो नः । ८ । त्वमग्ने व्रतपा यदो वयम् । ९ । पौर्णमासीविकारः । १० ।
धेनुश्च दक्षिणा । ११ ॥ ४ ॥

काम्यं पुनराधेयमजानानस्य । १ । आग्नेयो ऽग्नये च वैश्वानरायो-
द्दामयिष्यमाणस्य । २ ।

वैश्वानरो न ऊतय आ प्रयातु परावतः ।

अग्निर्नः सुष्टुतीरूप ३

पृथो दिवि । ४ । मध्यावर्षं पुनराधेयकालः । ५ । पुनर्वसु च नक्षत्रम् । ६ । या वाषाढ्या उत्तरामावास्या । ७ । मध्यन्दिनश्च कालः । ८ ।
पञ्चकपालश्चाग्नेयः । ९ । सामिधेन्यश्च पञ्चदश । १० । त्रिषु च प्रया-
जेष्वग्निशब्दो विवृतः । ११ । तनूनपादग्निमिलो अग्निना बर्हिर्अग्निः । १२ ।
वार्चघ्नः पूर्वं आज्यभागः । १३ । अग्निं स्तोमेन बोधयेति वाग्नेये
बुद्धिमते । १४ । अग्न आयूंषीत्युत्तरो ऽग्नये पवमानाय । १५ ।
एह्यु षु ब्रवाणीति वेन्दुमते । १६ । अग्निर्मूर्धति वा रेतस्वते । १७ ।
यथाचोदितं यजति । १८ । अग्ने तमयेति प्रथमाद्वितीये हविषो द्विती-
याचतुर्थ्यां स्विष्टकृतः । १९ । देवं बर्हिर्अग्नेर्वसुवने देवो नराशंसो ऽग्ना
वसुवने । २० । अग्निशब्दं चतुर्षु पूर्वेषु प्रयाजेष्वनुयाजयोश्च विभक्तय
इत्याचक्षते । २१ । तास्योपांशुः । २२ । उत्तरश्चाज्यभागः । २३ । हविश्च
। २४ । सर्वं वा सह पूर्वाभ्यामनुयाजाभ्याम् । २५ । हविरन्तं वा । २६ ।
हविरैव वा । २७ । पुनरुत्स्यूतो जरत्संव्यायः पुनःसंस्कृतः कद्रथो
ऽनङ्गान्दिरण्यं वा दक्षिणा । २८ । अदितये द्वितीया । २९ । अमा-
वास्याविकारः । ३० । अग्निवारुणी वा । ३१ । स त्वं नो अग्ने ऽवमस्त्वं
नो अग्ने वरुणस्य विद्वानिति । ३२ ॥ ५ ॥

अग्निहोत्रं जुहोति सायं च प्रातश्च । १। पुरा ऋष्यानां संसर्गाद्गार्ह-
पत्यादाहवनीयमुद्धरति । २। प्रभान्त्यां रात्र्याम् । ३। प्रादुष्करणं
नित्यधृतः । ४। गतश्रियः शुश्रुवान् ब्राह्मणो यामणी राजन्यः । ५।

उद्भिद्यमाण उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यच्च विद्वांश्चकार ।

अक्रा यदेनश्चक्षमेह किञ्चित्सर्वस्मान्मोद्धृतः पाहि तस्मात् ॥ ६।

अमृताज्जतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्यै ।

तयानन्तं लोकमहं जयानि प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगाय ॥ इति । ७।

रात्र्येति प्रातर्विकारः । ८। परिसमुह्य होष्यन् । ९। ऋतं त्वा सत्येन
परिषिञ्चामीति त्रिस्त्रिरेकैकं पर्युक्ष्य ऊत्वा च । १०। सत्यं त्वर्तेन
परिषिञ्चामीति प्रातः । ११। यज्ञस्य संततिरसि यज्ञस्य त्वा संतत्यै
नयानीति गार्हपत्यात्संततामुदधारामाहवनीयात् । १२। तन्तुं तन्व-
न्नित्यन्तरा श्वापदे गते । १३। ॥ ६॥

प्रथमास्तमिते जुहोति । १। दृश्यमाने वा नक्षत्रे । २। उपोदयं
बुधिते । ३। उदिते वा । ४। पुरस्ताच्च काले मनः कुर्वीत । ५।
तस्यापराधे प्रायश्चित्तम् । ६। उन्नौयाभ्युदितमा तमनादासित्वा ऊत्वा
वरं दत्त्वा भूरित्यनुमन्त्रयेत् । ७। अऊत्वा वेदुह्याहवनीयमन्यं
प्रणीय जुहुयात् । ८। पयो यवागूर्द्ध्याज्यमित्याग्निहोत्रहवींषि । ९।
न दध्यधिश्रयति । १०। नापः प्रत्यानयत्याज्ये । ११। कुशतरुणे
प्रत्यस्याज्यस्योन्नयति । १२। पश्चादन्वाहार्यपचनाद्यजमानः प्रत्यङ्मुति-
ष्ठन्नादित्यमुपतिष्ठते सत्य ऋताय त्वा दक्षिणां नयानीति सायम् ।
१३। ऋत सत्याय त्वा दक्षिणां नयानीत्याहवनीयं प्रातः । १४।
उत्तरेणान्वाहार्यपचनं यजमानस्य संचरः । १५। दक्षिणतः पश्चादा-

हवनीयादासनम् । १६। एवं गार्हपत्यात्पत्याः । १७। दृष्टिरसि
पाप्मानं मे वृश्च विद्यासि विद्य मे पाप्मानमित्याचामति । १८।
वाचं च यच्छति । १९। ॥७॥

दक्षिणतो ऽग्निहोत्रौमुपसृजन्ति । १। न चान्तरेण संचरेरन् । २।
न च गृहद्रेण दोहयेत् । ३। अग्नये देवेभ्यो धुत्वेति सायं जपति । ४।
सूर्याय देवेभ्यो धुत्वेति प्रातः । ५। अशनायापिपासे स्त्रिया वै
स्त्रियं बाधन्ते स्त्रिया वां बाधे ऽग्निहोत्रा वत्सेन वीरेणेति सायं-
प्रातः । ६। अन्वाहार्यपचनेन वीरेणेति स्त्रीवत्सायाम् । ७। सुभूतकृतः
सुभूतं नः कृणुतेत्युपवेषेणोदीचो ऽङ्गारान्गार्हपत्यान्निरुह्याधिश्रय-
त्यशनायापिपासीयेनाग्निहोत्रस्थाल्या गार्हपत्येन वीरेणेति विकारः
। ८। अग्नेष्टु चक्षुषावेक्ष इति समिधमादीष्यावज्योत्य । ९। समाप
ओषधीनां रसेनेति सुवेणापः प्रत्यानीय । १०। प्रतितप्य तूष्णीं
पुनरवज्योत्य । ११। त्रिरुपसादमुदगदास्य । १२। अनुच्छिन्दन्निव
। १३। नमो देवेभ्य इति दक्षिणतो ऽङ्गारानुपसृज्य । १४। सुभूताय
व इति सुप्रत्यूहान्प्रत्युह्य । १५। सुवं च सुचं च प्रतितप्योन्नयत्य-
शनायापिपासीयेन सुचा सुवेण वीरेणेति विकारः । १६। चतुष्प-
ञ्चकलो वा । १७। सुवेसुवे च मन्तः । १८। उन्नीते सुचं संमृशति
। १९। सजूर्देवेभ्यः सायंवावभ्य इति सायं जपति । २०। सजूर्देवेभ्यः
प्रातर्यावभ्य इति प्रातः । २१। उत्तरेण गार्हपत्यं सुचमुपसाद्य *^{२२}
प्रादेशमात्रीं पालाशीं समिधमादाय सुचं च ^{२३} समयातिहृत्य
गार्हपत्यमाहवनीयस्य पश्चादुदगगेषु कुशेषु सुचमुपसाद्य ^{२५} समिध-

* विकार इति वाक्यच्छेदः । तथापि सुवत्सालानि चक्षुषो वाक्याद्यन्ते Comm.

मभ्यादधात्यशनाद्यापिपामोयेन समिधाहवनीयेन वीरेणेति विकारः ।

२६। ब्रह्मलं समिधो ऽतिद्व्याभिजुहोति । २३। ॥८॥

अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिर्गग्निः स्वाहेति सायम् । २७। सूर्यो ऽर्ज्योतिर्ज्योतिः ।

सूर्यः स्वाहेति प्रातः । २८। दक्षिणं जान्वाच्यावषट्कागम् । ३०। उपसा-

द्योत्तरागमसंसृजंस्तृष्णीं भृयमीं पूर्वचाः । ३१। सुचि भृयिप्रं कुर्यात् । ३५।

सुचो बुध्नेनाङ्गाग्रावपमृग्य द्विरुदीचीं सुचमुद्यम्योपमादयति । ३६।

अगन्प्राणः स्वर्गं लोकं जिते जयाम्यभयं मे ऽलोकताया अपुत्राया

अपशुताया इति यजमानः पूर्वमाहुतिमनुप्राणिति । ३७। आगव-

पान आत्मानं विजिते विजयाम्यभयं मे ऽलोकताया अपुत्राया

अपशुताया इत्युत्तरागमन्त्ववानिति । ३८। या यजस्व समृद्धस्याग्नीः सा

मे समृध्यतामिति । ३९। ऊतयोरुत्तरतः प्रतीचीं सायं द्विरुपमार्ष्टि

। ४०। ऊर्ध्वां दक्षिणतः प्रातः । ४१। पूर्वमुपमार्जनं दृशेषु निक्षिप्यत्या-

वधीः प्रीणामीति मनसा । ४२। उत्तरं दक्षिणतः पाण्डित्युत्तानं

निदधाति पितृन्प्रीणामीति मनसा । ४३। द्विः प्रदेशिन्या प्राश्याप-

ब्दिमदु^{१३}ड्यर्चावृत्य^{१४} प्राग्दण्डया भक्षयित्वा^{१५} प्रत्यग्दण्डां पर्यम्य^{१६}

निर्लिङ्ग^{१७} प्रवाच्याचम्य^{१८} प्रागुदीचीरप उत्सिच्य^{२०} प्रागुदीचीमुद्दि-

शति^{२१} । १४।* एतदेकहोमे कर्म । २२। सर्वेषु तु जुह्वयूष्णां सुच-

मुत्तरेण गार्हपत्यं निधाय । २३। ॥९॥

इह पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधात्वह प्रजां जनयतु प्रजापतिः । अग्नये

* Comm. द्विः प्रदेशिन्या प्राश्यापत्यारभ्य प्रागुदीचीमुद्दिशतीति रुचकदेवः ।
तथापि तु ल्यवन्तानि खण्डश उच्यन्ते

रयिमते पशुमते पुष्टिपतये स्वाहा । अग्नये गृहपतये स्वाहा । अग्नये
स्वाहा । दूष्णौ चतुर्थीं गार्हपत्ये । १।

तस्यवितुर्वरेण्यं भूर्भुवः स्वः । भूयात्स्वाहा ।

भूर्भुवः स्वः । भूयात्स्वाहा ।

धियो यो नः प्र चोदयात्स्वर्णाम सर्वं सर्वं मे भूयात्स्वाहा ।

अग्नये ऽन्नादायान्नपतय स्वाहेत्यवाहार्यपचने चतुर्थी । २। महा-
व्याहृतिभिस्त्रिस्तोत्रं ब्रह्मवर्चस्कामस्य । ३। अविष्टता चतुर्थी । ४। याः
सुच्यापस्त्रैधं ताः करोत्यग्निर्होत्रस्यां गार्हपत्यस्य पश्चादञ्जलौ च
पत्न्याः । ५। सं त्वा सृजामि प्रजया धनेनेत्यञ्जलौ । ६। प्रतितय सुचं
निदधाति । ७। ॥ १० ॥

दक्षिणेतान्यायं याजमानम् । १। उप प्रयन्तो अध्वरमयमग्निः
सहस्रिण उभा वामयं ते योनिगयमिहास्य प्रत्रामिति षण्णं त्रिः
प्रथमासुत्तमां च । २। आदुर्दा अग्ने ऽस्यायुर्मं देहि वर्चोदा अग्ने
ऽसि वर्चा मे देहि तनूपा अग्ने ऽसि तन्वं मे पाह्यग्ने वन्म ऊनं
तन्व १ स्तन्म आ षण्

दन्वानास्त्वा शतं हिमा द्युमन्तं समिधौमहि ।

वयस्वन्तो वयस्कुतं महस्वन्तः महस्वतम् ।

अग्ने मपन्नदम्भनमदश्वासा अदाभ्यम् ।

इति जपित्वा । ३। चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशौचेति त्रिः । ४। सं
त्वमग्ने सूर्यस्य वर्चसागथाः समृषौणां स्तुतेज सं प्रियेण धाम्ना समह-
मायुषा सं वर्चसा सं प्रजया सं प्रियेण धाम्ना सं रायस्योषेण
मिषौधेत्युपविश्य । ५। अस्म स्याभिम वे भवीय मह स्य महो वे

भक्षीयार्जं स्त्रोर्जं वो भक्षीय रायस्योषं स्त्र रायस्योषं वो
भक्षीय ॥११॥

रेवती रमध्वमस्मिन्योनावस्मिन्लोके ऽस्मिन्गोष्ठे ऽस्मिन्क्षये ऽस्या-
माशिक्ष्यां प्रतिष्ठायामिहैव स्येतो मापगातेति गामभ्येति । ६।
संहितासि विश्वरूपूर्जा माविश गौपत्येनेत्यस्या ललाटमुपस्पृश्य । १।
उप त्वाग्न इति त्वचेनाग्ने त्वं न इति च द्वैपदेन गार्हपत्यम् । २।
इल एह्यदित एहि स्रुत एहीति गामभ्येति । ३। काम्या एत मयि
वः कामधरणमिति वत्सस्य ललाटमुपस्पृश्य । ४। सोमानं स्वरणमिति
त्वचेनोत्तरतो ऽन्वाहार्यपचनम् । ५। अन्तरेण गार्हपत्याहवनीयो
माह्विचं जपित्वाहवनीयमुपतिष्ठते । ६। तत्सवितुर्वरेण्यं कदा चन
स्तरौरसि परि ते दूलभ इति त्रिरेताम् । ७। सर्वेषु तु जुह्वन्महा-
व्याहृतिभिस्त्रिस्त्रिस्तिस्रः समिधो ऽभ्यादधात्याहवनीये वैकदावी । ८।
दैवस्तन्तुरस्यनु त्वा रभे माहं तद्वावच्छित्सीत्याहवनीयस्य दक्षिणतो
ऽङ्गारानुपस्पृश्य । ९। ततो ऽसि तन्तुरस्यनु मा संतनुहि प्रजया
पशुभी रायस्योषेण सुप्रजास्त्वेन सुवीर्येण मानुषस्तन्तुरस्यनु मा
रभस्व मा त्वं मद्वावच्छित्त्वा असाविति ज्येष्ठस्य पुत्रस्य नामाभिव्याहृत्य
यावन्तो वा भवन्ति । १०। आत्मनो ऽजातपुत्रः । ११। सत्येनाव-
भ्यमभ्यवैम्यसु व्रतमित्याचम्य वाचं विसृजते । १२। ॥१२॥

अथ प्रातः । १। भृभुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिर्भूयांसं सुपोषः
पोषैः सुवीरो वीरैरभयं ते ऽभयं नो अस्तु मनसा त्वापतिष्ठे लोक-
मुपैमि स्वसेत्याहवनीयम् । २। अत्रैव तिष्ठन्नितरौ । ३। अभयं ते
ऽभयं नो अस्तु वाचा त्वापतिष्ठे प्रजामुपैमि पशूंश्चेति गार्हपत्यम् । ४।

अभयं ते ऽभयं नो अस्तु प्राणेन त्वोपतिष्ठे व्यानमुपैम्याद्युश्चेत्यन्वाहार्य-
 पचनम् । ५। अभयं वो ऽभयं नो अस्तु कामेन व उपतिष्ठे वित्तिमुपैमि
 भृतिं चेति सर्वान् । ६। समानं समित्प्रभृत्या व्रतस्य विसर्जनात् । ७।
 अनेन वैव सायंप्रातः । ८। अनुपम्यानं वा प्रातः । ९। ॥ १३ ॥
 प्रवत्यन्नग्नीन् समीक्षते ऽभयं वो ऽभयं नो अस्त्विति । १। नर्यं
 प्रजां मे पाहि मानुषान्मा भयात् पाह्वीति गार्हपत्यम् । २। अथर्यं
 पितुं मे पाहि पित्र्यान्मा भयात् पाह्वीत्यन्वाहार्यपचनम् । ३। तमुत्तरेण
 ३* गत्वा शंस्य पशून्मे पाहि दैवान्मा भयात्पाह्वीत्याहवनीयम् । ४।
 अन्नमन्नमिति त्रीणि पदान्यभ्युद्धृत्या^५ सकाशाद्वाग्यमनम् । ५। अन्यु-
 पस्थानस्थानर्थलुप्तं प्रवसन्नपेत् । ६। याजमानं च पर्वणि । ७। अन्नपेतं
 हि कारणम् । ८। सन्धिवेलयोर्वाचस्य वाचं यत्वा पुनराचस्य महा-
 व्याहृतिभिर्विसर्गः । ९। चक्षुर्विषये ऽग्नीनां वाचं यच्छेत् ॥ १४ ॥
 प्रोष्यायन् । १०। तथा चैव समीक्षणम् । ११।

आगन्म वृत्रहन्तममस्मभ्यं वसुवित्तमम् ।

अग्ने सप्तलभि युन्नमभि सह आ यच्छस्व ॥

शंस्य पशून्मे ऽजुगुपस्तान्मे पाह्वेव दैवान्मा भयादजुगुपस्तस्मान्मा
 पाह्वेवेत्याहवनीयम् । २। तृणापचयनं समिदाधानं च सर्वेषु । ३।

अयमग्निः पुरीष्यो रयिमान् पुष्टिवर्धनः ।

अग्ने पुरीष्याभि युन्नमभि सह आ यच्छस्व ॥

* Comm. अथर्यत्येवमादिना सन्तेषान्वाहार्यपचनमुपतिष्ठते । उत्तरेण स्थितः ।
 तमिति यत्वादागत्याप्येवमेव । अथैवदक्षिणेष्वमाणाः ।

† शंस्येत्येवमादिना सन्तेषाहवनीयमुप० । दक्षिणाग्निमुत्तरेण गत्वा—

अथयं पितुं मे ऽजुगुपस्तं मे पाह्येव पित्र्यान्मा भयादजुगुपस्तस्मान्मा
पाह्येवेत्यन्वाहार्यपचनम् । ४ ।

अयमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यात्प्रजाया वसुवित्तमः ।

अग्ने गृहपते ऽभि दुध्नर्नाभि मह आ यच्छस्व ॥

नर्थ प्रजां मे ऽजुगुपस्तां मे पाह्येव मानुषान्मा भयादजुगुपस्तस्मान्मा
पाह्येवेति गार्हपत्यम् । ५ । व्यवेता ऽग्नीन्प्रवर्तति । ६ । तेन चैवो-
त्सृज्यते । ७ । ॥ १५ ॥

वास्तोष्यतीचं ध्रौव्ये दशगत्रावरार्धे संप्रयातेषु । १ । अग्निष्ठस्य दक्षिणे
युक्त उपोह्य चौवरं वास्तोष्यते प्रतिजानौहीत्यनूच्य वास्तोष्यते
श्रमयेति यजति । २ । ऊते चानाहितं त्यजेत् । ३ । ॥ १६ ॥

समारोह्यमाणो गार्हपत्ये पाणी प्रतितथ प्राणान्मंशुशत्येहि मे
प्राणानारोहेति । १ । सकृत्सकृन्मन्त्रेण द्विर्द्विस्तृष्णीम् । २ । अयं ते
द्योनिरिति वारणी प्रतितपति । ३ । सकृत्सकृन्मन्त्रेण द्विर्द्विस्तू-
ष्णीम् । ४ । एवमाहवनीयात् । ५ । नित्यधृतादन्यस्मिन् । ६ । अत्रस्त-
मिते च मन्यनम् । ७ ।

उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वं देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानन् ।

आयुः प्रजां रयिमस्मासु धेह्वरिष्टो दौदिहि नो दुरोणे ॥

इत्यात्मनो ऽग्ण्योरुपावरोह्य मन्यनम् । ८ । लौकिके वा लौकिके वा
। ९ । ॥ १७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे द्वितीयो ऽध्यायः समाप्तः ।

श्रीम् ।

संस्थितायां पौर्णमास्यामिन्द्रायेष्टिर्विमृधे । १। अमावास्याविकारः
 १। इन्द्र चतुर् मृगो न भौमः । २। जुष्टो दसूना अग्ने गर्धति
 स्विष्टकृतः । ३। अदितये ऽमावास्यायां संस्थितायाम् । ४। पौर्णमा-
 सीविकारः । ५। ये वैमृधस्य ते स्विष्टकृतः । ६। यावज्जीवं च । ७। प्रयोग
 आन्तात् । ८। ॥ १ ॥

अनागते पर्वण्यमावास्ये प्रवृत्तं ऽभ्युदितेष्टिः । १। अग्नये दात्र
 इन्द्राय प्रदात्रे विष्णवे क्षिपिविष्टायेति । २। निरुप्ते जानंस्तानेव
 विभजेत् । ३। अग्ने दा दा नो अग्ने वृहतः । ४। सहस्रा ते शता त्व
 भर । ५। अमावास्याविकारः । ६। धनुश्च त्रीषु दक्षिणा । ७। काले
 चामावास्यम् । ८। नाभ्यावृत्तिः पिण्डपितृयज्ञस्यास्ति । ९। ॥ २ ॥

अतीते पर्वण्यमावास्ये प्रवृत्ते ऽभ्युदितेष्टिः । १। अग्नये पथिकृत
 इन्द्राय वृत्रघ्ने वैश्वानराय । २। वेत्या हि वेध आ देवानाम् । ३।
 वार्वहत्याय सहदानुम् । ४।

स्यतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्यतिम् ।

अजस्रं भानुमीमहे^५ ॥

नाभिं यज्ञानाम् । ५। अमावास्याविकारः । ६। दण्डोपानहं दक्षिणा
 १७। संस्थितायां चामावास्यम् । ८। नाभ्यावृत्तिः पिण्डपितृयज्ञ-
 स्यास्ति । ९। ॥ ३ ॥

अग्नये ऽग्निमते ऽमावग्नावभ्युदृते । १। पथिकृते ऽन्तरेण विहारं

चक्रीवति वृत्ते नियतातिपत्तौ च । १। वीतये मिथःसंसृष्टेषु । २।
 विविचये ग्राम्येण । ४। संवर्गाय प्रदाव्येन । ५। शुचये क्रव्येण । ६।
 अप्सुमते वैद्युतेन । ७। व्याधिप्राये रुद्राय । ८। अध्वानं गमिष्यन् पूष्णे
 पथिहते । ९। सार्वकामिक्यग्रये कामाय । १०। व्रतपतये व्रत्यवेलां
 प्रोष्याव्रत्यं वा चरित्वा । ११। व्रतभृते ऽश्रु कृत्वा । १२। गृहदाहे
 चामवते । १३। मरुद्भ्यो यमौ प्रजातायाम् । १४। ॥ ४॥
 अग्निमग्निं हवीमभिरग्निनाग्निः समिध्यते । १। अग्न आ याहि वीतये
 यो अग्निं देववीतये । २। कया नो अग्ने वि वसस्त्वामग्ने मानुषीः । ३।
 कुवित्सु नो मा नो अस्मिन्महाधने । ४। अपस्वग्न उरौ महान् । ५।
 कद्रुद्रायाश्चाम ते । ६। वयसु त्वा पथस्यते पथस्यथः । ७।

अग्निः परेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य ।

सम्रालेको वि राजति ॥

अश्याम तम् । ८।

त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिरग्ने देवाँ इहा वह ।

उप यज्ञं हविश्च नः ॥

व्रतानि बिभ्रद्भ्रतपा अदाभ्यो भवा नो दूतो अजरः सुवीरः ।

दधद्रत्नानि सुमृत्लीको अग्ने गोपाय नो जीवसे जातवेदः ॥ ९। ॥ १०।

लृष्णा रजांसि पत्सुतस्त्वे वसूनि पुर्वणीक होतः । ११।

मरुतस्त्वेषसंदृश आ यात यमाविव ।

शुभ्रा हिरण्यखादयः १२ ॥

वातलिषो मरुतः अथ्ये कमिति वा । १३।

ज्ञातयी ऽसंविदाना बज्रदेवतामिष्टिं निर्वपेरन् । १४।

अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्यात्सोमो रुद्रैरभि रक्षतु त्वना ।

इन्द्रो मरुद्भिर्चतुथा कृणोत्वादित्यैर्नो वरुणः शर्म यंसत् ॥^१

समग्निर्वसुभिर्नो अव्यात्सं सोमो रुद्रियाभिस्तनूभिः ।

समिन्द्रो रानहव्यो मरुद्भिः समादित्यैर्वरुणो विश्ववेदाः ।^२

संज्ञानमिति च जपेरन् ।^३ ॥६॥

मित्रविन्दायाः । १। पञ्चदश सामिधेनीः । २। अग्निना रयिं गयस्फान
इत्याज्यभागौ । ३।

अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता यः सहस्री ।

पूषा नो गोभिरवमा सरस्वती त्वष्टा रूपाणि समनक्तु यज्ञैः^४

त्वष्टा रूपाणि दधती सरस्वती पूषा भगं सविता मे ददातु ।

बृहस्पतिर्दददिन्द्रो बलं मे मित्रः क्षत्रं वरुणः सोमो अग्निः ॥^५

नू नो राख महस्रवदुत नो ब्रह्मन्नविष इति स्विष्टकृतः ।^६

दक्षिणा ।^७ देवतानुपूर्थं पुरोनुवाक्यावन्निगमेषु ।^८

याज्यावदा-
देशे ।^९ यथासंप्रेषितं वा ।^{१०} ॥७॥

फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां प्रथमोऽदीक्षितायजानाम् । १। वसिष्ठयज्ञस्यामा-

वास्यायां साकंप्रस्थाय्यस्य च । २। पञ्चदश वर्षाणि दातायणयज्ञस्य । ३।

संवत्सरं संवत्सरं वा सर्वेषाम् । ४। न प्रयुञ्जानस्य नित्यौ दर्शपूर्णमासौ

वर्तेते । ५। दातायणयज्ञस्य । ६। पौर्णमासानि पूर्वद्युः । ७। अग्नी-

षोमीयो वा । ८। आग्नेयः सांनायं चैन्द्रं पौर्णमास्याम् । ९। अपरपक्षं

दीक्षितव्रतोऽतिथिभ्यो ददाति । १०। सत्यव्रतो वा । ११। अभ्यञ्जन-

हताविकपत्पूलितानि न वस्ते । १२। हविरुच्छिष्टाशनः । १३। न सौहित्यं

प्राप्नुयात् । १४। सोमं राजानं चन्द्रमसं भक्तयामीति मनसा ध्यायन्नश्रान्ति

१२५। आमावास्यानि पूर्वद्युः १२६। ऐन्द्राग्नौ वा १२७। आग्नेयो मैत्रा-
वरुणी च पयस्यामावास्यायाम् १२८। ऋतेन या उत वां विजु १२९।
पुरा शंथोर्वाकादूर्ध्वं वानावाह्य वाजिनो यजति १२०। उत्तमे
प्रयाजे जिगच्छन्ति यथार्थं च सूक्तवाके १२१। वाजिनो देवा हवि-
र्जाषयिष्यन्ते वर्धयिष्यन्ते महे जायः करिष्यन्ते १२२। शं नो भवन्तु
वाजिनो वाजेवाज इत्यूर्ध्वश्रुतवानं यजति १२३। वाजिनस्याग्ने
वौहीत्यनुवषट्कारः १२४। यजमानो ब्रह्मा होताध्वर्युराग्नौध्रस्व समुप-
ह्वय भक्षयन्ति १२५। प्रथमो जघन्यश्च यजमानः १२६।

यन्मे रेतः प्र धावति यदा सिकं प्र जायते ।

राज्ञा सोमेन तद्वयमस्मासु धारयामसि ॥

वाजो ऽसि वाजिनमसि वाजो मयि धेहौति भक्षमन्तः १२७॥ ८॥
इलादधस्य १२। आग्नेयः सरस्वत्यै च १२। अग्नीषोमीयः सोपांगुयाजः
सांनायं चैन्द्रं पौर्णमास्याम् १३। प्रतानि च दाक्षायण्याजिकानि १४।
आग्नेयः सरस्वते च १५। ऐन्द्राग्नौ मैत्रावरुणी च पयस्यामावास्यायाम्
१६। समानं वाजिनम् १७॥ ९ ॥

सार्वधेनियज्ञे १२। उभयानि हवींश्चेकस्यामिष्टौ १२। पौर्णमासानि
पूर्वाणि १३। अर्चन्तस्वास्माकमग्ने अध्वरमित्युत्तरस्याग्नेयस्य १४। नामा-
वास्यां यजते १५। पिण्डपितृयज्ञं तु करोति १६। न शौनकयज्ञे
साकंप्रस्थाय्ये च विकारो होतुरस्ति १७॥ १० ॥

सार्वधेनियज्ञेन वसिष्ठयज्ञो व्याख्यातः १२। पूर्वाणि त्रामावास्यानि १२।
न पौर्णमासीं यजते १३। इति दर्शपूर्णमासयनानि १४। काम्यानि १५।
पाञ्चदश्यं च सामिधेनीनाम् १६। आग्नेयाग्नावैष्णवौ १७। पौर्णमा-

सौविकारः । ८। सदा यजते अन्यत्र पर्वणः । ९। मुन्ययनमित्याचक्षते
 १२०। आग्नेयेन्द्रो वैश्वदेवः । १२१। अमावास्याविकारः । १२२। सदा
 यजते अन्यत्र पर्वणः । १२३। अदौक्षितः कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चते । १२४।
 तुरायणमित्याचक्षते । १२५। संवत्सरप्रयोगे च । १२६। ॥ १२ ॥

सौमी श्यामाकेष्टिः । १। वैणयवी च । २। ऐन्द्राग्र आग्नेन्द्रो वा
 वैश्वदेवो द्यावापृथिवीयश्च ब्रीहियवानाम् । ३। सद्दराज्यभागे । ४।
 इमं यज्ञं या ते धामानि दिवीति । ५। सौम्यस्य मधुपर्को दक्षिणा
 । ६। इयं वामस्य शुचिं नु । ७। आ घा ये सुकर्माणः सुररुचः । ८।
 मही द्यौरुर्वी पृथ्वी । ९। वैश्वदेवद्यावापृथिवीयौ चोपांशु । १०।
 विराजौ स्विष्टकृतः । ११। वत्सः प्रथमजो दक्षिणा । १२। समानत-
 न्त्वा वा दर्शपूर्णमासाभ्याम् । १३। दर्शपूर्णमासौ वा नवानाम् । १४।
 अग्निहोत्रं वा यवाग्वा मायंप्रातः । १५। अग्निहोत्रीं वा नवानाद-
 यित्वा तस्यै दुग्धेन मायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयात् । १६। गार्हपत्ये वा
 स्थालीपाकं अयित्वाग्रयणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यः स्वाहाकारे-
 णाहवनीये जुहुयात् । १७। ॥ १२ ॥

फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां प्रयोगश्चातुर्मास्यानाम् । १। चैत्र्यां वा । २।
 वैश्वानरीयपार्जन्येष्टिः पूर्वस्यां पौर्णमास्याम् । ३। पर्जन्याय यस्य व्रते
 । ४। उत्तरस्यां वैश्वदेवम् । ५। आग्नेयः । ६। सौम्यसावित्रौ । ७।
 सारस्वतपौष्णौ । ८। मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्यः । ९। वैश्वदेवी । १०। द्यावा-
 पृथिवीयश्च । ११। हिरण्यपाणिमूतय उदीरय । १२। पूषन्तव शुक्रं
 ते । १३। इहेहवः प्र चित्रम् । १४। अग्निमन्यनीयाश्चासन्नपु हविःपु
 । १५। पश्चाद्देवस्वस्यायाम्नये मय्यमानायेति संप्रेषितः । १६। अभि ता

देव सवितः ¹⁷ मही द्यौः ¹⁸ त्वामग्ने पुष्करादिति च तिस्रः ¹⁹ उत
 भुवन्तु जन्तव इति जाताय ²⁰ । आ यं हस्ते न खादिनमिति हस्तेन
 धार्यमाणाय ²¹ उत्तरे प्रद्वियमाणाय ²² । अग्निनाग्निः समिध्यते ²³ ।
 त्वं ह्यग्ने अग्निना ²⁴ तं मर्जयन्ते ²⁵ अग्निमन्यनीयाः । ²⁶ नव च
 प्रयाजाः । ²⁷ चतुर्थीत्तमावन्तरेण चत्वारः । ²⁸ दुरो अग्न
 आज्यस्य व्यन्तु ²⁹ उषासानक्ता अग्न आज्यस्य वीताम् ³⁰ । दैव्या
 होतारा अग्न आज्यस्य वीताम् ³¹ । तिस्रो देवीरग्न आज्यस्य व्यन्तु
 । ³² । सदन्तावाज्यभागौ । ³³ । सावित्र्यावापृथिवीयौ चोपांगु । ³⁴ ।
 विराजौ स्विष्टकृतः । ³⁵ । वत्सः प्रथमजो दक्षिणा । ³⁶ । नवानुयाजाः
 । ³⁷ । प्रथमद्वितीयौ तु षलन्तरेण । ³⁸ । देवीर्द्वारो वसुने
 वसुधेयस्य व्यन्तु ³⁹ । देवी उषासानक्ता वसुवने वसुधेयस्य वीताम् ⁴⁰ ।
 देवी जोष्ट्री वसुवने वसुधेयस्य वीताम् ⁴¹ । देवी ऊर्जाङ्गतौ वसुवने
 वसुधेयस्य वीताम् ⁴² । देवा दैव्या होतारा वसुवने वसुधेयस्य वीताम्
⁴³ । देवीस्त्रिस्त्रिस्त्रो देवीर्वसुवने वसुधेयस्य व्यन्तु । ⁴⁴ । समानं
 वाजिनम् । ⁴⁵ । संस्थितायां पौर्णमासम् । ⁴⁶ । मांसानशनं ब्रह्मचर्यं
 प्राङ्मूः श्वेत ऋतुकाले वा जायामुपेयात्सत्यवदनं चान्तरालव्रतानि
 । ⁴⁷ । ॥१३॥

आषाढ्यां वरुणप्रघासाः फाल्गुनीप्रयोगस्य । १ । चैत्रीप्रयोगस्य श्रव-
 णायाम् । २ । पौष्णान्तानि वैश्वदेविकानि । ३ । ऐन्द्राग्रो वारुणी
 पयस्या मारुती कायश्च । ४ । इमं मे वरुण तत्त्वा यामि । ५ । मरुतो
 यद्ध यूयमस्मान् । ६ । हिरण्यगर्भो यः प्राणत इति । ७ । आहवनी-
 याद्याग्नी प्रणयन्ति । ८ । प्र देवं देवेति तिसृणामासीनः प्रथमाम् । ९ ।

उत्तरे अनुमंयन् । १० । इलायास्वेति साद्यमानयोरिधयोः । ११ । अग्ने
विश्वेभिः स्वनिक सीद होतर्नि होता त्वं दूतः । १२ । इत्यग्निप्रणयनीयाः
। १३ । यत्र चासीनः प्रथमामन्ववोचत्तस्मिन्लोत्सृज्यते । १४ । उत्तर-
स्यां वेदौ होतृकर्म । १५ । उपांशु कायः । १६ । गोमिथुनौ दक्षिणा
। १७ । अध्वर्योर्वेदं सृणोति । १८ । वारुण्या निष्काषेणावभृथमवैति
यथा सोमे । १९ । उहं हि राजा शतं ते । २० । समानमन्यद्वैश्वदेवेन
। २१ ॥ १४ ॥

कार्त्तिक्यां साकमेधाः फाल्गुनीप्रयोगस्य । १ । आग्रहायणां चैत्रीप्र-
योगस्य । २ । अग्नये ऽनीकवते पूर्वस्यां पौर्णमास्यामिष्टिः पूर्वाह्णे । ३ ।

अनीकैर्देषो ऽर्दयाग्ने विश्वाभिरूतिभिः ।

रयिं नो देहि जीवसे ॥

सैनानीकेन । ^५ । मध्यन्दिने मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यः । ^६ । सांतपना यो नो
मरुतः । ^७ । सायं मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्यः । ^८ । अग्निना रयिं गयस्फान
इत्याज्यभागौ । ^९ । गृहमेधाम आ गत प्रबुध्ना वः । ^{१०} । त्वां चित्रश्रव-
स्त्वम यद्वाहिष्ठमिति स्विष्टकृतः । ^{११} । न निगदमाह । ^{१२} । न
सामिधेनीरन्वाह । ^{१३} । आज्यभागप्रभृतीज्येलान्ता । ^{१४} । तस्य
निष्काषं प्रातः पूर्णद्वयं ऊत्वेष्टिं मरुद्भ्यः क्रौलिभ्यः । ^{१५} । क्रौलं वः
पर्वतश्चित् । ^{१६} । महाहविषि । ^{१७} । ऐन्द्राग्रान्तानि वारुणप्रघासि-
कानि । ^{१८} । माहेन्द्रो वैश्वकर्मणश्च । ^{१९} । वाचस्पति या ते धामानि
परमाणीति । ^{२०} । उपांशु वैश्वकर्मणः । ^{२१} । एकश्चाग्निः प्रणोयते
। ^{२२} । ऋषभो दक्षिणा । ^{२३} । न वाजिनं नावभृथो भवति । ^{२४} ।
समानमन्यद्वारुणप्रघासैः । ^{२५} । ॥ १५ ॥

अपराह्णे पित्र्या त्रिहविरिष्टिः । १। सोमाय पितृमते पितृभ्यो वा
 सोमवद्भ्यः पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यः पितृभ्यो ऽग्निष्वान्तेभ्यः । २। अग्निश्च
 कव्यवाहनः स्विष्टकृद्भवति । ३। त्वं सोम प्र चिकितः सोमो धेनु त्वं
 सोम पितृभिरिति सोमस्य पितृमतः । ४। उदीरतामङ्गिरसो ये नः
 पूर्वं इति सोमवताम् । ५। उपहृता आहं पितृन्बर्हिषद इति
 बर्हिषदाम् । ६। अत्र सृज ये चेहाग्निष्वान्ता इत्यग्निष्वान्तानाम् । ७।
 एकैका याज्या देहे पूर्वं पुरोनुवाक्ये । ८। अमन्तते नानाप्रणवे । ९। ये
 तातपुस्त्वमग्न ईलित इत्यग्नेः कव्यवाहनस्य । १०। प्राचीनापवीत्येता
 देवता यजति । ११। निगमस्थानेषु चानुवर्तयति । १२। पितृमन्त्रं
 परिहाप्य । १३। यज्ञोपवीतीति जातृकर्णः । १४। संप्रैषेषु स्वधाशब्दे
 क्रियमाणे ये स्वधामहे स्वधा नम इति येयजामहवषट्कारयोः स्याने
 । १५। दक्षिणान्वाहार्यपचनात्पगिश्रिते चरन्ति । १६। अग्ने वेदिं दक्षिणा
 तिष्ठति । १७। न च बर्हिषाक्रामति । १८। उत्सर्गो जपानाम् । १९।
 कर्माणि तूष्णीं जपमन्त्राणि । २०। उपसदि चेत्याचार्याः । २१।
 कर्म तु न्यायः । २२। उशन्तस्वेत्येकां सार्धधेनीं त्रिरनूच्य नार्षेय-
 माह । २३। अपबर्हिषः प्रयाजानिष्ट्वा नो अग्ने सुचेतुना त्वं सोम
 महे भगमिति जीवनवन्तावाज्यभागौ । २४। उपहृयेलां न प्राश्नन्ति
 । २५। अवघ्राय भागान्प्रास्यन्ति । २६। पितृभ्यो दत्ते । २७। ॥ १६ ॥

अथा विष्टा जनयन्कर्कराणि स हि घृणिरुत्तराय गातुः ।

स प्रत्युदैद्धरणं मध्वो अयं स्वां यत्तनूं तन्वामैरयत ॥ -

इति जपन्त उत्तरेणान्वाहार्यपचनं गत्वा । १। सुसंदृशं त्वा वय-
 मचन्नमीमदन्तोपो षु शृणुहीत्याह्वनीयमुपस्थाप्य । २। मनो त्वा

ऊवामह इति त्वेन दक्षिणाग्निम् । ३। आ म एतु मनः पुनरिति
 ब्रूयुः । ४। अग्निं तं मन्य इति त्वेनाग्ने त्वं न इति च द्वैपदेन गार्ह-
 पत्यम् । ५। तच्चक्षुरित्यादिचक्षुःप्रस्थाय । ६। अपवर्द्धिषावनुयाजाविष्टा
 । ७। न सृक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णाति । ८। शंध्यन्ता च । ९।
 अश्वकान्संस्थाप्य मैत्रश्वरुः । १०। अदितये वा । ११। मित्रस्य चर्ष-
 णीष्टतो मह्यं आदित्यः । १२। संस्थितायां पौर्णमासम् । १३। ॥ १७॥
 शुनासीर्ये । १। पौष्णान्तानि वैश्वदेविकानि । २। शुनासीर्या वायव्यं
 पयः सौर्यश्च । ३। शुनासीराविमां शुनं नः फालाः । ४। तव वाय-
 वृतस्यते ऽध्वर्यवश्चक्रवांसः । ५। तरणिर्विश्वदर्शतो दिवो रुक्म इति । ६।
 उपांशु सौर्यः । ७। अश्वः श्वेतो दक्षिणा । ८। गौर्वा । ९। सौरं वा
 द्वादशायोगम् । १०। न वाजिनम् । ११। समानमन्यद्वैश्वदेवेन । १२।
 पौर्णमासं त्वमथ्यमाने । १३।

इन्द्रश्च नः शुनासीराविमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।

गर्भान्वत्तं स्वस्तये ॥¹⁴

यथोरिदं [विश्वं] भुवनमा विवेश ययोरानन्दो निहितो महश्च ।

शुनासीरावृतुभिः संविदाना इन्द्रवन्ता हविरिदं जुषेयाम् ॥¹⁵ १४।

इन्द्राय शुनासीराय खुवा जुहुतना हविः ।

जुषतां प्रति मेधिरः ॥¹⁶

प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै हर्यश्वाय भरता सजोषाः ।

इन्द्रश्चभुभिर्ब्रह्मणा संविदानः शुनासीरी हविरिदं जुषस्व ॥¹⁷ १५।

शुनं ऊवेमाश्वायन्तः ।¹⁸ १६। साकमेधैरिष्टान्वत्तं शुनासीर्यम् ।¹⁹ १७।

साध्यां वा पौर्णमास्याम् ।²⁰ १८। सोमेनोत्सर्गः पशुनेष्ट्या वा ।²¹ १९।

पञ्च वर्षेषु पूर्वद्युः शुनामीर्यमपरेद्युर्वैश्वदेवम् । १८^{२२} । ॥ १८ ॥
विध्यपराधे प्रायश्चित्तम् । १। अर्थलोपे प्रतिनिधिः । २। भूर्भुवः स्वः
स्वाहा ।

अयाश्वाग्ने ऽस्यनभिर्गस्तिश्च सत्यमित्वमया अस्मि ।

अयामा मनसा कृतो ऽयाः सन्ध्व्यमूहिषे ।

अया नः कृणुहि भेषजं । स्वाहा ॥

इति प्रायश्चित्ताज्जती सर्वेषु दोषेषु । ३। आहवनीयः सर्वाज्जतीनाम् । ४।
जुह्वश्च पात्रम् । ५। चतुर्गृहीतं प्रायश्चित्तेषु । ६। अनन्तरं दोषात्प्राय-
श्चित्तं न ह्यनिर्हते दोषे प्रवृत्तिरुत्तरस्यास्ति । ७। प्रत्यक्षविहितं चैकेषु
दोषेषु प्रायश्चित्तं तत्रोभे कुर्यात्सर्वप्रायश्चित्तं चाधिकारिकं च । ८।
अनुद्धृतं चेदाहवनीयमभ्यस्तमियाद्विदा ब्राह्मणेनोद्धरणं । जातरूपं
च कुशे प्रवध्याग्रतो हरन्ति । रजतमभ्युदिते । वरो दक्षिणा । ९।
आहवनीये ऽनुगते गार्हपत्यादुद्धरणमग्नये चेष्टिर्ज्योतिष्मते । १०।
उदग्ने शुचयो वि ज्योतिषा । ११। गार्हपत्ये ऽनुगते पूर्वमध्वसाया-
हवनीयमन्यं प्रणीय जुहुयात् । १२। समारोह्य वेदङ्कुदवस्तेत् । १३।
उभयोरनुगतयोर्गार्हपत्योल्मुकादुत्तरारण्या मन्यनम् । १४। उल्मुके
ऽविद्यमाने ऽरणी भस्मना संस्पृश्याग्नये च तपस्वते जनदते पावकवत
दष्टिः । १५।

आ याहि तपसा जनेष्वाग्ने पावको अर्चिषा ।

उपेमां सुष्टुतिं मम ^{१६} ॥

आ नो याहि तपसा जनेष्वाग्ने पावक दीद्यत् ।

इत्या देवेषु नो दधत् ॥ ^{१७} ॥ १६।

इत्यभ्युदितयोस्त्वभ्यस्तमितयोर्वान्येन वा नष्टयोः कारणेनाग्न्याधेये-
नोत्पादयेत् । १७ । ॥ १८ ॥

उपसृष्टा चेदग्निहोत्री वाश्येत स्रयवसादिति यवसमुष्टिं प्रयच्छेत् । १ ।
उपविशेच्चेत् ।

यस्माद्भीषा निषीदसि ततो नो अभयं कृधि ।

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृल नमो रुद्राय मीरुङ्गषे ॥

इत्यार्द्रदण्डेनोत्थाप्य

उदस्यादेव्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात् ।

इन्द्राय कृण्वती भागं मित्राय वरुणाय च ॥

इत्यनुमन्त्रयेत् । २ । द्वेष्टाय वा दद्यात् । ३ । हविषि स्कन्ने ऽच्छायं वो
यथोरोजसा स्कभिता रजांसि वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा ।

या पत्येते अप्रतीता सहेभिर्विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहृतौ ॥

इत्यङ्गिरुपनिनीयास्कानधित प्राजनि । दिवं देवांस्तृतीयं यज्ञो ऽगा-
त्ततो मा द्रविणमष्ट्वन्तरिक्षं पिहंस्तृतीयं यज्ञो ऽगात्ततो मा द्रवि-
णमष्टु पृथिवीं मनुष्यांस्तृतीयं यज्ञो ऽगात्ततो मा द्रविणमष्ट्वित्यनु-
मन्त्रयेत् । ४ । यद्वाह्मणे जुगुप्सुर्न भक्षयेदेतदुष्टस्य लक्षणम् । ५ ।
तस्यापः प्रतिपत् । ६ । शेषे विद्यमाने तेन समापनम् । ७ । शेषाभावे
ऽन्यदुत्पादयेत् । ८ । तस्मिन्द्रव्ये ऽविद्यमाने यत्सामान्यतमं मन्येत
तत्प्रतिनिदिध्यात् । ९ । एष प्रतिनिधीनां धर्मः । १० । अत्रिकारश्च
शब्दानाम् । ११ । अप्रतद्वैवते दुष्टे नावृत्तिरस्ति हौत्रस्यान्यद्वविः
संस्कृत्य प्रयच्छेद्देवतायै । १२ । नावृत्तिः प्रतदोषे ऽस्ति लुप्यते
स्त्रिष्टुक्दिलं भक्षाश्च । १३ । आज्येन परम् । १४ । अन्यासु देवता-

स्विष्टासु दुष्टेन वा शेषवति तन्त्रे प्रदानमावर्तते । १५। सर्वेष्टिरशेषे ।
 १६। कृतस्थानावृत्तिर्गुणलोपे संनिपातप्रधानत्वात् । १७। मन्त्रं नानु-
 जपेत् । १८। अनुजपेदिति जातृकर्णः । १९। अन्याभ्यो गृहीते
 ऽन्यासु वावाहितासु चोदिताभ्यः प्रयच्छेदाज्येनावहिता यजेत्
 । २०। ॥ २०॥

इष्टिपशुवन्धेषु सोमे च प्रायश्चित्तं ब्रह्मा जुहोति । १। ऋग्वेदे
 चेद्दोषः स्वाङ्गुः स्वाहेति गर्हपत्ये । २। यजुर्वेदे चेद्भुवः स्वाहेत्यन्वा-
 हार्यपचने । ३। सोमे त्वाग्नीध्रीये । ४। सामवेदे चेत्स्वः स्वाहेत्याह-
 वनीये । ५। भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्यज्ञायमाने दोषे । ६। अनुपस्थाय
 प्रसर्गे प्रतिदिशमुपस्थानम् । ७। उपस्थायाप्रसर्गे यथा प्रोथ्य । ८।
 समारोह्याप्रसर्गे मन्यनम् । ९। नारण्योरस्त्युपस्थानम् । १०। नाहोमे-
 नानिज्यया वाग्नीनुत्सृजेत् । ११। प्रायश्चित्तं तु कृत्वातीतानि कर्मणि
 प्रतिनिदध्यात्प्रतिनिदध्यात् । १२। ॥ २१॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ।

त्राम् ॥

पत्नीयजमानौ ब्रह्मम् । १ । अश्रीयातां प्राग्वत्पापाकरणात् । २ । यदन्व-
 मांसलवणमिद्युनमाषेभ्यो येन च द्रव्येण यज्यमाणः स्यात् । ३ । ॥ १ ॥
 अग्नीनन्वादधातीष्टिपशुबन्धेषु पूर्वेषु । १ । आहवनीये महाव्याह-
 त्योत्तमया । २ । प्रथमया गार्हपत्ये । ३ । दक्षिणाग्नौ मध्यमया । ४ ।
 द्वेदे च तृष्णीम् । ५ । आहवनीये दशमीं समस्ताभिः । ६ । महाव्याह-
 तीनां वा स्थाने चतस्रो विद्व्यस्थानुपूर्व्येण । ७ । उपस्थानं च शेषेण ।
 ८ । अप नः शोऽश्चदधमिति सप्ताग्ने नय यस्त्वा हृदा त्वं नो अग्ने
 अधरादिति वा दशभिः । ९ । प्राग्नये वाचमिमं स्तोममिति चोपस्थानं
 सूक्ताभ्याम् । १० । तृष्णीं प्राग्वीचम् । ११ । महाव्याहृतिभिः पैङ्ग्यम्
 । १२ । कौषीतकं विद्व्येन । १३ । आरुणमुत्तमम् । १४ । ॥ २ ॥
 पिण्डपितृयज्ञो ऽपराह्णे ऽमावास्यायाम् । १ । दक्षिणाग्नेः पुरस्ताच्छूर्पं
 स्थालीं स्फ्यं पात्रीमुखलमुसले च संसाद्य । २ । गार्हपत्यस्य पश्चा-
 दक्षिणाग्नेषु कुशेषु स्फ्यं निधाय । ३ । उपरिष्टाद्वीहीन्पात्र्याम् । ४ ।
 पुरस्ताच्छूर्पं स्थालीम् । ५ । आच्य सव्यं जानु नीचा मुष्टिना व्रीहीन्
 गृह्णाति पितृन्धायन् । ६ । यथाधोबिलाश्रुतः स स्यात्पत्न्या सकृत्फ-
 लीकृता^८न्दक्षिणाग्नौ अपयित्वा^९भिघार्य^{१०} प्रत्यञ्जमुद्वास्य^{११}विसवि परि-
 समुह्य परिसीर्य पर्युक्ष्य^{१२} दक्षिणं जान्वाच्य^{१३} यज्ञोपवीतो प्राडा-
 सीनो मेक्षणेन जुहोति । १४ । * ॥ ३ ॥

* Comm. पत्न्या सकृत्फलीकृतानित्यारम्भ जुहोतीत्यन्तं सूत्रं तथापि क्वाप्रत्य-
 यान्तानि खण्डशो व्याख्यायन्ते ।

अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पितृमते स्वाहा यमायाङ्गिरस्वते
पितृमते स्वाहेति । १ । मेक्षणमनुप्रहृत्य^२ दक्षिणा दक्षिणाग्रेरपहता
असुरा रक्षांसि वेदिषद् इति स्थेनोन्मृज्या^३भुज्य^४

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया चरन्ति ।

परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टांस्त्रैकाग्र एदात्यस्मात् ॥

इत्युत्सुकमुन्मृष्टस्य दक्षिणार्धे निधाय^५ मूले कुशान्सकलूनानुन्मृष्टे
निधाय^६साववनेनिष्ठ ये च त्वामत्रान्विति पितुर्नामादिश्य कुशेष्वपो
निषिञ्चत्यवाचीनपाणिना* । ७ । एवं दक्षिणतः पितामहस्य । ८ । प्रपि-
तामहस्य च । ९ । असावेतन्ने ये च त्वामत्रान्विति पिण्डान्यथावनेजितं
निधाय । १० । उभावेकस्मिन्पितृभेदे । ११ । न जीवपितुरस्ति । १२ । न
जीवान्तर्हिताय । १३ । येभ्यो वा पिता तेभ्यः पुत्रः । १४ । होमान्तं वा
। १५ । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागं पितर आवृषायध्वमिति । १६ ।
उदङ्ग्यावृत्य । १७ । त्रिरा तमनादासित्वा । १८ । अमीमदन्त पितरो
यथाभागमवीवृषतेति प्रतिपर्यावृत्य । १९ । तथैवावनेज्य । २० । ॥४॥
नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः शोषाय । नमो वः पितरो
घोराय नमो वः पितरो रसाय । नमो वः पितरो बलाय नमो वः
पितरो मृत्यवे । नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरः स्वधायै ।
नमो वः पितरः पितरो नमो वः । ये ऽत्र पितरः पितरः स्थ यूयं
तेषां श्रेष्ठा भूयास्य । य इह पितरो मनुष्या वयं तेषां श्रेष्ठा
भूयास्य । या अत्र पितरः स्वधा युष्माकं सा । य इह पितर

* Comm. मेक्षणमनुप्रहृत्य । इत्यारभ्यावाचीनपाणिनाति सूत्रान्तः । खण्डश्लु
षाख्यायन्ते क्लान्तानि प्रतिपत्तिलाघवार्थम् ।

एधतुरस्माकं स । गृहान्नः पितरो दत्तेति । १। एतद्वः पितरो वामो
वध्वं पितर इति त्रीणि सूत्राण्युपन्यस्य । २। ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतं
पयः कीलालं परिस्तुतम् । स्वधा स्य तर्पयत नः पितृनित्युदकशेषं
निनीय । ३। अश्वप्राय पिण्डान् । ४। अवधाय प्राश्नीयात् । ५। ब्राह्म-
णाय वा दद्यात् । ६। अपो वाभ्यवहरेत् । ७। मध्यमपिण्डं पत्नी
पुत्रकामा प्राश्नीयात् ।

आ धत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम् ।

यथेह पुरुषो ऽसत् ॥

इति । ८। उत्सुकमग्नौ कृत्वा । ९। सकृदाच्छिन्नाननुप्रहृत्य । १०।
अग्निहोत्रं यवाग्वैव सायंप्रातः । ११। स्वयंहोमश्च पर्वणि । १२।
एतेनैव धर्मेणानाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञः^{१३} क्रियेत । १३। ॥ ५॥

दक्षिणतोऽन्यायं ब्रह्मकर्म । १। पश्चान्तु पित्र्यायाम् । २। यजमान-
निमित्तो विपर्ययः । ३। अग्नेण यजमानमासनम् । ४। समानं होत्रा
हणनिरसनम् । ५। तथोपवेशनम् । ६। कर्मादौ देशपृथक्त्वे च । ७।
प्रागग्रता विकारः । ८। बृहस्पतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पातु स यज्ञपतिं स मां
पातु बृहस्पतिर्देवो ब्रह्माहं मानुषो भूर्भुवः स्वरोऽमित्युपविश्य । ९।
साक्ष्यं च सर्वकर्मणाम् । १०। मन्त्रवत्सु वाग्यमनम् । ११। सर्वासु
गतिषु यथा व्रजन्यन्यथा ततः प्रत्यायन्ति । १२। अनुसमेत्यग्नौ
प्रणीयमाने । १३। सहेधेनोपवेशनम् । १४। अथो ब्रह्मणो ऽग्न्याधेये
। १५। सर्वेषां वा । १६। कर्मप्रसवायामन्त्रित आमित्युक्त्वा यथाकर्म
प्रसौति । १७। ॥ ६॥

प्रणीताकाले वाग्यमनम् । १। हविष्कृता विसर्गः । २। इष्टे च स्विष्ट-

कृत्यानुयाजप्रसवेन विमर्गः । ३। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष इति
 प्राशित्रं प्रतीक्ष्य । ४। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
 हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति प्रतिगृह्य । ५। पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्यदित्या
 उपस्थ इति प्राग्दण्डं स्थण्डिले निधाय । ६। उपकनिष्ठि-
 कयाङ्गुष्ठेन च प्राशित्रं गृहीत्वा । ७। अग्नेष्ट्यास्येन प्राश्नामीति प्राश्ना-
 संखादन् । ८। शान्तिरसीत्याचम्य । ९। प्राणान्संमृशति । १०। प्राणपा
 असि प्राणं मे पाहीति नासिके मुखं च । ११। चक्षुष्या असि चक्षुर्मे
 पाहीति चक्षुषी । १२। ओत्रपा असि ओत्रं मे पाहीति ओत्रे । १३।
 इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामीति नाभिम् । १४। को ऽदात्कास्मा
 अदात्कामो ऽदात्कामायादात् । कामो दाता कामः प्रतिग्रहीता
 कामैतत्त इत्यन्वाहार्यं प्रतिगृह्य । १५। ब्रह्मन्प्रस्थास्यामीत्युक्तः । १६।
 देव सवितरेतं ते यज्ञं प्राङ्मूर्ध्वहस्तये ब्रह्मणे तेन यज्ञमव तेन
 यज्ञपतिं तेन मामव देवेन सवित्रा प्रसृत इति जपित्वो प्रतिष्ठेति
 प्रसौति । १७। प्रणीतासु विमुक्तासूत्सुर्जनं ब्रह्मणः । १८। प्राशनं
 ब्रह्मभागस्य । १९। ॥ ७॥

अदत्त्वेन त्वा चक्षुषावपश्यामि रायस्योषाय सुप्रजास्त्राय सुवीर्या-
 याग्नेर्जिह्वासि सुहृर्देवेभ्यो धाम्नेधाम्ने मे भव यजुषेयजुष इत्याज्य-
 मवेक्षते पत्नी । १। तेजो ऽसि शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवमसीत्यासन्नं
 वेदौ यजमानः । २। भ्रुवा असदन्नृतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ता
 विष्णो पाहि पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिमित्यासन्नानि हवींष्यभि-
 मृश्यं^३ । * पाहि मां यज्ञन्यमित्यात्मानम्^४ । वृष्टिरसि पाप्मानं मे

* See the following annotation.

वृश्च विद्यासि विद्य मे पाप्मानमित्याचम्य ^१ । अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि तच्छक्रेयं तन्मे राध्यताम् । इदमहमनृतात्सत्यमुपैमौत्या-
हवनीये समिधमाधाय वाचं यच्छति * । ^३ । अग्ने वायो विद्यु-
चन्द्रमः सलोकतां वो ऽशीयेति ध्यायात् । ^४ । यत्कामो वा स्यात्
। ^५ । अनुपदस्यमन्नाद्यमाप्नवानीत्याकाशं समुद्रं वा । ^६ । ॥ ८ ॥

मयीदमिन्द्र इन्द्रियं दधात्वस्मान्नायो मघवानः सचन्ताम् ।

अस्माकं सन्त्वाशिषः सत्या नः सन्त्वाशिषः ॥

इतीलायामुपह्वयमानायाम् । १ । ब्रध्न पितृस्व प्राणं मे पाहि प्रजां
मे पाहि पशून्मे पाहि ब्रह्म मे धुत्व चतुर्णं मे धुत्व विशो मे धुत्व
दिशां कृत्स्निरसि दिशो मे कल्पन्तां कल्पन्तां मे दिशस्तासु कृत्वासु
राध्यासम् । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागं पितर आवृषायध्वमिति
बर्हिषदं पुरोलाशमभिमृश्य । २ । अमीमदन्त पितरो यथाभागम-
वौवृषतेति प्रत्यवधाय । ३ । प्रजापतेर्भागो ऽस्यूर्जस्वान्पयस्वानक्षिति-
रसि मा मे चेष्टा अमुत्रा अमुञ्चिंलोक इह चेत्यन्वाहार्यमभिमृश्य
। ४ । अनुयाजेऽश्विष्ठेषु व्यूहति सुचावग्नेरग्नीषोमयोरुज्जितिमनूज्जेषं
वाजस्य मा प्रसवेन प्रोहामीत्युत्तानेन दक्षिणेन जुह्वं प्राचीमग्निरग्नी-
षोमौ तमपनुदन्तु यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विभ्यो वाजस्येनं
प्रसवेनापोहामीति नीचा सव्येनापमृतं प्रतीचीम् । ५ । यथादेवत-
मन्यत्र । ६ । अनिष्टे गृहपतौ गार्हपत्ये सुवेण जुहेति । ७ । ॥ ८ ॥

यं वां देवा अकल्पयन्तूर्जो भागं शतक्रतु ।

इदं वां तेन प्रीणामि तस्य तस्यतमहाहाऊह स्वाहा *

* Comm. यच्छतीति सूत्रान्तः । खण्डशसूच्यन्ते । क्रमवर्तिष्ठादाचः ।

गन्धर्वाभ्यां नारीष्ठाभ्यामहाहाङ्गभ्यां स्वाहा । अग्ने पृथिव्या अधिपते
वायो ऽन्तरिक्षस्याधिपते सवितः प्रसवानामधिपते सूर्यं नक्षत्राणा-
मधिपते सोमौषधीनामधिपते त्वष्टः समिधां रूपाणामधिपते मित्र
सत्यानामधिपते वरुण धर्माणामधिपत इन्द्र ज्येष्ठानामधिपते प्रजापते
प्रजानामधिपते देवा देवेषु पराक्रमध्वम् । १ । प्रथमा द्वितीयेषु
पराक्रमध्वमित्येवमेकोत्तरमेकादशभ्यः । २ । विश्वे देवास्तयस्त्रिंशास्त्रि-
रेकादशिन उत्तरोत्तरवर्त्मान उत्तरसत्वानो विश्वे वैश्वानरा विश्वे
विश्वमहस इह मावतास्मिन्ब्रह्मणस्मिन्त्रे ऽस्मिन्कर्मण्यस्यामाशिष्यस्यां
प्रतिष्ठायामस्यां देवहृत्यामयं मे कामः समृध्यतां स्वाहेति यत्कामो
भवति । ३ । प्रजापत इति चतुर्थी । ४ । ॥ १० ॥

आ प्यायतां भुवा हविषा घृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयङ्भ्यो ।

सूर्याया ऊधो ऽदित्या उपस्य उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन् ॥
इत्याप्यायति भ्रुवाम् । १ । समिष्टयजुर्ह्वयमानमन्वारभते । २ । सदसि
सन्ने भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया अक्षि-
तिरसि मा मे चेष्टा अमुत्रा अमुग्निलोक इह चेति पूर्णपात्रमभिमृश्य
दिशो व्युदुक्षति । ३ । प्राच्या दिशा सह देवा अत्विजो मार्जयन्ताम् ^४
दक्षिण्या दिशा सह मासाः पितरो मार्जयन्ताम् ^५ । प्रतीच्या दिशा
सह गृहाः पशवो मार्जयन्ताम् ^६ । उदीच्या दिशा सहाप ओषधयो
वनस्पतयो मार्जयन्ताम् ^७ । ऊर्ध्वया दिशा सह यज्ञः संवत्सरो
यज्ञपतिर्मार्जयन्तामिति । ^८ । सकृत्सकृन्मन्त्रेण द्विर्दिस्त्रुणीम् । ^९ ।
आपोहिष्ठीयाभिस्तिसृभिरभिमृश्य ^{१०} । अच्चायं वो ययोरोजसेति
प्राचीर्निनीयोदीचीर्वा ^{११} ।

समुद्रं वः प्र हिणोमि स्वां योनिमभि गच्छत ।

अरिष्टा अस्माकं वीरा मा परा सेचि नो धनम् ॥

इत्यभिमन्त्र्य¹² । श्नोदेवीयाभिश्चतसृभिरुरो ऽभिमृश्य¹³ । समिन्द्र णः

सं वर्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सं शिवेन ।

त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु राय

इति प्राणान्¹⁴ ।

अनु नो माष्टुं तन्वो यद्विलिष्टम् ॥

इति सुखं विमृज्य¹⁵ ॥ ११ ॥

विष्णुक्रमान्क्रमते * ।¹⁶ । दक्षिणाद्देदेः ओणिदेशादाहवनीयात् । १ ।

दिवि विष्णुर्व्यक्रंस्त जागतेन च्छन्दसा तमहमनु व्यक्रंषि ततो निर्भक्तः

स यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विष इत्यभ्युद्भृत्य दक्षिणं पादं हीनतरं

सथम् । २ । अन्तरिणे विष्णुर्व्यक्रंस्त वैद्युभेन च्छन्दसेति द्वितीयम् । ३ ।

पृथिव्यं विष्णुर्व्यक्रंस्त गायत्रेण च्छन्दसेति तृतीयम् । ४ । दिवु विष्णु-

व्यक्रंस्तानुद्युभेन च्छन्दसेति तिर्यग्विक्रामति । ५ । समान उदर्कः । ६ ।

अगन्म स्वरिति प्राड्वीक्षते । ७ । सं ज्योतिषाभ्युमेत्याहवनीयम् । ८ ।

समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं रायस्याषेण सं मया रायस्येषो

वसुर्यज्ञो वसोयान्भूयासमिति प्राड्वेव । ९ । स्वयंभूरसि ओष्ठो रग्नि-

रायुर्दा अस्यायुर्मे देहि वर्चोदा असि वर्चो मे देहि तनूपा असि

तन्वं मे पाहीदमहमाभ्यो दिग्भ्यो ऽस्यै दिवो ऽस्मादन्तरिक्षादस्मा-

दन्नाद्यादस्यै प्रतिष्ठायै दिवन्तं भ्रातृव्यं निर्भजामि निर्भक्तो दिव-

* Comm. आपोहिष्टीयाभिस्त्रिभिरभिमृश्य । विष्णुक्रमान् क्रमते इत्येवमन्तं सूत्रं । स्ववक्तानि खण्डशो व्याख्यायन्ते ।

भ्रातृव्य इत्यादित्यमुपस्थाप्य ¹⁰ * ऐन्द्रोमावृतमावर्त आदित्यस्यावृत-
मचावर्त इति दक्षिणं बाहुमन्वावृत्य ¹¹ सव्यावृत्य गार्हपत्यम् ¹² अग्ने
गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयाग्ने गृहपतिना भूयासं सुगृहपतिस्त्वं मयाग्ने
गृहपतिना भूयाः ।

अमूरि नो गार्हपत्यानि सन्तु ।

शतं हिमा मल्लममुष्यादिति पुत्रनामान्यभिव्याहृत्य ¹³ भूर्भुवः स्वः सं
मा कामेन गमयेत्यस्याङ्गारमुपस्पृश्य ¹⁴

यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र जज्ञे स उ वावृधे पुनः ।

स देवानामधिपतिर्बभूव सो ऽस्मानधिपतीन्कृणोतु ॥

इति जपित्वा ¹⁵ तथैवाचम्य ¹⁶ अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं
तेनारात्सं य एवास्मि सो ऽस्मीत्याहवनीये समिधमाधाय ¹⁷ विमृज्य
वाचं ¹⁸ ॥ १२ ॥

यो नो दूरे द्वेष्टि यो नो अन्ति समानो निश्चो अरणश्चिदग्ने ।

दधस्तेव प्रख्यायतो मा तस्योच्छेषि किंचन ॥

इत्याहवनीयस्य विक्षामाणुपसमस्य ¹⁹ गोमाँ अग्न इति त्वचं जपति ²⁰
उदयं तच्चक्षुः संदृशस्ते मा च्छित्ति यन्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्या-
दित्यमुपस्थाप्य ¹ † तथैवावृत्य ² सव्यावृदुपविश्य ³

इदं हविः प्रजननं मे अस्तु दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये ।

आत्मसनि प्रजामन्यभयसनि पशुसनि लोकसनि ।

अग्निः प्रजां बज्रलां मे करोत्वन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त ॥

* Comm. आदित्यमुपस्थाप्य । जपतीति सूत्रच्छेदः । सूत्रानि खण्डशो
याख्यायन्ते ।

† Comm. प्रजातिकाम इति सूत्रान्तः ।

इति पयोभञ्जं प्रजातिकामः । १^४ । दधिकावणो अकारिषमिति वा
संबुभृषन्दधिभक्तम् । १^५ । सं यज्ञपतिराशिषेति यजमानभागं प्राश्नाति
। ३^६ । समिष्टयजुषा सह प्रवसति जुहोति । ४^७ । ॥ १३ ॥

जीवतः कर्माणि । १ । विसमाप्ते चेदभिप्रेयान्मरणान्तमेकाहेषु नास्ति
तस्य समापनम् । २ । आहवनीये सर्वाणि हवींष्यन्नुप्रहृत्य । ३ । संहार्य
रोमनखानि प्रेतस्य । ४ । आप्नुत्यालंकृत्य । ५ । दक्षिणस्यां दिशि दक्षिणा-
प्रवणे देशे दक्षिणप्राक्प्रवणे [न] वा । ६ । अपेत वीतेति पलाशशाखया
विमृज्य । ७ । स्येनोन्मृज्याभ्युक्ष्य । ८ । प्राग्दक्षिणाचीं चितिं कृत्वा । ९ ।
पुरस्तादाहवनीयं पश्चान्निधाय गार्हपत्यं दक्षिणतो दक्षिणाग्निम् । १० ।
अन्तरेण गार्हपत्यं दक्षिणाग्निं च हत्वा । ११ । उत्तानं चितौ निपात्य
। १२ । दक्षिणतः पश्चाद्वा गामनुस्तरणीमजां वा रोहिणीं दक्षिणा-
मुखीं प्रोभ्य । १३ । जीवन्त्याः संज्ञप्ताया वा वृक्षौ पृष्ठत उद्धृत्य ।
१४ । अन्वाहार्यपचने कवाष्णौ कृत्वाति द्रवेत्यृग्भ्यां पाण्डोराधाय ।
१५ । प्राणायतनेषु हिरण्यशकलान्कृत्वा । १६ । अग्नेर्वर्मति वपया
मुखं प्रच्छाद्य । १७ । दक्षिणे पाणौ जुह्वम् । १८ । उपमृतं सव्ये । १९ ।
ध्रुवामुरमि । २० । अग्निहोत्रहवणीं कण्ठे । २१ । सुवौ नासिकयोः ।
२२ । प्राश्निचहरणं दक्षिणे कर्णे । २३ । प्रणीताप्रणयनं सव्ये । २४ ।
शिरसि कपालानि । २५ । अश्वं यावाणः । २६ । उदरे समवत्त-
धानीम् । २७ । पार्श्वयोः पात्रौ । २८ । स्फ्यं दक्षिणे पार्श्वे । २९ ।
कृष्णाजिनं सव्ये । ३० । उपस्ये अरणी । ३१ । ऊर्वोरष्टौवतोऽश्वोलू-
खलमुसले । ३२ । पादयोः शूर्पशकटे । ३३ । पत्तो ऽग्नहोत्रपा-
त्राणि । ३४ । तानि घृतेन पृषदाज्येन च पूरयित्वा । ३५ । अयं वै

त्वत्वमस्मादयं ते योनिस्त्वमस्य योनिः । जातवेदो वहस्वैनं सुकृतां
यच्च लोकः । अयं वै त्वामजनयदयं त्वर्धाजायतामसौ स्वाहेत्युपो-
हन्यग्निभिः । ३६ । ॥ १४ ।

मैनमग्र इति संप्रदीप्ते दश जपित्वा मव्याहृतो ऽनवेत्तमाणाः
प्रागुदञ्चः प्रक्रामन्ति । १ । मृत्योः पदमित्यनुमन्तयते द्वाभ्याम् । २ ।
आपो हि ष्ठा मना च सोमेत्युदकं स्पृशन्ति सृक्ताभ्यामनमन्त्रिमज्जन्तो
ऽसंधावमानाः । ३ । असावेतत्त इत्येकमुदकाञ्जलिं प्रदाय ^४ * आपो
अस्मानित्युत्क्रम्य ^५ अहतं वासः परिधाय ^६ तच्चक्षुरित्यादित्यमुपस्थाप्य ^७
कनिष्ठपूर्वाः प्रत्यायन्ति । ८ । उदपात्रे दूर्वायवमर्षपाण्डोष्यार्द्रं गोमये
निधायाग्नन्वतीत्यभ्यक्तमग्नानमग्निमुदपात्रं च संमृशन्ति । ^९ अधः-
शय्या हविष्यभक्षता प्रत्यूहनं च कर्मणां वैतानवर्जमेकरात्रं त्रिरात्रं
नवरात्रं वा ऽ वा संचयनाद्रतानि । ^{१०} नाघाहानि वर्धयेयुरिति ह
स्माह कौषीतकिः । ^{११} अपरपक्षे संचित्यायुजासु रात्रिषु ^{१२} † यत्नमग्र
इति द्वाभ्यां मचौरेणोदकेनास्थौनि निर्वाप्य ^{१३} पुराणे कुम्भे शरीरा-
ण्योप्य ^{१४} उक्ते स्तन्नामीति लोष्टेनापिधाय ^{१५} उच्छृञ्खेति खाते
निखाय ^{१६} उच्छृञ्जमानेति परिमिते ऽवधाय ^{१७} अरण्ये निखनन्ति
। ^{१८} शरीरेष्वदृश्यमानेषु त्रीणि षष्टिशतानि पलाशवृत्तानि । ^{१९}
तेषामावापस्थानम् । २० । चत्वारिंशच्चिरसि । ^{२१} ग्रीवायां दश
। ^{२२} अंशान्वंसयोर्बाह्वोः शतम् । ^{२३} उरसि त्रिंशत् । ^{२४} जठरे
विंशतिः । ^{२५} षडृषणयोः । ^{२६} शिश्ने चत्वारि । ^{२७} ऊर्वाः

* Comm. प्रत्यायनीति सूत्रच्छेदः । खड्गानि तु खण्डश उच्यन्ते ।

† अरण्ये निखनन्तीति सूत्रच्छेदः ।

शतम् ।^{२७} त्रिंशज्जानुजङ्गाष्ठीवतोः ।^{२८} पादाङ्गुलीषु विंशतिः ।^{२९} एवं त्रीणि षष्टिशतानि भवन्ति ।^{३०} पुरुषाकृतिं कृत्वोर्णा-
सूत्रैः परिवेश्य यवचूर्णैः प्रलिप्य सर्पिषाभ्यज्याग्निभिः संस्कुर्वन्ति ।^{३१}
इच्छन्पत्नीं पूर्वमारिणीमग्निभिः संसृज्य सांतपनेन वान्यामानीय ततः
पुनरादधीत ।^{३२} ॥ १५ ॥

अतापवर्गे परिधिकर्म । १ । अण्डुहं रोहितं चर्मोदग्नीवं प्राग्नीवं
वान्तरलोम पश्चादग्नेरुपस्तीर्योपविशन्ति कुशान्वैवमगान् । २ । अन्तरे-
णाग्निं चैतांश्चाभ्यक्तमश्मानं निधाय ^३ * शम्याः परिधीन्कृत्वा ^४ शमी-
मयमिधं पालाशं वा ^५ वारणेन सुवेण कांस्त्रेण वा जुहोति ।^६
उपस्थकृतः समन्वारब्धेषु ।^७ इमं जीवेभ्यः

परितु मृत्युरमृतं म आ गादैवस्वतो नो अभयं कृणोतु ।

पर्णं वनस्पतेरिवाभि नः श्रीयतां रयिः ।

सचतां न शचीपतिः ॥

याश्चारुणे दशान्वाधान इति ।^८ द्वादश ऊत्वा ^९ † यथाहानीति
दक्षिणमन्त्रं द्वाभ्यां समीक्ष्य ^{१०} अञ्जनं सर्पिषा संनिनीय ^{११} कुशैः
स्त्रीणामचीष्मन्क्रीमा नारौरिति ^{१२} सकृत्सकृन्मन्त्रेण द्विर्द्विस्त्रणीम् ।^{१३}
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति द्वाभ्यां ब्राह्मणस्य दक्षिणं बाहुमन्वारम्भानु-
त्तिष्ठतो ऽनुमन्त्रयते ।^{१४} अण्डुहो वा पुच्छम् ।^{१५} अण्ड्वानहतं
वासः कांस्त्रश्च दक्षिणा ।^{१६} दक्षिणतो वित्तं नि वर्तध्वमिति सूक्तेन
प्रत्येनाः प्रदक्षिणं त्रिः पर्येति ।^{१७} प्रत्येनसि परिधिकर्म ।^{१८} ॥ १६ ॥

* Comm. जुहोतीति सूचान्तः ।

† Comm. दूष्णीमित्येवमन्त्रं सूत्रं । खण्डशस्तु यास्या क्रियते ।

रुद्रं गवा यजते स्वस्त्ययनाय ।१। शूलगव इत्याचचते ।२।
 शुद्धपक्ष उपोष्य पुण्ये नचत्रे प्रागुदीच्यां दिशि ।३। अग्निं मथित्वा
 प्राञ्चं प्रणीय ।४। पुरस्तात्पलाशशाखां सपलाशां निखाय ।५। तस्या
 उत्तरतः पशुमुपस्थाप्य ।६। रुद्राय त्वा जुष्टमुपाकरोमि ।७। रुद्राय
 त्वा जुष्टं प्रोक्षामि ।८। रुद्राय त्वा जुष्टं नियुनज्मीति नियुनक्ति
 पलाशशाखायाम् ।९। पर्यग्निकृतमुदञ्चं नयन्ति ।१०। तं संजपयन्ति
 प्राक्शिरसमुदक्पादं प्रत्यक्शिरसं वेदक्पादमरवमाणम् ।११।

यत्पशुर्मायुमकृतोरे वा पङ्क्तिरा हते ।

अग्निर्मा तस्मादेनसे जातवेदाः प्र मुञ्चतु ॥

स्वाहेति रवमाणे जुहोति ।१२। वषामुद्धृत्य प्रक्षाल्य^{१३} पूर्वे ऽग्नौ
 अपयित्वा^{१४}भिघार्योद्वास्य^{१५} शिवंशिवमिति त्रिः पर्युक्ष्या^{१६}ज्याऊतीर्जुहो-
 ति ।^{१७}१३॥ १७॥

या तिरश्ची नि पद्यते अहं विधरणी इति ।

तां घृतस्य धारया युजे समर्धमीमहम् ॥

स्वाहा ।१।

यस्येदं सर्वं तमिमं हवामहे ।

म मे कामाक्कामपतिः प्र यच्छतु ॥

स्वाहेति द्वितीयाम् ।२। अग्ने पृथिव्या अधिपत इति तृतीयाम् ।३।
 प्रजापत इति चतुर्थीम् ।४। त्रीणि पलाशपलाशानि मध्यमानि
 संवृद्धोपस्तीर्य^५ * वषामवधायाभिघार्य^६ ।

यावतामहमीशे यावन्तो मे अमात्याः ।

तेभ्यस्त्वा देव वन्दे तेभ्यो नो देव मृल ॥

वेद ते पितरं वेद मातरं द्यौस्ते पिता पृथिवौ माता । तस्मै ते
देव भवाय शर्वाय पशुपतय उग्राय देवाय महते देवाय रुद्राये-
शानायाशनये स्वाहेति वपां ऊत्वा^७ अनुप्रहरति पलाशानि ।^८
वपाश्रपण्यौ च ।^९ दर्शाय ते प्रतिदर्शाय स्वाहेत्युत्तरामाज्याज्जतिं
ऊत्वा तथैव पर्युहति ।^{१०} पश्चिमे ऽग्नौ स्यालीपाकं श्रपयति ।^{११}
उत्तरतो ऽवदानानि ।^{१२} स्यालीपाकं यूषं मांसमाज्यमिति संनि-
नीय शंघोः शंघोरिति त्रिः पर्युह्य जुहोति ।^{१३} ॥ १८ ॥

भवाय स्वाहा शर्वाय स्वाहा रुद्राय स्वाहेशानाय स्वाहाग्नये स्विष्ट-
कृते स्वाहेति । १। तथैव पर्युह्य । २। तान्येव संनिनीय । ३। अग्नौ
पश्चिमे । ४। भवान्यै स्वाहा शर्वाण्यै स्वाहा रुद्राण्यै स्वाहेशानान्यै
स्वाहाग्न्यायै स्वाहेति । ५। समानं पर्युहणम् । ६। पला विकर्तनात्पला-
शानि प्रागुदञ्चि निधाय*^७ तेषु लोहितमिश्रमूवध्यमवधाय^८
रुद्रसेनाभ्यो ऽनुदिशति ।^९ आघोषिणः प्रतिघोषिणः संघोषिण्यो
विचिचत्त्यः श्वसनाः क्रव्याद एष वो भागस्तं जुषध्वं स्वाहेति ।^{१०}
यजमानस्योपतिष्ठते ।^{११} ॥ १८ ॥

भूपते भुवपते भुवनपते भूतपते भूतानां पते महतो भूतस्य पते
मृल नो द्विपदे च चतुष्पदे च पशवे मृल नश्च द्विपदस्य चतुष्पदस्य
पशून्त्यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विभ्यो दुरापूरो ऽमि सच्चायो ऽधि-

नामेन । तस्य ते धनुर्हृदयं मन इषवश्चतुर्विमर्गस्तं त्वा तथा
वेद नमस्ते अस्तु सोमस्त्वावतु मा मा हिंसीः ।

यावरण्ये पतयतो वृकौ जञ्जभताविव ।

महादेवस्य पुत्राभ्यां भवशर्वाभ्यां नमः ॥१॥

कद्रुद्रायेमा रुद्राया ते पितरिमा रुद्राय स्थिरधन्वन इति च
सूक्तानि । १। वरो दक्षिणा । ३। उपाकरणं प्रोक्षणं पर्यग्निकरण-
मित्यावृतः पाशुबन्धिकः । ४। पलाशशाखेति देवतायै वपां देवतायै
हविः स्विष्टकृते चान्येषां पशूनाम् । ५। आग्नेयः सौम्यश्चाज्यभागौ
देवतायै वपां देवतायै हविः स्विष्टकृते चाज्याहुतिश्चानुमतये
स्थालीपाकानाम् । ६। ॥ २० ॥

षलर्था भवन्त्याचार्यं ऋत्विक् अशुरो राजा स्नानकः प्रिय इति ।

१। उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा

अहं वर्षं सादृशानां विद्युतामिव सूर्यः ।

इदं तमधि तिष्ठामि यो अस्मां अभि दासति ॥

इति कूर्चमध्यास्ते ऽधितिष्ठति वा । २। विराजो दोहो ऽसि विराजो
दोहमशीय मधि पद्यायै विराजो दोह इति पाद्यं प्रतिगृह्य । ३।
अर्घ्यमित्युक्तो ऽपः प्रतिगृह्य । ४। आचमनीयमित्युक्त आपोहिष्ठौया-
भिस्तिष्ठभिरेकैकयाचम्य । ५। मधुपर्कं इत्युक्तो यथा प्राशित्रं तथा
प्रतीक्ष्य । ६। तथा प्रतिगृह्णाति । यज्ञसे ब्रह्मवर्चमायेति विकारः । ७।
प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वाङ्गुष्ठेनोपकनिष्ठिकया च पूर्वार्धादुपहत्य
पूर्वार्धे कांस्यस्य निलिम्पति वसवस्त्वाग्निराजानो भक्षयन्त्विति । ८।
पितरस्त्वा यमराजानो भक्षयन्त्विति दक्षिणार्धाद्दक्षिणार्धे । ९।

आदित्यास्त्वा वरुणराजानो भक्षयन्त्विति पश्वार्धात्पश्वार्धे । १० ।
 रुद्रास्वेन्द्रराजानो भक्षयन्त्वित्युत्तरार्धादुत्तरार्धे । ११ । विश्वे त्वा देवाः
 प्रजापतिराजानो भक्षयन्त्विति मध्यादूर्ध्वम् । १२ । सकृत्सकृन्मन्त्रेण द्वि-
 र्द्विस्त्रुणीम् । १३ । महाव्याहृतिभिस्त्रिभिरैकैकया प्राश्य । १४ । अनु-
 पाय चतुर्थम् । १५ । ब्राह्मणायोच्छिष्टदानम् । १६ । सर्वपानं वा । १७ ।
 अपो ऽवाभ्यवहरणम् । १८ । श्नोदेवौयाभिश्चतस्रभिरुरो ऽभिष्टश्य
 । १९ । समानं प्राणसंमर्शनम् । २० । मुखविमार्जनं च । २१ । आ
 गोः प्रवदनात्तूणीम् । २२ । गौरत्युक्त^{२३} ओं कुरुत । २३ । माता
 रुद्राणामिति जपित्वोमुत्सृजत तृणान्यत्त्विति वा । २४ । कूर्चः पाद्य-
 मर्धमाचमनीयं मधुपर्कौ गौरिति वेदयेत् वेदयेत् । २५ । ॥ २१ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ।

आम् ।

आर्षेयान् यूनो ऽनूचानानृत्विजो वृणीते सोमेन यज्यमाणः । १ ।
चतुरः सर्वान्वा । २ । चन्द्रमा मे दैवो ब्रह्मोत्युपांगु त्वं मानुष
इत्युचैः । ३ । एवं सर्वान् । ४ । आदित्यो मे दैव उद्गाता त्वं मानुषः
। ५ । अग्निर्मे दैवो होता त्वं मानुषः । ६ । वायुर्मे दैवो ऽध्वर्युस्त्वं
मानुषः । ७ । प्रजापतिर्मे दैवः सदस्यस्त्वं मानुषः । ८ । ऋतवो मे
दैव्या होचाशंसिनो यूयं मानुषाः । ९ । भर्गं मे वोचो भद्रं मे
वोचो भूतिं मे वोचः श्रियं मे वोचो यशो मे वोचो मयि भर्गो
मयि भद्रं मयि भूतिर्मयि श्रीर्मयि यश इति वृतो जपित्वा कच्चि-
न्नाहीनानुदेश्यन्यस्तात्विज्यनौतदक्षिणानामन्यतम इति पृष्ट्वा प्रति-
गृणोति प्रत्याचष्टे वा । १० । ॥ १ ॥

प्राचीनप्रवणं देवयजनम् । १ । प्रागुदक्प्रवणं यज्ञकामस्य । २ । अनु-
ब्रुवन्वत् होताहवनीयमादित्यमपश्च पश्चेत्तद्रहवर्चसकामस्य । ३ । गृद्ध-
पते दीक्षा पुण्ये नक्षत्रे समापनं च । ४ । ॥ २ ॥

अपराह्णे दीक्षणीयाग्नावैष्णवीष्टिः । १ । पौर्णमासीविकारः । २ । पञ्च-
दशसामिधेनौका । ३ । उपांगुहविः । ४ । विराजो स्थिष्टकृतः । ५ ।
नित्ये वा । ६ । उपहृतो ऽयं यजमानो ऽस्य यज्ञस्यागुर उदृचम-
शीयेत्याशास्ते ऽयं यजमानो ऽस्य यज्ञस्यागुर उदृचमशीयेत्याशास्ते
इत्याशिषां स्थान इत्यायां सूक्तवाके च प्राक्तार्तीयसवनिक्याः पुरोला-

शेलायाः । ७। न सूक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णाति प्राक् सवनीयात् । ८। पत्नीसंयाजान्ता च । ९। ॥ ३॥

अध्वर्युमन्वारभ्यौद्गमणानि जुहुतं याजमानं मनो मे मनसा दीक्षतां वाङ्मे वाचा दीक्षतां प्राणो मे प्राणेन दीक्षतां चक्षुर्मे चक्षुषा दीक्षतां श्रोत्रं मे श्रोत्रेण दीक्षतामिति । १। आहुतीर्वा जुहुयात् । २। एकदीक्षे चोपस्थानम् । ३। मनो दीक्षामुपैमीत्याहवनीयम् । ४। वाचं दीक्षामुपैमीति गार्हपत्यम् । ५। प्राणं दीक्षामुपैमीति दक्षिणाग्निम् । ६। अपरिमिता दीक्षास्तासामपवर्गे ॥ ४॥

प्रायणीयेष्टिः । ७। पथ्यां स्वस्तिमग्निं सोमं सवितारं चाज्येनादिति चरुणा । १। स्वस्ति नः पथ्यासु स्वस्तिरिद्धि^२ । अग्ने नयाग्ने त्वं पारय^३ । त्वं सोम प्र चिकितो या ते धामानि हविषा^४ । तत्सवितुर्वरेण्यं य इमा विश्वा जातानि^५ । सुत्रामाणं महीमूषु^६ । २। पञ्चदशसामिधेनीका । ३। उपांशुहविः । ४। नाज्यभागौ भवतः । ५। त्वां चित्रश्रवस्तम यदा-
हिष्ठमिति स्विष्टकृतः । ६। शंयन्ता च । ७। ॥ ५॥

क्रीत्वा राजानमाधाय शकटे सोमाय पर्युह्यमाणयेत्युक्तः । १।

। भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरस्ता ते अस्तु ।

अथेमवस्य वर आ पृथिव्या आरे शत्रून्कृणुहि सर्ववीरः ॥

इत्यन्तरेण वर्त्मनी तिष्ठन्नूच्य । २। इमां धियं शिक्तमाणस्य वनेषु व्यन्तरिक्तं सोम यास्त इति चतस्रो अनुसंयन्नन्तरेण वर्त्मनी । ३। शालासमेष्टेण शकटमवस्थाप्य प्रपादयन्ति राजानम् । ४। येन व्रजेयुस्ते-
नानुसमियात् । ५। या ते धामानि हविषेत्यनुप्रपद्य । ६। अग्नेणाहव-
नीयं दक्षिणा तिष्ठन्नागन्देव इति परिधाय । ७। उपस्पृश्यात्सृज्यते

।८। मदन्तीभिर्दकार्यो ऽत ऊर्ध्वमाग्नीषोमप्रणयनात् । ९॥ ६॥
 आतिथ्या वैष्णवीष्टिः । १। पौर्णमासीविकारः । २। विष्णोर्नु कं प्र
 तद्विष्णुः । ३। होतारं चित्ररथं यत्त्वा स्वश्व इति स्विष्टकृतः । ४।
 अग्निमन्यनीयाश्वासन्ने हविषि । ५। उपांशुहविः । ६। इलान्ता । ७॥ ७॥
 उपस्पृश्य सर्वं । १। अनाष्टमस्यनाष्ट्यं देवानामोजो ऽनभिश्चक्षुभि-
 शस्तिपाः । अनभिश्चक्षुभ्यो मज्जसा मत्यसुपगेषं सुविते मा धा इति
 सहिरणं ध्रौवमाज्यं पात्रीस्थं बर्हिष्यासन्नं तानूनन्नं समवमृश्य । २।
 उपस्पृश्याग्नेणाहवनीयं परीत्यांशूनुपस्पृशन्तो राजानमाप्याययन्ते ।

अंशुरंशुष्टे देव सोमा प्यायतामिन्द्रायैकधनविदे ।

आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्व ।

आ प्याययास्मान्सखीन्सन्त्या मेधया स्वस्ति ते ।

देव सोम सुत्यामुदृचमशीयेति । ३।

यमादित्या अंशुमा प्याययन्ति यमक्षितिमक्षितयः पिबन्ति ।

तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः ॥

इत्युरांस्थभिर्मृश्य । ४। उपस्पृश्य दक्षिणोत्तानान्पाणीन्प्रस्तरे निधाय
 निङ्गुवते सव्योत्तानानपराह्णे । एष्टा रायः प्रेषे भगाय ऋतमृत-
 वादिभ्यो नमो द्यावापृथिवीभ्यामिति । ५। आप्यायनप्रभृत्युपसद्युप-
 सदि संस्थितायाम् । ६॥ ८॥

अप्रवर्ग्यः प्रथमयज्ञः । १। विकल्पः ओत्रियस्य । २। उत्तरेण गार्ह-
 पत्यम् । ३। महावौरपात्रेषु साद्यमानेषु पूर्वया द्वारा शालां प्रपद्य * । ४।

* अभिष्टौतीति सूत्रच्छेदः क्लानिर्देशः क्रमार्थः ।

उत्तरेणाहवनीयं खरौ पात्राणि च गत्वा ^५ पश्चादुपोपविश्य ^६ होत-
रभिष्टुहीत्युक्तः ^७ । अनवानमेकैकां सप्रणवामभिष्टौति । ^८ ।

ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तादि सीमतः सुरुचो वेन आवः ।

स बुध्या उपमा अस्य विष्टाः सतश्च योनिमसतश्च वि वः । ^९ ।

इयं पित्रे राष्ट्रेत्यग्रे प्रथमाय जनुषे भूम नेष्टाः ।

तस्मा एतं सुरुचं हारमह्यं घर्मं श्रीणन्ति प्रथमस्य धासेः । ^{१०} ।

अभि त्वं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुम् ।

अर्चामि सत्यसवं रत्नधामभि प्रियं मतिं कविम् ।

ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतत् सवीमनि ।

हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा स्वस्तृपा स्वरिति वा । ^{११} ।

अञ्जन्ति यमिति बिले ऽज्यमाने । ^{१२} । सं सीदस्वेति साद्यमाने । ^{१३} ।

भवा नो अग्ने सुमनास्तपो ष्वग्ने यो नः सनुत्य इत्यङ्गारेषूपोह्यमानेषु

। ^{१४} । कृणुष्व पाज इति पञ्च । ^{१५} । परि त्वा गिर्वणो ऽधि द्वयोः । ^{१६} ।

शुक्रं ते अर्हन्विभर्षि । ^{१७} । पतङ्गमक्तं स्वके द्रप्स्येति सूक्ते । ^{१८} ।

पवित्रं त इति द्वे । ^{१९} ।

वि यत्पवित्रं धिषणा अतन्वत घर्मं शोचन्तं प्रणवेषु बिभ्रतः ।

समुद्रे अन्तरायवो विचक्षणं त्रिरक्तो नाम सूर्यस्य मन्वत । ^{२०} ।

अयं वेन इति सूक्तं नाके सुपर्णमित्युद्धृत्य । ^{२१} । गणानां त्वेति

सूक्तम् । ^{२२} । बृहददेम विदधे सुवीरा इति वीरकामायै वीरं

ध्यायात् । ^{२३} । का राधदिति नव । ^{२४} । आ नो विश्वाभिरुतिभिरिति

तिस्रः । ^{२५} । प्रातर्यावाणेति पूर्वाह्णे सूक्तम् । ^{२६} । आ भातीत्यपराह्णे

। ^{२७} । सर्वमीलेद्यावीयमुत्सृज्य वाचम् । ^{२८} । उत्तमां परिशिष्य रुचितो

घर्म इत्युक्ते ऽरूचदित्यभिष्टुत्य । २५ । उत्तमया परिधाय । २६ । उप-
स्पृशोत्यायावकाशानामनुवाकेन महावीरमुपस्थापोपस्पृशोपविशति
। २७ । ॥ ८ ॥

उप क्वय इति गव्याह्वयमानायाम् । १ । हिंक्षणातीत्यायत्याम् । २ ।
अभि त्वा देव सवितरित्यभिधीयमानायाम् । ३ । समौ वत्सं सं वत्स
इवेत्युपसृज्यमानायाम् । ४ । यस्ते स्तन इति स्तनं वत्से ऽभिपद्यमाने
। ५ । गौरमीमेदित्युन्नौयमाने । ६ । नमसेदुप सीदत मंजानाना इत्यु-
पसीदति । ७ । दोहेन गां दुहन्ति सप्ता दशभिर्गात्मन्वत्

समिद्धो अग्निरश्विना तप्तो वां घर्म आ गतम् ।

दुह्यन्ते गावो दृषणेह धेनवो दस्त्रा मदन्ति कारवः ॥

समिद्धो अग्निर्दृषणा रयिर्दिवस्तप्तो घर्मो दुह्यते वामिषे मधु ।

वयं हि वां पुरुतमासो अश्विना हवामहे सधमादेषु कारवः ॥

तदु प्रयच्छतममिति दुह्यमानायाम् । ८ । अधुचदुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत
इत्युत्तिष्ठति । ९ ।

उप द्रव पयसा गोधुगो षु मा घर्मे सिञ्च पय उस्त्रियायाः ।

वि नाकमख्यत्सविता दमूना अनु द्यावापृथिवौ सुप्रणीते ॥

इत्याद्वियमाणयोः पयसोः । १० । आ सुते सिञ्चत अयमा नूनमश्वि-
नोर्हृषिरित्यासिच्यमानयोः । ११ । उदु य देवः सविता द्विर्ण्ये-
त्युद्यम्यमाने । १२ । कर्मविपर्यासे यथाकर्म । १३ । प्रैतु ब्रह्मणस्पति-
रिति प्रव्रजत्सु । १४ । नाके सुपर्णमित्यनुसंयन् । १५ । होदषदन
उपविश । १६ । घर्मस्य यजेत्युक्तः । १७ । उभा पिबतं

तप्तो वां घर्मो नक्षति स्वहोता प्र वामध्वर्युश्चरति प्रयस्वान् ।

मधोर्गुधस्याश्विना तनाया वीतं पातं पयस उस्त्रियायाः ॥

इति समस्ताभ्यां वषट्कृत्य । १८ । घर्मस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्करोतीति
पूर्वाह्णे । १९ । अथापराह्णे । २० । अस्य पिवतं

यदुस्त्रियास्वाङ्गतं घृतं पयो ऽयं सु वामश्विना भाग आ गतम् ।

माध्वी धर्तारा विदयस्य सत्यती तप्तं घर्मं पिवतं रोचने दिवः ॥

इति समस्ताभ्यां वषट्कृत्य । २१ । तथैवानुवषट्कृत्य । २२ ।

स्वाहाकृतः शुचिर्देवेषु घर्मो यो अश्विनोश्चमसो देवपानः ।

तमीं विश्वे अमृतासो जुषाणा गन्धर्वस्य प्रत्यान्ना रिहन्ति ॥

इत्यभिष्टुत्य । २३ । सखे सखायमित्यायति । २४ । गन्धर्व इत्येति

साद्यमाने । २५ । तं घेमित्येति प्रागाथिकामावर्त्यति । २६ । हवि-

र्हविन्न इति पुरा होमात् । २७ । प्राणभक्षो होतुः । २८ । प्रत्यक्षो

यजमानस्य । २९ । दधिघर्मं च । ३० । ऊतं हविर्मधु हविरिन्द्रतमे

ऽग्रावस्थाम ते देव घर्मं मधुमतो वाजवतः पितुमत इति भक्षमन्त्रः

। ३१ । संसाद्यमानेषु महावीरपात्रेषु

आ यस्मिन्सप्त वासवा रोहन्ति पूर्या रुहः ।

ऋषिर्हि दीर्घश्रुत्तम इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः ॥

इत्यभिष्टुत्य । ३२ । सृयवसादिति परिधाय । ३३ । उपस्पृश्योत्सृज्यते

। ३४ । सुत्ये वाहन्याग्नीध्रीये प्रवर्ग्यः स्तुते बहिष्पवमाने माध्यन्दिने

च । ३५ । पस्तरे निऋत्य ॥ १० ॥

उपसदा चरन्ति सप्रवर्ग्यं प्रवर्ग्यं संस्थाप्य । ३६ । उपसदायेति पूर्वाह्णे

तिष्ठः सामिधेनीरनवानमेकैकां सप्रणवां त्रिस्रिराह । १ । इमां मे

अग्ने समिधमिति तिष्ठो ऽपराह्णे । २ । तृतीयेन पूर्वस्था वचनेनोत्तरां

संधायावस्यति । ३। अग्निमावह सोममावह विष्णुमावहेति प्रणवेन
 संधाय । ४। सुगादापनेन सुचावादाप्य । ५। उपांशु यजति । ६।
 अग्निर्द्वित्राणि य उय इव ^७ त्वं सोम क्रतुभिर्षाल्हं युत्सु ^८ । यः
 पूर्व्याय तसु स्तोतारः । ^९ यावदादिष्टं कुर्यात् । ^{१०} विपर्यासो ऽपराह्णे
 याज्यापुरोनुवाक्यानाम् । ^{११} इमां मे अग्ने समिधमिति द्वितीये
 ऽहनि पूर्वाह्णे तिस्रः समिधेनीः । ^{१२} उपसद्यायेत्यपराह्णे । ^{१३} यथा
 प्रथमे तथा तृतीये । ^{१४} स्वकालास्तु विवर्धेरन् । ^{१५} अहरहर्वा
 विपर्यासः । ^{१६} उपवसथे प्रातरुभे चरणे संस्याप्य । ^{१७} ॥ ११ ॥
 अग्निप्रणयनमप्रवर्ग्ये । १। महावीरपात्रोद्वासनं सप्रवर्ग्ये । २। तत्र प्रस्तोता
 साम गायति । ३। तत्र होतुर्निधनोपायः । ४। व्याख्यातमग्नि-
 प्रणयनम् । ५। ॥ १२ ॥

हविर्धानप्रवर्तनायामन्वितः । १। दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरं वर्त्मान्त-
 रस्य च दक्षिणमन्तरेण तिष्ठन् हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामित्युक्तः । २।

अपेतो जन्मं भयमन्यजन्मं च वृत्रहन् ।

अप चक्रा अरत्सत ॥

इति दक्षिणेन प्रपदेन प्रत्यञ्चं लोगमपास्य । ३। प्रेतां यज्ञस्येति
 तिष्ठन्ननूच्य । ४। द्यावा नः पृथिवी इमं तयोरिद्धृतवद्यमे इवेति
 दक्षिणस्योत्तरं वर्त्मान्पनिश्रितो ऽनुसंयन् । ५। अधि द्वयोरिति च्छदि-
 श्या धीयमाने । ६। विश्वा रूपाणि प्रतीति परिश्रीयमाणयोः । ७।
 आ वासुपस्थमिति नभ्यस्थयोः । ८। कर्मविपर्यासे यथाकर्म । ९। परि
 त्वा गर्विण इति परिधाय । १०। यत्र तिष्ठन् प्रथमामन्ववोचत्त-
 त्स्थित्वोत्सृज्यते । ११। ॥ १३ ॥

मितेषु यज्ञागारेष्वग्नीषोमौ प्रणयन्ति । १ । तदभृत्यानूबन्ध्यायाः
संस्थानादन्तरेण चात्वालोत्करौ तीर्थम् । २ । तेन प्रपद्य । ३ । उत्त-
रेणाग्नीषीयं धिष्णं सदश्च गत्वा । ४ । उत्तरेणाध्वर्युं यज्ञपात्राणि च
पूर्वया द्वारा शालां प्रपद्य । ५ । शालामुखीयस्य पश्चादुपविश्य । ६ ।
अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामित्युक्तः । ७ ।

सावीर्हि देव प्रथमाय पित्रे वर्ष्माणमस्मै वरिमाणमस्मै ।

अथास्मभ्यं सवितः सर्वताता दिवेदिव आ सुवा भूरि पश्वः ॥

इत्यासीनो ऽनूच्य । ८ । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते । ९ । प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः
। १० । होता देव उप त्वाम् इति त्वचौ । ११ । भूतानां गर्भमादध
इति गर्भकामायै गर्भं ध्यायादुत्तरेण सदो ऽनुसंयन् । १२ । आग्नी-
ध्रौये ऽग्निं निदधति । १३ । अग्ने जुषस्वेत्याहुतौ ह्वयमानायाम्
। १४ । उत्तरेणाग्निं सोमो जिगातीति तिस्रो ऽनुसंयन् । १५ । उप
प्रियमित्याहवनीये ह्वयमानायाम् । १६ । तमस्य राजेति प्रपाद्य-
माने । १७ । अन्तश्च प्रागा इत्यनुप्रपद्य । १८ । दक्षिणे हविर्धाने
राजनि सन्न उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठञ्छेनो न योनिं गणानां
त्वास्तन्नाद् द्याम् । १९ । एवा वन्दस्वेति परिधाय । २० । सव्यावृद्ध-
विर्धानयोः पूर्वस्थां द्वार्युपविशति । २१ । अपरया द्वारा प्रपाद्यमाने
ऽनुसमेति होता । २२ । समानमनुवचनम् । २३ । दक्षिणावदपरया द्वारा
निष्क्रम्य सव्यावृद्धोत्तरेण हविर्धाने गत्वा तत्रैवोपविशति । २४ ॥ १४ ॥

अग्नीषोमीयेणोपवसथे पशूना यजते । १ । यूपायज्यमानायेत्युक्तो
ऽञ्जन्ति त्वामित्यन्वाइ । २ । उच्छ्रीयमाणायेत्युक्त उच्छ्रयस्य वनस्पते
समिद्धस्य अयमाणः पुरस्ताज्जातो जायत ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊर्ध्वौ

नः । ३। परिवीयमाणायेत्युक्तो युवा सुवासा इति परिधाय^४ तिष्ठन्-
 न्वाहाग्निमन्यनीयाः । ४। यज्ञेन यज्ञमिति परिधाय^५ सामिधेनीर-
 न्वाह । ५। पशुदेवतामावाह्यानन्तरं वनस्यतिम् । ६। अध्वर्युं संमृश्य
 तिष्ठति । ७। मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्तोः प्रशिषा प्रयच्छामि यज्ञ-
 स्धारिष्या इति यजमानो मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छति । ८। तेनैव
 मन्त्रेण यथार्थं प्रतिगृह्य^{११} दक्षिणेन होतारं दक्षिणावृत्पूर्वः प्रति-
 पद्यते । ९। उत्तरेण हविर्धाने दक्षिणेनाग्नीध्रीयं धिष्यं गत्वा पूर्वया
 द्वारा सदः प्रपद्य स्वस्य धिष्यस्य पश्चादुपविश्यैकादश प्रयाजान्य-
 जति । १०। ॥१५॥

प्रैषा मैत्रावरुणस्य । १। सप्रैषे च पुरोनुवाक्याः । २। तथानुवचनानि
 । ३। *प्रहाणस्तिष्ठन्दण्डे पराक्रम्य^४ समिधः प्रैष्येत्युक्तो होता यच्चदग्निं
 समिधेति प्रैष्यति । ४। आप्रियः प्रयाजयाज्या^५ यदार्घ्यो यजमानः
 । ५। समिद्धो अद्य मनुष इति वा सर्वेषाम् । ६। स्वा तु नारा-
 शंसो तत्प्रयाजस्य । ७। दशभिश्चरित्वा पर्यग्नय इत्युक्तो ऽग्निर्होता नो
 अध्वर इति तिस्रो ऽन्वाह । ८। उपप्रेष्य होतरित्युक्तो ऽजैदग्निरित्यु-
 पप्रेषमाह । ९। उक्त उपप्रेषे ऽग्निगुं होता । १०। ॥१६॥

दैव्याः शमितार उत च मनुष्या आरभध्वसुपनयत मेध्या दुर आ-
 शासाना मेधपतिभ्यां मेधम् । १। प्रास्ता अग्निं भरत स्तृणीत बर्हिरन्वेमं
 माता मन्यतामनु पितानु भ्राता सगर्भो ऽनु सखा सयूथ्यः । २। उदी-
 चीनां अस्य पदो निधन्तात्सूर्यं चतुर्गमयताद्वातं प्राणमन्ववसृजतादन्त-
 रिचमसुं दिशः ओत्रं पृथिवीं शरीरम् । ३। एकधास्य त्वचमाद्यतात्पुरा

नाभ्या अपिशसो वषामुत्खिदतादन्तरेवोष्माणं वारयध्वात् । ४ । श्येनमस्य
वचः कृणुतात्प्रशमा बाहू शला दोषणौ कश्यपेवांमाच्छिद्रे ओणौ
कवषोरू स्वेकपर्णाष्टीवन्ता । ५ । षड्विंशतिरस्य वङ्गयस्ता अनुष्योच्या-
वयताद्गात्रं गात्रमस्थानूनं कृणुतात् । ६ । ऊवधगोहं पार्थिवं खनतात्
। ७ । अत्रा रचः संसृजतात् । ८ । वनिष्टुमस्य मा राविष्टोरूकं मन्य-
माना नेदस्तोके तनये रविता रवच्छमितारं इत्यग्निगौ नवम उच्छासः
। ९ । अग्निगो शमीध्वं सुशमि शमीध्वं शमीध्वमग्निगो ३ इति त्रिः
परिधायोपांशु जपत्युभावपापयेति । १० । न पशूं मंजयमानमीवेत
। ११ । पृषदाज्यावेक्षणं प्रायश्चित्तम् । १२ । ऋचं वा वैष्णवीं जपेत्
। १३ ॥ १७ ॥

स्तोकेभ्य इत्युक्तो जुषस्व सप्रथस्तममिमं नो यज्ञमिति च सूक्तमन्वाह
। १ । स्वाहाकृतिभ्य इत्युक्तो होता यत्तदग्निं स्वाहाज्यस्येति प्रेष्यति
। २ । आप्रीणामुत्तमा याज्या । ३ । अन्तरेणोत्तमं प्रयाजं वषां च
वाग्यमनम् । ४ । नाज्यभागौ यजति । ५ । वृधन्वन्तौ वा । ६ । दार्श-
पौर्णमासिका निगमास्तेषु निगच्छतः । ७ । न प्रेषेषु । ८ । अग्नीषोमा-
विममिति वपायाः पुरोनुवाक्या । ९ । होता यत्तदग्नीषोमाविति
प्रेषः । १० । युवमेतानीति याज्या । ११ । यथाप्रपन्नमुपनिष्क्रमेद-
माप इति त्वचेन चात्वाल उपस्पृश्योत्सृज्यते । १२ ॥ १८ ॥

पशुपुरोलाशायामन्वितावाग्नीध्रौयमुत्तरेण होतुश्च गत्वा यथा-
धिष्ण्यमुपविशतः । १ । पश्वर्यानि विभवादर्थं साधयन्ति । २ । पुरोलाशः
स्त्रिष्टुक्तमवाये ऽपि । ३ । अतुल्यानामनूहेन । ४ । न निगमाः सन्ति
पशुतन्त्रे चोद्यमानानाम् । ५ । अग्नीषोमा यो अवेति पुरोलाशश्च

पुरोनुवाक्या । ६ । होता यत्तदग्नीषोमाविति प्रैषः । ७ । अग्नीषोमा
 पिष्टतमिति याज्या । ८ । इलामग्न इति स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्या । ९ ।
 होता यत्तदग्निं पुरोलाशस्येति प्रैषः । १० । अग्निं सुदीतिमिति
 याज्या । ११ । इलामुपह्वय पशुना चरन्ति । १२ । मनोतायै हविष
 इत्युक्तत्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतेति मनोतासूक्तमन्वाह । १३ । अग्नी-
 षोमा य आजतिमिति पशोः पुरोनुवाक्या । १४ । होता यत्तदग्नी-
 षोमाविति प्रैषः । १५ । अग्नीषोमा हविष इत्यर्धर्चं याज्याया
 विरमत्या वसाहोमात् । १६ । ऊते वषट्करोति । १७ । देवेभ्यो वन-
 स्यत इति वनस्यतेः पुरोनुवाक्या । १८ । होता यत्तद्वनस्यतिमिति
 प्रैषः । १९ । वनस्यते रश्नयेति याज्या । २० । पिप्रीहि देवानिति
 स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्या । २१ । होता यत्तदग्निं स्विष्टकृतमिति प्रैषः
 । २२ । अग्निगदा याज्या । २३ । इलामुपह्वयैकादशानुयाजान्यजति
 । २४ । ॥ १८ ॥

देवं बर्हिः सुदेवं देवैरित्यनवानं प्रेथ्यति । १ । यथा चातुर्मास्येषु तथा
 यजति । २ । अष्टमनवमावन्तरेणागन्तू । ३ । देवो वनस्यतिर्वसुवने वसु-
 धेयस्य वेतु । देवं बर्हिर्वारितीनां वसुवने वसुधेयस्य वेतु । ४ ।
 सूक्ता प्रेथेत्युक्तो ऽग्निमथ होता रमिति सूक्तवाकप्रैषमाह । ५ । सौमिकं
 सवनीये । ६ । शंयोरुक्ते यथाप्रपन्नमुपनिष्क्रम्योत्सृज्यते मैत्रावरुणः । ७ ।
 शालां होता गत्वा पत्नीसंयाजान्तं नक्तं संस्थापयति संस्थापयति
 । ८ । ॥ २० ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥

ओम् ।

—•••—

व्याख्यातो ऽग्रीषोमीयः प्रकृतिः पशूनाम् । १ । आर्षमानानं मन्त्राणां
 प्रकृतौ । २ । ययार्थमुत्तरस्यां ततावर्धविकारस्योत्पत्तिरूपेणानभिधा-
 नाच्छब्दविकारमूहं ब्रुवते । ३ । ऋतु विकारो न विद्यते । ४ । यज-
 मानाभ्यां यजमानेभ्यः । ५ । मेधपतये मेधपतिभ्यः । ६ । मेधौ मेधान् । ७ ।
 आददादन् । ८ । घस्तु घसन्तु । ९ । अघसदघसन् । १० । अघदक्षन्निति वा । ११
 रभै । साविव रभीस्य इव । १२ । अग्रभीदग्रभीषुः । १३ । अवीरधतावी-
 रधन्त । १४ । अश्यासुः । १५ । ऋध्यासुः । १६ । अचौकमेतामचौकमन्त । १७ । इत्यर्थ-
 भे दाच्छब्दविकारः । १८ । बर्हिश्चतुः ओत्रं प्राणो ऽसुस्त्वङ्नाभिरुष्मा
 ज्ञातिनामानि श्येनं शला कश्यपा कवषा स्नेकपर्णोवध्यगोहमस्त्रेति
 यथासमाम्नातम् । १९ । चोदनासंदेहे च । २० । शेषभूतान्यपूर्वाणि । २१ ।
 आयनिगदाश्च । २२ । एकधैकधा । २३ । षड्विंशतिः षड्विंशतिरिति समा-
 सेन वा । २५ । एष सङ्ख्यान्यायः । २६ । एकदेवतद्विदेवतयोश्च
 बज्रवत् । २७ । पुंवन्मिथुनेषु समान्याम् । २८ । अथन्यतरस्याम् । २९ ।
 एवेत्यकारेण संधानं देवतानामधेयस्य स्वरादेर्द्विदेवत्यस्य । ३० ।
 स्रद्धध्वन्पशुभेदे । ३१ । सृपस्याश्च । ३२ । उदगयनस्याद्यन्तयोरै-
 न्द्राग्नौ निरूहपशुबन्धः । ३३ । सांवत्सरो वा । ३४ । काम्या बहवः
 । ३५ । अग्निप्रणयनादयो हृदयशूलान्ताः पशवो ऽग्रीषोमीयसवनीयौ
 परिहाप्य । ३६ । आग्नावैष्णवी च यज्यमाणस्य । ३७ । निर्वचनं चाग्नि-
 षाम् । ३८ । अन्यत्र चाग्नीषोमीयात्सूक्तवाके नामग्रहणम् । ३९ । प्रात-

रनुवाकप्रमृत्त्यादिप्रदिष्टानि शस्त्रानुवचनयोः सूक्तानि । २५^{४०} । एकां
प्रतीयादन्यत्र । २६^{४१} । ॥१॥

महारात्रे प्रातरनुवाकायामन्वितो ऽग्नेणामीधौयं धिष्ण्यं तिष्ठन्प्र-
पदो जपति । १ । भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्य
ओम् प्रपद्ये वाचमृचं प्रपद्ये मजो यजुः प्रपद्ये साम प्राणं प्रपद्ये चतुः
श्रोत्रं प्रपद्ये नमो देवेभ्यो नमो देवताभ्यो नमो महते देवाय नमो
गन्धर्वाप्सरोभ्यो नमः सर्पदेवजनेभ्यो नमो भूताय नमो भविष्यते
नमः पितृभ्यः प्रतिनमस्कारेभ्यो वो ऽपि नमः । २ । दिशो यथारूप-
मुपतिष्ठते । ३ । ॥२॥

अस्यां मे प्राच्यां दिशि सूर्यश्च चन्द्रश्चाधिपतौ सूर्यश्च चन्द्रश्च
मैतस्यै दिशः पातां सूर्यं च चन्द्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो
ऽभिदासतीति प्राचीम् । १ । अस्यां मे दक्षिण्यां दिशि यमश्च मृत्युश्चा-
धिपतौ यमश्च मृत्युश्च मैतस्यै दिशः पातां यमं च मृत्युं च स देवताना-
मृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति दक्षिणाम् । २ । अस्यां मे प्रतीच्यां
दिशि मित्रश्च वरुणश्चाधिपतौ मित्रश्च वरुणश्च मैतस्यै दिशः पातां मित्रं
च वरुणं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति प्रतीचीम् ।
३ । अस्यां मे उदीच्यां दिशि सोमश्च रुद्रश्चाधिपतौ सोमश्च रुद्रश्च
मैतस्यै दिशः पातां सोमं च रुद्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो
ऽतो ऽभिदासतीति सव्यारुदुदीचीम् । ४ । अस्यां मे ऊर्ध्वायां दिशि
बृहस्पतिश्चन्द्रश्चाधिपतौ बृहस्पतिश्चन्द्रश्च मैतस्यै दिशः पातां बृहस्पतिं
चन्द्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति प्राङूर्ध्वाम् ।
५ । अस्मिन् अन्तरिक्षे वायुश्च वृष्टिश्चाधिपतौ वायुश्च वृष्टिश्च मैतस्यै

दिशः पातां वायुं च दृष्टिं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो
 ऽभिदासतीत्यन्तरिक्षम् । ६ । अस्यां मे पृथिव्यामग्निश्चान्नं चाधिपती
 अग्निश्चान्नं च मैतस्यै दिशः पातामग्निं चान्नं च स देवतानामृच्छतु
 यो नो ऽतो ऽभिदासतीति पृथिवीम् । ७ । बृहद्रथन्तरे म ऊरु वाम-
 देव्यमात्मा यज्ञायज्ञीयं प्रतिष्ठा भूरहं भुवरहं स्वरहमग्नाहमग्नाखणः
 सुचामाणमिति जपित्वा^८ दक्षिणावृदाम्नीषीये भर्भुवः स्वः स्वाहाग्नये
 स्वाहोषसे स्वाहाश्विभ्यां स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा जुषाणानि महांसि
 सवनान्याज्यस्य व्यन्तु स्वाहेति सुवेण ऊवा सव्यावृद्धविधानयोः पूर्वस्यां
 द्वार्युपविशति । ८ । देवेभ्यः प्रातर्यावभ्य इत्युक्तो द्विकृत्य मध्यमया
 वाचा प्रातरनुवाकमन्वाह । ९ । त्रीणि पदानि समस्य पङ्क्तीनामव-
 स्तेद्वाभ्यां प्रणुयात् । १० । आपोरेवतीमनूच ॥ ३ ॥

आग्नेयं गायत्रं क्रतुम् । ११ । उपप्रयन्तो अध्वरम् । १२ । अग्निमीले
 पुरोहितम् । १३ । अग्निं दूतं वृणीमहे । १४ । अश्वं न त्वेति दश । १५ । जुषस्व
 सप्रथस्तमम् । १६ । अभि त्वा गोतमा गिरा । १७ । अग्निर्होता पुरोहितः । १८ ।
 दूतं वः । १९ । अग्ने मृल । २० । अर्चन्तस्त्वा । २१ । अग्निं स्तोमेन । २२ । उपसद्याय । २३ ।
 इमे विप्रस्व । २४ । समिधाग्निम् । २५ । अग्निं हित्वन्तु । २६ । प्राग्रये वाचम् । २७ ।
 त्वमग्ने यज्ञानामिति षड्विंशतिः । २८ । अथानुष्टुभम् । २९ । तेते अग्ने
 इत्येका । ३० । होताजनिष्ट । ३१ । त्वं हि सैतवदिति नव । ३२ । अग्ने कदा त
 आनुषगिति पञ्च । ३३ । अथ त्रैष्टुभम् । ३४ । समस्य यदिति पञ्च । ३५ ।
 यो मर्त्यैष्विति त्रीणि । ३६ । प्र वो देवमिति पञ्च सूक्तानि । ३७ । अग्ने
 बृहन्निति च सप्त । ३८ । अगन्म महा । ३९ । अथ दार्हतम् । ४० । एना
 वः । ४१ । प्र वो यङ्गम् । ४२ । अग्ने विवस्वदिति द्वादश । ४३ । सखायस्वेत्यष्टौ । ४४ ।

अदशी^{३४}ति चतस्रः ।^{३५} समिद्धश्चिदिति तिस्रः ।^{३६} अयमग्निः सवीर्यस्य ।^{३७} अथौष्णिहम् ।^{३८} त्वामग्ने मनीषिणः ।^{३९} ईलिष्वहि ।^{४०} पुरु-
त्वा ।^{४१} अथ जागतम् ।^{४२} वेदिषद इति सप्त ।^{४३} एति प्र-
होता ।^{४४} यज्ञेन वर्धत ।^{४५} जनस्य गोपाः ।^{४६} अथ पाङ्क्तम् ।^{४७} ॥४॥

अथोषस्य^१ गायत्रम् ।^२ कस्त उष इति तिस्रः ।^३ प्रति य्या सूनरौ ।^४ अथानुष्टुभम् ।^५ उषो भद्रेभिः ।^६ अथ त्रैष्टुभम् ।^७ उपो-
रुच इति चत्वारि ।^८ अथ बार्हतम् ।^९ प्रत्यु अदशि^{१०}
सह वामेन ।^{११} अथौष्णिहम् ।^{१२} उषस्तच्चित्रमिति तिस्रः ।^{१३}
अथ जागतम् ।^{१४} एता उ त्या इति चतस्रः ।^{१५} अथ पाङ्क्तम्
।^{१६} १३ । महे नः ।^{१७} १४ । ॥५॥

अथाश्विन^१ गायत्रम् ।^२ अश्विना यज्वरीरिष इति तिस्रः ।^३ प्रात-
र्युजेति चतस्रः ।^४ अश्विनावश्वावत्येति तिस्रः ।^५ एषो उषाः ।^६ गोमदू-
ष्विति द्वे ।^७ दूरादिहेवेति षट्त्रिंशत् ।^८ उदीराथाम् ।^९ आ मे हवम्
।^{१०} १२ । अथानुष्टुभम् ।^{११} आ नो विश्वाभिरूतिभिः ।^{१२} यदद्य स्यः
परावतीति सूक्ते ।^{१३} अथ त्रैष्टुभम् ।^{१४} आ भातीति सूक्ते ।^{१५}
नासत्याभ्यामिति त्रौणि^{१६} वस्र रुद्रेति तिस्रः ।^{१७} युवो रजांसीति
सूक्ते ।^{१८} तं युञ्जाथामिति सूक्ते ।^{१९} यावाणेव^{२०} धेनुः प्रत्नस्य^{२१}
क उ अवदिति सूक्ते^{२२} । सुषे नरेति सूक्ते परिहाय पञ्चपदाम् ।^{२३}
आ वां रथो रोदसी बद्धधान इति पञ्च सूक्तानि ।^{२४} अथ बार्ह-
तम् ।^{२५} इमा उ वां दिविष्टयः ।^{२६} अयं वां मधुमत्तम इति
प्रथमा तृतीया पञ्चमी च ।^{२७} अथौष्णिहम् ।^{२८} युवोरू षू रथ-

मिति पञ्च ।^{२९} अथ जागतम् ।^{३०} त्रिंशिनो अथ ।^{३१} ईलेद्या-
वीयम् ।^{३२} घोषां च सपुत्राम् ।^{३३} अथ पाङ्गम् ।^{३४} प्रति
प्रियतममिति ।^{३५} उत्तमया परिधायोत्सृज्य वाचम् ।^{३६} अथा वाज-
मिति जपति ।^{३७} इति माहस्रः प्रातरनुवाकः ।^{३८} कन्दो
ऽनन्तरेण वा प्रतिपत्समारोहणीयानां चैतस्य समाम्नायस्य त्रौणि
षष्टिशतानि ।^{३९} ऊर्ध्वं वा शवाद्यायाकामौ ।^{४०} पाङ्गानि
नान्तरियात् ।^{४१} पुरोदयादुपांशुं होष्यन्तीति स कालः परि-
धानस्य ।^{४२} आन्तर्यामाद्वाग्यमनम् ।^{४३} ॥६॥

अप इष्य होतरित्युक्तः प्र देवचेति द्वादशीं परिहाप्य ।१। नवा-
नूच्यैकादशीमाहुतावपु ह्वयमानायाम् ।२। आष्टत्तासु दशमीम् ।३।
प्रति यदाप इति दृश्यमानासु ।४। समन्या इति समायतीषु ।५।
आपो न देवैरिति होतृचमसे ऽवनौयमानासु ।६। आ धेनव
इत्यायतीषु सर्वामुक्ता प्रणवेनावस्यति ।७। अध्वर्यवैषीरपा इत्यध्वर्युं
पृच्छति ।८। उतेव नम्रमुरिति प्रत्याह ।९। प्रत्युक्तो निगदं तास-
ध्वर्यवाधावेन्द्राय सोममूर्जस्वन्नं पयस्वन्नं मधुमन्नं वृष्टिवनिं वसुमते
रुद्रवत आदित्यवत चभुमते विभुमते वाजवते बृहस्पतिमते विश्व-
देव्यावते ।

यस्य पीत्वा मद इन्द्रो वृत्राणि जङ्घनत् ।

प्र स जन्यानि तारिषः ।^{१०}

अम्बय इत्यध्वर्धामनूच्य ।^{११} * उपोत्थायाध्वर्युमन्वावत्योत्तरामध्वर्धा-

मनूच्य^{१२} उपोत्तमां च सूक्तस्य^{१३} उत्तमया परिधाय^{१४} पर्यावृ-
त्योपविशति ।^{१५} ॥७॥

प्राणं मे पाहि प्राणं मे जिव स्वाहा त्वा सुभव सूर्यायेत्युपांशुं
ह्रयमानमनुप्राणिति । १ । अपानं मे पाह्यपानं मे जिव स्वाहा त्वा
सुभव सूर्यायेत्यन्तर्याममन्ववानिति । २ । उत्तरेणाहवनीयं वहिष्यव-
मानेन सुवते । ३ । दक्षिणतो ब्रह्मा मैत्रावरुणश्चोपविश्य । ४ । ब्रह्मन्सो-
ध्यामः प्रशास्तरित्युक्तौ । ५ । आयुश्चतुर् मा गात तनूपाः सान्नः स्तुत
देवस्य सवितुः प्रसव इति जपित्वा । ६ । ओं स्तुतेति । ७ । प्रसवः सर्वेषां
सोत्राणाम् । ८ । असतो मा सद्गमय तमसो मा ज्योतिर्गमयान्ता-
न्मानन्तं गमय मृत्योर्मा मृतं गमयेति यजमानः पवमानानुपसरि-
यन् । ९ । श्येनो ऽसि पत्वा गायत्रच्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा
संपारयास्य यज्ञस्योद्वचमिति स्तुते वहिष्यवमाने । १० । सुपर्णो ऽसि
पत्वा त्रिष्टुप्छन्दा इति माथ्यन्दिने । ११ । सखामि पत्वा जगच्छन्दा
इत्यार्भवे । १२ । समान उदर्कः । १३ । उपहृता देवा अस्य सोमस्य
पवमानस्य विचक्षणस्य भक्ष उप मां देवा कृयन्तामस्य सोमस्य पव-
मानस्य विचक्षणस्य भक्षे मनसा त्वा भक्षयामि वाचा त्वा भक्षयामि
प्राणेन त्वा भक्षयामि चक्षुषा त्वा भक्षयामि श्रोत्रेण त्वा भक्षयामीति
स्तुते वहिष्यवमाने होता । १४ । ॥८॥

आग्नेयः सवनीयः । १ । ऐन्द्राग्नौ वा । २ । ऐकादग्निना वा । ३ ।
एकयूपेष्वैकादग्निनेष्वावर्तते परिव्ययणीया रशनापृथक्तात्तिस्तिः । ४ ।
नानायूपेषु । ५ । अग्निष्ठे परिव्ययणीयासुक्ता नवसु सप्तसप्ताह । ६ ।
एकादग्ने ऽन्तरेण परिव्ययणीयां प्रगाथं च यान्वो नर इति च

सूक्तशेषमन्वाह । ७। उत्तमयोपशयमनुमन्त्रयते । ८। पूर्वदुरुच्छ्रितेष्व-
परिवीयमाणेषु पूर्वया परिदध्यात् । ९। संतानार्थो वार्धर्चनैव काङ्क्षेत्
। १०। समानजातीया अनुममियात् । ११। यथोत्तमे तथोहेन
। १२। पशुदेवतामावाह्य वनस्पतिं च ¹³ इन्द्रं वसुमन्तमावहेन्द्रं
रुद्रवन्तमावहेन्द्रमादित्यवन्तमृभुमन्तं विभुमन्तं वाजवन्तं बृहस्पति-
मन्तं विश्वदव्यावन्तमावहेति सवनदेवताः । ¹⁴ १३। नान्येषु निगम-
स्थानेषु ¹⁵ निगच्छन्ति । १४। सूक्तवाके वा । ¹⁶ १५। अध्वर्यू संमृश्य
प्रवरानुपूर्व्येण प्रवताङ्गती जुहोति । ¹⁷ १६। जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो
वाचस्पतेर्देवि वाग्यन्ते वाचो मधुमत्तमं तस्मिन्वो अद्य धात्स्वाहा
सरस्वत्या इति पूर्वाम् । ¹⁸ १७। तृष्णीमुत्तराम् । ¹⁹ १८। ॥ ८॥

अग्ने नयेति तिस्रो भुवो यज्ञस्य प्र वः शुक्राय प्र कारव
इत्याग्नेयस्य । १। आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा सरस्वतीं देवयन्तः
सरस्वत्यभि नः पावी रवी कन्या प्र चोदसेमा जुङ्गाना इति
सारस्वतस्य । २। त्वं सोम प्र चिकितस्त्वमिमा ओषधीः सोमो धेनुं
या ते धामानि दिव्यषाल्वं युक्त्वा या ते धामानि हविरेषेति मौम्यस्य
। ३। पूषेमा आशाः प्रपये पथां पथस्ययः शुक्रं ते यास्ते पूषन्पूषा
सुबन्धुरिति पौष्णस्य । ४। आ दैव्या वेधसं बृहस्पतिः समजयत्स हि
शुचिः स सुष्टुभा स ऋक्ता म आ नो योनिमिति वार्हस्पत्यस्य
। ५। विश्वे अद्य मरुतो विश्व ऊती यं देवामो ज्वय विश्वे देवाः
शृणुत यं के च ज्मा ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः स्त्रीर्णे वार्ह-
षीति वैश्वदेवस्य । ६। इन्द्रं नर इन्द्रो राजेन्द्र रुचमुसं न आ नो
विश्वाभिरूतिभिः सजोषा आ ते शुष्यो वृषभ इत्येन्द्रस्य । ७। गोम-

दश्यावद्भुये नरः शुची वो ऽरा इवेद्या वः शर्म धूयमस्मानिति मारु-
तस्य । ८। उभा वामा वृत्रहणा ता योधिष्टं शुचिं नु गौर्भिर्विप्रः प्र
चर्षणिभ्य इत्यैन्द्राग्रस्य । ९। आ नो देवः सविता त्रायमाण आ देवो
यातु सविता यन्तैर्वाममद्य ये ते पन्था अस्मभ्यं तद्विव इति सावि-
त्रस्य । १०। अस्तभ्नाद् द्यां तत्त्वा याम्यव ते हेल एवा वन्दस्वैमां-
धियं शिञ्जमाणस्योदुत्तमं वरुणेति वारुणस्य । ११। इत्यैकादशिना-
नाम् । १२। ये चैव देवताः पशवः । १३। ॥ १०॥

इन्द्रा नु पूषणेत्यैन्द्रापौष्णस्य । १। सोमापूषणेति सोमापौष्णस्य
। २। सं वां कर्मणेत्यैन्द्रावैष्णवस्य । ३। नासत्याभ्यामित्याश्विनस्य । ४।
विष्णोर्नु कमिति वैष्णवस्य । ५। रात्रीति रात्र्याः । ६। भूरिं द्वे इति
द्यावापृथिवीयस्य । ७। जनीयन्त इति तिस्रः स वावृधे दिव्यं सुपर्णं
यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वं यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।

यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे ऊवेम ॥
इति सारस्वतः । ८। य इमा विश्वा भुवनानीति वैश्वकर्मणस्य चतुर्थीं
परिहाण्य । ९। आ ते पितरिति रौद्रस्य । १०। अहं रुद्रेभिरिति
वाग्देवत्यस्य । ११। तिस्रस्तिस्त्रः पूर्वाः पुरोनुवाक्या वपायाः पुरो-
लाशस्य पञ्चोस्तिस्त्रस्तिस्त्र उत्तरा याज्याः । १२। नैके पशुपुरोलाशं
सवनীয়स्य । १३। कर्म तु न्यायः । १४। सावित्रवाग्देवत्यौ चोपांशु । १५।
आवर्तते पशुगणे मनेता । १६। परिव्ययणीयादि वपान्तं प्रातःसवने
पशुकर्म कृत्वा निष्क्रम्य तथैवोपस्पृश्य चालले । १७। ॥ ११॥

धिष्णानुपस्थाय सदः प्रसर्पन्ति । १। अग्रेण हविर्धाने तिष्ठन्त-
स्तन्तमीक्षमाणाः । २। सम्राजसि कृशानो रौद्रेणानीकेन पाहि मा अग्ने

पिष्टहि मा नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरित्याहवनीयम् । ३ । रौद्रा-
 दिरुदकः । ४ । अनुदकी वा । ५ । अपिजो ऽसि दुवस्त्रानिति मथि-
 त्वानुप्रहृतम् । ६ । परिषद्यो ऽसि पवमान इत्यास्तवम् । ७ । प्रतक्वासि
 नभस्त्रानिति चालालम् । ८ । कथो ऽसि हव्यसृदन इति शामित्रम्
 । ९ । समुह्यो ऽसि विश्वभरा इत्युत्करम् । १० । दक्षिणावृतो विभूरसि
 प्रवाहण इत्याग्नीध्रम् । ११ । प्रपत्यमानाः सदश्चोपर्यभिष्टशन्ति दिव-
 स्पृष्टमसि मा मा संताप्सीरिति । १२ । ऋतस्य द्वारौ मा मा संताप्त-
 मिति द्वार्यो संमृश्य^{१३} उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं गच्छन्ति ये प्रत्यञ्चो
 धिष्ण्यानतिक्रामन्ति । १३ । मलिस्तुचो ऽसि सगर इत्यासादमच्छा-
 वाकस्य । १४ । वङ्गिरसि हव्यवाहन इति हेतुर्धिष्ण्यम् । १५ । श्वात्रो
 ऽसि प्रचेता इति मैत्रावरुणस्य । १६ । तुयो ऽसि विश्ववेदा इति
 ब्राह्मणाच्छंसिनः । १७ । उग्निगमि कविरमीति पोतुः । १८ । अवस्यु-
 रसि दुवस्त्रानिति नेष्टुः । १९ । अंहारिरसि बभारिरित्यच्छावाकस्य
 । २० । शुन्ध्युरसि मार्जालीय इत्यवेक्ष्य मार्जालीयम् । २१ । शुन्ध्यु-
 रस्युपसद्य इति ब्रह्मसदनम् । २२ । ऋतधामासि स्वर्ज्योतिरित्यौ-
 दुम्बरीम् । २३ । समुद्रो ऽसि विश्वव्यचा इति सदो ऽनुवीक्ष्य । २४ ।
 अजो ऽस्येकपादिति शालामुखीयम् । २५ । अहिरसि बुध्य इति
 प्राजहितम् । २६ । अन्नदास्यन्नपतिरिति व्रतश्रपणम् । २७ । ॥ १२ ॥

अग्नयः सगराः सगराः स्य सगरेण नाम्ना रौद्रेणानीकेन पात
 माग्नयः पिष्टत मा नमो वो अस्तु मा मा हिंमिष्टेति सर्वान् । १ ।
 अध्वनो अधिपतिरसि स्वस्ति नो ऽद्यास्मिन्देव्याने पथि स्तादि-
 त्यादित्यमुपस्थाय^२ मैत्रावरुणप्रभृतय उदञ्चो ऽच्छावाकं परिहाय

पूर्वया दारा सदः प्रसर्पन्ति । ३ । विश्वे देवा अनु मा प्रमर्पतेन्द्र
 त्रिधातु शरणं यत इन्द्र भयामहे सदमस्यतिमद्भुतमिति जपन्तो^४
 ऽग्नेणोत्तरेण सर्वान्धिष्ण्यान्गच्छन्ति । ३ । दक्षिणधिष्ण्योदक्षिणधिष्ण्यः
 पूर्वो^५ गत्वा स्वस्यस्वस्य धिष्ण्यस्य पश्चादुपविशति । ४ । उत्तरेण
 सदो गत्वा ब्रह्मापरया दारा सदः प्रपद्य दक्षिणेन मैत्रावरुणं गत्वा
 यथासनमास्ते । ५ । नामंस्थिते सवने ऽपरया दारा निःसर्पन्ति । ६ ।
 अन्तरेण हेतुर्मैत्रावरुणस्य च धिष्ण्यावधिष्ण्यानां विसंस्थितसंवरः
 । ७ । उत्तरेण स्वंस्वं धिष्ण्यं धिष्ण्यवताम् । ८ । पश्चार्धेनाग्नीध्रीय-
 स्योदञ्चः । ९ । मार्जालीयस्य वा दक्षिणा । १० । अव्यावर्तमानाश्च
 प्रत्यायन्ति । ११ । ऊर्ध्वं प्रातःसवनात्समस्तोपस्थानप्रभृतिना प्रस-
 र्पन्ति । १२ । आदित्योपस्थानं रात्रिपर्यायेष्वाश्विने च न विद्यते
 न विद्यते । १३ । ॥ १३ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे षष्ठो ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

प्रसृष्ट्य पुरोलाग्नौः सवनौ यैश्चरन्ति । १ । धानावन्तमिति पुरोनुवाक्या । २ । होता यत्तदिन्द्रं हविर्वा इत्यनुसवनं प्रैषो यथासमानातम् । ३ । यथासवनं वितारयति । ४ । तेनैव यजत्युद्धृत्य होतायत्तं होतर्दजं च । ५ । अग्ने जुषस्व नो हविरिति स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्या । ६ । होता यत्तदग्निं पुरोलाशानामित्यनुसवनं प्रैषः । ७ । हविरग्ने वीहीति च याज्या । ८ । ॥ १ ॥

ऐन्द्रवायवमैत्रावरुणावाश्विनश्च द्विदेवत्याः । १ । वायवा याहि दर्शतेन्द्रवायू इम इत्यैन्द्रवायवस्य पुरोनुवाक्ये । २ । होता यत्तद्वायुं होता यत्तदिन्द्रवायू इति प्रैषौ । ३ । अयं पिब शतेना न इति याज्ये । ४ । अयं वां मित्रावरुणेति मैत्रावरुणस्य पुरोनुवाक्या । ५ । होता यत्तन्मित्रावरुणेति प्रैषः । ६ । गृणाना जमदग्निनेति याज्या । ७ । प्रातर्युजेत्याश्विनस्य पुरोनुवाक्या । ८ । होता यत्तदश्विनेति प्रैषः । ९ । वावृधानेति याज्या । १० । अनवानं द्विदेवत्यानां पुरोनुवाक्याः प्रैषांश्चाह । ११ । तथा यजति । १२ । ऐन्द्रवायवस्य नानाप्रणवे पुरोनुवाक्ये । १३ । याज्ये नानावषट्कारे । १४ । सकृत्पुरस्ताज्जपो येयजामहो ऽनुमन्त्रणश्च । १५ । ॥ २ ॥

एतु वसुः पुरुवसुरित्यैन्द्रवायवं प्रतिगृह्योरो दक्षिणे निधायान-
पिधानमनवेक्षणं च द्विदेवत्यानामा शेषस्यावनयनात् । १ । एतु

वसुर्विददसुरिति मैत्रावरुणं प्रतिगृह्य दक्षिणेनैन्द्रवायवं हत्वा दक्षिणतः
पश्चान्निदधाति । २। ऐतु वसुः संयदसुरित्याश्विनं प्रतिगृह्य दक्षिणेन
पूर्वां हत्वोत्तरतःपश्चान्निदधाति । ३। सोमस्याग्ने वीहीत्यनुवषट्कारः
सर्वासु सोमयाज्यासु द्विदेवत्यर्तुयाजान्परिहाष्यादित्यग्रहसावित्रग्रहौ
पात्नीवतं च । ४। उपांशु वा पात्नीवतस्य । ५। ॥ ३॥

उन्नीयमानेभ्य इत्युक्तं आ त्वा वहन्तु हरय इत्युन्नीयमानसूक्तम्
। १। होता यक्षदिन्द्रं प्रातः प्रातःसावस्येति द्वैषः । २। इदं ते सोम्यं
मध्विति यजति । ३। नृचक्षुसं त्वा नृचक्षाः प्रतीक्ष इति होतृचक्षुसं
प्रतीक्ष्य^४ वयोधमं त्वा वयोधाः प्रतिगृह्णामीति प्रतिगृह्णोरः^५ संस्पर्श-
यति द्विदेवत्यांश्च । ६। पुनरुन्नीतानां होत्रका यजन्ति । ७। मित्रं
वयमिति मैत्रावरुणः । ८। इन्द्र त्वा वृषभमिति ब्राह्मणाच्छंसी
। ९। मरुतो यस्येति पोता । १०। अग्ने पत्नीरिति नेष्टा । ११। उता-
न्नायेत्याग्नीध्रः । १२। अयालग्नीदित्युक्ते ऽयालित्याग्नीध्रः । १३। स
भद्रमकर्षा नः सोमं पाययिष्यतीति होता । १४। सोमं भक्षयिष्यन्तो
याज्ञिकैर्नामधेयैरसा उपकृयस्येति कर्तारो ऽन्योऽन्यस्मिन्नुपह्वमिच्छन्ते
। १५। वषट्कर्ता प्रयमो भक्षयति । १६। प्रतिभक्षितं द्विदेवत्यशेषं
नाराशंसवतां च ग्रहाणां होतृचक्षुसे ऽवनयति ऊते त्वा भक्षितम-
वनयाम्यूर्जस्वन्तं देवेभ्य आरुधन्तं मह्यमिति । १७। द्विरैन्द्रवायव-
शेषस्यावनयनं तत्राभ्यावर्तते मन्त्रः । १८। अनवसर्जनं च द्विदेव-
त्यानामा शेषस्यावनयनात् । १९। ॥ ४॥

इह वसुः पुरुवसुरित्यैन्द्रवायवमध्वर्यवे प्रगृह्योपहृतौ वायुरिन्द्र-
वायू सह प्राणेन सह वर्चसा तयोरहमुपहृतः सह प्राणेन सह वर्च-

सेति भक्षयित्वा प्रयहणमन्त्रेण पुनः प्रगृह्य भक्षमन्त्रेण पुनर्भक्षयति । १। इह वसुर्विददसुरिति मैत्रावरुणं प्रगृह्य । २। उपहृतौ मित्रावरुणौ सह चक्षुषा सह वर्चमा तयोरहमुपहृतः सह चक्षुषा सह वर्चसेति भक्षयित्वा । ३। आश्विनं प्रदक्षिणं शिरः पर्याहृत्यावेक्ष्य प्रतिपर्याहृत्यावेक्ष्य । ४। इह वसुः संयदसुरित्याश्विनं प्रगृह्य । ५। उपहृतौ देवावश्विनौ सह ओत्रेण सह वर्चमा तयोरहमुपहृतः सह ओत्रेण सह वर्चसेति भक्षयित्वा । ६। उपस्पृश्याममुपहृत्यते । ७। उपोद्यच्छन्ति चमसान् । ८। होतृचमसमन्वारभते । ९। असंस्पर्शनं सर्वत्राज्यलेपेन सोमस्य । १०। उपहृत्य प्रस्थिता भक्षयन्ति । ११। तेजसे त्वा ब्रह्मवर्चसाय भक्षयामीति भक्षमन्त्रः प्रातःसवने । १२। ओजसे त्वेन्द्रियाय भक्षयामीति माध्यन्दिने । १३। प्रजायै त्वा पुष्ट्यै भक्षयामीति तृतीयसवने । १४। शं नो भव हृद इत्युगोऽभिमर्शनौ भक्षयित्वा । १५। सव्ये पाणौ चमसान्कृत्वा दक्षिणेनाप्याययन्ति । १६। आ प्यायस्व समेतु त इत्याप्यायनी प्रातःसवने । १७। सं ते पयामीत्युत्तरयोः । १८। प्रस्थितानाप्याययन्ति । १९। आज्ये मरुत्वतीये च । २०। आज्यपुगयोर्नाराशंसा निष्क्रेवत्यमरुत्वतीययोर्वैश्वदेवे च । २१। देवो ऽसि नराशंसो यत्ते मेधः स्वर्ज्योतिस्तस्य त ऊमैः पितृभिर्भक्षितस्योपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति भक्षमन्त्रः प्रातःसवने नाराशंसानाम् । २२। ऊर्वैरिति माध्यन्दिने विकारः । २३। कायैरिति तृतीयसवने । २४। ॥ ५॥

अच्छावाकः सीदेत्युक्ता* ऽयेण मद उत्तरेण स्मृतिमुपविश्य^२

* Comm अथवा अच्छावाकः । एतावत्पुत्रमधिकारार्थम् ।

पुरोलाशं प्रतिगृह्णा^३च्छावाक वदस्वेत्युक्ते^४ ऽच्छा वो अग्निमवस इति
 तिस्रो ऽन्वाह ।^५ । प्रणवान्निगदम् ।^६ । यजमान हेतरध्वर्यो ऽग्नी-
 द्रह्मन्पोतर्नेष्टुतोपवक्तरिषेयध्वमूर्जार्जयध्वं नि वो जामयो जिहतां
 न्यजामयो नि सपत्ना यामनि बाधितासो जेषयाभीत्वरीं जेषया-
 भीत्वर्याः अवद इन्द्रः शृण्वदो अग्निः प्रस्थायेन्द्राग्निभ्यां सोमं
 वोचतोपो अस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणा ऋधध्वमिति ।^७ । उपहवमयं
 ब्राह्मण इच्छते ऽच्छावाको वेत्यध्वर्युगाह तं हेतारुपङ्कयस्वेति ।^८ ।
 तं हेतोपङ्कयते ।^९ । प्रयेता वामा सूक्तायं सुन्वत्यजमानो अय-
 भीदुत प्रतिष्ठोतोपवक्त उत नो गाव उपहृता उतोपहृत इत्युप-
 ङ्कास्यमानः ।^{१०} । उत नो गाव उपहृता इत्यातो ऽनुपङ्कास्यमानः
 ।^{११} । अनुपहृतो ऽच्छावाको निवर्तध्वमिति सूक्तस्य यावच्छक्रुया-
 तावदनुद्रवेत् ।^{१२} । हेता वा प्रतिकामिनमच्छावाकं प्रत्युपहृय
 ।^{१३} । ॥६॥

उन्नीयमानयेत्युक्तः प्रत्यस्मै पिपीषत इत्यच्छावाकः सूक्तमन्वाह
 ।१। प्रातर्यावभिरिति यजति ।२। भक्षिताप्यायितं चमसमध्वर्यवे
 प्रदाय दक्षिणावृत्परया दारा सदः प्रपद्य स्वस्य धिष्ण्यस्य पश्चा-
 दुपविश्य पुरोलाशं प्राश्नाति ।३। पूर्वः प्रसृप्तश्चेदच्छावाकीयां
 कुर्यात्स्नेन विमंस्थितसंचरेण निष्क्रम्याच्छावाकस्य बहिष्कर्म कृत्वा
 स्वकर्म कुरुते ।४। स्वे तु हेता धिष्ण्ये ।५। विकन्यो हेतृकाणां
 याज्यासु ।६। प्रातःसवने^७ ऽनवानन्तो यजन्यध्वर्चशो वा ।७। अत्र^८
 व्रतयन्ति ।^९ । ऊर्ध्वं चौपासनेभ्यः ।^{१०} । ॥७॥

अथर्तुयाजैश्चरन्ति ।१। हेता यच्चदिदं हेतादित्युतुप्रैषैरनवानं

प्रेष्यति । २। तथा यजति । ३। येन प्रेष्यति सा याज्योद्धृत्य
 होतायत्नमभौयजं च । ४। मैधातिथ्यो वेन्द्र सोमं पिब चतुर्नेति
 । ५। योयः प्रेषान्ते श्रूयते सस यजति । ६। होतरेतद्यजेयध्वर्युगाह
 । ७। गृहपतिश्च । ८। तयोर्यजति । ९। ययावषट्कृतं भक्षयन्ति । १०।
 द्विरन्ततो होता । ११। लिम्पदिवैव जिघ्रदत्र दिदेवयेषु चेति
 । १२। ॥ ८॥

आज्यं शंसिष्यन्पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदोऽग्निगमौयानुतचि-
 पत्सोमो नीयविनीयानि नेषद्धृहस्यतिरुक्थामदानि शंसिषदिति
 जपित्वा शोमावो ३ इत्याहावः शस्तादौ प्रातःसवने तेनाह्वयोपांशु
 तृष्णींशंसम् । १। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरित्यवसायेन्द्रो ज्योतिर्ज्योति-
 रिन्द्र इत्यवसाय सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इत्यवसाय पक्वो ऽवस्य-
 न्पुरोरुचम् । २। अग्निर्देवेद्धः । अग्निर्मन्विद्धः । अग्निः सुसमिन् ।
 होता देववृत्तः । होता मनुवृत्तः । प्रणौर्यज्ञानाम् । रथीरध्वरा-
 णाम् । अत्रूर्तो होता । तृष्णीर्हव्यवाट् । आ देवो देवान्वत्तत् ।
 यत्तदग्निर्देवो देवान् । सो अध्वरा करति जातवेदो २ प्र वो देवा-
 येत्याज्यम् । ३। तस्य प्रथममर्धर्चं पक्वो ऽनवानम् । ४। मरुत्वतौय-
 वैश्वदेवयोश्च । ५। सूक्तशेषं शस्ताह्वयोत्तमया परिधायोक्थवौयं
 जपति भा विभा उषाः स्वर्ज्योतिः श्लोकाय लोक्यमवाचीति । ६।
 उक्थशा इत्यध्वर्युगाह सवासु शस्तयाज्यासु । ७। अग्न इन्द्रश्चेति
 यजति । ८। ॥ ९॥

आज्ये संस्थिते सुवते । १। स्तोत्रवतां शस्ताणामेषेति प्राहो-
 त्तमात्रगीहारादूर्ध्वमाह्वय शंसन्ति । २। प्रउगे ऽन्तरेण माधुक्कन्द-

सांस्तृचानृचो ध्वयन्ति ताः पुरोरुच इत्याचवते । ३। तासां
पुरस्तादाहावः । ४। परिधानीयायै च । ५। षट्पदा वैश्वदेवी । ६।
तस्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यामवसाय द्वाभ्यां प्रणौति । ७। सारस्वत्यां विकल्पः ।
शसेन वा । नित्यस्त्वाहावः । ८।

वायुरग्रेण यज्ञप्रौः साकं गन्मनसा यज्ञम् ।

शिवो नियुङ्क्तिः शिवाभिः ॥

इति सकृच्छस्त्वा वायवा याहि दर्शतेति तिसृणां त्रिः प्रथमाम् । ९।

हिरण्यवर्तनी नरा देवा पती अभिष्टये ।

वायुश्चेन्द्रश्च सुमखौ ॥

इन्द्रवायू इम इति तिस्रः । १०।

काथ्ययोराजानेषु क्रत्वा दक्षस्य दुरोणे ।

रिशादसा मधस्य आ ॥

मित्रं ऊव इति तिस्रः । ११।

दैव्यावध्यर्थं आ गतं रथेन सूर्यत्वचा ।

मध्वा यज्ञं समञ्जाये ॥

अश्विना यज्वरीरिष इति तिस्रः । १२।

इन्द्र उक्थेभिर्भन्दिष्ठो वाजानां च वाजपतिः ।

हरिवान् सुतानां सखा ॥

इन्द्रा याहि चित्रभानो इति तिस्रः । १३।

विश्वान्देवान्द्वामहे ऽस्मिन्यज्ञे सजोषसः ।

त इमं यज्ञसागमन्देवांसो देव्या धिया ।

ये यज्ञस्य तनूकृतो विश्व आ सोमपीतये ।

ओमासश्चर्षणीधृत इति तिस्रः । १४ ।

वाचामहं देवीं वाचमस्मिन्यज्ञे सुपेशसम् ।

सरस्वतीं हवामहे ॥

पावका नः सरस्वतीति तिसृणामुत्तमया परिधायोक्थवीथं जपति
वाचं मे जिन्व । प्राणं मे तम्य । चक्षुर्मं पाहि । ओत्रं मे ऽव । वणं
मे यच्छ । तन्वं मे पाहि । यशो मे धेहि । घोषाय त्वोक्थम-
वाचीति । १५ । विश्वेभिः सोम्यं मध्विति यजति । १६ । ॥ १० ॥

तृचाः स्तोत्रियानुरूपाः प्रगाथान्परिहाय । १ । आ नो मित्रा-
वरुणा नो गन्तमिति स्तोत्रियानुरूपौ मैत्रावरुणस्य । २ । प्र वो
मित्रायेत्युक्थमुखम् । ३ । प्र मित्रयोरिति नवानामुत्तमया परिधायोप
नः सुतमा गतमिति यजति । ४ । ॥ ११ ॥

आ याहि सुषुमेति ब्राह्मणाच्छंसिनः स्तोत्रियानुरूपौ । १ । शेषः
सूक्तस्योक्थमुखमुत्तमे परिहाय । २ । इन्द्र त्वा वषभम् । ३ । उद्धेदभौति
तिसृणामुत्तमया परिधायेन्द्रक्रतुविदमिति यजति । ४ । ॥ १२ ॥

इन्द्राग्नी आ गतं सुतमित्यच्चावाकस्य स्तोत्रियानुरूपौ । १ । शेषः
सूक्तस्योक्थमुखम् । २ । इहेन्द्राग्नी उप क्रय इति पञ्च । ३ । इयं वामस्य
मन्मन इति नवानामुत्तमया परिधायेन्द्राग्नी आ गतं सुतमिति
यजति । ४ । ॥ १३ ॥

मित्रं वयमिन्द्रमिद्वायिन इन्द्र अग्नेति स्तोत्रिया बृहत्पृष्ठस्य । १ ।
राथन्तरमच्चावाकः स्तोत्रियमनुरूपं कुरुते । २ । अनुरूपमुक्थमुखम्
। ३ । चतुराहावा होत्रकाः । ४ । होता चातिरिक्तोक्थेषु । ५ । स्तोत्रि-
यानुरूपाभ्यां यच्चानन्तरमनुरूपात्परिधानीयायै च । ६ । अनुरूपा-

दनन्तरः प्रगाथस्तस्मादूर्ध्वं पञ्चमं मध्यन्दिने । ७ । उक्थमुखात्सर्वेषां
रात्रौ । ८ । यदाध्वर्युराह प्रशास्तः प्रसुहीत्येवं सर्पतेति प्रशास्त आह । ९ ।
दक्षिणावृत्तो ऽपरया द्वारा निःसर्पन्त्युत्तरेणौदुम्बरीं दक्षिणेन ब्रह्मा
। १० । अग्रेण शालामुदञ्चः । ११ । माध्यन्दिनाय सवनाय ययानिः-
सृष्टं प्रसृप्य ययासत्तमुपविशन्ति । १२ । ॥ १४ ॥

आदौ माध्यन्दिनस्य सवनस्य राजानमभिपुण्वन्ति । १ । यावस्तु-
तूर्वया द्वारा हविर्धाने प्रपद्योत्तरस्य हविर्धानस्य दक्षिणं चक्रमग्रेण
दक्षिणा तिष्ठन्सोमोपनहनेन मुखं परिवेष्ट्य यावघोषं श्रुत्वा संप्रेषितो
ऽभिष्टौत्यमंतत्वनर्धर्चशो ऽनवानं वा । २ । अभि त्वा देव सवितर्युञ्जते
मन उत युञ्जते धिय आ तू न इन्द्र क्षुमन्तमा नो भर दक्षिणेनोप
क्रमस्वा भर । ३ । आ प्यायस्व समेतु त इत्याप्यायितवतीनां तिसृणां
प्रथमामभिष्टुत्यार्बुदस्य द्वे । ४ । द्वितीयामभिष्टुत्यार्बुदस्य द्वे । ५ । तृती-
यामभिष्टुत्यार्बुदस्यैकाम् । ६ । सृजन्ति त्वा दश क्षिप एतमु त्वं दश
क्षिप एतं सृजन्ति मर्ज्यमिति सृष्टवतीरभिष्टुत्या । ७ । आ कलशा अनुषता
कलशेषु धावति परि प्र सोम ते रस इति कलशवतीरभिष्टुत्या
। ८ । आप्यायितवतीप्रभृत्येवं विहृतो द्वितीयो ऽपि सवः । षष्ठौ प्रभृ-
तयः पञ्चार्बुदस्य । ९ । एवं विहृतस्तृतीयो ऽपि सवः । तिस्रो ऽर्बुद-
स्यैकादशीप्रभृतयः । १० । यस्मिन्सवे बृहच्छब्दं कुर्युर्बृहदन्नौति
तत्र । ११ । षष्ठौ प्रथमे । १२ । वितते पवित्रे पवित्रं त इति द्वे
¹³ वि यत्पवित्रमित्येका । १३ । प्रास्य धाराः प्र धारा अस्य प्र ते
धारा इति प्रचरन्तीषु धारासु । १४ । ग्रहेषु गृह्यमाणेषु याः काम-
येत पावमानौनाम् । १५ । इन्द्रायेन्द्रो मरुत्वत इति तिस्रो निय-

च्छति । १६^{१७} । उत्तमे गृहे गृहीते ऽर्बुदस्योत्तमया परिधायादा-
योष्णीषमुत्सृज्यते । १७^{१८} । सत्ताहीनानां त्वन्ये ऽहनि । १८ । अर्बुदं
वा शुद्धमभिष्टयात् । १८^{१९} । ॥ १५ ॥

माध्यन्दिनेन स्तुते पवमानेन दधिघर्मेण चरन्ति यदि प्रवर्ग्य-
वान् । १ । हेतवर्दस्वेत्युक्त उत्तिष्ठताव पश्यतेति प्रथमामभिष्टौति
। २ । आतं हविरित्युक्ते द्वितीयां सूक्तस्य । ३ । दधिघर्मेण यजेत्युक्त-
स्तृतीयया यजति । ४ । अनवानमेकैकां सप्रणवामभिष्टौति । ५ ।
तथा यजति । ६ । दधिघर्मस्याग्रे वीहीत्यनुवषट्कारः । ७ ।

मयि त्वदिन्द्रियं बृहन्मयि दत्तो मयि क्रतुः ।

घर्मस्तिशुग्विरोचत आकृत्या मनसा सह ।

विराजा ज्योतिषा सह तस्य दोहमशीमहि ।

इति भक्षमन्त्रः । ८ । पशुपुरोलाशेन चरित्वातः पुरोलाशैः सवनी-
यैश्चरन्ति । ९ । ॥ १६ ॥

माध्यन्दिनस्य सवनस्येति पुरोनुवाक्या । १ । माध्यन्दिने सवन
इति स्विष्टकृतः । २ । अमावि देवमित्युन्नीयमानसूक्तम् । ३ । हेता
यत्तदिन्द्रं माध्यन्दिनस्य सवनस्येति प्रेषः । ४ । पिबा सोममभि
यमुधेति यजति । ५ । द्वितीया मैत्रावरुणस्य । ६ । तृतीया ब्राह्मणा-
च्छंसिनः । ७ । अर्वाङ्गेहीति पोतुः । ८ । तवायं सोम इति नेष्टुः
। ९ । इन्द्राय सोमाः प्रदिवा विदाना इत्यच्छावाकस्य । १० । आ-
पूर्णा अस्तेत्याग्नीध्रस्य । ११ । न द्विदेवत्यर्तुयाजा उत्तरयोः सवनयोः
। १२ । न बहिष्कर्माच्छावाकस्य । १३ । समानमन्यत्पातः सवनेन
। १४ । इलामुपह्वय प्रस्थितान्भक्षयित्वा । १५ । एष दक्षिणाकालः । १६ ।

द्वादशं शतं गर्वा दद्यात् । १७ । एकविंशतिप्रभृति वा यथोपपा-
दम् । १८ । ॥ १७ ॥

अग्नये त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । आयुर्दात्र
एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इति हिरण्यं प्रतिगृह्णाति । १ । रुद्राय
त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । गौर्दात्र एधि मयो
मह्यं प्रतिगृह्णत इति गाः । २ । बृहस्पतये त्वा मह्यं वरुणो ददातु
सो ऽमृतत्वमशीय । त्वग्दात्र एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इति वामः
। ३ । यमाय त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । हयो दात्र
एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इत्येकशफम् । ४ । प्रजापतये त्वा मह्यं
वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । प्राणो दात्र एधि मयो मह्यं
प्रतिगृह्णत इत्यन्यत् । ५ । ओमिति वा सर्वम् । ६ । को ऽदान्कस्मा
अदादित्यनुमन्त्रयते प्राणि । ७ । उपसृशतीतगत् । ८ ।

अस्मद्राता मधुमतीर्देवत्रा गच्छत प्रदातारमा विशत
इति दत्त्वा जपति । ९ । ॥ १८ ॥

इन्द्राय मरुत्वत इत्युक्तः । १ । इन्द्र मरुत्व इति पुरोनुवाक्या
। २ । हेता यत्तदिन्द्रं मरुत्वन्तमिति प्रैषः । ३ । सजोषा इन्द्र सगण
इति यजति । ४ । तं भक्षयित्वा मरुत्वतीयं शंसति । ५ । अध्वर्या
शोभावा इत्याहावः शत्तादौ माध्यन्दिने सवने । ६ । प्रातः-
सवनिको ऽन्तःशस्त्रम् । ७ । आ त्वा रथं यथोतय इति प्रातिपदं
तृचं शस्त्राह्वय । ८ । इदं वसे सुतमन्त्र इत्यनुचरं तृचं शस्त्राह्वय
। ९ । इन्द्र नेदीय एदिहीतीन्द्रनिहवं प्रगाथं शस्त्राह्वय । १० । प्र
नूनं ब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मणस्पत्यं प्रगाथं शस्त्राह्वय । ११ । अग्नि-

नेतेत्येकां शस्वाह्वय । १२ । त्वं सोम क्रतुभिरित्येकां शस्वाह्वय । १३ ।
 पितृन्त्यप इत्येकां शस्वाह्वय । १४ । जनिष्ठा उग्र इति षट्कस्वाह्वय
 निविदम् । १५ । मदानस्मिन्प्रथमः प्रतिगरः । १६ । एकया भूयसीः
 शस्वा विषमर्चानाम् । १७ । मध्ये समर्चानाम् । १८ । एकां शस्वा
 त्वचानाम् । १९ । सूक्तविरुधावन्त्ये । २० । प्रथमे त्वाहावः । २१ ।
 उत्तमाः परिशिष्य तत्तौयमवने । २२ । वियतं पच्छो निविदः शंसति
 । २३ । उत्तमे प्रणवः पदे । २४ । सूक्तशेषं शस्वाह्वयोत्तमया परि-
 धायोक्थवीर्यं जपित्वा ये त्वाहिहृत्य इति यजति । २५ । ॥ १६ ॥

रथन्तरं पृष्ठं निष्क्रेवत्यस्य । १ । बृहदा । २ । अभि त्वा शूराभि
 त्वा पूर्वपौतय इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ रथन्तरस्य । ३ । त्वामिद्धि
 हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति बृहतः । ४ । यद्वावानेति धाय्या । ५ ।
 पिवा सुतस्य रमिन इति प्रगाथो रथन्तरस्य । ६ । उभयं गृणवदिति
 बृहतः । ७ । इन्द्रस्य नु वीर्याणीति रथन्तरपृष्ठे । ८ । तसु युहौति
 बृहतृष्टे । ९ । नितरां परिधानीयां शंसेत् । १० । उक्थवीर्यं जपित्वा^{११}
 पिवा सोममिन्द्र मन्दतु त्वेति यजति । ११ । ॥ २० ॥

उभयमान्नि । १ । रथन्तरपृष्ठे^१ यः सूक्तात्पूर्वः प्रगाथस्तमुद्धृत्य
 बृहतो योनिं शंसति । २ । बृहतृष्टे रथन्तरस्य । ३ । ऊर्ध्वं साम-
 प्रगाथादुत्तरांसु संस्थासु । ४ । एतद्योन्यनुशंसनमित्याचक्षते । ५ ।
 बृहद्रथन्तरयोरेवानुशंसेदिति इ स्माह कौषीतकिः । ६ । परिमित-
 शस्यः प्राकृतो ऽग्निष्टोमस्तस्मात्प्रगाथमुद्धरति । ७ । स्तोत्रियायाहावो
 ऽनुरूपाय धाय्यायै प्रगाथाय सूक्ताय निविदे परिधानीयायै च
 । ८ । अथो निविद्वरो वरो वा । ९ । ॥ २१ ॥

वामदेव्यं मैत्रावरुणस्य । १ । कथा नश्चित्रः कथा त्वं न
जत्येति स्तोत्रियानुरूपौ । २ । कस्तमिन्द्रेति सामप्रगाथः । ३ । सद्यो
ह जातः । ४ । एवा त्वामिन्द्र वञ्चिनत्र । ५ । उश्नन्नु षु ण इति
यजति । ६ । ॥ २२ ॥

नौधसं ब्राह्मणाच्छंसिनो रथन्तरपृष्ठे । १ । श्यैतं बृहत्पृष्ठे । २ ।
तं वो दस्मं तत्त्वा यामि सुवीर्यमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
नौधसस्य । ३ । अभि प्र वः प्र सु श्रुतमिति श्यैतस्य । ४ । उदु त्ये
मधुमत्तमा इति सामप्रगाथः । ५ । इन्द्रः पूर्भिदिति नौधसे । ६ ।
असावि सोमः पुरुहतेति श्यैते । ७ । उदु ब्रह्माणीति समानम्
। ८ । ऋजीषौ वञ्जीति यजति । ९ । ॥ २३ ॥

कालेयमच्छावाकस्य । १ । तरोभिर्वस्तरणिरित्तिषासतीति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ । २ । उदिन्वस्य रिच्यत इति सामप्रगाथः । ३ ।
भूय इद्वावृधे । ४ । इमामू षु । ५ । पिबा वर्धस्वेति यजति
। ६ ॥ २४ ॥

शस्त्रेषु । १ । प्रायेणायथासमान्नातम् । २ । बृहती पूर्वा ककुबा
सतोबृहत्युत्तरा तं प्रगाथ इत्याचवते । ३ । बार्हतो बृहत्यां पूर्व-
स्याम् । ४ । काकुभः ककुभि । ५ । बृहतीं शस्त्रोत्तमं पादं प्रत्या-
दायो^६त्तरस्याः प्रथमेनावसाय^७ द्वितीयेन प्रणुत्य^८ तं प्रत्यादाय
तृतीयेनावसायो^९त्तमेन प्रणौति । १० । तास्त्रिस्तो भवन्ति बृहती
पूर्वोत्तरे ककुभौ । ११ । बृहद्रथन्तरयोः । १२ । होत्रकाणां च यत्रैते
पृष्ठे प्रगाथस्ये । १३ । सर्वत्र यज्ञायज्ञीयस्य । १४ । इन्द्रनिहवब्राह्मण-
सत्यानां च । १५ । अतो अन्यत्र बार्हतानाम् । १६ । बृहतीं

शस्त्वोत्तमं पादं द्विः प्रत्यादायावसायार्धर्चनेनोत्तरस्याः प्रणुत्य^{१७} द्वितीयं
पादं द्विः प्रत्यादायावसायोत्तमेनार्धर्चनं प्रणौति ।^{१९} तास्तिस्त्रो
बृहत्याः ।^{२०} १४ । उत्तमं ककुभः प्रत्यादत्ते ।^{२१} १४ । सतोबृहत्या द्वि-
तीयम् ।^{२२} १५ । तास्तिस्त्रः ककुभः ।^{२३} १६ । स्तोत्रियत्वादनुरूपत्वाद्वा
॥ २५ ॥

एतं धर्मं प्रगाथा लभन्ते ।^{२४} इन्द्रनिहवो स्तोत्रियः । १ ।
ब्राह्मणस्यत्याश्च । २ । द्वाभ्यामवसायद्वाभ्यामवसायैकेन प्रणौति पङ्क्ती-
नाम् । ३ । पञ्चस्तिष्ठुजगतीनामक्षरपङ्क्तीनां द्विपदानां च । ४ ।
सप्रणवो द्वितीयश्च चतुर्थश्च । ५ । यास्तु पञ्चपदास्त्विष्टुभे प्राये जागते
वा यत्र पुनःपदं स्यात्तौ तत्र समस्तेन पदेन पुनःपदस्य विप्रयोगो
ऽस्ति । ६ । उत्तमावपुनःपदे । ७ । द्वाभ्यामवसायद्वाभ्यामवसाय द्वाभ्यां
प्रणौति षट्पदानां पुनःपदानाम् । ८ । द्वाभ्यामवसायापुनःपदानामे-
केन प्रणौति द्वाभ्यामवसायैकेन । ९ । अष्टाक्षरस्तु प्रणवनीयः । १० ।
एकेनावसाय सप्तपदानां द्वाभ्यां प्रणौति द्वाभ्यामवसाय द्वाभ्याम्
। ११ । प्रथमेषु रात्रिपर्यायेषु गायत्राणां स्तोत्रियानुरूपाणां प्रथमा-
न्यादानभ्यस्यन्ति । १२ । मध्यमान्मध्यमेषु । १३ । उत्तमानुत्तमेषु
। १४ । अर्धर्चशो वा प्रातःसवनम् । १५ । स्तोत्रियानुरूपांश्च प्रगा-
थान्परिहाय । १६ । ॥ २६ ॥

त्रिपदा गायत्री । १ । उष्णिक् । २ । पुरउष्णिक् । ३ । ककुप्
। ४ । विराट् च पूर्वा । ५ । चतुष्पदोत्तरा विराट् । ६ । बृहती । ७ ।
सतोबृहती । ८ । जगती । ९ । अनुष्टुप् । १० । त्रिष्टुप् च । ११ । पञ्च
पङ्क्तेः । १२ । षट्सप्तैत्यतिच्छन्दसाम् । १३ । स हि शर्धो न

मारुतमित्यष्टौ । १४ । द्वौ द्विपदायाः । १५ । ते ऽष्टाक्षराः प्रायेण
 । १६ । द्वादशाक्षरा जगत्याः । १७ । तृतीयौ चोष्णिग्बृहत्योः । १८ ।
 सतोबृहत्याश्च प्रथमतृतीयौ । १९ । मध्यमः ककुभः । २० । प्रथमः
 पुरउष्णिहः । २१ । एकादशाक्षरास्त्रिष्टुर्विराजोः । २२ । उत्तरस्या
 दशाक्षराः । २३ । तामक्षरपङ्क्तिरित्यप्याचक्षते । २४ । पञ्चभिः पञ्चा-
 क्षरैः पदपङ्क्तिः । २५ । षलप्यष्टाक्षरा जगत्याः । २६ । एकेन द्वाभ्या-
 मित्यूनेके निचृत् । २७ । अतिरिक्ते भुरिक् । २८ । संपाद्यपादभागे-
 नाहार्यस्यर्चः संमितास्तस्य पादभागेन संपन्नाः । २९ । गायत्र्युष्णि-
 हावनुष्टुम्बृहत्तौ पङ्क्तिश्च त्रिष्टुजगत्यावित्यानुपूर्व्यं कन्दसां चतुर्विंशत्य-
 क्षरादीनां चतुस्तराणां चतुस्तराणाम् । ३० । ॥ २७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम्

यथा मध्यन्दिनाद्यैवमूर्ध्वं मध्यन्दिनात्प्रमर्षन्ति । १ । आदौ तृतीय-
सवनस्यादित्यगृहेण चरन्ति । २ । आदित्येभ्य इत्युक्तः । ३ । आदित्या-
नामवसेति पुरोनुवाक्या । ४ । होता यत्तदादित्यानिति प्रैषः । ५ ।
आदित्यासो अदितिरिति यजति । ६ । नाज्जतिमन्वीक्षते न भक्ष-
यति । ७ । सावित्र्यगृहे च । ८ । आर्भवेण सुते पवमानेन मनोता-
दीलान्तं पशुकर्म कृत्वातः पुरोलाशैः सवनीयैश्चरन्ति । ९ । ॥ १ ॥

तृतीये धानाः सवन इति पुरोनुवाक्या । १ । अग्ने तृतीये
सवन इति स्विष्टकृतः । २ । इहोप यातेत्युन्नीयमानसूक्तम् । ३ । होता
यत्तदिन्द्रं तृतीयस्य सवनस्येति प्रैषः । ४ । इन्द्र ऋभुभिर्वाजवद्विरिति
यजति । ५ । इन्द्रावरुणा सुतपाविति मैत्रावरुणः । ६ । इन्द्रश्च सोम-
मिति ब्राह्मणाच्छंसी । ७ । आ वो वहन्त्विति पोता । ८ । अमेव
न इति नेष्टा । ९ । इन्द्राविष्णू पिवतमित्यच्चावाकः । १० । इमं
स्तोममित्याग्नीध्रः । ११ । समानमन्यत्प्रातःसवनेन । १२ । इलामुपहृत्य
प्रस्थितान्भक्षयित्वा^{१३} पुरोलाशस्य परिवापमिश्रस्य नाराशमानां सन्नानां
यथाचमसं दक्षिणतस्त्वींस्त्वीन्पिण्डानुपास्यन्त्यत्र पितरो मादयध्वं
यथाभागं पितर आवृषायध्वमिति पिण्डेपिण्डे । १३ । ॥ २ ॥

देवाय सवित्र इत्युक्तः । १ । अभूद्देव इति पुरोनुवाक्या । २ ।
होता यत्तद्देवं सवितारमिति प्रैषः । ३ ।

दमूना देवः सविता वरेण्यो दधद्रत्नं दत्तपितृभ्य आयुनि ।

पिबात्सोममदन्नेनमिष्टयः परिज्मा चिद्रमते अस्य धर्मणि ॥
 इति यजति । ४ । अध्वर्यो शोशोसावो ३ इत्याहावः शस्तादौ
 तृतीयसवने सोक्थे । ५ । प्रातःसवनिको ऽन्तःशस्तम् । ६ । षोड-
 शिप्रभृतौ च । ७ । तत्सवितुर्वणौमहे ऽद्या नो देव सवितरिति
 तच्चौ प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । ८ । अभृदेव इति सावित्रम् । ९ ।
 एकया च दशभिश्च स्वभूते द्वाभ्यामिष्टये विंशती च ।

तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च नियुङ्गिर्वायविह ता वि सुचः । १० ।
 प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी च्छतावृधेति द्यावापृथिवीयम् । ११ । मद्वा-
 नस्मिन्प्रतिगरः । १२ । सुरूपकृद्गमित्येका । १३ । तत्तन्वयमित्या-
 भवम् । १४ । अयं वेनो येभ्यो मातैवा पित्र इत्येकपातिन्यः । १५ ।
 आ नो भद्रा इति वैश्वदेवस्योत्तमे शिष्टा निविदम् । १६ । परि-
 धानीयोत्तमा । १७ । पक्षो द्विर्धर्चशस्तृतीयम् । १८ । उक्थवीर्यं
 जपित्वा विश्वे देवाः शृणुतेममिति यजति । १९ । ॥ ३ ॥

घृतस्य यजेत्युक्तो घृतं मिमिक्ष इत्युपांशु यजति । १ । सौम्यस्य
 यजेत्युक्तस्त्वं सोम पिबभिरिति यजति । २ । घृतस्य यजेत्युक्त^३

उरु विष्णो वि क्रमस्वोरु चयाय नक्तधि ।

घृतं घृतयोने पिब प्र प्र यज्ञपति तिर ॥

इत्युपांशु यजति । ३ । विकल्पः परौज्यायाम् । ४ । सौम्यं हेता-
 वेद्याङ्गुलिभ्यां सर्पिरुपस्पृशति । ५ । चक्षुष्या असि चक्षुर्मे पाहीति
 चक्षुषी विमार्ष्टि । ६ । ॥ ४ ॥

अग्नीत्यान्नीवतस्य यजेत्युक्त ऐभिरग्ने सरयमित्युपांशु यजति । १ ।
 अभवयित्वा ग्रहमादाय पूर्वया द्वारा सदः प्रपद्य । २ । उत्तरतो

नेष्टारमुपोपविश्य । ३ । उपस्थे वा । ४ । नेष्टरूपङ्गयस्वेत्युक्ता । ५ ।
भक्षयित्वोपसृश्य । ६ । यथेतं प्रत्येत्य । ७ । ॥ ५ ॥

यज्ञायज्ञीयं स्तोत्रमाग्निमारुतस्य । १ । वैश्वानराय पृथुपाजस
इति वैश्वानरीयम् । २ । आ ते पितरित्येका । ३ । प्रत्नक्ष इति
मारुतम् । ४ । यज्ञा यज्ञा वो अग्नये देवो वो द्रविणोदा इति
स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ यज्ञायज्ञीयस्य । ५ । प्र तथसीमिति
जातवेदसीयम् । ६ । आपोहिष्ठीयास्तिस्रः । ७ । उत नो ऽहिर्बुध्नः
शृणोत्वित्येका । ८ । देवानां पत्नीरिति द्वे । ९ । राकामहमिति द्वे
। १० । अविदद्वक्षमित्यक्षरपङ्क्तयस्तिस्रः । ११ । उदीरतामिति पैत्र्य-
स्तिस्रः । १२ । इमं यम मातली कव्यैरङ्गिरोभिरिति याम्यः । १३ ।
खादुष्किलीयास्तिस्रः । १४ । मद्दानासु प्रतिगरः । १५ । ययोरो-
जसा विष्णोर्नु कं तन्तुं तन्वन्नित्येकपातिन्यः । १६ । एवा न इन्द्रो
मघवेति परिधायोक्थवौर्यं जपित्वाग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिरिति
यजति । १७ । ॥ ६ ॥

प्रथमा निविन्नरुत्वतीयस्य । १ । द्वितीया निष्क्रेवत्यस्य । २ ।
तृतीयाप्रभृतयो वैश्वदेवाग्निमारुतयोः । ३ । उत्तमा षोडशिनः । ४ ।
यावन्ति सूक्तानि तावत्यो निविदः । ५ । सूक्तस्यसूक्तस्याद्वावः पुर-
स्तात् । ६ । निविदोनिविदस्य । ७ । एकैकस्याश्चैकपातिन्याः । ८ ।
परिधानीयायै च । ९ । वैश्वदेवे प्रतिपदनुचरयोः । १० । आग्निमा-
रुते स्तोत्रियानुरूपयोः । ११ । आपोहिष्ठीयानाम् । १२ । देवानां
पत्नीनाम् । १३ । राकायाश्च । १४ । अक्षरपङ्क्तीनाम् । १५ । पैत्री-
णाम् । १६ । यामीनाम् । १७ । खादुष्किलीयानां च । १८ । वियतं

शस्त्रं वैश्वदेवस्य । १८ । अभ्यग्रमाग्निमारुतस्यापोहिष्ठीयाः परिहाय
। २० । अप्सु सोमान्सादयित्वानुयाजादि शंखन्तं पशुकर्म कृत्वा ॥ ७ ॥

हारियोजनेन चरन्ति । २१ । तिष्ठा सु कमिति पुरोनुवाक्या
। १ । धानाः सोमानामिन्द्रेति प्रैषः । २ । युनज्मि त इति याज्या
। ३ । धानाः सोमानामग्ने वीहोत्यनुवषट्कारः । ४ । सोमस्याग्न इति
वा । ५ । अप्सु धूतस्य देव सोम ते मतिविदो नृभि धृतस्तोत्रस्य
शस्तोक्थस्येष्टयजुषो यो ऽश्वसनिर्गोसनिर्भक्षस्तस्य त उपहृतस्योपहृतो
भक्षयामीति प्राणभक्षान्भक्षयित्वा धाना व्यादधते । ६ । भृयिष्ठा
हाता लिप्सेत । ७ । येन प्रातःसवने प्रसर्पन्ति तेन निःसर्पन्ति । ८ ।
यथा ह त्यदसव इति धिष्ण्यान्समीच्याग्नीध्रौयमुत्तरेणाहवनीय-
मायन्ति । ९ । भूर्भुवः स्वः स्वाहा स त्वं नो अग्ने ऽवमस्त्वं नो
अग्ने वरुणस्य तदस्तु मित्रावरुणेत्याग्नीध्रौये प्रायश्चित्ताहुतौर्जुङ्गति
। १० । आपुर स्ता मा प्रजया पशुभिः पूरयतेत्याहवनीयस्य भस्मान्ते
धाना न्युष्य ॥ ८ ॥

पञ्चपञ्च शकलानादधते । ११ । आत्मकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि
मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि देव-
कृतस्यैनसो ऽवयजनमसि यच्चाहमेनो विद्वांश्चकार यच्चाविद्वांस्तस्य
सर्वस्यावयजनमसौति । १ । सव्यावृत उत्तरेणाहवनीयमप्सु सोमा-
न्यथाचमसं पश्चादुपोपविश्य पवित्राण्यवधाय चेष्टयन्ते^२

समापो अङ्गिरस्मत समोषधयो रसेन ।

सं रेवतीर्जगतौभिः पृथ्यन्तां सं मधुमतीर्मधुमतीभिः पृथ्यन्ता-
मिति । २ । समुपहृताः स्म इति । ३ । अप्सु धूतस्य देव सोम ते

मतिविदो यो ऽश्वसनिर्गोसनिर्भवस्तस्य त उपहृतस्योपहृतो भक्षया-
मोति प्राणभक्षान्भक्षयित्वा ।^५ अच्छायं वो ययोरोजसेति प्राची-
निनौयोदीचीर्वा ।^६ समुद्रं व इत्यभिमन्त्र ।^७ शनोदेवीया-
भिष्यतस्रभिरुरो ऽभिमृश्य ।^८ समानं प्राणसंमर्शनं मुखविमार्जनं
च ।^९ दक्षिणावृत आग्नीध्रीये दधि प्राश्य यथा दधिभवम् ।^{१०}
पत्नीसंयाजान्संस्थाप्य ऊतेषु समिष्टयजुषु ॥ ८ ॥

अवमृथमवैति ।^{११}

पुनर्मामैलिन्द्रियं पुनरात्मा द्रविणं ब्राह्मणं च ।

पुनरग्नयो धिष्ण्यासो यथा स्थानं धारयन्तामिहैव ॥

इति यजमानो धिष्ण्यान्समीक्ष्या^१चानूबन्ध्यायां वा संस्थितायामृ-
त्विजः समीक्षेत

उभा कवी युवाना सत्यादा धर्मणा

सत्यस्य धर्मणस्पती वि सख्यानि सृजामहे ॥

इति ।^१ उरुं हि राजेत्यनुसंयन् ।^२ सर्वे साम्नो निधनमुप-
यन्ति ।^३ नमो वरुणायाभिष्ठितो वरुणस्य पाश इत्यप्सु पादमव-
धाय ।^४ ॥ १० ॥

वारुणीष्टिः । १ । पौर्णमासीविक्रारः । २ । अश्वमे ऽप्सु मे सोम
इति वाप्सुमन्तौ । ३ । तिष्ठन्यजति । ४ । उदुत्तमं वरुणाव ते हेलः
। ५ । स त्वं नो अग्ने ऽवमस्त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वानित्यग्नीवरु-
णावादिशति । ६ । न निगदमाह । ७ । ब्रूयादा । ८ । अपवर्द्धिषः
प्रयाजानुयाजान्यजति । ९ । प्रयाजादिरनुयाजान्ता । १० । खिष्ट-
हृदन्ता वा । ११ । आच्यभागौ वा परिहाप्यानुयाजौ च । १२ ।

यन स्त्रियावकुरुतं येनापामृशतं सुराम्
येना चामभ्यषिञ्चतं येनेमां पृथिवीं महीम्
यद्वां तदश्विना यशस्तेन मामभ्यषिञ्चतम् ।

इति होताभ्युचते । १३ ।

उपेच्छिवेन चक्षुषा गृहान्परैमि मानुषः ।

इत्यागच्छन्यजमानः । १४ ।

इहे सहस्रदक्षिणे अपि पूषा नि षीदतु ।

इत्युपविश्याहवनीये समिधावादधाति देवानां समिदसीति पूर्वां
तृष्णीमुत्तराम् । १५ । तृष्णीं पत्नी गार्हपत्ये । १६ । ॥ १२ ॥

प्रायणीययोदयनीया व्याख्याता । १ । विपर्यासे याज्यापुरोनु-
वाक्यानां खिष्टकृतः परिहाय । २ । पथ्यां स्वस्तिं चतुर्थीं यजति
। ३ । तृतीयं सवितारम् । ४ । मित्रावरुणी च वशानूबन्ध्या । ५ ।
पयस्या वा । ६ । आ वां मित्रावरुणा तत् सु वां मित्रावरुणा नो
मित्रावरुणेति पुरोनुवाक्याः । ७ । युवं वस्ताणि यदङ्घ्रिष्ठं प्र बाहवेति
याज्याः । ८ । दीक्षणीयाप्रभृत्यानूबन्ध्यायाः संस्थानान्न वेदे पत्नीं
वाचयति न स्तृणाति । ९ । अनूबन्ध्यायां वाचयित्वायेणाग्नीप्रीयं
धिष्णं स्तृणाति । १० । मापो मौषधीर्हिंसीः शुगसि यं द्विभस्त्रं
ते शुगच्छतु ।

धान्नोधान्नो राजंस्ततो वरुण नो मुञ्च ।

यदापो अग्न्या इति वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्च ॥
इति हृदयशूलमुपस्थाप्य^{११} सुमित्रिया न आप ओषधयः सन्वि-
त्युपस्थ^{१२} दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विभ

इति दक्षिणा निरुचन्ति । ११^{१३} । आज्यभागप्रभृति वा पयस्या । १२^{१४} ।
अमावास्याविकारः । १३^{१५} । अनिगदेलान्ता । १४^{१६} । ॥ १२ ॥

उदङ्गुद्वमाय वैष्णव्यर्चा पूर्णाहुतिं ऊत्वोदवसानीयया यजति
। १ । आग्नेयीष्टिः । २ । पौर्णमासीविकारः । ३ । याः पुनराधेये ता
हविषः स्विष्टकृतस्य । ४ । पञ्चकपाले पौनराधेयिकीष्टिः । ५ । संस्थि-
तायां सायमग्निहोत्रं जुहोति । ६ । ॥ १३ ॥

मन्द्रया वाचा प्रातःसवनम् । १ । उच्चैस्तरामाज्यात्प्रउगम् । २ ।
मध्यमया माध्यन्दिनम् । ३ । उच्चैस्तरां मरुत्वतोयान्निष्केवल्यम् । ४ ।
उत्तमया तृतीयसवनम् । ५ । उच्चैस्तरां वैश्वदेवादाग्निमारुतम् । ६ ।
उत्तमया वा माध्यन्दिनम् । ७ । मन्द्रया तृतीयसवनम् । ८ । मध्य-
मया वा । ९ । ॥ १४ ॥

यस्मै प्रेथत्या तस्यापवर्गाद्वाचं यच्छति । १ । आहावप्रभृति
चानुवषट्कारात् । २ । प्रातरनुवाके ब्रह्मा । ३ । भवयित्वा चा स्तोत्र-
प्रसवात् । ४ । प्रसवप्रभृति चानुवषट्कारात् । ५ । अतिप्रैषान्तं श्रुत्वा
वसतीवरौणं परिहरणात् । ६ । यस्ते द्रष्टः स्कन्दति द्रष्टृष्वस्कन्देति
विप्रुषां होमः पुरस्तात्पवमानानाम् । ७ । सर्पतश्चानुसर्पति । ८ ।
मैत्रावरुणस्य । ९ । अग्निचित्यायां चाग्नौ प्रणीयमाने ऽप्रतिरथं
जपति । १० ।

विश्या आशा दक्षिणतः सर्वान्देवानयालिह ।

स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मध्वः पिबतमश्विना ॥

इति महावीरमनुसंयन् । ११ ।

अश्विना घर्मं पातं हार्दानमहर्दिवाभिरुतिभिः ।

तन्वायिणे नमो द्यावापृथिवीभ्याम् ॥

इति वषट्कृते । १२ ।

अपातामश्विना घर्ममनु द्यावापृथिवी अमंसाताम् ।

इहैव रातयः सन्तु ॥

इत्यनुवषट्कृते । १३ । समानमनिर्दिष्टम् । १४ । इति सोमे ब्रह्म-
कर्म । १५ । ॥ १५ ॥

इन्द्रो मरुत्वान्सोमस्य पिबतु । मरुत्स्तोत्रो मरुद्गणः । मरुदृधो
मरुत्सखा । य ईमेन देवा अन्वमदन् । अप्रूर्ये वचतूर्ये । शम्बरहत्ये
गविष्ठौ । अर्चन्तं गुह्या पदा । परमस्यां परावति । वधौदृत्रं सृज-
दपः । मरुतासोजसा सह । आदीं ब्रह्माणि वर्धयन् । अनाष्टृष्टा-
न्योजसा । कृण्वन्देवेभ्यो दुवः । मरुद्भिः सखिभिः सह । इन्द्रो मरुत्वां
इह अवदिह सोमस्य पिबतु । प्रेमां देवो देवहृतिमवतु देव्या
धिया । प्रेदं ब्रह्म प्रेदं चक्रम् । प्रेमं सुचन्तं यजमानमवतु ।
चित्रश्चित्राभिरूतिभिः । अवद्ब्रह्माणावसा गमत् । १ । अथोक्थवी-
र्यम् । २ । रूपमनुरूपं प्रतिरूपं सुरूपमिहोपोयो भद्रमाशृण्वते
लोक्थमवाचीन्द्रायेति । ३ । ॥ १६ ॥

इन्द्रो देवः सोमं पिबतु । एकजानां वीरतमः । भरिजानां
तवस्तमः । हर्यो स्याता । पृश्नेः प्रेता । वज्रस्य भर्ता । पुरां भेत्ता ।
पुरां दर्मा । अपां नेता । सत्वनां नेता । निजघ्निर्दूरेश्रवाः । उप-
मातिर्दृष्टमनावान् । इहोशन्देवो बभूवान् । इन्द्रो देव इह अवदिह
सोमं पिबतु । प्रेमां देव इति समानम् । १ । अथोक्थवीर्यम् । २ ।
संरालसि खरालसि विरालसि राजास्यभिर्भूरस्यभिर्भूयास्य वयं यं
दिशो ऽपशृण्वते लोक्थमवाचीन्द्रायेति । ३ । ॥ १७ ॥

सविता देवः सोमस्य मत्सत् । हिरण्यपाणिः सुजिह्वः । सुबाहुः
 स्वङ्गुरिः । चिरहन्सत्यसवनः । यः प्रासुवद्वसुधितौ । उभे जोष्ट्री
 सवीमनि । श्रेष्ठं सावित्रमासुवम् । दोग्ध्रीं धेनुम् । वोल्हामन-
 द्वाहम् । आशुं सप्तिम् । जिष्णुं रथेष्ठाम् । पुरधिं योषाम् ।
 सभेयं युवानम् । सविता देवः परामीवां साविषत्पराघशसम् ।
 इह श्रवदिह सोमस्य मत्सत् । प्रेमां देव इति समानम् । १ । ॥ १८ ॥

द्यावापृथिवी सोमस्य मत्सताम् । पिता च माता च । धेनुश्च
 ऋषभश्च । धन्या च धिषणा च । सुरेताश्च सुदुघा च । शंभुश्च
 मयोभुश्च । ऊर्जस्वती च पयस्वती च । द्यावापृथिवी इह श्रुतामिह
 सोमस्य मत्सताम् । प्रेमां दवी देवह्वतिमवतां देव्या धिया । प्रेदं
 ब्रह्म प्रेदं चक्रम् । प्रेमं सुचन्तं यजमात्रमवताम् । चित्रे चित्राभि-
 ह्वतिभिः । श्रुतां ब्रह्माण्यावसा गताम् । १ । ॥ १९ ॥

ऋभवो देवाः सोमस्य मत्सन् । विष्ट्वी स्वपसः । कर्मणा
 सुहस्ताः । धन्या धनिष्ठाः । शम्या शमिष्ठाः । शच्या शचिष्ठाः ।
 ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपामतन् । अतत्तन्धेनुमभवद्विश्वरूपी ।
 अबुध्नसं कनीना मदन्तः । अयुञ्जत हरौ अयुर्देवा उप । संवत्सरे
 स्वपसो यज्ञियं भागमायन् । ऋभवो देवा इह श्रवन्निह सोमस्य
 मत्सन् । प्रेमां देवा देवह्वतिमवन्तु देव्या धिया । प्रेदं ब्रह्म प्रेदं
 चक्रम् । प्रेमं सुचन्तं यजमानमवन्तु । चित्राश्चित्राभिह्वतिभिः ।
 श्रवन्ब्रह्माण्यावसा गमन् । १ । ॥ २० ॥

विश्वे देवाः सोमस्य मत्सन् । विश्वे वैश्वानराः । महि महान्ताः ।
 पक्वान्ता नेमतिधीवानः । आस्त्राः पचतवाहसः । ये द्यां च पृथिवीं

चातस्युः । अपश्य स्वस्य । ब्रह्म च चतुर् च । वर्हिष्य वेदिं च । यज्ञं
 चोरु चान्तरिक्षम् । वातात्मानो अग्निद्यूताः । ये स्य त्रय एका-
 दशासः । त्रयस्य त्रिंशच्च । त्रयस्य त्री च शता । त्रयस्य त्री च
 सहस्रा । तावन्त उदरणे । तावन्तो निवेशने । तावन्तोः पत्नीः ।
 तावन्तीर्माः । तावन्तो ऽभिषाचः । तावन्तो रातिषाचः । अतो
 वा देवा भूयांस स्य । मा वो देवा अविशसा मा विशसायुग
 वृत्ति । विश्वे देवा इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमां देवा इति
 समानम् । १ । अथोक्थवीर्यम् । २ । भूतमसि भविष्यदसि विभू-
 तमसि प्रभूतमसि सदसि चतुरस्योजो ऽसि भद्रमसि श्रुतायै
 त्वावाचीन्द्रायोक्थं देवेभ्यः । ३ । ॥ २१ ॥

अग्निर्वैश्वानरः सोमस्य मत्सन् । विद्येषां देवानाम् समित् ।
 अजस्रं दैव्यं ज्योतिः । यो विड्भ्यो मानुषीभ्यो दीदेत् । द्युषु
 पूर्वासु दिद्युतानः । अजर उपसामनीके । आ यो द्यां भात्या
 पृथिवीम् । ओर्वन्तरिक्षम् । ज्योतिषा यज्ञियाय शर्म यंसत् ।
 अग्निर्वैश्वानर इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमां देव इति
 समानम् । १ । ॥ २२ ॥

मरुतो देवाः सोमस्य मत्सन् । सुद्युभः स्वर्काः । अर्कस्तुभो
 बृहद्वयमः । नभस्या वर्षनिर्णिजः । त्वेषासः पृश्निमातरः । शुभ्रा
 हिरण्यवाद्यः । तवसे भन्ददिद्युयः । पूरुग अनाष्टयथाः । मरुतो
 देवा इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमां देवा इति समा-
 नम् । १ । ॥ २३ ॥

अग्निर्जातवेदाः सोमस्य मत्सन् । खनीकश्चित्रभानुः । अप्रो-

षिवान् गृहपतिः । तिरस्तमांसि दर्शतः । घृताहवन ईद्व्यः । वज्रल-
वर्मास्तृतयज्वा । प्रतीत्या शत्रून्नेतापराजितः । अग्ने जातवेदो ऽभि
द्युन्मभि सह आयच्छस्व । सुशो ऽस्तुशः । समेद्वारमंहसः पाहि ।
अग्निर्जातवेदा इह अवदिह सोमस्य मत्सत् । प्रेमां देव इति
समानम् । १ । अथोक्थवीर्यम् । २ । तेजो ऽसि धृष्टिरसि विधृष्टि-
रसि प्रधृष्टिरसि विधृतिरसि धरूणमसि धर्चमसि धर्यो ऽस्याश्रुत्यै
त्वावाचीन्द्राथोक्थं देवेभ्यः । ३ । ॥ २४ ॥

अस्य मदे जरितरिन्द्रः सोमस्य मत्सत् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो
ऽहिमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो वृत्रमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्र
उद्धामस्तभ्नादप्रथयत्पृथिवीम् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो व्यन्तरिक्ष-
मतिरदा सूर्यं दिव्यैरयत् । अस्य मदे जरितरिन्द्र उदार्यं वर्णमति-
रदव दासं वर्णमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो ऽपिन्वदपितो ऽजिन्व-
दजुवः । अस्य मदे जरितरिन्द्र ऋथ्या इव पम्फणतः पर्वतान्प्र-
कुपितां अरग्णात् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो ऽपां वेगमैरयत् । अस्य
मदे जरितरिन्द्र इह अवदुप गिरिष्ठात् । अस्य मदे जरितरिन्द्र
इह अवदिह सोमस्य मत्सत् । प्रेमां देव इति समानम् । १ ।
अथोक्थवीर्यम् । २ । रोहोभ्यां रोहो ब्रध्नस्य विष्टपं स्वर्ग्या तनू-
र्नाक इति नाक इति । ३ । ॥ २५ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे ऽष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ।

पूर्वार्धः समाप्तः ।

श्राम् ।

—००—

व्याख्याती ऽग्निष्टोमः प्रकृतिर्द्वादशाहस्यैकाहानां च । १ । तस्य
विकारं व्याख्यास्यामः । २ । श्रूयमाणं प्राकृतं नामधेयमन्यस्मिन्द्रव्ये
प्रकृतिं निवर्तयति । ३ । प्रतिषेधः । ४ । अर्थः । ५ । परिसंख्या
। ६ । उपजने वा । ७ । आग्निमारुतादूर्ध्वभागमात्तयाणां शस्ता-
णामुक्तयो भवति । ८ । एकागमादूर्ध्वमुक्त्योभ्यः षोडशी । ९ ।
चयोदशागमादूर्ध्वं षोडशिना ऽतिरात्रः । १० । अन्तरेणाग्निमारुत-
मनुयाजांश्चैतेषां स्थानम् । ११ । ॥ १ ॥

साकमथं मैत्रावरुणस्य । १ । एह्यु षु ब्रवाणैति स्तोत्रियानु-
रूपौ । २ । चर्षणीधृतमस्तभ्राद्यामिति तृचौ । ३ । इन्द्रावरुणा
युवमध्वराय नः । ४ । आ वां राजानौ । ५ । इन्द्रावरुणा मधु-
मत्तमस्येति यजति । ६ । ॥ २ ॥

सौभरं ब्राह्मणाच्छंसिनः । १ । वयसु त्वामपूर्व्यं यो न इदमि-
दमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । २ । प्र मंहिष्ठाय यो अद्रिभि-
दिति तृचौ । ३ । अस्तेव सु प्रतरमित्युत्तमामुद्धृत्यो^४दप्रत इति
शस्त्वा^५ या पूर्वस्योद्धृता तथा परिधाय बृहस्पते युवमिन्द्रस्येति
यजति । ४ । ॥ ३ ॥

नार्मेधमच्छावाकस्य । १ । अधा हीन्द्रेति स्तोत्रियानुरूपौ । २ ।
ऋतुर्जनित्री । ३ । विष्णोर्नु कम् । ४ । प्र वः पान्तमन्यसः । ५ ।

सं वां कर्मणा ।६। इन्द्राविष्णू मदपती मदानामिति यजति
।७। ॥४॥

षोलशिने स्तोत्र्यमाणेषु^१ *

यस्माज्जातो न परो अन्यो अस्ति य आ बभूव भुवनानि विश्वा ।

प्रजापतिः प्रजया संरक्षणस्त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोलशी ॥

इति यजमानः षोलशिग्रहमुपतिष्ठेत ।^२ ।

इन्द्र जुषस्व प्र वहा याहि शूर हरिह ।

पिबा सुतस्य मतिर्न मध्वश्चकानश्चारुमदाय ॥

इन्द्र जठरं नव्यं न पृणस्व मधोर्दिवो न ।

अस्य सुतस्य स्वर्णोप ता मदाः सुवाचो अस्युः ॥

इन्द्रसुराषाप्सिचो न जघान वृचं यतिर्न ।

विभेद वलं मृगुर्न ससाहे शत्रून्मदे सोमस्य ॥

इति स्तोत्रियं शस्त्वा ।^३ । त्वावतः पुरुवसे ३ इत्येका ।^४ । आ ता

वहन्तु हरयः स्वादोरित्येति गायत्रं त्वचं पाङ्क्तं च विहरति ।^५ ।

प्रथमेन गायत्रेण पादेन प्रथमं पाङ्क्तं पादं संधायावस्यति ।^६ ।

द्वितीयेन गायत्रेण द्वितीयं संधाय प्रणौति ।^७ । तृतीयेन गायत्रेण

तृतीयं संधायावस्यति ।^८ । द्वौ पङ्क्तेः परिशिष्टौ ताभ्यां प्रणौति

।^९ । इन्द्राय साम गायता मन्द्रैरिन्द्र हरिभिरित्यौष्णिहं त्वचं

वार्हतं च विहरति ।^{१०} । प्रथमेनौष्णिहेन पादेन प्रथमं वार्हतं

पादं संधायावस्यति ।^{११} । द्वितीयेनौष्णिहेन द्वितीयं संधाय प्रणौति

* षोलशिग्रहमुपतिष्ठेति सूत्रच्छेदः Comm.

। ११^{१२} । अष्टाक्षरमौष्णिहस्य पादस्याष्टाक्षरं बार्हतस्य ताभ्यामवस्यति

। १२^{१३} । चतुरक्षरे शिष्टे ते समस्योत्तमं बार्हतं पादं संधाय प्रणौति

। १३^{१४} । ॥ ५ ॥

आ धूर्षूहं न इति द्विपदां च विंशत्यक्षरां त्रिष्टुभं च विहरति

। १ । प्रथमेन द्वैपदेन पञ्चाक्षरेण प्रथमं त्रैष्टुभं पादं संधायावस्यति

। २ । द्वितीयेन पञ्चाक्षरेण द्वितीयं संधाय प्रणौति । ३ । तृतीयेन

पञ्चाक्षरेण तृतीयं संधायावस्यति । ४ । चतुर्थेन पञ्चाक्षरेण चतुर्थं

संधाय प्रणौति । ५ ।

एष ब्रह्मा य ऋत्विज इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ।

विश्रुतयो यथा पथ इन्द्र त्वद्यन्ति गतयः ।

त्वामिच्छवमस्यते यन्ति गिरो नः संयतः ।

प्र ते मह डात द्वैपदं त्वचं जागतं च विहरति । ६ । प्रथमेन

द्वैपदेन चतुरक्षरेण प्रथमं जागतं पादं संधायावस्यति । ७ । द्विती-

येन चतुरक्षरेण द्वितीयं संधाय प्रणौति । ८ । तृतीयेन चतुरक्षरेण

तृतीयं संधायावस्यति । ९ । चतुर्थेन चतुरक्षरेण चतुर्थं संधाय

प्रणौति । १० । इन्द्रो दधीच इति तिसृणां गायत्रीणां द्वाभ्याम-

वसाय पादाभ्यां द्वाभ्यां प्रणौति द्वाभ्यामवसाय द्वाभ्याम् । ११ ।

उत्तमेन गायत्रेण पादेन प्रोक्त्वस्मै पुरोरथमित्येतस्याः पादं संधा-

यावस्यति । १२ । द्वाभ्यां प्रणौति^{१३} द्वाभ्यामवसाय^{१४} द्वाभ्याम्

। १३^{१५} । प्र प्र वस्तिष्टुभामति त्वचम् । १४^{१६} । आ यत्पतन्तीत्येका

। १५^{१७} । यो व्यतीनीत तिसृणामुत्तमां परिशिष्य निविदम् । १६^{१८} ।

स्तोत्रिये चाद्वावो निविदे पारधानीयायै च । १७^{१९} । उद्यद्ब्रह्मेति

परिधायोक्थवीर्यं जपित्वा²¹ पाः पूर्वेषामिति यजति ।²² एतस्मि-
न्स्तोत्रिये चत्वारिंशत्संपदानुष्टुभः ।²³ विक्रियमाणे यथासमा-
न्नातम् ।²⁴ १० ।

इन्द्रश्च मरुद्भरुणश्च राजा तौ ते भक्तं चक्रतुरग एतम् ।

तयोरहं भक्तमनुभक्त्यामि वाग्देवो जुषाण सोमस्य त्वष्टु ॥

इति ग्रहं भक्तयति ।²⁵ २१ । ॥ ६ ॥

पान्तमा वो अन्धम इति स्तोत्रियानुरूपौ हेतुः प्रथमेषु
रात्रिपर्यायेषु । १ । न प्रथमस्य प्रथममाग्नेलयात् । २ । शेषः
सूक्तस्योक्थमुखम् । ३ । अभि त्वं मेषमिति जागतम् । ४ । अध्व-
र्यवो भरतेन्द्रायेति यजात् । ५ । ॥ ७ ॥

प्र व इन्द्राय मादनं प्रकृतानीति मैत्रावरुणस्य । १ । सुरुप-
कन्नुमित्युक्थमुखम् । २ । त्वं सु मेषमिति जागतस्य नवमीं चोत्तमां
चोद्धृत्य चतुर्दशीं पूर्वां शस्त्वा त्रयोदश्या परिधाय पाता सुतामन्द्रो
अस्तु सोमं हन्ता वृत्रमिति यजति । ३ । ॥ ८ ॥

वयसु त्वा तदिदर्या वयसु त्वा दिवा सुत इति ब्राह्मणाच्छं-
सिनः । १ । इन्द्र त्वा वृषभमित्युक्थमुखम् । २ । वार्वहत्याय शवस
इति वोत्तमासुद्धृत्य । ३ । न्यू षु वाचमिति जागतम् । ४ । वृषा
मद इन्द्र इति यजति । ५ । ॥ ९ ॥

इन्द्राय मदने सुतमिन्द्रमिन्द्राग्निनो वृहदित्यक्थावाकस्य । १ ।
शेषः सूक्तस्योक्थमुखम् । २ । मा नो अस्मिन्निति जागतम् । ३ ।
इदं त्वत्पात्रमिति यजति । ४ । ॥ १० ॥

अथं त इन्द्र सोमो ऽयं ते मानुषे जन इति स्तोत्रियानुरूपौ

होतुर्मध्यमेषु रात्रिपर्यायेषु । १ । उद्देदभौत्युक्थमुखमुत्तमासुद्धृत्य
। २ । अहं भुवमिति जागतम् । ३ । अपायस्येति यजति । ४ । ॥ ११ ॥

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तमा तू न इन्द्र वृत्रहन्निति मैत्रावरुणस्य
। १ । एन्द्र सानषिमित्युक्थमुखम् । २ । प्र वः सतामिति जागतम्
। ३ । अस्य मदे पुरु वर्षांसीति यजति । ४ । ॥ १२ ॥

अभि त्वा वषभाभि प्र गोपतिमिति ब्राह्मणाच्छंसिनः । १ ।
आ तू न इन्द्र मद्र्यगित्युक्थमुखम् । २ । तदस्मै नयमिति जागतम्
। ३ । यस्ते रथ इति यजति । ४ । ॥ १३ ॥

इदं वसेा सुतमिन्द्रेहि मत्सीत्यच्छावाकस्य । १ । शेषः सूक्तस्यो-
क्थमुखम् । २ । अजातशत्रुमिति जागतस्योत्तमासुद्धृत्योद्यत्सह इति
परिधायेदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्रेति यजति । ३ । ॥ १४ ॥

इदं ह्यन्वोजसा मह्यं इन्द्रो य ओजसेति स्तोत्रियानुरुपौ
होतुरुत्तमेषु रात्रिपर्यायेषु । १ । शेषः सूक्तस्योक्थमुखमुत्तमास्तिस्
उद्धृत्य । २ । विश्वजित इति जागतम् । ३ । तिष्ठा हरी इति
यजति । ४ । ॥ १५ ॥

आ त्वेता नि षीदता त्वशत्रवा गहीति मैत्रावरुणस्य । १ ।
यस्य संस्थ इति सप्तोक्थमुखम् । २ । अहं दां गणत इति जागतम्
। ३ । प्र घा न्वस्येति यजति । ४ । ॥ १६ ॥

योगेयोगे युञ्जन्ति ब्रध्नमिति ब्राह्मणाच्छंसिनः । १ । शेषः
सूक्तस्योक्थमुखम् । २ । इमां ते धियमिति जागतस्योत्तमासु-
द्धृत्य^३ तदस्येदं पश्यतेति परिधाय^४ प्रो द्रोण इति यजति । ३ । ॥ १७ ॥

इन्द्रः सुतेषु सोमेध्विन्द्रं वर्धन्त्वित्यच्छावाकस्य । १ । उत्तमानि

चतुरचराण्यभ्यसन्ति । २ । उप नः सुतमा गहि सोमभिन्देत्युक्थ-
मुखम् । ३ । प्र ते मह इति जागतम् । ४ । प्रोग्रां पीतिमिति
यजति । ५ । ॥ १८ ॥

अथाच्छावाकस्याह्वीनिक्याः । १ । पन्थपन्यमित्सोतारः पन्य इदुप
गायतेति स्तोत्रियानुरूपौ प्रथमे । २ । आ त्वा विशन्विन्दव आ
त्वा विशन्वाशव इत्युत्तमे । ३ । संस्थाप्य रात्रिपर्यायान्^४ ॥ १९ ॥

आश्विनाय स्तोत्र्यमाणेषु प्रवृताज्जती जुहोति । ४ । समया
वाचा शंसेत् ।^२ । उत्तरोत्तरिणा वा ।^३ । यः प्रातरनुवाकस्तदा-
श्विनम् ।^४ । तस्य विकारं व्याख्यास्यामः ।^५ । यथाह्णन्दसं शस्तम्
।^६ । बार्हतीनां प्रतिपदां प्रथमं प्रथमं प्रगाथं पुनरादायं ककुप्का-
रम् ।^७ । अग्निर्होता गृहपतिरिति प्रतिपदापोरेवतीमुद्धृत्य ।^८ ।
चतुर्दश गायत्रादुद्धरति ।^९ । आनुष्टुभाद्दे ।^{१०} । त्रैष्टुभाच्चयोदशं
शतम् ।^{११} । नित्यानि काचीवतान्यागस्त्यानि च ।^{१२} । प्रथमं तु
काचीवतं शस्त्वा काराधद्धोत्रिया नव ।^{१३} । ऊर्ध्वमागस्त्येभ्यस्त्रिंशतं
सुपर्णम् ।^{१४} । अन्याषां वाश्विनीनां तावत् ।^{१५} । समिद्धश्चिदिति
तिष्ठ उद्धरति ।^{१६} । अयं वां मधुमत्तम इत्यष्टौ यथास्थानम्
।^{१७} । एकादशौष्णिहात् ।^{१८} । तथाग्नेयाज्जागतात् ।^{१९} । उत्त-
मेन पाङ्क्तेन पादेनोदयं काङ्क्षेत् ।^{२०} । उदिते सौर्याणि ।^{२१} ।
उदु त्यं जातवेदसमिति नव ।^{२२} । चित्रं देवानाम् ।^{२३} । नमो
मित्रस्य ।^{२४} । इन्द्र क्रतुमिति प्रगाथः ।^{२५} । मही द्यौरिति
तिष्ठः ।^{२६} ।

विश्वस्य देवी मृशस्य जन्मनो न या रोषाति न ग्रभ

इति द्विपदा । २६^{२७} । बृहस्पते अति यदर्यो अर्हादिति परिदधाति । २७^{२८} । प्रातपदे चाहावः परिधानीयायै च । २८^{२९} । तत्संपदा बृह-
तीसहस्रं संपद्यते । २९^{३०} । इमे सोमामस्तिरोअङ्ग्याम डात पुरोनु-
वाक्या । ३०^{३१} । हेता यत्तदश्विना सोमानां तिरोअङ्ग्यानामिति प्रैषः । ३१^{३२} । उभा पिबतं प्र वामंधांसीत्यध्धं संधायार्धर्चेन वषट्कारेति । ३२^{३३} । विगजैवेति कौषीतकिः । ३३^{३४} । अश्विना वायुनेति वा । ३४^{३५} । ॥ २० ॥

चित्रद्वहिष्यवमानः । १ । सन्धिषाम च । २ । पञ्चादितः पञ्च-
दशानि । ३ । रात्रिश्च । ४ । पञ्च सप्तदशानि । ५ । पञ्चैकविंशानि । ६ । इति ज्योतिषः स्तोमाः । ७ । एत एवाभिष्ववस्य । ८ । ॥ २१ ॥

अग्निं तु चेष्यमाणस्यादीक्षितस्तेष्टिः । १ । अग्नये ब्रह्माण्वते अग्नये
चचवते अग्नये चचभृते । २ । पौर्णमासीविकारः । ३ । ब्रह्म प्रजावदा
भर ब्रह्म च ते जातवेद इत्यग्नये ब्रह्माण्वते । ४ । अर्चन्तस्त्वासा-
कमग्ने अध्वरमग्ने द्युमन्न स्वदस्व हव्येत्युत्तरयोः । ५ । बहूनां चेष्य-
माणानां संनिवपनीया । ६ । एकस्योस्वामंभरणीया । ७ । ॥ २२ ॥

प्राजापत्यश्च पशुवन्धः । १ । वायव्यो वा । २ । अग्नये वा
कामाय । ३ । पुरुषो अजो अविर्को गौरग्न इति पञ्च पशवः । ४ ।
अजो वा तूपरः । ५ । प्राजापत्ये चैके वायव्यं पशुपुरोलाशं कुर्वन्ति । ६ ।
प्राजापत्यं वायव्ये । ७ । वैश्वानरौयमाग्नेये । ८ । हिरण्यगर्भ
इति पुरोनुवाक्यास्तिष्ठ उत्तरा याज्याः प्राजापत्यस्य । ९ । उपांशु
। १० । एकया च राये नु कुविदङ्गेति पुरोनुवाक्याः पीवोअन्वान्प्र
याभिर्यामि प्र वायुमच्छति वायव्यस्य । ११ । आ ते वत्सो मनो

समत्तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाग्निः परेषु धामस्विति पुरोनुवाक्या वयं
ते अद्याश्याम तमीले च त्वेत्याग्नेयस्य । १२ । वज्रवत्पशुनिगमाः
पञ्चसु क्रियमाणेषु पृथिवीं शरीराणीत्यातः । १३ । एकवदत
ऊर्ध्वम् । १४ । ॥ २३ ॥

त्रिहविष्य दीक्षणीया । १ । आग्नावैष्णवो वैश्वानरीय आदित्ये-
भ्यश्च । २ । त्यानु चत्रियान्धारयन्तः । ३ । पञ्चहविर्वा । ४ । अदि-
तये चतुर्थः पञ्चमः सरस्वत्यै । ५ । पञ्चहविर्वातिथ्या । ६ । आग्नेयैन्द्रौ
वैश्वदेवबार्हस्पत्यौ वैष्णवश्च । ७ । शुचिमर्कैस्तं शग्मासः । ८ ।
चित्तिभ्यः प्रणीयमानाभ्य इत्युक्तः^९ पुरीष्यासः प्रो त्वे अग्नयो
ऽग्निषु विश्वेभिरग्ने अग्निभिरग्ने विश्वेभिरग्निभिरित्युपांश्चनुब्रुवन्पश्चा-
दनुसमेति । ९ ।^{१०} ॥ २४ ॥

संचिते परिष्टुते^१ ऽग्न्यव्यमनुशंसेत्युक्तश्चित्यस्य पश्चादुपविश्याज्ये-
यस्तूष्णींशंसतेनानाङ्गय सजपेनानुशंसति । १ ।^२ वैश्वानरायेत्युक्तः पुरो-
नुवाक्यामनूच्य याज्यया यजति^३ प्रयाजानुयाजान्वा परिहाय
। २ ।^४ ॥ २५ ॥

अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोलाशमन्वच्चि देवसृभ्यो हवींषि । १ ।
अग्नये गृहपतये सोमाय वनस्पतये सवित्रे सत्यप्रसवाय रुद्राय
पशुपतये बृहस्पतये वाचस्पतये इन्द्राय ज्येष्ठाय मित्राय सत्याय
वरुणाय धर्मपतये । २ । अग्निर्हीता गृहपतिर्हव्यवालग्निरा विश्वदेवं
न प्रमिय इन्द्रं वयं महाधन उरुं नः । ३ । सवष्टाहवींषि च
। ४ । ॥ २६ ॥

अग्नये वासन्तिकाय गायत्राय चिहृते राथन्तरायेन्द्राय यैष्ठाय

त्रैष्टुभाय पञ्चदशाय बार्हताय विश्वेभ्यो देवेभ्यो वार्षिकेभ्यो जाग-
तेभ्यः सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो मित्रावरुणाभ्यां शारदाभ्यामानुष्टु-
भाभ्यामेकविंशाभ्यां वैराजाभ्यां बृहस्पतये हैमन्तिकाय पाङ्गाय त्रिण-
वाय शाक्तराय सवित्रे शैशिरायातिच्छन्दमाय त्रयस्त्रिंशाय रैव-
तायानुमतये ऽग्नये वैश्वानराय कायादितये विष्णुपत्न्यै । १ । अर्च-
न्तस्वास्माकमग्ने अध्वरमृतेन यौ प्र बाहवा बृहस्पते जुषस्वैवा पित्रे
ऽनागसे वाममद्य

अन्वद्य नो अनुमतिर्घञं देवेषु मन्यताम् ।

अग्निश्च हव्यवाहनो भवतं दाशुषे मयः ॥

अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्तृधि ।

क्रत्वे दद्याय नो हिनु प्र ण आयूंषि तारिषः ॥

इति । २ । न पशुतन्त्रे हवींषि चोद्यमानानि निगमान्त्रभन्ते । ३ ।

वपां संस्थाप्यानूबन्ध्यायास्त्राष्ट्रेण पशुनोपांशु पत्नीशाले चरन्ति

। ४ । पर्यग्निकृतमुत्सृजन्ति न संस्थापयन्ति । ५ । आज्येन वा पशु-

धर्मणा संस्थापयन्ति । ६ । शिवस्त्वष्टः प्रथमभाजम् । ७ । ॥ २७ ॥

देविकाहवींषि चान्वञ्चि पशुपुरोलाशम् । १ । अनुमत्यै कुक्कै राका-

सिनीवालीभ्यां धात्रे । २ ।

कुङ्कमहं सुवृतं विद्वनापसमस्मिन्यज्ञे सुहवां जाह्वीमि ।

सा नो ददातु श्रवणं पितृणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम ॥

कुङ्कदेवानाममृतस्य पत्नीर्हव्या नो अस्य हविषः कृणोतु ।

सं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्योषं चिकितुषे ददातु ॥

धाता ददातु दाशुषे प्राचीं जीवातुमक्षितिम् ।

वयं देवस्य धौमहि सुमतिं सत्यधर्मणः ॥

धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।

धाता पुत्रं यजमानाय दाता तस्मा उ हव्यं दृतवज्जुहेत ॥

इति । ३ । देवीभ्यश्च हवींषि । ४ । अद्भ्य ओषधीभ्यो गोभ्य उषसे
रात्रये सूर्यायै दिवे पृथिव्यै वाचे गवे । ५ । आपो हि ष यो वो
वृताभ्यः । ६ । या ओषधीः पूर्वा अति विश्वाः । ७ । यूयं गावो न ता
अर्वा । ८ । प्रति या सूनरी सत्या सत्येभिः । ९ । रात्रौ व्यथ्यत् ।

ये ते रात्रि नृचक्षो युक्तासो नवतिर्नव ।

अशीतिः सन्त्वष्टा उतो ते सप्त सप्ततिः ॥ । १० ।

दे ते सुकिंशुकं । ११ । रुद्र याहि हरिभिः सखे विष्णो । १२ । सोना
पृथिवि बलित्या पर्वतानां । १३ । देवीं वाचं यदाग्वदन्ती । १४ । माता
रुद्राणां वचोविदम् । १५ । दिशां चावेष्टीः । १६ । अग्नय इन्द्राय
मित्रावरुणाभ्यां बृहस्पतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो विष्णवे । १७ । संस्थि-
तायां चोदवमानीयायां मैत्रावरुणा पयस्यया नानिष्टुग्निचिन्मैथुनं
चरेच्चरेत् । १८ । ॥ २८ ॥

इति शाङ्खायनसूत्रे नवमोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

—००—

शुद्धपचस्याष्टम्यां द्वादशाहाय दीचन्ते । १ । द्वादश दीवाः । २ ।
 द्वादशोपसदः । ३ । सुत्यान्यहानि द्वादश । ४ । अतिरात्रः सुत्यानां
 प्रथमं चोत्तमं च । ५ । मध्ये दशरात्रः । ६ । पृष्ठ्यः षलहः । ७ ।
 यथच्छन्दोमाः । ८ । दशममहः । ९ । अयं यज्ञ इति याज्या हारि-
 योजनस्य । १० । अननुवषट्कृत एवासंप्रेषितो मैत्रावरुणः परा याहि
 मघवन्नित्यनूच्य जायेदस्तमिति वेह मद एव मघवन्नित्यतिप्रैषमाह
 द्वितीयप्रभृतिषु । ११ । प्रायणीये वा यथासमान्नातम् । १२ । श्वः
 सुत्या वामिंद्राग्नी तां वां प्रब्रवीमि विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः
 सोम्येभ्यः सोमपेभ्यो ब्रह्मन्वाचं यच्छेत्याग्नीध्रः स्वस्य धिष्ण्यस्य पश्चा-
 दुपविश्य । १३ । नित्यमेतत्प्रागुत्तमादहः । १४ । पत्नीसंयाजान्ता
 । १५ । आग्निषामनिर्वचनम् । १६ । नामधेयाग्रहणं च । १७ । प्राय-
 णीयोदयनीययोः सारस्वतः । १८ । माधुच्छन्दसे वा । १९ । द्विरात्र-
 प्रभृतिष्वहःसंधातेषु यत्र होताश्विनं शंसेत्तत्र मैत्रावरुणः प्रातरनु-
 वाकमनुब्रूयात् । २० । ॥ १ ॥

चिरत्स्लोमं रथन्तरपृष्ठमग्निष्टोमः प्रथमं दशरात्रिकम् । १ । उप
 प्रयन्तो अध्वरमित्याज्यं व्यूह्ये प्र वो देवायेति समूह्ये । २ । माधुच्छन्दसः
 प्रउगः । ३ । आ यात्विन्द्रो ऽवस इति मरुत्वतीयम् । ४ । आ न
 इन्द्रो दूरादिति निष्केवल्यम् । ५ । अग्ने वर्चस्विन्वर्चस्वी त्वं देवेष्वसि
 वर्चस्व्यहं मनुष्येषु भूयासमित्यतिग्राह्यं भक्षयति । ६ । युञ्जते मन

इहेह वो ह्यो न विदानीत्युत्तमे वा परिहायेति वैश्वदेवे विकारः । ७ ।
पञ्चजनीया परिधानीया सर्वत्र वैश्वदेवस्य । ८ । प्र शर्धायेत्याग्नि-
मारुते । ९ । सप्तात ऊर्ध्वमुक्थयानि । १० । षोडश्यन्तं चतुर्थम् । ११ । ॥ २ ॥

पञ्चदशस्तोमं बृहत्पृष्ठं द्वितीयं । १ । अग्निं दूतं वृणीमह इत्याज्यं
ब्यूल्हे । २ । त्वं हि चैतवदिति समूल्हे सर्वत्रोत्तमां परिहाय । ३ ।
गार्त्तमदः प्रउगः । ४ । वायो ये ते सहस्रिण इति द्वे तौत्राः सोमास
आ गहीत्येका^५ शुक्रस्याद्येत्येकोभा देवा दिवित्यृशेति द्वे^६ अथ वां
मित्रावरुणेति चत्वारि त्वचान्युत स्या नः सरस्वती घोरेति प्रउग-
त्वचानि । ७ । विश्वानरस्य व इन्द्र इत्सोमपा इति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपदनुचरौ । ८ । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति ब्राह्मणस्पत्यः प्रगाथः
। ९ । इन्द्र सोमं सोमपत इति मरुत्वतीयम् । १० । या त ऊतिरिति
निष्केवल्यम् । ११ । इन्द्रौजस्विन्नो जस्वी त्वं देवेभ्यस्त्यो जस्व्यहं मनुष्येषु
भूयासमित्यतिग्राह्यं भक्षयति । १२ । विश्वो देवसेति वैश्वदेवस्य प्रति-
पत् । १३ । अस्य हि स्वयशस्तरमित्युत्तरे । १४ । आ विश्वदेवमित्य-
नुचरः । १५ । तदेवस्य ते हि द्यावापृथिवी यज्ञस्य व इति वैश्वदेवे
विकारः । १६ । पृक्षस्य वृष्णो वृष्णे शर्धाय नू चित्सहोजा इत्याग्नि-
मारुते । १७ । ॥ ३ ॥

सप्तदशस्तोमं वैरूपपृष्ठं तृतीयम् । १ । युज्या हि देवहूतमानि-
त्याज्यं ब्यूल्हे । २ । त्वमग्ने वसूनि निति समूल्हे सर्वत्रोत्तमां परिहाय । ३ ।
औष्णिह आत्रेयः प्रउगः । ४ । वायवा याहि वीतय इत्येका^५ वायो
याहि शिवेति द्वे इन्द्रश्च वायवेष्वां सुतानामिति द्वे^६ अथ सोमश्च-
मूसुत इत्येका मित्रे वरुणे^८ ऽश्विनावेह गच्छतमां याह्यद्विभिः^{१०}

सजुर्विश्वेभिर्देवेभिर्हृत नः प्रियेति प्रउगद्वचानि ।¹² तं तमिच्छय
इन्द्रस्य सोमा इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ ।¹³ प्रैतु ब्रह्मण-
स्पतिरिति ब्राह्मणस्पत्यः प्रगाथः ।¹⁴ अर्थमेति मरुत्वतीयम्
।¹⁵ यद्याव इन्द्र यदिन्द्र यावत इति वैरूपस्य स्तोत्रियानुरूपौ
प्रगाथौ ।¹⁶ इन्द्र त्रिधात्विति सामप्रगाथः ।¹⁷ अहं भुवं यो
जात इति निष्केवल्यम् ।¹⁸ सूर्य भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेष्वसि
भ्राजस्व्यहं मनुष्येषु भूयासमित्यतिग्राह्यं भवत्यति ।¹⁹ अभि त्वा
देवेत्यनुचरः ।²⁰ उदु य देवः सविता हिरण्यया घृतवती भुवना-
नामिति त्वचावनश्चो जातः परावत इति वैश्वदेवे विकारः ।²¹
वैश्वानराय धिषणां धारावरास्त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिरित्या-
ग्निमारुते ²² १५ । ॥ ४ ॥

एकविंशत्सोमं वैराजपृष्ठं चतुर्थम् ।¹ अग्निं न स्ववृत्तिभिरित्याज्यं
मूल्हे² ऽग्निं नर इति समूल्हे ।³ आनुष्टुभः प्रउगः ।⁴ वायो
शुक्रो अयामि त इत्येका⁵ वि हि होवा इति दे⁶ इन्द्रस्य वायवेषां
सोमानां⁷ यश्चिकेतां⁸ नो विश्वाभिरुतिभिरा⁹ त्वा गिरो¹⁰ ऽपत्यमि-
त्येका¹¹ यूयं हि छेति दे¹² इयमददादिति प्रउगद्वचानि ।¹³ प्र णो
देवौति समूल्हे ।¹⁴ तं त्वा यज्ञेभिरिति प्रतिपन्नरुत्वतीयस्य ।¹⁵
ये अहस्य प्रथमस्य त उत्तरस्यानुचराः सब्राह्मणस्पत्याः ।¹⁶ अंधी
हवमिन्द्रेन्द्र मरुत्व इमं नु मायिनमिति त्वचावि¹⁷ति मरुत्वतीयम्
।¹⁸ पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वेति वैराजस्य स्तोत्रियानुरूपौ
न्यूहम् ।¹⁹ मध्यमस्य पादस्य द्वितीयसप्तमयोरनुचरयोर्द्विष्वूर्व द्विर-
त्तरमित्यानुष्टुभः ।²⁰ यं तोर ओर सुषाव ह्योर् ओर आद्रि-

रिति ।^{२२} । द्वितीये ऽक्षरे द्वादशकृत्व एकैकं दीर्घं ह्रस्वांस्त्रींस्त्री-
नन्तरेणेति वैराजः ।^{२३} । यं तो सुषावेति ।^{२४} । द्वितीयचतुर्थयो-
रक्षरयोः प्रतिगरस्यानुष्टुभः प्रतिन्यूङ्गः ।^{२५} । द्वितीये वैराजः ।^{२६} ।
आयो३ ओ३ मोदो३ ओ३ एवेति ।^{२७} । आयो मोदैवेति ।^{२८} ।
इन्द्रमिद्वेवतातय इति सामप्रगाथः ।^{२९} । तुभ्येदिमेति तिष्ठणं
पूर्वयोन्यूङ्गः ।^{३०} । कुह श्रुतो युधस्य ते त्यसुवः सत्रासाहमिति
तिस्र इति निष्केवल्यम् ।^{३१} । द्वितीयादङ्गः प्रतिपत् ।^{३२} । हिरण्य-
पाणिमित्यनुचरः ।^{३३} । आ देवो यातु सविता सुरन्नः प्र द्यावा
यज्ञैः पृथिवी नमोभिः प्र च्छभुभ्यः प्र णूकैतु देवीति वैश्वदेवे
विकारः ।^{३४} । प्र सम्राजः क ईं व्यक्ता ऊवे वः सुद्योत्मानमित्याग्नि-
मारुते ।^{३५} । १४ । ॥ ५ ॥

चिणवस्तोमं शाकरपृष्ठं पञ्चमम् । १ । इममू ध्विति नवर्त्तमाज्यं
व्यूह^२ ऽग्निं तं मन्य इति समूहो^३ । तस्य प्रथमायै पदमवगृह्य
पदमवगृह्य द्वे अवगृह्यैकेन प्रणौति ।^४ । पङ्क्तिशंसं पराः ।^५ । बार्हतः
प्रउगः ।^६ । आ नो यज्ञं दिविस्पृशमिति द्वे आ नो वायवित्येका^७
वां सहस्रमिति तिस्र^८ ऋधगित्येति द्वे प्र मित्रायेत्येकेमा उ वां
दिविष्टय^{१०} आ नो विश्वा सुहव्यो^{११} देवं देवं वो ऽवसे देवं देवमि-
यमददादिति प्रउगत्त्वानि ।^{१३} । उत स्या नः सरस्वती घोरेति
समूहो^{१४} । यत्पाञ्चजन्ययेति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत् ।^{१५} । इत्या हि
सोमे ऽवितासि मरुत्वा इन्द्र वृषभो ऽयं ह येनेति तिस्र इति मरु-
त्वतीयम् ।^{१६} । महानास्यः स्तोत्रियः ।^{१७} । यथा तिस्रो ऽनुष्टुभस्त-
थैकैका ।^{१८} । उत्तमायाः पङ्क्तिरुत्तमा ।^{१९} । उत्तमार्धे च पञ्च

पदानि पच्छः पुरीषमित्याचक्षते तन्निविच्छंसम् ।^{२०} । प्रत्यस्मै पिपी-
षते यो रयिवो रयितमस्त्यमु वो अप्रहणमिति त्रयस्तृचा अस्मा
अस्मा इति दशम्येवा ह्यसि वीरयुरिति वा सो ऽनुरूपः ।^{२१} ।
यदिन्द्र नाज्जषीष्येति सामप्रगाथः ।^{२२} । इन्द्रो मदाय प्रेदं ब्रह्मा-
भरेकस्तमिन्द्रं वाजयामसीति तिस्र इति निष्केवल्यम् ।^{२३} । तत्सवितुर्व-
रेण्यमित्यनुचरः ।^{२४} । उदु य देवः सविता दमूना इति तिस्रो
मही व्यावाष्टयिवी इति चतस्रश्चतुर्विधा को नु वां मित्रावरुणौ
प्र शंतमेति वा वैश्वदेवे विकारः ।^{२५} । हविष्यान्तं वपुर्वग्निर्होता
गृहपतिरिति तिस्र इत्याग्निमारुते ।^{२६} । मूर्धानमा रुद्रास इममू-
ष्विति नवेति समुल्हे ।^{२७} । ॥ ६ ॥

त्रयस्त्रिंशस्तोमं रैवतपृष्ठं षष्ठम् । १ । नित्याभिर्याज्याभिः पारु-
च्छेपीः संधाय यजन्ति । २ । आ त्वा जुव आ वां धिय इत्यैन्द्रवा-
यवस्य पुरोनुवाक्ये । ३ । स्त्रीणि बर्हिषा वां रथ इति याज्ये । ४ ।
सुषुमेति मैत्रावरुणस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या । ५ । युवां स्तोमे-
भिरित्याश्विनस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या । ६ । वृषन्निन्द्र तां वां
धेनुं विश्वेषु हि त्वा मो षु वो अस्मदा यन्नः पत्नीस्ता नो रासन्निति
नेष्टुर्दिपदा त्रिष्टुप्चाग्निं होतारं दध्यङ् इति प्रातःसवने प्रस्थितानां
यजन्ति । ७ । तुभ्यं हिन्यान इति सूक्तयोरेकैकोर्ध्वमृतुप्रैवेभ्यः । ८ ।
स्वयं यजतो ऽध्वर्युर्गृहपतिश्च । ९ । चित्यस्य पश्चादुपविश्याध्वर्युः ।
शालामुखीयस्य गृहपतिः । १० । पिबा सोममिन्द्र सुवानमिन्द्राय
हि द्यौस्त्वया वयं मघवन्पाहि न इन्द्र नू इत्या ते ऽवर्मह इन्द्र
वनेति हि सुन्वन्नति माध्यन्दिने^{११} विकारः । ११ । उत माता

हृद्द्विवेति नेष्टुस्तृतीयसवने । १२ । अनवानन्तो यजन्ति । १३ । ऐका-
हिकीभिर्वा । १४ । ॥ ७ ॥

अयं जायतेत्याज्यम् । १ । आतिच्छन्दसः प्रउगः । २ । स्त्रीणं
बर्हिर्वा^३ वां रथो^४ ऽयं मित्राय^५ युवां सोमेभिर्वृषन्निन्देत्येका^७ ऽव-
र्मह इन्द्रेति द्वे^८ ओ षू णो अग्न^९ इयमददादिति प्रउगतृचानि । १० ।
उत नः प्रियेति समूल्हे । ११ । स पूर्य इति प्रतिपन्नरुत्वतीयस्य । १२ ।
यं त्वं रथं स यो वृषा मरुत्वां इन्द्र मीढ इति तिस्र इति मरुत्व-
तीयम् । १३ । रेवतीर्नो रेवां इद्रेवत इति रैवतस्य स्तोत्रियानुरूपौ
। १४ । मा चिदन्यदिति सामप्रगाथः । १५ । एन्द्र याहुष प्र घा न्वस्योप
नो हरिभिरिति तिस्र इति निष्केवल्यम् । १६ । अभि त्वं देवमिति
प्रतिपद्वैश्वदेवस्य । १७ । तस्याः षोडशाक्षरेण विगृह्याष्टादशाक्षरेण
प्रणुत्य पञ्चदशाक्षरेणावसाय पञ्चदशाक्षरेण । १८ । अस्य हि स्वय-
शस्तरमित्युत्तरे । १९ । तृतीयादङ्गो ऽनुचरः । २० । उदु य देवः
सविता सवाय^{२१} कतरा पूर्वा^{२२} किमु श्रेष्ठ^{२३} इदमित्येत्युत्तमे परि-
शिष्य ये यज्ञेनेति शस्त्रा परिशिष्टे शंसतीति वैश्वदेवे विकारः
। २४ । अहश्च कृष्णं^{२५} प्रयज्यव^{२६} इमं सोममित्याग्निमारुते । २७ ।
मध्यमाच्यहान्निष्केवल्यमरुत्वतीययोरुत्तमांस्तृचान्समूल्हे उत्सृजति ।
२८ । स्वस्ति नो मिमीतामिति च तिस्रो ऽन्ते वैश्वदेवानां
करोति । २९ । ततं म इत्यार्भवं चतुर्थस्य । ३० । प्र यन्तु वाजा
इति च तिस्रो ऽन्ते मारुतस्य । ३१ । वसुं न चित्रमहसमिति
जातवेदसीयम् । ३२ । परोक्षपृष्ठस्य हृद्द्रयन्तरपृष्ठस्योपाङ्गपृष्ठस्या-
पर्कपृष्ठस्य तनूपृष्ठस्य च्छन्दोऽरुत्सोमस्य च च्छन्दोगवशेन स्तोत्रिया-

नुरूपांस्सामप्रगाथांश्च । ३१ । समानमन्यसमूह्येन । ३२ । तथा विश्व-
जिति । ३३ । ॥ ८ ॥

चतुर्विंशस्तोमं बृहत्पृष्ठमुभयसाम सप्तमम् । १ । प्र वः शुक्राये-
त्याज्यम् । २ । त्रैष्टुभः प्रउगः । ३ । प्र वीरया^४ ते सत्येने^५दां चक्षुर्ग^६
गोमता^७ नो देव^८ प्र वो यज्ञेषु^९ प्र चोदसेति प्रउगतृचानि । १० ।
ये अहस्य प्रथमस्य प्रतिपदनुचराः सत्राह्मणस्यत्यास्ते कन्दोमेषु खर-
सामस्वभिज्ञवे च । ११ । प्रथमादेव प्रथमस्याऋक्कान्दोमिकस्य । १२ ।
द्वितीयाद्वितीयस्य । १३ । तृतीयात्तृतीयस्य । १४ । एवं अहस्य पूर्व-
स्याभिज्ञविकस्य । १५ । एवमुत्तरस्य । १६ । एवं खरमाह्वानम् । १७ ।
कथा शुभा त्वं सुमेषमिति मरुत्वतीयम् । १८ । तसु घृह्यभि त्वं
मेषमिति निष्केवल्यम् । १९ । न कण्वरथन्तरस्य योनिमनुशंसेत् । २० ।
ये प्रथमयोरक्तोः प्रतिपदनुचरा वैश्वदेवस्य ते कन्दोमेष्वाभिज्ञवे च
। २१ । तत्सवितुर्वरेण्यं प्रेतां यज्ञस्यायं देवायेति तृचानृजुनीतीति
पञ्चा याहि वनसा सहोमासश्चर्षणीधृत इति तिस्र इति वैश्वदेवे
विकारः । २२ । वैश्वानरो न ऊतये ।

वैश्वानरो न आ गमदिमं यज्ञं सजूरुप ।

अग्निरुक्थेन वाहसा ॥

वैश्वानरो अङ्गिरसां स्तोमं यज्ञं च जीजनत् ।

ऐषु दृष्टं स्वर्यमत् ॥

प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिति पञ्चदश नव वार्चन्तस्वेत्याग्निमारुते । २३ । ॥ ८ ॥

चतुश्चत्वारिंशस्तोमं रथन्तरपृष्ठमष्टमम् । १ । अग्निं वो देवमि-
त्याज्यम् । २ । त्रैष्टुभः प्रउगः । ३ । कुविदङ्गेति प्रथमातृतीये^४ आ

वायो भूषेति चैका^५ यावत्तरः^६ प्रति वां सुर उदिते^७ ऽप स्वसुरं^८ यं
 सोमः^९ प्र ब्रह्माण^{१०} उत स्या नः सरस्वती जुषाणेति प्रउगद्वचानि
 ।^{११} । मह्यं इन्द्रो नृवदिमा उ त्वा पुरुतमस्य क्व स्य वीर इति सर्वत्र
 चतस्र उत्तमाः परिहाप्य महश्चित्तमस्य द्यावापृथिवी इति मरुत्व-
 तीयम् ।^{१२} । त्वं मह्यं इन्द्र तुभ्यं ह त्वं मह्यं इन्द्र यो हापूर्वा
 तां सु ते कीर्तिमिमां ते धियमिति निष्क्रेवत्यम् ।^{१३} । हिरण्य-
 पाणिमूतय इति चतस्रो^{१४} महौ द्यौर्युवाना पितरेति त्वचौ^{१५}
 देवानामिदिमा नु क^{१६} विश्वे देवा ष्टतावृध इति तिस्र इति
 वैश्वदेवे विकारः ।^{१७} ।

वैश्वानरो अजौजनदग्निर्नो नव्यसीं मतिम् ।

क्षया वधान ओजसा ॥

वषा पावक दीदिह्यग्ने वैश्वानर द्युमत् ।

जमदग्निभिराहुतः ॥

ष्टतावानं वैश्वानरं^{१९} कद्रु नूनं कधप्रियो^{२०} दूतं वो विश्ववेद-
 समित्याग्निमारुते ।^{२१} ॥ १० ॥

अष्टाचत्वारिंशस्रोमं वृहत्पृष्ठं नवमम् । १ । अग्नम् महा सोमस्य
 मा तवषमित्याज्यम् । २ । पूर्वं वा । ३ । चैष्टुभः प्रउगः । ४ । आ
 वायो भूषेति प्रथमाद्वतीये चोत्तमा च^५ द्वितीयाचतुर्थ्या चार्वान्तो
 न अवष इति च^६ दिवि चयन्ता^७ विश्ववारेन्द्रं^८ नरं^९ ऊर्ध्वं
 अग्निः^{१०} प्र लोदसेति प्रउगद्वचानि ।^{११} । अयमेन्द्रो रथाय तिष्ठा
 हरी गायत्र्याम प्र मन्दिन इति मरुत्वतीयम् ।^{१२} । आ सत्यो
 यात्वस्मा इदु द्यौर्न य इन्द्र तत्त इन्द्रियमहं भुवं विश्वजित इति

निष्केवल्यम् ।^{१३} अभि त्वा देव प्र वां महि चवी इति तृचा-
वि^{१४} इष इत्येका ते नो रत्नानीति द्वे^{१५} अग्निरुक्थदतिप्रथति
पञ्च मनोः सूक्तानि^{१६} ये त्रिंशतीत्युपोत्तमासुद्धृत्य^{१७} न हि वो
अस्त्यर्भक इत्येका^{१८} ऽश्मेति चतस्रो^{१९} बभ्रुरेक इति वा मनुप्र-
वल्हो^{२०} विश्वे देवास आ गतेति त्वं भारद्वाजमिति वैश्वदेवे
विकारः ।^{२१}

दिवि पृष्ठो अरोचताग्निर्वैश्वानरो बृहन् ।

ज्योतिषा बाधते तमः ॥

स विश्वं प्रति चाकुपद्दत्तनुत्सृजते वशी ।

यज्ञस्य वय उत्तिरन् ॥

अग्निः परेषु धामसु^{२२} मरुतो यस्थोग्निर्होता पुरोहित^{२४}
इत्याग्निमारुते ।^{२५} यानि अहस्य प्रथमस्य प्रातःसवनतृतीय-
सवनानि तानि समूल्हे कन्दोमानाम् ।^{२६} निष्केवल्यमरुत्व-
तीययोश्च जागतान्युत्सृजति ।^{२७} स यो वृषेति पञ्चदशोर्ध्वं कथा-
शुभीयात् ।^{२८} यो जात इति तमुष्टुहीयात् ।^{२९} बृहद्रथ-
न्तरपृष्ठे द्विषूक्ताः सर्वे ।^{३०} ॥११॥

अविवाक्यं चतुर्विंशस्तोमं दशममहः । १ । त्रयस्त्रिंशमग्निष्टोमसाम
। २ । त्रिकं मानसम् । ३ । वामदेव्यस्य योनौ रथन्तरं पृष्ठम् । ४ ।
अप्रतिभायामन्यः स्वाध्यायम् । ५ । उद्धृत्यानुष्टुभमितरेषां कन्दसां
संपदानुष्टुभां पञ्चदशं सहस्रमेकस्मिन्सवनीये । ६ । द्वात्रिंशतं गायत्र्यः
। ७ । अग्निं नरः प्रति यथा स्तनर्या शुधेति त्वचानुष्टुभां स्थाने
। ८ । चतुर्विंशतिं त्रिष्टुभः । ९ । तथा जगत्यः । १० । पञ्चदश

प्रगाथान् । ११। श्रौष्णिहँश्च दत्तान्पञ्चदश । १२। पाङ्गानि च । १३। अनष्टुभां प्रातरनुवाकः पञ्चदशे शते । १४। तृतीयाचतुर्थी स्तोत्र्यानामुद्धृत्याभि प्रवन्तेति द्वे । १५। अच्छा नः शीरशोचि-
षमिति तिस्रो ऽच्छा वो अग्निमवस इत्येतासां स्थाने । १६। प्रति
श्रुतायेति तिस्रः प्रत्यस्मै पिपौषत इत्येतासां स्थाने । १७। ॥ १२॥

अग्ने तमद्येत्याज्यम् । १। तस्य प्रथमार्या पञ्चाक्षरेण विगृह्य
द्वाभ्यां पञ्चाक्षराभ्यामवसाय द्वाभ्यां प्रणौति । २। माधुच्छन्दसः
प्रजगः । ३। द्वाविंशतिं गायत्र्यः । ४। मृजानो वारे पवमानो
अव्यय इति यावस्तुतो याथाकाम्यम् । ५। उत्तिष्ठन्नोजसेत्येको-
त्तिष्ठतावपश्यतेत्येतस्याः स्थाने । ६। त्रिकद्रुकीया प्रतिपन्नरुल-
तीयस्य । ७। तस्याः षोलशाक्षरेण विगृह्य षोलशाक्षरेण प्रणुत्य
षोलशाक्षरेणावसाय षोलशाक्षरेण । ८। तुविशुग्नेत्युत्तरे । ९।
वृहदिन्द्रायेति सूक्तात्पूर्वा प्रगाथौ पिबन्त्यपीयया संशंसतीति मरु-
त्वतीयम् । १०। वामदेव्यस्य स्तोत्रियानुरूपौ शस्त्वोर्ध्वं धायाया
राथन्तरं प्रगाथं स्तोत्रियानुरूपौ च । ११। सखाय आ शिषाम-
हीति नव । १२। आ धूर्ध्वस्मै वज्रमेक इति च द्विपदे । १३।
हैरण्यस्तुपीयं च । १४। प्राग्धैरण्यस्तुपीयात्प्रगाथेन संशंसति । १५।
इति निष्केवल्यम् । १६। षष्ठात्प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । १७।
पुरस्ताच्चानेभद्रीयात्प्रशुक्रौयमिति वैश्वदेवे विकारः । १८। उरु
विष्णवित्युद्धृत्य भवा मित्र इति यजति । १९। अग्निं नर इत्यग्नि-
ष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानुरूपौ । २०। आयं गौर्मही द्यौरिति स्तोत्रि-
यानुरूपौ । २१। तं प्रक्षयेति त्रयोदश । २२। यज्ञो बभूवेति

परिधाय । २२ । प्रजापत इति यजति । २३ । उक्थैराहावो
 व्याख्यातः । २४ । इति समूह्ये ऽतिरिक्तोक्थम् । २५ । पुरा पत्नी-
 संयाजेभ्यः संस्थाप्य वा गार्हपत्ये ऊत्वा पूर्वया द्वारा सदः प्रपद्य
 स्वस्य धिष्ण्यस्य पश्चादुपविश्य मानसेन स्तुत आयं गौरिति सार्प-
 राज्ञीः पराङ्मुपांश्चप्रणुवन् । २६ । अध्वर्योऽ इत्यामन्वितो होयि
 होतरिति सर्वत्र प्रतिशृणोति । २७ । ओं होतस्तथा होतरित्याच-
 क्षाणे ऽनुशृणोति । २८ ॥ १३ ॥

अध्वर्योऽ इति दशहोतरि वदिष्यन् । १ । प्रजापतिरकाम-
 यत बहः स्यां प्रजायेय सर्वे वेदमनुव्याद्यदिदं किंचेति ^२ स एतं
 दशहोतारं यज्ञक्रतुमपश्यदग्निहोत्रम् । ३ । इत्युक्ताथोपांश्च । ४ ।
 चित्तिः सुक् ^५ चित्तमाज्यम् ^६ वाग्वेदिः ^७ आधीतं बर्हिः ^८ केतो
 अग्निः ^९ विज्ञातमग्नीत् ^{१०} वाचस्पतिर्होता ^{११} मन उपवक्ता ^{१२} प्राणो
 हविः ^{१३} सामाध्वर्युः ^{१४} इति होतारः । १५ । अथ ग्रहः । १६ । वाचस्पते
 हृदिधेनामन् ^{१७} वाचस्पतिः सोममपादा अस्मासु नृमण ^{१८} धाः
 । १९ । इत्युपांश्च । २० । तेन देवान्मनुव्यान्सुरानित्येतांस्तयानजन-
 यन्नजापतिः ^{२१} स येषां वा एवंविद्वान्होता भवति ^{२२} प्र वै स
 होता प्रजया पशुभिर्जायते ^{२३} प्र ते यजमानाः प्रजया पशुभि-
 र्जायन्ते येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{२४} ति । २५ ॥ १४ ॥

अध्वर्योऽ इति चतुर्होतरि वदिष्यन् । १ । ते द्वया एवान्वावृत्ता
 आसन्देवाश्च मनुव्याश्च ^२ पराञ्चो हास्मादसुरा आसन्धो ऽकाम-
 यत वीरो म आजायेत येनेमानसुरानभिभवेयमिति ^३ स एतं
 चतुर्होतारं यज्ञक्रतुमपश्यदर्शपूर्णमासौ । ४ । इत्युक्ताथोपांश्च । ५ ।

पृथिवी होता ^६ द्यौरध्वर्युः ^७ त्वष्टाग्नीत् ^८ मित्र उपवक्ता ^९ इति
 होतारः । ^{१०} अथ ग्रहः । ^{११} वाचस्पते वाचो वीर्येण संभृततमेनाय-
 च्छसे ^{१२} यज्ञपतये वसु वार्यमासंस्करसे ^{१३} वाचस्पतिः सोमं
 पिबतु ^{१४} जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा । ^{१५} इत्युपांशु । ^{१६}
 तेनेन्द्रं वीरमजनयत्तत एनानसुरानभ्यभवत्प्रजापतिः ^{१७} स येषां
 वा एवंविद्वान्होता भवति ^{१८} आ वै तस्य होतुर्वीरो जायते ^{१९} आ
 तेषां यजमानानां वीरा जायन्ते ^{२०} अभि वै स होता द्विषन्तं
 भ्रातृव्यं भवति ^{२१} अभि ते यजमाना द्विषतो भ्रातृव्यान् भवन्ति
 येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{२२} ति । ^{२३} ॥१५॥

अध्वर्या ३ इति पञ्चहोतरि वदिष्यन् । १। तस्मा इन्द्राय
 देवता ज्यैष्ठ्याय अज्यैष्ठ्याय नातिष्ठन्त ^२ स एतं पञ्चहोतारं यज्ञक्रतु-
 मपश्यन्नातुर्मास्थानि । ^३ इत्युक्ताथोपांशु । ^४ अग्निर्हीता ^५ अश्वि-
 नावध्वर्युः ^६ रुद्रो ऽग्नीत् ^७ बृहस्पतिरुपवक्ता ^८ इति होतारः । ^९ अथ
 ग्रहः । ^{१०} वाचस्पते ऽक्विद्रया वाचाक्विद्रया जुङ्गा ^{११} दिवि देवा
 वृधन्होत्रामैरयस्य । ^{१२} इत्युपांशु । ^{१३} ततो वा इन्द्राय देवता
 ज्यैष्ठ्याय अज्यैष्ठ्यायातिष्ठन्त ^{१४} स येषां वा एवंविद्वान्होता भवति ^{१५}
 तिष्ठन्ते वै तस्मै होत्रे स्वाः अज्यैष्ठ्याय ^{१६} तिष्ठन्ते तेभ्यो यजमानेभ्यः
 स्वाः अज्यैष्ठ्याय येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{१७} ति । ^{१८} ॥१६॥

अध्वर्या ३ इति षड्होतरि वदिष्यन् । १। सो ऽकामयता-
 न्नादः स्थामन्नपतिरिति ^२ स एतं षड्होतारं यज्ञक्रतुमपश्यत्पशु-
 बन्धम् । ^३ इत्युक्ताथोपांशु । ^४ सूर्यस्ते चक्षुः ^५ वायुः प्राणः ^६
 अन्तरिक्षमात्मा ^७ यज्ञो गात्राणि ^८ द्यौः पृष्ठम् ^९ पृथिवी शरी-

रम् ¹⁰ इति होतारः । ¹¹ अथ गृहः ¹² सोमः सोमस्य पिबतु
 शुक्रः शुक्रस्य पिबतु ¹³ आतास इन्द्र सोमा वातापे हवनश्रुतः ।
 । ¹⁴ इत्युपांशु । ¹⁵ ततो वै सो ऽन्नादो ऽन्नपतिरासीत् ¹⁶ स
 येषां वा एवंविद्वान्होता भवति ¹⁷ अन्नादो वै स होताऽन्नप-
 तिर्भवति ¹⁸ अन्नादास्ते यजमाना अन्नपतयो भवन्ति येषामेवंवि-
 द्वान्होता भवती ¹⁹ ति । ²⁰ ॥१७॥

अध्वर्योऽ इति सप्तहोतरि वदिष्यन् । १। ते देवा अकाम-
 यन्त कृष्ताः कृष्णेषु लोकेषु स्यामेति ² त एतं सप्तहोतारं यज्ञक्रतु-
 मपश्यन्सौम्यमध्वरम् । ³ इत्युक्ताथोपांशु । ⁴ महाहविर्होता ⁵ सत्य-
 हविरध्वर्युः ⁶ अचित्तपाजा अग्नीत् ⁷ अचित्तमना उपवक्ता ⁸ अना-
 ध्वश्चाप्रतिध्वश्चाभिगरौ ⁹ अयास्य उद्गाता ¹⁰ इति होतारः । ¹¹ अथ
 गृहः ¹² । ¹³ वाचस्यते विधेनामन्विधेम ते नाम ¹⁴ विधेस्त्वमस्माकं
 नाम ¹⁵ मा देवानां तन्तुश्चेदि मा मनुष्याणाम् ¹⁶ सजूर्दिषा
 पृथिव्योपहृतः सोमस्य पिब स्वाहा । ¹⁷ इत्युपांशु । ¹⁸ ततो
 वै तेभ्यो ऽकल्पत ¹⁹ ते देवाः कृष्ताः कृष्णेषु लोकेष्वसन् ²⁰ अथद्य
 कृष्ताः कृष्णेषु ²¹ स येषां वा एवंविद्वान्होता भवति ²² कल्पते वै
 तस्मै होत्रे योगचेमः ²³ कल्पते तेभ्यो यजमानेभ्यो योग-
 चेमः ²⁴ अभि वै स होता स्वर्गं लोकमश्रुते प्रत्यस्मिंल्लोके प्रति-
 तिष्ठति ²⁵ अभि ते यजमानाः स्वर्गं लोकमश्रुते प्रत्यस्मिंल्लोके
 प्रतितिष्ठन्ति येषामेवंविद्वान्होता भवती ²⁶ ति । ²⁷ ॥१८॥

तनूरतो वदति । १। अध्वर्यो येषां वा अन्नादीं प्रजापते
 स्तत्त्वं विद्वान्होता भवत्यन्नादो वै स होता भवत्यन्नादास्ते यज-

माना भवन्ति ^२ । अर्ध्वर्यो येषां वा अन्नपत्नीं प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्-
 होता भवत्यन्नपतिर्वै स होता भवत्यन्नपत्यस्ते यजमाना भवन्ति ^३ ।
 अर्ध्वर्यो येषां वै भद्रां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवति भद्रं
 वै तस्मै होत्रे भवति भद्रं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति ^४ । अर्ध्वर्यो
 येषां वै कल्याणीं प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवति कल्याणं वै
 तस्मै होत्रे भवति कल्याणं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति-^५ । अर्ध्वर्यो
 येषां वा अनिलयां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवत्यनिलयो वै स
 होता भवत्यनिलयास्ते यजमाना भवन्ति ^६ । अर्ध्वर्यो येषां वा
 अपभयां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवत्यभयं वै तस्मै होत्रे भवत्य-
 भयं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति ^७ । अर्ध्वर्यो येषां वा अनाग्नां
 प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवत्यनाग्नो वै स होता भवत्यनाग्नास्ते
 यजमाना भवन्ति ^८ । अर्ध्वर्यो येषां वा अनाप्यां प्रजापतेस्तन्वं
 विद्वान्होता भवत्यनाप्यो वै स होता भवत्यनाप्यास्ते यजमाना
 भवन्ति ^९ । अर्ध्वर्यो येषां वा अनाष्ट्यां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता
 भवत्यनाष्ट्यो वै स होता भवत्यनाष्ट्यास्ते यजमाना भवन्ति ^{१०} । अर्ध्वर्यो
 येषां वा अनाष्ट्यां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवत्यनाष्ट्यो वै स
 होता भवत्यनाष्ट्यास्ते यजमाना भवन्ति ^{११} । अर्ध्वर्यो येषां वा
 अपूर्वां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवति न वै तस्माद्भोतुरन्यः
 पूर्वा भवति न तेभ्यो यजमानेभ्यो ऽन्ये पूर्वे भवन्ति ^{१२} । अर्ध्वर्यो
 येषां वा अभ्रातव्यां प्रजापतेस्तन्वं विद्वान्होता भवत्यभ्रातव्यो
 वै स होता भवत्यभ्रातव्यास्ते यजमाना भवन्ति येषामेवंविद्वान्होता
 भवती-^{१३}ति । ^{१३} १ । ॥ १६ ॥

गृहपतिरतो गृहपतिवदनम् । १ । अध्वर्यो येषां वै गृहपति-
 गृहपतिं विद्वान्गृहपतिर्भवति^२ राध्नोति वै स गृहपती राध्नवन्ति
 ते यजमानाः ।^३ अध्वर्यो^४ येषां वा अपहतपाप्मानमेवंविद्वान्गृह-
 पतिर्भवत्यप वै स गृहपतिः पाप्मानं हते^५ ऽप ते यजमानाः
 पाप्मानं घ्नते^७ येषामेवंविद्वान्गृहपतिर्भवती^८ति । १ । २० ॥

प्रजापत इति मनसा यजति । १ । मनसा वषट्करोति । २ ।
 मनसानुवषट्करोति । ३ । मनसा भवः । ४ । मनसोरोऽभिमर्श-
 नम् । ५ । औदुम्बरीमन्वारभन्ते ऽग्रेण धिष्णानासीनाः । ६ । पलाश-
 शाखाभिर्ये नातिक्रामेयुः । ७ । उत्तमौ पाणी होता कुर्वीत । ८ ।
 उत्तमो ऽसानीति । ९ । अपिधाय सदसे द्वारौ शालायाश्वा-
 ध्वर्युर्वाचमुपाकरोति । वाग्यताः संमील्यासत आ नक्षत्राणां दर्श-
 नात् । १० । नक्षत्रेषु दृश्यमानेषु मार्जालीयदेशे तच्चक्षुरिति नक्ष-
 त्रेषु चक्षुर्विसृजन्ते । ११ । सर्वे सान्नो निधनमुपेत्योत्तरस्य हविर्धान-
 स्याधो ऽत्तं सर्पन्ति । १२ । उत्तरस्योत्तरेण वा । १३ । युवं
 तमिन्द्रापर्वतेत्यक्ष्वेलायां जपित्वाग्रेण हविर्धाने समुपविश्य कामा-
 न्ध्यायन्ते यत्कामा भवन्ति । १४ । ये वज्रकामा भूर्भुवः स्वरित्ये-
 तास्ते व्याहृतीर्जपेयुः । १५ । ते प्राञ्च उदश्च उत्कम्य वाचं विह्वयन्ते
 वागैतु वागुपैतु वागुप मैतु वागिति । १६ । सुब्रह्मण्याप्रतीकं त्रिरूपां-
 श्वभिव्याहृत्य वाचं विसृजन्ते । १७ । अत्र दादशाहः संतिष्ठते । १८ ।
 कालवादो वा कालवादो वा । १९ । ॥ २१ ॥

इति शाङ्खायनसूत्रे दशमो ऽध्यायः समाप्तः ।

श्राम् ।

व्याख्यातो द्वादशाहः प्रकृतिः सत्ताहीनानाम् । १ । वचन-
लक्षणो विकारः । २ । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना द्वादशाहपर्यन्ताः । ३ ।
द्वादशाहप्रभृतौनि सत्ताणि । ४ । अहीनेषु प्रायणीयो न विद्यते
। ५ । सत्तधर्माश्च । ६ । ॥ १ ॥

चतुर्विंशस्तोमं बृहत्पृष्ठमुभयसामाग्निष्टोम उक्थं वाहस्यतुर्विंश-
मित्याचक्षते । १ । हेताजनिष्टेत्याज्यम् । २ । माधुच्छन्दसः प्रभुगः
। ३ । कथाशुभौयं मरुत्वतीयम् । ४ । अनुत्तमा त इति परिधा-
नीयोत्तराः पूर्वाः शस्त्वा यत्रास्मिन्वीयते निवित् । ५ । तदिदासीयं
निष्केवल्यम् । ६ । द्वितीयात्सावित्र्यावापृथिवीये । ७ । वैश्वदेवमारुते
च । ८ । आर्भवं षष्ठात् । ९ । वैश्वानरीयं तृतीयात् । १० । यज्ञेन
वर्धतेति जातवेदसीयम् । ११ । सामान्तरुक्थः । १२ । यज्ञाय-
ज्ञीयस्य स्तोत्रियेणोक्थस्तोत्रियान्संशस्य ¹³ । अनुरूपेणानुरूपान् ¹⁴ ।
अग्ने मरुद्भिर्ऋकाभिः पा इन्द्रावरुणाभ्यां मत्वेन्द्राबृहस्पतिभ्यामि-
न्द्राविष्णुभ्यां सजूरिति शस्त्वा परिदधाति ¹⁵ । ग्रहान्तरुक्था
एतया शस्तया यजेत् ¹⁶ । १४ । ॥ २ ॥

एकत्रिके तचक्रुषं शस्त्वम् । १ । यथास्तुतं स्तोत्रियाञ्छस्त्वा
तचान्वा ² । यथास्तोत्रियमनुरूपान्तामप्रगाथांश्च शस्त्वा ³ । पर्यासा-
नामुत्तमांस्तृचाहोचकाः शंसन्ति ⁴ । निविद्धानानां हेता ⁵ । ३ ।
सर्वमन्यत्प्रकृत्या ⁷ । ४ । ॥ ३ ॥

अभिप्रवः षलहः पृष्ठयविकारः । १ । यानि अहस्य प्रथमस्या-
ज्यानि समूहे तानि पूर्वेषामाभिप्रविकानाम् । २ । रथन्तरं बृहदिति
पृष्ठे विपर्यासम् । ३ । ज्योतिरग्निष्टोमः प्रथममुत्तमं च । ४ । चत्वा-
र्युक्थ्यानि मध्ये । ५ । गां द्वितीयं चतुर्थं च । ६ । आयुस्तृतीयं
पञ्चमं च । ७ । इन्द्रो रथायेति मरुत्वतीयम् । ८ । आ याह्यर्वा-
ङ्गिति निष्केवल्यम् । ९ । कथा देवानामिति वैश्वदेवम् । १० ।
पञ्चमे च । ^{१०}११ । मारुतमेकाहात् । ^{११}१२ । एति प्र होतेति जात-
वेदसीयम् । ^{१२}१३ । समानमन्यत्प्रथमेनाह्ना । ^{१३}१४ ॥ ४ ॥

इमा उ लेति मरुत्वतीयं द्वितीयस्य । १ । सुत इत्वं निमिषं
इति निष्केवल्यम् । २ । एकाहात्सावित्रम् । ३ । ततं म इत्यार्भवम्
। ४ । पञ्चमे च । ५ । देवान्हुव इति वैश्वदेवम् । ६ । चतुर्विंशा-
ज्जातवेदसीयम् । ७ । समानमन्यद्वितीयेनाह्ना । ८ ॥ ५ ॥

औष्णिज्ञो वैश्वमनसः प्रउगस्तृतीयस्य । १ । वायो याहि शिवा^२ वां
सहस्रं^३ ता वां विश्वस्या^४ वां वाहिष्ठः^५ सखाय आ शिषाम^६ हुत
नो देव्यदिति^७ नः प्रियेति^८ प्रउगत्तृचानि । ^९१ । तिष्ठा हरी इति
मरुत्वतीयम् । ^{१०}२ । एकाहानिष्केवल्यम् । ^{११}३ । घृतेन द्यावापृथिवी
इति त्वचम् । ^{१२}४ । षष्ठे च । ^{१३}५ । एकाहादार्भवं वैश्वदेवं च । ^{१४}६ ।
आ रुद्रासस्त्रामग्न^{१५} च्छतायव^{१६} इत्याग्निमारुतम् । ^{१७}७ ॥ ६ ॥

होताजनिष्टेत्याज्यं चतुर्थस्य । १ । मैधातिथः प्रउगः । २ । ये
गार्त्तमदे ते वाय्येन्द्रवायवे । मैधातिथ्यस्तु पूर्वाः । ३ । मिचं
वयं^४ प्रातर्युजा^५ त्वा वहन्वैभिरग्न^६ इति त्वचानि । ^७४ । यानि
अहस्योत्तरस्य सारस्तानि समूहे तान्युत्तरेषामाभिप्रविकानाम्

।^१। एकाहान्मरुत्वतीयम् ।^२। उयो जज्ञ इति निष्केवल्यम् ।^३।
 द्वितीयात्सावित्रद्यावापृथिवीये ।^४। आर्भवं तृतीयात् ।^५। अग्नि-
 रिन्द्र इति वैश्वदेवम् ।^६। यानि अहस्य पूर्वस्य वैश्वानरीयाणि
 तान्युत्तरस्य ।^७। प्र ये शुम्भन्ते जनस्य गोपा इत्याग्निमा-
 रुतम् ।^८। १२ । ॥ ७ ॥

अग्न ओजिष्ठमित्याज्यं पञ्चमस्य^१ सर्वत्रोत्तमां परिहायः^२। संहार्यः
 प्रउगः ।^३। अग्नं षिव तव वाचो स त्वं नो देवेति त्वचः^४ शतेना
 न^५ आ नो मित्रावरुणा^६ नो गोमन्त^७ मतश्चिदिन्द्र णो^८ विश्वे देवा
 च्छतावृध इति त्वचानि ।^९। क स्य वीर इति मरुत्वतीयम् ।^{१०}।
 एतायामेति निष्केवल्यम् ।^{११}। तृतीयात्सावित्रद्यावापृथिवीये ।^{१२}।
 प्र वः स्फलकंश्चित्र इच्छिशोरित्याग्निमारुतम् ।^{१३}। ॥ ८ ॥

सखायः सं वः सम्यच्चमित्याज्यं षष्ठस्य^१ सर्वत्रोत्तमां परिहाय
 ।^२। संहार्यः प्रउगः ।^३। वायवा याहि दर्शत^४ रथेन पृथुपा-
 जमा^५ यदद्य सूर उदिते प्रति वां सूर उदित इति वा^६ पुरुप्रिया
 ण^७ उप नो हरिभिर्विश्वे^८ देवास आ गतेति भारद्वाज^९मिति
 त्वचानि ।^{१०}। महँ इन्द्रो नृवदिति मरुत्वतीयम् ।^{११}। यो जात
 इति निष्केवल्यम् ।^{१२}। द्वितीयात्सावित्रम् ।^{१३}। अबुधसु त्य इति
 वैश्वदेवम् ।^{१४}। धारावराख्यमग्ने द्युभिरित्याग्निमारुतम् ।^{१५}। इन्द्र
 दृष्टोत वैश्वदेवं षष्ठस्याक्रो द्वितीये ऽभिप्लवे ।^{१६}। उषासानकृति
 तृतीये ।^{१७}। अग्निरिन्द्र इति चतुर्थे ।^{१८}। शं न इन्द्राग्नी इति
 वा ।^{१९}। प्रथमं वा पूर्वस्मिन्पटले द्वितीयमुत्तरे ।^{२०}। परावत
 इति पञ्चमे ।^{२१}। १४ । ॥ ९ ॥

अभिजित्सर्वस्तोम उभयसामा रथन्तरपृष्ठो बृहन्पृष्ठो वाग्निष्टोमः ।
 १। प्र वो देवाय यदाहिष्ठमित्याज्यम् । २। उभौ माधुच्छन्दसगार्त्तमदौ
 प्रउगौ । ३। माधुच्छन्दमानि पूर्वाणि त्वचानि गार्त्तमदान्युत्तराणि
 । ४। वैश्वदेवं वा गार्त्तमदानाम् । ५। ऐकादिकं वा प्रातःसवनम्
 । ६। इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदायेत्यैकाहिकादूर्ध्वं मरुत्वतीयात्
 । ७। या त ऊतिरिति निष्कैवल्यात् । ८। पूर्वं तु बृहत्पृष्ठे । ९।
 एकसूक्ते वा । पिबा सोममभि तमु द्युहीति । पूर्वस्योत्तमासुसृजति
 । १०। एकाहात्तृतीयसवनम् । ११। ॥ १० ॥

सप्तदशस्तोमाः स्वरसामानः । १। रथन्तरं पृष्ठं प्रथमस्य बृह-
 द्वितीयस्योभयसामा तृतीयो रथन्तरपृष्ठः । २। स्वरपृष्ठाः कौषी-
 तकेः । ३। बृहद्रथन्तरे पवमानेषु । ४। अग्निष्टोमाः पैङ्गस्य । ५।
 उक्थ्याः कौषीतकेः । ६। आ यज्ञैर्बृहद्वयो ऽग्नौ अजिष्ठमित्या-
 ज्यानि^७ सर्वत्रोत्तमाः परिहाप्य । ७। ये अहस्य प्रथमस्य ते
 प्रउगाः । ८। क स्य वीर इति प्रथमस्य स्वरसाम्नो मरुत्वतीयं
 कथाऽभूयं द्वितीयस्य गायत्सामेति तृतीयस्य । ९। सामप्रगा-
 थांश्च शस्त्वा कदतः प्रगाथान् । १०। कं नव्य इति प्रथमे कद्रु-
 न्वस्येति द्वितीय इमा उ त्वा पुरुवसो इति तृतीये बृहत्स्य
 योनिः । ११। यस्ये साधिष्ठ इत्युत्तमां परिहाप्यार्वाग्रयमिति च
 प्रथमे^{१३} गायन्ति त्वापादित उदु नश्चित्रतम इति द्वितीय^{१४} इन्द्रं
 विश्वाः सं च त्वे जग्मुरिति तृतीये । १२। इति बृहद्रथन्तरपृष्ठा-
 नाम् । १३। यज्यायथा अपूर्व्येति स्तोत्रियः स्वरपृष्ठानाम् । १४।
 यदिन्द्र चित्र मेहनेति द्वे या इन्द्र भुञ्ज इति तृतीयानुरूपस्य

।१५। मत्स्यपायि ते मह इति वा द्वितीयस्य । प्रथमां तृतीयां
करोति । १६। मत्सि नो वस्यदृष्टय इति द्वे वयं घ त्वेति तृती-
यानुरूपस्य । १७। प्रत्यस्मै पिपीषत इति वा तृतीयस्य । चतुर्थीं
तृतीयां करोति । १८। इममिन्द्र सुतं पिबेति द्वे क ईं वेदेति
तृतीयानुरूपस्य । १९। ॥ ११ ॥

यतो बृहतीकः स्तोत्रियः स्यात्ततो बृहतीकोऽनुरूपः कार्यः
। १। धार्यां शस्त्वा कदतश्च रथन्तरस्य योनिं प्रथमे बृहतो द्वितीय
उभयोस्तृतीये । २। पूर्वां सर्वत्र रथन्तरस्य । ३। यमिन्द्र दधिष
इति द्वे प्रथमे स्वरन्ति त्वेति द्वितीये दाना मृगो न वारण
इति तृतीये । ४। इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्निति नवानां तिस्रस्तिस्त्रो
ऽन्वहं पूर्वाणि च सूक्तानि । ५। त्वचानि वोढृत्योभयानि सूक्तानि
। ६। स्वरयोनिषु चोल्हयोः । ७। प्रागानुष्टुभात्तृचाद्वा प्रगाथेन
मंशंसति । ८। प्रथमात्प्रहात्तृतीयमवनानीति बृहद्रथन्तरपृष्ठानाम्
। ९। प्रतिपदश्च स्वरपृष्ठानाम् । १०। स्वरयोनीनां च । ११। अनु-
चरप्रभृति समूहान्मथ्यमात्प्रहात् । १२। उद्धृत्य तु वैश्वदेवानामु-
त्तमानि सूक्तानि त्वचं च प्र वः पान्तं रघुमन्यवस्तं प्रत्नया कदि-
त्येति करोति । १३। अग्निरिन्द्र इति वा प्रथमे । १४। प्र ये शुभन्त
इति च मास्तम् । १५। देवान्नुव इति द्वितीये । १६। उषासानक्तेति
तृतीये । १७। ॥ १२ ॥

एकविंशस्तोमं बृहस्पृष्टं महादिवाकीर्त्यं वाग्निष्टोमो विषुवान्
। १। पुरादित्यस्यास्तमयात्संख्यायः । २। उदिते प्रातरनुवाकः । ३।
यथाप्रकृति वा । ४। अग्निं मन्ये पितरमित्युदिते प्रतिपत्प्रातरनुवा-

कस्य । ५ । अतं दशशतं विंशतिशतं वानुब्रूयात् । ६ । वासिष्ठमाप्नो-
 सूक्तम् । ७ । सौर्यः पशुरुपालभ्यः सवनौयस्य । ८ । चित्रं देवा-
 नामिति पुरोनुवाक्यास्तिस्र उत्तरा याज्याः सौर्यस्य । ९ । उपांशु
 । १० । समुद्रादूर्मिरित्याज्यम् । ११ । त्रैष्टुभः प्रउगः । १२ । मध्य-
 माच्छन्दोमात्नीणि तृचानि प्रथमे चोत्तमं च । १३ । प्रथमात्नीणि
 । १४ । आश्विने तु भानुमती तृतीया । १५ । प्र ब्रह्मैतु सदनादिति
 वैश्वदेवम् । १६ । ऐकाहिकं वा प्रातःसवनम् । १७ । प्र वो देवाय
 त्वं हि चैतवदिति वा तदाज्यम् । १८ । माधुच्छन्दसश्च । १९ ।
 कया शुभा त्वं सुमेधं जनिष्ठा उय इति महत्त्वतौयम् । २० ।
 आयन्त इव सूर्यमिति स्तोत्रियो ऽस्त्रयोनौ बृहति । २१ । यद्वाव
 इन्द्रेत्यनुरूपः । २२ । महादिवाकीर्त्यं वा । २३ । चित्रं देवानामिति
 स्तोत्रियो महादिवाकीर्त्यस्य । २४ । उत्तरे च । २५ । उत्सूर्या
 बृहदचींषीति तृतीयानुरूपस्य । २६ । बण्महानुदु त्यद्गन्तमिति
 वा स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । २७ । विभ्राड् बृहदिति वा स्तोत्रियो
 वि सूर्यो मध्य इत्यनुरूपः । २८ । विश्वाहा त्वा सुमनस इति
 वा । २९ । बण्महानिति सामप्रगाथः । ३० । यः सचाहा विचर्ष-
 णिरिति वा । ३१ । रथन्तरस्य योनिं स्त्रयोनौ बृहति । ३२ ।
 उभयोरस्त्रयोनौ । ३३ । महादिवाकीर्त्यं च । ३४ । ॥ १३ ॥

यद्येने पवमाने सामगाः कुर्युः । १ । नाक्रियमाणयोः शंसेत्
 । २ । इन्द्रः किलेत्युक्थमुखीयाः । ३ । शं नो भव चक्षसेति महा-
 दिवाकीर्त्यं । ४ । द्यौर्नय इन्द्रेति सूक्तं स्त्रयोनौ बृहति । ५ । य
 एक इद्वय इत्यस्त्रयोनौ । ६ । महादिवाकीर्त्यं च । ७ । तमुष्टुही-

तुद्रुतवृहद्रथन्तरे । ८ । अभि त्वं मेघम् । ९ । ऋतुर्जनित्रीयस्य
 नव शस्त्रा सर्वहरेर्वा निविदम् । १० । आ सत्यो यातु । ११ ।
 विश्वजित इत्युत्तमां परिशिष्य । १२ । आह्वय दूरोहणं रोहति
 । १३ । हंसः शुचिषदिति पच्छो ऽर्धर्चशस्तिपच्छो ऽनवानं त्रिपच्छो
 ऽर्धर्चशः पच्छः । १४ । उत्तमामुपसंशस्य । १५ । एष प्र पूर्वीः । १६ ।
 पतङ्गमक्तम् । १७ । उरुं नः । १८ । इति पैङ्गम् । १९ । अथ
 कौषौतकम् । २० । समानमोक्थमुखीयायाः । २१ । ऋतुर्जनित्रीय-
 तुद्रुतवृहद्रथन्तरे । २२ । तस्यैवैकादश स्वयोनौ । २३ । नवान्यत्र
 । २४ । एन्द्र याहि हरिभिरिति पञ्चदशोद्भृत्य साव्यम् । २५ ।
 बरोरेकादश शस्त्रा निविदम् । २६ । अभूरेक इति साव्यस्य स्थाने
 । २७ । तार्क्ष्यः पूर्वः पतङ्गात् । २८ । एकशतं निष्कैवेत्यम् । २९ ।
 प्रथमात्सावित्रम् । ३० । द्वितीयाद्यावापृथिवीयम् । ३१ । षष्ठादार्भ-
 वमारुते । ३२ । देवान्नुव इति वैश्वदेवम् । ३३ । तृतीयाद्वैश्व-
 नरीयम् । ३४ । मूर्धानं मूर्धा दिव इत्यग्निष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानु-
 रूपौ । ३५ । वेदिषद इति जातवेदसीयम् । ३६ । आवृत्ताः स्वर-
 सामानः । ३७ । ॥ १४ ॥

विश्वजित्सर्वस्तोमः सर्वपृष्ठो बृहत्पृष्ठो वाग्निष्टोमः । १ । अग्निं
 नर इत्याज्यम् । २ । त्वं हि जैतवदिति बृहत्पृष्ठस्य । ३ । माधुक्क-
 न्दसः प्रउगः । ४ । चतुर्विंशान्मध्यन्दिनः । ५ । वैराजस्य स्तोत्रियानु-
 रूपौ शस्त्रा सर्वपृष्ठे प्रगाथं च रथन्तरस्य योनिं बृहत्तस्य । ६ ।
 अनुचरप्रभृति षष्ठात्तृतीयसवनम् । ७ । कथा देवानामिति वैश्वदेवं
 सात्त्विकस्य बृहत्पृष्ठस्य । ८ । आनेभद्रौयमेकाहस्य । ९ । सर्वपृष्ठे

विश्वजिति पुरस्तात्प्रास्तस्य सूक्तस्य हेतैवयामस्तं शंसति । १० ।
 जगतीशंसमन्यूहम् । ११ । पङ्क्तिशंसं वा न्यूहम् । १२ । अन्यूहं वा
 । १३ । त्वमग्ने यज्ञानामित्यग्निष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानुरूपौ स्तोत्रि-
 यानुरूपौ । १४ । ॥ १५ ॥

इति शाङ्खायनसूत्र एकादशोऽध्यायः समाप्तः ।

होत्रकाणाम् । १ । प्रातःसवने कर्म । १ । आ नो मित्रा-
वरुणा मित्रं वयं मित्रं ऊवे ऽयं वां मित्रावरुणा पुरुवरुणा
चित्प्रति वां सूर उदिते प्र वो मित्राय यदद्य सूर उदिते प्र
मित्रयोस्ता नः शक्तमिति स्तोत्रिया मैत्रावरुणस्य । ३ । आ याहि
सुषुमेन्द्रमिन्द्रायिन इन्द्रेण सं हीन्द्रो दधीच उत्तिष्ठन्नोजसा सह
भिन्धि विश्वाः प्र सन्नाजं चर्षणीनां तमिन्द्रं वाजयामसि मह्यं
इन्द्रो य ओजसा युञ्जन्ति बभ्रमिति ब्राह्मणाच्छमिनः । ४ । इन्द्राग्नी
आ गतं सुतमिन्द्रे अग्ना नमो बृहदियं वामस्य मन्मनस्ता ऊवे
ययोरिदमिन्द्राग्नी युवामिमे यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजेयं वामस्य
मन्मनस्ता ऊवे ययोरिदमिन्द्रे अग्ना नमो बृहत्तमौलिष्व ता हि
शश्वन्त इति वाच्छावाकस्य । ५ । ॥ १ ॥

द्विरात्रप्रभृतिष्वदःसंघातेष्वनुरूपाः श्वःस्तोत्रियाः समानस्तोत्रि-
येष्वपि । १ । परे वा । २ । नित्यांस्तृचानन्याञ्छ्वाणां पर्यासा
इत्याचक्षते । ३ । प्रति वां सूर उदित इति मैत्रावरुणस्य । ४ ।
काये भरदाभ्येति स्तोत्रिये वा । ५ । सति श्वःस्तोत्रिये वा । ६ ।
उद्देदभीति ब्राह्मणाच्छमिनः । ७ । इन्द्राग्नी अवसेत्यच्छावाकस्य
। ८ । अन्तरेणानुरूपं पर्यासं चावापस्यानम् । ९ । एकया द्वाभ्यां
वा स्तोममतिशंसन्ति । १० । भूयसा त्रियति । ११ । सर्ववृष्टे च
विश्वजिति । १२ । एकया दशमे ऽहनि । १३ । युवं दक्षमा नो
बर्ही रिशादसे चं ऋजन्ति कथा राधाम ऋजुनौती नो मा
कस्याहुतक्रवू मित्रो नो अत्यंहति महि वो महतां सोमस्य
मित्रावरुणा ते नः सन्तु युजः प्र यो वां मित्रावरुणा महि

घीणामित्येकपातिन्यः । १४ । काव्येभिर्गदाभ्या नो गन्तमिति त्वचौ । १५ । सप्तचत्वारिंशन्मैत्रावरुण्यो गायत्र्यो दाशतयीषु तासां मैत्रा-
वरुणः । १६ । चतुश्चत्वारिंशदैन्द्राणि गायत्राणि तेषां ब्राह्मणाच्छंभौ । १७ । इहेन्द्राग्नी उप ऋये तोशा वत्रहणेति षन्त्वे । १८ । यत्सोम
आ सुत इति हे । १९ । उप स्रक्कोष्वित्येका । २० । जुषेयां यज्ञ-
मिति सप्त । २१ । षट्चत्वारिंशदैन्द्राग्न्यो गायत्र्यो दाशतयीषु
तासामच्छावाकः । २२ । दशमादङ्गः स्तोत्रिया विश्वजिति सर्वषष्ठे
। २३ । षष्ठस्याङ्गः स्तोत्रियाननुरूपान्कृत्वैतरेषां पञ्चानां स्तोत्रिया-
ज्ज्वंसन्ति । २४ । आवृत्तानावृत्तस्तोमेषु । २५ । ऊर्ध्वानेकाहभूतस्य
। २६ । पर्यामैः परिदधति । २७ । ॥ २ ॥

माध्यन्दिनेषु विकारः । १ । अन्यानि सूक्तान्युत्तरयोः मवनयोः
पर्यासा इत्याचचते । २ । द्विषूक्ता मध्यन्दिनाः । ३ । चतुःसूक्ता-
न्युक्त्यानि । ४ । अप प्राच इति सदा मैत्रावरुणस्योक्त्यमुखीया
। ५ । शंसा मह्यं यन्न इन्द्र इति द्वितीये । ६ । युष्मस्य ते कथा
महामिति तृतीये । ७ । प्र वो महे महिष्वधे भरध्वं यजामह
इन्द्रमिति त्वचौ । ८ । सद्यो हा न इन्द्रो दूरादा न आसादिति
चतुर्थे । ९ । प्रो अस्मा उभे यदिन्द्रेति त्वचौ । १० । गर्भे नु सन्का
सुष्टुतिरिति पञ्चमे । ११ । इन्द्राय हि द्यौरिति त्वचम् । १२ । आ
नः सुत उप वाजेभिर्व्या सत्यो यात्विति षष्ठे । १३ । तदहीन-
सूक्तम् । १४ । मध्यमे अहे त्वचाञ्जिक्ल्पानीत्याचचते । १५ ।
यदन्यत्स्तोत्रियानुरूपाभ्यां त्वचेभ्यश्च तत्प्रदेशे प्रतीयेत । १६ । यत्प्र-
थमयोरङ्गोः शस्त्रं सर्वेषां तत्प्रथमे कन्दोमे । १७ । यत्तृतीय-

पञ्चमयोस्तन्मध्यमे ।^{१७} यच्चतुर्थषष्ठयोस्तदुत्तमे ।^{१८} त्वं मह्यं
इन्द्रं तुभ्यं हेति यत्र हेताहीनसूक्तं शंसेत् ।^{१९} त्वे ह यत्पित-
रश्विन इन्द्रेत्येकविंशतिष्कन्दोमेषु पुरस्तात्पर्यासस्य ।^{२०} मा चिद-
न्यदि शंसत मा भेम मा अमिञ्चेत्यस्य स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
दशमे ऽहनि ।^{२१} आ धूर्ध्वस्मा इति च द्विपदा ।^{२२} ॥ ३ ॥

कं नव्य इति ब्राह्मणाच्छंसिनो ऽनुरूपादनन्तरः प्रगाथः कदा-
नैकाहिकस्य स्थाने । १ । ब्रह्मणा त इति चोक्यमुखीया । २ ।
उदु ब्रह्मणीति सदा पर्यासः । ३ । वयं घ त्वा क ईं वेदेति
स्तोत्रियानुरूपौ तृतीये ऽहनि । ४ । प्रथमयोश्च च्छन्दोमयोः । ५ ।
विपर्यस्तौ तु मध्यमे । ६ । यदिन्द्र प्रागपागुदगिति वा स्तोत्रियानु-
रूपौ प्रगाथौ । ७ । अध्वर्यवो भरतेन्द्रायेत्येकादश तृतीये । ८ ।
विश्वाः पृतना इति स्तोत्रियः^९ तमिन्द्रं जोहवीमि मत्स्यपायि
ते मह्ये ऽस्मा अस्मा इत्यनुरूपः ।^{१०} कदा वसो स्तोत्रं यो
वाचा विवाच इति तृचौ ।^{११} य एक इद्व्य इति चतुर्थे
।^{१२} इन्द्रो मदाय मदेमदे हीति स्तोत्रियानुरूपौ ।^{१३} आ
याहि कृण्वाम यो न इन्द्राभित इति तृचौ ।^{१४} यस्तिग्मशृङ्ग
इति पञ्चमे ।^{१५} सुरूपकनुमिति स्तोत्रियानुरूपौ ।^{१६} त्वया
वयं मघवन्निति तृचम् ।^{१७} अस्मा इदु प्र तवस इति षष्ठे
।^{१८} तदहीनसूक्तम् ।^{१९} आयन्त इव सूर्यं शग्धू पु शचीपत
इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथा उत्तमे कन्दोमे ।^{२०} त्वं मह्यं
इन्द्रं यो हेत्यहीनसूक्तस्य स्थाने ।^{२१} इन्द्रं स्तवेति च्छन्दोमेषु
पुरस्तात्पर्यासस्य ।^{२२} उदु त्वे मधुमत्तमा उदिन्वस्य रिच्यत

इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ दशमे ऽहनि । २३ । त्रिकद्रुकेषु
महिष इति वा स्तोत्रियः ^{२४} उत्तमा च तमिन्द्रं जाह्नवीमि विश्वाः
श्रुतना इत्यनुरूपः । २५ । रायस्काम इति च द्विपदा । २६ । ॥ ४ ॥

कदू न्वस्येत्यच्छावाकस्थानुरूपादनन्तरः प्रगाथः कदानैकाहिकस्य
स्थाने । १ । उरुं न इति चोक्थमुखीया । २ । अभि तष्टेवेति सदा
पर्यासः । ३ । त्वामिदा वयमेनमिदा ह्य इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
। ४ । अपूर्वा पुरुतमानौति द्वितीये । ५ । तरणिरित्तरोभिरिति
स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । ६ । य ओजिष्ठ इति तृतीये । ७ । यो
राजा नकिष्टमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । ८ । सचायोरिन्द्र इन्द्र
सोममिमं पिबेति तृचौ । ९ । सं च त्वे जग्मुरिति चतुर्थे । १० ।
स्वादोरित्येत्या हि सोम इति स्तोत्रियानुरूपौ । ११ । यच्चिद्धि
मत्याव यत्त्वं शतक्रतविति तृचौ । १२ । कदा भुवन् रथत्रयाणीति
पञ्चमे । १३ । उभे यदिन्द्रेति स्तोत्रियानुरूपा । १४ । विदुष्टे
अस्य वीर्यस्येति तिस्रः । १५ । शामद्वज्जिगिति षष्ठे । १६ ।
तदहीनसृक्तम् । १७ । नकिष्टं न त्वा वृहन्त इति स्तोत्रियानु-
रूपौ प्रथमे द्वन्दोमे । १८ । उभयं शृण्वदिति मध्यमे । १९ ।
यत इन्द्र भयामह इत्युत्तमे । २० । सर्वे प्रगाथाः । २१ ।
इच्छन्ति त्वेति च्छन्दोमेषु पुरस्तात्पर्यामस्य । २२ । अया वाज-
मिति च द्विपदा दशमे ऽहनि । २३ । ऐकाहिकं च पूर्वम् ।
१४ । ॥ ५ ॥

अन्तरेण प्रायणीयोदयनीयो कदन्तौ चोक्थमुखीयाश्चाभि-
तष्टीयं च वृहतोकारं च बार्हतानाम् । १ । अन्तरेणोक्थमुखीयां

सूक्ते चावापस्थानम् । २ । पृष्ठ्यात्सूक्तान्यभिप्लवे । ३ । अहीनसूक्तानां
 स्थाने द्वितीयादङ्गः सूक्तानि । ४ । उत्तरं मैत्रावरुणस्य । ५ ।
 प्रथमात् अहात्स्वरसामसु । ६ । चतुर्विंशे ऽभिजिति विपुवति बृहत्पृष्ठे
 विश्वजिति महाव्रते च षष्ठात् । ७ । विश्वजिति सर्वपृष्ठे । ८ । महा-
 नान्नीनां मैत्रावरुणः स्तोत्रियानुरुपौ सप्रगाथौ । ९ । कदन्नं प्रगाथं
 वैरूपस्य ब्राह्मणाच्छंसौ । १० । रेवतीनामच्छावाकः । ११ । वाल-
 खिल्या अविहता मैत्रावरुणः षट् सूक्तानीन्द्रनिहवं परिहाप्या नो
 विश्वे सजोषस इति च प्रगाथम् । १२ । वृषाकपिमृते कुन्तापमन्यूङ्गं
 ब्राह्मणाच्छंसौ । १३ । द्यौर्न य इन्द्रेत्येवयामस्तः स्थाने विष्णुन्य-
 ङ्गमच्छावाकः । १४ । अभूरेक इति सामसूक्तं मैत्रावरुणस्य । १५ ।
 यो जात इति ब्राह्मणाच्छंसिनः । १६ । प्र घा न्वस्येत्यच्छावाकस्य
 । १७ । सामसूक्तानि शस्त्वाहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहिकीभिः परिदधति
 । १८ । एकाहभूतस्यैकाहिकान्पर्यासानूर्ध्वमहीनसूक्तेभ्यः । १९ । ॥ ६ ॥

उक्त्येषु क्रियमाणेषु वालखिल्या वृषाकपिं विष्णुन्यङ्गमित्युद्धृत्य
 परिशेषान्मध्यन्दिनेषु शंसन्ति । १ । षष्ठादङ्ग उक्त्यानि । २ । अथ
 यदि षष्ठाङ्गिकं तृतीयसवनमसर्वपृष्ठे ऽहनि प्रदिष्टं स्याद्वितीयादङ्ग
 उक्त्यानि । ३ । परोक्षपृष्ठे प्रतिशिल्प्यानि क्रियन्ते । ४ । उद्धृत्य वाल-
 खिल्या मैत्रावरुणः पिबा सुतस्य रसिन इत्यैन्द्रान्प्रगाथाञ्जस्त्वा
 । ५ । वृषाकपिसुद्धृत्य ब्राह्मणाच्छंसौन्द्रो मदायेति पङ्क्त्यैरेन्द्रीः शंसति
 । ६ । विष्णुन्यङ्गमेवाच्छावाकः । ७ । इति परोक्षपृष्ठे । ८ । ॥ ७ ॥

अथ विश्वजिच्छिल्ये । १ । ऐकाहिकान्प्रगाथाञ्जस्त्वा वालखिल्या
 वृषाकपिं विष्णुन्यङ्गं नाभानेदिष्टं च सर्वशस्तृचान्वा । २ । चतुर्चर्चं

वालखिल्यानाम् । ३ । सामसूक्तानामहीनसूक्तानां पर्यासानां चींस्ती-
स्तृचान्होत्रकाः शंसन्ति । ४ । इति विश्वजिच्छिल्ये विकारः । ५ ।
निविद्धानीयांश्च त्वचान् । ६ । युवोर्यदौति त्वचम् । ७ । ये यज्ञेनेति
च सूक्तम् । ८ । स्वस्ति नो मिमीतामिति त्वचं निविद्धानौयम् । ९ ।
एवयामरुतश्च त्वचम् । १० । यथास्तोमं प्रातःसवनम् । ११ ॥ ८ ॥

त्रितृदशरात्रस्य त्वचकृत् शस्तम् । १ । आज्यानामाद्यांस्तृचान्
। २ । निविद्धानानामुत्तमान् । ३ । एकैकामितरेषां सूक्तानां शिन्प्यानां
च । ४ । षष्ठस्य तु समानं विश्वजिच्छिल्येन शिन्प्यानाम् । ५ । नाभा-
नेदिष्ठस्य । ६ । एवयामरुतश्च । ७ । यदि गवामयने ब्राह्मणाच्छंसिने
प्राग्विषुवत ऐन्द्रेषु प्रगाथेष्वभीवर्तमन्वायातयेयुर्यस्मिन्सुवते स स्तोत्रियः
श्वःस्तोत्रियो ऽनुरूपः । ८ । यदि वा षट्प्रगाथेन । ९ । ततोये
ऽहनि बृहत्यः । १० । तं वो दस्मं तत्त्वा याम्यभि प्र वः प्र सुश्रुतमा
त्वा सहस्रमा मन्द्रैरिन्द्र यो राजा नकिष्टं न त्वा बृहन्तस्त्वमिन्द्र
यशास्त्वमिन्द्र प्रवर्तिषु पिबा सुतस्य रमिनो ऽध्वर्यो द्रावयेति वा
। ११ । विषुवत्यादित्यव्रतम् । १२ । चित्रं देवानामिति स्तोत्रियानु-
रूपौ । १३ । विकर्णं वा । १४ । वण्महानुदु त्यदर्शतमिति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ विकर्णस्य । १५ । इन्द्र क्रतुमिति वा स्तोत्रिय
इन्द्र ज्येष्ठमित्यनुरूपः । १६ । पौरुमील्लं मानवं जनित्रं भारद्वाजं
श्चेतनौधसे एतान्यभीवर्तस्यान इन्द्रक्रतावेवोर्ध्वं विषुवतः । १७ ॥ ९ ॥

उक्थेषु विकारः । १ । अनुरूपादनन्तराण्यैन्द्राणि जागतान्य-
न्यानि नित्यानि वान्यत्र षष्टादित्यानि । २ । प्र वो वाजाः प्र वः
सखाय इति स्तोत्रियानुरूपौ । ३ । प्र सम्राजे बृहदिन्द्रा वो वां

वरुणेति मैत्रावरुणस्याहनि द्वितीये । ४ । आ वां राजानाविति
पर्यासस्तृतीयपञ्चमयोर्मध्यमे च कन्दोमे । ५ । पुनीषे वामितौ-
तरेषु । ६ । प्र मंहिष्टाय गायत प्र सो अग्न इति स्तोत्रियानुरूपौ
प्रगाथौ । ७ । धौरा त्वस्त्रेन्द्रावरुणा युवमध्वरायेति तृतीये । ८ ।
अग्निं वो वृधन्तमग्निं स्तोमेनेति स्तोत्रियानुरूपौ । ९ । रदत्यथः
श्रुष्टौ वां यज्ञ इति चतुर्थे । १० । आ ते अग्न इधीमहि सो
अग्निर्यो वसुरग्निं तं मन्य इति स्तोत्रियः । ११ । आ ते अग्न ऋचेत्यनुरूपः
। १२ । प्र शुन्ध्युवमिन्द्रावरुणा युवमध्वरायेति पञ्चमे । १३ । ॥ १० ॥

द्विपदाः षष्ठे सर्वेषाम् । १ । अग्ने त्वं न इति स्तोत्रियः । २ ।
चतुर्थीं तृतीयां करोति । ३ । अग्ने भव सुषमिधेत्यनुरूपः । ४ ।
विहृताश्च वालखिल्याः । ५ । पच्छः प्रथमे सूक्ते विहरति । ६ ।
अर्धर्चशो द्वितीये । ७ । ऋक्स्तृतीये । ८ । उत्तमे विपर्यस्येत्
। ९ । ओथा मोदैव मदे मोदा मोदैवो यो ३ इति विहृतासु
प्रतिगृणाति । १० । अवसाने पूर्वं प्रणव उत्तरम् । ११ । तार्क्ष्य-
स्योत्तमां परिशिष्याह्वय दूरोहणं यथा विषुवति । १२ । उत्तमा-
सुपसंशस्यैकाहिकौ तृचौ । १३ । अस्माकमत्र पितरस्त आसन्निति
तिस्रः । १४ । इन्द्रावरुणा युवमध्वरायेति षष्ठे । १५ । आ ते
वत्सो मनो यमदाग्निरगामीति स्तोत्रियानुरूपौ प्रथमे कन्दोमे
। १६ । पर्यासमन्तरेण त्रीणि च पूर्वाण्यैकाहिकानीमानि वां भाग-
धेयानीति पञ्च युवां नरा पश्यमानास इति वा । १७ । प्रेष्ठं वः
प्रियो नो अस्तु विष्पतिरिति मध्यमे । १८ । भद्रो नो यदौ
घृतेभिराहुत इत्युत्तमे प्रगाथौ । १९ । आ घा ये अग्निमिन्धत

इमा अभि प्र णोनुम इति वा । २० । न हि ते चत्रमित्युभयोः
सूक्तशेषः । २१ । इन्द्रा को वां वरुणेति मध्यमे । २२ । शुष्टौ
वां यज्ञ इत्युत्तमे । २३ । इमा उ वां भूमय इत्युभयो-
स्तिष्ठः । २४ । ॥ ११ ॥

एवा ह्यमि वीर्युरेवा ह्यस्य स्रुतेति स्तोत्रियानुरूपौ । १ ।
यस्तस्तप्तेति षड् ब्राह्मणाच्छंमिनो ऽहनि द्वितीये । २ । उत्तरयो-
श्चन्द्रोमयोर्मध्ये सूक्तानाम् । ३ । यो अद्रिभिदिति त्वचं पूर्वे सर्वत्र
पर्यासात् । ४ । अस्तेव सुप्रतरमिति पर्यामस्रुतौयपञ्चमयोर्मध्यमे च
चन्द्रोमे । ५ । अक्षा म इन्द्रमितीतरेषु । ६ । तं ते मदं तस्वभि
प्र गायतेति स्तोत्रियानुरूपौ । ७ । अनर्वाणं वृषभमिति तृतीये
। ८ । उदपुत इति चतुर्थे । ९ । प्रयमोत्तमयोश्च चन्द्रोमयोः
। १० । षष्ठे चोर्ध्वं त्वेभ्यः । ११ । इन्द्राय माम गायत तस्वभि
प्र गायतेति स्तोत्रियानुरूपौ । १२ । यज्ञे दिव इति पञ्चमे मध्यमे
च चन्द्रोमे । १३ । इमा नु कमिति स्तोत्रियः^{१४} उत्तरे चाया
वाजमिति तृतीयानुरूपस्य ।^{१५} १४ । ॥ १२ ॥

अप प्राच इति सुकीर्तिं शस्त्वा पङ्क्तिशमं वषाकपिं मधुमस्य
पादस्य द्वितीयोत्तमयोरक्षरयोर्न्यूङ्गयति । १ । वैराजः पूर्वस्मिन्-
ददृषाकपोः ओः अयः पुष्टेषु मत्सखेत्युत्तरस्मिन् । २ । उपरते
प्रतिन्यूङ्गयति । ३ । वैराजन्यूङ्गमुक्त्वा मदय मदैवाः ओः ओया
मोदैवेति प्रतिगृणाति । ४ । तद्यत्रोपद्रुतमभिनिहितं प्राक्षिष्टं चिप्र-
सन्धिरिति न्यूङ्गनीयस्य पादस्यादौ स्यादुपातौत्य तद्वितीये ऽक्षरे
न्यूङ्गयेच्छा न्वोः इति यथा क स्योः इति च । ५ । अथ यत्र

पञ्चालपदवृत्तिः स्याद्विवृत्तिः प्रत्यये न्यूङ्गन्येन्नो ३ ओ ३ इति । ६ ।

तं अस्वा कुन्तापम् । ७ । ॥ १३ ॥

इदं जना उप श्रुत नराशंस स्तविष्यते ।

षष्ठिं सहस्रा नवतिं च कौरम आ रुक्मेषु दशहे ॥ १ ॥

उश्र यस्य प्रवाहिणो वधूमन्तो दिर्दश ।

वर्षा रथस्य नि जिहीलते दिव ईषमाणा उपस्यूतः ॥ २ ॥

एष इषाय मामहे श्रुतं निष्कान्दश स्रजः ।

चौणि शतान्यर्वतां सहस्रा दश गोनाम् ॥ ३ ॥

प्र रेभासो मनीषा वृथा गाव इवेरते ।

अमोत पुत्रका एषाममोत गा इवासते ॥ ४ ॥

प्र रेभ धियं भरस्व गोविदं वसुविदम् ।

देवत्रेमां वाचं श्रीणीक्षीषुर्नावीरस्त्वारम् ॥ ५ ॥ १ ॥ १४ ॥

वच्यस्व रेभ वच्यस्व वृत्ते न पक्वे शकुनः ।

नष्टे जिह्वा चर्चरीति क्षुरो न भुरिजोरिव ॥ १ ॥

इन्द्रः कारुमबूधदुत्तिष्ठ वि चरा जरन् ।

ममेदुगस्य चर्द्धि सर्वं इत्ते पृणादरिः ॥ २ ॥

इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणो ऽपि पूषा नि षीदति ॥ ३ ॥

मेमा इन्द्र गावो रिषन्तो आसां गोपती रिषत् ।

मासाममित्रयुर्जन इन्द्र मा स्तेन ईशत ॥ ४ ॥

यदिन्द्रादो दाशराज्ञे ऽमानुषं वि गाहथाः ।

विरूपः सर्वस्वा आसीत्स ह यक्ष्माय पत्यते ॥ ५ ॥ १ ॥ १५ ॥

त्वं वृषाक्षुं मघवन्नस्रं मर्याकरोरपि ।

त्वं रौहिणं व्यासो वि वृत्रस्याभिनच्छिरः ॥ १ ॥

प्रष्टिं धावन्नं हर्यारौक्षैःश्रवसमब्रुवन् ।

स्वस्त्यश्च जैत्रायेन्द्रमा वह सुस्रजम् ॥ २ ॥

अरंगरो वावदीति चेधा बद्धो वरचथा ।

इरासु ह प्र शंसत्यनिरामप सेधति ॥ ३ ॥

त्वमिन्द्र शर्म रिणा हव्यं पारावतेभ्यः ।

विप्राय सुवते वसु नि दूरश्रवसे वहः ॥ ४ ॥

त्वमिन्द्र कपोताय च्छिन्नपचाय वञ्चते ।

श्यामाकं पक्कं पीलु च वारष्मा अकृणोर्बज्ज ॥ ५ ॥ ११ ।

चतस्रो ऽतः पारिचित्यस्तासां तृतीये पादे प्रथमचतुर्थयोरक्ष-

रथोर्वैस्वर्यम् । २ । ॥ १६ ॥

राज्ञो विश्वजनीनस्य यो देवो मर्त्याँ अति ।

वैश्वानरस्य सुष्टुतिमा शृणोता परिचितः ॥ १ ॥

परिचिन्नः क्षेममकरुत्तम आसनमा चरन् ।

कुलायं कृण्वन्कौरव्यः पतिर्वदति जायया ॥ २ ॥

कतरुत्त आ हराणि दधि मन्यां परिस्तुतम् ।

जाया पतिं वि पृच्छति राष्ट्रे राज्ञः परिचितः ॥ ३ ॥ ।

अभीव स्वः प्र जिहीते यवः पक्कः पथो बिलम् ।

जगः स भद्रमेधति राष्ट्रे राज्ञः परिचितः ॥ ४ ॥ ११ ।

ओथा मोदैवेति वैस्वर्यं प्रतिगृणाति । २ । एतश्चप्रलापो ऽतो

विंशतिपदसन्निविच्छंसम् । ३ । ॥ १७ ॥

एता अथा आ स्रवन्ते ॥ १ ॥ प्रतीपं प्रातिसुवनम् ॥ २ ॥
 तासामेका हरिक्लिका ॥ ३ ॥ हरिक्लिके किमिच्छसि ॥ ४ ॥
 साधु पुत्रं हिरण्यम् ॥ ५ ॥ क्वाच तं परास्यः ॥ ६ ॥
 यचामूस्त्रिः शिंशपाः ॥ ७ ॥ परि त्रयः पृदाकवः ॥ ८ ॥
 गृङ्गं धमन्त आसते ॥ ९ ॥ अलाबुकं निखातकम् ॥ १० ॥
 कर्करिको निखातकः ॥ ११ ॥ कदात उन्नथायति ॥ १२ ॥
 कुलायं कृणवादिनि ॥ १३ ॥ उयं वनिषदाततम् ॥ १४ ॥
 न वनिषदनाततम् ॥ १५ ॥ क एषां दुन्दुभिं हनत् ॥ १६ ॥
 लेलिं हनत्कथं हनत् ॥ १७ ॥ पर्यागारं पुनः पुनः ॥ १८ ॥
 शफेन पीव ओहते ॥ १९ ॥ आयवनेन तेदनी ॥ २० ॥ १ ॥ १८ ॥
 आदित्या ह जरितरङ्गिरोभ्यो ऽश्वं दक्षिणामनयन् ।
 तां ह जरितर्न प्रत्यायंस्तासु ह जरितः प्रत्यायन् ।
 तां ह जरितर्न प्रत्यगृणंस्तासु ह जरितः प्रत्यगृणन् । १ ।
 अहादेत (?) सन्नविचेतनानि यज्ञादेत सन्नपुरोगवासः ।
 आदित्या रुद्रा वसवस्त्वेलत इदं राधः प्रति गृभ्णीञ्चङ्गिरः । २ ।
 इदं राधो बृहत्पृथु देवा ददतु यद्वरम् ।
 तद्वो अस्तु सजोषणं युष्मे अस्तु दिवेदिवे । प्र लेव गृभायत । ३ ।
 उत श्वेत आशुपलोत पद्याभिर्यविष्ठः ।

उतो आशु मानं बिभर्ति । ४ ।

इत्यादित्या अङ्गिरस्य । ५ । एवाह जरितरोथा मोदैव । तथाह
 जरितरोथा मोदैवेत्यासां प्रतिगृणानि । ६ । अवसाने पूर्वं प्रणव
 उत्तरम् । ७ । ॥ १८ ॥

पश्चातो दिशं कृत्तयः । १ ।

यः समेयो विदर्यः सुत्वा यज्वाय पूरुषः ।

सूर्यं चामू रिशादसस्तद्देवाः प्रागकल्पयन् ॥ १ ॥

यङ्गद्रस्य पूरुषस्य पुत्रो भवति दाष्टषिः ।

तद्विप्रो अत्रवीदु तद्गन्धर्वः काम्यं वचः ॥ २ ॥

यो जाम्या अप्रथयत्तद्यत्सखायं दुधूर्षति ।

ज्येष्ठो यदप्रचेतास्तदाऊरधरागिति ॥ ३ ॥

यस्य पत्निरभुजिष्यो यस्य रेवा अदाशुरिः ।

धीराणां अश्वतामश्च तदपागिति शुश्रुम ॥ ४ ॥

ये च देवा अयजन्ताथो ये च पराददुः ।

सूर्यो दिवमिव गत्वाय मघवानो वि रण्यते ॥ ५ ॥ २१ ॥ २० ॥

प्रत्यतो जनकल्पाः । १ ।

यो ऽनाक्ताक्षो अनभ्यक्तो अमण्डिवो अहिरण्यवः ।

अब्रह्माब्रह्मणः पुत्रस्तो ता कल्पेषु संमिता ॥ १ ॥

य आक्ताक्षः स्वभ्यक्तः सुमणिः सुहिरण्यवः ।

सुब्रह्मा ब्रह्मणः पुत्रस्तो ता कल्पेषु संमिता ॥ २ ॥

अप्रपाणा च वेशन्तारेवा अप्रददिश्व यः ।

अयभ्या कन्या कल्याणी तो ता कल्पेषु संमिता । ३ ।

सुप्रपाणा च वेशन्ता रेवान्सुप्रददिश्व यः ।

सुयभ्या कन्या कल्याणी तो ता कल्पेषु संमिता । ४ ।

परिच्छन्ता च मद्भिन्नस्या चायुधिगमः ।

अनाशुरश्वायामी तो ता कल्पेषु संमिता ॥ ५ ॥

वावाता च महिषी खस्त्या च युधिगमः ।

स्वाशुरश्चा यामी तो ता कल्पेषु संमिता ॥ ६ ॥ १ ।

चतस्रो ऽतः प्रवल्हिकास्तयश्च प्रतीराधास्तन्निविच्छंसम् । ३ । ॥ २१ ॥

विततौ किरणौ द्वौ तावा पिनष्टि पूरुषः ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ १ ॥

मातुष्टे किरणौ द्वौ निवृत्तः पुरुषावृतिः ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ २ ॥

निगृह्य कर्णकौ द्वौ निरा यच्छसि मध्यमे ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ३ ॥

उत्तानायै शयानायै तिष्ठन्नेवाव गूहसि ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ४ ॥

स्रष्टृणां स्रष्टृणिकायां स्रष्टृणमेवाव गूहसि ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ५ ॥

अव स्रष्टृणमिव भ्रंशदन्तलीमवति हृदे ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ६ ॥

[यष्टूनं यच्च अधिकं तत्सर्वमेवाव गूहसि ।

न वै कुमारि तत्तथा यथा कुमारि मन्यसे ॥ ७ ॥] १ । ॥ २२ ॥

इहेत्य प्रागपागुदगधरागरालागुदभर्त्सत ।

इहेत्य प्रागपागुदगधराग्वत्साः पुषन्त आसते ।

इहेत्य प्रागपागुदगधराक् स्थालीपाको वि लीयते ।

इहेत्य प्रागपागुदगधराक् क्लिषीपु क्लिषीषते । १ ।

भुगित्यभिगतः । शलित्यपक्रान्तः । फलित्यभिष्ठितः । २ । अलावूनि

जरितः । पृषातकानि जरितः । पिपीलिकावटो जरितः । अश्व-
त्यपलाशं जरितः । श्वा जरितः । पर्णसदो जरितः । गोशफो
जरितरित्येकैकमुक्त्वा नित्यं अतिगरम् । ३ ।

वौमे देवा अक्रंसताध्वर्यो निप्रं प्र चर ।

सुषत्यभिद्रवामसृषि प्र खुदसि । ४ ।

पत्नी यौचस्यमाना जरितरेया मोदैव होता विष्टी मे जरितरेया
मोदैवेत्यस्यां प्रतिगृणाति । ५ । अवसाने पूर्वं प्रणव उत्तरम्
। ६ । ॥ २३ ॥

अत ऊर्ध्वं दशाहनस्याः । १ ।

यद्वाषो ललामगुं प्र विष्टीमिनमाविषुः ।

सक्न्ना देदिश्यते नारी सत्यस्याक्षिभुवो यथा ॥ १ ॥

यदस्या अंजभेद्याः कृधु स्त्रूलमुपातसत् ।

मुष्काविदस्या एजतो गोशफे शकुलाविव ॥ २ ॥

यदा स्त्रूलेन पससाणौ मुष्का उपावधीत् ।

विष्वच्चावस्या वर्धतः सिकतास्त्रिव गर्दभौ ॥ ३ ॥

महानग्नी महानग्निं धावन्तमनु धावति ।

इमास्तु तस्य गा रच यभ मामद्भ्योदनम् ॥ ४ ॥

महानग्नी कृक्वाक्कुं शम्यया परि धावति ।

वयं न विद्म यो मृगः शीर्ष्णा हरति धाणिकाम् ॥ ५ ॥

महानम्युप ब्रूते स्वस्यावेशितं पसः ।

इत्यं फलस्य वृक्षस्य गृह्णं गृह्णं भजेमहि ॥ ६ ॥

महानम्युलूखलमतिक्रामन्त्यब्रवीत् ।

यथा तव वनस्पते नि व्रन्ति तथा मम ॥ ७ ॥

महान्वै भद्रो बिल्वो महान्भद्र उदुम्बरः ।

मह्ना अभिज्ञु बाधते महतः साधु खोदनम् ॥ ८ ॥

कष्टन्नरो यद्ध प्राचीरिति द्वे । ३ । तासां तृतीये पादे न्यूङ्क्ष्वने यथा
वृषाकपौ । ४ । कष्टन्नर इति द्वितीयदशमयोरक्षरयोः । ५ । न्यूङ्क्ष्वने-
तरासामवसाय संतानाद्योत्तमं पदम् । ६ । वि इ इ ई इ किमथ-
मिदमाहो इ ओ इ ओया मोदैवेति प्रतिगृणाति । ७ । ॥ २४ ॥

दधिक्राव्णो अकारिषमित्येका । १ । सुताषो मधुमत्तमाः प्र
मंहिष्ठाय यो अद्रिभिदव द्रष्ट इति त्वचानि षष्ठे । २ । त्वं न
इन्द्रा भर तदिन्द्राव आ भरेति स्तोत्रियानुरूपौ । ३ । सर्वं प्रमं-
हिष्ठीयं प्रथमे कन्दोमे । ४ । यो अद्रिभिदिति चैका । ५ । एन्द्र
नो गच्छेदु मध्वो मदन्तरमिति मध्यमे । ६ । एतो न्विन्द्रं स्वाम
सखाय इत्युत्तमे । ७ । ॥ २५ ॥

इन्द्रं विश्वा इन्द्रमीशानमोजसेति स्तोत्रियानुरूपावनुरूपस्य
ये पूर्वे ते उत्तरे । १ । नू मर्त इत्यच्चावाकस्यैन्द्रादनन्तरं द्वितीय-
चतुर्थयोः प्रथमोत्तमयोश्च कन्दोमयोः । २ । विष्णोर्नु कमितीतरेषु
। ३ । उरुं यज्ञायेति त्वचं पूर्वं सर्वत्र पर्यासात् । ४ । सं वां कर्म-
णेति सदा पर्यासः । ५ । शुधी हवं तिरस्थ्या आशुत्वर्णेति
स्तोत्रियानुरूपौ तृतीये । ६ । इममिन्द्र सुतं पिब पिबा सोमं
मदाय कमिति चतुर्थे । ७ । अषावि सोम इन्द्र त इममिन्द्र
सुतं पिबेति पञ्चमे । ८ । प्र व इन्द्राय एवहन्तमाय विश्वतो
दावन्निति षष्ठे । ९ । एवयामरुतं शस्त्रा यथा वृषाकपिम् । १० ।

इह मदोऽ इति वैराजन्मृता मदे मधोर्मदस्य मदिरस्य
 मदैवोऽ ओऽ ओथा मोदैवेति प्रतिगृणाति । ११ । ऋतुर्जनिचो
 । १२ । तमस्य द्यावापृथिवी । १३ । विष्णोर्नु कम् । १४ । प्र वः
 पान्तमन्त्रसः । १५ । छन्दोमेषु च । १६ । तिस्रस्तु प्रथमे । १७ ।
 भवा मित्र इति त्वचाच पूर्वमुत्तरयोश्छन्दोमयोः । १८ । नू मर्तः
 परो मानयेत्युत्तमासुद्धृत्य षष्ठे । १९ । यदिद् चित्र यदिद् ते
 चतस्र इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रथमे छन्दोमे । २० । पुरां भिन्दु-
 रिति मध्यमे । पूर्वस्तृचो ऽनुरूपस्तृतीया तु प्रथमा । २१ । गायन्ति
 त्वेत्युत्तमे । २२ । ॥ २६ ॥

चतुर्विंशे शस्त्रं प्रथमा छन्दोमात्सर्वेषाम् । १ । यच्चतुर्णां द्वितीय-
 प्रथतीनां तच्चतुर्णामभिष्विकानाम् । २ । तृतीयप्रथतिभ्यः स्वरसा-
 मसु । ३ । अथ यद्यभिजितं विषुवन्तं बृहत्पृष्ठं विश्वजितं महाव्रती-
 यमहरित्युक्थानि कुर्युश्चातुर्विंशिकान्युक्थानि । ४ । अथ यदि पृष्ठ्या-
 भिष्ववयोः प्रथमे अहनी दशममहरित्युक्थानि कुर्युरैकाहिकान्यु-
 कथानि । ५ । उत्तममाभिष्विकमुक्थं कुर्युर्यद्वितीयस्याऋस्तृतीयसवनं
 तत्तृतीयसवनं तत्तृतीयसवनम् । ६ । ॥ २७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ।

आम् ।

पूर्वकारिणश्चन्द्रोगा अध्वर्यवः । १ । ते चेदनुपदिष्टं कुर्युः । २ ।
 एतावत्त्वं इष्टीनामानुपूर्व्यं हविषां दैवत उच्चैरुपांशुतायां चाध्वर्यु-
 मनुविदधीत । ३ । स्तोत्रिये चन्द्रोगमहर्योगे स्तोमविकारे षष्ठे
 संख्यायां च । ४ । ते चेत्पादं वार्धचं वा विपर्यस्येयुक्तं वातिरिक्तं
 वा कुर्युर्न तदाद्रियेत । ५ । च्चत्वामेव विपर्यासमनुविदधीत । ६ ।
 न्यूङ्खनीयस्तेत्पादो विकर्षेण पूर्येत तस्य संख्याय द्वितीयं न्यूङ्ख-
 नौयम् । ७ । ऊर्ध्वं तु खरात्समानच्छन्दोमानानि व्यञ्जनानि लुप्ये-
 रन् । ८ । ॥ १ ॥

आनौते पशौ मृते ऽनुपाकृते ऽन्यमालभेतत्विग्भ्यस्तं कारयेत्
 । १ । उपाकृते वेपमाने

यस्माद्भीषावेपिष्ठास्ततो नो अभयं कुरु ।

पशून्तः सर्वान्गोपाय नमो रुद्राय मील्लुषे ॥

स्वाहेति जुहोति । २ । यस्माद्भीषावाशिष्ठा इति वाग्धमाने । ३ ।
 यस्माद्भीषापलायिष्ठा इति पलायमाने । ४ । यस्माद्भीषा न्यसद
 इत्युपविष्टे । ५ । यस्माद्भीषा संज्ञप्ता इति मृते । ६ । नष्टे मृते
 पलायिते वान्यं तद्रूपं तद्देवत्यं पशुमालभेत । ७ । मृतस्य वपां
 पुरोलाशमवदानानीतीतरस्य वषट्कारेषूपजुहुयात् । ८ । ॥ २ ॥

प्रवृत्तेषु मृते प्रयाजेषु तेनैव संस्थाप्यम् । १ । अवदाने नष्टे

दुष्टे विमथिते वाज्यं प्रतिनिदध्यात् । २ । हृदयनाशे ऽन्यमालभेत । ३ । यदि च कामयेतार्तिं विमथितार ऋच्छेयुरिति कुविदङ्ग यवमन्त इत्याग्नीध्रीये जुहुयात् । ४ । अष्टापद्यां वशायामनूबन्ध्यायां गर्भस्य त्वचो वपारूपं फलीकरणानां फालीकरणान्गर्भमिति शामित्रे अपयित्वेतरस्य वषट्कारेषु शामित्र एव जुहुयात् । ५ । ॥ ३ ॥

यूपे विरुद्धे ऽनपद्यते त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत । १ । पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधास्तन्वसुरीपमध पोषयित्वा देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूप इति पुरोनुवाक्याः । २ । प्र सु महे सुशरणाय प्रथमभाजं देव त्वष्टर्यद्वा चारुत्वमानलिति याज्याः । ३ । ॥ ४ ॥

ज्ञानविषये विद्विषाणयोः सुत्यथोरज्ज्ञोः संनिपातनं संसव इत्याचक्षते । १ । पूर्वं प्रातरनुवाकमुपाकृत्य पूर्वं संस्थापयेयुः । २ । सुमिद्वे जुहुयुः । ३ । संवेष्टायोपवेशाय गायत्र्यै कन्दसे ऽभिभृत्यै स्वाहेति प्रातःसवने । ४ । त्रिष्टुभे कन्दस इति माध्यन्दिने । ५ । जगत्यै कन्दस इति तृतीयसवने । ६ । अध्वर्युं मृतमिच्छन्प्राजापत्याभिस्त्रिष्टुभिरध्वर्युः प्रातःसवने जुहुयात् । ७ । होतारं होता माध्यन्दिने । ८ । उद्गातारमुद्गाता तृतीयसवने । ९ । ब्रह्माणं ब्रह्मानुसवनम् । १० । यजमानं यजमानो ऽनुसवनम् । ११ । सर्वान्मृतानिच्छन्तः सर्वे ऽनुसवनम् । १२ । बृहद्रथन्तरे कुर्युः । १३ । आभीकमाभीश्वमभिनिधनमभीवर्तं च । १४ । कयाशुभीयं मरुत्वतीयम् । १५ । सजनीयं निष्केवल्यम् । १६ । विह्व्यो वैश्वदेवम् । १७ । पूर्वेषु संस्थापयत्सूतरां संस्थां कुर्वीत । १८ । अतिरात्रं कुर्वाणेषु द्विरात्रम् । १९ । द्विरात्रं कुर्वाणेषु त्रिरात्रम् । २० । तस्यां वा संस्थोयां

भृयसीर्दक्षिणा दद्यात् । २१ । स्रवन्त्यो वा विहरन्ति वायुरा-
काशश्च । २२ । ॥ ५ ॥

क्रीते सोमे ऽपहृते ऽनतिनयन्कालमन्यमाहृत्याभिषुणयात् । १ ।
सोमाहाराय सोमविक्रयिणे वा किञ्चिदद्यात् । २ । अनधिगम्यमाने
पूतीकाञ्क्रेतपुष्पाण्यर्जुनानि कुशान्वोभिषुत्य^३ प्रतिदुहा प्रातःसवने
श्रीणीयाञ्क्रेतेन माध्यन्दिने दध्ना तृतीयसवने ।^४ । एकां गां
दक्षिणां दत्त्वावभृथादुदेत्य पुनर्दीक्षेत् ।^५ । तत्र क्रतुदक्षिणा दद्यात्
।^६ । एतदेव ।^७ । अभिदग्धे पञ्च गा दक्षिणा दद्यात् ।^८ । ॥ ६ ॥

प्रातःसवनात्सोमे ऽतिरिक्ते । १ । अस्ति सोमो अयं सुत इति
स्तोत्रियानुरूपो होतुः । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः स्तोममतिशंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । इन्द्रमिन्द्राग्निने बृहदतो देवा अवन्तु न
इति षट् । ५ । उत्तमया परिधाय विष्णोः कर्माणि पश्यतेति
यजति । ६ । ॥ ७ ॥

माध्यन्दिनादतिरिक्ते । १ । बण्महानुदु त्यदर्शतमिति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः स्तोममतिशंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । ॥ ८ ॥

तृतीयसवनादतिरिक्ते । १ । प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट प्र तद्विष्णु-
रिति स्तोत्रियानुरूपौ । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः स्तोममतिशंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । ॥ ९ ॥

आश्विनादतिरिक्ते । १ । आश्विनीभिः स्तोममतिशंसेत् । २ ।
आश्विनी याज्या । ३ । अस्तुतं चेत्पर्यायैरभिव्युक्ते पञ्चभिः स्तोमै-
र्होत्रकेभ्यः स्तुवते । ४ । ते स्तोत्रियानुरूपाञ्क्स्वोक्थमुखानां जग-

तीनां च द्वे शंसेयुः । ५ । नित्याः परिधानीयाः । ६ । कृत्स्नैर्व
प्रथमैः पर्यायैः । ७ । होत्रे वा प्रथमानां पर्यायाणाम् । ८ । मैत्रा-
वरुणाय ब्राह्मणाच्छंसिने च मध्यमानाम् । ९ । अच्छावाकायोत्त-
मानाम् । १० । त्रीणांश्चिन्नं षष्टिमतानि । ११ । ॥ १० ॥

यदि दीक्षितः प्रमीयेत दग्ध्वास्थीन्युपनह्य पुत्रं भ्रातरं वा
दीक्षयित्वा सह यजेरन् । १ । अभिषुत्य वा राजानमगृहीत्वा
ग्रहान्दक्षिणापरस्यां वेदिश्रोण्यामस्थिकुम्भं निधाय तस्मिन्देष्टे सर्प-
राक्षीभिः पराक्षीभिः स्तुवते । २ । मार्जालीयदेशे वा । ३ । त्रिः
प्रसव्यं मार्जालीयं परिचयन्ति सव्यानूरुनपापानाः । ४ । सर्पराक्षी-
होता निगदेत् । ५ । असंमितं स्तोत्रम् । ६ । ऐन्द्रवायवाद्या ग्रहाः
। ७ । संवत्सरे ऽस्थीनि याजयेयुः । ८ । स्तोत्रेस्तोत्रे ऽस्थिकुम्भमुप-
निदधति । ९ । मार्जालीये भक्षान्नियन्ति । १० । ॥ ११ ॥

कलशे दीर्णं^१ विधुं दद्राणमिति वषट्कारनिधनेन ब्राह्मणाच्छंसिने
स्तुवते । १ । पूर्वसृचो ऽनुरूपः । २ । यावृणि दीर्णं^४ वृचस्य त्वा
असयादीषमाणा इति द्युतानेन मारुतेन ब्राह्मणाच्छंसिने स्तुवते
। ३ । उत्तरो ऽनुरूपः । ४ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः स्तोममतिशंसेत् । ५ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ६ । अभ्युनीतं नाराशंसं

ऊताऊतस्य त्म्यतं ऊतस्य चाऊतस्य च ।

अऊतस्य ऊतस्य चेन्द्राग्नी अस्य सोमस्य ॥

खाहेत्यन्तःपरिधिं भस्मनि जुहोति । ७ । उपवाते नाराशंसे^{१०} चं
जघन्यं ग्रहं गृहीयात्तस्य ऊतस्याल्पकमवनयेत्प्रजापतये खाहेति
। ८ । दुष्टं सोमं प्राजापत्याभिषुतसृभिरध्वर्युर्हृत्तरार्धपूर्वार्ध उपरवे

ऽवनयेत् ।¹² । कृत्स्नं वेदममृतमन्नाद्यभागमिति ध्यायन्नवष्टस्य
भक्षयेदिन्द्रुरिन्द्रमवागात्तस्य त इन्द्रविन्द्रपौतस्योपहृतस्योपहृतो भक्ष-
यामीति ।¹³ । हिरण्यगर्भ इत्यभ्युपाकृते चमसे जुहुयात् ।¹⁴ ।
अवच्छाद्य च निर्हरेत् ।¹⁵ । य ऋते चिदिति त्वचेन महावीरं
भिन्नमनुमन्य¹⁶

त्रयस्त्रिंशत्तन्त्रो ये वितन्निरे य इमं यज्ञं स्वधया भजन्ते ।

तेषां क्षिन्नं समिमं दधामि स्वाहा घर्मा अणेतु देवान् ॥

यज्ञस्य दोहो विततः पुरुचा सो अष्टधा दिवमन्वाततान ।

स यज्ञ धुत्व महि मे प्रजायै रायस्योषं विश्वमायुरशीच ॥

स्वाहेति चाहुती जुहोति ।¹⁷ । ॥ १२ ॥

यदि सत्ताय दीक्षितो ऽथ साम्युत्तिष्ठेत्सोममपभज्य राजानं
विश्वजितातिरात्रेण यजेत सर्वस्वोमेन सर्वपृष्ठेन सर्ववेदसदक्षिणेन
। १ । आगूर्य वा । २ । ॥ १३ ॥

आहिताग्नय इष्टप्रथमयज्ञा दीक्षिता गृहपतिसप्तदशाः सत्त-
मासीरन्धोता मैत्रावरुणो ऽच्छावाको यावस्तुद्रह्ना ब्राह्मणाच्छंसी
पोताग्नीध्र उद्गाता प्रस्तोता प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्यो ऽध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता
नेष्टोन्नेता । १ । आर्विज्यस्याविप्रतिषेधेनाशको यौगपद्ये । २ । दीक्ष-
णानुपूर्व्येण सर्वेषां याजमानम् । ३ । मुख्यः कुर्यात्परार्थानि । ४ ।
कल्पविप्रतिषेधे भूयसां साधर्म्यम् । ५ । ऊतेषु दक्षिणेषु दक्षिण-
पथेन कृष्णाजिनानि धून्वन्तो ऽहरहरित्यात्रजेयुरिदमहं मां कल्याणै
कीर्तयै स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणां नयानीति । ६ । उक्थाय
चाग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणः पृष्ठशमनीयः । ७ । साधारणं हैके पृष्ठशम-

नीयम् । ८ । द्वादशाहप्रष्टतीन्या चत्वारिंशद्रात्रादेकोत्तराणि रात्रि-
सत्त्राणि तेषु नित्यः । ९ । द्वादशाहो यैरहोभिर्विवर्धते तान्युदाह-
रिष्यामः । १० । ॥ १४ ।

एकाहार्थं महाव्रतमाहरन्ति । १ । सर्वस्वोमं वातिरात्रम् । २ ।
अन्तरेण पृष्ठ्यं वृन्दोमांश्च । ३ । ब्रह्मार्थं गोआयुषी । ४ । द्वितीयं
तृतीयं चाभिप्लविके प्रतीयेतैतस्यां चोदनायाम् । ५ । अहार्थं त्रीणि
पूर्वाण्यभिप्लविकानि । ६ । चतुरहार्थं महाव्रतचतुर्थानि । ७ । पञ्चा-
हार्थं पञ्च । ८ । षलहार्थं षट् । ९ । सप्ताहार्थं महाव्रतसप्तमानि
। १० । एतेन न्यायेन तांतां सङ्ख्यां पूरयन्ति । ११ । अन्तरेण
प्रायणीयं पृष्ठ्यं चैतेषां स्थानम् । १२ । ऊर्ध्वं तु दशमादङ्गो
महाव्रतस्य स्थानम् । १३ । ॥ १५ ।

अथैतान्यपवदन्ति । १ । अभिप्लवो ऽभिजिद्विश्रजितौ चागन्तूनि
विंशतिरात्रे । २ । अभिप्लवो ऽतिरात्रो द्वावभिप्लवावित्येकविंशतिरात्रः
पूर्वः । ३ । पृष्ठ्यः स्वरसामानो विषुवानावृत्ताः स्वरसामानस्तयस्त्रिं-
शारम्भणः पृष्ठ्य इत्युत्तरः । ४ । पृष्ठ्यस्तोमः षलहः ^५*) त्रयस्त्रिं-
शमहरनिरुक्तम् ^६ तस्य कण्वरयन्तरं माध्यन्दिने ^७ त्रयस्त्रिंशं निरु-
क्तम् ^८ त्रिणवम् ^९ द्वे एकविंशे ^{१०} त्रिणवम् ^{११} त्रयस्त्रिंशं निरु-
क्तम् ^{१२} त्रयस्त्रिंशमहरनिरुक्तम् ^{१३} त्रयस्त्रिंशारम्भणः पृष्ठ्यस्तोमः ष-
लहः ^{१४} त्रिदहहरनिरुक्तम् ^{१५} ज्योतिष्ठोमो ऽग्निष्ठोमः ^{१६} इति
चतुर्विंशतिरात्रः संसदामयनमित्याचक्षते । ^{१७} ५ । ॥ १६ ॥

* Comm. इति चतुर्विंशतिरात्रः संसदामयनमित्याचक्षते । इति सूत्रच्छेदः ।
षण्दशसूचको ।

पञ्चाभिः पञ्चविकानि त्रिरूपेत्य विश्वजिदतिरात्र एष एव पञ्चाहो
दशरात्र इति त्रयस्त्रिंशद्रात्रः । १ । चतुर्विंशमभिः पृथ्वी नवाहो
गोआयुषी दशरात्रो महाव्रतमिति सप्तत्रिंशद्रात्रः । २ । चतुर्विंशं
त्रयो ऽभिः ३*) अभिजित्स्वरसामानो विषुवानावृत्ताः स्वरसा-
मानो विश्वजिच्च ४ अभिजित्प्रभृति नवरात्र इत्याचक्षते ५ अभि-
स्रवो गोआयुषी दशरात्रो महाव्रतम् ६ इत्येकान्नपञ्चाशद्रात्रः ७ संव-
त्सरसंमितः । ८ ॥ १७ ॥

अथैकषष्टिरात्रे । १ । अभितो नवरात्रं पृथ्वी । २ । तयोरावृत्तं
उत्तरः । ३ । न्यायकृत्तः शतरात्रः । ४ । अर्धपञ्चदशाभिः सप्तैषां
प्रथमस्य हो दशरात्रो महाव्रतमिति । ५ ॥ १८ ॥

सप्तदश गवामयनस्य दीक्षाः । १ । द्वादश वा । २ । तैषा-
मावास्याया एकाह उपरिष्ठादीक्षेन्माघस्य वा । ३ । तेषां माघसा-
मावास्यायामुपवसथः फाल्गुनस्य वा । ४ । द्वादश दीक्षाः कुर्वा
णाश्चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्या दीक्षेन् । ५ । तेषां ज्यौत्स्नस्य पञ्चम्यां
प्रसवः । ६ । प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य ७ चतुर्विंशं च ८ पृथ्यपञ्चमां-
श्चतुरो ऽभिः पञ्चानुपयन्ति । ९ । स मासः १० । तथायुक्तान्पञ्च
मासानुपेत्य ११ पृथ्यचतुर्थानभिः पञ्चानुपयन्ति । १२ । नवरात्रं च । १३ ।
ऊर्ध्वं विश्वजितः पृथ्यारम्भणान्मासानुपयन्ति । १४ । पृथ्याभिः स्रवौ
चान्वहमावर्तेते । १५ । वैश्वदेवसूक्तानि चोत्तमानामाभिः पञ्चविकानाम्
। १६ । पृथ्यमुपेत्य त्रीनभिः पञ्चान् । १७ । स मासः । १८ । पृथ्य-

* Comm. संवत्सरसंमित इति सूचानः । षण्दशस्य व्याख्या क्रियते ।

मुपेत्य चतुरो ऽभिष्वान् । तथायुक्तांश्चतुरो मासानुपेत्य ^{१८} चीन-
भिष्वानुपयन्त्यायुगौ दशरात्रं महाव्रतमतिरात्रं च । ^{१९} इति
गवामयनस्याहर्योगः । ^{२०} तत्प्रकृतीनि संवत्सरमक्षाणि । ^{२१}
तेषु विकारो ऽन्यत्र दशरात्रात् । ^{२२} पृथ्व्याभिष्ववः स्थाने
तदभिष्ववायनम् । ^{२३} ॥ १८ ॥

उत्सर्गिणामयने । १ । यानि पौर्णमासीभिः सुत्यान्यहानि संनि-
पतेयुस्तान्युत्सृजेरन् । २ । उभाभ्यां वा दर्शपूर्णमासाभ्याम् । ३ । एक-
चिकं वा स्तोमं कुर्वीरन् । ४ । एकैकां वा स्तोत्रियाणामुत्सृजेरन्
। ५ । शस्ताणाम् । ६ । यजुषां च । ७ । अहर्ब्रह्मजमानाः प्राजा-
पत्येन तदहः पशुना यजेरन् । ८ । यद्देवतो वा सवनीयः स्यात्
। ९ । तत्र पशुतन्त्रे हवींश्चन्वायातयन्ति । १० । तेषां स धर्मा
यः पशुतन्त्रे चोद्यमानानाम् । ११ । परस्याङ्गः स्तोत्रियाननुरूपा-
न्कुर्वीरन् । १२ । यथार्थमतिप्रैषः । १३ । उत्थाय च द्वादशाह-
मासीरन् । १४ । उभयोरुत्सृजमानाः संसदामयनम् । १५ । ॥ २० ॥

आदित्यानामयने । १ । त्रिवृत्यश्चदशावभिष्ववस्तोमौ पूर्वस्मिन्प-
टले । २ । पञ्चदशत्रिता उत्तरस्मिन् । ३ । मध्येपृथ्वाश्च मासाः
। ४ । षष्ठे मासि चीनभिष्वानुपेत्य पृथ्व्यमुपयन्ति नवरात्रं च । ५ ।
अभिजितः स्थाने बृहस्पतिसवम् । ६ । इन्द्रस्तोमं विश्वजितः । ७ ।
पृथ्व्यमुपेत्याभिष्ववं च ^८ ब्रूहृच्छन्दसं दशरात्रं । ^९ त्रिवृतस्तो-
ममग्निष्टोमसंखम् । ^{१०} उद्भिद्वलभिदौ च । ^{११} मध्येपृथ्वांश्चतुरो
मासानुपेत्य ^{१२} मध्येपृथ्वावभिष्ववा उपयन्ति । ^{१३} गोआयुषी
। ^{१४} १२ । कन्दोमदशाहं च । ^{१५} १३ । ॥ २१ ॥

अङ्गिरसामयने । १ । त्रिवृदभिष्वक्तोमः । २ । पृष्ठ्यारम्भणान्मा-
सानुपयन्ति पूर्वस्मिन्पटले । ३ । पृष्ठ्योदयानुत्तरस्मिन् । ४ । आयु-
र्गाम् । ५ । समानमन्यदादित्यानामयनेन । ६ । ॥ २२ ॥

दृतिवातवतोरयने । १ । पृष्ठ्यस्तोमानामेकैकेन मासम् । २ ।
महाव्रतं विषुवान् । ३ । आरुत्तानां पृष्ठ्यस्तोमानामेकैकेन मासम्
। ४ । अतिरात्रावभितः । ५ । अग्निष्टोमा मध्ये । ६ । दशदशौ सव-
त्सरः । ७ । द्वादशौ विषुवान्सर्पसत्तस्य । ८ । ॥ २३ ॥

मासं दीक्षाः कौण्डपायिनामयनस्य । १ । क्रीत्वा राजानमुप-
नह्योपसद उपेत्याग्निहोत्रेण मासम् । २ । दर्शपूर्णमासाभ्यां मासम्
। ३ । चातुर्मास्यपर्वणामेकैकेन मासम् । ४ । त्रिवृत्प्रभृतीनां पञ्चानां
पृष्ठ्यस्तोमानामेकैकेन मासम् । ५ । अष्टादशाहं त्रयस्त्रिंशेन^६ दशरात्रं
महाव्रतमतिरात्रं चेति । ६ । यो होता सो ऽध्वर्युः स पोता । ७ ।
यो मैत्रावरुणः स ब्रह्मा स प्रतिहर्ता । ८ । य उद्गाता सो ऽच्चा-
वाकः स नेष्टा । ९ । यः प्रस्तोता स ब्राह्मणाच्छंसौ स यावसुत्
। १० । यः प्रतिप्रस्थाता सो ऽग्नौत्स उन्नेता । ११ । सुब्रह्मण्यः सुब्र-
ह्मण्यः । १२ । गृहपतिर्गृहपतिः । १३ । देशकालसंनिकर्षे^{१४} वैदेश्या-
प्रधानस्य वशं नयेत् । १५ । यथादेशमितराणि । १६ । एकाहः
संघातमापद्यमानो लभेत तायमानरूपाणि । १७ । सांघातिका-
देकाहीभवतो निर्वर्तेरन् । १८ । अयं यज्ञीयातिप्रैषः सपुरोनुवाक्यः
श्वस्तोत्रिया होत्रकाणां कदन्त उक्थमुखीयाश्चाभितष्टीयमिति
तायमानरूपाणि । १९ । गवामेवायनस्याहर्योगः । २० । ॥ २४ ॥

चतुरो मासान्दीक्षाः । १ । चतुर उपसदः । २ । चतुरः सुस्व-

नीति । ३ । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ मासौ । ४ । अष्टाविंशिनौ च^५ विषुवांश्च । ५ । तत् जुल्लकतापश्चितमित्याचरते । ६ ॥ २५ ॥

संवत्सरं दीक्षाः । १ । संवत्सरमुपसदः । २ । संवत्सरं सुन्वन्तीति । ३ । तत्तापश्चितमित्याचरते । ४ ॥ २६ ॥

त्रीन्संवत्सरान्दीक्षाः । १ । त्रीनुपसदः । २ । त्रीन्सुन्वन्ति । ३ । इति महातापश्चितम् । ४ । अभ्यासो बज्रसंवत्सरे गवामयनस्य । ५ । संहार्यान्वा परिहाय । ६ । अतिरात्रः सहस्रमहान्यतिरात्रो ऽग्नेः सहस्रसायम् । ७ ॥ २७ ॥

गवामयनं प्रथमः संवत्सरः । १ । अथादित्यानाम् । २ । अथा-
ङ्गिरसाम् । ३ । त्रिसांवत्सरं प्रजातिकामानाम् । ४ । त्रिवृत्प्रमृत्तौनां
चतुर्णां पृथ्व्यस्तोमानामेकैकेन त्रींस्त्रीन्संवत्सरान्प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सरम्
। ५ । एतेषामेवैकैकेन नवनव शाक्त्यानां षट्त्रिंशत्संवत्सरम् । ६ ।
एतेषामेवैकैकेन पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः साध्यानां शतसंवत्सरम् । ७ ।
एतेषामेवैकैकेन पञ्चपञ्च पञ्चाशतो विश्वसृजां सहस्रसंवत्सरम् । ८ ।
॥ २८ ॥

सरस्वत्या विनशने दीक्षा सारस्वतानाम् । १ । क्रीत्वा राजान-
मुपनह्योपसद उपेत्य^२ प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य^३ दद्यात् सांनाय्ये-
नाध्वर्युः शम्यां परास्य^४ तत्र गार्हपत्यं निधाय^५ षट्त्रिंशत्प्रक्रमे-
स्वाह्वनीयमभ्यादधाति । ६ । चक्रीवत्सदः । ७ । तथाग्नीध्रम् । ८ ।
उलूखलबुध्रो यूयः । ९ । नोपरवान्खनन्ति । १० । तमेतमापूर्यमाण-
पक्षमामावाख्येन यन्ति । ११ । तेषां पौर्णमास्यां गौरुक्थशो बृहत्सामा
। १२ । तमेतमपक्षीयमाणपक्षं पौर्णमाख्येन यन्ति । १३ । तेषाममा-

वास्यायामायुस्त्वथो रथन्तरमामा ।^{१४} । प्रतीपं पूर्वेण पक्षसा यन्ति
 ।^{१५} । अपोनपत्रियं चरुं निरुष्य ।^{१६} । तदस्थानीकमस्मिन्यद इत्य-
 पोऽनपत्रियस्य ।^{१७} । अष्ये दृषद्वत्याः ।^{१८} । सरस्वतीमपि यन्ति
 ।^{१९} । शते गोवृषभमप्युत्सृजन्ति ।^{२०} । यदा सहस्रं संपद्यते ऽथो-
 त्यानम् ।^{२१} । सर्वेषु वोपहतेषु ।^{२२} । गृहपतौ वा मृते ।^{२३} ।
 श्नाचं वा प्रस्रवणं प्राण्याग्नये कामायेष्टिं निर्वपन्ति ।^{२४} । तस्यामश्वं
 च पौरुषीं च धेनुके दत्त्वा कारपचवं प्रति यमुनामवभृथमभ्यव-
 यन्ति ।^{२५} । इति मित्रावरुणयोरयनम् ।^{२६} । अतिरात्रो ऽभि-
 जिद्विश्वजितौ गोआयुषी इन्द्रकुक्षी अतिरात्रः ।^{२७} । इतीन्द्राग्न्योः
 ।^{२८} । अतिरात्रो ज्योतिर्गारायुर्विश्वजिदभिजिताविन्द्रकुक्षी अति-
 रात्रः ।^{२९} । इत्यर्च्यः ।^{३०} । संवत्सरं ब्राह्मणस्य गा रक्षेत् ।^{३१} ।
 संवत्सरं व्यर्णे नैतंधवे ऽग्निमिन्धीत ।^{३२} । संवत्सरे परीणह्यग्नी-
 नाधाय दृषद्वत्या दक्षिणेन तीरेणाग्नेयेनाष्टाकपालेन शम्यापरासे-
 शम्यापरासे यजमान एति ।^{३३} । चिः श्नाचं प्रति यमुनामवभृथ-
 मभ्यवयन्ति ।^{३४} । इति दार्षद्रुतम् ।^{३५} । अतिरात्रः सहस्रं चिदृतः
 संवत्सरा अतिरात्रः प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरं सहस्रसंवत्सरम् ।^{३६} ।
 ॥ २६ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे त्रयोदशोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

एकाह्वेयहीनेषु च प्रकृतेर्विकारः । १ । यस्मिन्नहनि यदहः प्रदि-
श्येत सवनं वा सहौचं तत् । २ । ऐकाहिकमनादेशे । ३ । ॥ १ ॥

अग्न्याधेयेन ब्रह्मवर्चसकामो यजेत । १ । तस्याष्टास्वष्टासु स्तोत्राणि
। २ । अष्टान्तरा गायत्री । ३ । तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री । ४ । रथ-
न्तरं पृष्ठम् । ५ । ब्रह्म रथन्तरम् । ६ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ७ । ब्रह्म
वा अग्निष्टोमः । ८ । एतेन त्रिःसष्टद्धेन ब्रह्मणा तेजो ब्रह्मवर्चसमा-
प्नोति । ९ । त्वचक्रुषं शस्तम् । १० । त्रिवृदा अन्नमन्नं पानं खाद-
यन्ति तस्य सर्वस्याष्टौ । ११ । चतुर्विंशतिर्दक्षिणा । १२ । चतुर्विंशतिर्वै
संवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरस्यैवाष्टौ । १३ । तस्याग्नये पवमानाय पाव-
काय शुचये इति पशव उपालम्भ्याः सवनीयस्य । १४ । आदित्या
वशानूवन्ध्याया उपालम्भैर्विविधा । १५ । तद्यदेवं पशवो नियुक्ता
भवन्ति नेदग्न्याधेयादयानीति । १६ । तस्य प्रातः सवनीयाननु पुरो-
लाशानग्नये पवमानायाष्टाकपालं पुरोलाशं निर्वपति । १७ । माध्य-
न्दिनीयाननु पुरोलाशानग्नये पावकाय । १८ । ततौयसवनीयाननु
पुरोलाशानग्नये शुचये । १९ । आवपनं वै सवनीयाः पुरो-
लाशाः । २० । आवपन एव तदावपति । २१ । अथ यदादित्या वशानू-
वन्ध्याया उपालम्भ्या भवत्यदि^{२२}तिं वा अग्न्याधेयं संतिष्ठते । २३ ।
था न्वग्न्याधेयस्य संस्था तामेव तद्यज्ञस्य संस्थां करोति । २४ । ॥ १ ॥
एवं पशवः पुरोलाशाश्चान्वायात्यन्ते हविर्यज्ञेषु सोमेषु । १ ।

तस्य शस्तम् । २ । यदाहिष्ठमिति त्वचमाज्यम् । ३ । माधुच्छन्दसः
 प्रउगः । ४ । त्रयस्तयस्तृचा होत्रकाणां प्रातःसवने स्तोत्रियानुरूपौ
 पर्यासश्च । ५ । इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोममिति त्वचं मरुत्वतीयम्
 । ६ । नृणामु त्वा नृतमं गौर्भिरुक्थैरिति त्वचं निष्कैवल्यम् । ७ ।
 अध्वर्यो वीर प्र महे सुतानामिति त्वचं मैत्रावरुणस्योक्थमुखीयम्
 । ८ । पूर्वं ब्राह्मणाच्छंसिनः । ९ । उत्तरमच्छावाकस्य । १० । पर्या-
 सानामुत्तमान् । ११ । उदु य देवः सविता हिरण्यया^{१२} घृतवती
 भुवनानाम्^{१३} इन्द्र ऋभुभिर्वाजवद्भिः^{१४} स्खस्ति नो मिमीताम्^{१५} वैश्वा-
 नरं मनसा^{१६} प्र यन्तु वाजाः^{१७} समिद्धमग्निं समिधा गिरा
 गृण^{१८} इति त्वचानि वैश्वदेवाग्निमारुतयोः सुक्तानां स्थाने ।^{१९}
 त्वचक्रृत्प्रमित्येतस्यां चोदनायामेतच्छस्त्रं प्रतीयेत ।^{२०} एकाहिकं
 वा त्वचक्रृत्प्रम् ।^{२१} एतेनाग्निहोत्रौ व्याख्यातौ ।^{२२} आग्नेयं पयः
 पूर्वस्मिन् ।^{२३} सौर्यमुत्तरस्मिन् ।^{२४} पशू च ।^{२५} प्राजापत्या
 वशानूबन्ध्याया उपालभ्यैवविधा ।^{२६} ॥ ३ ॥

पुनराधेयेन तेजस्कामो यजेत । १ । तस्य पञ्चसुपञ्चसु स्तोत्राणि
 । २ । पञ्चपदा पङ्क्तिः । ३ । पाङ्क्तौ वै यज्ञः । ४ । यज्ञस्यैवाष्टौ । ५ ।
 सर्वाग्नेयादग्निष्टुतः शस्तम् । ६ । ॥ ४ ॥

दर्शपूर्णमासावन्नाद्यकामस्य । १ । इलादधावाग्रयणः सोमेष्टि-
 श्चाप्रवर्गः । २ । दाक्षायणयज्ञाश्चत्वारः सर्वकामस्य । ३ । महायज्ञश्च
 । ४ । तस्मिंश्चातुर्मास्यहवींष्यन्वायात्यन्ते । ५ । पशवश्च पर्वदेवताभ्यः
 । ६ । एककपालदेवताभ्यश्चानूबन्ध्याया उपालभ्या एवंविधाः । ७ ।
 अतिरात्रौ यज्ञः । ८ । ॥ ५ ॥

प्रजापतिर्ह प्रजातिकामस्तपस्त्वैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्वैश्वदेवम्^१ । तमा-
 हरत् । तेनायजत^२ । तेनेष्टा प्राजायत^३ । तेन प्रजातिकामो यजेत
 ।^४ । वैश्वदेवः पशुरूपालभ्यः सवनीयस्य ।^५ । द्यावापृथिवीया
 वशानूबन्ध्याया उपालम्भैर्विधा ।^६ । त्रिरतः शस्त्रम् ।^७ । त्वच-
 कृत्तं वा ।^८ । अवभृथादुदेत्योदवसानौययेष्टा मुनिसत्त्वेष्टा यजमान
 आस्ते ऽहरहश्चतुरो मासानाग्नेय्याग्नावैष्णव्या वान्तरालेषु ।^९ । सैव
 तत्र दौक्षा ।^{१०} ॥ ६ ॥

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत^१ । ताः सृष्टा अप्रसृता
 वरुणस्य यवाञ्चक्षुः^२ । ताः वरुणो वरुणपाशैः प्रत्यमुञ्चत्^३ । ताः
 प्रजाः प्रजापतिं पितरमेत्योपाधावन्^४ । उप तं यज्ञक्रतुं जानीहि
 येनेष्टा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्येमहीति^५ । तत एतं
 प्रजापतिश्चतुर्थे मासि द्विरात्रं यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रघासम्^६ । तमा-
 हरत् । तेनायजत^७ । तेनेष्टा वरुणमप्रीणात्^८ । स प्रीतो वरुणो
 वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः प्रजाः प्रामुञ्चत्^९ । प्र ह वा अस्य
 प्रजा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्यते य एवंविद्वान्वरुण-
 प्रघासैर्यजते ।^{१०} । उक्थ्यो भवतः ।^{११} । वारुणः पशुरूपालभ्यः
 सवनीयस्य पूर्वस्मिन् ।^{१२} । मारुत उत्तरस्मिन् ।^{१३} । कायी वशानू-
 बन्ध्याया उपालम्भैर्विधा ।^{१४} ॥ ७ ॥

ताः प्रजाः प्रजापतिमब्रुवन्कस्मै नु नो ऽन्नाद्यायासृष्टा इति^१ । तत
 एतं प्रजापतिश्चतुर्थे मासि त्रिरात्रं यज्ञक्रतुमपश्यत्साकमेधम्^२ । तमा-
 हरत्^३ । तेनायजत^४ । तेनेष्टान्नाद्यमाप्नोत्^५ । तेनान्नाद्यकामो यजेत
 ।^६ । अग्निष्टोम उक्थ्यो ऽतिरात्रः ।^७ । अग्नये ऽनीकवते प्रथमे

पशुरुपालम्भ्यः सवनीयस्य ।^८ मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यो द्वितीये ।^९
 माहेन्द्रसृतीये ।^{१०} वैश्वकर्मणी वशानूबन्ध्याया उपालम्भ्यैवविधा
 ।^{११} ऐकाहिकं यया पृष्ठ्यं शस्तम् ।^{१२} पृष्ठ्यो वा विहृतः
 ।^{१३} विश्वजितो वा बृहत्पृष्ठात्तृतीये ऽहनि शस्तम् ।^{१४} सौत्रा-
 मणे च ।^{१५} आयुष्कामयज्ञे महायज्ञे ।^{१६} विनुत्यभिभृत्योः
 ।^{१७} स्त्रिजिति ।^{१८} इन्द्रवज्रे च ।^{१९} ॥ ८ ॥

ताः प्रजाः प्रजापतिमब्रुवन्कस्यै नु नः प्रतिष्ठाया असृष्टा
 इति ।^१ तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्यच्छुनासीरीयम् ।^२ तमाहरत् ।
 तेनायजत ।^३ तेनेष्टा प्रत्यतिष्ठत ।^४ तेन प्रतिष्ठाकामो यजेत ।^५
 शुनासीरीयः पशुरुपालम्भ्यः सवनीयस्य ।^६ सौरी वशानूबन्ध्याया
 उपालम्भ्यैवविधा ।^७ विंशतिं वैश्वदेवे ददाति ।^८ त्रिंशतं वरुण-
 प्रघासेषु ।^९ पद्माशतं साकमेधेषु ।^{१०} विंशतिं शुनासीरीये
 ।^{११} तद्विंशतिशतम् ।^{१२} विंशतिशतं वा ऋतोरहानि ।^{१३} तदृतु-
 माप्नोति ।^{१४} ऋतुना संवत्सरम् ।^{१५} ये च संवत्सरे कामाः
 ।^{१६} १२ । ॥ ८ ॥

पशुमस्तु चातुर्मास्येषु ।^१ पूर्वद्युः पाशुकं कर्म ।^२ अप-
 रेद्युर्वैश्वदेवः पशुः ।^३ पशुपुरोलाशमनु चातुर्मास्यदेवता यथा-
 पर्व ।^४ पाशुकः स्विष्टकृत् ।^५ निगमस्यानवर्जम् ।^६ यथास्थानं
 वाजिनम् ।^७ हृदयशूलान्तं संतिष्ठते ।^८ वारुणमारुतौ वरुण-
 प्रघासेषु ।^९ उत्तरे यूपमुच्छ्रयन्ति ।^{१०} माहेन्द्रशुनासीरीया
 उत्तरयोः ।^{११} यथास्थाना दृष्टयः ।^{१२} पित्र्या च ।^{१३}
 यथादेवतं वा पशवः ।^{१४} तद्वास्यातमेकादशिन्या ।^{१५} आनी-

कवतः सांतपनो गृहमेधीयः क्रौलिनो मैत्रश्च महाहविषि । १६ ।
 पर्वणिपर्वणि वा संस्थित ऐन्द्राग्नः । १७ । समानमनन्यत् । १८ । अथ-
 वायेकपर्वण्येकपशौ चैन्द्राग्ने पराञ्चि हवींषि । १९ । उपह्वयेलां पित्र्या
 । २० । अम्बकादूर्ध्वमनुयाजप्रभृति । मनोतादिपशूना वा । २१ ।
 सौमिकैः समानदक्षिणानि सर्वपशूनि । २२ । चातुर्मास्यपशूदक्षिणैः
 पाशुकानि । २३ । ॥ १० ॥

प्रत्यवरोहणीयः प्रतिष्ठाकामस्य । १ । संकल्पविक्रतो ज्योतिष्टोमः
 । २ । पशुबन्धः पशुकामस्य । ३ । एकादशस्तोमः । ४ । एकादशा-
 चरा त्रिष्टुप् । ५ । त्रैष्टुभाः पशवः । ६ । पशूनामेवाष्ट्यै । ७ । पित्र्या
 सोममभि यमुग्र तर्द एतायामोप गव्यन्त इन्द्रमिति निविद्वाने
 । ८ । ऊर्वं गव्यं महि गृणान इन्द्रैतायामोप गव्यन्त इन्द्रमिति
 गोसस्तवे तदेतस्याङ्गो रूपम् । ९ । उद्भिद्वलभिदोर्गोसवे च । १० । ॥ ११ ॥

अथातः सौत्रामणः । १ । इन्द्रो हायुष्कामस्तपस्तेपे ^२ स तपस्त-
 प्तेतं यज्ञकतुमपश्यसौत्रामणम् ^३ तमाहरत् ^४ तेजायजत ^५ तेनेष्ट्या
 दीर्घायुत्वमगच्छत् ^६ तमु ह भरद्वाजाय जौर्णाय प्रोवाच ^७ अनेन
 वा अहमिष्ट्या दीर्घायुत्वमगच्छमनेनापि त्वं यजेति ^८ तेन ह भर-
 द्वाज इष्ट्या सर्वायुत्वमगच्छत् ^९ सर्वमायुरेति य एवं वेद य उ
 चेनेन यजते । ^{१०} तस्य रथन्तरं पृष्ठम् । ^{११} अग्निष्टोमो यज्ञः
 । ^{१२} यथाश्रद्धं दक्षिणा । ^{१३} तस्य त्रीणि त्रिष्टुप्ति स्तोत्राणि
 । ^{१४} त्रीणि पञ्चदशानि । ^{१५} त्रीणि सप्तदशानि । ^{१६} त्रीण्येक-
 विंशानीति । ^{१७} उत्तरोत्तरितायै । ^{१८} उत्तरोत्तरावदीर्घायुत्वम-
 श्रवामहा इति । ^{१९} ११ । ॥ १२ ॥

तस्याश्विनो लोहो ऽजः सारस्वती मेषीति पशू उपालम्भ्यौ
 सवनीयस्य । १ । इन्द्राय सुत्राम्णे वशानूबन्ध्याया उपालम्भ्यैवविधा
 । २ । तद्यदेवं पशवो नियुक्ता भवन्ति नेत्सौचामण्या अयानीति
 । ३ । तस्य प्रातःसवनीयाननु पुरोलाशान्वाह्यतो ऽग्निमुपसमाधाय
 सुरासेमेन चरन्ति । ४ । तृतीयसवनीयाननु पुरोलाशान्वावित्रं
 द्वादशकपालं पुरोलाशं निर्वपति । ५ । ऐन्द्रमेकादशकपालम् । ६ ।
 वारुणं दशकपालम् । ७ । आवपनं वै सवनीयाः पुरोलाशा आव-
 पन एव तदावपति । ८ । अथ यदिन्द्राय सुत्राम्णे वशानूबन्ध्याया
 उपालम्भ्या भवतीन्द्रं वा अनु सुत्रामाणं सौचामणी संतिष्ठते । ^{१०}
 यैव सौचामण्याः संस्था तामेव तद्यज्ञस्य संस्थां करोति । ^{११}
 तं द्वैके ऽतिरात्रं कुर्वन्ति । ^{१२} । एकविंशस्तोमं बृहत्पृष्ठमुभय-
 सामानम् । ^{१३} । तस्य यद्वियजितो बृहत्पृष्ठस्य शस्तं तच्छस्तम्
 । ^{१४} । अत्र हविर्यज्ञाः सोमाः संतिष्ठन्ते । ^{१५} । ॥ १३ ॥

देवा ह पशुकामाश्चतुरो मासान्व्रतं चरित्वैतमुद्भिदं यज्ञकतु-
 मपश्यन् । ^१ तेनेष्टा पशूनापुः । ^२ तेन पशुकामो यजेत । ^३ उद्भिदेष्टा
 यदि मन्येत चिरान्मा पशव आगुरिति चतुरो मासान्व्रतं चरित्वा
 बलभिदा यजेत । ^४ चिप्रं हैनं पशव आयन्ति । ^५ । ॥ १४ ॥

गोसवेन पशुकामो यजेत । १ । षट्त्रिंशत्स्तोमेन । २ । षट्त्रिं-
 शदक्षरा बृहती । ३ । बार्हताः पशवः । ४ । पशूनामेवाष्टौ । ५ ।
 षट्त्रिंशत्सहस्रा दक्षिणा गोसवस्य । ६ । अयुतं वा । ७ । उक्थ्यो
 यज्ञः । ८ । ॥ १५ ॥

ऋतपेयेन तेजस्कामो यजेत । १ । द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः

। २ । मध्यमेनाङ्गुष्ठपर्वणौदुम्बरं चमसं मितं घृतस्य व्रतयेत् । ३ ।
 अयुजासु क्षीरौदनं दीक्षासु । ४ । सोमचमसो दक्षिणाभिषुतस्य
 । ५ । अतं सत्यं वदन्तो भक्षयेयुः । ६ । भृशुवः स्वरिति वा । ७ ।
 सगोत्राय वा ब्रह्मणे दद्यात् । ८ । जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय
 कथा महामवधत्कस्य हेतुरिति निविद्धाने । ९ । मन्दमान अता-
 दधि प्रजाया अतस्य हि गुरुधः सन्ति पूर्वोरित्यृतवती तदेतस्याङ्गो
 रूपम् । १० । ॥ १६ ॥

प्रजापतिरिमं लोकमीषंस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्भूः । तेनेष्टुमं
 लोकमाप्नोत् । तेनेमं लोकमीषन्यजेत । १ । ॥ १७ ॥

प्रजापतिरन्तरिक्षलोकमीषंस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्भुवः । तेने-
 द्युन्नरिक्षलोकमाप्नोत् । तेनान्तरिक्षलोकमीषन्यजेत । १ । ॥ १८ ॥

प्रजापतिरसुं लोकमीषंस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्सुः । तेनेष्टुसुं
 लोकमाप्नोत् । तेनासुं लोकमीषन्यजेत । १ । स्वरसामभ्यः शस्ताणि
 यथास्तोमम् । २ । आनुष्टुभानि च । ३ । ॥ १९ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यच्छुक्रस्तोमम् । तेनेष्टु
 तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । एकविंशतिः श्वेताश्वा
 दक्षिणा । २ । वैषुवतमहः । ३ । ॥ २० ॥

तीव्रसवः प्रजया पशुभिस्तीव्रस्य बुभूषतः । १ ।

अयं तीव्रस्तीव्रसदिन्द्र सोमो वज्रहत्याय हरिवो अस्य पाहि ।

वज्रं शिशानो जठरं वृणस्नानाष्टयं वृषभं तुममिन्द्रम् ॥

इति पुरस्तान्मरुत्वतीयस्य निविद्धानस्य । २ । तीव्रस्याभिवचस इति
 निष्केवस्ये । ३ । ॥ २१ ॥

ज्योतिः सूतसवः । १ । गौः स्यपतिसवः । २ । आयुर्यामणीसवः । ३ । संदंशानुस्तोमाविषुवज्जौ श्येनाजिरौ मृत्प्वन्तकौ चुरवपिशी-
 र्षच्छिदौ महः श्येनश्चाभिचरणीयाः । ४ । मन्युसूक्ते निविद्धाने
 लिङ्गकृपे । ५ । यत्पृष्ठेनाभिचरेयुस्तत्पृष्ठः प्राकृतो ऽभिचर्यमाणस्य
 । ६ । दधौ बृहद्ब्रह्मसाम । ७ । अभीवर्त इतरेषु । ८ । शिखरैः
 सदश्चक्रं भवति । ९ । कार्मुकाण्युपशेरते । १० । बाणवज्जिराग्नीध्रम्
 । ११ । धान्वनान्युपशेरते । १२ । शरमयं बर्हिः । १३ । बाधक इध्मः
 परिधयश्च । १४ । वैभीदको यूपः । १५ । उपतापिनौनां गवा-
 माज्यम् । १६ । अनुस्तरण्या गोश्चर्माधिषवणम् । १७ । शवनभ्ये अधि-
 षवणफलके । १८ । शवचस्वामापः संस्तुतास्ताभिर्वसतीवरीः पृञ्चन्ति
 । १९ । उपोतपर्षा अधिज्यधन्वानो लोहितोष्णीषा अस्मिबद्धाः
 प्रचरेयुः । २० । न हैतं कश्चनेशीतेयत्सो ऽद्वादशाहं जीवेत् । २१ ।
 न ह वै तं कश्चन स्मृणुते य एतैः प्रत्यभिचरति । २२ । सदः
 पाप्मानं दिषतश्चापजिघांसमानस्य । २३ । उपोत्तमाश्च शस्त्राणा-
 मुत्सृज्यन्ते । २४ । उपसदः प्रजाकामस्य पशुकामस्य च । २५ । उपो-
 त्तमाश्च शस्त्राणामुपजायन्ते । २६ । ॥ २२ ॥

देवासुराः समयतन्त^१ । ते देवा बृहस्पतिं पुरोहितमुपाधावनुप
 तं यज्ञक्रतुं जानीहि येनेष्ट्वासुरानभिभवेमहीति^२ । स एतमृषभं
 यज्ञक्रतुमपश्यत्^३ । तेनेष्ट्वासुरानभ्यभवन्^४ । तेन दिषतो भ्रातृव्या-
 नभिबुभूषन्त्यजेत ।^५ पञ्चदशस्तोमस्य सप्तदशो माध्यन्दिनः पव-
 मानस्तदस्य ऋषभरूपम् ।^६ पिबा सोममभि यमुग्र तर्दस्तमु
 वृद्धि यो अभिभूत्योजा इति निविद्धाने ।^७ यः शिप्रवानृषभो

यो मनीनां गीर्भिर्वर्धं वृषभं चर्षणीनामित्यृषभवती तदेतस्याङ्गो
रूपम् । ४ । ॥ २३ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्भोमानम् । तेनेष्ट्वा
तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । सप्तदशस्तोमस्यैकविंश
आर्भवः पवमानः । २ । एकविंशो वा एष य एष तपति तदेनं
स्वेन रूपेण समर्धयति । ३ । इमा उ त्वा पुस्तमस्येन्द्रं स्तवेति
निविद्धाने । ४ । सूर्येण वयुनवच्चकार स सूर्यः पर्युरु वरांभीति
सूर्याभिव्याहारे तदेतस्याङ्गो रूपम् । ५ । ॥ २४ ॥

वसिष्ठो हान्नाद्यकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्विराजम् । तेने-
ष्ट्वान्नाद्यमाप्नोत् । तेनान्नाद्यकामो यजेत । १ । पञ्चदशौ पूर्वा पव-
मानौ चिद्वन्तीतराणि । २ । स विराजमभिसंपद्यते । ३ । श्रीर्वि-
रालन्नाद्यं श्रियो विराजो ऽन्नाद्यस्योपाष्टौ । ४ । महस्वित्वमिन्द्र यत
एतांस्त्वं राजेन्द्र ये च देवा इत्यक्षरवैराजे निविद्धाने तदेतस्याङ्गो
रूपम् । ५ । ॥ २५ ॥

इन्द्रो ह स्वाराज्यकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्स्वराजम् । तेनेष्ट्वा
स्वाराज्यमाप्नोत् । तेन स्वाराज्यकामो यजेत । १ । सप्तदशौ पूर्वा
पवमानौ चिद्वन्तीतराणि । २ । ताश्चतस्रः स्तोत्रिया विराजमतिथन्ति
। ३ । ताभिः स्वाराज्यमाप्नोति । ४ । अक्षरवैराजे च । ५ । ॥ २६ ॥

उग्रना ह काथो ऽसुराणां पुरोहित आस । स ह देवाना-
मन्नमशित्वा परिदद्रे । स हैक्षत । कथं नु तेन यज्ञक्रतुना यजेयं
येनेष्ट्वा पाप्मानमपह्न्यामिति । १ । स एतमुग्रनस्तोमं यज्ञक्रतुमप-
श्यत् । २ । तेनेष्ट्वा पाप्मानमपाहत् । ३ । तेन पाप्मानमपजिघांसमानो यजेत

११. उदरव्याधितश्च । १२. त्रिवृत्प्रातःसवनम् । १३. ब्रह्म वै त्रिवृत् । १४. त्रिवृतैव तद्ब्रह्मणा पुरस्तात्पाप्मानमपाहत् । १५. सदशो माध्यन्दिनः । १६. सा विराट् । १७. विराजैव तन्मध्यतः पाप्मानमपाहत् । १८. त्रिवृत्तृतीयसवनम् । १९. ब्रह्म वै त्रिवृत् । २०. त्रिवृतैव तद्ब्रह्मणोपरिष्ठात्पाप्मानमपाहत् । २१. अयमाद्यौर्न य इन्द्रेति निविद्धाने । २२. उशना यत्सहस्रैरयातं वरिवस्त्रनुशने काव्यायेत्युशनवती तदेतस्याहो रूपम् । २३. ॥ २७ ॥

स हैचत । पाप्मानमपहत्य कथं नु तेन यज्ञक्रतुना यजेयं येनेष्टान्नाद्यमाप्नुयामिति । स एतमुत्तरमुशनस्तोमं यज्ञक्रतुमपश्यत् । तेनेष्टान्नाद्यमाप्नोत् । तेनान्नाद्यकामो यजेत । १. त्रिवृत्प्रातःसवनम् । २. ब्रह्म वै त्रिवृत् । ३. सदशो माध्यन्दिनः । ४. सा विरालन्नाद्यम् । ५. त्रिवृत्तृतीयसवनम् । ६. ब्रह्म वै त्रिवृत् । ७. त्रिवृतैव तद्ब्रह्मणोभयतो ऽन्नाद्यं परिगृह्यात्मन्नदधत् । ८. तथो एवैतद्यजमानस्त्रिवृतैव तद्ब्रह्मणोभयतो ऽन्नाद्यं परिगृह्यात्मन्धत्ते । ९. उशनवती च । १०. विविधश्चैवंस्तोमो ऽन्नाद्यकामस्य । ११. अक्षरवैराजे च । १२. सहस्रं शताश्वं दक्षिणा । १३. ॥ २८ ॥

इन्द्राग्नी वै देवेष्वहंश्रेयसे विवदेयाताम् । ते देवा ऊचुः । यदि वा इमावेवं विवदिष्येते अभि नो ऽसुरा भविष्यन्ति । उप तं यज्ञक्रतुं जानीम येनैनौ संशमयेमहौति । त एतं यज्ञक्रतुमपश्यन्निन्द्राग्न्योः कुलायम् । तेनैनौ समशमयन् । १. तेन ब्राह्मणश्च क्षत्रियश्च संयजेयातां यं पुरोधास्वमानः स्यात् । २. ब्रह्मक्षत्रे एव तत्तन्वौ संयजेते । ३. त्रिवृत्पञ्चदशौ स्तोमौ । ४. अग्निर्वै त्रिवृ-

दिन्द्रः पञ्चदशः ।^९ इन्द्राग्नी एव तत्तन्वौ समसृजताम् ।^{१०} तिष्ठा
हरी तसु दृहीति निविद्धाने ।^{११} अग्नेः पिब जिह्वया सोममि-
न्द्राग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेतिरित्येन्द्रे अग्निमती तदेतस्याक्तो
रूपम् ।^{१२} ॥ २६ ॥

मित्रावरुणयोर्वै वैराज्यमन्यतर ऐच्छत्स्वाराज्यमन्यतरः ।^१ तावेतं
यज्ञक्रतुमपश्यतां विराट्स्वराजम् ।^२ तेनेष्टु वैराज्यमन्यतर आग्ने-
त्स्वाराज्यमन्यतरः ।^३ अक्षरवैराजे च ।^४ ॥ ३० ॥

ज्येष्ठस्तोमः कनिष्ठकुलीनस्य ज्येष्ठ्यं कामयमानस्य । १ । सप्त-
दशो बहिष्पवमानः । २ । एष वै स्तोमानां ज्येष्ठः । ३ । तमेव
तद्यज्ञसुखे युनक्ति । ४ । जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय प्र वः सतां
ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमिति ज्येष्ठाभिव्याहारे निविद्धाने तदेतस्याक्तो
रूपम् । ५ । ॥ ३१ ॥

देवासुराः समयतन्त । ते देवा बृहस्पतिं पुरोहितमुपा-
धावन् ।^१ उप तं यज्ञक्रतुं जानीहि येनेष्ट्वासुरा नान्ववेयुरिति ।^२ स
एतं दुराशं यज्ञक्रतुमपश्यत् ।^३ तेनेष्ट्वासुरा नान्ववायन् ।^४ ततो वै
देवा अभवन्परासुराः ।^५ भवत्यात्मना परास्य द्वेष्टो य एवं वेद
।^६ १ । अपरपक्षे सौरीष्टिः पूर्वाह्णे । २ । चान्द्रमसौ सायम् ।^३ ३ । त्रिधुं
दद्राणं नवोनवः ।^४ ४ । सौवर्णः शतवलो दक्षिणा पूर्वस्याम् ।^५ ५ ।
राजत उत्तरस्याम् ।^६ ६ । भारद्वाजं षष्ठम् ।^७ ७ । तथा सुक्ते ।^८ ८ ।
स्तोत्रेस्तोत्रे स्तुते त्रिंशतं त्रिंशतं शतवलान्ददाति ।^९ ९ । यावदा
यजमानो हिरण्यस्येच्छेत् ।^{१०} १० । ॥ ३२ ॥

इन्द्रो ह्यपचितिकामस्यपस्त्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यदपचितिम् । तेने-

द्युपचितिमाप्नोत् । तेनापचितिकामो यजेत । १ । चतुर्विंशौ पूर्वा
 पवमानौ । २ । त्रिष्टुप्चदशान्याज्यानि । ३ । सप्तदशैकविंशानि षष्ठानि
 । ४ । त्रिणव आर्भवः पवमानः । ५ । एकविंशमग्निष्टोमसाम । ६ ।
 तस्य गायत्रीमभि प्रातःसवनं संतिष्ठते । ७ । गायत्रच्छन्दसो
 वसवः ^८ । तेनेन्द्रो वसुध्वपचितिमाश्रुतः ^९ । गायत्रच्छन्दसो ब्राह्मणाः ।
 तेनायं ब्राह्मणेष्वपचितिमश्रुते ^{१०} । त्रिष्टुभं माध्यन्दिनं सवनम्
 । ^{११} । त्रिष्टुप्छन्दसो रुद्राः ^{१२} । तेनेन्द्रो रुद्रेष्वपचितिमाश्रुतः
 । ^{१३} । त्रिष्टुप्छन्दसः क्षत्रियाः ^{१४} । तेनायं क्षत्रियेष्वपचितिमश्रुते
 । ^{१५} । जगतीं तृतीयसवनम् ^{१६} । जगच्छन्दस आदित्याः ^{१७} । तेनेन्द्र
 आदित्येष्वपचितिमाश्रुतः ^{१८} । जगच्छन्दसो विशः ^{१९} । तेनायं
 विश्वेष्वपचितिमश्रुते ^{२०} । १५ । वाचान्वाह वाचा शंसति वाचा यजति
 । १६ । वागनुष्टुप् ^{२१} । अनुष्टुप्छन्दसो विश्वे देवाः ^{२२} । तेनेन्द्रो
 विश्वेषु देवेष्वपचितिमाश्रुतः ^{२३} । अनुष्टुप्छन्दसः शूद्राः ^{२४} । तेनायं
 शूद्रेष्वपचितिमश्रुते ^{२५} । १६ । अश्वरथः स्वाङ्गकवचो वैयाघ्रपरिच्छद
 आर्क्षोपासङ्गो द्वैपधन्विः श्यावाश्वो दक्षिणा ^{२६} । अपचितिमता
 रूपेणापचितिमाप्नवानीति ^{२७} । १७ । इन्द्र सोमं सोमपत इन्द्रं सुवेति
 निविद्वाने इन्द्राभिव्याहारे । तदेतस्याङ्गो रूपम् ^{२८} । ॥ ३३ ॥

सूर्यो ह लिषिकामस्तपस्तप्तैतं यज्ञक्रतुमपश्यलिषिम् । तेनेष्ट्वा
 लिषिमाप्नोत् । तेन लिषिकामो यजेत । १ । अश्वरथः कांस्यकवचः
 श्वेताश्वो दक्षिणा । २ । लिषिमता रूपेण लिषिमाप्नवानीति । ३ ।
 सूर्याभिव्याहारे निविद्वाने ^४ । तदेतस्याङ्गो रूपम् ^५ । ॥ ३४ ॥

वरुणो ह दृष्टिकामस्तपस्तप्तैतं यज्ञक्रतुमपश्यदृष्टिम् । तेनेष्ट्वा

वृष्टिमाप्नोत् । तेन वृष्टिकामो यजेत । १ । उद्वां चतुर्वरुण सुप्रती-
कमिन्द्रावरुणा युवमध्वराय न इतीन्द्रावरुणाभिव्याहारे निविद्धाने ।
तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ३५ ॥

भानुमती ह तेजस्कामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यददित्यम् ।
तेनेष्टा तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । यं वै सृष्टं
स्वर्भानुः स्वर्भानोरध यदित्यादित्याभिव्याहारे निविद्धाने । तदे-
तस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ३६ ॥

इन्द्राविष्णुर्ह स्वर्गकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्स्वर्गम् । तेनेष्टा
स्वर्गमाप्नोत् । तेन स्वर्गकामो यजेत । १ । इन्द्राभिव्याहारे निवि-
द्धाने । तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ३७ ॥

देवासुराः समयतन्त^१ । ते देवा बृहस्पतिं पुरोहितमुपाधा-
वन्^२ । उप तौ यज्ञक्रतु जानीहि याभ्यामिष्टासुरान्विनुत्त्याभिभवे-
महीति^३ । स एतौ यज्ञक्रतु अपश्यद्विनुत्त्यभिभूती^४ । तान्विनुत्तिना
विनुत्त्याभिभूतिनाभ्यभवन् ।^५ । तस्य विनुत्तेः षलूर्ध्वाः पृष्ठयस्त्रोमाः
षलावृत्ता विष्वञ्चः स्त्रोमाः । २ । विष्वञ्चो वै भूत्वा विनुदन्तीति
। ३ । तद्विनुत्ते रूपम् ।^६ । अथाभिभूतेः षलूर्ध्वाः पृष्ठयस्त्रोमाः
षलावृत्ताः सम्यञ्चः स्त्रोमाः । ५ । सम्यञ्चो वै भूत्वाभिभवन्तीति
। ६ । तदभिभूते रूपम् ।^७ । यद्विश्वजितो बृहस्पृष्टस्य तदेनयोः
शस्त्रम् ।^८ । ॥ ३८ ॥

राशिमरायावन्नायकामस्य । १ । उत्तमौ हृन्दोमौ समूल्हात्
। २ । स्त्रीणां गवां सहस्रं दक्षिणे ददाति । ३ । पुंसामुत्तरे । ४ ।
तन्त्रं दीक्षोपसेदः । ५ । तथोदयनीया । ६ । यमावनूषौनगर्भौ वा

संयजेयाताम् । ७ । विघ्नः पाप्मानं दिषतश्चापजिघांसमानस्य । ८ ।
कथाशुभीयतदिदामीये वा निविद्धाने । ९ । भातयं दिषतश्चाप-
जिघांसमानस्य । १० । ॥ ३८ ॥

आदित्याश्च ह वा अङ्गिरसश्चास्यर्धन्तः^१ । वयं पूर्वं स्वर्गं लोक-
मेथ्याम इत्यादित्या वयमित्यङ्गिरसः^२ । ते ऽङ्गिरस आदित्येभ्यः
प्रोचुः । श्वः सुत्या नो याजयत न इति । तेषां हामिदूत
आस^३ । त आदित्या ऊचुः । यदि वा एते पूर्वं यक्ष्यन्तेते पूर्वं
स्वर्गं लोकं गमिष्यन्ति^४ । [अभि नो ऽसुरा भविष्यन्ति]^{(५)*} उप
तं यज्ञकतुं जानीम येन वयं पूर्वं यजेमहीति^{५(६)} । त एतं साद्यःक्रं
यज्ञकतुमपश्यन्^{६(७)} । तेनेष्टा पूर्वं स्वर्गं लोकमायन्^{७(८)} । तेन स्वर्गकामो
यजेत । १^{(८)(९)} । त्रिवृत्स्तोमः । २^{९(१०)} । रथन्तरं षष्ठम् । ३^{१०(११)} । तचक्रुः
शस्तम् । ४^{११(१२)} । अग्निष्टोमो यज्ञः । ५^{१२(१३)} । यवोर्वरा वेदिः । ६^{१३(१४)} । यव-
खल उत्तरवेदिः । ७^{१४(१५)} । लाङ्गलेषा यूपः । ८^{१५(१६)} । यवकलापिञ्चपालम्
। ९^{१६(१७)} । ईजानस्य कुलादसतीवर्यः । १०^{१७(१८)} । दृतिषु दधि वनीवाह्यन्ते
। ११^{१८(१९)} । ततो यत्सर्पिरुदैति तेन प्रचरन्ति । १२^{१९(२०)} । अश्वरथः सोम-
प्रवाकः । १३^{२०(२१)} । योजने ऽन्ततः । १४^{२१(२२)} । अश्वो दक्षिणा । १५^{२२(२३)} । पूर्वाह्णे
दीक्षणीया । १६^{२३(२४)} । अभ्ययं कर्माणि वर्तन्ते । १७^{२४(२५)} । अर्थलुप्तः प्रवर्गः
। १८^{२५(२६)} । तिस्रः पराचीरुपसदः । १९^{२६(२७)} । पुरोलाशो ऽग्नीषीमीयः
। २०^{२७(२८)} । सवनीयकाले समानतन्त्राः पशवः । २१^{२८(२९)} । आश्विनी वशा-
मूषन्ध्यायाः स्थाने । २२^{२९(३०)} । मैत्रावरुणा वा पयस्यया यजेत । २३^{३०(३१)} ।
अथो पूर्वप्रक्रान्तमनैच्छन् । २४^{३१(३२)} । ॥ ४० ॥

* The words in brackets are given only in some MSS. of the text. They are explained in one MSS. of the Commentary and omitted in the other.

एषैवोत्तरस्य विधा । १ । स्तोमा एवान्यथा । २ । अष्टादशाः
 पवमानास्त्रिंशन्तीतराणि । ३ । स एष उक्थ्यः प्रत्याहृतः । ४ । यो
 अग्निष्टोमे कामो य उक्थ्ये तयोरुभयोराष्ट्रै । ५ । गोधूमोर्वरा । ६ ।
 गोधूमखलः । ७ । गोधूमकलापिश्चषालम् । ८ । कुम्भ्या आपो
 वसतीर्वयः । ९ । अश्वः सोमप्रवाकः । १० । त्रैपदे ऽन्ततः । ११ ।
 वडवा दक्षिणा । १२ । ॥ ४१ ॥

एषैवोत्तरस्य विधा । १ । स्तोमा एवान्यथा । २ । चतुर्विंशाः
 पवमानास्त्रिंशन्तीतराणि । ३ । स एष वाजपेयः प्रत्याहृतः । ४ ।
 यः षोडशिनि कामो यो वाजपेये तयोरुभयोराष्ट्रै । ५ । यद्यस्य
 द्विषन्भ्रातृव्यो ऽनुक्रिया यजेत परिक्रिया यजेत । यदि परिक्रियो-
 क्रिया । ६ । एकचिकचिकैकाभ्यां ब्रह्मवर्चसकामो यजेत । ७ ।
 एकस्यां तिसृष्विति प्रथमस्य स्तोत्राणि भवन्ति । ८ । तिसृष्वेक-
 स्यामित्युत्तरस्य । ९ । ताश्चतुर्विंशतिः स्तोत्रियाः । १० । चतुर्विंशत्य-
 चरा गायत्री । ११ । तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री । १२ । तदाभ्यां तेजो
 ब्रह्मवर्चसमाप्नोति । १३ । तच्चक्रुप्रशस्तौ । १४ । अभिजिदभिजिगी-
 षतः । १५ । विश्वजिद्विश्वं जिगीषतः । १६ । त्रिसंस्थौ च तौ । १७ ।
 अग्निष्टोमौ भूत्वान्योन्यस्मिन्प्रत्यतिष्ठताम् । १८ । उक्थ्यौ भूत्वान्योन्य-
 स्मिन् । १९ । अतिरात्रौ भूत्वान्योन्यस्मिन् । २० । ॥ ४२ ॥

इन्द्रो वै नृञ्जिगीषंस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यन्वृजितम् । तेनेष्ट्वा
 नृनजयत् । तेन नृञ्जिगीषन्यजेत । १ । ॥ ४३ ॥

इन्द्रो वै पृतनाजं जिगीषंस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्पृतनाजितम् ।
 तेनेष्ट्वा पृतनाजमजयत् । तेन पृतनाजं जिगीषन्यजेत । १ । ॥ ४४ ॥

इन्द्रो वै सत्राजं जिगीषंस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्सत्राजितम् ।
तेनेष्टा सत्राजमजयत् । तेन सत्राजं जिगीषन्यजेत । १ । प्रथमा-
त्यहान्मध्यन्दिनेषु निविद्धानानि । २ । ॥ ४५ ॥

इन्द्रो वै धनं जिगीषंस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्भनजितम् । तेनेष्टा
धनमजयत् । तेन धनं जिगीषन्यजेत । १ । चतुर्विंशमहः । २ । ॥ ४६ ॥

इन्द्रो वै स्वर्जिगौषंस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्स्वर्जितम् । तेनेष्टा
स्वरजयत् । तेन स्वर्जिगौषन्यजेत । १ । उत्सन्नयज्ञ इव वा एष
यत्स्वर्जित् । २ । ॥ ४७ ॥

इन्द्रो वै सर्वं जिगीषंस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्सर्वजितम् ।
तेनेष्टा सर्वमजयत् । तेन सर्वं जिगीषन्यजेत । १ । महाव्रतीय-
महः । २ । ॥ ४८ ॥

इन्द्रो वै सर्वमुज्जिगीषंस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यदुज्जितम् ।
तेनेष्टा सर्वमुदजयत् । तेन सर्वमुज्जिगीषन्यजेत । १ । जनिष्ठा उग्रः
सहसे तुराय तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजा इति निविद्धाने । २ ।
ध्वान्तात्प्रपित्वाऽदरन्त गर्भा उत्तूर्वधाणं धृषता निनेयेत्युदतौ तदे-
तस्याक्रो रूपम् । ३ । ॥ ४९ ॥

इन्द्रो वै त्रिशीर्षाणं त्वाष्ट्रमहनत् । अरुन्मुखान्यतीन्सालावकेभ्यः
प्रायच्छत् ^२ तं सर्वाणि भूतान्यभ्याक्रोशन् ^३ स देवेभ्यः पार्श्वत इव
चचार ^४ ते देवा ऊचुः । यदि वा अयमेवं चरिष्यत्यभि नोऽसुरा
भविष्यन्ति ^५ उप तं यज्ञक्रतुं जानौम येनैनमुपाकृयेमहीति ^६ त
एतमुपह्वं यज्ञक्रतुमपश्यन् । तेनैनमुपाकृत्यन्त ^७ तेनावरुद्धो राजा
यजेत राष्ट्रमवजिगीषन् ^८ अह वैव गच्छति । ^९ इमा उ त्वा

पुस्तमस्य कारोर्ह्यं वीर हव्या हवन्ते य एक इद्व्यश्चर्षणीनामिति
हृतवती निविद्धाने ¹⁰ तदेतस्याक्तो रूपम् । ¹¹ ॥ ५० ॥

तमभेवाक्रोशन्नहर्जाततया वैतत्याथा वालक्ष्या ² सो ऽग्नये
सर्वाणि सवनानि प्रायच्छत् ³ तस्याग्निः सर्वामनहर्जाततां सर्वा
पापीमलक्ष्मीं निरदहत् ⁴ स यो ऽनहर्जातः स्याद्यं वा पापी
वागभिवदेत्सो ऽग्निष्टुता यजेत । तस्याग्निः सर्वामनहर्जाततां सर्वा
पापीमलक्ष्मीं निर्दहति य एवं वेद ⁵ य उ चैनेन यजते । ⁶ *
त्रिरुतोमेन त्रिष्टोमेन वा ब्रह्मवर्चसकामः । ⁷ चतुष्टोमेन प्रति-
ष्ठाकामः । ⁸ प्रातरनुवाकप्रभृति हारियोजनान्तं सर्वमाग्नेयम् । ⁹
यथार्थमूहः । ¹⁰ वचनात्प्रत्याम्नायः । ¹¹ अग्निं मन्ये पितरमिति
प्रतिपत्त्यातरनुवाकस्य । ¹² लिङ्गेषु उत्तरयोः क्रवोरग्निशब्दं कुर्वीत
। ¹³ प्र-देवचेत्युद्धृत्य सोमस्य मेति चतुर्दश । ¹⁴ तमोषधी-
रित्यवनीयमानासु । ¹⁵ और्वभृगुवदिति तिस्रो ऽम्बय इत्युद्धृत्य
। ¹⁶ उपप्रयन्तस्त्रीणि शतेति प्रथमे उत्तमा चाग्निमन्यनीयानाम्
। ¹⁷ अग्ने जुषस्व नो हविरिति प्रथमा चतुर्थी पञ्चमी च सव-
नीयानाम् । ¹⁸ दूतं वो विश्ववेदसमिति द्विदेवत्यानाम् । ¹⁹ ॥ ५१ ॥

अग्निमीले पुरोहितमित्युन्नीयमानेभ्यः । १ । अग्निं दूतमिति
सप्त प्रस्थितानाम् । २ । उत्तराश्वतसो ऽक्कावाकसुक्तस्य स्थाने । ३ ।
अग्ने-दिव इति याज्याज्यस्य । ४ । उप त्वा जामथ ऐभिरग्ने कस्ते
जामिर्न योरुपब्दिरग्निर्वचाण्यग्ने सुतस्याग्ने धृतव्रतायेति प्रउगद्वचानि

* The commentary from this Sūtra up to 14, 52, 3 is wanting
in both MSS.

। ५। अग्ने विश्वेभिरग्निभिरिति यजति । ६। कस्ते जामिः कथा ते
अग्ने अङ्गिर इति स्तोत्रियानुरूपौ मैत्रावरुणस्य । ७। विपर्यस्तौ तु
माध्यन्दिने । ८। अग्निर्वचाणौति ब्राह्मणाच्छंसिनः । ९। अग्नि-
र्मूर्धेत्यच्छावाकस्य । १०। अर्चन्तस्वेति मैत्रावरुणस्य । ११। उत्तरं
ब्राह्मणाच्छंसिनः । १२। अग्ने धृतव्रतायेति षलच्छावाकस्य । १३।
उत्तमाभिर्यजन्ति । १४। ॥ ५२ ॥

अग्निं वो देवमित्युन्नीयमानेभ्यः । १। प्र वः शुक्रायेति सप्त
प्रस्थितानाम् । २। उत्तरे मरुत्वतीयग्रहस्य । ३। विशोविशो वस्त्व-
मग्ने यज्ञानामिति प्रतिपदनुचरौ मरुत्वतीयस्य । ४। अग्न आ
याह्यग्निभिः प्र वो यङ्गमिति प्रगाथौ । ५। अग्निं न मा मथितं
त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा च्षिरित्येकपातिनीनाम् । ६। अग्ने स
क्षेपदिति निविद्धानम् । ७। उत्तमा याज्या । ८। ॥ ५३ ॥

पाहि नो अग्न एकया पाहि नो अग्ने रक्षस इति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ निष्केवल्यस्य । १। प्र ते अग्ने हविश्वतीमिति
धाया । २। एना वो अग्निमिति प्रगाथः । ३। यथा हेतरिति
निविद्धानम् । ४। अग्निं नर इति याज्या । ५। ॥ ५४ ॥

अग्निमग्निं वो अग्निगुमग्ने जरितरिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
ब्राह्मणाच्छंसिनः । १। अक्षा नः शीरशोचिषमित्यच्छावाकस्य । २।
अग्ने विवस्वत्वमग्ने गृहपतिस्त्वमित्सप्रथा इत्यनुपूर्वं प्रगाथाः । ३।
यजस्व हेतरिति च सूक्तानि । ४। उत्तमाभिर्यजन्ति । ५। ॥ ५५ ॥

अगन्म महेत्यादित्यग्रहस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या । १। ऊर्ध्वं
ऊ षु णो अध्वरस्य हेतरिति नवोन्नीयमानेभ्यः । २। उत्तरे

हारियोजनस्य । ३ । त्वामग्न च्छतायव इति सप्त प्रस्थितानाम् । ४ ।
 एति प्र हेतेति सावित्रग्रहस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या । ५ । इयं
 ते नव्यस्यश्वं न त्वेति प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । ६ । त्वमग्ने द्रविणोदा
 इति तिस्रः सावित्रस्य । ७ । आर्भवस्योत्तरास्त्रिस्रः । ८ । चतस्रो
 द्यावापृथिवीयस्य । ९ । षलादितो वैश्वदेवस्य । १० । अबोधि जार
 इति वायव्यायाः । ११ । जुषस्य सप्रथस्तममिति सुरूपकृत्वोः । १२ ।
 समिद्धो अग्निर्दिवीति तिस्र एकपातिनीनाम् । १३ । तदद्य वाच
 इति पञ्चजनीयायाः । १४ । यज्ञेन वर्धतेति याज्या । १५ ॥ ५६ ॥

अभि प्रवन्तेति घृतस्य । १ । उत्तरा सौम्यस्य । २ । आ वो
 राजानमिति रौद्र्याः । ३ । वसुं न चित्रमहमिति मारुतस्य । ४ ।
 आ नो यज्ञं दिविस्पृशमा नो वायवित्यग्निष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानु-
 रूपौ प्रगाथौ । ५ । नित्यौ वा । ६ । अप्सव इत्यापोहिष्ठीयानाम्
 । ७ । तं देवा बुध इति वैश्वदेव्याः । ८ । इममू षु वो अतिथि-
 सुषर्बुधमिति चतस्रो देवानांपत्नीनां राकायाश्च । ९ । ऊवे वः
 सुद्योत्मानमिति तिस्रो उत्तरपङ्क्तौनाम् । १० । त्रिमूर्धानमिति तिस्रः
 पैत्रीणाम् । ११ । कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोरिति तिस्रो
 यामीनाम् । १२ । मथीयदीमिति तिस्रः स्वादुष्किलीयानाम् । १३ ।
 उत्तरयोरुत्तरे । १४ । एवाग्निर्गतमेभिरिति परिधानीया । १५ ।
 ग्रहेष्वविकृतेषु तिष्ठा हरी तसु पृहोति निविद्धाने । १६ । अनङ्गा-
 न्हिरण्यं वा दक्षिणा । १७ । एतद्वाग्नेयं रूपम् । १८ । उत्थाय
 चाग्निष्टोमः । १९ । आ ह वा एष सर्वाभ्यो देवताभ्यो वक्ष्यते यो
 ऽग्निष्टुता यजते । २० ॥ ५७ ॥

इन्द्रो ह बलकामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्विन्द्रस्तुतम् । तेनेष्टा
बलमाप्नोत् । तेन बलकामो यजेत । १ । इन्द्राभिव्याहारे निवि-
द्धाने तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ५८ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यत्सूर्यस्तुतम् । तेनेष्टा
तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । सूर्याभिव्याहारे
निविद्धाने तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ५९ ॥

विश्वे ह देवाः प्रजातिकामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यन्विश्वदेव-
स्तुतम् । तेनेष्टा प्राजायन्त । तेन प्रजातिकामो यजेत । १ । इमा
उ ला पुरुतमस्य वृषा मद इन्द्र इति निविद्धाने । २ । प्रोतये
वरुणं मित्रमिन्द्रं मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषेति विश्वदेवाभिव्याहारे
तदेतस्याङ्गो रूपम् । ३ । ॥ ६० ॥

गोतमो ह ब्रह्मवर्चसकामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्गोतमस्य चतु-
रुत्तरस्तोमम् । तेनेष्टा ब्रह्मवर्चसमाप्नोत् । तेन ब्रह्मवर्चमकामो यजेत
। १ । चतसृषु बहिष्पवमानः । २ । अष्टास्वष्टास्वाज्यानि । ३ । द्वाद-
शसु माध्यन्दिनः पवमानः । ४ । षोडशसु षोडशसु पृष्ठानि । ५ ।
विंशत्यामार्भवः पवमानः । ६ । चतुर्विंशमग्निष्टोमसाम । ७ । सामा-
न्तरूक्थयः । ८ । ॥ ६१ ॥

पञ्चशरदीयः । १ । मरुतो हाये ऽनपिसोमपीथा आसुः । ते
यन्नेन्द्रं मरुतः पुपुवुस्तदेनानिन्द्रः सोमपीथे ऽज्वाभेजे ^१ स यो
ऽनपिसोमपीथः स्याद्यो वा मरुतां सलोकतां सायुज्यमौषेत सो
ऽनेन यजेत । ^२ पञ्चोत्ताणः पञ्च शरदो मरुद्भ्यः प्रोक्षिताश्चरन्ति ।
ते सवनीयस्योपालभ्याः । ^३ ॥ ६२ ॥

ऋषिस्तोमाः । १ । गीतमो ह ब्रह्मवर्चसकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञ-
क्रतुमपश्यत् ^२ तेनेष्टा ब्रह्मवर्चसमाप्नोत् ^३ तेन ब्रह्मवर्चसकामो
यजेत । २ । ॥ ६३ ॥

भरद्वाजो ह बलकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत् ^१ तेनेष्टा बल-
माप्नोत् ^२ तेन बलकामो यजेत । १ । ॥ ६४ ॥

अविर्हं प्रजातिकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत् ^१ तेनेष्टा प्राजा-
यत् ^२ तेन प्रजातिकामो यजेत । १ । ॥ ६५ ॥

वसिष्ठो हान्नाद्यकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत् ^१ तेनेष्टान्ना-
द्यमाप्नोत् ^२ तेनान्नाद्यकामो यजेत । १ । ॥ ६६ ॥

जमदग्निर्हं पशुकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत् ^१ तेनेष्टा पशु-
नाप्नोत् ^२ तेन पशुकामो यजेत । १ । ॥ ६७ ॥

प्रजापतिर्हं प्रजातिकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपश्यत् ^१ तेनेष्टा
प्राजायत् ^२ तेन प्रजातिकामो यजेत । १ । पृष्ठ्याहान्यनुपूर्वम्
। २ । ॥ ६८ ॥

ब्राह्मस्तोमाः । १ । वसवो ह स्वर्गकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतुन-
पश्यन्ब्राह्मस्तोमान् ^२ तैरिष्टा स्वर्गमापुः ^३ तैः स्वर्गकामो यजेत
। २ । ॥ ६९ ॥

मित्रावरुणयोरश्विनोर्वसूनां मरुतां विश्वेषां देवानाम् । १ ।
समूल्हात्पृष्ठ्याच्छस्तम् । २ । ॥ ७० ॥

उत्क्रान्तिरतिरात्रः । १ । इन्द्राविष्णू वै स्वर्गकामौ तपस्तप्त्रैतं
यज्ञक्रतुमपश्यतामुत्क्रान्तिम् ^२ तेनेष्टा स्वर्गं लोकमुदाक्रामताम् ^३ तेन
स्वर्गकामो यजेत । २ । इमा उ त्वा पुरतमस्य द्यौर्नय इन्द्रेति निवि-

द्वाने ।^५। प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरग्धिं हनृजीषिन्विष्णुना सवान
इति विष्णुन्यङ्गे तदेतस्याङ्गो रूपम् ।^६। ॥ ७१ ॥

मित्रावरुणयोरश्विनोर्वसूनां मरुतां साध्यानामाप्यानां विश्वसृजां
भूतकृतां ज्येष्ठानां मध्यमानां कनिष्ठानां च । १ । चतुर्दशः स्तोमः
। २ । विष्टुः सप्रतोदः सेषुधन्वा दक्षिणा । ३ । एतेषां देवगणानां
समूल्हाद्दशरात्राच्छस्त्रम् । ४ । ॥ ७२ ॥

ब्राह्म्यस्तोमानाम् । १ । नवानां नाकमदां च । २ । चषालमुख-
तरसपुरोलाशोरनिष्टुसवब्रह्मसवत्तत्रसवभूमिसवौषधिसवौदनसववनस्य-
तिसवानां च । ३ । ॥ ७३ ॥

प्रजापतिर्ह परमेष्ठी प्रतिष्ठाकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञकृतुमपश्यद्दश-
ममहः ।^१ तेनेष्टा प्रत्यतिष्ठत ^२ तेन प्रतिष्ठाकामो यजेत ।^३ । ॥ ७४ ॥

ऋतुस्तोमाः । १ । ऋतवो ह स्वर्गकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञकृतूनप-
श्यन्वट् ^२ तैरिष्ट्वा स्वर्गमापुः ^३ तैः स्वर्गकामो यजेत ।^४ । ॥ ७५ ।

मासस्तोमाः । १ । मासा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञकृतून-
पश्यन्वादश । तैरिष्ट्वान्नाद्यमापुः ^२ तैरन्नाद्यकामो यजेत ।^३ । ॥ ७६ ॥

अर्धमासस्तोमाः । १ । अर्धमासा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञ-
कृतूनपश्यन्वत्तुर्विंशतिम् ^३ तैरिष्ट्वान्नाद्यमापुः ^४ तैरन्नाद्यकामो यजेत
।^५ । ॥ ७७ ॥

नक्षत्रस्तोमाः । १ । नक्षत्राणि ह तेजस्कामानि तपस्तप्त्रैतान्यज्ञ-
कृतूनपश्यन्सप्तविंशतिम् । तैरिष्ट्वा तेज आपुः । तैस्तेजस्कामो यजेत
। १ । ॥ ७८ ॥

अहोरात्रस्तोमाः । १ । अहोरात्रा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञ-

क्रतूनपश्यन्सप्तविंशतिशतानि । तैरिष्ट्वान्नाद्यमापुः ^२ । तैरन्नाद्यकामो
यजेत । ३ । ॥ ७६ ॥

सुहृत्स्तोमाः । १ । सुहृता हान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतू-
नपश्यन्दशसहस्राण्यष्टौ च शतानि ^२ । तैरिष्ट्वान्नाद्यमापुः ^३ । तैरन्ना-
द्यकामो यजेत । ४ । ॥ ८० ॥

निमेषस्तोमाः । १ । निमेषा हाचितिकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतू-
नपश्यन्दशायुतान्यष्टौ च सहस्राणि । तैरिष्ट्वान्नाद्यमापुः । तैरचिति-
कामो यजेत । २ । ॥ ८१ ॥

ध्वंसिस्तोमाः । १ । ध्वंसयो हानन्तकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतू-
नपश्यन्दशप्रयुतान्यष्टौ चायुतानि ^२ । तैरिष्ट्वानन्तमापुः ^३ । तैरनन्तकामो
यजेत । ४ । ॥ ८२ ॥

दिशां स्तोमाः । १ । दिशो हानन्तकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतू-
नपश्यन्श्चतुरः । तैरिष्ट्वानन्तमापुः । तैरनन्तकामो यजेत । २ । ॥ ८३ ॥

अवान्तरदिशां स्तोमाः । १ । अवान्तरदिशो हानन्तकामास्तप-
स्तप्त्रैतान्यज्ञक्रतूनपश्यन्श्चतुरः । तैरिष्ट्वानन्तमापुः । तैरनन्तकामो यजेत
। २ । त एते बृहद्रथन्तरपृष्ठाः स्युः । ३ । ऐकादिकशस्ताः । ४ ।
कथाशुभीयतदिदामीये वा निविद्धाने । ५ । दिक्षु दिशां स्तोमा
अवान्तरदिक्ष्वान्तरदिशामवान्तरदिशाम् । ६ । ॥ ८४ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे चतुर्दशोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

शरदि वाजपेयः । १ । अन्नाद्यकामस्य । २ । वाजेन यज्यमाणः
 पुरस्तात्संवत्सरं पेयैर्यज्ञक्रतुभिर्यजते । ३ । पानं वै पेयाः । अन्नं
 वाजः । ४ । पानं वै पूर्वमथान्नम् । ५ । तयोरुभयोरार्यौ । ६ ।
 द्वादशाम्निष्टोमाः । ७ । गोतमस्य वा चतुरन्तरस्तोमो व्यत्यासं प्राकृ-
 तेन । ८ । अपरियजमेके । ९ । इन्द्रो हैतेन यज्ञक्रतुनेष्टा बृह-
 स्पतिश्चान्नाद्यमापतुः । १० । तेनान्नाद्यकामो यजेत । ११ । अथो
 हैतेन वाजो लौक्य इष्टा सर्वाङ्कामानाप । तस्माद्वाजपेयः । १२ ।
 त्रयोदश दीक्षास्तिष्ठ उपसदः सुत्यं सप्तदशमहः । १३ । सप्तदशो वै
 प्रजापतिर्वाजपेयः । १४ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । १५ ।
 चतुरश्रो गोधूमचषालो वैल्वो यूपः सप्तदशारत्निः । १६ । सप्तदशो
 वै प्रजापतिर्वाजपेयः । १७ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । १७-
 सप्तदशाम्नीषोमीयाः । १८ । तेषां समानं चरणम् । १९ । आ य
 ऐन्द्राग्र ऐन्द्रो वृष्णिः । सारस्वती मेघी । मरुद्भ्य उज्ज्वेभ्यो ब्रशा
 वृश्निः पञ्चमी क्रतुपशूनाम् । २० । सप्तदश प्राजापत्याः श्यामास्त-
 परा लघुदिन उपालम्भ्याः । २१ । सवनीयानां तन्त्रं पर्यग्निकर-
 णान्तम् । २२ । ब्रह्मसान्नालभ्यन्ते । २३ । आभ्रगुरावर्तत स्तोक्याश्च
 । २४ । प्राप्ता अग्निं भरतोवध्यगोहमिति तन्त्रमुत्तमः प्रयाजः
 परिवाप्यौ च । २५ । ऊर्ध्वं प्रदानं हारियोजनात् । २६ । वनस्पति-
 प्रभृतीन्यङ्गान्युत्थयेरन् । २७ । दृष्टेषु वानुयाजेषु । २८ । स्वकाला

वा । ^{२९} । सप्तदशः स्तोमः । ^{३०} । वैराजमाज्यम् । ^{३१} । घृतस्तोमीयं
 वा । ^{३२} । माधुच्छन्दसः प्रउगः । ^{३३} । अन्नं वै विराट् । घृतमन्नम्
 । ^{३४} । रसो माधुच्छन्दसः प्रउगः । ^{३५} । अन्नेन तद्रसं दधाति
 । ^{३६} । ऐकाहिकं वा । ^{३७} । प्रतिष्ठा वा एकाहः । ^{३८} । प्रति-
 ष्ठित्या एव । ^{३९} ॥ १ ॥

त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुभ इत्यतिच्छन्दसा मरु-
 त्वतीयं प्रतिपद्यते । ^१ । प्राजापत्यं वै छन्दो ऽतिच्छन्दाः । २ । प्रजा-
 पतिर्वाजपेयः । ३ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^४ । आ त्वा
 रथं यथोतय इत्येव प्रतिपद्येत । ^५ । प्राजापत्यं वै छन्दो ऽनुष्टुप्
 । ६ । प्रजापतिर्वाजपेयः । ७ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^८ ।
 कथा शुभा सवयसः सनीला इति मरुत्वतीयं । कदत्कयाशुभी-
 यम् । ९ । को वै प्रजापतिर्वाजपेयः । १० । तदेनं स्वेन रूपेण
 समर्धयति । ^{११} । बार्हस्पत्यो नैवारः सप्तदशशरावः । १२ । सप्तदशो
 वै प्रजापतिर्वाजपेयः । १३ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{१४} ।
 सो ऽन्तरेण निष्केवल्यमरुत्वतीये । बृहस्पतिसवे च । ^{१५} । तत्रा-
 भिषिच्यते प्राक् स्विष्टकृतः । ^{१६} । तस्य प्रदानं स्विष्टकृदिलं च
 । ^{१७} । तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति निष्केवल्यम् । ^{१८} । यज्ञो वै
 भुवनेषु ज्येष्ठः । १९ । यज्ञ उ वै प्रजापतिर्वाजपेयः । २० । तदेनं
 स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{२१} । अनुचरप्रभृति षष्ठात्तृतीयसवनम्
 । ^{२२} । प्राजापत्यं वै षष्ठमहः । २३ । प्रजापतिर्वाजपेयः । २४ ।
 तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{२५} । विषुवतो वा । ^{२६} । रोहो
 वै विषुवान् । ^{२७} । रोहो वाजपेयः । २८ । तदेनं स्वेन रूपेण

समर्धयति । २६^{१६} । ऐकादिकं वा । २० । प्रतिष्ठा वा एकाहः । २१ ।
प्रतिष्ठित्या एव । २२^{१७} । ॥ २ ॥

तत्र पुरस्तादानोभद्रीयस्य मधुनाद्यौ विद्धरेदिति पैङ्ग्यम् । १ ।
इमं महे विदध्यायोषसः पूर्वा इत्यृक्कः । २ । ते यदि चित्रवती-
अग्निष्टोमसाम कुर्युस्त्वं^३ नश्चित्र उत्थाग्ने विवस्वदिति स्तोत्रियानुरूपौ
प्रगाथौ । ३ । ऊर्ध्वं षोडशिनो ऽतिरिक्तोक्त्यम् । ४^५ । प्र तत्ते अद्य
शिपिविष्ट प्र तद्विष्णुरिति स्तोत्रियानुरूपौ । ५^६ । ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं
पुरस्तादिति द्वे । ६ ।

धीती वा ये अनयन्वाचो अयं मनसा वा ये ऽवदन्वृतानि ।

तृतीयेन ब्रह्मणा संविदानास्तुरीयेण मन्वत नाम धेनोः ॥ ७ ।
वेनस्तत्पश्यदिति पञ्च । ८ । अयं वेन इति वा । ९ । तं प्रलथेति
त्रयोदशानामुत्तमां परिश्रित्याह्वय दूरोद्दणं यथा विधुवति । १० ।
उत्तमासुपसंशस्य^{११} यज्ञो बभूवेति परिधाय प्रजापत इति यजति
। ११^{१२} । सप्तदश गवां शतानि ददाति । १२ । सप्तदश वाससाम् । १३ ।
सप्तदश यानानि युक्तानि रथान्दस्तिनो निष्कान्दुन्दुभीन् । १४^{१३} । तानि
सप्त सप्तदशानि भवन्ति । १५ । स आप्तोवाजपेयः । १६^{१४} । वयसोव-
यसः सप्तदशसप्तदशेति कुरूवाजपेयः । १७^{१५} । ॥ ३ ॥

वाजपेयेनेष्टा बृहस्पतिसवः । १ । तेजस्कामस्य ब्रह्मवर्चसकामस्य
च । २ । रोहो वै वाजपेयस्तेजो ब्रह्मवर्चसं बृहस्पतिसवः । ३ । तत्ते-
जसि ब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठति । ४ । त्रिष्टस्त्रोमः । ५ । रथन्तरं पृष्ठम्
। ६ । तचक्रुप्तं शस्त्रम् । ७ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ८ । यस्तस्मिन्नेति
चतस्रो ऽनुपूर्वं पुरस्तात्सूक्तानामेकैकां निष्केवल्यप्रभृतिषु । ९ । त्रय-

स्तिंशदक्षिणा । १० । अनुसवनमेकादशैकादश । ११ । अनुबन्ध्यस्य
वपायां संस्थितायां वडवां ब्रह्मणे ऽनुशिष्टम् । १२ । ॥ ४ ॥

प्रजापतिर्ह देवान्ष्टुता तेभ्य एतदन्नपानं ससृज एतान्यज्ञान् ।
अग्निष्टोमं प्रथमम्^२ स एनान्नान्वभवत्^३ अथात्यग्निष्टोमम्^४ स
एनान्नान्वभवत्^५ अथोक्थ्यम्^६ स एनान्नान्वभवत्^७ अथ षोडशिनम्^८
स एनान्नान्वभवत्^९ अथ वाजपेयम्^{१०} स एनान्नान्वभवत्^{११}
अथातिरात्रम्^{१२} स एनान्नान्वभवत्^{१३} अथाप्नोर्ध्यामाणम्^{१४} स एना-
नन्वभवत्^{१५} । तस्य त्रयस्तिंशत्सोत्राणि^{१६} । त्रयस्तिंशच्छस्ताणि^{१७}
। त्रयस्तिंशदुक्थ्याङ्गतयः^{१८} । त्रयस्तिंशदै सर्वे देवाः^{१९} ।
तदेनाम्स्तोत्रैः शस्त्रैरुक्थ्याङ्गतिभिरिति प्रत्येकं सर्वान्ग्रीणाति^{२०} ।
तस्य नव स्तोमाः^{२१} । नव पृष्ठानि^{२२} । षट् संस्थाः^{२३} । परि-
यहेण तानि चतुर्विंशतिः^{२४} । चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्धमासाः । ११ ।
संवत्सरस्यैवाष्टौ^{२५} । आप्नो वै वतायं यामो यो देवाँश्च संवत्सरं
चानुभवतीति । तस्मादाप्नोर्ध्यामः^{२६} । १३ । ॥ ५ ॥

ह्वान्दोमाः पवमानाः । १ । त्रित्यञ्चदशे सप्तदशैकविंशे चाज्यानि
। २ । त्रिणवानि पृष्ठानि । ३ । त्रयस्तिंशमग्निष्टोमसाम । ४ । य
आज्यानां स्तोमास्ते ऽतिरिक्तोक्थ्यानाम् । ५ । एतैर्वै प्रजापतिरुभयतो
ऽग्निष्टोमस्तोमैः सर्वान्कामानुभयतः परिगृह्यात्मन्नदधत् । ६ । तथो
एवैतद्यजमान एतैरेवोभयतो ऽग्निष्टोमस्तोमैः सर्वान्कामानुभयतः
परिगृह्यात्मन्धत्ते । ७ । विश्वजितः सर्वपृष्ठात्सहोत्रं प्रातःसवनम् । ८ ।
॥ ६ ॥

कयाशुभीयं चातुर्याङ्गिके चैकाहिकात्पूर्वाणीति मरुत्वतीयम्

। १ । बृहद्वैराजगर्भं होतुः पृष्ठं भवति रथन्तरं वा । २ । वामदेव्यं
 शाकरगर्भं मैत्रावरुणस्य । ३ । श्वेतं वैरूपगर्भं ब्राह्मणाच्छंसिनो नौधमं
 वा । ४ । कालेयं रैवतगर्भमच्छावाकस्य । ५ । गर्भं पूर्वं शंसेदिति हैक
 आञ्जरथात्मानमिति । ६ । आत्मानं त्वेव पूर्वं शंसेत् । ७ । आत्मानं वा
 अनूगर्भः । ८ । ऐकाहिकान्स्त्रोत्रियाञ्छ्वा विश्वजितः सर्वपृष्ठास्त्रोत्रि-
 याञ्छंसन्ति । ९ । तथानुरूपान् । १० । सामप्रगाथांश्च । ११ । ॥ ७ ॥

तदिदासीयं चातुर्याङ्गिके चैकाहिकात्पूर्वाणीति निष्केवल्यम्
 । १ । यानि पाञ्चमाङ्गिकानि मध्यनस्त्रीणि मैत्रावरुणस्यैकाहिकाभ्यां
 पूर्वाणि । २ । तार्तीयाङ्गिके ब्राह्मणाच्छंसिनः । ३ । अच्छावाकस्य
 षष्ठाङ्गिके । ४ । अनुचरप्रभृति षष्ठात्तृतीयसवनम् । ५ । आश्विना-
 दूर्ध्वमतिरिक्तोक्त्यानि । ६ । जराबोध जरमाण इति स्त्रोत्रियानुरूपौ
 होतुः । ७ । त्वसु वः सत्रासाहमिति मैत्रावरुणस्य । ८ । कं ते
 दाना असक्तं यदद्य कच वृत्रहन्ति ब्राह्मणाच्छंसिनः । ९ । तद्वो
 गाय स्त्रोत्रमिन्द्राय गायतेति वा । १० । इदं विष्णुरित्यच्छावाकस्य
 । ११ । उत्तरे च पूर्वा चानुरूपः । १२ । एषो उषा दूरादिहेवो-
 दीरायामा मे हवमित्यनुपूर्वं नवर्चानि । १३ । आ भातीति होतुः
 । १४ । उत्तरं मैत्रावरुणस्य । १५ । आ गोमतेति ब्राह्मणाच्छंसिनः
 । १६ । उत्तरमच्छावाकस्य । १७ । चेन्नस्य पतिनेति त्रयाणां तिस्रः
 परिधानीयाः । १८ । शं नो देवः सविता त्रायमाण इत्यच्छावाकस्य
 । १९ । इमे सोमस इमे मन्द्रासो ज्या यातं निवत आ नो
 गच्छन्तं हवनेति याज्याः । २० । पुराणमोकः सख्यं शिवं वामिति
 वानुपूर्वं चतस्रः । २१ । ॥ ८ ॥

यमस्रोमः । १ । यमो ह स्वर्गकामस्तपस्तपैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्य-
मस्तोमम्^२ । तमाहरत् । तेनायजत^३ । तेनेष्ट्वा स्वर्गमाप्नोत्^४ । तेन
स्वर्गकामो यजेत । ५ । स्तोत्रियानुरूपाञ्चस्त्राणामुद्धृत्य सामाता-
नांश्च । ६ । यावत्यस्ता भवन्ति तावत्यस्तदेवतास्तच्छन्दस उपजायन्ते
। ७ । परेथिवांसमिति पञ्चानां पुरस्तात्सूक्तानामेकैकां मध्यन्दिने
। ८ । ॥ ८ ॥

गायत्रः सर्वस्वारो मरणकामस्य स्वर्गकामस्य च । १ । त्रैष्टुभः
सर्वनिधनः प्रतिष्ठाकामस्य । २ । जागतः सर्वेलः पशुकामस्य च
। ३ । आनुष्टुभः सर्ववाङ्निधनः श्रुतकामस्य । ४ । प्रत्यक्षं संपदा
वा । ५ । नृजित्प्रभृतिभ्यो निविद्धानानि । ६ । ॥ १० ॥

वागकामयत । सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं परी-
यामिति^१ । सैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्वाचःसोमम्^२ । तमाहरत् । तेनायजत^३ ।
तेनेष्ट्वा सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येत्^४ । तथो
एवैतद्यजमानो यद्वाचःसोमेन यजते सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठ्यं स्वारा-
ज्यमाधिपत्यं पर्येति । ५ । शते बहिष्पवमानः । ६ । सहस्रं आज्यम्
। ७ । अयुते प्रयुते नियुते ऽर्बुदे न्यर्बुदे निखर्वादे समुद्रे सलिले ऽन्ये
ऽनन्य इति स्तोत्राणि । ८ । सर्वा ज्वचः प्रयुज्यन्ते ऽभ्यावर्तं स्तोमा-
तिशंसनाय । ९ । सामानि यजूंषि च । १० । उत्थाय चाग्निष्टोमः
। ११ । सहस्रं दक्षिणा वाचःसोमस्य । १२ । महायज्ञे । १३ । विनुत्य-
भिभृत्योः । १४ । सर्वजिद्वनजितोः । १५ । विश्वजिदभिजितोः । १६ ।
स्वर्जिदिन्द्रवज्रयोः । १७ । आप्तोर्थामे च । १८ । अनादेशे प्रकृति-
र्दक्षिणानाम् । १९ । ॥ ११ ॥

वरुणो ऽकामयत । सर्वेषां राज्यानां श्रेष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं
 परीयामिति^१ । स एतं यज्ञकतुमपश्यद्राजसूयम्^२ । तमाहरत् । तेना-
 यजत^३ । तेनेष्ट्वा सर्वेषां राज्यानां श्रेष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येत^४ । तथो
 एवेतद्यजमानो यद्राजसूयेन यजते सर्वेषां राज्यानां श्रेष्ठ्यं स्वारा-
 ज्यमाधिपत्यं पर्येति ।^५ । भार्गवो ह्येता ।^६ । ऐन्द्रापौष्णेन वस्ते-
 नेष्ट्वा माध्या अमावास्याया एकाह उपरिष्टादीन्ते^७ पवित्राय
 ।^८ । स एवायं चतुष्टोमो^९ रथन्तरष्टुष्टो^{१०} ऽग्निष्टोमः ।^{११} । एष
 एव पवित्रः । एतेन ह पूतः स्वमश्रुते ।^{१२} । अष्टम्यां सुत्यमहः
 ।^{१३} । दृष्टिभिः पत्रशेषम् ।^{१४} । फाल्गुन्यां प्रयुज्य चातुर्मास्यानि
 ।^{१५} । षण्मास्यं च पशुम् ।^{१६} । माध्यां शुनासीरीयम् ।^{१७} ।
 उत्तरं मासमिष्टिभिः ।^{१८} । फाल्गुन्यां दीक्षते ऽभिषेचनीयदश-
 पेयाभ्याम् ।^{१९} । द्वादश दौचास्त्रिषु उपसदः ।^{२०} । सुत्यं षोड-
 शमहः^{(२०) २१} । षोडशकलं वा ददं सर्वम् ।^{२२} । १५ । अस्यैव सर्व-
 स्याष्टौ^{(२१) २२} । १६ । ॥ १२ ॥

सह सोमौ क्रीणन्ति । १ । दशपेयस्य च तन्त्रमातिथ्यापर्यन्त-
 मूर्ध्वं चावभृथात् । २ । तमग्ने वरुण इत्याज्यं^३ वरुणन्यङ्गम् । ३ ।
 वरुणं ह्यभिषिञ्चन्ति ।^४ ।* चतुर्विंशान्मध्यन्दिनः । ५ । मैत्रावरुण-

* The division of Sūtra's is given for XV, 13 according to the manuscript belonging to the Berlin Royal Library, although this Msc. apparently does not contain the commentary of Varadattasuta Anartīya, but of a different author. But the only manuscript, containing Varadattasuta's commentary, which has become accessible to me, is too corrupted to be relied upon.

न्तरेण निष्केवल्यमरुत्वतीये । ६ । तत्राभिषिच्यते प्राक् स्विष्टकृतः । ७ । तस्याः प्रदानं स्विष्टकृदिलं च । ८ । द्वितीयादङ्गस्तृतीय-
 सवनम् । ९ । तदुक्त्यं संतिष्ठते । १० । पशवो वा उक्थयानि । ११ ।
 पशूनामेवाष्टौ । १२ । यन्त्यवभृथम् । १३ । क्रियते ऽवभृथकर्म । न
 स्नाति । १४ । कृष्णाजिनस्य दक्षिणं पूर्वपादमुदके ऽवधाय प्रत्या-
 हरन्ति वसनस्य वा दशाम् । १५ । ॥ १३ ॥

अथोत्तरं देवयजनमध्यवस्यति । १ । तत्संसृपामिष्टिभिर्यजते । २ ।
 दशभिर्दशरात्रम् । ३ । अथ सवित्रे प्रसवित्रे ^४ सवित्र आस-
 वित्रे ^५ सवित्रे सत्यप्रसवायेति ^६ सरस्वत्यै वाचे ^७ त्वष्ट्रे रूपेभ्यः ^८ पूष्णे
 पथिभ्यः ^९ इन्द्रायास्मै ^{१०} बृहस्पतये तेजसे ^{११} सोमाय राज्ञे ^{१२} विष्णवे
 शिपिविष्टायेति । ^{१३} दशम्यां दशपेयः । ^{१४} अपि वैताभिर्दशभि-
 र्देवताभिः प्रसर्पयुर्वा भक्षयेयुर्वा । ^{१५} सवित्रे प्रसवित्रे प्रसर्पाणौति
 वा ^{१६} सवित्र आसवित्रे भक्षयामीति वा । ^{१७} येषामुभयतः ओत्रिया
 दशपुरुषं ते याजयेयुः । ^{१८} शतं ब्राह्मणाः सोमं भक्षयन्ति । ^{१९}
 दशदशैकैकं चमसम् । ^{२०} तस्माद्दशपेयः । ^{२१} उत्थाय पञ्च-
 बिलश्चरुः । ^{२२} समाप्ते श्येनीपृषनीभ्यां पथौह्यैभ्यां गर्भिणीभ्या-
 मादित्या पूर्वा वैश्वदेवी वा मारुत्युत्तरा । ^{२३} ॥ १४ ॥

अथ सौत्रामणी । १ । आश्विनो लोहो ऽजः । २ । सारस्वती
 मेषी । ३ । इन्द्राय सुत्राम्ण ऋषभः । ४ । पर्यग्निकृतेषु सुरासोमेन
 चरन्ति । ५ ।

पवित्रेण पुनीहि मा शुक्लेण देव दीद्यत् ।

अग्ने क्रवा क्रतूरभि ॥

इति सुरां खवन्तीमुपतिष्ठन्ते । ६ । पिबदेवत्याभिर्वा । ७ । युवं
सुराममिति पुरोनुवाक्या । ८ । होता यक्षदश्विना सरस्वतीमिन्द्रं
सुत्रामाणमिति प्रैषः । ९ । सर्वानेके विकृतानामनन्ति । १० । तदु
तथा न कुर्यादासुरं तत् । ११ । पुत्रमिवेति याज्या । १२ ।

यमश्विना नमुचावासुरे दधि सरस्वत्यसुनोदिन्द्रियाय ।

इमं तं शुक्रं मधुमन्तमिन्द्रं सोमं राजानमिह भक्षयामि ॥

इति भक्षमन्तः सुरायाः । १३ । ब्राह्मणं सुरापं परिक्रीणीयादिति
भक्ष उपनीयते । १४ । ॥ १५ ॥

अत ऊर्ध्वं केशवपनौयः । १ । वैधातव्युदवसानीया । २ । आग्ना-
वैष्णव ऐन्द्रवैष्णवो वा । ३ । व्यष्टिरतो द्विरात्रः । ४ । अग्निष्टोमे
ऽतिरात्रश्च । ५ । वि वा एतस्मै ब्राह्मणायोच्छति यो वेदमनुब्रूते
। ६ । व्यु तस्मै चत्रियायोच्छति यो ऽभिषेकं प्राप्नोति । ७ । अथै-
तेन चत्रस्य धृतिना यजते । ८ । चतुष्टोमेन रथन्तरपृष्ठेनाग्निष्टोमेन
। ९ । तेनो ह त्रिष्टोमेन दृढद्युम्न आभिप्रतारिण ईजे । १० । तसु
ह ब्राह्मणो ऽनुव्याजहार ^{११} न चत्रस्य धृतिनायष्ट इममेव प्रति
समरं कुरवः कुरुनेत्राच्योयन्त इति । ^{१२} तदु किल तथैवास
यथैवेनं प्रोवाच । ^{१३} तस्मात्तु चतुष्टोमेनैव यजेत । ^{१४} प्रतिष्ठा
वै यज्ञानां चतुष्टोमः । १४ । प्रतिष्ठित्या एव । ^{१५} अयुतं दक्षिणा
। ^{१६} न ह वा एतस्माद्राष्ट्राच्च तस्यै विशो युवते यो ऽयुतं
ददाति । १७ । तदयुतस्यायुतत्वम् । १८ । शतं वा सहस्राणि
। १९ । ॥ १६ ॥

हरिश्चन्द्रो ह वैधस ऐच्छाको राजापुत्र आस । तस्य ह शतं

जाया बभूवुः । तामु ह पुत्रं न लेभे । तस्य ह पर्वतनारदौ गृह
ऊषतुः । स ह नारदं पप्रच्छ ।

यन्विमं पुत्रमिच्छन्ति ये च जानन्ति ये च न ।

किं स्त्रित्युत्रेण विन्दते तन्नः प्रब्रूहि नारद ॥ इति ।

स एकया पृष्ठो दशभिः प्रत्युवाच ।

अणमस्मिन्मनयत्यमृतत्वं च विन्दते ।

पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चैज्जीवतो मुखम् ॥

यावन्तः पृथिव्यां भोगा यावन्तो जातवेदसि ।

यावन्तो अमु प्राणिनां भूयान्पुत्रे पितुस्ततः ॥

अश्वत्पुत्रेण पितरो अत्यायन्वज्जलं तमः ।

आत्मा हि जज्ञ आत्मनः स इरावत्यतितारिणी ॥

किं नु मलं किमजिनं किमु अश्रूणि किं तपः ।

पुत्रं ब्रह्माण इच्छध्वं स वै लोको ऽवदावदः ॥

अन्नं ह प्राणः शरणं ह वासो रूपं हिरण्यं पशवो विवाहाः ।

सखा ह जाया कृपणं ह दुहिता ज्योतिर्ह पुत्रः परमे व्योमन् ॥

पतिर्जायां प्रविशति गर्भो भूत्वाथ मातरम् ।

तस्यां पुनर्नवो भूत्वा दशमे मासि जायते ॥

तज्जाया जाया भवति यदस्यां जायते पुनः ।

आभूतिरेषाभूतिर्बीजमेतन्निधीयते ॥

देवाश्चैतामृषयश्च तेजः समभरन्महत् ।

देवा मनुष्यान्ब्रुवन्नेषा वो जननौ पुनः ॥

एष पन्था विततो देवयानो येनाक्रमन्ते पुत्रिणो [ये] विश्वीकाः ।

तं पश्यन्ति पशवो वयांसि तस्मात्ते मात्रापि मिथुनं चरन्ति ॥

नापुत्रस्य लोको ऽस्तीति तत्सर्वं पशवो विदः ।

तस्मान्तु पुत्रो मातरं स्वसारं चाधिरोहति ॥ इति ॥ १७ ॥

स होवाच । स वै मे ब्रूहि यथा मे पुत्रो जायेतेति । तं होवाच ।
वरुणं राजानमुपधाव पुत्रो मे जायतां तेन त्वा यजा इति ।
तथेति । स वरुणं राजानमुपसमार । पुत्रो मे जायतां तेन त्वा
यजा इति । तथेति । तस्य ह पुत्रो जज्ञे रोहितो नाम । तं
वरुण उवाच । अजनि वै ते पुत्रो यजस्व मानेनेति । स होवाच ।
यदा वै पशुर्निर्दशो भवत्यथ स मेध्यो भवति निर्दशो न्वस्त्वथ
त्वा यजा इति । तथेति । स ह निर्दश आस । तं होवाच ।
निर्दशो वा अभूद्यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ता
जायन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य जायन्तामथ त्वा यजा
इति । तथेति । तस्य ह दन्ता जज्ञिरे । तं होवाच । अजत वा
अस्य दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः
पद्यन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य पद्यन्तामथ त्वा यजा
इति । तथेति । तस्य ह दन्ताः पेदिरे । तं होवाच । अपत्सत
वा अस्य दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः
पुनर्जायन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य पुनर्जायन्तामथ त्वा
यजा इति । तथेति । तस्य ह दन्ताः पुनर्जज्ञिरे । तं होवाच ।
अजत वा अस्य पुनर्दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा
वै चक्षिः संनाहं प्राप्नोत्यथ स मेध्यो भवति संनाहं नु प्राप्नोत्य
त्वा यजा इति । तथेति । स ह संनाहं प्राप । तं होवाच ।

प्रापद्वै मनाहं यजस्व मानेनेति । स तथेत्युक्त्वा पुत्रमामन्त्रयां चक्रे ।
ततायं वै मह्यं त्वामददाद्धन्त त्वयाहमिमं यजा इति । स नेत्युक्त्वा
धनुरादायारण्यमुपातस्थौ । स संवत्सरमरण्ये चचार । अथ हैह्वीकं
राजानं वरुणो जग्राह । तस्य हेादरं जज्ञे । तदु ह रोहितः
शुश्राव । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्ये-
त्योवाच । ॥ १८ ॥

नाना आन्ताय श्रीरस्तीति रोहित शुश्रुम ।

पापो निषद्वरो जन इन्द्र इच्चरतः सखा ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स द्वितीयं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

आस्ते भग आमीनस्त्वोर्ध्वस्तिष्ठति तिष्ठतः ।

श्रुते निपद्यमानस्य चराति चरतो भगः ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स तृतीयं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

कलिः शयानः पुरुषः संजिह्वानस्तु द्वापरः ।

उत्थितस्तेता भवति कृतं संपद्यते चरन् ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स चतुर्थं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

पुष्पिण्यौ चरतो जज्ञे भृष्णुरात्मा फलेग्रहिः ।

श्रैते [ऽस्य] सर्वे पाप्मानः अमेण प्रपथे हताः ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स पञ्चमं
संवत्सरमरणे चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

चरन्वै मधु विन्दति चरन्पक्वमुदम्बरम् ।

सूर्यस्य पश्य अमणं यो न तन्द्रयते चरन् ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स षष्ठं
संवत्सरमरणे चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

चरन्वै मधु विन्दत्यपचिन्वन्यरूपकम् ।

उत्तिष्ठन्विन्दते श्रियं न निषत्किंचनावति ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स सप्तमं
संवत्सरमरणे चचार । सो ऽजीगर्तं सौयवसिमृषिमशनायापरीतं
पुत्रं भक्षमाणमरणमुपेयाय ॥ १६ ॥

तस्य ह त्रयः पुत्रा आसुः शुनःपुच्छः शुनःशेषः शुनो-
लाङ्गूल इति । तं होवाच । ऋषे हन्ताहमेषामेकेनात्मानं निष्क्रीणा
अहं ते गर्वा शतं ददानीति । स ज्येष्ठं निगृह्णान् उवाच । न
न्विममिति । नो एवेममिति कनिष्ठं माता । तौ मध्यमे संपादयां
चक्रतुः शुनःशेषे । तस्य ह शतं दत्त्वा तमादाय सो ऽरण्याद्गाम-
मेयाय । पितरमेत्योवाच । तत हन्ताहमनेनात्मानं निष्क्रीणा
इति । स तथेत्युक्त्वा वरुणं राजानमामन्त्रयां चक्रे । अनेन त्वा
यजा इति । तथेति । श्रेयान्वै ब्राह्मणः क्षत्रियादिति । तस्मा

एतं राजसूयं यज्ञक्रतुं प्रोवाच । स एतं राजसूये पुरुषं पशु-
मालेभे ॥ २० ॥

तस्य ह विश्वामित्रो होतामायास्य उद्गाता जमदग्निध्वर्यु-
र्वसिष्ठो ब्रह्मा । तस्मा उपाकृताय नियोक्तारं न विविदुः । स
होवाचाजीगर्तः सौयवसिः । मह्यमपरं शतं दत्ताहमेनं नियोच्या-
मीति । तस्मा अपरं शतं ददुः । तं स नियुयोज । तस्मा उपा-
कृताय नियुक्ताय पर्यग्निकृताय विशास्तारं न विविदुः । स होवा-
चाजीगर्तः सौयवसिः । मह्यमपरं शतं दत्ताहमेनं विश्वमिष्यामीति ।
तस्मा अपरं शतं ददुः । सो ऽसिं निश्शान एयाय । अथ ह शुनः-
शेष ईक्षामास । अमानुषमिव वै मा विश्वमिष्यन्ति हन्त देवता
उपधावानीति ॥ २१ ॥

स प्रजापतिमेव प्रथमं देवतानामुपसमार कस्य नूनं कतमस्या-
मृतानामित्येतयर्चा । तं प्रजापतिरुवाच । अग्निर्वै नेदिष्ठो ऽसि
तमेवोपधावेति । सो ऽग्निमुपसमाराग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानामित्येत-
यर्चा । तमग्निरुवाच । सविता वै प्रमवानामीशे तमेवोपधावेति ।
स सवितारमुपसमाराभि त्वा देव सवितरित्येतेन त्वचेन । तं सवितो-
वाच । वरुणाय वै राज्ञे नियुक्तो ऽसि तमेवोपधावेति । स वरुणं
राजानमुपसमारात उत्तराभिरेकत्रिंशता । तं वरुण उवाच । अग्निर्वै
देवानां सुखं सहृदयं तं नु सुहृद्य त्वोत्सृज्यामीति । सो ऽग्निं
तुष्टावात उत्तराभिरेव द्वाविंशत्या । तमग्निरुवाच । विश्वान् देवा-
न्सुहृद्य त्वोत्सृज्यामीति । स विश्वान्देवान्सुष्टाव नमो महद्भ्यो नमो
अर्भकेभ्य इत्येतयर्चा । तं विश्वे देवा ऊचुः । इन्द्रं नु सुहृद्य त्वोत्सृ-

क्ष्याम इति । स इन्द्रं तुष्टाव यच्चिद्धि सत्य सोमपा इक्षेतेव
सूक्तेनोत्तरस्य च पञ्चदशभिः । तस्मा इन्द्रः स्तूयमानो मनसा हिर-
ण्यरथं ददौ । तमेतयर्चा प्रतीयाय शश्वदिन्द्र इति । तमिन्द्र
उवाच । अश्विनौ नु स्तुह्यथ लोत्सक्ष्यामीति । सो ऽश्विनौ
तुष्टावात उत्तरेण त्वचेन । तमश्विना ऊचतुः । उषमं नु स्तुह्यथ
लोत्सक्ष्याव इति । स उषमं तुष्टावात उत्तरेणैव त्वचेन । तस्य
ह स्मर्त्युक्त्यायां नितरां पाशो मुमुचे कनीय ऐत्वाकस्योदरं
बभूव । उत्तमायां ह स्मर्त्युक्त्यायां वि पाशो मुमुचे ऽगद ऐत्वाको
बभूव । अथ हैममृत्विज ऊचुः । त्वमेवैतस्याङ्गः संस्थामधिगच्छे ॥ २२ ॥

अथ हैममञ्जःसवं शुनःशेषो ददर्श । यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह
इति तमेताभिश्चतसृभिर्भिषुत्योच्छिष्टं चम्वोर्भरेति द्रोणकलशे
समवनिनाय । अथास्मिन्नवारश्च एतस्यैव सूक्तस्य पूर्वाभिश्चतसृ-
भिर्जुह्वां चकार । अथ हैममवमृत्विजमभ्यवनिनाय स त्वं नो अग्ने
ऽवमस्त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वानित्येताभ्यामृग्भ्याम् । अथ हैम-
मग्निमुपस्थापयामास शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्रादित्येतयर्चा ॥ २३ ॥

अथ ह शुनःशेषो विश्वामित्रस्योपस्थमाससार । तं होवा-
चाजीगर्तः सौयवमिः । पुनर्मे पुत्रं देहीति । नेति होवाच विश्वा-
मित्रः । देवा वा इमं मह्यमरासतेति । स ह देवरातो नाम वैश्वा-
मित्र आस । तं होवाचाजीगर्तः सौयवमिः । तं वै विङ्कयावहा
इति । तथेति ।

आङ्गिरसो जन्मनाम्याजीगर्तः श्रुतः कविः ।

क्षुधे पैतामहात्तन्तोर्मापगाः पुनरेहि माम् ॥ इति ।

स होवाच शुनःशेषः ।

अद्राक्षुस्त्वा शासहस्तं न यच्छूद्रेष्वलिप्तम् ।

गवां त्रीणि शतानि त्वमवणीया मदङ्गिरः ॥ इति ।

तं होवाचाजौगर्तः सौयवमिः ।

तद्वै मा तात तपति पापं कर्म मया कृतम् ।

तदहं निह्नुवे तुभ्यं प्रतियन्तु शता गवाम् ॥ इति ।

स होवाच शुनःशेषः ।

यः सकृत्पापकं कुर्यात्कुर्यादेनस्ततो ऽपरम् ।

मापगाः शौद्राद्यायादमंघेयं त्वया कृतम् ॥ इति ।

अमंघेयमिति वा अवोचदिति ह विश्वामित्र उपपपाद ॥ २४ ॥

भीम एव सौयवमिः शासेन विशिशामिषत् ।

अस्यान्मैतस्य पुत्रो भृर्ममैवोपेहि पुत्रताम् ॥ इति ।

स होवाच शुनःशेषः ।

स वै यथा नो जपया राजपुत्र तथा वद ।

यथैवाङ्गिरसः सन्नुपेयां तव पुत्रताम् ॥ इति ।

तं होवाच विश्वामित्रः ।

ज्येष्ठो मे त्वं पुत्राणां स्यास्तव श्रेष्ठा प्रजा स्यात् ।

उपेया दैवं मे दायं तेन वै त्वोपमन्त्रये ॥ इति ।

स होवाच शुनःशेषः ।

संजानानेषु वै ब्रूयाः मे सौहार्दाय मे श्रियै ।

यथाहं भरतर्षभोपेयां तव पुत्रताम् ॥ इति ।

अथ ह विश्वामित्रः पुत्रानामन्त्रयां चक्रे ॥ २५ ॥

मधुच्छन्दाः षट्णोतन ऋषभो रेणुरष्टकः ।

ये के च भ्रातरः स्या असौ ज्यैष्ठ्याय तिष्ठध्वम् ॥ इति ।

तस्य हैकशतं पुत्रा आसुः । पञ्चाशदेव ज्यायांसो मधुच्छन्दसः
पञ्चाशत्कनीयांसः । तद्ये ज्यायांसो न ते कुशलं मेनिरे । ताननु-
व्याजहार । अन्नं वः प्रजा भक्षीष्टेति । त एते । अन्धाः पुण्ड्राः
श्वरा मूचीपा इति । उदञ्चो बज्रदस्यवो वैश्यामित्रा दस्यूनां
भृयिष्ठा इत्युदाहरन्ति । अथ ये मधुच्छन्दःप्रभृतयः कनीयांसस्ते
कुशलं मेनिरे । स ह जगौ मधुच्छन्दाः ।

यं नः पिता संजानीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयम् ।

पुरस्तात्सर्वे कुर्महे त्वामन्वञ्चो वयं भ्रासि ॥ इति ।

अथ ह विश्वामित्रः प्रतीतः पुत्रांस्तुष्टाव ॥ २६ ॥

ते वै पुत्राः पशुमन्तः प्रजावन्तो भविष्यथ ।

ये मानं मे ऽनुगृह्णन्तो वीरवन्तमकर्त मा ॥

पुणत्रा वीरवन्तो देवरातेन गाथिनाः ।

सर्वे राध्यास्तु पुत्रा एष वस्तुदिवाचनः ॥

एष वः कुशिका वीरो देवरातस्तमन्वित ।

युष्मांश्च दायं चोपेतां विद्यां यामुत विद्मसि ॥

ते सम्यञ्चो वैश्यामित्राः सर्वे साकं सरातयः ।

देवराताय तस्थिरे ज्यैष्ठ्ये श्रेष्ठ्ये च गाथिनाः ॥

अधीयते देवरातो रिक्थयोरुभयोर्ऋषिः ।

जङ्गूनां चाधितस्थिरे दैवे वेदे च गाथिनाः ॥

तदेतच्छैनःशेषमाख्यानं परःशतर्गाथमपरिमितम् । तद्धोताभि-

षिक्तायाचष्टे । हिरण्यकशिपावासीन आचष्टे । हिरण्यकशिपावासीनः
 प्रतिगृणाति । ओमित्यृचः प्रतिमरः । एवं तथेति गाथायाः ।
 ओमिति वै देवं तथेति मानुषम् । देवेन चैवैनं तन्मानुषेण च
 सर्वस्मादेनसः संप्रमुञ्चति । तस्माद्यो राजाविजिती स्यादप्ययजमान
 आख्यापयेत्तैवैतच्छौनःशेषमाख्यानम् । न ह्यस्मिन्नल्पं चनैनः परि-
 शिष्यते । सहस्रमाख्यात्रे शतं प्रतिगरित्र एते चैवासने । पुत्रकामा
 ह्याप्याख्यापयन्ते । लभन्ते ह पुत्रान्भन्ते ह पुत्रान् ॥ २७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे पञ्चदशोऽध्यायः समाप्तः ।

आम् ।

प्रजापतिरकामयत । सर्वान्कामानाप्नुयां सर्वा व्यष्टीर्व्यश्रुवी-
 येति ।^१ स एतं त्रिरात्रं यज्ञक्रतुमपश्यदश्वमेधम्^२ । तमाहरत्^३ । तेना-
 यजत^४ तेनेष्टुा सर्वान्कामानाप्नोत्वर्वा व्यष्टीर्वाश्रुत^५ । तथो एवै-
 तद्यजमानो यदश्वमेधेन यजते सर्वान्कामानाप्नोति सर्वा व्यष्टी-
 र्व्यश्रुते ।^६ । महर्त्विग्भ्यो निर्वपति चतुरः पात्रानञ्जलीन्प्रसृतांश्च
 ।^७ । द्वादशविधम् ।^८ । द्वादश वै मासाः संवत्सरः । ४ । संवत्सर-
 स्यैवाष्टौ ।^९ । अथास्मा अर्ध्वर्युर्निष्कं प्रतिमुञ्चति ।^{१०} । सायमाहुतौ
 हुतायां जघनेन गार्हपत्यमुदङ्गावातया सह संविशति ।^{११} । अन्त-
 रोरू असंवर्तमानः शयीत ।^{१२} । अनेन तपसेमं स्वस्तिस्वत्सरं सम-
 श्रवामहा इति ।^{१३} । तं प्रातराहुतौ हुतायां ददाति ।^{१४} ।
 अथाग्नेयमष्टाकपालं पुरोलाशं निर्वपति ।^{१५} । अग्निर्वै देवानां
 मुखं मुखत एव तद्देवान्प्रीणाति ।^{१६} । अथ पूष्णे पथिकृते चरुं
 निर्वपति ।^{१७} । पूषा वै पथीनामधिपः । स्वस्त्ययनमेव तदश्वय
 करोति ।^{१८} । सर्वरुद्रमश्वं जवेन संपन्नं संवत्सरायोत्सृजन्ति सर्व-
 कामिनमन्वत्रात्रह्यर्थात् ।^{१९} । शतं राजपुत्राः कवचिनो राजन्या
 निषङ्गिणः स्रतयामणीनां पुत्रा उपवीतिनः चतसंगृहीहृणां पुत्रा
 दण्डिनो ऽनावर्तयन्तो ऽश्वं रज्जन्ति ।^{२०} । अथ सवित्रे प्रसवित्रे
 सवित्र आसवित्रे सवित्रे सत्यप्रसवायेति संवत्सरं हवींषि ।^{२१} ।

सविता वै प्रसविता स म इमं यज्ञं प्रसुवा इति ।^{२२} सविता
 वा आसविता स म इमं यज्ञमासुवा इति ।^{२३} सविता वै सत्य-
 प्रसवः स म इमं यज्ञं सत्येन प्रसवेन प्रसुवा इति ।^{२४} य इमा
 विश्वा जानात्या देवो यातु सविता सुरन्नो विश्वानि देव सवितः
 स घा नो देवः सविता विश्वदेवं न प्रमिये ।^{२५} होता च पारि-
 श्रवमाचष्टे ।^{२६} अध्वर्यो इत्यामन्त्रितो होयि होतरिति सर्वत्र
 प्रतिशृणोति ।^{२७} ओं होतस्तथा होतरित्याचक्षणे ऽनुगृणाति
 ।^{२८} अथाध्वर्युर्वीणागणगिनः संप्रेष्यति पुराणैरेनं पुण्यकङ्क्षी
 राजभिः मंगायतेति ।^{२९} ॥ १ ॥

मनुर्वैवस्वत इति प्रथमे । १ । तस्य मनुष्या विशस्त इम आसत
 इति^२ गृहमेधिन उपदिशति ।^३ ऋचोवेदो वेदः सो ऽयमिति
 सूक्तं निगदेत् ।^४ यमो वैवस्वत इति द्वितीये ।^५ तस्य पितरो
 विशस्त इम आसत इति स्थविरानुपदिशति ।^६ यजुर्वेदो वेदः
 सो ऽयमिति याजुषमनुवाकं निगदेत् ।^७ वरुण आदित्य इति
 तृतीये ।^८ तस्य गन्धर्वा विशस्त इम आसत इति यूनः शोभनानु-
 पदिशति ।^९ अथर्ववेदो वेदः सो ऽयमिति भेषजं निगदेत् ।^{१०}
 सोमो वैष्णव इति चतुर्थे ।^{११} तस्याप्सरसो विशस्ता इमा आसत
 इति युवतीः शोभना उपदिशति ।^{१२} आङ्गिरसो वेदो वेदः
 सो ऽयमिति घोरं निगदेत् ।^{१३} अर्बुदः काद्रवेय इति पञ्चमे
 ।^{१४} तस्य सर्पा विशस्त इम आसत इति सर्पान्सर्पविदो वोप-
 दिशति ।^{१५} सर्पविद्या वेदः सो ऽयमिति सर्पविद्यां निगदेत्
 ।^{१६} कुबेरो वैश्रवण इति षष्ठे ।^{१७} तस्य रक्षांसि विशस्तानी-

मान्यासत इति सेलगान्पापकृतो वोपदिशति ।^{१८} रक्षोविद्या
 वेदः सो ऽयमिति रक्षोविद्यां निगदेत् ।^{१९} असितो धान्वन
 इति सप्तमे ।^{२०} तस्यासुरा विशस्त इम आसत इति कुसीदिन
 उपदिशति ।^{२१} असुरविद्या वेदः सो ऽयमिति मायां कांचि-
 त्कुर्यात् ।^{२२} मत्स्यः सांमद इत्यष्टमे ।^{२३} तस्योदकचरा विशस्त
 इम आसत इति मत्स्यान्मत्स्यविदो वोपदिशति ।^{२४} इतिहास-
 वेदो वेदः सो ऽयमितीतिहासमाचचीत् ।^{२५} तार्क्ष्या वैपश्यत
 इति नवमे ।^{२६} तस्य वयांसि विशस्तानीमान्यासत इति वयांसि
 ब्रह्मचारिणो वोपदिशति ।^{२७} पुराणवेदो वेदः सो ऽयमिति
 पुराणमाचचीत् ।^{२८} धर्म इन्द्र इति दशमे ।^{२९} तस्य देवा
 विशस्त इम आसत इति यूनो ऽप्रतिग्राहकाञ्जोत्रियानुपदिशति
 ।^{३०} सामवेदो वेदः सो ऽयमिति साम गायात् ।^{३१} सर्वा-
 न्वेदानाचष्टे ।^{३२} सर्वाणि राज्यानि ।^{३३} सर्वा विशः ।^{३४}
 सर्वं वा अश्वमेधः ।^{३४} सर्वेण सर्वमाप्नवानीति ।^{३५} तद्यत्पुनः-
 पुनः परिस्रवते तस्मात्पारिस्रवम् ।^{३६} ॥ २ ॥

एकविंशतिर्यूपा एकविंशत्यरत्नयः । १ । अष्टौ बैल्वा दश खादिराः
 । २ । पैतुद्रवा उपस्थावानौ । ३ । राज्जुदालो ऽग्निष्ठः । ४ । एक-
 विंशतिरग्नीषोमीयाः । ५ । तेषां समानं चरणम् । ६ । गीतमस्य
 चतुरत्तरस्तोमः सुत्यानां प्रथममहः । ७ । तेनेमं लोकमाप्नोति । ८ ।
 एकविंशस्तोमं द्वितीयम् । ९ । एकविंशो वा एष य एष तपति ।
 तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । १० । एतस्मादश्वो निस्तृष्टः । ११ ।
 तदेतदृचाभ्युदितम् ।

सुरादशं वसवो निरतथेति । १२ ।

अथो गोमृगो ऽजस्तृपरस्ते प्राजापत्याः । १३ । गौरो गवयः शरभ
उद्गो मायुः किंपुरुष इत्यनुस्तरणाः । १४ । पशवस्यैकविंशतिरेक-
विंशतिरेकविंशतये चातुर्मास्यदेवताभ्यः । १५ । एता वै सर्वा देवता
यच्चातुर्मास्यदेवताः । १६ । सर्वासामेव देवतानां प्रीत्यै । १७ । अलं-
कृतमश्वमास्तवमवग्रापयन्ति । १८ । सुगव्यं न इत्येनवजिघ्रति यज-
मानं वाचयेत् । १९ । अग्रेण यूपं तिष्ठन्तं यदक्रन्द इत्येकादशभि-
रप्रणवाभिः । २० । समिद्धो अञ्जन्नित्याप्रियः । २१ । अग्निगो ३
इति परिशिष्य मा नो मित्र इति सूक्तम् । २२ । उत्तमे चोत्तर-
स्याप्रणवन् । २३ । चतुस्त्रिंशदिति पुरस्तादङ्गीणाम् । २४ । अथा-
श्वयोपस्तृणन्ति वासो ऽधीवासं हिरण्यमिति । २५ । तदेत-
दृचाभ्युदितम् ।

यदश्वाय वाम उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मा इति । २६ ।
अथाश्वं मेध्यमालभन्ते । २७ । पर्यङ्गान्वह्ननारणान् । २८ । पूष्णो
ललाटे । २९ । तदेतदृचाभ्युदितम् ।

अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एतौति । ३० ।

ऐन्द्रापौष्णः श्वासो नाभ्याम् । ३१ । तदेतदृचाभ्युदितम् ।

इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथ इति । ३२ ।

संज्ञप्राय मद्भिषीमुपनिपातयन्ति । ३३ । तावधीवासेन संप्रोर्णवते
। ३४ । तौ यजमानो ऽभिसेयति । ३५ ।

उत्सक्योरव गुदं धेह्यर्वाञ्चमञ्जिमा भर ।

यः स्त्रीणां जीवभोजनः ॥ इति । ३६ ।

तं न कश्चन प्रत्यभिमेयति । ३७ । ॥ ३ ॥

माता च ते पिता च ते ऽग्रे वक्षस्य क्रीलतः ।

प्र तिलामीति ते पिता गभे मुष्टिमतंमयत् ॥

इत्येनां होताभिमेयति । १ ।

अर्ध्वासेनामुच्छ्रयताद्गिरौ भारं हरन्निव ।

अथास्यै मध्यमेजति शीते वाते पुनन्निव ॥

इति ब्रह्मा वावाताम् । २ । यदस्या अंशभेद्या इत्युद्गाता परिवृताम् । ३ ।

यद्गुरिणो यवमन्ति न पुष्टं वह्न मन्यते ।

शूद्रा यदर्घजारा न पोषाय धनायति ॥

इत्यध्वर्युः पालागलीम् । ४ । अयपालानां समाजजातीयाः शतंशत-
मनुचर्येस्ताः प्रत्यभिमेयन्ति । ५ ।

यिद्यस्यत इव ते मनो होतार्मा त्वं वदो वज्र ।

अर्धमेनं । यद्देवासे ललामगुं । शूद्रो यदर्घजायाः पतिरिति

प्रत्यभिमेयने विकारः । ६ । मदमि ब्रह्मवद्यम् । ७ । होताध्वर्युं

पृच्छति । द्वितीयया प्रत्याह । तृतीयया पृच्छति । चतुर्थ्या

प्रत्याह । ८ । ॥ ४ ॥

किं स्वित्सूर्यसमं ज्योतिः किं समुद्रसमं सरः ।

कः स्वित्पृथिव्यै वर्षीयान्गस्य मात्रा न विद्यते ॥ १ ।

ब्रह्म सूर्यसमं ज्योतिर्योः समुद्रसमं सरः ।

इन्द्रः पृथिव्यै वर्षीयान्गोस्तु मात्रा न विद्यते ॥ २ ।

कः सिदेकाकी चरति क उ सिज्जायते पुनः ।

किं सिद्धिमस्त्र भेषजं किं सिद्धावपन्नं महत् ॥ ३ ॥

सूर्य एकाकी चरति चन्द्रमा जायते पुनः ।

अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं महत् ॥ ४ ॥ इति । १^४ ।

ब्रह्मोद्गातारं पृच्छति । द्वितीयया प्रत्याह । तृतीयया पृच्छति ।

चतुर्थ्या प्रत्याह । १^५ । ॥ ५ ॥

पृच्छामि त्वा चितये देवसख यदि त्वमत्र मनसा जगन्त्य ।

केषु विष्णुस्त्रिषु पदेष्विष्टः केषु विश्वं भुवनमा विवेश ॥ १^१ ॥

अपि तेषु त्रिषु पदेष्वस्मि येषु विश्वं भुवनमा विवेश ।

सद्यः पर्येमि पृथिवीमुत द्यामेकेनाङ्गेन दिवो अस्य पृष्ठम् ॥ २^२ ॥

केष्वन्तः पुरुष आ विवेश कान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि ।

एतद्ब्रह्मन्नुप वल्हामसि त्वा किं स्विन्नः प्रतिवोचास्यत्र ॥ ३^३ ॥

पञ्चस्वन्तः पुरुष आ विवेश तान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि ।

एतत्त्वात्र प्रति मन्वानो अस्मि न मायया भवस्युत्तरो मत् ॥ ४ ॥ इति । १^४ ।

पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इति यजमानं पृच्छति । १^५ । उत्त-

रया प्रत्याह । १^६ । ॥ ६ ॥

सुभूः स्वयंभूः प्रथममन्तर्महत्यर्णवे ।

दधे ह गर्भमृत्विचं यतो जातः प्रजापतिः ॥

इति महिन्नः पुरोनुवाक्या । १ । होता यत्प्रजापतिमिति प्रैषः । २ ।

प्रजापते न त्वदिति याज्या । ३ । प्राजापत्यस्य वपया चरित्वा तद-

न्वन्था वपा जुहुयुरिति हैक आहुः । प्रजापतिं वा अन्वन्था देव-

तास्तदेना यथायथं प्रीणातीति । ४ । ऐन्द्राग्नस्य वा । ५ । वैश्व-

देवस्य वा । ६ । किमुत त्वरेरन्निति ह स्माहेन्द्रोतः शैलकः । ७ ।

नाना नानादेवताभिः प्रचरेयुः । ८ । सहसह समानदेवताभि-

रव्यवस्थाभिः । ६ । नाना व्यवस्थाभिः । १० । तदेना यथायथं
प्रीणातीति । ११ । उत्तरस्य महिम्नो याज्यापुरोनुवाक्ये विपर्य-
स्येत् । १२ । उभे ऐकाहिकं च पाङ्क्तं चाज्ये संशंसेत् । १३ । य
ऐकाहिके च पाङ्क्ते चाज्ये कामस्तयोरुभयोरप्यै । १४ । उभावै-
काहिकं च बार्हतं च प्रउगौ संप्रवयेत् । १५ । य ऐकाहिके च
बार्हते च प्रउगे कामस्तयोरुभयोरप्यै । १६ । ॥ ७ ॥

महानाम्न्यः पृष्ठं भवन्ति । १ । सर्वं वै तद्यन्महानाम्न्यः । २ ।
सर्वमश्वमेधः । ३ । सर्वेण सर्वमाप्रवान्तीति । ४ । यानि पाञ्चमाङ्गि-
कानि निष्केवल्यमरुत्वतीययोः सूक्तानि तानि पूर्वाणि शस्त्रैकाहि-
कयोर्निविदौ दधाति । ५ । प्रतिष्ठा वा एकाहः । ६ । प्रतिष्ठित्या
एव । ७ । सहस्रं वा मध्यन्दिने । ८ । कृन्दमृच्छन्दसश्चत्वारिंशतं
चत्वारिंशतं मरुत्वतीये । ९ । ते द्वे अशीतिशते । १० । सप्तविंश-
तिशतानि निष्केवल्ये । ११ । तत्सहस्रम् । १२ । सर्वं वै तद्यत्सहस्रम्
। १३ । सर्वमश्वमेधः । १४ । सर्वेण सर्वमाप्रवान्तीति । १५ । यानि
पाञ्चमाङ्गिकानि वैश्वदेवाग्निमारुतयोः सूक्तानि तानि पूर्वाणि शस्त्रै-
काहिकेषु निविदौ दधाति । १६ । प्रतिष्ठा वा एकाहः । १७ ।
प्रतिष्ठित्या एव । १८ । उक्थयं संतिष्ठते । १९ । तेनान्तरिक्षलोक-
माप्नोति । २० । सर्वस्वोमो ऽतिरात्र उत्तममहः । २१ । सर्वं वै
सर्वस्वोमो ऽतिरात्रः । २२ । सर्वमश्वमेधः । २३ । सर्वेण सर्वमाप्र-
वान्तीति । २४ । तेनामुं लोकमाप्नोति । २५ । द्वितीयादाभिन्नविका-
च्छस्त्रम् । २६ । एतेन हेन्द्रेतः शौनको जनमेजयं पारिचितं
याजयां चकार । २७ । तदुतैषापि यज्ञगाथा गौयते । २८ । ॥ ८ ॥

आमन्दीवति धान्यादं रुक्मिणं हरितस्रजम् ।

अवध्नादश्वं सारङ्गं देवेभ्यो जनमेजयः ॥ इति । १ ।

एते एव पूर्वे अह्नौ । ज्योतिरतिरात्रस्तेनोग्रसेनम् । २ । गौस्तेन
भौमसेनम् । ३ । आयुस्तेन श्रुतसेनम् । ४ । सर्वे पारिचितौघाः
। ५ । तदुतैषापि यज्ञगाथा गीयते । ६ ।

पारिचिता यजमाना अश्वसेधैः परोवग्म् ।

अजङ्घः पापकं कर्म पुण्याः पुण्येन कर्मणा ॥ इति । ७ ।

अभिजित्तेन ह ऋषभो याज्ञतुर ईजे । ८ । तदुतैषापि यज्ञगाथा
गीयते । ९ ।

ऋषभे ऽश्वेन यजति पुरा याज्ञतुरे नृपे ।

अमाद्यदिन्द्रः सोमेन ब्राह्मणाश्वेष्मितैर्धनैः ॥ इति । १० ।

विश्वजित्तेन ह पर आह्वार ईजे तैदेहः । ११ । तदुतैषापि यज्ञ-
गाथा गीयते । १२ ।

आह्वारस्य परम्यादो ऽश्वं मेधमबध्नत ।

हिरण्यनाभः कौमन्द्यो दिशः पूर्णा अमंहत ॥ इति । १३ ।

महाव्रतमतिगात्रस्तेन ह मरुत्त आविहित ईजे । १४ । तदुतैषापि
यज्ञगाथा गीयते । १५ ।

मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्यावमगृहे ।

आविहितस्याग्निः सत्ता विश्वे देवाः सभामदः ॥ इति । १६ ।

ततो हास्य तद्देवताः सभामदो बभूवुः । १७ । प्राची दिग्घोतुः
। १८ । दक्षिणा ब्रह्मणः । १९ । प्रतीच्यध्वर्द्योः । २० । उदौच्युद्गातुः
। २१ । यदन्यद्भूमेः पुरुषेभ्यश्चाब्राह्मणानां स्वम् । २२ । अत्रैव होत्र-

काणाम् । २३ । मध्ये तु यजेत । २४ । पञ्चपशुर्विशाखयूपः । २५ ।
 संवत्सरस्तुपशवः । २६ । षलाग्नेया वसन्ते । २७ । ऐन्द्रा घोष्णे । २८ ।
 मारुताः पार्जन्या वा वर्षासु । २९ । मैत्रावरुणाः शरदि । ३० ।
 वार्हस्यत्या हेमन्ते । ३१ । ऐन्द्रावैष्णवाः शिशिरे । ३२ । ॥ ८ ॥

प्रजापतिरश्वमेधेनेष्टा पुरुषमेधमपश्यत् । तस्य यदनाप्तमश्व-
 मेधेनासौत्तत्सर्वं पुरुषमेधेनाप्नोत्^२ । तथो एवैतद्यजमानो यत्पुरुष-
 मेधेन यजते यदस्यानाप्तमश्वमेधेन भवति तत्सर्वं पुरुषमेधेनाप्नोति
 ।^३ । सर्वमाश्वमेधिकम् ।^४ । उपजनश्च ।^५ । अयामग्रे कामाय
 दात्रे पयिष्ठत इति हवींषि ।^६ । अग्निर्वै कामो देवानामोश्वरः
 ।^७ । सर्वेषामेव देवानां प्रीत्यै ।^८ । अग्निर्वै दाता स एवासौ यज्ञं
 ददाति ।^९ । अग्निर्वै पयिष्ठत्स एवैनं पुनर्यज्ञपथमपिपाथयति
 ।^{१०} । ब्राह्मणं क्षत्रियं वा महस्त्रेण शताश्वेनावक्रौय संवत्सरयो-
 त्सृजन्ति^{१०} सर्वकामिनमन्यत्रा ब्रह्मचर्यात् ।^{११} । तथा चैवानुसृजन्ति
 ।^{१२} । अयानुमतये पथ्यायै स्वस्तये ऽदितये इति संवत्सरं हवींषि
 ।^{१३} । मावित्रैर्विपर्यामम् ।^{१४} । पारिप्लवोर्वाजाशमनि ।^{१५} । अनु-
 मत्यानुमतो ऽनेन यज्ञेन यजा इति ।^{१६} । वामै पथ्या स्वस्तिः
 स्वस्त्ययनमेव तद्यज्ञे यजमानाय करोति ।^{१७} । इयं वा अदितिः
 प्रतिष्ठा वा अदितिस्थामेवैनं तदानीनायामन्ततः प्रतिष्ठाप-
 यन्ति ।^{१८} । ॥ १० ॥

शौनःशेषं प्रथमम् । १ । यथा गुनःशेष आनीगतिर्बूपे नि-
 युक्तो मुमुचे । २ । प्रथमे च सूक्ते निगदेत् । ३ । काशीवतं द्विती-
 यम् । ४ । यथा कशीवानौशिजः स्वनये भावयत्ये सनिं ससान । ५ ।

उत्तमे च सूक्ते निगदेत् । ६ । श्यावाश्वं द्वितीयम् । ७ । यथा
 श्यावाश्व आर्चनानसो वैददशौ सनिं समान । ८ । के षा नर इति
 च सूक्तम् । ९ । भारद्वाजं चतुर्थम् । १० । यथा भरद्वाजो हृबौ
 तत्त्रिण प्रस्तोके च सार्ज्ये सनिं समान । ११ । अधि हृबुः प्रस्तोक
 इति चतस्रः । १२ । वामिष्ठं पञ्चमम् । १३ । यथा वमिष्ठः सुदासः
 पैजवनस्य पुरोहितो बभूव । १४ । द्वे नष्टुरिति च सूक्तम् । १५ ।
 मैधातिथं षष्ठम् । १६ । यथामङ्गः स्नायोगिः स्त्री सती पुमान्ब-
 भूव । १७ । रुद्धिस्तुद्धीति च सूक्तम् । १८ । वात्यं सप्तमम् । १९ ।
 यथा वत्सः काण्वस्तिरिन्दिरे पारश्व्यये सनिं समान । २० । शत-
 महं तिरिन्दिर इति च सूक्तम् । २१ । वाशमष्टमम् । २२ । यथा
 वशो ऽश्वः पृथुश्रवमि कानीते सनिं समान । २३ । आ स एतु
 य ईवदेति च सूक्तम् । २४ । प्रास्कणं नवमम् । २५ । यथा
 प्रस्कणः पृषध्रे मेधे मातरिश्चनि सनिं समान । २६ । भृगूदिन्द्र-
 स्येति च सूक्ते । २७ । नाभानेदिष्ठं दशमम् । २८ । यथा नाभा-
 नेदिष्ठो मानवो ऽङ्गिरः सुमनिं समान । २९ । ये यजेनेति च
 सूक्तम् । ३० । नाराशंसानि भवन्ति । ३१ । पुरुषो वै नाराशंसः
 । ३२ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ३३ ॥ ११ ॥

पञ्चविंशतिर्यूपाः । १ । पञ्चविंशत्यरन्नयः । २ । दश वैल्वा द्वादश
 खादिराः । ३ । पैतुद्रवा उपम्यावानौ । ४ । राज्जुदालो वा सारलो
 ऽग्निष्ठः । ५ । पञ्चविंशतिरग्नीषोमीयाः । ६ । तेषां समानं चरणम्
 । ७ । आश्वमेधिकानां सुत्यानां प्रथमे चोत्तमं च । ८ । पञ्चविं-
 शस्तोमं द्वितीयम् । ९ । पञ्चविंशो वै पुरुषः । १० । तदेनं स्वेन

रूपेण समर्धयति । ११ । पुरुषो गोमृगो ऽजस्तृपरस्ते प्राजापत्याः । १२ । गौरो गवयः शरभ उष्ट्रो मायुः किंपुरुष इत्यनुस्तरणाः । १३ । पञ्चवक्ष पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतये चातुर्मास्य-
 देवताभ्यः । १४ । एता वै सर्वा देवता यच्चातुर्मास्यदेवताः । १५ । सर्वाणामेव देवतानां प्रीत्यै । १६ । अलंकृतं पुरुषमास्तवमवघ्राण्यो-
 दीरतामवर इत्येकादशभिरप्रणवाभिः । १७ । अग्निर्मृत्युरित्याप्रियः । १८ । मेनमग्र इत्यग्निगौ तथैव । १९ । अथ पुरुषायोपसृणन्ति
 कौशं तार्प्यमारुणमांशवमिति । २० । संज्ञप्तं यामेन साम्नोद्गातो-
 पतिष्ठते । २१ । ॥ १२ ॥

पुरुषेण नारायणेन होता । १ । अथ हैनमृत्विज उपतिष्ठन्ते
 परेयिवांसमिति द्वाभ्यांद्वाभ्यां होता ब्रह्मोद्गाताध्वर्युः । २ । अथ
 यजमानं भिषज्यन्ति । ३ । उत देवा अवहितं मुञ्चामि त्वा हविषा
 जीवनाय कमचीभ्यां ते नासिकाभ्यां वात आ वातु भेषजमित्यनु-
 पूर्वं सृक्तैः । ४ । प्र तार्यायुरिति नैर्ऋतीनामेकैकया । ५ । तिसृभि-
 स्तिसृभिः शंतातीयानाम् । ६ । संज्ञप्ताय महिषीमुपनिपातयन्ति
 । ७ । तावधीवासेन संप्रोर्णवते । ८ । तौ तथैव यजमानो ऽभिमे-
 यति । ९ । परिवृक्ता अप्रपाणा यो ऽनाक्ताक्षो न शेषे यस्य
 रोमशमित्यभिमेथिन्यः । १० । उत्तराभिरुत्तराभिः प्रत्यभिमेथन्ति
 । ११ । पूर्वयाध्वर्युः । १२ । उदीर्ष्व नार्थुदीर्ष्वतः पतिवत्युदीर्ष्वतो
 विश्वावसो ऽश्नन्वतीत्युत्थापिन्यः । १३ । मनो न्वसुनीते यत्ते यमं
 यथा युगमिति त्वचैरनुमन्त्रयते । १४ । ब्रह्मानुवाचयति । १५ ।
 सदसि ब्रह्मवद्यम् । १६ । गावो यवमिति होताध्वर्युं पृच्छति । १७ । द्विती-

यया प्रत्याह^{१८} । तृतीयया पृच्छति^{१९} चतुर्थ्या प्रत्याह ।^{२०} द्वे
सुती अष्टण्वं पितृणामिति ब्रह्मोद्गातारं पृच्छति । द्वितीयया
प्रत्याह^{२१} । एकान्तरया पृच्छति^{२२} उत्तरया प्रत्याह ।^{२३} ॥ १३ ॥

आयमेधिकमाज्यात् । १ । उभे ऐकाहिकं च माहाव्रतिकं
चाज्ये संशंसेत् । २ । य ऐकाहिके च माहाव्रतिके चाज्ये
कामस्तयोर्भयोरार्ष्यै । ३ । उभावैकाहिकं च माहाव्रतिकं च प्रउगौ
संप्रवयेत् । ४ । य ऐकाहिके च माहाव्रतिके च प्रउगे कामस्तयो-
र्भयोरार्ष्यै । ५ । महाव्रतान्मध्यन्दिनः । ६ । राजनं पृष्ठं भवति
। ७ । एतद्वै पुरुषविधं साम यद्राजनम् । तदेनं स्वेन साम्ना सम-
र्धयति । ८ । अतुचरप्रभृति षष्ठान्तृतीयसवनम् । ९ । नाराशंसं वै
षष्ठमहः । १० । पुरुषो वै नाराशंसः । ११ । तदेनं स्वेन रूपेण
समर्धयति । १२ । महादिवाकीर्त्यमग्निष्टोमसाम भवति । १३ । एतद्वै
पुरुषविधं साम यन्महादिवाकीर्त्यम् । तदेनं स्वेन साम्ना समर्धयति
। १४ । षोडश्यन्तं संतिष्ठते । १५ । षोडशकलो वै पुरुषः । तदेनं
स्वेन रूपेण समर्धयति । १६ । पृष्ठयस्य पञ्चमं चतुर्थ्यमहः । १७ ।
सहपुरुषं च दीयते । १८ । दशपशुर्विंशाखयूपः । १९ । द्वादश-
द्वादशर्तुपशवः । २० । ॥ १४ ॥

ब्रह्म स्वयंभु तपो ज्ञायत । तत्तपस्तत्रैव । न वै तपस्या-
नन्त्यमस्ति हन्त सर्वेषु भूतेष्व्वात्मानं जुह्वानीति^१ । तत्सर्वेषु भूते-
ष्व्वात्मानं जुत्वा सर्वाणि भूतानि सर्वमेधे जुह्वां चकार^२ । ततो
वै तत्सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्यन्तं^३ । तथो एवै-
तद्यजमानो यत्सर्वमेधेन यजते सर्वेषु भूतेष्व्वात्मानं जुत्वा सर्वाणि

भूतानि सर्वमेधे जुह्वां करोति ^१ ततो वै स सर्वेषां भूतानां
 श्रेष्ठं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येति । ^६ पौरुषमेधिकं पुरस्तात्कर्म
 । ^७ अग्निष्टुदिन्द्रस्तुदैशदेवस्तुतूर्यस्तुत्यश्चमालभन्ते । ^८ पौरुषमेधिकं
 पञ्चममहः । ^९ तत्र पुरुषमालभन्ते । ^{१०} वाजपेयः षष्ठम् । ^{११}
 आप्नोर्यामः सप्तमम् । ^{१२} तत्र सर्वान्मेधानालभन्ते ये के च प्राणिनः
 । ^{१३} वपा वपावतां जुह्वति । ^{१४} त्वचो वपाकानाम् । ^{१५}
 संवत्स्रमोषधिवनस्पतीनां प्रकिरन्ति । ^{१६} त्रिणवत्रयस्त्रिंशे अष्टम-
 नवमे अहनी । ^{१७} विश्वजित्सर्वस्तोमः सर्वपृष्ठो ऽतिरात्र उत्तम-
 महः । ^{१८} सर्वं वै विश्वजित्सर्वस्तोमः सर्वपृष्ठो ऽतिरात्रः । ^{१९}
 सर्वं सर्वमेधः । ^{२०} सर्वेण सर्वमाप्रवानीति । ^{२१} विंशतिपशुर्वि-
 शाखयूपः । ^{२२} चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिर्चतुपशवः । ^{२३} अत्र सर्व-
 मेधः संतिष्ठते । ^{२४} सहभूमि च दीयते । ^{२५} ॥ १५ ॥

गार्हपत्ये ऽधरारणिमनुग्रह्य ^१ आहवनीय उत्तरारणिम् ^२ आत्म-
 न्यग्रीन्समारोप्य ^३ अरण्यं प्रव्रजेत् *) । ^४ विश्वकर्मा ह भौवने
 ऽन्तर्द्विजे । ^५ तं ह भूमिरुवाच ^६

न मा मर्त्यः कश्चन दातुमर्हति विश्वकर्मन्भौवन मां दिदासिध ।

उप मङ्गल्ये ऽहं सलिलस्य मध्ये मृषैव ते संगरः कश्चपाय ॥

इति । ^७ तां कश्यप उज्जहार । ^८ ॥ १६ ॥

वाजपेये ब्रह्मौदुम्बरं रयचक्रमारोहति ^१ वाजस्याहं सवितुः सवे
 सत्यसवस्य बृहस्पतेरुत्तमं नाकं रोहेयमिति । ^२ इन्द्रस्येति चत्रिये

यजमाने । ३ । मरुतामिति वैश्ये । ४ । तस्मिन्नुपविश्याविद्धे रथचक्रे
ऽसंप्रेषितस्त्रिः साम गायति । ५ । अपि वा जपेत्तिः । ६ ।

आविर्मर्या आ वाजं वाजिनो अग्नन् ।

देवस्य सवितुः सवे स्वर्गं अर्वन्तो जयत ॥

इति च । ७ । तेनैव मन्त्रेण प्रत्यवरोहति । ८ । अरुहमिति प्रत्यवरोहणे
विकारः । ९ । हिरण्मयेन पात्रेण मधुग्रहस्य प्राणभक्षं भक्षयित्वाप-
यच्छते पात्रम् । १० । दिवमयं यजमानो रोहति स्वर्गमयं यजमानो
रोहतीति वा । ११ । यूपं रोहन्तमूषपुटैरर्पयन्ति । १२ । ॥ १७ ।

राजसूये ऽभिषिक्तो यजमानो ब्रह्मन्विति पञ्चकलो ब्रह्माण-
मामन्त्रयते । १ । त्वं ब्रह्मासीत्येवं सर्वत्र प्रतिष्ठणोति । २ । सवि-
तासि सत्यप्रसव इति प्रथमे । ३ । इन्द्रो ऽसि विश्वौजा इति
द्वितीये । ४ । वरुणो ऽसि धर्मपतिरिति तृतीये । ५ । रुद्रो ऽसि
सुशेव इति चतुर्थे । ६ । त्वं ब्रह्मासीत्येव पञ्चमे । ७ । मनसास्मै
हिरण्मयौ प्रवृत्तौ ददाति । ८ । तौ मनसा प्रतिगृह्णाति । ९ ।
अश्वमेध ऋत्विजो रश्ना धारयन्तो ऽश्वं हृदयोः संस्यन्दिनोः स्नाप-
यन्ति । १० । अग्नेनायमश्वेन मेध्येन राजेष्टा विजयतामब्रह्मण्युजि-
ताया इति । ११ । यदि चैनं यजमानेन पृष्ठे ऽभिमर्शयेयुरहं च
त्वं चेति जपेत् । १२ । संस्थिते मध्यमे ऽहन्याहवनीयमभितो दिक्षु
प्रासादान्विमिश्रन्ति । १३ । तानुपरिष्ठात्सन्निव्याधैः प्राकारैः परि-
भ्रन्ति । १४ । सर्वौषधिमृत्विजो रात्रीं जुह्वति । १५ । प्रातरनु-
वाकवेलायां प्रत्यवरोहन्ति । १६ । परिकर्मिण आरोहन्ति । ते
जुह्वत्योदयात् । १७ । अथात्रेयं सहस्रेणावक्रीय यः शुक्लः पिङ्गाचो

वल्गिनस्तिलकावलो विक्रिधः खण्डो वण्डः खलतिस्तमादाय नदीं
यन्ति । १८ । अथैनमुदके ऽभिप्रगाह्य यदास्योदकं मुखमास्य-
न्देतायास्मा अध्वर्युर्मूर्धन्यश्वतेदनिं जुहेति भूणहत्यायै स्वाहेति
। १९ । अथ तं निःषेधन्ति । २० । निःषिद्धपाप्मानो ऽपगमा
भवन्तीति । २१ । ॥ १८ ॥

अथात एकोत्तरा अहीनाः । १ । यदेकविधं तदेकरात्रेणा-
प्नोति । २ । ॥ १९ ॥

अथ यद्विविधं तद्विरात्रेण । १ । द्वे वा अहोरात्रे द्वे द्यावा-
पृथिवी द्वे इमे प्रतिष्ठे । तद्यत्किं च द्विविधमधिदैवतमध्यात्मं
तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अव्यक्तो ऽहः संपातो दशरात्रमधिकुर्वीत
। ३ । आदितो ऽवच्छेदः । ४ । अन्यस्यातिरात्रभावः । ५ । अन्वहं
दक्षिणा । ६ । अदीक्षिता दीक्षितं याजयन्ति । ७ । मासापवर्गा
अहीनाः । ८ । सुत्यप्रतिह्रासे दीक्षा विवर्धयेयुः । ९ । नासंवत्सर-
दीक्षिताय महाव्रतं शंसेत् । १० । नासंवत्सरमृतोखाय । ११ । नित्य-
माग्निष्टोमिकं प्रथममहः स्यादिति हैक आहुः । १२ । मुख्यो वा
एष यज्ञक्रतुर्यदग्निष्टोमः । १३ । यज्ञमुखस्थानवरार्धे । १४ । संपातौ
तु निविद्धाने । १५ । ततं मे यज्ञेन वर्धतेत्यार्भवजातवेदसीये द्विती-
यस्य । १६ । त्रिरात्रे च । १७ । अभिजिदिश्रजितौ ^{१८} चतुर्विंश-
महाव्रते ^{१९} गोआयुषी वा । १८ । यद्विविधं तद्विरात्रेणाप्नोति
। १९ । ॥ २० ॥

अथ यत्त्रिविधं तत्त्रिरात्रेण । १ । त्रयो वा इमे लोकास्त्रीणि
ज्योतींषि त्रिषवणो यज्ञः । तद्यत्किं च त्रिविधमधिदैवतमध्यात्मं

तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २। त्रिवृत्प्रभृतयस्तयः स्तोमाः प्रथमस्याङ्गः । ३। पञ्चदशप्रभृतयो द्वितीयस्य । ४। षोडशं ब्रह्मण आज्यम् । ५। एकविंशप्रभृतयस्तृतीयस्य । ६। अग्निष्टोमः प्रथममहः । ७। उक्थ्यं द्वितीयम् । ८। अतिरात्रस्तृतीयम् । ९। रथन्तरं पृष्ठं प्रथमस्य । १०। वामदेवं द्वितीयस्य । ११। बृहत्तृतीयस्य । १२। अथं वै लोको रथन्तरम् । १३। अन्तरिक्षलोको वामदेव्यम् । १४। अशौ लोको बृहत् । १५। एतेपासेव लोकानामाह्यै । १६। समूल्हादाज्यानि । १७। मध्यमाच्छन्दोमात्रैष्टुभः प्रउगो द्वितीयस्याङ्गः । १८। अर्धमेति मरुत्वतीयम् । १९। यद्वितीयस्याङ्गो मरुत्वतीयं तत्तृतीये ऽहनि करोति । २०। तदिमांस्त्र्योकांस्त्र्योभिः करोति तस्माद्धीमे लोका अन्योऽन्यमभिभुञ्जन्तीति । २१। अहनौ वा विपर्यस्येत् । २२। कस्तमिन्द्रेति सामप्रगाथो निष्केवत्यस्य । २३। मो षु त्वा वाघतश्चनेति स्तोत्रियानुहूषौ प्रगाथौ मैत्रावरुणस्योद्धृत्य द्विपदाम् । २४। कं नव्य इति कद्वान् । २५। द्वितीयादङ्गः सूक्ते । २६। अस्तावि मन्मोभयं गृणवदिति ब्राह्मणाच्छंसितः । २७। कदू न्वस्येति कद्वान् । २८। आयन्त इव सूर्यं शग्धू षु शचीपत इत्यच्छावाकस्य । २९। यदिन्द्र प्रागपागुदगिति कद्वान् । ३०। कयाशुभीयतदिदामौये वा निविद्वाने द्वितीयस्य । ३१। अनुचरप्रभृति षष्ठात्तृतीयसवनम् । ३२। ॥ २१ ॥

एषो नै सहस्रस्तोत्रियो येन प्रजापतिरयजत । १। एतमेव गर्गचिरात्र इत्याचक्षते । २। द्वितीयो ऽश्वचिरात्रः । ३। मध्यमे ऽहन्यश्चमालभन्ते । ४। अधिगावयस्तोमौयम् । ५। तृतीयश्चा-

न्दोमः पवमानः । ६ । पराकञ्चतुर्थः । ७ । पृष्ठ्यस्तोमैस्त्रिष्टोमानि
 त्रीणि । ८ । एष उ पराकः । ९ । एतेनास्मान्नोकात्प्रजिगांमन्यजेत
 । १० । प्रतिष्ठाकामस्य द्वैपराक इत्याहुः । ११ । या ह्येका जगती
 ते द्वे गायत्री । १२ । अयं लोको गायत्रस्तदस्मिन्लोके प्रतितिष्ठति
 प्रतिष्ठायामप्रच्युत्याम् । १३ । ज्योतिर्गागयुरिति कुसुरुविन्दुत्रिगावः
 । १४ । त्रीणि शतानि प्रथमे ऽहन्ददाति । १५ । त्रयस्त्रिंशतं पञ्च
 कलाः । १६ । एवं द्वितीय एवं तृतीये । १७ । तत्कला मरुस-
 तम्या गोः परिशिष्यते । १८ । तामन्यया गवा निष्क्रीयामाकुर्वीत
 । १९ । अमाकार्येत्याहुर्जमानस्त्रैव संभृत्या इति । २० । यायन्तीनां
 प्रथमोपरमेत्सा स्यादित्याहुः । २१ । तदप्रच्युत्यै रूपम् । २२ । या
 संतिष्ठन्तीनां प्रथमोपरमेत्सा स्यादित्याहुः । २३ । तत्प्रतिष्ठायै
 रूपम् । २४ । याद्यथीना मा स्यादित्याहुः । २५ । तत्प्रजात्यै
 रूपम् । २६ । या मत्तमा मा स्यादित्याहुः । २७ । मत्तमाम-
 माकरवा इति । २८ । सर्ववेदत्रिगात्रे त्रिण्डक्रियो ब्रह्मा यस्यो-
 भयतः श्रोत्रियास्त्रिपुरुषम् । २९ । यत्त्रिविधं तत्त्रिरात्रेणाप्नोति । ३० ।
 ॥ २२ ॥

अथ चतुर्विधं तच्चतुरात्रेण । १ । चतुष्टया वै पशवः । २ ।
 अथो चतुष्पादाः । ३ । तद्यत्किं च चतुर्विधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्व-
 मेनेनाप्नोति । ४ । त्रिवत्प्रथममहः पञ्चदशं द्वितीयं मत्तदशं तृतीय-
 मेकविंशं चतुर्थम् । ५ । ते वा एते चत्वारः स्तोमा नानावीर्या
 यज्ञकतवस्तेन हास्य चत्वारो वीरा नानावीर्याः प्रजायामाजायन्ते
 य एवं वेद । ६ । एषो न्वै जमदग्नेश्चतुरात्रः । ७ । अथैवात्रे-

अतुर्वीरः । ८ । त्रिवृत्प्रथमस्याह्नः प्रातःसवनं पञ्चदशो माध्यन्दिनः
 सप्तदशं तृतीयसवनम् । ९ । पञ्चदशं द्वितीयस्याह्नः प्रातःसवनं
 सप्तदशो माध्यन्दिन एकविंशं तृतीयसवनम् । १० । सप्तदशं तृतीय-
 स्याह्नः प्रातःसवनमेकविंशो माध्यन्दिनस्त्रिणवं तृतीयसवनम् । ११ ।
 एकविंशं चतुर्थस्याह्नः प्रातःसवनं त्रिणवो माध्यन्दिनस्त्यक्त्रिंशं
 तृतीयसवनम् । १२ । ते वा एकैकं स्तोममुत्सृजन्तो यन्त्येकैकं
 प्रजनयन्तः । १३ । तेन हास्य चत्वारो वीरा नानावीर्याः प्रजाया-
 माजायन्ते । वीरो हि स्तोमः । १४ । तस्य शस्त्रम् । १५ । रथ-
 न्तरं पृष्ठं प्रथमस्य । १६ । सजनीयं निष्केवल्यम् । १७ । कया-
 शुभीयतदिदामीये वा निविद्धाने द्वितीयस्य । १८ । तृतीये वैरूप-
 पृष्ठे वैराजान् तृतीयसवनम् । १९ । चतुर्थे वैराजपृष्ठे वैरूपात्तृतीय-
 सवनम् । २० । प्राकृतो वातिरात्रः । २१ । तं वैश्वानर इत्याचक्षते
 । २२ । अभिजिदाभिष्विकानां चतुर्थः । २३ । विश्वजिदितरेषाम्
 । २४ । वैश्वानरो महाव्रतं वा । २५ । यच्चतुर्विधं तच्चत्तरात्रे-
 णाप्नोति । २६ । ॥ २३ ॥

अथ यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेण । १ । पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो
 वै यज्ञस्तद्यत्किं च पञ्चविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ ।
 त्रिवृत्प्रथममहः पञ्चदशं द्वितीयमेकविंशं तृतीयं सप्तदशं चतुर्थं
 चतुष्टोमो ऽतिरात्र उत्तममहः । ३ । तद्वा इदमासामेव रूपेण
 । ४ । इयमेव त्रिवृतो रूपेण । ५ । इयं पञ्चदशस्य । ६ । इयमेक-
 विंशस्य । ७ । इयं सप्तदशस्य । ८ । अयं चतुष्टोमस्यातिरात्रस्य । ९ ।
 तद्यदेकविंशस्तोमानां वर्षिष्ठस्तस्मादियमासां वर्षिष्ठा । १० । अथ

यच्चतुष्टोमो ऽतिरात्र उत्तममहस्तस्मादयमङ्गुष्ठः सर्वा अङ्गुलीः
 प्रत्येति । ११ । तस्य शस्तम् । १२ । अहश्चतुर्थमाभिस्त्रविकम् । १३ ।
 पञ्चमस्य च द्वे सवने षष्ठात्पृष्ठस्य पञ्चमे तृतीयसवनम् । १४ ।
 पञ्च वाभिस्त्रविकानि । १५ । उत्तमात्पञ्चमे तृतीयसवनम् । १६ ।
 अभिजिदाभिस्त्रविकानां चतुर्थः । १७ । विश्वजिदितरेषाम् । १८ ।
 वैश्वानरस्य महाव्रतं वा । १९ । उभयोर्वाभिजिच्चतुर्थो विश्वजि-
 त्पञ्चमः । २० । यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेणाप्नोति । २१ । ॥ २४ ॥

अथ यत्षड्विधं तत्षलरात्रेण । १ । षड्वा चतवः षट्सोमा-
 स्तद्यत्किं च षड्विधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अहो
 ऽभिजिद्विश्वजितौ वैश्वानरस्य महाव्रतं वा । ३ । अनन्तरं वाभि-
 जितो महाव्रतम् । ४ । विश्वजित्पष्ठः । ५ । पृष्ठ्यो ऽभिस्त्रवो वा ।
 ६ । यत्षड्विधं तत्षलरात्रेणाप्नोति । ७ । ॥ २५ ॥

अथ यत्सप्तविधं तत्सप्तरात्रेण । १ । सप्त प्राणाः सप्त च्छन्दांसि
 तद्यत्किं च सप्तविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अहो
 ऽभिजिद्विश्वजितौ महाव्रतं वैश्वानरस्य । ३ । अथ संवत्सरस्य प्रवल्हः
 । ४ । प्राकृतो ऽग्निष्टोमश्चतुर्विंशमभिजिद्विषुवात्विश्वजिन्महाव्रतं वैश्वा-
 नरस्य । ५ । एषो न्वै सप्तच्छपीणां सप्तरात्रः । ६ । एतमेव जनक-
 सप्तरात्र इत्याचक्षते । ७ । अभिजिदाभिस्त्रविकानां सप्तमः । ८ ।
 विश्वजिदितरेषाम् । ९ । वैश्वानरो महाव्रतं वा । १० । यत्सप्तविधं
 तत्सप्तरात्रेणाप्नोति । ११ । ॥ २६ ॥

अथ यदष्टविधं तदष्टरात्रेण । १ । अष्टौ वसवो ऽष्टाक्षरा गायत्री
 तद्यत्किं चाष्टविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अभि-

जिदाभिज्ञविकानां सप्तमः । ३ । विश्वजिदितरेषाम् । ४ । वैश्वानरश्च महाव्रतं वा । ५ । उभयोर्वाभिजित्सप्तमो विश्वजिदष्टमः । ६ । यदष्टविधं तदष्टरात्रेणाप्नोति । ७ । ॥ २७ ॥

अथ यन्नवविधं तन्नवरात्रेण । १ । चतस्रो दिशश्चतस्रो ऽवान्तर-
दिश ऊर्ध्वं नवमी दिङ् नवाक्षरा बृहती तद्यत्किं च नवविध-
मधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । षलहे ऽभिजिद्विश्वजितौ
वैश्वानरश्च महाव्रतं वानन्तरं वाभिजितो महाव्रतं विश्वजिन्नवमः
। ३ । ज्योतिर्गग्निष्टोमो गौरुक्कथ्य आयुर्गतिरात्रस्त्रिरेतमुपयन्ति
शललीपिशङ्ग इत्याचक्षते । ४ । यन्नवविधं तन्नवरात्रेणाप्नोति । ५ ।
॥ २८ ॥

अथ यदशविधं तदशरात्रेण । १ । दशाक्षरा विगलन्नं विराट्
तद्यत्किं च दशविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अर्धर्धा
ऽभिज्ञवो नव वाग्निष्टोमाः । ३ । दशरात्रः संस्थाविकृतः । ४ ।
वैश्वानरश्च । ५ । एतेन ह जलो जातृकर्ण इष्टा चयाणां निगु-
स्थानां पुरोधां प्राप काश्यवेदेहयोः कौमन्थस्य च । ६ । तस्य ह
तच्छेतकेतुः श्रियमभिधाय पितरमध्यूहे पलित यज्ञकामान्यान्वा
उ श्रिया यशसा समर्धयितुं वेत्य नो आत्मानमिति । ७ । तं
होवाच । मा मैवं पुत्र वोचो यज्ञक्रतुरेव ने विज्ञातो ऽभूत्तमे-
वैतच्छत्त्रके ब्रह्मवन्धौ व्यजिज्ञासिषि । ८ । तद् किल तथैवास ^९ यथै-
र्वैनं प्रोवाच । ^{१०} स एष पुरोधाकामस्य यज्ञः । ^{११} प्र पुरोधा-
माप्नोति य एवं वेद । ^{१२} चतुष्टोमात्समूह्यात्तिककुदः शस्तम्
। ^{१३} १२ । अथ महात्रिककुदश्च । ^{१४} १३ । छन्दोनत्रिककुदश्च । ^{१५} १४ ।

अग्निष्टुदिन्द्रस्तुद्वैश्वदेवस्तुतृष्ठ्यो वैश्वानरश्च । १५ । षलहो ऽभिजिद्वि-
 श्वजितौ महाव्रतं वैश्वानरश्च । १६ । प्राकृतो ऽग्निष्टोमो नवमो
 ऽष्टमो वा विश्वजिद्विश्वमः । १७ । यद्विंशविधं तद्विंशरात्रेणाप्नोति
 । १८ । ॥ २९ ॥

अथ यदेकादशविधं तदेकादशरात्रेण । १ । एकादशरात्रा त्रिष्टुप्
 त्रैष्टुभाः पञ्चवस्तद्यत्किं चैकादशविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेने-
 नाप्नोति । २ । बृहत्क्षन्दा दशरात्रः । ३ । सामूहिको वा । ४ ।
 वैश्वानरश्च । ५ । बृहद्रथन्तरष्टो वा । ६ । विश्वजिदेकादशः । ७ ।
 तं पौण्डरीक इत्याचक्षते । ८ । अयुतं दक्षिणा । ९ । अश्वसहस्र-
 मेकादशमित्येके । १० । उक्तो द्वादशाहः । ११ । त एते पुरस्ता-
 दग्निष्टोमा उपरिष्ठादतिरात्रा उत्तरोत्तरिण एकोत्तरा अहीनाः
 । १२ । उत्तरोत्तरिणीमेव तच्छ्रियं विराजमन्नाद्यमाप्नोति य एवं
 वेद य एवं वेद । १३ । ॥ ३० ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे षोडशो ऽध्यायः समाप्तः ।

आम् ।

अथातो महाव्रतस्य । १ । पुरस्तादेव कतिपयाहेन होता
 प्रेङ्खफलकमुत्पाटयति । २ । तिष्ठत एवोदुम्बरस्य । ३ । पुरस्तादादि-
 त्यस्योदयनतः । ४ । यदि पुरस्तान्न विद्येताथाप्युत्तरतः । ५ । यदि
 दक्षिणतः । ६ । पश्चाद्वा स्यात् । ७ । मूले क्खेदयित्वा प्राङ्मोदङ्का-
 तिष्ठन्नुत्पाप्य चक्षुण्णुदुम्बरः स्यात् । ८ । अपि द्वे वा त्रीणि वा
 फलकानि संद्व्युः । ९ । तद्वाज्जमात्रं प्राग्भवति । १० । अरन्निमात्रं
 तिर्यक् । ११ । संतष्टम् । १२ । प्रज्ञातायम् । १३ । तच्चतुर्धान्तेषु
 वितर्दयति । १४ । अथैतस्य वै वोदुम्बरस्यान्यस्य वा विशाख्यौ क्खेद-
 यन्ति । १५ । परःपुरुषे । १६ । वंशं च । १७ । यद्युदुम्बरो न विद्येत
 यो ऽन्यो वृक्षः फलग्रहिणः कल्याणाभिव्याहारो वा स्यात्तस्मैतदुप-
 कल्पयेत् । १८ ॥ १ ॥

अथ मौञ्ज्यौ रज्जू कारयन्ति । १ । दृढे । २ । त्रिगुणे । ३ ।
 परोद्विध्यायामे । ४ । एतावद्भोतारमभितः । ५ । औदुम्बरीमासन्दी-
 मुद्गात्रे संग्रन्ति । ६ । तस्यै प्रादेशमात्राः पादा भवन्ति । ७ । अर-
 निमात्राणि शीर्षणान्यनूच्यानि । ८ । तां संद्व्यु^९ मौञ्जीभिः स्थान्धा-
 भिर्विवयन्ति द्विगुणाभिः प्रसलविष्टाभिः । १० ॥ २ ॥

अथैतां वीणां शततन्त्रीमुपकल्पयन्ति । १ । तस्याः पालाशी
 सूत्रा भवति । २ । औदुम्बरो दण्डः । ३ । अपि वोदुम्बरी सूत्रा

पालाशो दण्डः । ४ । तामानडुहेन सर्वरोहितेन चर्मणा बाह्यतो-
लोन्नाभिषीयन्ति । ५ । तस्यै मूले दण्डं दशधमतिविध्यन्ति । ६ ।
तद्दशदश रज्जुः प्रवयन्ति । ७ । ता अग्रे नाना बध्नन्ति । ८ । दण्ड-
समासा वीणा शततन्त्री भवति । ९ । वेतसशाखा सपलाशा वादि-
न्युपकृता भवति । १० । स्वयंनता वा शरेषीका । ११ । घाटककर्त्तरी-
रवघट्रिकाः काण्डवौणाः पिच्छोरा इति पत्न्य उपकल्पयन्ति । १२ ।
उपमुखेन पिच्छोरां वादयेत् । १३ । वादनेन काण्डवौणाम् । १४ ।
तां घाटरीरित्याचक्षते । १५ । या घाटरी मृदुं वादयेत्सारातिः
स्यात् । १६ । द्विषन्तं जनयेत् । १७ । ॥ ३ ॥

चतुरो दुन्दुभौनध्वर्युः सहननानुपकल्पयति । १ । पूर्वस्यै दार्या
अभितो द्वारबाह्व बहिःसदः सन्धौ सहननावासञ्जयति । २ । अपरस्यै
दार्या अभितो द्वारबाह्व अन्तःसदः सन्धौ सहननावासञ्जयति
। ३ । यदि षट् सुदंक्षिणार्धे सदस एकमुत्तरार्धं^४ एकम् । ४ ।
मुञ्चानां च कुशानां च कूर्चमध्वर्यवे संस्कुर्वन्ति । ५ । तस्मिंस्तिष्ठ-
न्प्रत्यागृणाति । ६ । अथेतरे दीक्षिताः प्रतिपुरुषं वृषीः कुर्वते^७
यथा प्रादेशमात्रेणोपरि भूमेः स्युः । ८ । अथ या मार्जालीयं
पर्येथ्यन्त्यो भवन्ति ताभ्यः प्रत्येकं नवान्कलशानुपकल्पयन्ति । ९ ।
॥ ४ ॥

अथैतमश्वरथमुपकल्पयन्ति विततवह्ण्यम् । १ । धनुश्च त्रैसे-
धून् । २ । राजानं वा राजमात्रं वाजेरस्तारम् । ३ । यदि राजा
वा राजमात्रो वा न विद्येत य एतां धियं विद्यात्स एतत्कुर्यात्
। ४ । उत्तरेणाग्नौघ्नं प्राञ्च्यौ प्रक्षे स्थूणे विमिचन्त्याखणाय । ५ ।

तदिलम्बवर्तं वोत्करं वा चर्मणाभिवितचन्ति । ६ । तन्न सपत्नेणाति-
विध्येत् । ७ । जघनेनाग्नीध्रं बहिर्वेद्यवटं खनन्ति । ८ । तमेतस्यो-
पालम्भस्य ऋषभस्य चर्मणा प्राचीनग्रीवेणोदीचीनग्रीवेण वोत्तर-
तोलोन्नाभिषीयन्ति । ९ । तं तस्यैव लाङ्गूलेन काले भूमिदुन्दुभि-
माग्नन्ति । १० । ॥ ५ ॥

अथ शूद्रार्यौ स्त्रीपुमांसौ वण्डखलती इत्युपकल्पयन्ति । १ ।
तदेतत्पुराणमुत्सन्नं न कार्यमेतस्मिन्समुपकृते । २ । संस्थिते दशमे
ऽहनि सदोहविधानानि समूहन्ति । ३ । आग्नीध्रं पत्नीशालं च
। ४ । अथ नवैः कुशैर्बल्लमुपस्तृणन्ति । ५ । कतिपयान्कुशभारान्नि-
दधति प्रातर्हंसौभ्यः । ६ । ॥ ६ ॥

अथ महारात्रे महाव्रताय प्रातरनुवाकमुपाकुर्वन्ति । १ । यथा
परिसहस्रमनुब्रूयात् । २ । तस्य पञ्चविंशः स्तोमः । ३ । राजनं
पृष्ठम् । ४ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ५ । अथैते परिष्टवणीया भवन्ति
त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविंश इति । ६ । ऐन्द्राग्नौ वैकादशिनानां
वैकः सवनीयः । ७ । ऐन्द्रश्च ऋषभः प्राजापत्यश्चाज उपालम्भौ । ८ ।
निरुक्त ऐन्द्रः । ९ । उपांगु प्राजापत्यः । १० । ते यत्र वपासु
ऊतापु संप्रसर्पन्ति तदेतन्नेष्टुमिश्रं बहिर्वेदि प्रक्षाल्यान्तरेण चालालो-
त्करौ तीर्थं तेन प्रपद्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्य पर्याहृत्य पूर्वया
द्वारा सदः प्रहृत्याग्नेणोत्तरेण होतुर्धिष्ण्यं प्राडुपनिदधति । ११ ।
एवमेव यस्ययस्य बहिर्वेदि भवति यथा संचरः संप्रसर्पणे भवति
तथाहृत्योत्तरत उपनिदधति । १२ । तस्य त्रैष्टुभं प्रातःसवनं स्था-
दिति पैज्ञं शुक्लध्वजारौयम् । १३ । ॥ ७ ॥

विशोविशो वो अतिथिमित्याज्यम् । १ । तस्य द्वादशार्धर्चशः
 शस्त्राग्निं नरो दीधितिभिररण्योरित्येतत्पञ्चविंशत्यृचमुपमंशमिति । २ ।
 तद्दिष्टशस्त्रम् । ३ । चैष्टुभः प्रउगः । ४ । कुविदङ्ग नमसा ये वधाम
 इति वायव्यं चैन्द्रवायवं च । ५ । मैत्रावरुणं च यथा विषुवति
 । ६ । क उ अवत्कतमो यज्ञियानामित्याश्विनम् । ७ । कथा
 महामवृधत्कस्य हेतुगित्यैन्द्रम् । ८ । को वस्त्राता वसवः को
 वरूतेति वैश्वदेवम् । ९ । उत स्या नः सरस्वती जुषाणेति सर-
 स्वतम् । १० । स त्वचऋषः । ११ । तस्य पच्छः शस्त्रम् । १२ । एका-
 हिकं वा प्रातःसवनम् । १३ । ऋषं प्रातःसवनम् । १४ । ॥ ८ ॥

अथातो माध्यन्दिनं सवनम् । १ । आ त्वा रथं यथोतथ
 इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत् । २ । इदं वसे सुतमन्त्र इत्यनुचरः
 । ३ । एष एव नित्य एकाहातानः । ४ । अमक्तु मे जरितः साभि-
 वेग इति वासुकं पूर्वं शस्त्रा मह्यं इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्ये-
 तस्मिंस्तैष्टुभे निविदं दधाति । ५ । उभे रुक्ते पच्छः संगस्येत् । ६ ।
 इति न्वा उ मरुत्वतीयम् । ७ । ॥ ९ ॥

अथातो निष्कैवत्यम् । १ । संस्थिते प्रातःसवने प्रेङ्गावटौ
 खानयेदिति सा स्थितिः । २ । शस्त्रे मरुत्वतीय इति पैङ्ग्यम् । ३ ।
 जघनेन स्वं धिष्यं पदं च चतुरङ्गुलं च प्रमाय ^४ तत्पश्चादुदी-
 चीनाग्रं फलकं निधायै ^५ भयनश्चतुरङ्गुले उपधाय ^६ वहिश्चतुरङ्गुलाभ्यां
 लेखे लेखयित्वा प्रेङ्गावटौ खानयेद्विष्णुं पूर्वमथोत्तरम् । ७ । प्राञ्चौ
 वोदञ्चौ वोत्किरा उत्किरन्ति । ८ । तद्दिशाख्याववधायोदीचीनाग्रं
 वंशमभ्यादधाति । ९ । शीर्ष्णा हेता मिमीते । १० । यदि ह्रस्वः

स्यादूर्ध्वबाहुर्मिमौते ।^{११} दृढपर्यृष्टे पर्यृषति यथा न व्यथेयाताम् ।^{१२} अथैतत्प्रेङ्खफलकं रज्जुभिश्चतुर्धान्तेषु परिव्ययति यथा न संभ्रश्येत ।^{१३} उत्तरेण दक्षिणां प्रेङ्खन्म्यूणां दक्षिणां रज्जुं बध्नन्ति ।^{१४} दक्षिणेनोत्तरां प्रेङ्खन्म्यूणामुत्तरां रज्जुं बध्नन्ति ।^{१५} तत्सं-
बाध्य प्रास्यति यथा प्रादेशमात्रेणोपरि भूमेः स्यात् ।^{१६} तदध-
स्तात्कुशैः प्राचीनाग्रैश्चोदीचीनाग्रैश्चाभ्युपोहति ।^{१७} तदभिनिवील्लं
पर्यृषति यथा न व्यथेत ।^{१८} तत्संबाध्योत्तरस्यां प्रेङ्खन्म्यूणाया-
मपाश्रयति ।^{१९} तच्छस्ते मरुत्वतीये यथास्थानं स्थापयेत् ।^{२०}
१७ । ॥ १० ॥

अथाध्वर्युर्माहेन्द्रं ग्रहं गृहीत्वैति । १ । अग्रेण हेतुधिष्ण्यं
प्राडुपविशति । २ । तं हेताहाध्वर्यं उप नु रमेति । ३ । स उत्तरे-
णोत्तरां प्रेङ्खन्म्यूणामुत्तरेणाध्वर्यं प्राडुपनिष्क्रम्य पूर्वया द्वाराग्नीध्रं
प्रपद्योत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं पर्येत्य पश्चात्प्राडुपविश्य दक्षिणं जान्वाच्य
सुवेणाज्यस्यात्या उपहत्य जुहोति । ४ । ॥ ११ ॥

आयुष्मन्नायत्रं विश्वायू रथन्तरं सर्वायुर्बृहत्सामायुर्वामदेव्यमत्यायु-
र्यज्ञायज्ञीयं तेषामहमायुषायुष्मान्भूयासमस्यै प्राणः संचरति प्रजायै
हृदयाय कं सर्वा विनुद्य संतद्यो मय्यस्तु शरदः शतं स्वाहेति
प्रथमाम् । १ । दिवे स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा पृथिव्यै स्वाहेति
तिस्रः । २ । गवे स्वाहा वाचे स्वाहा वाचस्पतये स्वाहेत्यपरा-
स्तिस्रः । ३ ।

यदिदमिति हैतिहं देव्यं सह उचरत् ।

तद्वयं यजामहे यदस्मभ्यमिति द्रवत् ॥

वाचो राजन्यजामहे वाचस्यते सहस्र मे ।

यो अस्मां अभिदासति ॥

खाहेत्यष्टमीं ऊत्वा ^४ यथायतनं सुवं निधाय ^५ यथाप्रपन्नमुप-
निष्क्रम्याग्रेण सद उत्तरेण सुतिं प्राङ् तिष्ठन्परिमादाञ्जपाञ्जपति
। ४ । वागायुर्विश्वायुर्विश्वमायुरेह्येवा हौन्द्रोपेहि विश्वथ विदा मघ-
वन्विदा इति । ५ । अथात्रैव तिष्ठन्नग्निं यथाङ्गमुपतिष्ठते । ६ । ॥ १२ ॥

नमस्ते गायत्राय यत्ते शिरो यत्ते पुर इति पूर्वार्धम् । १ ।
नमस्ते रथन्तराय यस्ते दक्षिणो बाह्वर्यस्ते दक्षिणः पक्ष इति
दक्षिणं पक्षम् । २ । नमस्ते बृहते यस्त उत्तरो बाह्वर्यस्त उत्तरः
पक्ष इत्युत्तरं पक्षम् । ३ । नमस्ते वामदेव्याय यत्ते मध्यं यस्त
आत्मेति मध्यम् । ४ । नमस्ते यज्ञायज्ञीयाय यत्ते पुच्छं या प्रति-
ष्ठेति पुच्छम् । ५ । समिद्धस्यैवैतान्भागानुपतिष्ठेत यद्युत्तरवेदौ भवति
। ६ । अथात्रैव तिष्ठन्नादित्यमुपतिष्ठते । ७ । आकाशं शालाद्यै
कुर्युरिति हैक आहुः । ८ । देशेन त्वेवोपतिष्ठते । ९ । सुभूर्नामासि
श्रेष्ठो राशिर्देवानां संसद्यया तत्त्वा ब्रह्म जिवसि तथा मा जिव
तथा मा जनय तथा मा पाहि ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यं मयि त्विषिं धा
नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति । १० । अथ दक्षिणावृत्तविंशति
। ११ । पश्चात्प्रेङ्गं प्राडुपविश्य तदन्वारभ्याननुसृजन्वाग्यत आस्त
आधिसर्पणात् । १२ । ॥ १३ ॥

स पुरस्तादेव च्छन्दोगेभ्यः शीर्षणान्सृचान्निगादयेत । १ । स
पुरस्तादेवाध्वर्युणा संवादयेत । २ । द्वादशकत्वस्त्रुष्णींशंसे प्रत्या-
गृणीताद्विद्वत्तमात्मानं च पदानुषङ्गांश्च संश्लिष्याम्यविद्वत्तं त्वं प्रत्या-

गृणीतादिति । ३ । अथ प्रस्रोतारमाह सप्तसु स्तोत्रियासु परि-
शिष्टासु नः प्रब्रूतात्तावद्दीदं जयमिति । ४ । अथाध्वर्युः स्तोत्र-
सुपाकरोति । ५ । यत्रैवोद्गातामन्दौमधिरोहत्यथ प्रस्रोताप्रतिहर्तारौ
ह्रस्वावधिसर्पतः । ६ । उपगातारश्च । ७ । उद्गातैव प्रथमो वीणां
प्रवादयति । ८ । तं पत्यो ऽनु प्रवादयन्ति । ९ । आप्नन्ति दुन्दुभीन्
। १० । आहन्ति भूमिदुन्दुभिम् । ११ । कुर्वन्ति घोषं घोषकतः
। १२ । अथ पूर्णकुम्भा अपो विभ्रत्यो मार्जालीयं परियन्ति । १३ ।
है महा३ इदं मध्विदं मध्वित्येतां वाचं वदन्ति । १४ । अप्रदक्षिणं
त्रिः । १५ । प्रसलवि तृष्णीं तत ऊर्ध्वम् । १६ । ॥ १४ ॥

अथैतमश्वरथं युञ्जन्ति । १ । अग्रेण दक्षिणं वेद्यंसम् । २ । तं
संनद्ध आतिष्ठति राजा वा राजमात्रो वा धनुश्च त्रींशेषूनादाय
। ३ । सो ऽभितो वेदिं त्रिः प्रसलवि परिवर्तमान एतमाखणं
विध्यति । ४ । तं न सपत्रेणातिविध्येत् । ५ । एवं द्वितीयमेवं तृती-
यम् । ६ । तं प्राञ्चमुदञ्चं अय्यन्ति । ७ । तं तत्रैव विमुञ्चन्ति । ८ ।
अथ प्रस्रोता सप्तसु स्तोत्रियासु परिशिष्टास्वाहा वेलेति । ९ । अथ
होता दक्षिणेन प्रादेशेन प्रेङ्खफलकं च भूमिं च संमृशञ्जपति सं
महान्महत्या दधादिति । १० । अथोपरि प्रेङ्खफलके प्रादेशं निधाय
जपति सं देवो दैव्या दधादिति । ११ । अथोपरि प्रेङ्खफलकात्प्रा-
देशमात्रे प्रादेशं धारयञ्जपति सं ब्रह्म ब्राह्मणा दधादिति । १२ ।
अथोपनिधाय प्रेङ्खफलकं चिरभ्यन्य चिरभ्यवानिति । १३ । ॥ १५ ॥

अथैनदुरसा संस्पृश्य दक्षिणं भागमात्मनो ऽतिहरञ्जपत्यर्को ऽसि
वसवस्त्वा गायत्रेण च्छन्दसरोहन्तु तानहमन्वारोहामि राज्यायेति

।१। अथोत्तरं भागमात्मनो ऽतिहरञ्जपति रुद्रास्त्वा त्रैद्युमेन
 च्छन्दसारोहन्तु तानहमन्वारोहामि स्वाराज्यायेति । २। अथ दक्षिणं
 भागमात्मनो ऽतिहरञ्जपत्यादित्यास्त्वा जागतेन च्छन्दसारोहन्तु
 तानहमन्वारोहामि साम्राज्यायेति । ३। अथोत्तरं भागमात्मनो
 ऽतिहरञ्जपति विश्वे त्वा देवा आनुद्युमेन च्छन्दसारोहन्तु तानह-
 मन्वारोहामि कामप्रायेति । ४। अथ समधिष्ठय प्राञ्चौ पादा
 उपावहृत्य भूमौ प्रतिष्ठापयति । ५। अथ त्रिरभ्यन्य त्रिरभ्यवानिति
 । ६। अथोपरि प्रेङ्खफलके दक्षिणोत्तरिणमुपस्यं कृत्वा दक्षिणेन
 प्रादेशेन पश्चात्प्रेङ्खफलकमुपस्पृशति प्रजापतिव्यारोहतु वायुः प्रेङ्ख-
 यत्विति । ७। अथ त्रिरभ्यन्य त्रिरभ्यवानिति । ८। अथ प्राञ्चौ पाणी
 परिगृह्य जपति । ९। ॥ १६ ॥

सं वाक् प्राणेन समहं प्राणेन सं चतुर्मनसा समहं मनसा सं
 प्रजापतिः पशुभिः समहं पशुभिः सुपर्णे ऽसि गरुत्मान्प्रेमां वाचं
 वदिष्यामि वज्रं करिष्यन्तीं वज्रं करिष्यन्वहोर्भूयः स्वर्गमिष्यन्तीं
 स्वर्गमिष्यन्ति । १। अथ त्रिरभ्यन्य त्रिरभ्यवानिति । २। स विष्ट-
 वाङ् मत्सरं विनिनीषमाण आस्त आ स्तोत्रस्य प्रवदनात् । ३।
 यत्रैव होता प्रेङ्खमधिरोहति तत्सर्वं सगृहपतिका वृषीरधिसर्पन्ति
 । ४। उत्तमायां स्तोत्रियायां परिशिष्टायामवतणन्ति दुन्दुभीन्
 । ५। अववणन्ति भूमिदुन्दुभिम् । ६। उपरमन्ति घोषं घोषकृतः
 । ७। अथ पूर्णकुम्भा अपो विभ्रत्यो मार्जालीयं परियन्ति । ८।
 मार्जालीये ताः कलशानवनिनीयोपनिधाय यथैतमुत्सृज्यन्ते । ९।
 एषेति प्राह । १०। प्रोक्ते होता वाचं यच्छत्यानुषट्कारान्

। ११ । उप प्रतिहारमाहावे ऽनुरमति । १२ । प्रतिहृत आकृत्यते
 । १३ । अध्वर्यो शोसावो ३ इत्युच्चैर्गाह्य यथास्य वाक् सर्वा अन्या
 वाचो ऽतिवदेत् । १४ । उच्चैर्गाह्य चिरूपांश्च द्विकृत्योपांश्च तृष्णीं-
 शंसं । तस्यातस्तस्यातः । १५ । ॥ १७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे सप्तदशोऽध्यायः समाप्तः ।

आम् ।

उच्चैराह्वय चिरुपांशु द्विकृत्य । १ । ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुर
स्तादियं पित्रे राश्ट्रोत्यये विश्वे देवा मम गृणन्तु यज्ञिया इत्ये-
तास्तिष्ठ ऋचस्त्रुष्णीशंसस्ता उपांशुप्रणवन्पक्वः । २ । अथात्मने
वाचमुत्सृजति । ३ । तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति स्तोत्रियस्तृचः । ४ ।
तदेतन्नवर्चम् । ५ । वने न वा यो न्यधायि चाकन्नित्यष्टौ । ६ । शाकना
शाको अरुणः सुपर्ण इति त्वचम् । ७ । यो अदधाज्ज्योतिषि ज्योति-
रन्तर्महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृगिदं त एकं पर ऊ त एकमिति तिस्र
एकपातिन्यः । ८ । तास्तयोर्विंशतिः । ९ । त्रिःशस्तया प्रथमया सह
पञ्चविंशतिः । १० । स एष आत्मा पञ्चविंशः । ११ । तं नदेना-
पसृष्टं शंसति । १२ । नदं व ओदतीनामिति । १३ । त्रैष्टुभानि
पूर्वाणि पदानि नदस्योत्तराणि । १४ । प्रथमेन त्रैष्टुभेन पदेन
प्रथमं नदस्य पदमुपसंधायावस्यति । १५ । द्वितीयेन त्रैष्टुभेन द्वितीयं
संधाय प्रणौति । १६ । तृतीयेन त्रैष्टुभेन तृतीयं संधायावस्यति
। १७ । चतुर्थेन त्रैष्टुभेन चतुर्थं संधाय प्रणौति । १८ । एवं विहतां
प्रथमां त्रिः शंसति । १९ । पराचौरुत्तराः । २० । एवं विहता
एव या तृतीया सूक्तस्य तस्या उत्तरमर्धर्चमुत्सृजति नदस्य चोत्त-
रम् । २१ । तौ पुरस्ताद्विपदानां शंसति । २२ । आत्मानं शस्त्वाथ
सुददोहसं शंसति । ता अस्य सुददोहस इति तामर्धर्चशः । २३ । ॥ १ ॥

अथैतानि शीर्षणानि त्वचानि शंसति । १ । इन्द्रमिन्द्राथिन
इन्द्रेण सं ह्रीन्द्रो दधीच उन्तिष्ठन्नोजसा सहेद्देभि शुतामघमुदु
त्यं जातवेदसमित्येतेषां त्वचानां येषु सामगाः सुवीरंस्तानि शंसेत्
। २ । उदु त्यं जातवेदसमित्येतस्मिन्नु हैके नवर्चे सुवते । ३ । ते
यदि तथा कुर्युरेतदेव शंसेत् । ४ । उदु त्यं जातवेदसमित्येतस्यो
हैके प्रथमे त्वचे सुवते । ५ । ते यदि तथा कुर्युरितरेषां ये
कामयेत ते उपाहरेत् । ६ । तान्यर्धर्चशः शस्वाथ सुददोहसम्
। ७ । ॥ २ ॥

अथैतं यैवं त्वचं शंसति । १ ।

यस्येदमोज आरुजस्तुजो युजो बलं सहः ।

इन्द्रस्य रन्त्यं त्वचत् ॥

अनाष्ट्यं विपन्यया नाष्ट्य आदर्धया ।

धृषाणं धृषितं शवः ॥

स नो ददातु तं रयिं पुरु पिशङ्गसंदृशम् ।

इन्द्रस्मृतिस्तवस्तमो जनेषु ॥

इति । २ । तमर्धर्चशः शस्वाथ सुददोहसम् । ३ । ॥ ३ ॥

उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वानित्यचा । १ । तां पक्कः शस्वाथ
सुददोहसम् । २ । अथ रथन्तरस्य स्तोत्रियं पुनरादायं ककुप्कारमथ
सुददोहसम् । ३ । अथ रथन्तरस्यानुरूपं पुनरादायं ककुप्कारमथ
सुददोहसम् । ४ । अथ धाय्यां पक्कः शस्वाथ सुददोहसम् । ५ ।
अथ राथन्तरं प्रगाथमर्धर्चशः शस्वाथ सुददोहसम् । ६ । य एक
इद्व्यश्वर्षणीनामिति सूक्तं तत्पच्छस्तस्य द्वितीयामुद्धृत्य विश्वो

ह्यन्यो अरिरा जगामेति यैतस्य द्वितीया तामिह द्वितीयां करोति
सूक्तं शस्त्वाथ सूददोहसम् । ७ । तमिन्द्रं जोह्वीमि मधवानमुय-
मिति प्रहस्तकस्तृचः । ८ । तं पच्छः शस्त्वाथ सूददोहसम् । ९ ॥ ४ ॥

स सूर्यं जनयञ्ज्योतिरिन्द्रो ऽया धिया तरणिरङ्गिरस्वान् ।

ऋतेन शुश्री हवमानो अर्कैरभि स्पृध उस्त्रो वेदिं ततर्द ॥

इत्यक्षा । १ । तां पच्छः शस्त्वाथ सूददोहसम् । २ । अथ बृहतः
स्तोत्रियं पुनरादायं ककुप्कारमथ सूददोहसम् । ३ । अथ बृहतो
ऽनुरूपं पुनरादायं ककुप्कारमथ सूददोहसम् । ४ । नात्र धाव्या
भवति । ५ । अथ बार्हतं प्रगाथमर्धर्चशः शस्त्वाथ सूददोहसम्
। ६ । विश्वो ह्यन्यो अरिरा जगामेति सूक्तं तत्पच्छस्तस्य द्वितीया-
सुद्धृत्य य एक इद्व्यश्चर्षणीनामिति यैतस्य द्वितीया तामिह
द्वितीयां करोति । ७ । सूक्तं शस्त्वाथ सूददोहसम् । ८ । विश्वाः
पृतना अभिभृतरं नरमिति प्रहस्तकस्तृचः । ९ । तस्य पच्छः प्रथमां
शंसत्यर्धर्चश उत्तरे । १० । प्रहस्तकं शस्त्वाथ सूददोहसम् । ११ ॥ ५ ॥

अथैतानि चतुरुत्तराणि त्वचानि शंसति । १ । इन्द्राय मदने
सुतमिन्द्रं वचाय हन्तवे गायन्ति त्वा गायत्रिणो न त्वा बृहन्तो
अद्रय इति चत्वारि त्वचानि । २ । तान्यर्धर्चशः । ३ । इत्या हि
सोम इन्द्र इति पाङ्क्तं त्वचं तत्पङ्क्तिशंसम् । ४ । स च ले जग्मु-
र्गिर इन्द्र पूर्वोरादङ्गिराः प्रथमं दधिरे वय इति चैष्टुभजागते
त्वचे । ५ । ते पच्छः शस्त्वाथ सूददोहसम् । ६ ॥ ६ ॥

अथैता अश्रौतौः शंसति । १ । महां इन्द्रो य ओजसेत्येतया
गायत्रीमश्रौतिं प्रतिपद्यते । २ । तानि पञ्चदश त्वचानि । ३ । इन्द्र

इत्सोमपा एक इत्यष्टौ । ४ । एवेदेष तुर्विकूर्मिरिति त्रीणि । ५ ।
 आ घा ये अग्निमिन्धत इति चतुर्दश । ६ । तानि चत्वारिंशत्तृचानि
 । ७ । तत्पूर्वं कपलम् । ८ । अथोत्तरम् । ९ । प्र कृतान्यृजौषिण इति
 दश तृचानि । १० । अपादु शिप्रन्धस इति पञ्च । ११ । आ त्वा
 विशन्विन्दव इति चत्वारि । १२ । यद्द्य कच्च वज्रहन्ति पञ्च । १३ ।
 पत्नीवन्तः सुता इम इति चत्वारि । १४ । इदं ह्यन्वोजसोत्तिष्ठन्तो-
 जमा सदाभि प्र गोपतिमिति त्रीणि तृचानि । १५ । तेषां यत्पु-
 स्तात्कृतं स्तात्तदुद्धरेत् । १६ । यद्यु वै न कुर्युर्देव हरेत् । १७ ।
 य आनयत्परावत इति दश तृचानि । १८ । तानि चत्वारिंश-
 त्तृचानि । १९ । तदुत्तरं कपलम् । २० । अथ सददोहाः । २१ ॥ ७ ॥

या इन्द्र भुज आभर इत्येतया वार्द्धतीमशीतिं प्रतिपद्यते । १ ।
 ता नव प्रत्यक्षहृत्यः । २ । विश्वे त इन्द्र वीर्यमिति तिस्रः । ३ ।
 तं घेमित्या नमस्त्रिन इति द्वे । ४ । न सौमदेव आपदिति षट्
 । ५ । ता विंशतिः प्रत्यक्षहृत्यः । ६ । अथ प्रगाथाः । ७ । यः
 सत्राहा विचर्षणिरिति चत्वारः । ८ । सो षु त्वा वाघतश्चनेति
 चत्वार उद्धृत्य द्विपदाम् । ९ । उदित्वस्य रिच्यत इति पञ्च । १० ।
 अभी षतस्तदा भर मा चिदन्यद्वि शंसते मा उ त्वा पुरुवसो
 तत्त्वा यामि सुवीर्यं युत्वा हि वज्रहन्तमेति द्वौद्वौ । ११ । यदिन्द्र
 प्रागपागुदगिति सप्त । १२ । आ वृषस्य पुरुवसो इति द्वौ । १३ ।
 अविप्रो वा यदविधदिति पञ्च । १४ । यः शक्रो मृचो अश्व्य इति
 षट् । १५ । तेषां त्रीनादत्ते । १६ । ते चत्वारिंशत्प्रगाथाः । १७ ॥ ८ ॥

अथ प्रत्यक्षहृत्योः शंसति । १ । महे चन त्वामद्रिव इति

पञ्चविंशतिः । २ । तासां विंशतिं शस्त्वाथ सुददोहसम् । ३ । नि
गव्यतेति निविद्वानीया । ४ । तां पच्छः शस्त्वाह्वय निविदं दधाति
। ५ । तां पच्छो व्यवग्राहं शस्त्वा समरुक्ताम् । ६ । उत्तमेन पदेन
प्रणुत्य स जातेभिरिति निविदा शंसति । ७ । तां पच्छः शस्त्वाथ
सुददोहसम् । ८ । ॥ ८ ॥

अथ प्रत्यक्षद्वहतीः शंसति । १ । याः पञ्चविंशतेः परिशिष्टा-
स्ताभिः प्रतिपद्यते । २ । वयं घ त्वा सुतावन्त इति पञ्चदश । ३ ।
ता विंशतिः प्रत्यक्षद्वहत्यः । ४ । अथ प्रगाथाः । ५ । ये षष्ठां त्रयः
परिशिष्टास्तैः प्रतिपद्यते । ६ । यो राजा चर्षणीनामिति त्रयः
। ७ । तं वो दस्ममृतीषहमित्येकः । ८ । आ नो विश्वासु ह्यथ
इति त्रयः । ९ । त्वामिदा ह्यो नर इति चत्वारः । १० । अथ
वालखिल्यानां सूक्तानि षट् । ११ । तेषां द्वौ प्रगाथा उत्सृजती-
न्द्रनिहवं च वैश्वदेवं चा नो विश्वे सजोषस इति । १२ । ते चत्वा-
रिंशत्प्रगाथाः । १३ । ॥ १० ॥

अथ प्रत्यक्षद्वहतीः शंसति । १ । मत्स्यपायि ते महेऽस्माअस्मा
इदन्वसेो बलं धेहि तनूषु नो युजानो हरिता रथे तवेदिन्द्राह-
माशसामासु पक्कमैरय इयं या नीच्यर्किणी प्र ते रथं मिथूकृत-
मन्तर्यच्छ जिघांसतस्त्वं विश्वस्य जगत इति दशैकपातित्यः । २ ।
अयं ते अस्तु हर्यत आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिरिति सूक्ते । ३ । ते
अर्धर्चशः शस्त्वाथ सुददोहसम् । ४ । ॥ ११ ॥

इन्द्रः सुतेषु सोमेष्वित्येतयौष्णिहीमशीतिं प्रतिपद्यते । १ । तान्ये-
कादश त्वचानि । २ । य इन्द्र सोमपातम इत्येकादश तेषामेक-

मुत्सृजतीन्द्रं वचाय हन्तव इति । ३ । तम्बभि प्र गायतेति चत्वारि । ४ । सखाय आ शिषामहीति नव । ५ । य एक इद्विदयत आ याह्यद्रिभिः सुतमिति द्वे त्वचे । ६ । तानि षट्त्रिंशत्तृचानि । ७ । ॥ १२ ॥

अथ चतुःशतं गायत्रीः शंसति । १ । नकिरिन्द्र त्वदुत्तर इति षट् । २ । दिवश्चिद्वा दुहितरमिति चतुर्दश । ३ । आ त्व न इन्द्र वचहन्नित्येकविंशतिः । ४ । आ व इन्द्रं क्तिविं यथा यदिन्द्राहं यथा त्वमिति पञ्चदशर्चे । ५ । प्र सम्राजं चर्षणीनामुत्वा मन्दन्तु स्तोमा इति द्वादशर्चे । ६ । आ प्र द्रव परावत इति नव । ७ । इति चतुःशतं गायत्रीः । ८ । वयसु त्वामपूर्व्येत्यष्टौ काकुभाः प्रगाथाः । ९ । इन्द्राय साम गायतेति सर्वम् । १० । तदर्धर्चशः शस्त्राय सुददोहसम् । ११ । ॥ १३ ॥

अथैतं वशमर्धर्चशः शंसति । १ । त्वावतः पुरुवसे इति । २ । तस्य सप्तदशी जगती तां पच्छः । ३ । अथैकविंशी द्वाविंशी चतुर्विंशी च पङ्क्तयस्ताः पङ्क्तिशंसम् । ४ । शतं दासे बल्वूथ इति पञ्चपदा तस्यै त्रीणि पदानि समस्यावस्येद्वाभ्यां प्रणुयात् । ५ । त्रयोदशी च त्रिंशत्तमी च द्विपदे ते पच्छः शस्त्राय सुददोहसम् । ६ । अथैतौ विहृतावर्धर्चावथ सुददोहसम् । ७ । सा तत एवात्सृज्यते । ८ । अत्र चतुर्विंशतिकृत्वः शस्ता भवति । ९ । ॥ १४ ॥

अथैता द्विपदाः शंसति । १ । इमा तु कं भुवना मीषधामेति पञ्च । २ । आ याहि वनसा सहेति चतस्रः । ३ । एष ब्रह्मा य ऋत्विज इति तिस्रः । ४ ।

प्र व इन्द्राय वज्रहन्तमाय विप्रा गायं गायत यञ्जुजोषति ।
 अर्चन्त्यकं मरुतः स्वर्का आ स्तोभति श्रुतो युवा स इन्द्रः ।
 उपपत्ते मधुमति क्षियन्तः पुष्ये म रयिं धीमहे त इन्द्र ।
 विश्वतोदावन्विश्वतो न आ भर यं त्वा शविष्ठमीमहे ।
 स सुप्रणीती नृतमः स्वरालसि मंहिष्ठो वाजसातये ।
 त्वं हि राधस्यत एक ईशिषे सनादमृतञ्ज ओजसा ।
 इति षट् । ५ । आ धूर्षस्मै वज्रमेको ऽया वाजं देवहितं सनेसेति
 । ६ । ता एकविंशतिर्द्विपदास्ताः पच्छः । ७ । ॥ १५ ॥
 अथैतदैन्द्राग्रं सृक्तं गायत्रीशंसं शंसतीन्द्राग्रौ युवं सु न इति
 । १ । तस्य द्वितीया सप्तपदा तस्या अनुष्टुभं पूर्वां करोति शंसं
 गायत्रीमुत्तराम् । २ । त्रिष्टुबुत्तमा तां पच्छः । ३ । ॥ १६ ॥
 अथैतदावपनं शंसति । १ । तुभ्येदमिन्द्र परि षिच्यते मधित्येका
 । २ । विश्वजिते धनजिते स्वर्जित इति षट् । ३ । ताः पच्छः । ४ ।
 स्वादोरित्या विषूवत इति पाङ्क्तं त्वचं तत्पङ्क्तिशंसम् । ५ । प्र वो
 महे महिष्ठो भरध्वमिति वैराजं त्वचं तदर्धर्चशः । ६ । प्रत्यस्मै
 पिपौषत इत्यानुष्टुभं त्वचं तदर्धर्चशः । ७ । ॥ १७ ॥
 अथैतमानुष्टुभं समान्नायं शंसति । १ । एहि स्तोमां अभि
 स्वरिति नव । २ । इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नित्यष्टौ । ३ । असावि सोम
 इन्द्र त इति षट् । आ नस्ते गन्तु मत्सर इति चतस्रः । ४ । मत्सि
 नो वस्यदष्टय इति पञ्च । ५ । यस्ते साधिष्ठो ऽवस इति सप्त । ६ ।
 उरोष्ट इन्द्र राधस इति द्वे । ७ । यदिन्द्र चित्र मेहनेति चतस्रः
 । ८ । यो रयिवो रयितम इति षट् । ९ । एन्द्र याहि हरिभिरिति

पञ्चदश । १० । स प्रवथा कविवृध इति त्वचम् ११ । यज्जायथा
अपूर्व्येति द्वे । १२ । आ त्वा गिरो रथीरिवेति सर्वम् । १३ । शाम
इत्या महां असीति सर्वम् । १४ । तदर्धर्चशः । १५ । ॥ १८ ॥

अथैतं त्रिष्टुप्कृतं शंसति । १ । हैरण्यस्तुपीयं च । २ । यात-
जतीयं च । ३ । मजनीयं च । ४ । अध्वर्यवे भरतेन्द्राय सोम-
मिति च । ५ । आ याह्यर्वाडुप वन्धुरेष्टा युधस्य ते वृषभस्य
स्वराज इति सूक्ते । ६ । नृणामु त्वा नृतमं गीर्भिरुक्थैरिति त्वचम्
। ७ । आ सत्यो यातु मघवां ऋजीषीति सर्वम् । ८ । योनिष्ट
इन्द्र मदने अकार्युदु ब्रह्माणीति सूक्ते । ९ । तत्र पुरस्तादुदुब्रह्मी-
यस्य पदानुषङ्गाञ्चंसति यो व्यतीरफाणयदित्येतस्मिंस्तृचे प्रथमाया
अर्धर्चमुक्तोपरमति । १० । ॥ १९ ॥

अथ प्रथमायै तृतीयेन पदेन द्वितीयायै प्रथमं पदमुपसंधाय
प्रणौति । १ । अथ प्रथमाया उत्तमेन पदेन द्वितीयायै द्वितीयं
पदमुपसंधायावस्यति । २ । अथ द्वितीयायै तृतीयेन पदेनोत्त-
मायै प्रथमं पदमुपसंधाय प्रणौति । ३ । अथ द्वितीयाया उत्तमेन
पदेनोत्तमायै द्वितीयं पदमुपसंधायावस्यति । ४ । अथार्धर्चशः
परिशिष्टस्तेन प्रणौति । ५ । अथो उदुब्रह्मीयस्योत्तमां परिशिष्याङ्क-
यते । ६ । त्रिःशस्तया परिदधाति । ७ । परिधायोक्त्यवीर्यं जपत्यैका-
हिकं पूर्वं माहाव्रतिकमुत्तरं महदसि यशो ऽसि भर्गो ऽसि भोगो
ऽसि भुञ्जदसि मम भोगाय भवेति । ८ । ॥ २० ॥

तदेतत्स्रच्छस्तायां सृददोहसि यावच्छस्तमुपसर्जन्यां संख्याय-
मानायामृते तृष्णींशं बृहतीसहस्रं संपद्यते । १ । त्रिरेवाङ्कयते

।१। स्तोत्रिये निविदे परिधानीयायै ।२। समानौ याज्या ।४।
 अननुवषट्कृत एव प्रेङ्गं अयन्ति ।५। सग्रहमेवायन्तं प्राङुपावरो-
 हति ।६। प्रत्यक् प्रेङ्गफलक्रमपोहति ।७। परासृग्न्यहं जपति
 यमिमं प्रजयं प्राजैषं तमन्वसानीति ।८। अर्धय उपहवमिष्टा
 भक्षयत्योजसे त्वेति ।९। वैश्वकर्मणो ऽतिग्राह्यः ।१०। तस्य भक्ष
 उप मा यन्तु मञ्जयः सनीला उप मा जक्षुरूप मा मनौषा प्रि-
 यामहं तत्त्वं पश्यमानो मयि रमो देवानामोजसे त्वेति ।११। अथ
 चमसान्भक्षयन्ति देवो ऽसि नराशंस इति ।१२। कृपं माध्यन्दिनं
 सवनम् ।१३। ॥ २१ ॥

अथातस्तृतीयसवनम् ।१। तत्सवितुर्दृणीमहे ऽद्या नो देव सवित-
 रिति त्वचौ प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य ।२। एष एव नित्य एका-
 हातानः ।३। तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रम् ।४। ते हि
 द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयम् ।५। किमु श्रेष्ठः किं
 यविष्ठो न आजगन्नित्यार्भवं ।६। अस्य वामस्य पलितस्य हेतु-
 रिति सलिलं वैश्वदेवं तस्याः समुद्रा अधि वि चरन्ति समानमेत-
 दुदकमित्येते अर्धर्चशः शंसति पच्छ इतराः ।७। तच्छस्त्रानो-
 भद्रीये निविदं दधाति ।८। पञ्चजनीया परिधानीया ।९। इति
 न्वा उ वैश्वदेवम् ।१०। ॥ २२ ॥

अथात आग्निमास्तम् ।१। वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति
 वैश्वानरीयम् ।२। प्रयज्यवो मरुतो भाजदृष्टय इति मास्तम्
 ।३। ते यदि यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम कुर्युस्त^४स्तोत्रौ स्तोत्रिया-
 मरूपौ ।^५ । तयोर्दिष्टं शस्त्रम् ।^६ । यद्यु वा इला^७दमग्ने तव श्रवो

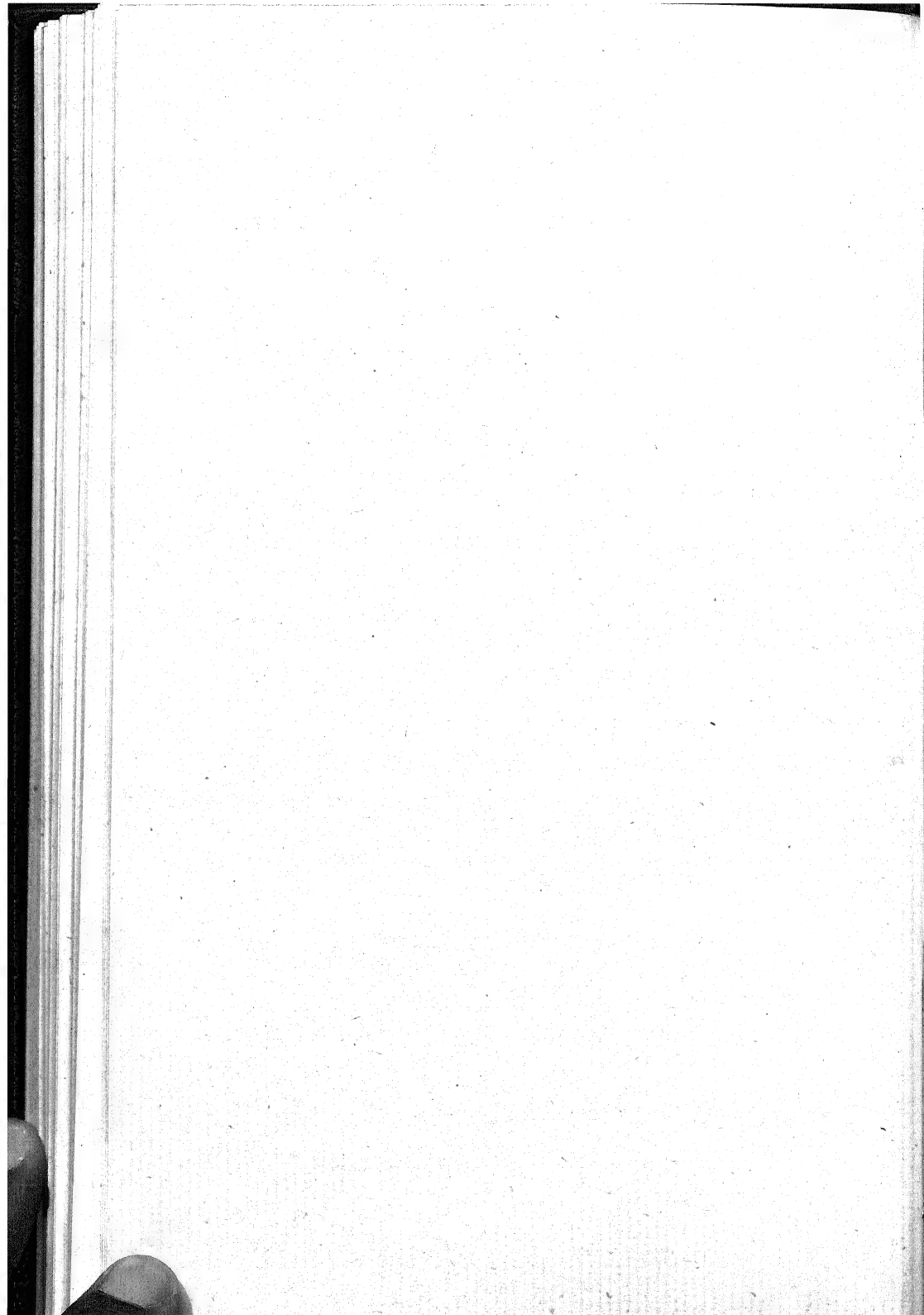
वय इति स्तोत्रियसृचो ऽत एवोत्तरः सूक्तानुरूपः ।^८ यद्यु सर्व-
स्मिन् षलर्चं सुवीरन्नाग्निं न स्ववृक्तिभिरित्येतस्य षलनुरूपं कुर्वीत
।^९ अर्धर्चशः शस्त्रम् ।^{१०} यद्यु वा अतिच्छन्दःसु कुर्युरग्निं
हेतारं मन्ये दास्वन्तमिति स्तोत्रियसृचो ऽत एवोत्तरः सूक्तानुरूपः
।^{१२} या सप्तमी सूक्तस्य तां तृतीयां करोति सो ऽनुरूपः ।^{१३}
अथं जायत मनुषो धरीमणीति वा स्तोत्रियसृचो ऽत एवोत्तरः
सूक्तानुरूपः ।^{१४} विचतुरं शस्त्रम् ।^{१५} नात्र यज्ञायज्ञीयस्य
योनिमनुशंसेत् ।^{१६} बलित्या तदपुषे धायि दर्शतमिति जातवेद-
सीयम् ।^{१७} इत्याग्निमारुतसूक्तानि ।^{१८} इत्येतस्याङ्गः सूक्तानि
।^{१९} तदग्निष्टोमः संतिष्ठते ।^{२०} वसन्त्येतां रात्रीम् ।^{२१} ॥ २३ ॥

अथ प्रातरुदयनीयमतिरात्रमुपयन्ति । १ । य एवासौ प्रायणीयः
स उदयनीयः । २ । तत्र सर्वाङ्गरस्त्राग्मसंवाध्य प्रेष्यति मैत्रावरुणः
। ३ । ते प्रथममासं दीक्षितवसनानि वा वसते । ४ । तानि नव-
रात्राय निदधति । ५ । उत्तमाय च मासाय । ६ । अथेतरान्मा-
सानजिनानि वार्द्रवसनानि वा वसते । ७ । तस्मिन्दि संस्थित कर्माणि
क्रियन्ते । ८ । न परस्मा अङ्गो वसतौवरीर्गृह्णन्ति । ९ । नातिप्रै-
षमाह । १० । जुह्वति समिष्टयजुषि । ११ । यन्यवभृथम् । १२ ।
क्रियते वभृथकर्म । १३ । ते यदि यज्ञागारैर्भाक्ष्यमाणा भवन्त्या-
दधत एव प्रह्वमिश्रम् । १४ । यद्यु धक्ष्यन्तो ऽत्रैव स्यात् । १५ ।
प्रज्ञातो वभृथः । १६ । प्रज्ञातोदयनीया । १७ । प्रज्ञातानूवन्ध्या
। १८ । तस्यै वपायां संस्थितायां दक्षिणार्धापरार्धाद्देदेः किञ्चित्परि-
श्रित्य तस्मिन्नुपविश्य केशश्मश्रूणि वापयन्ति । १९ । सर्वाणि च

रोमाणि नखानि निहन्त्यन्ते । २० । स्नान्ति । २१ । अलंकुर्वन्ति । २२ । उष्णीषान्पर्यस्यन्त्या केशानां संजननात् । २३ । परिषे-
मनूबन्ध्यायै संस्थापयन्ति । २४ । हृदयशूलान्ता संतिष्ठते । २५ ।
तस्यां संस्थितायां यथामंप्रकीर्णमग्नीन्समारोप्यन्तरेण चावालोत्करा
उपनिष्क्रामन्ति । २६ । उत्तरत उद्धृतावोचिते ऽग्न्यायतनानि
कृत्वा ^{२८} गोमयेनोपलिप्य ^{२९} मथित्वाग्नीन्विहृत्य ^{३०} प्रणीताः प्रणीय
पूर्णाहुतीर्ज्ज्वा ^{३१} पृथग्दत्तसानीयाभिर्यजन्ते य आहिताग्नयो भवन्ति
। ३२ । अथ ये ऽनाहिताग्नयो गृहपतिमेव त उपासते । ३३ । स
काममेव पृष्ठश्मनोयेन यजेत । ३४ । कामं न यजेत । ३५ । यदि
तु यजेतैत एवास्य सत्विण ऋत्विजः स्युः । ३६ । तेभ्यस्तद्द्याद्यद्वेयं
स्यात् । ३७ । अत्र संवत्सरः संतिष्ठते । ३८ । अथातो हेत्राणामेव
मौमांसा । तस्यातस्तस्यातः । ३९ । ॥ २४ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे ऽष्टादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रं समाप्तम् ॥

I. MANUSCRIPTS OF THE TEXT.

I and II. Two MSS. belonging to the Bodleyan Library. Hall 3 (see Aufrecht, Catalogus 495A). Adhyāya I—VIII on 73 leaves. Adhy. IX—XVI on 85 leaves. 10 lines on each page. Samvat 1724. They are very correctly written in large and beautiful Devanāgarī characters, but not quite free from mistakes. (Marked with A.)

III and IV. Two MSS. belonging to the India Office Library. No. 1734. Adhyāya I—VIII. 108 leaves. Samvat 1730. No. 1712. Adhyāya IX—XVIII. 136 leaves. Samvat 1732. The second MS. is not very correct, especially in its last part (Adhyāya XVII—XVIII) full of errors of the copyist. (B.)

V and VI. Two MSS. of the Royal Library at Berlin. Orient. Quart 551 and 552. Adhyāya I—VIII. IX—XVI. 90 and 95 leaves. 7 resp. 9 lines on each page. Very good and on the whole trustworthy. They have both been corrected by different hands. In No. 551 leaf 67 is followed by leaf 78, but the text is complete. (C.)

VII and VIII. Two MSS. of the Royal Library at Berlin. Bound in one volume. Orient. fol. 632. Adh. I—VIII. 108 leaves. 7 lines on each page. Samvat 1735. Adh. IX—XVI. 136 leaves. 7 lines. Samvat 1736. Leaf 70. 71 of the first part are missing 69 ending with VI, 1, 26 अन्त्य, 72 beginning with VI, 4, 1 अग्निनीले. Very correct and beautifully written. (D.)

IX. A MS. of the Royal Library at Berlin. Chambers 2 (see Weber, Verzeichniss der Sanskrithandschriften, page 23). 55 leaves. Contains Adh. IX. X. XI, and breaks off in the middle of XII, 26. (E.)

X. A MS. of the Deccan College Library. No. 91 of 1869-70, (see Gough, papers relating to the collection and preservation of the Records of Ancient Sanskrit Litt. page 67). Contains Adh. I—XVI. Samvat 1565. 1566. A very good MS., which has evidently been corrected by three different hands, one of which has sometimes been unsuccessful in its emendations. For the use of this MS. I am indebted to K. M. Chatfield, Esq., Director of Public Instruction, who at my request kindly sent it to me through Dr. Rost. (G.)

XI and XII. Two MSS. belonging to Queen's College, Benares. Adh. I—VIII. Samvat 1682. Adh. IX—XVI. Samvat 1642. In the second part the leaves 11—18 are missing, but the text is complete; leaf 10 ends with दधङ् इति प्रातः च० (X, 7, 7), leaf 18 begins with रथ इति यात्रे (X, 7, 4). Therefore we may suppose, that parts of different MSS. have been put together in order to make up for a deficiency. Notwithstanding it is a very good MS. (Bs.)

XIII. A MS. belonging to Professor Thibaut, Benares. Adh. I—VIII. Samvat 1567. Leaf 44 (IV, 16, 5—IV, 18, 5) is missing; leaves 48-52 are wrongly numbered, but contain the right text. (Th.)

For the use of the two last mentioned MSS. my thanks are due to Professor Thibaut, who made them over to me most liberally through the hands of Dr. Rost.

XIV. A copy of a Sanscrit MS. belonging to the Government collection in deposit with the Asiatic Society of Bengal. Number of Original 1247. Samvat 1762. Adh. XVII—XVIII. I owe the copy of this MS. to the kindness of Dr. Hoernle. (K.)

The above are the MSS., upon which the text of my edition has principally been based. Three more MSS. have been in my hands, but I have not considered it worth while to collate them. One belongs to the Royal Bavarian Court

and State Library. (See Haug, Verzeichniss No. 36). It contains the eighteen Adhyāyas, but is quite modern and so carelessly written, that its collation would have been a mere waste of time. (F.) Another MS. of the same library (Haug, Verzeichniss No. 33) contains Adh. I—VIII and breaks off abruptly with the word भानुः (VIII, 24). Undated, but apparently not older than two hundred years. I have collated Adh. I and III, but did not find anything which might have made further examination advisable. (H) The third MS. belongs to the Royal Library of Berlin. Chambers 4. After having looked through the first Adh. I did not think it necessary to continue its collation. (F.)

Besides these MSS. of the text I have sometimes made use of the readings, which are shown by Varadattasuta Ānartīya, the commentator on the Sāṅkhāyana Śrauta Sūtra. Of this work the following MSS. have been at my disposal:

I. A MS. belonging to Queen's College, Benares and kindly lent to me by Professor Thibaut. It consists of two parts; the first contains Adh. I—IV on 110, the second Adh. V—VIII on 79 leaves. Samvat 1652. It is very carelessly written and its various readings admit of doubt in most cases. (Comm. Bs.)

II. A MS. kindly lent to me by Professor Max Müller. Contains Adh. IX to XVI, 29 and breaks off in the beginning of XVI, 30. 160 leaves. In spite of its correct outward appearance it is so full of mistakes, that its various readings deserve but little notice. (Comm. MM.) Many of its leaves in the first Third have become so dark, that they can be read only with difficulty.

III. A MS. of the Royal Library at Berlin. Chambers 448. (See Weber, Verzeichniss, page 27.) Adh. I—VIII. Very well written and, although not without errors, much more trustworthy than I. (Comm. Ch.)

IV. A MS. of the Royal Library at Berlin. Chambers 646 + 449a in one volume. This MS. consists, according to my opinion, of about four or *more* different scanty manuscripts, which have been put together as supplementary parts of one and the same work. Differing from what Professor Weber remarks I believe the following to be written by the same hand :

first hand : leaf 1—148. 193—198.

second hand : leaf 149. 150 (four lines only)—151. 207 ff. (p)

third hand : leaf 152—163.

fourth hand : leaf 164—171. 172—192.

These are the four different handwritings, which I think must at least be recognised. To the fragmentary state of the single parts of this MS. points also the remark, which is written on the margin of leaf 172a शाङ्खायनसूत्राणां बुद्धि-पात्राणि कतिचनानि ! (Comm. Ch.)

As to the mutual relationship of this MS. and Comm. MM. I may remark, that the original, from which the different parts of the last mentioned volume have been copied, seems to have been the source also of Comm. MM. This may be inferred from some mistakes to be found in Comm. Ch. and in Comm. MM. and from the fact, that the commentary on XIV, 51, 3 resp. 6 to 52, 3 and on XV, 1-2-3 is missing in both. Only in one point I have noticed a greater discrepancy between them. The commentary on XV, 12-13 as given in Comm. MM. is different from that, which is exhibited in Comm. Ch. viz :

Comm. MM.

XV, 13, 1 *Sūtra* : सद्य सोमैः क्रौणन्ति दशपेयस्य [च] ।

Comm. द्वौ सोमौ क्रौणन्ति । नैकस्य क्रौतस्य विभागो यथान्यच्च । दशपेयस्य विभागो यथान्यच्च । दशपेयस्य चाभिवचनीयस्य चेति शब्दात् ।

Sūtra : तन्त्रमातिथ्यापर्यन्तम् ।

Comm. सोमक्रयणी याज्ञा सहात्मता । उभयोरपि कुर्वन्ति
तन्त्रम्

Sūtra : कर्ध्वं चावभयात्

Comm. यजेत.

Comm. Ch.

Sūtra : सह सोमो क्रीणन्ति ।

Comm. एककालं सोमो क्रीणन्ति ।

Sūtra : दशपेयस्य च तन्त्रमातिथ्यापर्यन्तमूर्ध्वं चावभयात् ।

Comm. उभयोरकमेव ।

Supposing, that these discrepancies are not caused by the bad state of one of the MSS., I am inclined to think, that Comm. MM. contains the genuine Comm. of Varadatta-(suta), as it is written by one and the same hand and betrays in spite of its numerous mistakes, a more homogeneous character than Comm. Ch., which is, as we have seen above, a mere collection of MSS.

V. A MS. belonging to the Royal Library at Berlin. Chambers 449b. See Weber, Verzeichniss 28; 6 leaves; written by two different hands. It contains the Comm. from XIV, 84, 4 to XV, 3, 15, which is missing in II and IV. (Comm. Ch.)

VI. A MS. belonging to the Royal Library at Berlin. Chambers 450. Contains the comm. of an unnamed author on Adh. XVII and XVIII. It is a good manuscript and has often proved useful in settling the Sūtra text (Comm. Ch.)

Such have been the materials, which have been placed at my disposal for an edition of the commentary. Considering the faultiness of some and deficiencies of others I thought it better, instead of giving the commentary immediately after the Sūtra, to which it belongs, to postpone its edition, until further materials should be brought to light. All efforts made in this respect, have, however, as yet been unsuccessful

and it was not before Professor Peterson's important discoveries made in the Royal Library at Alwar, that I heard of other copies of this book. Whether they will become accessible to me, I cannot say, but hope for the sake of those, who wish to study this Śrauta Sūtra and stand in need of a guide through the great difficulties, with which its study is beset, that they will at least become procurable for copying and provide me with better readings for the edition of extracts which I propose to give of this if not excellent yet almost indispensable commentary.

ADHYAYA I.

- 1, 7 A B D F G (orig.) Th H, and Comm. प्राचीनापवीती; C (orig.) प्राचीनावीती; Bs (somewhat defective in the beginning, the missing passage being replaced by sec. h.) प्राचीवीती; corr. in प्राचीनावीती; corr. again in प्राचीनापवीती.
- 1, 12 H F उपचारः
- 1, 13 C प्राङ्न्यानि.
- 1, 15 all MSS. आसीनन्यायं, which is probably a mistake arising from a mere phonetic spelling. Comm. आसीन उपविष्टः। न्यायशब्द उक्तः*। बाहुचं बहृचाम्नायोक्तम्। तदुपविष्टेन कर्तव्यम्। Nārāyaṇa's Paddhati: आसीन उपविष्ट ऋग्वेदविहितं कुर्यात्. cf. Comm. on 1, 3, 3: आसीनन्यायता।
- 1, 30 all MSS. with exception of C D संस्वारन्यायता. Comm. समित्येकीभवमाचष्टे। स्वारः स्थानम्। एकं स्थानं मन्द्रादि कार्यम् etc. Nārāyaṇa's Paddhati संस्वार उदात्तानुदात्तस्वरितप्राचयानां सम्यगेकीकृत्य शब्दानामुच्चारणं कर्तव्यम्।
- 2, 4 A B C H आश्ङ्कारि०; F आशङ्कारि०; D G (orig.) आङ्कारि०.
- 2, 5 A B C F H आश्ङ्कारि०; D G (orig.) आङ्कारि०.
- 2, 29 A सार्वयज्ञिकं; all other MSS. including Paddh. and Comm. सार्वयज्ञिकं See Pāṇini 4, 3, 68.
- 3, 1 A यजेत.
- 3, 6 all MSS. द्रष्टेति; as to the form, one passage of the Meghadūta (24B of Stenzler's edition) may be compared, where लब्ध्वा is explained by Mallinātha as third sg. fut. pass. (Whitney Sanscrit grammar, §947).
- 3, 6 G (orig.) पश्येत् instead of दृष्टेत्.
- 3, 11 C Bs and 14 Bs परोक्षः; all other MSS., as usually in this Sūtra, परोक्षाः.

* 1, 1, 18: न्यायशब्दो धर्मपदार्थः। आचारपदार्थो वा।

- 4, 5 A D H (orig.) Bs नमो अपये—all MSS. प्रशास्त्र आत्मना; this is a remarkable shortening of ā before another vowel than ऋ; that this reading must not be given up, may be seen from Sāṅkhāyana Śrauta Sūtra 7, 14, 9 प्रशास्त्र आह and 7, 6, 6 उपवक्त उत (see critical notes). The shortening of a long ā of the Nom. Sing. of nouns in -ri before other vowels than ऋ has perhaps been a peculiarity of some Sākhās.
- 5, 11 F om. the whole passage from न भूमिं until 6, 3 प्रादेशेन.
- 6, 2 A Th: रुद्राणामोम्यायां; all other MSS. orig. म्यायं.
- 6, 3 A B (orig.) C सद्येनाग्नीध्रो—all MSS. अध्वर्यू—all MSS. वेमि instead of रमि.
- 6, 14 all MSS. होचं वेत्तु.
- 6, 16 all MSS. with exception of B C अध्वर्याः
- 7, 6 all MSS. देवा आज्यपा; see Āśv. Sr. S. 1, 5, 24.
- 10, 5 all MSS. अमुष्टिकताभिः
- 12, 1 B F H (sec. h.) हविरजुषन्तां.
- 12, 5 C H (sec. h.) Comm. Bs गमेयमुप हत.
- 14, 3 B C H (orig.) दिवस्पृथिव्योरोमणतो.
- 16, 7 A (orig.) Bs H (orig.) प्रधानं.
- 16, 9 उपलक्ष्यते A C.
- 17, 2 Bs अनुपूर्वेण.
- 17, 9 Bs परीक्षेत्.
- 17, 19 D G (sec. h.) Bs निषीदतः

ADHYĀYA II.

- 1, 9 C H (orig.) फाल्गुनी०
- 2, 13 all mss. आज्यभागा उत
- 3, 26 D G (orig.) Bs Th Comm. Bs आहिताग्निवदे.
- 4, 4 C D G (orig.) Bs Th मयि धाम.
- 5, 19 all MSS. अग्रा वसुवने.
- 6, 7 B G (third h.) Th अयामि

- 7, 7 all MSS. दना.
 8, 8 A C Bs अग्निहोत्रस्याह्या.
 8, 9 A G (orig.) चक्षुषावेक्ष्य.
 8, 13 only Bs Th correctly अनुच्छिन्दन्निव.
 10, 2 all MSS. excepting B खर्षाम; see Benfey, Vollständige Grammatik, § 30; Whitney, § 194.
 11, 6 (beginning of 12) A B C G (sec. h. ?) Bs H मापमासेति.
 12, 9 B D G Bs Th तद् instead of लद्.
 — B G Comm. Ch. Paddh. अङ्गारमुपसृज्य A Th (orig.) H •रामुप-
 पसृज्य; see S'ānkh. S'r. S. 2, 8, 14; 2, 9, 6; 4, 12, 10.
 17, 8 B (orig.) वहन्नः H वहं नः, altered, as it seems, in वह नः;
 Bs G (by alter., but struck out again.) वहतु.
 — Bs देहि instead of वेहि.

ADHYĀYA III.

- 3, 1 all MSS. अभ्युद्वेष्टिः (see S'ānkh. Brāhm. 4, 2: अथातो
 अभ्युदितायाः । 4, 3 अथातो अभ्युद्वेष्टायाः । and 4, 4 अथातो दाचायणयज्ञस्य)
 4, 8 H व्याधिप्राये.
 7, 4 all MSS. excepting C Bs रूपाणि ददती.
 8, 12 Bs अभ्यञ्जनहिता०.
 11, 4 A दार्शपूर्णमासायनानि B C H दर्शपूर्णमासायनानि G (sec. h.)
 दार्शपूर्णमासायनानि. The correct reading is exhibited by
 D G (orig.) Bs Th.
 12, 2 A B D G (by alteration) Bs वेणुयवौ; C G (orig.) Th
 H वैणुयवौ.
 12, 14 G (orig.) Bs H (sec. h.) दशपूर्णमासौ.
 14, 2 C H (orig.) omit चैत्रीप्रयोगस्य.
 14, 8 B G (orig.) Bs (orig.) H (sec. h.) अग्नीन् प्रणयन्ति.
 15, 4 all MSS. द्वेषो ऽर्द्धय, which sometimes may be read as ऽर्द्धय.
 15, 14 C निष्कासं.

B (by alter.) Bs Th (orig.) पूर्णदर्वं, which in Bs Th is
 altered into पूर्णदर्वि D दर्वि.

16, 24 all MSS. आच्यमागा उपहृय.

17, 1 C G H अया विष्टा.

D G (orig.) तन्वामैरयन्तेति । Other and partly better readings will be found Atharva Veda 7, 3 ; Taitt. Samh. 1, 7, 12, 2 ; Maitr. Samh. 1, 10, 3.

18, 14 all MSS. न शुनासीराविमं ; corrected according to Taitt. Brāhm. 2, 4, 5, 7.

all MSS. गर्भं घत्तं.

विच्चं, although exhibited by all MSS. is, as the metre shows, a mere gloss.

18, 15 B ऋतुभिः

18, 17 A B अन्वद्यं.

19, 3 B C D G (orig.) Bs Th सत्यमित्तमया.

all MSS. याचं (or या चं) ह्यमूहिषे । which I have altered in ज्या सन्. (See Maitr. Samh. 1, 4, 3 ; page 51 of Dr. von Schröder's edition).

20, 2 C H (orig.) भीता instead of भीषा.

A (by correct.) Bs (by correct.) Th (orig.) H यज्ञपथावधात्

20, 4 all MSS. अस्त्रान्.

20, 20 C D यजेत.

ADHYĀYA IV.

2, 7 A G (orig.) Bs H (orig.) Comm. Bs and Ch. आनुपूर्व्य cf. 1, 17, 2 ; 3, 7, 7.

4, 5 D यथावनेज्जनं B (orig.) C Bs (on the marg.) यथावनेजिनं.

5, 1 all MSS. भूयास्व.

5, 11 C inserts वा before यवाग्देव.

6, 9 A B D omit the sign of Pluti.

6, 10 B D (orig.) G (orig.) साचं.

7, 3 D G (orig.) Bs (by alter.) H (orig.) सिष्टस्त्यनुयाजप्रसवेन.

7, 17 A D G (by alter.) Bs Th सवितरेते.

10, 1 A लम्पतमहाराडाङ्ग-अहाराडाङ्गभ्यां B Th अहाराडाङ्ग-अहाराडाङ्गभ्यां C अहाराडाङ्ग-अहाराडाङ्गभ्यां D G (orig.) Bs अहाराडाङ्ग-अहाराडाङ्गभ्यां.

B (orig.) G Th नारीद्याभ्यां.

D Bs ज्येष्ठानां A B C G Th H ज्येष्ठानां cf. Taitt. Samh. 3, 4, 5, 10 इन्द्रो ज्येष्ठानामधिपतिः ।

11, 1 B G (sec. h.) H आयाययति.

12, 9 all MSS. excepting D Bs वशीयान्.

12, 10 all MSS. (only Th had orig. ह्या) प्रख्यायती; see Taitt. Brāhm. 2, 4, 1, 2. Āpastamba S'r. S. 4, 11, 5. On the change between च। ख। ह्य see Dr. von Schröder's remarks in Monatsberichte der Kgl. Preussischen Academie der Wiss. 1879, page 6 (688).

all MSS. उच्छेष्ट instead of उच्छेष्टि.

14, 2 C G (sec. h. ?) Bs (orig.) Th अपिप्रेयात्.

3 C Bs. (orig.) सर्वहवीषि.

4 C G (orig.) Th (orig.) लोमनखानि.

6 C दक्षिणप्रवणे वा । Bs (orig.) दक्षिणप्राक्प्रवणे वा.

11 C उत्तरतो instead of अन्तरेण.

12 all MSS. निपात्य; S'at. Brāhm. 12, 5, 2, 7 निपात्य cf. Petersburger Wörterbuch s. v. पत् + नि.

15 C D कवीण्यौ.

D G insert द्वाभ्याम् before ऋभ्यां.

26 all MSS. प्रात्राणः; we should expect प्राक्णाः.

31 B उपस्थे ऽरणी.

36 D G (orig.) असौ खर्गाय लोकाय खाहा Bs (orig.) असौ खर्गाय खाहा । Āśv. Grihya S. 4, 3, 27.

15, 1 A C D Bs अनवेक्षमाणाः Th अनवेक्ष्यमाणाः B (orig.) G (orig.) अनवेक्षमाणाः cf. ZDMG 36, 451, note 5.

Comm. शृष्टतो ऽनिमीलयन्तः.

4 C omits आदित्यम् before उपस्थाय.

6 C D G (orig.) Bs (orig.) नवरात्रं वा संचयनाद्गतानि.

7 A (orig.) C D G (sec. h.) नाघाहानि च.

9 C D G (orig.) Bs (orig.) पलाशटन्तानाम्.

10 this sūtra is omitted in both MSS. of the commentary.

21. 22. Instead of भवन्ति पुरुषाकृतिं कृत्वोर्णासूत्रैः is written in G भवन्त्यूर्णासूत्रैः, the words पुरुषाकृतिं कृत्वा being added on the margin. This is no omission of the copyist. We read still in D (a manuscript nearly related to G, although not copied from it) कृत्वा तूर्णां and may conclude from this neglect of altering the Sandhirules, that the omission of पुरुषाकृतिं कृत्वा is old and previous to the existence of both manuscripts.

16, 2 B लोहितं.

B (orig.) C G (orig.) om. प्राग्गीवं.

all MSS. excepting C उन्नरलोमं.

3 A B D G Bs (by alt.) Th पलाशं.

all MSS. excepting A B वारणेन instead of वारणेन.

5 only D reads श्रीयतां; cf. Taitt. Brāhm. 3, 7, 14, 5.

6 C G (by alter.) Bs (orig.) संनीय.

8 D G पुत्वं.

17, 12 C D G Bs पङ्क्तिः

18, 1 all MSS. with exception of D G Bs यजे, which I ought to have written ;

all MSS. समर्धमौमहं; for a better and more intelligible reading (संराधनीं) see Mantra-Brāhm. 1, 5, 6. Āśv. S'r. S. 8, 14, 4.

5 A C G H संदय B (orig.) संजिद्य D संदड्य Bs संदय

A (orig.) Bs (orig.) Th तस्यै ते देवि भवाय.

10 C G (orig.) Bs H संनीय.

19, 3 A C G (orig.) Bs H संनीय.

20, 1 A B D G (third h.) Bs Th दुष्पापौरे ऽसि H दुरागौरे ऽसि.

all MSS. excepting C H (sec. h.) सत्पापो.

21, 8 A Bs H कांसय.

18 Bs. (orig.) omits वा before चभ्यवहरणं.

ADHYĀYA V.

1, 10 all MSS. कश्चित्.

9, 6 A B C D H पिचे G Bs (orig.) Th पित्ने—A B C Comm.
राष्ट्रेत्य०.

all MSS. भूम नेष्टाः see Atharvaveda 4, 1, 2.; नेष्टाः = नयिष्ठाः.

9, 7 क्वि, although left out in C and not to be found Atharvaveda 7, 14, 1; Taitt. Samh. 1, 2, 6B; Maitr. Samh.

1, 2, 5 seems nevertheless to be an old addition, as may be seen from what Professor Roth says in the preface to his edition of the Nirukta, page XLV.

10, 8 for other and partly better readings see Atharvaveda, 7, 73, 1.2.

10 see Atharvaveda, 7, 73, 6.

18 C Th H च होता; see Atharvaveda, 7, 73, 5.

21 see Atharvaveda, 7, 73, 4.

23 B, G (third h.) Bs (sec. h.) स्वाहाकृतयः C •कृतः य
see Atharvaveda, 7, 73, 3.

32 see Taitt. Samh. 1, 6, 12, 2.

13, 3 B (by alter.) Th (by alter.) Bs आद्यसुत; see Maitr. Samh., 1, 2, 9.

16, 7 C D G Th Bs (sec. h.) तत्प्रयाजय.

ADHYĀYA VI.

1, 2 A B G (sec. h.) Th (sec. h.) आवातं.

23 B (orig.) D G H (orig.) अनिवचनं.

3, 8 B D G Th यज्ञायज्ञियं.

C अग्नायः; all other MSS. अग्नायः instead of अग्नायः

11 A B (sep. h.) C G (sec. h.) Th (sec. h.) आपोरेवतीर; see S'āṅkh. S'r. S. 9, 20, 7 [S'āṅkh. Brāhm. 11, 8: अथापो रेवतीरिति प्रतिपद्यन्ते। आपोरेवत्यै पुरस्तात्किंचन परिहरेदिति तदिह किञ्चित्तमनाग्रह्णाय etc.]

- 6, 16 B G (orig.) Bs Th H साहसप्रातरनुवाकः
 17 B C समानान्तस्य.
 20 Bs उपान्तः.
 7, 8 B Bs omit the sign of Pluti.
 8, 1 A B C D उपान्तः.
 6 all MSS. तनूपाः ; see Taitt. Samh. 3, 2, 7c.
 7 D Th H चोदन्.
 9, 4 B (orig.) C D एकयुपेक्षेकादशनेषु.
 13 C समानदेवताः
 15 A G (sec. h.) च instead of वा.
 16 B D पूर्वेषु.
 A B (sec. h.) C G (sec. h.) Th (orig.) अकृति.
 17 G वा [:] खाद्या; see Āśv. S'r. S. 3, 1, 14.
 10, 12 all MSS. with exception of Bs (orig.) एकादशिनानां.
 12, 7 from पवमान to 8 समुद्धो ऽसि left out in C.
 12 B (orig.) D G (orig.) प्रपश्यमानाः
 20 all MSS. चंचारिर्; Taitt. Samh. 1, 3, 3f चङ्गाहिर.
 13, 4 D G (orig.) उपविशन्ति.
 7 A B (orig.) Bs (orig.) H (orig.) उत्तरेषु.

ADHYĀYA VII.

- 3, 1 C अनभिधानं.
 5, 1 C वायु D Bs (orig.) वायूर.
 3 C भक्षयति.
 22 C Bs नाराशंसे.
 6, 6 A B (sec. h.) D G Th प्रतिष्ठोत्पवक्तव्य B (orig.) C Bs (orig.)
 H (orig.) प्रतिष्ठोत्पवक्तव्य उत. As व is sometimes written for
 उ and उ for व* and as a nom. sing. is required by

* E. g., 5, 6, 9 मदन्तीभि उदकार्यो (Bs) instead of मदन्तीभिर् ० । 6, 6, 6-7
 उपकस्यमान उत (D Th) instead of उपकस्यमान उत । 14, 61, 8 सामान्त उक्थः
 (G) instead of सामान्तवक्थः ।

the corresponding प्रतिष्ठा I prefer the reading of B C Bs H, which is in accordance with the solitary form प्रशास्त्र S'āṅkh. S'r. S. 1, 4, 5 and 7, 14, 9.

6, 7 C inserts उपरुत before इति.

9, 1 all MSS. पदेसिमसीया A •सिया ; see Taitt. Samh. 5, 6, 8, 6.

3 some MSS. omit the sign of Pluti behind जानवेदे.

4 Th अर्धे instead of अर्धर्धे.

10, 11 In two Prayoga manuscripts in Professor Haug's collection (Munich, Royal Bavarian Court and State Library, Sanskrit, Nos. 85 and 145) is written काया राजाना instead of कायया राजानेषु; see Vājasaneyī-Samhitā 32, 72.

13 C D G (orig.) मन्दिष्टो.

14 G (orig.) Bs (sec. h.) Th तनूकथो D तनूकथो वो. I mention this reading, because it is one of the few proofs for the relationship between G, Th and D.

15 Prayoga 85 and 145 (see to 10, 11) वाचमहं देवीं वाचास्मिन्.

14, 9 D Th ओ इ म्.

A G Th H (orig.) प्रशास्त्र आह D प्रशास्त्रा आह B C Bs प्रशास्त्राह.

12 G Comm. Bs यथासवनं.

15, 4 A (orig.) G (by alter.) Bs H (by alter.) इत्याप्यायतवतीनां.

9 all MSS. आप्यायितवतिप्रभृति.

16 D G (orig.) Th तिखो नुयच्छति.

17 B उत्सजते.

18, 2 from गौर्दाच to अशीय । लग्दाचे omitted in C.

19, 6 Th श्राद्धसावेह.

21, 7 A B Bs Th (orig.) परिमितशस्त्रप्राकृतो.

24, 2-3 all MSS. प्रगाथा उदित्वस्य.

25, 5 C G (orig.) Bs H (orig.) ककुभिः.

10 G Th H (orig.) यज्ञायज्ञियस्य.

26, 8 C om. पञ्चपदानां.

27, 24 Th om. अपि.

ADHYĀYA VIII.

- 2, 5 C ऋतुभिः.
 3, 4 none of the MSS. shows समदन्, see Atharvaveda 7, 14,
 4. Āśv. Śr. S. 5, 18, 2.
 7 Bs षोडशि०.
 6 अन्तःशस्त्रं is an adverb like अन्तर्वेदि । अन्तर्जानु । अन्तःसाम (Lāt.
 Śr. S. 7, 8, 5) and others.
 5, 5 A (orig.) B D G (on the marg.) Bs Th उत्तो instead of पत्ता.
 7 A B D Bs यथैतं.
 6, 1 B G (orig.) Th H (orig.) यज्ञायज्ञियं.
 5 B G Th H (orig.) यज्ञायज्ञियस्य.
 17 G Th omit (orig.) शुभयज्ञिः.
 8, 6 all MSS. शस्त्रोक्तस्य; Comm. Ch. शस्त्रोक्तस्य.
 C बाददते instead of बादधते.
 A (marg. addition) उपहृतस्योपहृतस्योपहृतो.
 11 all MSS. आपुरस्ता.
 9, 1 G (third h.) Bs तस्य सर्वस्यैतसो ऽवयजनममीति । १ ।
 4 A (marg. addition) उपहृतस्योपहृतस्योपहृतो.
 10, 1 Atharvaveda, 7, 67; Taitt. Ār. 1, 30. The verse seems
 to be incomplete.
 Th. (orig.) Comm. Ch. धर्माणा.
 C (orig.) ज्योतिषस्यतौ instead of धर्मणस्यतौ, but this is cor-
 rected on the marg. in धर्मणस्यतौ. The reading सङ्ख्यानि
 is shown only by a marginal correction in C; Vaitāna
 Sūtra 23, 15; Apastamba Śr. S. 14, 18; Āc. Śr. S.
 6, 12, 12.
 11, 13 all MSS. ऋतं; better is the reading of the Mantra
 Brāhmaṇa 1, 7, 5 ऋतं.
 all MSS. and Mantra brāhm. चां; I should expect चां.
 13, 5 A B C G (third h.) पञ्चकपाडी.
 15, 12 A D Bs H दार्दानं C दार्दानं cf. Taitt. Ār. 4, 9, 2; 5, 8, 2.
 A (orig.) B C D G (orig.) Bs H तन्नायणे. Śat. Brāhm.
 14, 2, 2, 22.

16, 1 G गुहा पदा.

3 C इहोयोयोवा G orig. and, (as it seems, originally) Th.
इहोयोजा.

17, 1 Prayoga Haug 85 and 145 भूरिदानां instead of भूरिजानां.

3 G (orig.) Bs (on the marg.) अभिभूरसि instead of अभिभूरसि.

20, 1 Prayoga Haug 85 and 145 अरचन् instead of अतचन् both
times.

22, 1 C inserts च behind ज्योतिषा.

Prayoga Haug 45 and 145 यज्ञाय instead of यज्ञियाय.

24, 1 D आ गच्छ instead of आ यच्छ.

A D G सुयोस्तुमः G (sec. h.) सुयोऽस्तुमः C सुतोस्तुमः B Bs Th
सुयोस्तुमः Prayoga Haug 85 and 145 तुयो अस्तुमः.

3 B (orig.) विष्टि instead of विष्टि Th हर्षा instead of धर्षा.

25, 1 C G Th वेगमेरयत.

C G (orig.) Th (?) छाः instead of छात्.

ADHYĀYA IX.

5, 2 see Atharvaveda 2, 5.

A B (sec. h.) क्षौर्याप.

3 D E (orig.) omit the sign of Pluti.

6, 6 all MSS. टणे Taitt. Brāhm. 3, 7, 9, 5 गणे.

G (orig.) सुतयो.

all MSS. न संयतः.

14 A (marg. add.) C E G Bs (orig. and third h.) विष्टुममिषमिति

D shows a blank instead of ०षमि०.

7, 2 all MSS., excepting B, प्रथममाधेयति । B प्रथममाधेयति.

9, 5 इन्द्र is added afterwards in E Bs.

20, 1 E प्रष्टाङ्गनी.

7 A (orig.) B (sec. h.) E (sec. h.) G (sec. h.) Bs (sec. h.)

आपोरेवमीषदृत्य see Śāṅkh. Śr. S. 6, 3, 11.

23, 4 D पुष्यो ह्यगो अक्षपरस्ते प्राजापत्याजो विवो गौरश्च इति पक्षः.

24, 7 B (orig.) C D E आग्नेयेन्द्रा.

26, 2 all MSS. ज्यैष्ठ्याय । Taitt. Samh. 1, 8, 10, 1 इन्द्राय ज्यैष्ठ्याय—
मित्राय सत्याय—वरुणाय धर्मपतये ।

27, 1 B D G (orig.) दणवाय.

3 E चोद्यमानां.

28, 3 all MSS., with exception of G (first h.) and Bs (first h.),
सुव्रतं.

A C E (sec. h.) G Bs पितृणां B D E (orig.) G (sec. h.)
पितृणां; see Taitt. Samh. 3, 3, 11 r.

ADHYĀYA X.

2, 1 C Bs (orig.) रथकारं वृद्धं.

3, 6 all MSS. अनुचरा उत्तिष्ठ.

5, 10 C G (sec. h.) Bs (orig.) द्विः पूर्वं.

6, 1 C (sec. h.) D G (sec. h., but corrected back again) Bs
दणवः.

12. 13 A and MSS. of the Comm. उत्तमोत्तमोत्तमार्धं । B (orig.)
C D E (orig.) G Bs (orig.) उत्तमोत्तमार्धं । तमो in B E Bs
added on the margin (E तमो पाठः).

15 B (orig.) C G (sec. h.) नाऋषौष्विति.

17. 19 B तिषोऽन्ये.

9, 7 all MSS. द्वितीया द्वितीयस्य.

9 एवं त्यहस्य पूर्वस्य in E orig. omitted.

15 A इन्दोगेषु instead of इन्दोमेषु.

17 A E (orig.) Bs (orig.) चिष्टुभमिति B (orig.) C D G Bs
(marg. addition) चिष्टुभमिषमिति. See Ait. Brāhm. 5, 17,
14.

11, 8 A G (sec. h.) प्रवहो, B C D Bs प्रवहो. E has been altered
several times, but seems to have originally agreed with A;
the orig. reading of G is not legible.

9 all MSS., with exception of G, वृष्टो.

B (sec. h.) E (on the marg.) Bs उत्सृज्यते.

12, 5 all MSS. with exception of Comm. M M अन्यस्माभ्यां.

- 7 D Bs (orig.) द्वाविंशतिं.
- 13, 5 B (orig.) यथाकामं (sec. h.) याथाकामं.
- 7 E G (orig.) चिकद्रूकौयाः A विकद्रूकौयाः.
- 8 E षोडशाक्षरेणावसाय.
- 18 A B E (sec. h.) G (sec. h.) Bs प्रशुक्रियं C D E (orig.) G (orig.) प्रशुक्रियं.
- 23 E यजन्ति.
- 26 E प्राङ्मुपांशु.
- 14, 4 all MSS. चिति शुक्.
- B (orig.) C D G (sec. h.) Bs केतो ऽग्निर.
- 14, 6 all MSS. वाचस्पते हृदिधेनामन् see Taitt. Samh, vol. IV, p. 471; Taitt. Brāhm. II, p. 446, l. 12. Āśv. Śr. S. 3, 6, 8.
- 8 A B (orig.) C E (orig.) G Bs स एषां वा एवंविद्वान्.
- 15, 2 A D E G तद्व्याः B (orig.) ते न्वयो (?), altered in ते द्व्याः C तं द्व्याः G (on the marg.) Bs तन्व्याः (Bs by the same hand originally ते, but struck out). The correct reading is probably तद् द्व्याः or ते द्व्याः MS. Comm. Ch. ते द्व्याः.
- A B (by alter.) C (not perfectly legible) D E G Bs (by alt.) पराञ्चो B (orig.) पराञ्चो C G (on the marg.) Bs (orig.) पराञ्चो.
- 6 B (sec. h.) G (orig.) Comm. Ch. चायचसे G (sec. h.) D चायचसे.
- 8 B C E G स एषां वा एवंविद्वान्.
- 6, 8 all MSS. स्त्रा षैष्ठ्याय Only Bs has once स्त्रा.
- 17, 4 all MSS. श्रुतिर्वी शरीरं.
- 6 all MSS. वातापे चवनश्रुतः See Taitt. Brāhm. II, 419, 15. Śākh. Brāhm. 27, 4.
- 8 C E (orig.) G स एषां वा.
- B C D E G (orig.) Bs (sec. h.) होता अन्नपतिर.
- 18, 6 all MSS. with exception of D विधेनामन्विधेन D has the corrupt reading विधेनामन्विधेन. All MSS. विधे त्वमस्माकं नाम; corrected according Āśv. Śr. S. 8, 13, 10.
- 18, 8 C ततो वै तेभ्यः कल्पत G तेभ्यः कल्पते, which is corrected in तेभ्यो कल्पते; the last word is not quite legible. B कल्पन्त.

C D E (orig.) G स एषां.

All MSS. कल्पन्ते तेभ्यो यज०.

20, 2 all MSS. येषां वा अपहतपाप्मानमेवं I ought to have written
अपहतपाप्मानं देवं according to Asv. S'r. S. 8, 13, 14.

अपि वै स गृहपतिः instead of अप वै स गृहपतिः all MSS., except-
ing G (third h.) and B (orig.) where the whole passage
is left out and added afterwards on the margin.

21, 10 A (orig.) and, as it seems, originally E अभिषाय.

ADHYĀYA XI.

2, 13 E (sec. h.) G यज्ञायज्ञियस्य.

All MSS., excepting B, वंसस्य instead of संशस्य.

11, 10 E G (sec. h.) Bs (orig.) omit च.

11 C E G (sec. h.) Bs पुरुवसे ३ इति.

12, 1 B (by alter.) C D E बृहतीकसोविद्यः.

13, 21 B D G (orig.) Bs (sec. h., but struck out again) बृहती.

14, 5 D G (orig.) Bs (sec. h., but struck out again) बृहती.

8 A E उद्धृत्य.

15 all MSS., excepting B, उपशंसस्य.

15, 11 B अन्युखं.

12 Bs न्युखं.

13 B C अन्युखं.

ADHYĀYA XII.

2, 23 A B C (by alter.) Bs (on the marg.) सोविद्याद्विजिति.

26 C (orig.) ऊर्ध्वामेकाह०.

3, 4 A B C (sec. h.) G Bs (sec. h.) उक्थयानि.

21 A G (sec. h.) एकविंशतिबन्धोमेषु.

6, 6 all MSS., with except. of D G and, as it seems, of sec. h. in Bs. प्रथमा त्रहात्. In G प्रथमात् त्रहात् is altered in प्रथमा त्रहात्.

13 B C अन्युखं.

7, 2. 3 Bs (orig.) उक्थयानि.

5 D शंसति instead of शस्ता.

8, 5 इति was originally omitted in D and is blotted out in C.

8 च orig. om. in Bs.

9, 2 A C (orig.) D E G (orig.) आद्यांश्च. In Bs च is added on the margin, but blotted out again.

3 A C (orig.) D G Bs उत्तमाम् B C (on the marg.) E G (third h., but struck out again) उत्तमान्.

17 A जरित्रं instead of जनित्रं. This is also the reading of a second hand on the marg. of Bs.

11, 13 all MSS., with exception of Bs, उपशंस्य.

13, 4 A B C Bs वैराजं न्यूजं.

6 B C Bs (orig.) विवृत्तिप्रत्यये. A D G विवृत्तिः प्र०.

14, v. 1 C like all other MSS. कोरस, but व (instead of स) on the marg. E कोरस.

v. 3 all MSS. एष द्वाय.

v. 4 D दृषा.

A E Bs (sec. h.) अमोतका G अमोतफा.

v. 5 A B D E G (sec. h.) Bs धौ.

All MSS. श्रीषौहीषुर्नावीरस्तारं. As in this and many other cases the readings of the Sankhāyana MSS. agree with those used by Roth and Whitney in their edition of the Atharva Veda Samhita I have often adopted the corrections proposed by the editors of this work.

15, v. 1 all MSS. नष्टे. It ought to be निष्टे (निः षे).

v. 2 C D चरा जनन् G (orig.) चराजन, on the marg. न Sec h चरन Bs चरा चरन् — C चक्रेति.

v. 3 Atharvaveda 20, 127, 12. A प्रजा वध्मिह.

All MSS. प्राता नि षीदति.

- v. 4 Ath. V. 20, 127, 13 all MSS. नेमा.
 v. 5 all MSS. विरूपः Ath. V. 20, 128, 12 वरुथं.
 16, v. 1 A V 20, 128, 13 all MSS. अकरोरवि (D रविः). Only B has the correct reading.
 v. 2 A V 20, 128, 15 all MSS. उष्टं.
 A D सुखजं; all other MSS. सखजं.
 v. 3 A V 20, 135 13 B C (sec. h.) D इरामह.
 G उप सेषति.
 v. 4 A V 20, 135, 11 all MSS. हयं.
 All MSS. महः instead of वहः.
 v. 5 A V 20, 135, 12. C E (orig.) G (orig.) पौलु जवारस्मा.
 All MSS. बहः.
 17, v. 1 A V 20, 127, 7.
 All MSS. सुनोता.
 v. 2 A V 20, 127, 8 B (orig.) C D E G Bs परिच्छिन्नः.
 All MSS. अकरोत्तम.
 All MSS. आसुनम्.
 All MSS. कूलायन्कणन.
 v. 3 A V 20, 127, 9 all MSS. मन्थां B मथां.
 D परिश्रुतं.
 v. 4 A V 20, 127, 10 all MSS. पथो बिलं.
 B C (third h.) G (sec. h.) एयति D अयेति C (orig.) E G
 एजति. Only A has एषति.
 Sūtra 3 B G एतश्चः प्रलापो.
 18, 1-9 A V 20, 129.
 2-3 all MSS. हरिल्लिका resp. हरिल्लिके; only G हरिकणिका
 resp. ँके.
 8 C प्रदाकवः; on the marg. ग (instead of क) D, इदागवः.
 10-18 A V 20, 132, 2-12.
 11 B कर्करीको.
 12 all MSS. कदात; G (sec. h.) तदात.
 19-20 A V 20, 131, 10-11.
 19 all MSS. पौव.
 19, 1-2 a b A V 20, 135, 6-7.

2 c d 3 A V 20, 135, 9-10.

All MSS., with exception of B, राघः प्रत्यग्भषीहि.

D ददति यद्वरं.

4 A V 20, 135, 8.

All MSS. with exception of B G चेता.

All MSS. यविष्ठः; the correct reading would be जविष्ठः.

B पिपतिं instead of विमतिं.

20, 2, v. 1-5 A V 20, 128, 1. 3. 2. 4. 5.

v. 3 D अग्रययसं, all other MSS. अग्रययसं.

v. 4 all MSS. परिर्वृजिष्ठो or °जिष्ठो.

All MSS. अहं.

D शुश्रुतः G (first h.) शुश्रुम; all other MSS. शुश्रुवः.

All MSS. पराददिः.

21, 2 A V 20, 128, 6ff.

v. 1-2 all MSS. संमितः.

v. 5 A E Bs महिषी खनस्या B C महिष्यनस्या D महिष्यनस्ता
G seems to have read महिषी खस्या, above which is
written यन but य is struck out. Since अनस्या is op-
posite to खस्या in v. 6 (just like अनाशः to खाशः and
अयामी to सुयामी) this reading is preferable to that
of the Atharvaveda edition.

All MSS. च युधिगमः instead of चायुधिगमः.

2 G Bs प्रवह्निताः.

22, v. 1-6 A V 20, 133.

v. 4 D तिष्ठन्ते वाव all other MSS. तिष्ठन्नेवाव This is another
of the few cases, in which the readings of the S'āṅkhā-
yana S'rāuta Sūtra MSS. are preferable to those of
the A V. The correctness of एव is proved by the
following verse.

v. 5 B स्रक्षणायां.

v. 6 D भंशद्, all other MSS. अशम्.

v. 7 is missing in B D Bs. In A C G written on the
margin.

23, A V 20, 134.

- 1 A अधराक् छिलीय्छिलीषते B अधराक्छिपुछिषते C अधराक्छिलीपुछि-
लीषते D अधराक्छीषते E अधराक् छि (छि) लिलीपुछिलीषते G
अधराक् छिलीपुछिलीषते Bs अधराक् छिलीपु छिलीषते.
- 2 A V 20, 135, 1-4. 134.
- 4 B C D अस्यति.
- 5 B C E G Bs विष्टौ.
- 24, 2 A V 20, 136.
- v. 1 C भगो altered in भगो B भगो See Vāj. Samh. 23, 29.
- v. 2 B Bs दधुः.
- v. 3 all MSS. स्थूणेन.
- All MSS. पशु instead of पस०.
- All MSS., with exception of B (orig.) and G (sec. h)
सिकताखेव.
- v. 4 D G (orig.) यव instead of यम.
- All MSS. अद्यौदनं (D अद्यो० B (orig.) अद्यौ).
- v. 5 all MSS. with exception of D and Bs छकवाकं (G orig.
०पाकं) Bs छकवाक्कु D ०कचाकं.
- v. 8 all MSS. with exception of B (prima m.) षोदनं.
- 6, the manuscripts are at variance as to the number and
character of the i-vowels, which are to be repeated
here several times, *e. g.*, A वी र इ इ ई र B (orig.) वि इ
इ ई र, altered in वी र इ इ इ ई र. I have followed a
notice to be found in Varadattasūta's commentary:
अत्र प्रतिगरे विप्रष्टतयस्त्रय इकारा ह्रस्वाद्यतुर्थः श्रुतः। एवमपरौ द्वौ
चतुष्कौ। ततः किमयमिदमाहो ओ ओथा मोदेवेति प्रतिगृह्णाति। See
Asv. S'r. S. 8, 3, 31.
- 26, 11 A B C G वैराजं न्यूहं.
- 27, 4 B D G (orig.) Bs उक्थानि कुर्युः.
- A C G Bs (sec. h.) चातुर्विंशिकान्युक्थानि.
- 5 B Bs उक्थानि कुर्युः.
- A C G Bs (sec. h.) एकाहिकान्युक्थानि.

ADHYĀYA XIII.

1, 8 B G (orig.) and Comm. MSS. ऊर्ध्वं च.

5, 16 A सवननीयं.

17 all MSS. विह्वयो. We should expect विह्वयम्.

21 D संस्थितायां.

6, 4 all MSS. दत्ता.

7 C G (and orig. B?) अधिदग्धे.

12, 10 D छत्तमवेदमन्त्रम्.

B (orig.) अवष्टयस्य G (on the margin, but corrected back again) ०म्.

All MSS. अनागात् cf. Taitt. Brāhm. 3, 7, 10, 6.

12 C, G (third h.) Bs अवत्साय.

13 Bs inserts between द्वित्रं and समिमं यज्ञं by marginal addition.

C (on the marg.) G (on the marg.) Bs दधातु instead of दधामि.

14, 7. 8 C G (sec. h.) षष्ठ्यश्मनीयः.

15, 9 Bs (orig.) षष्ठ्यार्थं च, but च is struck out.

16, 5 (14) B (orig.) षडहः.

18, 4-5 A B C D शतरात्रोर्ध्वं पञ्च० G (orig.) शतरात्रो ऊर्ध्वं or ऊर्ध्वं, this has been altered by two different hands. Bs शतरात्रोर्ध्वं.

19, 20 A C D G अभिल्लवस्थाने.

13 C यथार्थमिति त्रैषः.

D G (orig.) बृहस्पतिसवः.

24, 14 B D देशकालः संनिकर्षः.

17 A Bs (orig.) संघातिकाद्.

25, 6 D चुल्लकपाताश्रितम् G (sec. h.) चुल्लग०.

26, 2 A B G Bs संवत्सर उपसदः.

27, 7 C (by alter.) D G सहस्रमहानति०.

29, 8 all MSS., excepting A, बृहत्साम.

9 C (orig.) D G (sec. h.) Bs पौर्णमासिन.

10 B C D रथन्तरं सामा.

12 B G अपोनग्रीयं, which is in G altered in ०नपत्रं and by

third h. in °नप्रियं.

13 B G (orig.) Bs (orig.) अपोनप्रीयस्य.

15 D G (sec. h.) सरस्वतीमतिथन्ति.

21 C पुरुषो.

All MSS. दत्ता.

29, 31 A हार्षद्वैतम्.

ADHYĀYA XIV.

2, 21 A C D G (sec. h.) अदितिं वान्मन्याधेयं.

3, 18 C (on the marg.) D G पशौ च A पशु च.

7, 1 C (orig.) वरुणप्रघासांस्तमाहरत् altered in °प्रघासंस्तमाहरत्.

8, 1 C (orig.) साकमेधांस्तमाहरत् altered in °मेधांस्तमाहरत्.

7 D दृष्टं.

10, 16 A B Bs क्रैलिनो, which I ought to have written.

17 C (orig.) पर्वणि.

11, 10 all MSS., excepting C, °बलमिदोर.

12, 10 D उत्तरितायै.

1i C अन्नवामहा इ इति.

13, 3 C (sec. h.) D Bs (sec. h.) सोचामणादयानि C (orig.) सोचाम-
णाधेयादयानि.

14, 1 all MSS. बलमिदा.

16, 7 B जपित्वा instead of वा. Comm. Ch. भक्षयित्वा instead of वा

17 B (?) G (sec. h.) Bs Comm. Ch. अपश्यद् तेन C अपश्यद्भूतेन.

The same sacrifice is mentioned Āśv. S'r. S. 9, 5, 11.

18 MSS., excepting D, भुवं ते.

22, 3 C D G ग्रामणिसव.

4 C (orig.) G (third h.) श्येनाजुरो C (sec. h.) °जुरो.

A C G (sec. h.) क्षुरमपिशौर्षच्छिदो C °च्छेदो. No. MS has
क्षुरपवि

6 A B G (sec. h.) दृष्टप्राकृतो.

7 G इष.

22, 15 A B G Bs वैभौदको C (orig.) D वैभौतको.

18 A B G (sec. h.) श्वनभ्ये G (orig.) शिवनभ्ये.

- 19 A B श्वचस्वाम् G (orig.) शिवचस्वाम् C शिवचस्वावापः.
 20 A C उपोतपुषा (the original reading of C seems to have been •पुषा) G (orig.) Bs उपोतपुषा.
 21 C (sec. h.) D G ईशेतेयत्.
 All MSS. ची द्वादशाहं.
 25 च omitted in C D.
 27, 1 B C Comm. Ch. परिदधे.
 All MSS. उरुनसोमं (cf. 27, 13 उरुनवती).
 28, 8. 9 the words from •स्रद्धधत to परिगृह्य are om. in B and Bs, but added on the margin.
 29, 1 B Bs (on the marg.) येनेमौ instead of येनेनौ.
 A C D Bs कुलायसेन G कुलायसेन.
 3 all MSS., excepting G (third h.), संदध्यते.
 31, 1 A B D Bs ज्येष्ठः सोमः.
 B D कनिष्ठः कुलौनस्य.
 5 B G Bs Comm. Ch. ज्येष्ठगमिष्याहारे.
 32, 9 B Bs स्तुते त्रिशतं शतबलान्. The omitted word is added in both MSS. on the margin.
 33, 4 Bs (orig.) G (sec. h.) शृणानि.
 34 in C originally placed behind 36.
 35, 2 A B D G (third h.) Bs (orig. and third h.) इत्येन्द्रावस्था-
 भिव्याहारे.
 36, 2 C G (orig.) om. इति.
 37, 1 D इन्द्राविष्णू च.
 38, 1 C D G अभिभूतिनाभ्यभवत्.
 40, 1 A B G (orig.) Bs Comm. Ch. गमिष्यन्त्यभि नो सुरा भविष्यन्त्युप.
 C D G (sec. h.) Comm. M M omit the words between गमि-
 ष्यन्ति and उप.
 C (orig.) G (sec. and third h.) सायस्क.
 16 Comm. Ch. and M M दीक्षणीयाः.
 42, 18 A B C Bs अग्निदीप्तो.
 19 A B (sec. h.) C Bs उक्तयो.
 20 A B (not quite legible) C G (sec. h.) Bs अतिराषो.
 43. 44. The words from वजितं to उपपद्य• are omitted in Bs,
 34

from वजितं to अपश्यत्तना in B, but added in both MSS., on the margin.

48, 1 A (?) B (orig.) G (orig.) सर्वजितं.

50, 1 A D G अरुन्धुखान् B (orig.) अरुन्धुखान् C अरुन्धुखान् Bs अरुन्धुखान् Bs सालावकेभ्यः. See Kaush. Brāhm. Up. 3, 1.

A C G (orig.) Bs Comm. Ch. एवं चरिष्यन्त्यभि.

50, 1 all MSS. अह वैव गच्छति.

51, 1 G पाप्म्या (altered by several hands) C (?) Comm. Ch. (orig.) पाया.

56, 13 G तिष्ठ स इत्येक०.

57, 20 B C D G दृश्यते.

60, 1 D G प्रजापतिकामाः.

61, 1 Comm. Ch. गौतमी.

5 B C G (sec. h.) Bs (orig.) दृष्टानि A D G (orig.) Bs (third h.) दृष्टानि.

62, 2 Comm. Ch. सोमेन instead of सो जेन.

72, 1 C D G (orig.) आद्यानां G (third h.) आद्यानां (sec. h. आद्यानां?) Comm. Ch. (once) आद्यानां.

C D Comm. Ch. औद्यानां B (orig.) G (orig.) Bs (orig.) C (sec. h.) औद्यानां.

3 B C G Bs (orig.) सैषुधन्वा.

73, 3 all MSS. •मुखतरः सपुरोलाशोवनिष्टु• । Paddhati चपालमुख रकसुरसपुरोडास एको वनिष्टु• । Comm. चपालमुख एकः प्रथमः । अनन्तरं सपुरोडाशो द्वितीयः । वनिष्टुसवस्तृतीयः । See Pañcaviñca-Brāhm. 25, 7.

A वनिष्टुसव• B C D G (sec. h.) Bs (sec. h., the original reading is illegible) वनिष्टुसव• G (orig.) वनिष्टुसव. I think the correct reading is चपालमुखतरसपुरोलाशोरनिष्टुसव• (•पुरोलाशोः वनिष्टु•).

D G (orig.) Comm. Ch. औदनिसव.

75, 2 D G (orig.) आयुः instead of आपुः.

77, 2 B C G (by alter.) Comm. Ch. चतुर्विंशतिः G (orig.) चतुर्विंशतिसौरि•.

78, 2 C G सप्तविंशतिसौरि•.

80, 1 D मरुतस्त्रोमा निमिषा हाचितिकामाः.

84, 3 A °ष्टष्टाः.

ADHYĀYA XV.

1, 16 A B C (by alter.) G Bs चतुरस्रो.

24 D G (sec. h.) ब्रह्मसाम्यालभ्यन्ते.

26 B Bs (orig.) परिच्छाद्यौ Comm. Ch. परिच्छाद्यौ. Paddhati:
(Manuscript of the Deccan College Library) परिचापौ.

च om. in B.

28 D Bs (orig.) उत्कृषेरन्.

30 A B G Bs Paddhati स्वकाशो वा.

31 all MSS. सप्तदशस्रोतो.

3, 1 A B D (?) G Bs मधुनाद्यो.

3 all MSS. प्रगाथा ऊर्ध्वं.

11 all MSS. उपर्शसस्य.

4, 9 G (orig.) अनुपूर्व्यं.

5, 13 A G (orig.) Bs बतां यामो.

7, 8 all MSS. चनू (B and Bs. orig. चनु.

8, 13 G (by alter.) °नुपूर्व्यं.

21 G (sec. h.) अनुपूर्व्यं.

10, 6 C निच्छप्रभृतिभ्यो.

11, 1 C D परिचामीति B (orig.) परिचामि G पर्यामीति (!).

4 A B Bs (?) संलिले न्ये न्ये.

12, 1 C D परिचामीति G पर्यामीति (!)

13, 6 B (orig.) °मरुत्वतीये बृहस्पतिसवे च; the last two words are struck out. G (orig.) °मरुत्वतीये तत्राभिषिच्यते बृहस्पतिसवे च; the words from तत्र to च are struck out.

14, 4 C D G (different h.) om. इति after सत्यप्रसवाय.

G (orig.) Bs (on the marg.) पूषे पशुभ्यः.

8 A G (orig.) ओत्रियादशपुरुषं.

13 A B Bs Comm. Ch. (twice) प्रद्वौहीभ्यां G प्रद्वौहीभ्यां; instead of प्र there was originally प written by the same hand

and on the same line. This is again written on the margin.—C D इष्टौहीभ्यां; इष्टवाद् is, according to the Śabdakalpādruma (see Petersburger Wörterbuch), shown by the Amarakośa. Loiseleur and Colebrooke write प्रष्टवाद्.

16, 8. 11 G इतिना.

10 D Comm. M M (by alter.) विष्टोमेन.

A B Bs इष्टयुन्न अभिप्रतारण (on the marg. of Bs. रि) D इष्टयुन्न
ऽभिप्रतारिण C इष्टयुन्न अभिप्रतारिण altered in इष्टयुन्नो ऽभिप्रतारिण
G इष्टयुन्नो अभिप्रतारण altered in इष्टयुन्ना अभि०.

17, v. 2 C (sec. h.) पिता पुत्रेण जातस्य.

v. 4 B C Bs (orig.) आत्मा हि यज्ञः. See Max Müller's History of Ancient Sanscrit Lit.¹ pag. 574 note.

A Bs अतिता ऋणी.

All MSS. स इरावती.

v. 5 all MSS. लोको वदावदी.

v. 6 all MSS., excepting Bs, पशवो विवाहाः Bs, Comm. (पशवो विवाहरहिताः!), Streiter, Böhlingk पशवो ऽविवाहाः.

v. 8 all MSS. आभूतिरेषाभूतिर्बीजं this is to be resolved in आभूतिरेषा आभूतिर्बीजं (she is ābhūti-procreation. ; the germ is ābhūti; it is hidden in her.)

v. 10 all MSS. येनाक्रमन्ते पुत्रिणो ये विशोकाः.

All MSS. तस्मात्ते मातर्यपि मिथुनं चरन्ति. I think that either
स्मा or ते is superfluous.

18, line 2 A (orig.) Bs (first and third h.) उवाच। स वरुणं राजानं.

line 18 all MSS. except G (sec. h.), प्राप्नोत्यथ ला.

line 19 all MSS. स ह संनाहं प्रापनं. This is to be altered to
प्राप तं, as Professor Böhlingk has already observed.

19, verse 1 G ऋषद्वरी B निषद्वरी.

A G चन instead of जन.

verse 2 all MSS. चराति; it is a regular subjunctive.

verse 4 all MSS. शेरते ऽस्य (D शेरन्ति).

verse 5 B (sec. h.) C D G अथमाणं B अमाणं altered to अथमाणं.

verse 6 A B अपजिन्वन्.

C G पक्षमाणं. This is in G corrected to पक्षमाणं and again to भक्षमाणं; B Bs and Dr. Streiter भक्षमाणं. I think that Dr. Streiter is right in maintaining that these words पुचं भक्षमाणं have originally been a mere gloss. They are not found in the version of the Aitareya Brāhmaṇa.

C चरण उपाय Cf. Böhlingk, Sanskritrestomathie.

20, line 1 B C D Bs (orig.) omit ह behind तस्य.

line 5 all MSS. दत्ता.

line 7 D G (sec. h.) तेन instead of अनेन.

21, line 3 and 6 B C G (orig.) Bs (orig; on the marg. ता) शतं दत्ताहं.

22, line 8 Streiter सुहृदयस् (5); Aufrecht (Ait. Brāhm.) सुहृदयतमस्.

A B सुहृदयस्तद् C D Bs सुहृदयस्तं नु G सुहृदयस्तद्.

All MSS., with the exception of D, here and further on उत्तुल्यामि.

line 10 A B G Bs insert नु behind विश्वान्.

line 18 B D C (by alter.) सार्चुक्तायां A C (orig ?) G (orig.)

Bs. and Streiter सार्चुक्तायां.

24, line 4 तं वै विक्कया० all MSS. I propose to write instead तं वै विक्कया०; त and ल are sometimes confounded (instead of लमेवैतस्याः संख्यामधिगच्छे: A Bs C तमेवै० at the end of 22.

Instead of शासद्वस्त्वं (24, line 9) D G शासद्वस्त्वं.

line 9 A Bs and Streiter अलस्यत B C D G अलिप्तत.

line 15 A B Bs यः सकृत्पातकं.

line 15 A (orig.) and Streiter कुर्यादेनत्ततो ऽपरं. This is also likely to have been the original, but now illegible reading of Bs. On the margin is written instead ०स्ततो which is corrected back again to ०स्ततो. Comm. कुर्यादेनत्तातकं ततो ऽपरं.

line 16 A Bs मापगाः श्रौद्रान्यायाद् B मापगाश्चौद्राणापाद् CG मापगाः श्रौद्राणायाद् (G sec. h. च्छौद्रा०) D मापगाश्चौद्रान्यायाद्. See Böhlingk's note on this passage, Sanskritrestomathie, page 352.

25, line 2 A (orig.) B राजपुत्रं.

All MSS. स वै यथा नो ज्ञपय We should expect ज्ञपयाः
Cf. Ait. Bráhm.

line 7 D G (orig.) स्यात्तव.

B (sec. h.) C D G अष्टाः B (orig.) ज्यष्टाः.

C D प्रजाः स्यात्.

line 10 instead of सौहार्दाय मे त्रियै, for which Böhtlingk
writes सौहार्दाय मम त्रियै, I propose मे सौहार्दाय मे त्रियै.

A B C G ब्रूयात्सौहार्दाय.

26, line 2 B. (orig.) C G (third h.) स्या अस्मै A D G Bs स्यास्मै.

The best reading is given in the Aitareya Bráhmaṇa : स्यन्.

line 4 C D G पुष्टाः A B Bs पुष्टाः.

line 10 all MSS., excepting D, वयां सचीत्यथ.

27, verse 1 A B Bs G (sec. h.) अकर्त माः.

verse 2 A B C G

C D गायिना.

A C D G सर्वे राध्यास्तु B राध्यास्व. The orig. read. of
Bs is not quite legible.

A C D Bs एष वसुद्विवाचनः B तद्वि वाचकः G तद्विवाचिनः G
(third h.) तद्विवाचकः I prefer to read with Streiter
एष वः सद्विवाचनः.

verse 3 B C D G Bs (orig.) तमन्वितः.

verse 4 A B (only indicated by sec. h.) C (only indicated)

D G (sec. h., but struck out again) Bs (sec. h.) युष्मांश्चिदाय

All MSS. वोपेतां. I propose चोपेता.

C D G Bs (sec. h.) याम् च.

verse 5 B D ज्यैष्ठे ज्यैष्ठे C ज्यैष्ठे ज्यैष्ठे.

C D G गायिना (three times).

line 11 all MSS. परशतर्गाथं.

line 15 A B संप्रमुच्यते C G Bs (?) संप्रमुच्यन्ते D and Streiter
संप्रमुच्यते I prefer the active form which is shown by the
Aitareya Bráhmaṇa.

line 15 राजाविजिती Comm. विजयासमर्थः Nárāyaṇa on Áśv.

S'r. S. 9, 3, 13 यः परबलं युद्धेन (युद्धे न ?) विजितवान्. Sáyana

(Aufrecht, Aitareya Bráhm. p. 387) यदि विजयीषतः स्यात्.

line 15 B D G (third h.) अथ यजमानः instead of अथयजमानः.

ADHYAYA XVI.

- 1, 2 Comm. Ch प्रदतीक्ष.
 6 C G (by alter.) प्रतिमुञ्चते.
 14 B (by alter.) C पथिना.
 16 C D G चक्षुष्यहीतृणां.
 23 C D G (sec. h.) Bs अध्वर्यो र.
- 2, 16 all MSS. except B (prima manus) कुवेरो.
 25 Ásv. S'r. S. पश्चितः instead of पश्यतः.
- 3, 3 C G (orig.) उपस्थावानो.
 7 B (orig.) गौतमस्य.
 14 A (orig.) B C (orig.) Bs (orig.) किंपुत्राय A (on the marg.)
 C (on the marg.) D G Bs (on the margin, but corrected
 back again) किंपुत्रव.
- 3, 18 all MSS. आसन्नं.
 23 A उत्तमे चोत्तरस्याः प्रणवन् (मे and र by alter.) B C उत्तमे
 चोत्तरस्याः प्रणवन् D उत्तमे चोत्तरस्याप्रणवन् G उत्तमे (sec. h. ० रे)
 चोत्तरस्याः (sec. h. ० मस्याः) प्रणवन् Bs उत्तमे चोत्तरस्याः प्रणवन्
 (sec. h. ० रस्याः) but struck out again.)
 C मित्र इति च सूक्तम्.
- 3, 28 G (orig.) Bs (orig. as it seems) पर्जन्यान् B G (sec. h.) Bs
 (sec. h.) पर्यग्यान् A पर्यज्ञान C D पर्यग्यान्.
 33 उपनिपातयन्ति all MSS.
 36 all MSS. गुदं Taitt. Samh. 7, 4, 19 g. Váj. Samh. 23, 21.
 C D G Bs (on the marg.) अर्वाङ्गसमञ्जिम्.
- 4, 2 B मध्य एजति C D मध्य एजतु G (orig.) Bs (orig.) मध्यमेजतु.
 A G Bs C पुनर्नि (र्नि) वेति B (orig.) पुनर्नव B (sec. h.) D पुनर्निव
 4 B C D यद्वरिणौ.
 A (orig.) B (sec. h.) जाया instead of जारा.
 C D G पात्रागलीं Bs illegible. Comm. Ch. (orig.) once
 पारागलीं and once पावागलीं.
- 5 Comm. Ch. अनुचर्युः.
- 6 A G (sec. h.) यियस्यत B (orig.) ययस्यत (alt. to यीयस्यत) C
 येयस्यत D G (orig.) ययस्यत Comm. Ch. ययस्यत. The orig.
 read. of Bs is illegible.

A G Bs Comm. Ch. चोतुर्.

A G (orig.) D Bs (by alter.) साचं.

B C D G Comm. Ch. बड.

6, 1 v. 1 all MSS. पदेस्विष्टः Comm. Ch. पदे स्विष्टं See Vaitāna
Sūtra 37, 1. Kātyāyana S'r. S. 20, 7, 11. Āśv.
10, 9, 2. Lāt. S'r. S. 9, 10, 9.

v. 3 B वल्लिहामसि D (= Lāt. S'r. S. 9, 10, 11) *वल्लिहामसि.

v. 4 B (sec. h. ?) D G (third h.) भवत्युत्तरा.

2 D प्रच्छन्ति.

7, 4 C D G वान्वन्या.

9-10 C G अयवस्त्राभिर्, resp. यवस्त्राभिर् the other MSS. *वस्त्राभिर्
Comm. अयवस्त्राभिः अयवस्त्रिणाभिः.

8, 5 C निविदो.

5. 16 Comm. Ch. पञ्चमाह्निकानि.

16 B निविदौ.

9, 1 C G हरितः सजं.

10 C D G (third h.) यजते.

13 A B G (by alter.) कौमल्यो C D G (orig.) कौसल्यो.

14 C G (sec. h.) मरुत.

A आविष्टैत.

22 B (orig.) Comm. Ch. and M M पुरुषेभ्यस्त्राक्षणानां; all
other MSS. पुरुषेभ्यस्त्राक्षणानां Cf. Lāt. S'r. S. 9, 10, 16. 11,
1 Āśv. S'r. S. 10, 10, 10.

10, 3 C G (fourth h.) उपजनस्याथा०.

9 A D Bs (third h. on the marg.) Comm. M M अपिपातयति
B C G Bs अपिपाथयति; Comm. Ch. om. त or य and adds
य on the marg.

14 D G पारिष्वियैर्.

11, 5 B (orig.) C (orig.) भावये D भावये G (sec. h.) भावयये.

8 C G (orig.) Bs (orig.) वैददश्ये D G (th. h.) वैददश्ये A B Bs
(sec. h.) Comm. Ch. वैददश्यौ.

11 C G (sec. h.) बृवू G (orig.) बृवुस्त०.

A B C G (th. h.) तक्षिणः प्रक्षोके A तक्षिणक्षोके.

17 Bs प्रायोगिः.

- 20 A B (by alter.) Bs (by alter.) वाक्यः.
 A Bs पारश्वे.
 26 A B (on the margin) G (fourth h.) Bs प्रकणः काणः पृषत्रे.
 A B (by alter.) G Bs (by alter.) सातरिचि B (orig.) सातरिचि
 C सातरिचि D G (sec. h.) Bs (orig.) Comm. Ch. सातरिचि.
 12, 8 A प्रथमं (alt. to मे) B G Bs प्रथमं C प्रथमे (which seems to be
 alt. to सं) D Comm. M M प्रथमे Comm. Ch. once सं, once मे.
 9 A (on the marg.) G (on the marg., but corrected back
 in द्वि.) द्वितीयं.
 14 C (third h. on the marg.) G (orig.) पुरुषश्च instead of
 पशवश्च.
 17 all MSS. आसर्व.
 19 B (by alter.) C D G अग्निगो. 20. Comm. Ch. अचणम्.
 14, 3 G Comm. Ch. साहात्रतिके A B C D Bs महात्रतिके.
 4 A B G Bs (by alter.) साहात्रतिके C D Bs (orig.) महात्रतिके.
 5 A G Bs (by alter.) साहात्रतिके B C D Bs (orig.) महात्रतिके.
 15, 11 C सटश्च G संप्रश्न, alt. to सटश्च Kāt. Śr. S. 21, 2, 6.
 Sat. Brāhm. 13, 7, 1, 9.
 12 B G Bs (orig.) त्रिणवत्सयस्त्रिणवे.
 20 A C G Bs सहभूमिं Cf. Sāṅkh. Śr. S. 16. 9, 22.
 16, 3 B Bs (orig.) Comm. Ch. दिदास्य.
 D उपमंजे G (third h.) Bs (orig.) Comm. Ch. (orig.)
 उपमंजे B (sec. h.) Bs Comm. Ch. नृषेव.
 17, 4 A G (sec. h.) अविद्धि.
 8 C D अवरोहम् B असहम्, altered to अवहं G असहम्, altered
 to अवरोहम्.
 18, 2 C D G Bs एव सर्वत्र A B एवं सर्वत्र.
 8 all MSS. (except those of the comm.) प्रहृनौ.
 10 A B C G (third h.) हृदयेः A (sec. h.) G (orig.) D Bs
 हृदयेः C D G (third h.) संश्रद्धिना.
 11 all MSS. विजयताम्रं प्रणजिताया (Comm. Ch. विजयताम्).
 12 B (orig.) C D G Bs (?) यदि च.
 13 B (orig.) Bs Comm. Ch. विमिन्वन्ति A B (by alter.) C D G
 विमिन्वन्ति.

- 14 A B (by alter.) सुनिर्याधैः B (orig.) सुनिर्याधैः C D G Bs
सुनिर्याधैः (C घः) Bs (th. h.) Comm. Ch. सनिर्याधैः.
- 15 D G (orig.) Bs (by alter.) सर्वोषधं. 21 All MSS. निषिद्धं.
- 21, 9 C D G अतिराचं.
- 20 C G (th. h.) तृतीये ऽह्नकरोति.
- 31 A (orig.) B Bs (by alter.) द्वितीयस्य C D G Bs (orig.)
तृतीयस्य.
- 22, 9 A B (by alter.) उपपराक.
- 10 A C D G प्रजिर्वासन्.
- 12 A B G (orig.) Bs (orig.) Comm. Ch. याञ्जेका (याञ्जेका).
- 25 C G (sec. h.) Bs (orig.) याद्यञ्जिना.
- 23, 8 C D G (orig.) अथैवात्रेयस्यतुं A अथैवा रात्रेयस्यतुं.
- 11 D G दृणवं.
- 12 D G (orig.) दृणवे.
- 24, 2 A (orig.) B Bs (orig.) पाङ्क्तो वै यज्ञः । वै is omitted in C D G.
- 10 A (orig.) D G (orig.) वर्षिष्ठे.
- 11 B (orig.) D G (orig.) सर्वाङ्गलीः.
- 14 C D G Bs पृष्ठस्य.
- 15 D पद्माभिः C G पद्मसाभिः.
- 26, 4 A Bs (orig.) Comm. Ch. प्रवल्हः C G Bs (sec. h., but
altered again) प्रप्रवल्हः D प्रप्रवल्हः B प्रप्रवल्हः alt. to प्रवल्हः.
- 29, 3 B C G नव वा अग्निः.
- 6 A D Comm. Ch. निगुत्तानां C निरुत्तानां G निरुत्तानां B
निगुत्तानां । रु is cancelled in B with yellow colour
and त्ता is altered to स्ता The orig. read. of Bs is not
quite legible.
- B C Comm. Ch. प्राप A D G Bs प्रापत्.
- A B Bs कौशस्यस्य C D G कौसस्यस्य Cf. 16, 9, 13.
- 29, 7 C D G यज्ञकामा अन्यान.
- 8 B विज्ञातो भूस् G (sec. h.) भूः (th. h.) भूस्. All MSS. विजिज्ञां.
All MSS. except D and Comm. Ch. तमेवैतत्.
- 30, 6 A B C G पृष्ठो वा.

ADHYĀYA XVII.

- 1, 2 Ch. कतिपय आह्वेन.
 5 B विन्देत.
 9 B Ch K संहयः.
 16 B Ch. परःपुरुषे K परंपरुषे.
 18 K तस्य तदुपकल्पयेत्.
 2, 4 all MSS. द्वियायाम एतावद्.
 3, 12 B अवघाटरिकाः K उपघाटरिकाः.
 4, 1 Ch. K (orig.) दुन्दुमीन्.
 B Ch (orig.) संहननान्.
 B K उपकल्पयन्ति.
 2 B Ch. (orig.) संहननान्.
 5, 5 B K आखणाय Ch. आपणाय.
 6, 1 all MSS. (with the except. of Ch. sec. h.) वण्डखलतीत्यपकल्प-
 यन्ति. The commentary considers this the correct form.
 It says वण्डस्य खलतिष्व वण्डखलतिष्व वण्डखलति [ः] सर्वो द्वन्द्वो विभाषा
 एकवद्भवतीत्येकवद्भावः । स नपुंसकमिति (Pāṇ. 2, 4, 17) नपुंसकत्वाद्भूता ।
 वण्डखलतीति. Ch. (sec. h.) वण्डखलती इति.
 4 Pāṇini 2, 4, 25.
 7, 11 B K बहिर्वेदिं.
 Ch. सदःसदः प्रहृत्य B K सदः प्रहृत्य.
 K प्राङ्परि दधति.
 13 Ch. शुष्कभट्टासीयं. B K भृगा०
 9, 6: Ch. शंसस्येत् B संशस्ये K शंसस्ये. I propose संशंस्येत्.
 10, 5 B Ch. (orig.) K (orig.) उत्करा। त्क has been alt. to त्कि in
 Ch. and K। Comm. उत्किरौ भूलितौ—उत्किरन्ति निक्षिपन्ति खनितारः.
 6 B तद्विशेषान् (or म्).
 10 B संभ्रमेत.
 15. B Ch. (sec. h.) अभिनिवीहं K अभिनिविहं which seems to
 have been altered by sec. h. to ०वीहं Ch. अभिनिवीदं.
 16 B K उपाश्रयति.
 11, 3 आह om. in Ch.

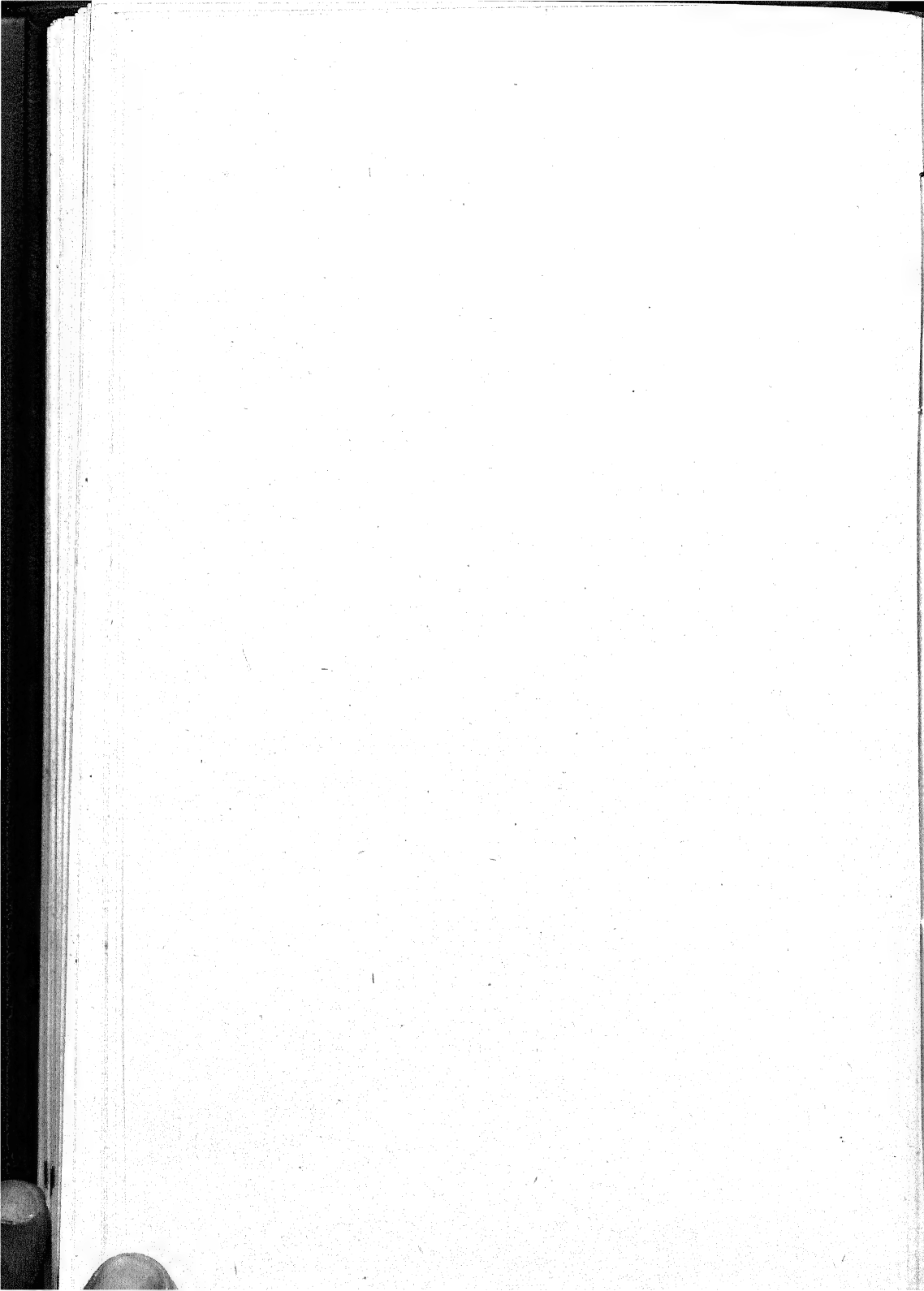
- 12, 1 B सर्वान्विनय संख्यो Ch. सर्वा विनय संख्यो K सर्वा विनय संख्यो.
 4 B उचरत् Ch. उ चरत् K उचरता.
 5 Ch. om. रहि before एव.
 All MSS. विनय.
 13, 5 B •यज्ञियाय.
 9 B K उपतिष्ठेत्.
 14, 3 B तूष्णीं शंसत् K तूष्णीं शंसत्. B Ch K संश्रियामि
 B अविद्धतत् K अविद्धतत्.
 4 Ch. (orig.) प्रब्रूयात्.
 11 भूमि orig. om. in Ch.
 14 Ch. एनां वाचं.
 15, 1 Ch. युञ्जति.
 4 B परौवर्तमान.
 B (orig.) Ch आपणं K आपणं.
 10 Ch. दध्वादिति.
 11 B K दध्वा दधादिति.
 16, 9 this Sūtra is orig. om. in Ch.
 17, 1 B Ch. करिष्यन्ती.
 9 B K यथेत्.
 12 नरमति in Ch. alt. to तु रमति.

ADHYĀYA XVIII.

- 1, 2 B पित्रे राष्ट्रेत्यग्रे.
 B उपांश पञ्चो [5] प्रणवन् K उपांश पञ्चः प्रणवन्.
 14 K पदानि कराति नदस्य.
 2, 1 Ch. शंसति. B K शंसन्ति.
 3, 2 A V 6, 33.— v. 1 all MSS. वनं. v. 2 K उचितः B (orig.) K
 अवः. v. 3 K पुरं B Ch. पुरं — B यथं — B Ch. सदृशं.
 8, 11 B (orig.) K द्वौद्वौ प्रगाथो (K •द्वौ).
 9, 1 K •द्वहतीं शंसति.
 6 B समस्त Ch. समस्ततां K सामस्ततां.
 10, 8-9 B रक्षा आ ने K रक्षा ने.

- 10, 12 च after सजायस om. in Ch.
15, 5 B K सुप्रणीवे.
16, 2 B K तस्यानुष्टुभं.
18, 4 त om. in Ch. before इति
20, 5 Ch. K प्रणुत्य.
8 B Ch K महाव्रतिकं.
21, 7 B प्रत्यङ्.
9 B K अध्वर्या Ch. अध्वर्ये.
11 cf. Kāt. Sr. S. 13, 2, 19, which Sūtra contains nearly
all the same mistakes.
23, 10 K ता अर्धर्चशः.
24, 3 B K मैत्रावरुणः सर्वेभ्यःसु.
4 Ch. वसतेति.
6 K उत्तराय च. This reading is said by the comm. to be
अयुक्तं.
9 B Ch. K परस्मा अङ्गो.
14 B K आदधत एतत्.
19 Ch. (orig.) वपायै. Ch. उपवेश्य.
25 B K •श्रुतान्ताः संतिष्ठन्ते.
26 B समोरोह्य.
28 K उद्धृतावेक्षिते Ch. उद्धृतावेक्षिते B उद्धृतावेक्षिते.
29 B Ch K दृष्टाश्मनीयेन.
35 This Sūtra seems to be a later addition.
-

CORRIGENDA.

Page	3	line	21	read	अग्रय
"	6	"	7	"	१६
"	7	"	16	"	तिलिम्पति । प्राक्काम्युजं
"	15	"	17	"	जुह्वतूर्णां
"	23	"	9	separate	दा दा नो
"	24	"	5	"	ऽन्, क्त्वा
"	"	"	5	"	वि वस०
"	32	"	1	combine	पञ्चवर्षे
"	37	"	13	read	अघ्रेण
"	40	"	11	"	देवयङ्भ्यः ।
"	41	"	21	"	इत्येवमन्तं
"	49	"	6	del.	ऽ before वा
"	50	"	3	read	त्रक्षे०
"	56	"	19	"	‘ष्याधौयमाने instead of ‘ष्या धौयमाने
"	61	"	9	separate	त्वङ् नाभि०
"	67	"	13	combine	पावौरवौ
"	"	"	15	del.	रे in हविरपेति
"	70	"	6	read	नासंस्थिते
"	73	"	9	"	प्रस्थितान्मन्त्रयन्ति
"	77	"	19	"	इन्द्रे instead of इन्द्र
"	85	"	13	combine	आपुरस्ता
"	90	"	1	read	येन
"	99	"	3	"	२०
"	107	"	7	"	द्विविध्यमिति
"	108	"	13	"	इन्द्रश्च
"	109	"	11	"	२४
"	"	"	17	"	विश्वास्तु हव्यो
"	112	"	5	"	चोदसेति
"	"	"	10	separate	स्तु मेघमिति
"	117	"	17	read	तिष्ठन्ते instead of तिष्ठते
"	119	"	22	"	14 instead of 13.
"	132	"	20	"	२४
"	133	"	14	"	क्रियमाणेषु
"	137	"	1	"	विदित्तिप्रत्यये
"	"	"	18	combine	कन्याकल्याणौ

Page	140	line	2	read	विदध्यः
"	142	"	6	read	यियश्रुमाना
"	"	"	10	"	यदेवासे
"	143	"	5	"	न्यूक्ने०
"	144	"	15	"	यद्वितीय०
"	147	"	6	"	०याक्कुतेन
"	148	"	5	"	प्रनीयेत ¹ द०
"	149	"	21	"	उत्थाय
"	151	"	2	"	चतुर्विंश०
"	"	"	21	"	खण्डश्लु
"	152	"	4	"	११
"	"	"	20	"	उद्भिदल०
"	155	"	16	"	२१
"	158	"	6	"	9
"	159	"	3	combine	यथाष्टष्टा
"	160	"	12	read	उद्भिदल०
"	161	"	12	"	यद्विच०
"	"	"	17	"	वलभिदा
"	164	"	9	"	विराजम्
"	165	"	17	I propose to read	विवदे श्याताम्
"	167	"	14	read	खाङ्ग०
"	186	"	16	"	०ष्टपतीभ्यां
"	205	"	13	combine	अन्यत्रात्रश्चयेत्
"	206	"	15	"	ऽङ्गिरःसु सनिं
"	215	"	8	separate	षट् होमा०
"	218	"	16	read	स्यद्या०
"	223	"	22	"	शंसिष्याम्य०
"	221	"	14	write instead of the doubtful and probably incorrect reading the usual form	संशंस्येत् or शंसयेत् ।
"	231	"	13	write	इति च
"	233	"	3	separate	उप प्र०
"	239	"	16	add	Samvat 1524
"	241	"	4	write (J) instead of (F)	
"	242	"	16	"	चुडित०

INDEX OF WORDS*

अ

अंशु V, 8, 3.
 अंस I, 6, 3 (cf. वेद्यंस).
 अंसान्वंसयोः IV, 15, 13.
 अकार I, 2, 14; VI, 1, 15.
 अक्रियमाण XI, 14, 2.
 अक्ष X, 21, 12.
 अक्षर I, 2, 6; X, 5, 10, 14; XII, 13, 1. 5; 16, 2; 24, 5 (cf. अष्टाक्षर । अष्टादशाक्षर । एकादशाक्षर । चतुरक्षर । चतुर्विंशत्यक्षरारि । दशाक्षर । द्वादशाक्षर । नवाक्षर । पञ्चदशाक्षर । पञ्चाक्षर । विंशत्यक्षर । षट्त्रिंशदक्षर । षोडशाक्षर । सन्ध्यक्षर).
 अक्षरपङ्क्ति VII, 26, 4; 27, 24; VIII, 6, 11; 7, 15; XIV, 57, 10.
 अक्षरवैराज XIV, 25, 5; 26, 5; 28, 12; 30, 2.
 अक्षवेला X, 21, 14.
 अक्षा XVIII, 4, 1; 5, 1.
 अक्षि (अक्षीणि) IV, 16, 6.
 अक्षिति XIV, 81, 2.
 अक्षितिकाम XIV, 81, 2.
 अगद XV, 22 (page 193, 8).
 अगृहीत्वा XIII, 11, 2.
 अग्रायो IV, 19, 5.
 अग्नि (fire) II, 14, 1. 10; 15, 6;

III, 4, 1; 14, 8; 15, 21; 21, 11; IV, 2, 1; 5, 9; 6, 13; 14, 36; 15, 5. 22. 23; 16, 2. 3. 13; 17, 4. 13 (पूर्व); 18, 8 (पश्चिम); 19, 4 (पश्चिम); V, 14, 13. 15; VIII, 15, 10; XIII, 29, 28. 29; XIV, 13, 4; XVI, 16, 1; XVII, 12, 6; XVIII, 24, 26. 27.
 (God of fire) II, 2, 16; V, 1, 6; IX, 28, 17; XIII, 27, 7; XIV, 29, 5; 40, 1; 51, 1; XV, 22 (page 192, 13 ff.); 23 (p. 193, 15); XVI, 1, 12. अग्निमन्तु III, 4, 1; अनीकवन्तु III, 15, 3; XIV, 8, 3; अप्सुमन्तु III, 4, 7; इन्दुमन्तु II, 5, 15; कव्यवाहन III, 16, 3. 10; IV, 4, 1; काम III, 4, 10; IX, 23, 3; XIII, 29, 20; XVI, 10, 4-8; क्षत्रभृत् IX, 22, 2. 5; क्षत्रवन्तु IX, 22, 2. 5; गृहपति I, 15, 3; IX, 26, 2; जनद्वन्तु III, 19, 15; ज्योतिष्मन्तु III, 19, 10; तपस्वन्तु III, 19, 15; दातु III, 2, 2; XVI, 10, 4-8; पथिद्वन्तु III, 3, 2; 4, 2; XVI, 10, 4-8; पवमान II, 2, 3; 3, 10; 5, 14; XIV, 2, 14. 17; पावक II, 2, 7; 3, 10; XIV, 2, 14. 18; पावकवन्तु III, 19, 15; बुद्धिमन्तु II, 5, 13;

* This index contains all words of the text exclusive of those occurring in Mantra's, Praisha's, Yaju's, Gāthā's, Nivid's, etc.

ब्रह्मण्वन्त् IX, 22, 2. 4; भग्नि II, 4, 6; रेतस्वन्त् II, 5, 16; वासन्तिक गायत्रि त्रिवृत् राथन्तर IX, 27, 1; विविचि III, 4, 4; वोति III, 4, 3; वैश्वानर (see वैश्वानर); व्रतपति II, 4, 6; व्रतभृत् III, 4, 12; शुचि II, 2, 7; 3, 10; III, 4, 6; XIV, 2, 14. 19; संवर्ग III, 4, 5; स्विष्टकृत् (see स्विष्टकृत्).

अग्निचित् IX, 28, 18.

अग्निचित्या VIII, 15, 10.

अग्निप्रणयन V, 12, 1. 5.

अग्निप्रणयनादि VI, 1, 21.

अग्निप्रणयनीय III, 14, 13.

अग्निमन्त् (1.) III, 4, 1. (2.) अग्निमती (ऋचौ) XIV, 29, 8.

अग्निमन्थनीय III, 13, 15. 17; V, 7, 5; 15, 4; XIV, 51, 12.

अग्निशब्द II, 5, 10. 20; XIV, 51, 8.

अग्निष्टुत् XIV, 4, 6; 57, 20. XVI, 15, 3; 29, 15.

अग्निष्टोम VII, 21, 7; IX, 1, 1; X, 2, 1; XI, 2, 1; 10, 1; 11, 5; 13, 1; 15, 1; XIII, 14, 7; 16, 5; 23, 6; XIV, 2, 7. 8; 8, 2; 12, 4; 40, 5; 41, 5; 42, 18; 57, 19; XV, 1, 7; 4, 8; 5, 1; 11, 7; 12, 4; 16, 5. 9; XVI, 20, 13; 21, 7; 26, 5; 29, 3. 17; 30, 12; XVII, 7, 5; XVIII, 23, 17. Cf. ज्योतिस्.

अग्निष्टोमसंस्थ XIII, 21, 9.

अग्निष्टोमसामन् X, 12, 2; 13, 20; XI, 14, 35; 15, 14; XIV, 33, 6; 57, 5; 61, 7; XV, 3, 3; 6, 4; XVI, 14, 13; XVIII, 23, 4.

अग्निष्टोमस्तोम XV, 6, 6. 7.

अग्निष्ठ II, 16, 2; VI, 9, 6; XVI,

3, 4; 12, 5.

अग्निष्वात्त III, 16, 2.

अग्निहोत्र (1.) II, 6, 1; III, 12, 15. 16; IV, 5, 11; VIII, 13, 6; XIII, 24, 2. (2.) अग्निहोत्रौ (Comm. अग्निहोत्रसंज्ञकौ द्वौ हविर्यज्ञसोमौ) XIV, 3, 15.

अग्निहोत्रपात्र IV, 14, 34.

अग्निहोत्रस्थाली II, 10, 5.

अग्निहोत्रहवनी IV, 14, 21.

अग्निहोत्रहविस् II, 7, 9.

अग्निहोत्री II, 8, 1; 12, 16; III, 20, 1.

अग्नीध्र I, 6, 3; XIII, 24, 11.

अग्नीवरुणौ VIII, 1, 6.

अग्नीषोमौ V, 14, 1. 7.

अग्नीषोमप्रणयन V, 6, 9.

अग्नीषोमीय I, 3, 12. 14; 8, 10; II, 3, 5; III, 8, 8; 9, 3; V, 15, 1; VI, 1, 1. 24; IX, 26, 1; XIV, 40, 20; XV, 1, 19; XVI, 3, 5; 12, 6.

अग्नीषोमीयसवनीयौ VI, 1, 21.

अग्न्याधेय II, 1, 1; III, 19, 17; IV, 6, 15; XIV, 2, 1; 2, 16. 21. 22.

अग्न्यायतन XVIII, 24, 27.

अग्न्युक्थ IX, 25, 1.

अग्न्युपस्थान II, 14, 6.

अग्र

अग्रेण (Praep. c. acc.) III, 16, 17; IV, 6, 4; V, 6, 4. 7; 8, 3; VI, 2, 1; 12, 2; VII, 6, 1; 14, 11; 15, 2; VIII, 12, 10; X, 21, 6. 14; XVI, 3, 19; XVII, 11, 2; 12, 4; 15, 2.

अग्रेणोत्तरेण VI, 13, 3; XVII, 7, 11.

अग्ने XIV, 62, 2; XVII, 3, 8.
(Cf. उदीचीनाग्र । एवमग्र । दक्षि-
णाग्र । प्रज्ञाताग्र । प्राचीनाग्र ।)

अग्रतः III, 19, 9.

अग्रता in प्रागग्रता IV, 6, 8.

अग्रहण in नामधेयाग्रहण X, 1, 17.

अघाहन् IV, 15, 7.

अङ्ग I, 16, 4; XV, 1, 28. (Cf.
यथाङ्गम्)

अङ्गार II, 8, 8. 14; 9, 6; 12, 9;
IV, 12, 10; V, 9, 10.

अङ्गिरस् XIV, 40, 1; XV, 24 (page
194, 3); XVI, 11, 29. अङ्गिरसी
(आङ्गिरसी ?) XII, 19, 5.

अङ्गिरसामयन XIII, 22, 1; 28, 3.

अङ्गिरस्वन् IV, 4, 1. (यम).

अङ्गुलि I, 10, 5; VIII, 4, 5; XVI,
24, 11.

अङ्गुली in पादाङ्गुली IV, 15, 20.

अङ्गुष्ठ IV, 7, 7; 21, 8; XVI, 24,
11.

अङ्गुष्ठपर्वन् XIV, 16, 3.

अच्

+ आ अच्य II, 9, 3; IV, 3, 6. 7;
XVII, 11, 4.

अच्छावाक VI, 12, 14. 20; 13, 2;
VII, 6, 1. 8. 9; 7, 1. 4; 13, 1;
14, 1; 17, 10. 13; 24, 1; VIII,
2, 10; IX, 4, 1; 10, 1; 14, 1;
18, 1; 19, 1; XII, 1, 5; 2, 8.
22; 5, 1; 6, 11. 14. 17; 7, 7;
26, 2; XIII, 10, 10; 14, 1; 24,
9; XIV, 3, 10; 52, 10. 13; 55,
2; XV, 8, 4. 11. 17. 19; 7, 5;
XVI, 21, 29.

अच्छावाकसूक्त XIV, 52, 3.

अच्छावाकीया VII, 7, 4.

अज II, 3, 22; IX, 23, 4. 5; XIV,

13, 1; XV, 15, 2; XVI, 3, 13;
12, 12; XVII, 7, 8; अजा IV,
14, 13.

अजातपुत्र II, 12, 11.

अजानान II, 5, 1.

अजिन XV, 17 (page 188, 12);
XVIII, 24, 7.

अजिर in श्येनाजिरौ XIV, 22, 4.

अजीगर्त XV, 19, (p. 191, 13).

अज्ञायमान III, 21, 6.

अञ्ज अनक्ति I, 10, 1; IV, 16, 6;
अज्यमान V, 9, 8; 15, 1.

+ अभि अक्त IV, 15, 5; 16, 3;
अज्य IV, 15, 22.

अञ्जन I, 10, 2; IV, 16, 6.

अञ्जलि I, 14, 20; 15, 10; II, 10,
5. 6; XVI, 1, 2.

(Cf. उदकाञ्जलि IV, 15, 4)

अञ्ज सब XV, 23 (p. 193, 10).

अणु XVII, 1, 8.

अतस् VII, 6, 7; 16, 9; 25, 12;
VIII, 1, 9; IX, 23, 13. 14; X,
19, 1; 20, 1; XII, 16, 2; 17, 3;
20, 1; 21, 1. 3; 24, 1; XIV,
12, 1; XV, 16, 4; 22, (p. 192,
18. 20; 193, 5. 6); XVI, 19, 1;
XVII, 1, 1; 9, 1; 10, 1; 17,
15; XVIII, 22, 1; 23, 1. 6. 9.
11; 24, 34.

अत ऊर्ध्वम् V, 6, 9; X, 2, 10;
XV, 16, 1.

अतिग्राह्य X, 2, 6; 3, 10; 4, 12;
XVIII, 21, 10.

अतिच्छन्दः VII, 27, 13; XV, 2, 1.
2; XVIII, 23, 9.

अतितारिन् fem. ० रिणी XV, 17
(p. 188, 11).

अतिथि II, 3, 25; III, 8, 10.

अतिपत्ति in नियतातिपत्ति III, 4, 2.
अतिप्रैष X, 1, 11; XIII, 20, 13;
XVIII, 24, 10. (Cf. अयंयज्ञी-
यातिप्रैष XIII, 24, 18).

अतिप्रैषान्त VIII, 15, 6.

अतिरात्र IX, 1, 10; X, 1, 5;
XIII, 5, 19; 13, 1; 15, 2; 16,
3; 17, 1; 19, 7. 16; 23, 5; 24,
6; 27, 7; 29, 2. 23. 25. 32;
XIV, 5, 8; 8, 2; 13, 11; 42,
20; 71, 1; XV, 5, 1; 16, 5;
XVI, 8, 21. 22; 9, 2. 14; 15,
13. 14; 21, 9; 23, 21; 24, 3.
9. 11; 30, 12; XVIII, 24, 1.

(Cf. गो)

अतिरात्रभाव XVI, 20, 5.

अतिरिक्तौक्थ VII, 14, 5; X, 13, 25;
XV, 3, 4; 6, 5; 8, 6.

अतिशंसन in स्तोमातिशंसन
अतुल्य V, 19, 4.

अत्र II, 13, 3; VII, 7, 8. 12; VIII,
10, 1; X, 21, 18; XIV, 13, 14;
XVI, 9, 23; 15, 19; XVII, 12,
6; 13, 7; XVIII, 14, 9; 23, 13;
24, 15. 33.

अत्रि I, 7, 3; XIV, 65, 1; XVI,
23, 8.

अथ II, 2, 1; 13, 1; V, 10, 20;
VI, 4, 2. 4. 6. 8. 10. 12; 5, 1.
3. 5. 7. 9. 11. 13; 6, 1. 3. 5.
7. 9. 11. 13; VII, 8, 1; VIII,
16, 2; 17, 2; 21, 2; 24, 2; 25,
2; X, 14, 3. 5; 15, 3. 5; 16, 3.
5; 17, 3. 5; 18, 3. 5; XI, 14,
20; XII, 7, 3; 8, 1; 13, 6; 27,
4. 5; XIII, 13, 1; 16, 1; 18, 1;
28, 2. 3; 29, 17; XIV, 2, 21;
12, 1; 13, 9; 38, 5; XV, 1, 5;

5, 1; 7, 6. 8; 14, 1. 4; 15, 1;
16, 8; 17 (p. 188, 16); 18 (p.
189, 9 ff.); 21 (p. 192, 9); 22
(p. 192, 19 ff.); 23 (p. 193,
10 ff.); 24 (p. 193, 16); 26
(p. 195, 7. 11); XVI, 1, 6. 11.
13. 17. 25; 3, 25. 27; 10, 4.
11; 12, 20; 13, 2. 3; 18, 18 ff.;
19, 1; 20, 1; 21, 1; 23, 1. 8; 24,
11; 26, 1. 4; 27, 1; 28, 1; 29,
1. 13; 30, 1; XVII, 1, 1. 15;
2, 1; 3, 1; 4, 7. 8; 5, 1; 6, 1.
5; 7, 1. 6; 9, 1; 10, 1. 4. 10;
11, 1; 12, 6; 13, 7. 11; 14, 4.
5. 6. 13; 15, 1. 9 ff.; 16, 1 ff.;
17, 2. 8; XVIII, 1, 3. 23; 2, 1.
7; 3, 3; 4, 2 ff.; 5, 2 ff.; 6,
1. 5; 7, 1. 9. 21; 8, 7; 9, 1. 3;
10, 1. 4. 10; 11, 1. 4; 13, 1.
11; 14, 1. 3. 6. 7; 15, 1; 16,
1; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1 ff.;
21, 12; 22, 1; 23, 1; 24, 1. 7.
28. 34. अथापि XVII, 1, 5. अथो
XIV, 40, 24; XV, 1, 12; XVI,
23, 3; XVIII, 20, 6.

अथर्ववेद XVI, 2, 9.

अथवापि XIV, 10, 19.

अद् आदत्, आदन् VI, 1, 5.

आदयित्वा III, 12, 16.

अदिति II, 2, 12; 3, 12; 5, 28; III,
1, 5; 17, 11; V, 1, 1; IX, 24,
5; 27, 1; XIV, 2, 21; XVI,
10, 11. 16.

अदीक्षित III, 11, 14; IX, 22, 1;
XVI, 20, 7.

अदीक्षितायन III, 8, 1.

अदीन XVI, 10, 16.

अदृश्यमान IV, 15, 9.

अद्यश्चीन (fem. आ) XVI, 22, 25.

अद्वादशाहम् XIV, 22, 21.

अधरारणि XVI, 16, 1.

अधरौष्ठ I, 10, 2.

अधस् III, 13, 30; X, 21, 12 (c. acc.).

अधस्तात् XVII, 10, 14.

अधःशय्या IV, 15, 6.

अधिकरण I, 1, 8.

अधिज्यधन्वन् XIV, 22, 20.

अधिदेवतम् XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28, 2; 29, 2; 30, 2.

अधिप XVI, 1, 14.

अधिषवण XIV, 22, 17.

अधिषवणफलके XIV, 22, 18.

अधिष्य VI, 13, 7.

अधिसर्पण XVII, 13, 12.

अधीवास XVI, 3, 25. 34; 13, 8.

अधोबिलाशृत IV, 3, 7 (comm.

स्थालीबिलादध आशृतश्च । आङी-
षदर्थे । ईषच्छृत इत्यर्थः । अधोबिल
आशृतश्चेत्यधोबिलाशृतः । अपूर्ण-
स्थालीको मन्दस्विन्नश्चेत्यर्थः)

अध्वर्ध VI, 7, 10; IX, 20, 32;
XVI, 29, 3.

अध्यात्मम् XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28, 2; 29, 2; 30, 2.

अधिगु (1.) V, 16, 10; 17, 9; XV, 1, 25; XVI, 12, 19; 22, 5. (2.)
XVI, 3, 22.

अध्वन् III, 4, 9.

अध्वर्ध I, 6, 3; III, 8, 25; 14, 18;
V, 4, 1; 14, 5; 15, 7; VI, 7, 8.
10; 9, 16; VII, 5, 1; 6, 4; 7,
3; 8, 7; 9, 7; 14, 9; X, 7, 9.
10; 21, 10; XIII, 1, 1. 3; 5, 7;

12, 9; 14, 1; 24, 7; 29, 2; XV,
21' (p. 192, 3); XVI, 1, 6. 23.
25; 4, 4. 8; 9, 20; 13, 2. 12.
17; 18, 19; XVII, 4, 1. 5; 11,
1. 3 (voc. अध्वर्ध उप नु रम). 4;
XVIII, 21, 9 (voc. अध्वर्ध उप-
हवमिष्टा).

अन्

+ अभि अन्य XVII, 15, 13; 16,
6. 8; 17, 2.

+ अव अनिति I, 12, 3.

(Cf. अनवानन्त । अनवानम्)

+ अन्वव अनिति II, 9, 8; VI, 8, 2.
अभ्यव अनिति XVII, 15, 13; 16,
6. 8; 17, 2.

अनुप्र अनिति II, 9, 7; VI, 8, 1.

अनड्वह

अनड्वान् II, 5, 27; IV, 16, 9;
XIV, 57, 17.

अनडुहः IV, 16, 8.

अनतिनयन्त XIII, 6, 1.

अनधिगच्छन्त I, 17, 5. 18.

अनधिगम्यमान XIII, 6, 3.

अननुवपट्कृते X, 1, 11; XVIII, 21,
5.

अननुसृज्य XVII, 13, 12.

अनन्त XIV, 82, 2; 83, 2; 84, 2.

अनन्तकाम XIV, 82, 2; 83, 2; 84,
2.

अनन्तर III, 19, 7; IV, 15, 6; VI,
6, 17 (छन्दोऽनन्तरेण); VII, 14,
6. 7; XII, 4, 1; 5, 1; 10, 2; 26,
2; XVI, 25, 4; 28, 3.

अनन्त्य XV, 11, 4.

अनपवृत्त XIII, 4, 1.

अनपिधान VII, 3, 1.

अनपिसोमपीथ XIV, 62, 2.

अनपेत II, 14, 8.

अनभिधान VI, 1, 3.
 अनमत् IV, 15, 3. (Comm. नम-
 नेनाप्रवेशयन्तः)
 अनर्थलुप्त II, 14, 6.
 अनवजिघ्रत् XVI, 3, 19.
 अनवरार्थी (?) XVI, 20, 14. (अनव-
 राध्यै)
 अनवसर्जन VII, 4, 17.
 अनवानन्त VII, 7, 7; X, 7, 13.
 अनवानन्त III, 8, 23; V, 9, 4; 11,
 1; 20, 1; VII, 2, 11; 8, 2; 9,
 4; 15, 2; 16, 5; XI, 14, 14.
 अनवेक्षण VII, 3, 1.
 अनवेक्षमाण IV, 15, 1.
 अनशन in मांसानशन III, 13, 30.
 अनस्तमित II, 17, 7.
 अनहर्जाति XIV, 51, 1.
 अनहर्जातिता XIV, 51, 1.
 अनागत III, 2, 1.
 अनादिष्ट I, 1, 17.
 अनादिष्टयाज्यापुरोनुवाक्य I, 17, 9.
 अनादेश I, 16, 14; XIV, 1, 3; XV,
 11, 15.
 अनाप्त XVI, 10, 1.
 अनावर्तयत् XVI, 1, 16.
 अनावाह्य III, 8, 20.
 अनावृत्ति III, 20, 17.
 अनाहित II, 16, 3.
 अनाहिताग्नि IV, 5, 13; XVIII, 24,
 28.
 अनाहूय IX, 25, 1.
 अनिगद V, 19, 23; VIII, 12, 14.
 अनिज्या III, 21, 11.
 अनिरुक्त XIII, 16, 5.
 अनिर्दिष्ट VIII, 15, 14.
 अनिर्वचन X, 1, 16.
 अनिर्हन्त III, 19, 7.
 अनिष्ट IV, 9, 7.

अनिष्टुसव XIV, 73, 3. (see criti-
 cal notes !)
 अनिष्टा II, 3, 26; IX, 28, 9.
 अनीकवन्त III, 15, 3; XIV, 8, 3.
 अनु (postpos. c. acc.) XIV, 2,
 17. 18. 19. 21; 10, 4; 13, 4.
 5. 9; XVI, 7, 4; XVII, 14, 9.
 —अन्तु XV, 7, 8.
 अनुक्री XIV, 42, 6.
 अनुचर X, 3, 13; 4, 13; 5, 7. 22;
 6, 17; 8, 13; XVII, 9, 3. —
 VII, 19, 9. अनुचरी XVI, 4, 5.
 (Cf. प्रतिपदनुचरी)
 अनुचरप्रभृति XI, 12, 12; 15, 7;
 XV, 2, 22; 8, 5; XVI, 14, 9;
 21, 32.
 अनुदर्क VI, 12, 5.
 °अनुदेश्य° V, 1, 10.
 अनुद्धृत III, 19, 9.
 अनुपदिष्ट XIII, 1, 2.
 अनुपस्थान II, 13, 9.
 अनुपस्थाय III, 21, 7.
 अनुपहृत VII, 6, 8.
 अनुपह्नास्यमान VII, 6, 7.
 अनुपाकृत XIII, 2, 1.
 अनुपूर्वम् XIV, 55, 3; 68, 2; XV,
 4, 9; 8, 13. 21; XVI, 13, 4.
 अनुग्रहत see हृ+अनुग्र.
 अनुमति अनुमतये IV, 20, 6; IX,
 27, 1; XVI, 10, 11.
 अनुमत्यै IX, 28, 2; अनुमत्या XVI,
 10, 14.
 अनुमन्त्रण VII, 2, 15.
 अनुयाज I, 1, 40; 12, 13; II, 5,
 20. 24; III, 13, 25; 17, 7; IV,
 9, 5; V, 19, 24; VIII, 11, 12;
 IX, 1, 11; XV, 1, 29. (Cf.
 प्रयाजानुयाजाः)

अनुयाजप्रभृति XIV, 10, 21.
 अनुयाजयाज्या I, 13, 4.
 अनुयाजादि I, 14, 24; VIII, 7, 21.
 अनुयाजान्त VIII, 11, 10.
 अनुरूप VII, 14, 2. 3. 6. 7; 21, 8;
 X, 6, 14; 8, 21; XI, 2, 13; 3,
 2; 11, 15. 17. 19; 12, 1; 13,
 22. 28; XII, 2, 1. 9. 24; 4, 1.
 9. 23; 5, 1; 9, 8. 16; 10, 2. 11;
 11, 4; 12, 14; 26, 21; XIII,
 12, 2. 4; 20, 12; XV, 7, 10; 8,
 12; XVIII, 4, 4; 5, 4; 23, 7.
 10. (Cf. सूक्तानुरूप । स्तोत्रियानु-
 रूपौ)
 अनुरूपत्व VII, 25, 17.
 अनुवचन V, 14, 23; 16, 3. (Cf.
 शस्त्रानुवचनयोः VI, 1, 25.)
 अनुवषट्कार I, 1, 41; III, 8, 24;
 VII, 3, 4; 16, 7; VIII, 8, 4;
 15, 3. 5; XVII, 17, 11.
 अनुवषट्क करोति V, 10, 19; X, 21,
 3; कृत VIII, 15, 13; कृत्य V, 10,
 22. (Cf. अतनुवषट्कृते)
 अनुवाक V, 9, 27; XVI, 2, 6.
 अनुशंसन in योन्यनुशंसन VII, 21, 5.
 अनुशिष्य XV, 4, 12.
 अनुष्टुप्छन्दस् XIV, 33, 18. 19.
 अनुष्टुब्बृहत्यौ VII, 27, 30.
 अनुष्टुभ् VII, 27, 10; IX, 6, 19; X,
 6, 11; 12, 6. 8. 14; XIV, 33,
 17; XV, 2, 6; XVIII, 16, 2.
 अनुसवनम् VII, 1, 3. 7; XIII, 5,
 10. 11. 12; XV, 4, 11.
 अनुस्तरण XVI, 3, 14; 12, 13;
 अनुस्तरणी IV, 14, 13; XIV, 22,
 17.
 अनुस्तोम in संदंशानुस्तोमौ XIV, 22,
 4.

अनुस्वार I, 2, 11.
 अनुचीनगर्भ XIV, 39, 7.
 अनुध्य XVII, 2, 8.
 अनुबन्ध्य XV, 4, 12; अनुबन्ध्या V,
 14, 2; VIII, 10, 1; 12, 5. 9.
 10; IX, 27, 4; XIII, 3, 5;
 XIV, 2, 15. 21; 3, 19; 5, 7; 6,
 3; 7, 5; 8, 6; 13, 2. 9; 40, 22;
 XVIII, 24, 18. 24 (°न्ध्यायै=
 °न्ध्यायाः)
 अनुह V, 19, 4.
 अन्त I, 2, 22; 12, 4; III, 1, 9; X,
 8, 17. 19; XV, 26 (p. 195, 5);
 XVII, 1, 14; 10, 10.
 (Cf. अतिप्रैषान्त । अनुयाजान्त ।
 आज्यभागान्त । आद्यन्तयोः ।
 इलान्त । ऐन्द्राग्नान्त । पत्नीसंया-
 जान्त । पर्यग्निकरणान्त । पौष्णान्त ।
 प्रैषान्त । सकारान्त । मन्त्रान्त ।
 मरणान्त । याज्यान्त । वपान्त ।
 वेद्यन्तसंमित । शंध्यन्त । षोडश्यन्त ।
 स्विष्टकृदन्त । हविरन्त । हारियोज-
 नान्त । हृदयशूलान्त । होमान्त)
 अन्तक in मृत्यवन्तकौ XIV, 22, 4.
 अन्ततस् VII, 8, 11; XIV, 40, 14;
 41, 11; XVI, 10, 16; 16, 2.
 अन्तता in पत्नीसंयाजान्तता X, 1,
 15.
 अन्तर अन्तरा II, 6, 13; c. acc.
 XVI, 1, 8. अन्तरेण (c. acc.) I,
 1, 25; 4, 1; 15, 14; 16, 3; II,
 12, 6; III, 4, 2; 13, 26; IV,
 14, 11; 16, 3; V, 6, 2. 3; 13,
 2; 14, 2; 18, 4; 20, 3; VI, 9,
 7; 13, 7; VII, 10, 3; IX, 1, 11;
 X, 5, 12; XII, 2, 9; 6, 1. 2;
 11, 17; XIII, 15, 3. 12; XV,
 2, 15; 13, 6; XVII, 7, 11;

- XVIII, 24, 26. (Cf. अनन्तर ।
एकान्तर)
अन्तराल XIV, 6, 6.
अन्तरालव्रत III, 13, 30.
अन्तरिक्ष VI, 3, 6.
अन्तरिक्षलोक XIV, 18, 1; XVI, 8,
20; 21, 14.
अन्तरिक्ष I, 12, 3.
अन्तर्याम VI, 6, 21; 8, 2.
अन्तर्वेदि (adv.) I, 12, 8.
अन्तःपरिधि (adv.) XIII, 12, 7.
अन्तःशस्त्रम् (adv.) VII, 19, 7;
VIII, 3, 6.
अन्तःसदः XVII, 4, 3.
अन्त्य VII, 15, 18; 19, 20; XII,
2, 3; 3, 2; XVI, 20, 5.—XV,
11, 4.
अन्ध्राः XV, 26 (p. 195, 5).
अन्न XIV, 2, 11; 27, 1; XV, 1, 4.
5. 35. 37; 17 (p. 188, 14).
अन्नपान XV, 5, 1.
अन्नाद्य XIV, 8, 1; 25, 1, 4; 28, 1.
5. 8. 9; 66, 1; 76, 2; 77, 2;
79, 2; 80, 2; XV, 1, 10; XVI,
29, 30.
अन्नाद्यकाम XIV, 5, 1; 8, 1; 25,
1; 27, 11; 28, 1; 39, 1; 66, 1;
76, 2; 77, 2; 79, 2; 80, 2; XV,
1, 2. 11.
अन्य I, 1, 27; 2, 6. 12; 3, 10; 16,
20; 17, 1; II, 7, 8; 17, 6; III,
14, 21; 15, 24; 18, 12; 19, 12.
17; 20, 8. 12. 15. 20; IV, 1,
3; 15, 23; 20, 5; V, 1, 10; VI,
1, 14; 9, 14; VII, 17, 14; 18,
5; VIII, 2, 12; IX, 20, 14; X,
8, 22; 12, 5; XI, 3, 3; 4, 14;
5, 8; XII, 3, 16; 10, 2; XIII,
2, 1. 7; 3, 3; 6, 1; 22, 6; XIV,
10, 18; XVI, 7, 4; 9, 22; 22,
19; 29, 7; XVII, 1, 15. 18.
अन्योऽन्यम् XVI, 21, 21; अन्यो-
ऽन्यस्मिन् VII, 4, 13; XIV, 42,
18. 19. 20.
अन्यतम V, 1, 10.
अन्यतर VI, 1, 14; XIV, 30, 1.
अन्यत्र I, 1, 18; 4, 12; III, 11, 9.
13; IV, 9, 6; VI, 1, 24. 26;
VII, 25, 12; XI, 14, 24; XII,
10, 2; XIII, 19, 19; XVI, 1,
15; 10, 9.
अन्यथा IV, 6, 12; XIV, 41, 2;
42, 2.
अन्यूहम् XI, 15, 11. 13; XII, 6,
13.
अन्वंस IV, 16, 6. (Cf. अंसान्वंसयोः
IV, 15, 13.)
अन्वक्षम् III, 18, 17.
अन्वञ्च् (c. acc.) IX, 26, 1; 28, 1;
XV, 26 (p. 195, 10).
अन्वय I, 16, 2.
अन्वहम् XI, 12, 5; XIII, 19, 12;
XVI, 20, 6.
अन्वाधान IV, 16, 5.
अन्वारम्भणीया (इष्टिः) II, 4, 1.
अन्वाहार्य I, 12, 9. 11; IV, 7, 15;
9, 4.
अन्वाहार्यपचन II, 7, 13. 15; 10, 2;
12, 5; 13, 5; 14, 3; 15, 4; III,
16, 16; 17, 1; 21, 3; IV, 14, 15.
अप् I, 6, 7; 15, 11; II, 7, 11; 8,
10; 9, 14; 10, 5; III, 20, 4. 6;
IV, 4, 2; 5, 7; 14, 26; 21, 4.
18; V, 2, 3; VI, 7, 2; VIII, 7,
21; 9, 2; 10, 4; IX, 28, 5
(personif.); XIV, 22, 19; XV,

17 (p. 188, 9); XVII, 14, 13;
17, 8.
अपकरण in वत्सापकरण IV, 1, 2.
अपक्षीयमाणपक्ष XIII, 29, 9.
अपग्राम XVI, 18, 21.
अपचयन in तृणापचयन II, 15, 3.
अपचित्ति XIV, 33, 1. 8 ff.
अपचित्तिकाम XIV, 33, 1.
अपचित्तिमन्तु XIV, 33, 21.
अपबहिम् III, 16, 24; 17, 7; VIII,
11, 9.
अपर II, 3, 14; V, 14, 22. 24; VI,
13, 5. 6; VII, 7, 3; 14, 10;
XV, 21 (p. 192, 5 ff.); XVII,
4, 3 (अपरस्यै=अपरस्याः).
अपरपक्ष III, 8, 10; IV, 15, 8;
XIV, 32, 2.
अपराध II, 7, 6. (Cf. विध्यपराध).
अपराह्ण III, 16, 1; IV, 3, 1; V,
3, 1; 8, 5; 10, 20; 11, 2. 9. 11.
अपरिमित V, 4, 7.
अपरियज्ञ XV, 1, 9.
अपरिवीयमाण VI, 9, 9.
अपरेष्टुस् III, 18, 20; XIV, 10, 3.
अपक्यपृष्ठ X, 8, 21.
अपवर्ग V, 4, 7; VIII, 15, 1. (Cf.
मासापवर्ग। व्रतापवर्ग)
अपि I, 1, 25; V, 19, 3; VI, 1,
14; VII, 15, 9. 10; 27, 24. 26;
XII, 2, 1; XIII, 29, 16 (?);
XIV, 10, 19; 12, 2; XV, 17
(p. 189, 1); 27 (p. 196, 4. 8);
XVI, 8, 28; 9, 6. 9. 12. 15;
XVII, 1, 9; अपिवा XV, 14, 6;
XVI, 17, 5; XVII, 3, 4.
अपिधान in अनपिधान VII, 3, 1.
अपुत्र XV, 17 (p. 187, 22; 189, 2).
अपुनःपद VII, 26, 7. 9.

अपूर्व VI, 1, 8.
अपोनपत्रिय XIII, 29, 12. 13.
अप्यय XIII, 29, 14.
अप्रच्युति XVI, 22, 13. 22 (अप्र-
च्युत्यै 22=अप्रच्युत्याः).
अप्रणव XVI, 3, 20.
अप्रणुवन्तु X, 13, 26; XVI, 3, 23;
XVIII, 1, 2.
अप्रतिग्राहक XVI, 2, 29.
अप्रतिनिधि I, 8, 14.
अप्रतिभा X, 12, 5.
अप्रतिरथ VIII, 15, 10.
अप्रतदेवत III, 20, 12.
अप्रदक्षिणम् XVII, 14, 15.
अप्रधान XIII, 24, 14.
अप्रवर्ग V, 9, 1; 12, 1; XIV, 5, 2.
अप्रसर्ग III, 21, 8. 9.
अप्रसारित I, 10, 5.
अप्रसूत XIV, 7, 1.
अश्रुत I, 1, 43.
अप्सरस् XVI, 2, 11.
अप्सुमन्तु (1.) III, 4, 7. (2.) VIII,
11, 3.
अब्रह्मचर्य XVI, 1, 15; 10, 9.
अब्राह्मण I, 4, 17; XVI, 9, 22.
अभक्षयित्वा VIII, 5, 2.
अभाव in शेषाभाव III, 20, 8.
अभि (postp.) XIV, 33, 7.
अभिचरणीय XIV, 22, 4.
अभिजित् XI, 10, 1; XII, 6, 7; 27,
4; XIII, 17, 3; 21, 6; XIV,
42, 5; XVI, 9, 8; 23, 23; 24,
17. 20; 25, 4; 26, 5. 8; 27, 3.
6; 28, 3. (Cf. विश्वजिदभिजितौ)
अभिजित्प्रभृति XIII, 17, 3.
अभिजिद्विश्वजितौ XIII, 16, 2; 29,
23; XVI, 20, 18; 25, 3; 26, 3;
28, 3; 29, 16.

अभितष्टीय XII, 6, 1; XIII, 24, 18.

अभितस् (c. acc.) XIII, 18, 2; 23, 5; XVI, 18, 13; XVII, 2, 5; 4, 2. 3; 15, 4.

अभिधान in अनभिधान VI, 1, 3.

अभिनिधन XIII, 5, 14.

अभिनिवीलह (Comm. अभिनिबद्ध) XVII, 10, 15.

अभिनिहित XII, 13, 5.

अभिन्नकाल I, 16, 5.

अभिन्नव IX, 21, 8; X, 9, 5. 15; XI, 4, 1; 9, 9; XII, 6, 3; XIII, 16, 2. 3; 17, 2. 3; 18, 5; 19, 7. 9. 14. 16. 20; 21, 5. 8. 11; XVI, 25, 6; 29, 3. (Cf. पृष्ठ्या-भिन्नवौ)

अभिन्नवस्तोस XIII, 21, 22; 22, 2.

अभिन्नवायन XIII, 19, 20.

अभिभूति XIV, 38, 1. 5. 7. (Cf. विनुत्यभिभूती)

अभिमर्शन in उरोऽभिमर्शन X, 21, 5.

अभिमर्शनी in उरोऽभिमर्शनी VII, 5, 15.

अभिमेथिनी XVI, 13, 10.

अभिव्याहार (cf. आदित्याभिव्याहारे। इन्द्राभिव्याहारे। इन्द्रावरुणाभिव्याहारे। कत्याणाभिव्याहारे। वैश्वदेवाभिव्याहारे। सूर्याभिव्याहारे)

अभिषेक XV, 16, 7.

अभिषेचनीयदशपेयाभ्याम् XV, 12, 12.

अभीक्षणम् I, 17, 7.

अभीवर्त XII, 9, 8. 17; XIII, 5, 14; XIV, 22, 8.

अभ्यग्रम् VIII, 7, 20; XIV, 40, 17.

अभ्यञ्जन° III, 8, 12.

अभ्यवहरण IV, 21, 18.

अभ्यावृत्ति III, 2, 9; 3, 9.

अभ्यास XIII, 27, 5.

अभ्युदितेष्टि III, 2, 1.

अभ्युद्द्रष्टेष्टि III, 3, 1.

अमथ्यमान III, 18, 13.

अमा कुर्वीत XVI, 22, 19; कार्य XVI, 22, 20; करवै XVI, 22, 28.

अमानुष XV, 21 (p. 192, 10).

अमावास्या I, 3, 4. 6. 8. 15; 8, 2; II, 1, 7; 5, 6; III, 1, 5; 8, 2. 18; 9, 6; 10, 5; IV, 3, 1; XIII, 19, 3. 4; 29, 10; XV, 12, 3.

अमावास्याविकार I, 16, 13; II, 2, 8; 3, 13; 5, 29; III, 1, 2; 2, 6; 3, 6; 11, 12; VIII, 12, 13.

अमुतस् I, 4, 15.

अमुष्टिकृत I, 10, 5.

अमृतत्व XV, 17 (p. 188, 6).

अयजमान XV, 27 (p. 196, 4).

अयथासमानात्तम् VII, 25, 2.

अयन

अङ्गिरसामयन XIII, 22, 1.

अदीक्षितायन III, 8, 1.

अभिन्नवायन XIII, 19, 20.

आदित्यानामयन XIII, 21, 1.

उत्सर्गिणामयन XIII, 20, 1.

उदगयन VI, 1, 18.

कौण्डपायिनामयन XIII, 24, 1.

गवामयन XIII, 19, 1. 17; 24, 19.

तुरायण III, 11, 15.

दर्शपूर्णमासायन III, 11, 4.

हतिवातवतोरयन XIII, 23, 1.

मित्रावरुणयोरयन XIII, 29, 22.

मुन्ययन III, 11, 10.

संसदामयन XIII, 16, 5; 20, 15.

स्वस्त्ययन IV, 17, 1; XVI, 1,

14; 10, 15.
 अयम् I, 3, 5, etc.
 अयंयज्ञीयातिप्रैष XIII, 24, 18.
 अयास्य XV, 21 (p. 192, 3).
 अयुज IV, 15, 8; XIV, 16, 4.
 अयुत XIV, 15, 7; 81, 2; 82, 2;
 XV, 11, 4; 16, 16. 17. 18;
 XVI, 30, 9.
 अरणि II, 17, 3. 8; III, 19, 14.
 15; 21, 10; IV, 14, 31. (Cf.
 अधरारणि । उत्तरारणि)
 अरण्य IV, 15, 8; XV, 18 (p. 190,
 3 ff.); 19 (p. 190, 10 ff.); 20
 (p. 191, 19); XVI, 16, 1.
 अरति (cf. एकविंशत्यरति । पञ्चविंश-
 त्यरति । सप्तदशारति).
 अरतिमात्र XVII, 1, 11; 2, 8.
 अरवमाण IV, 17, 11.
 अराति XVII, 3, 16.
 अरुन्मुख XIV, 50, 1.
 अर्घ्य (1.) IV, 21, 1. (2.) IV, 21,
 4. 25.
 अर्जुन XIII, 6, 3.
 अर्ति XIII, 3, 4.
 अर्थ I, 16, 5; V, 19, 2; IX, 1, 5.
 (Cf. उदकार्थः । एकाहार्थः । चतुर-
 हार्थः । त्र्यहार्थः । द्व्यहार्थः । पञ्चा-
 हार्थः । परार्थः । पश्चार्थः । यथार्थम् ।
 पलहार्थः । संतानार्थः । सप्ताहार्थः ।
 अर्थभेद VI, 1, 5.
 अर्थलुप्त XIV, 40, 18.
 अर्थलोप III, 19, 2.
 अर्थविकार VI, 1, 3.
 अर्थसंयोग I, 17, 1.
 अर्ध (cf. उत्तमार्धः । उत्तरार्धः । दक्षि-
 णार्धः । पश्चार्धः । पूर्वार्धः)
 अर्धपञ्चदशन् XIII, 18, 5.
 अर्धमास XIV, 2, 13; 77, 2; XV,

5, 11.
 अर्धमासस्तोम XIV, 77, 1.
 अर्धर्च I, 1, 23. 25; V, 19, 16; VI,
 9, 10; VII, 9, 4; 25, 13; IX,
 20, 32; XIII, 1, 5; XVIII, 1,
 21; 14, 7; 19, 10.
 अर्धर्चन्याय I, 1, 26.
 अर्धर्चशः VII, 7, 7; 15, 2; 26, 15;
 VIII, 3, 18; XI, 14, 14; XII,
 11, 7; XVII, 8, 2; XVIII, 1,
 23; 2, 7; 3, 3; 4, 6; 5, 6. 10; 6,
 3; 11, 4; 13, 11; 14, 1; 17, 6.
 7; 18, 15; 20, 5; 22, 7; 23, 8.
 अर्बुद (1.) XVI, 2, 13. (2.) VII,
 15, 4-6. 9. 10. 17. 18 (3.) XV,
 11, 4.
 अर्यमन् XIII, 29, 26.
 अर्बुच् I, 4, 15.
 अलक्ष्मी XIV, 51, 1.
 अलम् see कृ.
 अल्प XV, 27 (p. 196, 5).
 अल्पक XIII, 12, 8.
 अब अवति XV, 19 (p. 191, 11).
 अवकाशानामनुवाक V, 9, 27.
 अवघट्टिका (or रवघट्टिका ?)
 XVII, 3, 12.
 अवच्छेद XVI, 20, 4.
 अवट XVII, 5, 8. (Cf. प्रेङ्गावटौ)
 अवदान IV, 18, 9; XIII, 2, 8; 3, 2.
 अवदावद XV, 17 (p. 188, 13).
 अवनयन VII, 3, 1; 4, 16. 17.
 अवपाक XVI, 15, 10.
 अवभृथ III, 14, 19; 15, 23; VIII,
 9, 10; XIII, 29, 21. 30; XIV,
 6, 6; XV, 13, 2. 13; 23 (p. 193,
 13); XVI, 6, 4; XVIII, 24, 12.
 16.
 अवभृथकर्म XV, 13, 14; XVIII,

- 24, 13.
 अवसर्ग in दशरात्रावसर्ग II, 16, 1.
 अवसर्जन in अनवसर्जन VII, 4, 17.
 अवषट्कार II, 9, 3.
 अवसवि IV, 3, 7.
 अवसान I, 1, 22; XII, 11, 11; 19, 7; 23, 6.
 अवाचीनपाणि IV, 4, 2.
 आवन्तरदिशस् (Plur.) XIV, 84, 2. 6; XVI, 28, 2.
 अवान्तरदिशां स्तोमाः XIV, 84, 1. 6.
 अवान्तरदेश I, 6, 6.
 अविक IX, 23, 4.
 अविकार III, 20, 11.
 अविकृत II, 3, 14; 10, 4; XIV, 57, 16.
 अविजित् XV, 27 (p. 196, 4).
 अविद्यमान III, 19, 14; 20, 9.
 अविद्ध XVI, 17, 4.
 अविप्रतिषेध XIII, 14, 2.
 अविवाक्य X, 12, 1.
 अविहृत XII, 6, 12; XVII, 14, 3.
 अवेक्षण in अनवेक्षण VII, 3, 1 and पृषदाज्यावेक्षण V, 17, 12.
 अवेष्टि IX, 28, 16.
 अवैदेशी XIII, 24, 14 (Comm. प्रधानस्य वशमनया व्यवस्थया नयेत् । कया । उच्यते । अवैदेश्या । विदेशे भवं वैदेश्यम् । न विद्यते वैदेश्यमस्यां व्यवस्थायामिति सा व्यवस्था अवैदेशी)
 अव्यक्त XVI, 20, 3.
 अव्यवस्थ (v. l. अव्यवस्त) XVI, 7, 9 (Comm. अव्यवहिताभिः)
 अव्यावर्तमान VI, 13, 11.
 अव्रत्य III, 4, 11.
 1. अश् अश्नुते XIV, 33, 9. 12. 15. 19; XV, 12, 5; अश्ववामहै

- XIV, 12, 11; आश्नुत XIV, 33, 8. 11. 14. 18.
 + वि अश्नुते । अश्नुवीय । आश्नुत XVI, 1, 1.
 + सम् अश्ववामहै XVI, 1, 9.
 2. अश् अश्नाति III, 8, 15; अश्रीयात् II, 3, 26; अश्रीयाताम् IV, 1, 2; अश्यासुम् VI, 1, 5; अशित्वा XIV, 27, 1.
 + प्र अश्नाति IV, 13, 3; VII, 7, 3; अश्नन्ति III, 16, 25; अश्रीयात् IV, 5, 5. 8; अश्य I, 12, 5. 6; II, 9, 14; IV, 5, 5. 8; 7, 8; 21, 14; VIII, 9, 9.
 अशक्य XIII, 14, 1.
 अशन in हविर्हच्छिष्टाशन III, 8, 13.
 अशनायापरीत XV, 19 (p. 191, 13).
 अशीति XVIII, 7, 1. 2; 8, 1; 12, 1.
 अशीतिशते (द्वे) XVI, 8, 10.
 अशुष्क I, 6, 8.
 अशेष III, 20, 16.
 अश्मन् IV, 15, 5; 16, 3.
 अश्व III, 4, 12.
 अश्व II, 3, 21; III, 18, 8; IV, 6, 15; VII, 21, 9; IX, 23, 4; XIV, 40, 15; 41, 10; XVI, 1, 14. 15. 16; 3, 11. 13. 18. 25. 27; 15, 3; 18, 10. 11; 22, 4; अश्वा XIII, 29, 21. (Cf. शताश्व । श्यावाश्व । श्वेताश्व)
 अश्वतेर्दन्ति XVI, 18, 19.
 अश्वत्रिरात्र XVI, 22, 3.
 अश्वपाल XVI, 24, 5.
 अश्वमेध XVI, 1, 1; 2, 34; 8, 3. 14. 23; 10, 1; 18, 10.
 अश्वरथ XIV, 33, 20; 34, 2; 40, 13; XVII, 5, 1; 15, 1.

अश्वसहस्र XVI, 30, 10.
 अश्वस्तोमीय XVI, 22, 5.
 अश्विनौ XIV, 70, 1; 72, 1; XV, 22
 (p. 193, 4; अश्विना p. 193, 6).
 अश्व्य (वश) XVI, 11, 23.
 अष्टक XV, 26 (p. 195, 1).
 अष्टन् VI, 4, 7; VII, 27, 14; IX,
 20, 16; XIV, 80, 2; 81, 2; 82,
 2; XVI, 3, 2; 27, 2; XVIII, 1,
 6; 7, 4; 13, 9; 18, 3.
 अष्टास्वष्टासु XIV, 2, 2; 61, 3.
 अष्टम X, 10, 1; XV, 12, 6; XVI,
 2, 22; 11, 22; 27, 6; 29, 17;
 अष्टमी X, 1, 1; XV, 12, 6;
 XVII, 12, 4.
 अष्टमनवमौ V, 20, 3; XVI, 15, 12.
 अष्टरात्र XVI, 27, 1. 7.
 अष्टविध XVI, 27, 1. 2. 7.
 अष्टाकपाल XIII, 29, 29; XIV, 2,
 17; XVI, 1, 11.
 अष्टाक्षर VII, 26, 10; 27, 16. 26;
 IX, 5, 12; XIV, 2, 2; XVI,
 27, 2.
 अष्टाचत्वारिंशस्तोम X, 11, 1.
 अष्टादश XIV, 41, 3.
 अष्टादशाक्षर X, 8, 11.
 अष्टादशाह XIII, 24, 6.
 अष्टापदी XIII, 3, 5.
 अष्टाविंशिन् XIII, 25, 5.
 अष्टीवन्त IV, 14, 32; 15, 19.
 1. अस् अस्ति XV, 22 (p. 192, 13.
 17); 24 (p. 193, 21); अस्ति I,
 1, 40. 44; 12, 11; III, 2, 9; 3,
 9; 10, 7; 19, 7; 20, 12. 13;
 21, 10; IV, 4, 7; 14, 2; VII,
 26, 6; XV, 17 (p. 189, 2);
 19 (p. 190, 7); XVI, 15, 1.
 स्मस्ति XV, 26 (p. 195, 10); स्था

(=स्थ आ?) XV, 26 (p. 195, 2);
 सन्ति V, 19, 5; स्थास् XV, 25
 (p. 194, 17); स्थात् I, 17, 13; II,
 3, 23; III, 21, 2; IV, 1, 3;
 3, 7; 8, 5; VII, 26, 6; XI, 12,
 1; XII, 7, 3; 13, 5. 6; XIII,
 20, 9; XIV, 29, 2; 51, 1; 62,
 2; XV, 25. 27; XVI, 22, 21
 ff.; स्युस् XIV, 84, 3; XVII, 4,
 4. 7; XVIII, 24, 31; अस्ति
 X, 21, 9; अस्तु XV, 18 (p. 189,
 9); सन्तु XV, 25; सती XVI,
 11, 17; आस XIV, 27, 1; 40,
 1; XV, 16, 12; 17 (p. 187,
 22); 18 (p. 189, 10); 24 (p.
 193, 19); XVI, 29, 9; आसुस्
 XIV, 62, 2; XV, 20 (p. 191,
 15); 26 (p. 195, 3); आसीत्
 XVI, 10, 1.

2. अस्

- + व्यक्ति आसम् XV, 1, 8.
- + अप अस्य V, 13, 3.
- + अभि अस्यन्ति VII, 26, 12;
IX, 18, 2.
- + उप अस्यन्ति VIII, 2, 13.
- + नि अस्यते I, 15, 14.
- + उपनि अस्य IV, 5, 2.
- + निस् अस्य I, 6, 6.
- + परि अस्यन्ति XVIII, 24,
23; अस्य II, 9, 14.
- + परा अस्य XIII, 29, 2.
- + विपरि अस्येत् XII, 11, 9;
XVI, 7, 12; 21, 22.
- अस्येयुः XIII, 1, 5.
- अस्त XII, 4, 6; XIV, 52,
8.
- आसम् XI, 4, 3; XVI, 10,
12.

- + प्र अस्यति XVII, 10, 13;
अस्यन्ति III, 16, 26.
+ प्रति अस्यति II, 7, 12.
+ सम् अस्येत् VII, 26, 6.
अस्य VI, 3, 10; XVIII,
14, 5.
अस्त IV, 2, 6; V, 10,
18. 21 (cf. समस्तोपस्थान-
प्रभृति).
+ उपसम् IV, 12, 10.
असंयुज्य I, 1, 14.
असंबत्सरदीक्षित XVI, 20, 10.
असंबत्सरभृतोऽख XVI, 20, 11.
असंबर्तमान XVI, 1, 8.
असंविदान III, 6, 1.
असंसृजन्तु II, 9, 4.
असंस्थित VI, 13, 3.
असंस्पर्शन VII, 5, 10.
असंखादन्तु IV, 7, 8.
असंतत III, 16, 9.
असंतन्वन्तु VII, 15, 2.
असंधावमान IV, 15, 3.
असंधेय XV, 24 (p. 194, 9. 10).
असंनयन्तु I, 3, 15. 18.
असंप्रकीर्ण XVIII, 24, 26.
असंप्रेषित VII, 15, 2; X, 1, 11;
XVI, 17, 4.
असंमित XIII, 11, 6.
असर्वपष्ठ XII, 7, 3.
असि XV, 21 (p. 192, 9).
असित (धान्वन्) XVI, 2, 19.
असिबद्ध XIV, 22, 10.
असुर (plur.) XIV, 27, 1; 23, 1;
29, 1; 32, 1; 38, 1; 40, 1; 50,
1; XVI, 2, 20. (Cf. देवासुराः)
असुरविद्या XVI, 2, 21.
असु VI, 1, 6.
असौ XVI, 21, 15; XVIII, 24, 2;
असावसौ I, 14, 17, etc.
असौयज VII, 8, 4.
अस्तमय XI, 13, 2. (Cf. पर्यस्तमयम्)
अस्तमिते I, 3, 5.
अस्तुत XIII, 10, 4.
अस्तु XVII, 5, 3.
अस्तोत्रिय VII, 26, 1.
अस्थि IV, 15, 8; XIII, 11, 1. 8.
अस्थिकुम्भ XIII, 11, 2. 9.
असन् VI, 1, 6.
अस्वयोनौ XI, 13, 21. 33; 14, 6.
अह आह III, 15, 11; 16, 23; IV,
15, 7; V, 11, 1; 16, 9; VI, 9, 6;
VII, 2, 11; 6, 4; 8, 7; 9, 7;
14, 9; VIII, 11, 7; X, 1, 11;
XVI, 7, 7; XVII, 11, 3; 14,
4; 15, 9; XVIII, 24, 10.
आहुस् XV, 7, 6; XVI, 7, 4; 20,
12; 22, 11. 20. 21. 23. 25. 27;
XVII, 13, 8.
+ अनु आह I, 2, 27; V, 15, 4.
5; 16, 8; 18, 1; 19, 13; VI,
3, 9; 9, 7; VII, 6, 1; 7, 1;
XIV, 33, 16.
+ प्र आह VII, 10, 2; XVII,
17, 10.
+ प्रति VI, 7, 9; XVI, 4, 8;
5, 2; 6, 3; 13, 17. 18.
अह वैव XIV, 50, 1.
अहंश्रेयस XIV, 29, 1.
अह (cf. अष्टादशाहम् । अष्टादशाह ।
एकाह । कतिपयाह । द्वादशाह ।)
अहत IV, 15, 4; 16, 9.
अहन् and अहस् (अहर्) I, 3, 6; X,
1, 9; 12, 1; XI, 2, 1; XII, 27,
4. 5; XIII, 16, 5; 20, 8; XIV,
1, 2; 20, 3; 46, 2; 48, 2; 74,
1; XV, 1, 13; 2, 33; 12, 6.

14; XVI, 3, 7; 8, 21; 40, 10.
 17; 15, 4. 13; 20, 12; 21, 7;
 23, 5; 24, 3. 11. अहरहः V, 11,
 14; XIII, 14, 6; XIV, 6, 6; अह्ना
 XI, 4, 14; 5, 8; अह्नः X, 1, 14;
 5, 21; 8, 13; 9, 6; XI, 9, 9;
 XII, 2, 23. 24; 6, 4; 7, 2. 3; 27,
 6; XIII, 15, 13; 20, 12; XIV,
 11, 9; 16, 10; 23, 4; 24, 5; 25,
 5; 27, 13; 29, 8; 31, 5; 33,
 22; 34, 4; 35, 2; 36, 2; 37, 2;
 49, 3; 50, 2; 58, 2; 59, 2; 60,
 3; 71, 4; XV, 13, 9; 22 (p.
 193, 9); XVI, 21, 3. 18. 20.
 26; 23, 9. 10. 11. 12; XVIII,
 23, 16; 24, 9 (=dat.); अहनि
 V, 10, 35; 11, 10; VII, 15,
 18; XII, 2, 13; 3, 22; 4, 4.
 22; 5, 23; 7, 3; 9, 10; 10, 4;
 12, 2; XIV, 1, 2; 8, 9; XVI,
 18, 13; 21, 20; 22, 4; XVII,
 6; 3; अहन् (=अहनि) XVI, 22,
 15; अहनो XII, 27, 5; XVI, 9,
 2; 15, 12; 21, 22; अह्नोः X, 9,
 15; XII, 3, 17; XIII, 5, 1.
 अहानि X, 1, 4; XIII, 20, 2;
 27, 7; अहोभिः XIII, 14, 10.
 (Cf. अघाहन् । पृष्ठचाहन्)
 अह्योग XIII, 1, 4; 19, 17; 24, 19.
 अहःसंधात X, 1, 20; XII, 2, 1;
 XVI, 20, 3.
 अहीन (1.)° V, 1, 10. (2.) XI, 1,
 3. 5; XIV, 1, 1; XVI, 19, 1;
 20, 8; 30, 12. (Cf. सत्त्वाहीनः)
 अहीनसूक्त XII, 3, 14. 20; 4, 18.
 20; 5, 17; 6, 18. 19; 8, 4.
 अहुत्वा II, 7, 8.
 अहोम III, 2, 11.

अहोरात्र XIV, 79, 2; XVI, 20, 2.
 अहोरात्रस्तोम XIV, 79, 1.

आ

आ (1.) (praep. c. abl.) I, 12, 7;
 15, 15; II, 6, 12; 7, 7; 13, 7;
 14, 5; 17, 5; III, 1, 9; IV, 4,
 13; 10, 2; 12, 1; 15, 6; 19, 7;
 21, 22; V, 6, 9; 14, 2; 19, 16;
 VI, 6, 21; VII, 3, 1; 4, 17; 6,
 7; VIII, 12, 9; 15, 1. 2. 4. 5.
 6; IX, 23, 13; X, 21, 10; XI,
 14, 21; XIII, 14, 9; XVI, 14,
 1; 18, 17; XVII, 13, 12; 17,
 3. 11; XVIII, 24, 23. (2.) आ
 or आस् XVII, 15, 9 in आ
 वेला.

आंशव XVI, 12, 20.

आकार I, 2, 1.

आकाश IV, 8, 6; XIII, 5, 22;
 XVII, 13, 8.

आकृति in पुरुषाकृति IV, 15, 22.

आक्रमण in बहिराक्रमण I, 4, 1.

आखण XVII, 5, 5; 15, 4.

आख्या I, 16, 2.

आख्यातु XV, 27 (p. 196, 7).

आख्यान XV, 27 (p. 195, 22).

आगन्तु V, 20, 3; XIII, 16, 2.

आगम IX, 1, 8. (Cf. एकागम ।
 त्रयोदशागम)

आगस्त्य IX, 20, 11. 13.

आगार in यज्ञागार V, 14, 1; XVIII,
 24, 14.

आग्नावैष्णव II, 4, 2; IX, 24, 2;
 XV, 16, 1; °वी V, 3, 1; VI, 1,
 22; XIV, 6, 6. (Cf. आग्नेयाग्ना-
 वैष्णव)

आग्निमारुत VIII, 6, 1; 7, 11. 20;

- 14, 6; IX, 1, 8, 11; X, 2, 9;
3, 15; 4, 15; 5, 24; 6, 19; 8,
15; 9, 17; 11, 9; XI, 6, 8; 7,
12; 8, 7; 9, 8; XVIII, 23, 1.
(Cf. वैश्वदेवाग्निमासत)
आग्निमासतसूक्त XVIII, 23, 15.
आग्निवारुणी II, 5, 30.
आग्निष्टोमिक XVI, 20, 12.
आग्नीध्र (1.) III, 8, 25; VII, 4, 10.
11; 17, 11; VIII, 2, 11; X, 1,
13; XIII, 14, 1. (2.) VI, 12,
11; XIII, 29, 4; XIV, 22, 11;
XVII, 5, 5, 8; 6, 4; 11, 4.
आग्नीध्रीय III, 21, 4; V, 10, 35;
14, 4, 13; 15, 10; 19, 1; VI,
2, 1; 3, 8; 12, 13; 13, 9; VIII,
8, 9, 10; 9, 9; 13, 10; XIII,
3, 4; XVII, 7, 11; 11, 4.
आग्नेन्द्र III, 12, 3.
आग्नेय I, 3, 11; 8, 4; II, 5, 2, 8;
III, 8, 9, 18; 9, 2, 5; 10, 4;
13, 6; IV, 20, 6; VI, 3, 11; 9,
1; 10, 1; IX, 20, 18; 23, 8,
12; XIII, 29, 29; XIV, 51, 4;
57, 18; XV, 1, 21; 3, 16;
XVI, 1, 11; 9, 27. आग्नेयी II,
3, 9, 14; VIII, 13, 2; XIV, 6,
6.
आग्नेयोप्रावैष्णवौ III, 11, 7.
आग्नेयैन्द्र III, 11, 11; IX, 24, 7.
आग्रयण II, 3, 26; XIV, 5, 2.
आग्रयणदेवता III, 12, 17.
आग्रहायणी III, 15, 3.
आङ्गिरस XV, 24 (p. 193, 21); 25
(p. 194, 15); XVI, 2, 12.
आचमनप्रभृति I, 1, 8.
आचमनीय IV, 21, 5, 25.
आचार्य III, 16, 21; IV, 21, 1.
आजि XVII, 5, 3.
आजीर्गति XVI, 11, 2.
आज्य (1.) II, 3, 10; 7, 9, 11, 12;
III, 20, 14, 20; IV, 8, 1; 18, 10;
V, 5, 2; 8, 2; IX, 27, 6; XIII,
3, 2; XIV, 22, 16; (cf. पृषदाज्य)
(2.) (शस्त्र) VII, 5, 20; 9, 1, 3;
10, 1; VIII, 14, 2; X, 2, 2; 3,
2; 4, 2; 5, 2; 6, 2; 8, 1; 9, 2;
10, 2; 11, 2; 13, 1; XI, 2, 2;
4, 2; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 10, 2;
11, 7; 13, 11, 18; 15, 2; XII,
9, 2; XIV, 3, 3; 52, 4; 61, 3;
XV, 1, 32; 6, 2, 5; 11, 3; 13,
3; XVI, 7, 13; 14, 1, 2, 3; 21,
5, 17; XVII, 8, 1.
आज्यप्रउगधो: VII, 5, 21.
आज्यभाग I, 8, 1; 16, 3; II, 2, 13;
5, 12, 22; III, 7, 3; 13, 21; 15,
8; 16, 24; IV, 20, 6; V, 5, 5;
18, 5; VIII, 11, 12. (Cf. सद्वा-
ज्यभाग)
आज्यभागप्रभृति III, 15, 13; VIII,
12, 12.
आज्यभागान्त I, 14, 22.
आज्यलेप VII, 5, 10.
आज्यस्थाली XVII, 11, 4.
आज्याहुति IV, 17, 13; 18, 7;
20, 6.
आज्येय IX, 25, 1.
आतान in एकाहातान XVII, 9, 4;
XVIII, 22, 3.
आतिच्छन्दस IX, 27, 1; X, 8, 2.
आतिथ्या V, 10, 1; IX, 24, 6.
आतिथ्यापर्यन्त XV, 13, 2.
आत्मन् (1.) II, 12, 11; 17, 8; IV,
8, 3; XIV, 32, 1; XV, 17
(p. 188, 11); 19 (p. 190, 22);

20 (p. 191, 16); XVI, 15, 1; 16, 1; 29, 7; XVII, 16, 1. 2. 3. 4; आत्मन् (=आत्मनि) XIV, 28, 8. 9; XV, 6, 6. 7 (2.) XV, 7, 6. 7. 8 (Comm. ततो मुख्यं स्तोत्रियं) XVII, 14, 3. (3.) XVIII, 1, 3. 11. 23. (Comm. आत्मशब्देन सकलं परिधानीयान्तं शस्त्रमुपलक्ष्य) आत्रेय X, 4, 4; XVI, 18, 18. आदापनादि in सुगादागनादि I, 14, 22. आदि VII, 15, 1; VIII, 1, 2; XII, 13, 5. (Cf. अग्निप्रणयनादि। अनुयाजादि। कर्मादि। चतुर्विंशत्यक्षरादि। परिव्ययणीयादि। प्लुतादि। मनोतादि। रौद्रादि। शस्त्रादि। सुगादापनादि। स्वरादि) आदितस् IX, 21, 3; XIV, 56, 10; XVI, 20, 4. आदित्य (1.) XVI, 2, 7; आदित्याः IX, 24, 2; XIV, 33, 14; 40, 1;—II, 7, 13; III, 17, 6; IV, 12, 10; 13, 1; 15, 4; V, 2, 3; VI, 13, 2; XI, 13, 2; XVII, 1, 4; 13, 7. (2.) II, 3, 4. 14. 17; XIV, 2, 15. 21; XV, 14, 13. (3.) (Yajñakratu) XIV, 36, 1; (4.) XII, 19, 5. आदित्यानामयन XIII, 22, 6; 28, 2. आदित्यग्रह VIII, 1, 2; XIV, 56, 1. आदित्यग्रहसावित्रग्रहौ VII, 3, 4. आदित्यवन्त VI, 9, 13. आदित्यव्रत XII, 9, 12. आदित्याभिव्याहार XIV, 36, 2. आदित्योपस्थान VI, 13, 13. आदिप्रदिष्ट VI, 1, 25. आदिव्यञ्जन I, 1, 19. आदिष्टदक्षिण I, 12, 11.

आदेश III, 7, 8. (Cf. अनादेश) आदेशन् in देवतादेशन I, 2, 19. आद्य XII, 9, 2. (Cf. ऐन्द्रवायवाद्य) आद्यन्तयोः VI, 1, 18. आधान in समिदाधान II, 15, 3 and समिदाधानमन्त्र I, 2, 23. आधिकारिक III, 19, 8. आधिपत्य XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 15, 1. आधेय in पुनराधेय VIII, 13, 4. आनहुह IV, 16, 2; XVII, 3, 5. आनस्त्य XVI, 15, 1. आनीकवत XIV, 10, 16. आनुपूर्व्य आनुपूर्व्यम् VII, 27, 30; आनुपूर्व्येण IV, 2, 7; आनुपूर्व्ये XIII, 1, 3; (Cf. चोदनानुपूर्व्ये। देवतानुपूर्व्यम्। दीक्षणानुपूर्व्येण। प्रवरानुपूर्व्येण) आनुयाजप्रसव IV, 7, 3. आनुष्टुभ VI, 4, 2; 5, 3; 6, 3; IX, 20, 9; 27, 1; X, 5, 3. 10. 14; XI, 12, 8; XIV, 19, 3; XV, 10, 4; XVIII, 18, 1. आनोभद्रीय X, 13, 18; XI, 15, 9; XV, 3, 1; XVIII, 22, 8. आप् अप्नोति XIV, 2, 9; 9, 10; 26, 4; 42, 13; XVI, 1, 1; 3, 8; 8, 20. 25; 10, 1; 19, 2; 20, 2. 19; 21, 2; 22, 30; 23, 4. 26; 24, 2. 21; 25, 2; 26, 2. 7. 11; 27, 2. 7; 28, 2. 5; 29, 2. 18; 30, 2. 13; आप्नुयास् XIV, 28, 1; XVI, 1, 1; आप्तवानि XIV, 33, 21; 34, 3; XVI, 2, 35; 8, 4. 15. 24; 15, 16; आप्नोत् XIV, 8, 1; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 28, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36, 1; 37, 1; 58, 1;

- 59, 1; 63, 2; 64, 1; 66, 1; 67, 1; XV, 9, 2; XVI, 1, 1; 10, 1; आप XV, 1, 12; आप्तुः XV, 1, 12; आपुः XVI, 14, 1; 69, 2; 75, 2; 76, 2; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2; 81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2; आस XV, 5, 13 (cf. अनास); ईप्सेत XIV, 62, 2; ईप्सन्तु XIV, 17, 1; 18, 1; 19, 1.
- + प्र आमोति XV, 16, 7; 18 (p. 189, 21); XVI, 29, 11; आमोतु XV, 18 (p. 189, 21); आमुयात् III, 8, 14; आप XV, 18 (p. 189, 22); XVI, 29, 6; आपत् XV, 18 (p. 190, 1); आप्य XIII, 29, 20.
- + सस् आप्त XV, 14, 13.
- + विसस् आप्त IV, 14, 2.
- आपूर्यमाणपक्ष XIII, 29, 7.
- आपोरेवती VI, 3, 11; IX, 20, 7.
- आपोहिष्ठीया (plur.) IV, 11, 6; 21, 5; VIII, 6, 7; 7, 12. 20; XIV, 57, 7.
- आप्ति (आप्त्यै only) XIV, 2, 11. 13; 4, 5; 11, 7; 15, 5; 41, 5; 42, 5; XV, 1, 6; 5, 12; 12, 16; 13, 12; XVI, 1, 5; 7, 14. 16; 14, 3. 5; 21, 16.
- आप्तोर्यामि आप्तोर्यामिः XV, 5, 13; XVI, 15, 7; आप्तोर्यामि XV, 11, 14.
- आप्तोर्यामिन् आप्तोर्यामाणम् XV, 5, 1.
- आप्तोवाजपेय (?) XV, 3, 16.
- आप्य XIV, 72, 1.
- आप्यायनप्रभृति V, 8, 6.
- आप्यायनी VII, 5, 17.
- आप्यायितवती VII, 15, 4.
- आप्यायितवतीप्रभृति VII, 15, 9 (see critical notes).
- आप्त्री V, 16, 5; 18, 3; XIII, 3, 21; XVI, 12, 18.
- आप्त्रीसूक्त XI, 13, 7.
- आभिप्रतारिण XV, 16, 10.
- आभिप्लविक X, 9, 9; XI, 4, 2; 7, 5; XII, 27, 2. 6; XIII, 15, 5. 6; 17, 1; 19, 13; XVI, 8, 26; 23, 23; 24, 13. 15. 17; 26, 8; 27, 3.
- आभीक XIII, 5, 14.
- आभीशव XIII, 5, 14.
- आभृति XV, 17 (p. 188, 19.)
- आमावास्थ I, 3, 2; III, 2, 1. 8; 3, 1. 8; 8, 16; 11, 2; XIII, 29, 7.
- आयतन in अग्न्यायतन XVIII, 24, 27; प्राणायतन IV, 14, 16; यथा-यतनम् XVII, 12, 5.
- आयनिगद VI, 1, 9.
- आयाम in परोद्विध्यायाम
- आयुष्काम XIV, 12, 2.
- आयुष्कामयज्ञ XIV, 8, 11.
- आयुस् (1.) XIV, 12, 2. (2.) XI, 4, 7; XIII, 19, 16; 22, 5; 29, 10. 25; XIV, 22, 3; XVI, 9, 4; 22, 14; 28, 4. (Cf. गोआयुषी)
- आयोग in द्वादशायोग III, 18, 10.
- आरण्य XVI, 3, 28.
- आरम्भण in त्रयस्त्रिंशारम्भण XIII, 16, 4. 5 and पृष्ठचारम्भण XIII, 19, 11; 22, 3.
- आरुण IV, 2, 14; 16, 5.
- आर्क्षोपासङ्ग XIV, 33, 20.
- आर्चनानस XVI, 11, 8.
- आर्ति XIII, 3, 4.
- आर्त्विज्य XIII, 14, 2. (Cf. न्यस्ता-र्त्विज्य)
- आर्द्र IV, 15, 5.
- आर्द्रदण्ड III, 20, 2.
- आर्द्रवसन XVIII, 24, 7.

आर्भव VI, 8, 12; VIII, 1, 9; 3,
 14; X, 8, 18; XI, 2, 9; 5, 4; 6,
 7; 7, 9; XIV, 24, 2; 33, 5; 56,
 8; 61, 6; XVIII, 22, 6.
 आर्भवजातवेदसीये XVI, 20, 16.
 आर्भवमारुते XI, 14, 32.
 आर्य in शुद्रार्यो XVII, 6, 1.
 आर्ष VI, 1, 2.
 आर्षेय I, 4, 15; III, 16, 23; V, 1,
 1; 16, 5.
 आवपन XIV, 2, 20; 13, 8; XVIII,
 17, 1.
 आवाप I, 16, 3.
 आवापस्थान IV, 15, 10; XII, 2, 9;
 6, 2.
 आवाहन I, 2, 1; 16, 10.
 °आविक° III, 8, 12.
 आविक्षित XVI, 9, 14.
 आवृत् I, 1, 10; IV, 20, 4.
 आवृत्त see वृत् + आ
 आवृत्तस्तोम XII, 2, 25.
 आवृत्ति III, 20, 12. 13. (Cf.
 अनावृत्ति)
 आशिस् V, 3, 7; VI, 1, 23; X, 1,
 16.
 आशृत in अधोबिलाशृत IV, 3, 7.
 आश्वमेधिक XVI, 10, 2; 12, 8;
 14, 1.
 आश्विन VI, 6, 1; 11, 4; 13, 13;
 VII, 2, 1. 8; 3, 3; 5, 4. 5; IX,
 19, 4; 20, 3; X, 1, 20; 7, 6;
 XI, 13, 15; XIII, 10, 1. 11;
 XIV, 13, 1; XV, 8, 6; 15, 2;
 XVII, 8, 7; आश्विनी IX, 20, 14;
 XIII, 10, 2. 3; XIV, 40, 22.
 आषाढी 11, 5, 6; III, 14, 1.
 आस् आस्ते VI, 13, 5; XIV, 6, 6;
 XV, 19 (p. 190, 12); XVII,

13, 12; 17, 3; आस्ते X, 21, 10;
 XVI, 2, 2. 5. 8. 11. 14. 17. 20.
 23. 26. 29; आसीरन् XIII, 14,
 1; 20, 14; आसीन III, 14, 9. 14;
 IV, 3, 7; V, 14, 8; X, 21, 6;
 XV, 19 (p.190, 12); 27 (p.196,
 1); आसित्वा II, 7, 7; IV, 4, 13,
 + अधि आस्ते IV, 21, 2.
 + उप आस्ते XVIII, 24, 28.
 आसङ्ग प्लायोगि XVI, 11, 17.
 आसन II, 7, 16; IV, 6, 4; XV, 27
 (p. 196, 7). (Cf. यथासनम्)
 आसन्दी XVII, 2, 6; 14, 6.
 आसवितृ (सवितृ) XV, 14, 4. 7;
 XVI, 1, 17. 19.
 आसाद VI, 12, 14.
 आसीनन्याय I, 1, 15.
 आसुर XV, 15, 11.
 आस्तव VI, 12, 7; XVI, 3, 18; 12,
 17.
 आहनस्या XII, 24, 1.
 आहवनीय I, 6, 11; 15, 17; II, 6,
 2. 12; 7, 8. 14. 16; 8, 22; 12,
 6. 8. 9; 13, 2; 14, 4; 15, 2; 17,
 5; III, 12, 17; 14, 8; 17, 2; 19,
 4. 9. 10. 12; 21, 5; IV, 2, 2. 6,
 8, 3; 12, 1. 7. 10; 13, 3; 14,
 10; V, 2, 3; 4, 4; 6, 7; 8, 3; 9,
 4; 14, 16; VI, 8, 3; 12, 3; VIII,
 8, 9. 11; 9, 2; 11, 15; XIII,
 29, 2; XVI, 16, 1; 18, 13.
 आहार्य VII, 27, 29.
 आहाव VII, 9, 1; 10, 4. 8; 19, 6.
 21; 21, 8; VIII, 3, 5; 7, 6; IX,
 6, 17; 20, 28; X, 13, 24. (Cf.
 चतुराहाव)
 आहावप्रभृति VIII, 15, 2.
 आहिताग्नि II, 3, 26; XIII, 14, 1;

XVIII, 24, 27. (Cf. अनाहिताग्नि)
आहीनिकी IX, 19, 1.

आहुति II, 9, 7; V, 4, 2; 14, 14;
VI, 7, 2; VIII, 1, 7; XIII, 12,
13. (Cf. आज्याहुति । प्रवृत्ताहुति ।
प्रातराहुति । प्रायश्चित्ताहुति । सर्वा-
हुति । सायमाहुति)

आह्वार XVI, 9, 11.

इ

इ ए अय

एति XIII, 29, 29; XIV, 12, 2;
XVII, 11, 1.

यन्ति XIII, 29, 7. 9. 11; XV,
13, 13; XVI, 18, 18; 23, 13;
XVIII, 24, 12. अयानि XIV, 2,
16; 13, 3; एहि XV, 24 (p. 193,
22); आयन् (not आ+आयन्)
XIV, 40, 1; एह्यामः XIV, 40,
1; अयन्तीनाम् XVI, 22, 21; (cf.
यथेतम्).

+ अति यन्ति XIV, 26, 3; आयन्
XV, 17 (p. 188, 10); इत III,
3, 1; 21, 12.

+ उपाति इत्य XII, 13, 5.

+ अधि ईयते XV, 27 (p. 195, 20).

+ अनु इत (ipv.) XV, 27 (p. 195,
16).

+ अन्तर् इयात् VI, 6, 19.

+ अभि एति II, 11, 6; 12, 3.

+ अव एति III, 14, 19; VIII, 9, 10.

+ अन्वव आयन् XIV, 32, 1; ईयुः
XIV, 32, 1.

+ अभ्यव यन्ति XIII, 29, 21. 30.

+ व्यव यन्ति VII, 10, 3; इयात् I,
1, 9; इत II, 15, 6.

+ अस्तम् इत I, 3, 5 (cf. प्रथमा-
स्तमिते)

+ अभ्यस्तन् इयात् III, 19, 9; इत
III, 19, 17.

+ आ यन्ति VIII, 8, 9; XIV, 14,
1; यन्त्, यती V, 10, 2. 24; VI,
7, 7; XVIII, 21, 6; इयाय XV,
18 (p. 190, 5); 19 ff. इत्य IV,
12, 10; XIV, 7, 1 (cf. यथेतम्)

+ उदा एति XIV, 40, 12; इत्य IV,
12, 10; XIII, 6, 4; XIV, 6, 6;
XV, 20 (p. 191, 20).

+ पर्या इत्य XV, 18 (p. 190, 5)
ff.; XVII, 11, 4.

+ पला (cf. पलायमान पलायित)

+ प्रत्या यन्ति IV, 6, 12; 15, 4;
VI, 13, 11; इत्य VIII, 5, 7.

+ समा यतीषु VI, 7, 5.

+ उद इयात् I, 3, 5; इत II, 7, 4;
IX, 20, 20; XI, 13, 3. 5.

+ अभ्युद इत II, 7, 7; III, 19, 9.
17.

+ उप यन्ति VIII, 10, 3; XIII, 19,
7. 9. 11. 16; 21, 5. 11; 22, 3;
XVI, 28, 4; XVIII, 24, 1;
इहि XV, 25 (p. 194, 12); इताम्
(?) XV, 27 (p. 195, 17); इयास्
XV, 25 (p. 194, 15. 21); इयास्
XV, 25 (p. 194, 18); इयात् III,
13, 30; इयाय XV, 19 (p. 191,
14); इत्य X, 21, 12; XIII, 17,
1; 19, 7. 9. 14. 16; 21, 5, 8.
11; 24, 2; 29, 2.

+ परि एति IV, 16, 10; XV, 11,
1; 12, 1; XVI, 15, 1.

यन्ति XIII, 11, 4; XVII, 14,
13; 17, 8; इयास् XV, 11, 1; 12,
1; ऐत् XV, 11, 1; 12, 1; XVI,
15, 1; एष्यन्त्यः XVII, 4, 8; इत्य
V, 8, 3; (cf. अशनायापरीत).

+ प्र ईयेत XIV, 3, 13; इत IV, 14, 3.

+ अभिप्र इयात् IV, 14, 2.

+ प्रति एति XVI, 24, 11; इयात् I, 16, 12; 17, 7; VI, 1, 26; यन्तु XV, 24 (p. 194, 6); इयाय XV, 22 (p. 193, 3); ईयेत I, 2, 21; XII, 3, 16; XIII, 15, 5; इत XV, 26 (p. 195, 11).

+ अनुसम् एति IV, 6, 13; V, 10, 15; 14, 22; IX, 24, 9; इयात V, 6, 5; VI, 9, 11; यन्तु, III, 14, 10; V, 6, 3; 13, 5; 14, 12, 15; VIII, 10, 2; 15, 11.

इज्या I, 3, 7; III, 15, 13. (Cf. अनिज्या)

इतर I, 12, 6; 16, 4; II, 13, 3; VII, 18, 8; X, 12, 6; XII, 2, 24; 9, 4; 10, 6; 12, 6; 24, 5; 26, 3; XIII, 2, 8; 3, 5; 24, 15; XIV, 22, 8; 25, 2; 26, 2; 41, 3; 42, 3; XVI, 23, 24; 24, 18; 26, 9; 27, 4; XVII, 4, 7; XVIII, 2, 6; 22, 7; 24, 7.

इति I, 1, 21; 3, 8; 14, 17; 15, 2. 5. 6. 13; 16, 2; II, 7, 18; 8, 9. 10; 9, 7. 8. 9 etc.

इतिकरण I, 2, 25.

इतिहास XVI, 2, 24.

इतिहासवेद XVI, 2, 24.

इत् XV, 19 (p. 190, 8).

इदम् I, 3, 5 etc.

इध् see इन्ध्

इध्म III, 14, 11; IV, 6, 14; 16, 3; XIV, 22, 14.

इदुमात् II, 5, 15.

इन्द्र I, 8, 14; IX, 27, 1; 28, 8; XIV, 12, 2; 26, 1; 29, 5; 33,

1. 8. 11. 14. 18; 43, 1; 44, 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1; 49, 1; 50, 1; 58, 1; 62, 2; XV, 1, 10; 14, 4; 18 (p. 190, 5); 19; 22; XVI, 2, 28. इन्द्र वसुमन्तु रुद्र-वन्तु आदित्यवन्तु ऋषुमन्तु विशुमन्तु वाजवन्तु बृहस्पतिमन्तु विश्वदेव्या-वन्तु VI, 9, 13; ज्येष्ठ IX, 26, 2; प्रदातु III, 2, 2; विमृध III, 1. 1; वृत्रहन् III, 3, 2; सुत्रामन् XIV, 13, 1. 9; 15, 4.

इन्द्रकुक्षी XIII, 29, 23. 25.

इन्द्रक्रतु XII, 9, 17.

इन्द्रनिहव VII, 19, 10; 26, 1; XII, 6, 12; XVIII, 10, 12.

इन्द्रब्राह्मणस्पत्याः VII, 25, 11.

इन्द्रवज्र XIV, 8, 14. (Cf. स्वर्जि-दिन्द्रवज्रयोः)

इन्द्रस्तुतु XIV, 58, 1; XVI, 15, 3; 29, 15.

इन्द्रस्तोम XIII, 21, 7.

इन्द्राग्री XIII, 29, 24; XIV, 29, 1. 6.

इन्द्राभिव्याहारे XIV, 33, 22; 37, 2; 58, 2.

इन्द्रावरुणाभिव्याहारे XIV, 35, 2.

इन्द्राविष्णुः (I) XIV, 37, 1.

इन्द्राविष्णू XIV, 71, 2.

इन्द्रोतः शौनकः XVI, 7, 7; 8, 27.

इन्ध् इन्धीत XIII, 29, 28.

+ सम् इद्ध XVII, 13, 6. (Cf. सुस-मिद्ध)

इरावती XV, 17 (p. 188, 11).

इलसंवर्तम् XVII, 5, 6.

इला I, 10, 1; 11, 1; 15, 5; III, 16, 25; IV, 9, 1; V, 3, 7; 19, 42; 19, 12; VII, 5, 7; 17, 15; VIII, 2, 13; XIV, 10, 20.

(Cf. पुरोलाशेला and स्विष्ट-
कृदिल)

इलादध इलादधस्य III, 9, 1; इलादधौ
XIV, 5, 2.

इलान्त I, 15, 7; III, 15, 13; V, 7,
7; VIII, 1, 9; 12, 14.

इलाद XVIII, 23, 7.

इव II, 8, 13; VI, 1, 5; VII, 8,
12; XIV, 47, 2; 50, 1; XV,
21 (p. 192, 10).

1 इष् इच्छन्ति XV, 17 (p. 188, 3);
इच्छन्ते VII, 4, 13; इच्छेत् XIV,
32, 10; इच्छध्वम् XV, 17 (p.
188, 12); ऐच्छत् XIV, 30, 1;
इच्छन्तु IV, 15, 23; XIII, 5, 7.
12; इष्टा XVIII, 21, 9.

+ अनु ऐच्छन् XIV, 40, 24.

+ परि इच्छेत् I, 17, 9.

2 इष् + प्र इष्यति V, 16, 4; 18, 2;
20, 1; VII, 8, 2, 4; VIII, 15,
1; XVIII, 24, 3.

+ सप्र इष्यति XVI, 1, 25;
इषित I, 2, 27; 4, 4; III,
13, 16. (Cf. असंप्रेषित)

इषीका in शरेषीका XVII, 3, 11.

इषु (1.) XVII, 5, 2; 15, 3. (2.)
XIV, 22, 7.

इषुवज्जो XIV, 22, 4.

इष्टप्रथमयज्ञ XIII, 14, 1.

इष्टि I, 12, 10; 17, 8; II, 2, 3; 4,
1; III, 1, 1; 6, 1; 10, 2; 15, 3.
14; 16, 1; 18, 19; 19, 10, 15; V,
3, 1; 15, 1; VIII, 11, 1; 13, 2.
5; IX, 22, 1; XIII, 1, 3; XIV,
10, 12; 32, 2; XV, 12, 7, 11;
14, 2. (Cf. अम्वारम्भणीयेष्टि।
अभ्युदितेष्टि। अभ्युद्वेष्टेष्टि। प्रायणी-
येष्टि। मुनिसत्त्रेष्टि। श्यामाकेष्टि।

सर्वेष्टि)

इष्टिकाल II, 2, 1.

इष्टिपशुवन्धाः I, 16, 1, 20; III, 21,
1; IV, 2, 1.

इह XVIII, 4, 7; 5, 7.

ई

ईक्ष् ईक्षते IV, 12, 7; ईक्षेत V, 17,
11; ऐक्षत XIV, 27, 1; 28, 1;
XVI, 15, 1; ईक्षामास XV, 21
(p. 192, 10); ईक्षमाण VI, 12, 2.

+ अनु ईक्षते VIII, 1, 7.

+ अव ईक्षते IV, 8, 1; ईक्ष्य VI, 12,
21; VII, 5, 4; VIII, 4, 5; ईक्ष-
माण in अनवेक्षमाण.

+ प्र ईक्ष्य I, 6, 11.

+ प्रति ईक्ष्य IV, 7, 4; 21, 6; VII,
4, 4.

+ अनुवि ईक्ष्य VI, 12, 24.

+ सम् ईक्षते II, 14, 1; ईक्षेत VIII,
10, 1; ईक्ष्य IV, 16, 6; VIII, 8,
9; 10, 1.

ईप्सु in लिङ्गेप्सु XIV, 51, 8.

ईयत् XIV, 22, 21.

ईलेद्यावीय V, 9, 24; VI, 6, 12.

ईश् ईशे XV, 22 (p. 192, 15);

ईशीत XIV, 22, 21; ईशान IV,
19, 1.

ईशानानी IV, 19, 5.

ईश्वर XVI, 10, 5.

ईषा XIV, 40, 8.

उ

उ XV, 16, 7; 17 (p. 188, 12); य

उ च XIV, 51, 1; उ किल XV,

16, 12; XVI, 29, 9; तदु तथा

XV, 15, 11; उ वै XV, 2, 20;

XVIII, 7, 17; उ ह XIV, 12, 2;

XV, 16, 10, 11; 18 (p. 190,

4); XVIII, 2, 3. 5; न्वा उ XVII, 9, 7; XVIII, 22, 10.
 उक्थ X, 13, 24; XII, 3, 4; 7, 1. 2. 3; 10, 1; 27, 4. 5. (Cf. अग्न्युक्थ । अतिरिक्तोक्थ । सोक्थ)
 उक्थमुख VII, 11, 3; 12, 2; 13, 2; 14, 3. 8; IX, 7, 3; 8, 2; 9, 2; 10, 2; 11, 2; 12, 2; 13, 2; 14, 2; 15, 2; 16, 2; 17, 2; 18, 3; XIII, 10, 5.
 उक्थमुखीय XI, 14, 3. 21; XII, 3, 5; 4, 2; 5, 2; 6, 1. 2; XIII, 24, 18; XIV, 3, 8.
 उक्थवीर्य VII, 9, 6; 10, 15; 19, 25; 20, 11; VIII, 3, 19; 6, 17; 16, 2; 17, 2; 21, 2; 24, 2; 25, 2; IX, 6, 18; XVIII, 20, 8.
 उक्थ्य IX, 1, 8. 9; X, 2, 10; XI, 2, 1; 4, 5; 11, 6; XII, 27, 4. 5; XIII, 29, 8. 10; XIV, 7, 2; 8, 2; 15, 8; 41, 4. 5; 42, 19; XV, 13, 10. 11; XVI, 8, 19; 21, 8; 28, 4. (Cf. आयुः । गो)
 उक्थ्यस्तोत्रिय XI, 2, 13.
 उक्थ्याहुति XV, 5, 4. 6.
 उक्ष् + अभि उक्षते VIII, 11, 13; उक्ष्य IV, 4, 2; 14, 8.
 + अव उक्षित XVIII, 24, 27.
 + व्युद् उक्षति IV, 11, 3.
 + निस् उक्षन्ति VIII, 12, 11.
 + परि उक्षति IV, 18, 7. 10; 19, 2; उक्ष्य II, 6, 10; IV, 3, 7; 17, 13.
 + प्र उक्षित XIV, 62, 3.
 उक्षन् XIV, 62, 3.
 उखा in असंबत्सरभृतोख XVI, 20, 11.
 उखासंभरणीया IX, 22, 7.

उग्रसेन XVI, 9, 2.
 उच्चावच I, 16, 7.
 उच्चैरुपांशुता XIII, 1, 3.
 उच्चैर्न्याय I, 1, 28
 उच्चैस् I, 1, 36; V, 1, 3; XVII, 17, 14. 15; XVIII, 1, 1; उच्चैस्तराम् I, 1, 32-34; VIII, 14, 2. 4. 6.
 उच्छिष्ट in हविरुच्छिष्टाशन III, 8, 13.
 उच्छिष्टदान IV, 21, 16.
 उच्छवास V, 17, 9.
 उज्जित् XIV, 49, 1.
 उज्जोष XV, 1, 21.
 उत XV, 27 (p. 195, 17); XVI, 8, 28; 9, 6. 9. 12. 15; किमुत XVI, 7, 7.
 उत्कर I, 4, 1; VI, 12, 10; XVII, 5, 6. (Cf. चात्वालोत्करौ)
 उत्किर (उत्किरा उ°) XVII, 10, 5.
 उत्क्रान्ति XIV, 71, 1. 2.
 उत्क्री XIV, 41, 6.
 उत्तम I, 1, 18. 19; 10, 1; 14, 24; 16, 10; II, 11, 2; III, 8, 21; IV, 2, 2. 14; V, 9, 25. 26; 18, 3. 4; VI, 6, 15; 7, 10; 9, 8. 12; VII, 9, 6; 10, 2. 15; 11, 4; 12, 2; 15, 17; 19, 22. 24. 25; 25, 6. 13. 14; 26, 14; VIII, 3, 16. 17; 7, 4; 14, 5. 7; IX, 3, 7; 6, 12. 16; 8, 3; 9, 3; 11, 2; 14, 3; 15, 1. 2; 17, 3; 18, 2; 19, 3; 20, 19; X, 1, 5. 14; 2, 7; 3, 2; 4, 3; 6, 12; 8, 14. 16; 10, 5; 11, 5; 21, 8. 9; XI, 3, 2; 4, 4; 8, 1; 9, 1; 11, 7. 12; 12, 13; 13, 13; 14, 12. 15; XII, 3, 19; 4, 19; 5, 20; 9, 3; 11, 9. 12. 13. 19. 23; 24, 5; 25, 7; 26, 19. 22; 27, 6; XIII,

7, 6; 10, 10; 19, 13; XIV, 3, 11; 39, 1. 2; 51, 12; 52, 14; 53, 8; 55, 5; XV, 1, 26; 3, 10. 11; 22; XVI, 3, 23; 8, 21; 11, 6; 12, 8; 15, 13; 24, 3. 11. 16; XVII, 17, 5; XVIII, 9, 7; 16, 3; 20, 2. 3. 4. 6; 25, 6. (Cf. चतुर्थोत्तमौ । द्वितीयोत्तमौ । प्रथमोत्तमौ)

उत्तमार्ध X, 6, 13.

उत्तर I, 1, 23; 2, 14; 10, 2; II, 5, 6. 14. 22; 9, 4. 8. 13; III, 10, 4; 13, 5. 17; 14, 10. 15; 19, 7; IV, 18, 7; V, 11, 3; 13, 2. 5; VI, 1, 3; 7, 10; 9, 18; 11, 12; VII, 5, 18; 15, 2; 17, 12; 21, 4; 25, 3. 6. 7. 13; 26, 7; 27, 6. 23; VIII, 11, 15; IX, 22, 5; 23, 9; X, 3, 12; 5, 10; 7, 5. 6; 8, 12; 9, 10; 13, 9; 21, 12. 13; XI, 2, 5; 7, 5. 11; 9, 13; 10, 4; 13, 9. 25; XII, 3, 2; 6, 5; 11, 11; 12, 3. 14; 13, 2; 23, 6; 26, 1. 18; XIII, 5, 18; 12, 4; 16, 4; 18, 3; 21, 2; 22, 4; XIV, 3, 10. 17; 7, 4; 10, 10. 11; 28, 1; 32, 6; 39, 4; 41, 1; 42, 1. 9; 51, 8; 52, 3. 12; 53, 3; 56, 1. 5. 8; 57, 2. 14; XV, 8, 12. 15. 17; 12, 11; 14, 1. 13; 22; XVI, 1, 12; 3, 23; 6, 3; 13, 11. 18; XVII, 10, 4. 12. 16; 11, 4; 13, 3; 16, 2. 4; XVIII, 1, 14. 20. 21; 5, 10; 7, 9. 20; 16, 2; 20, 8; 23, 6. 9. 11; उत्तरेण I, 15, 17; II, 7, 15; 8, 22; 9, 16; 14, 4; III, 7, 1; V, 9, 3. 4; 14, 4. 5. 12.

15; 15, 10; 19, 1; VI, 8, 3; 12, 13; 13, 3. 5. 8; VII, 6, 1; 14, 10; VIII, 8, 9; 9, 2; X, 21, 13; XVII, 5, 5; 7, 11; 10, 11; 11, 4; 12, 4. (Cf. एकोत्तर । चतुरत्तर)

उत्तरतम् I, 1, 12; II, 9, 10; 12, 5; IV, 17, 6; 19, 9; V, 14, 19; VIII, 5, 3; XVII, 1, 5; 7, 12; XVIII, 24, 27.

उत्तरतःपश्चात् VII, 3, 3.

उत्तरतोलोमन् XVII, 5, 9.

उत्तरलोम (v. 1. °मन्) IV, 16, 2.

उत्तरवेदि XIV, 40, 7; XVII, 13, 6.

उत्तरारणि III, 19, 14; XVI, 16, 1.

उत्तरार्ध IV, 21, 11; XVII, 4, 4.

उत्तरार्धपूर्वार्ध XIII, 12, 9.

उत्तरोत्तरावन्त XIV, 12, 11.

उत्तरोत्तरिता XIV, 12, 10.

उत्तरोत्तरिन् IX, 20, 2; 30, 12. 13.

उत्तरेला I, 10, 4; 12, 5.

उत्तरौष्ठ I, 10, 2.

उत्तान II, 9, 13; IV, 9, 5; 14, 12.

(Cf. दक्षिणोत्तान । सव्योत्तान)

उत्पत्तिरूप VI, 1, 3.

उत्थान XIII, 29, 17.

उत्थापिनी XVI, 13, 13.

उत्सन्नयज्ञ XIV, 47, 2.

उत्सर्ग III, 16, 19; 18, 19.

उत्सर्गिणामयन XIII, 20, 1.

उत्सर्जण IV, 7, 18.

उदक IV, 15, 3. 8; XV, 13, 15;

XVI, 18, 19.

उदकचर XVI, 2, 23.

उदकशेष IV, 5, 3.

उदकाञ्जलि IV, 15, 4.

उदकार्थ V, 6, 9.

उदक्पाद IV, 17, 11.

उदगग्र I, 6, 8; II, 8, 22.

उदगयन VI, 1, 18.

उदग्रीव IV, 16, 2.

उदङ्मुख IV, 21, 2.

उदञ्च् II, 8, 8; 9, 14; III, 19, 3;

IV, 4, 12; 17, 10; VI, 13, 2.

9; VII, 14, 11; VIII, 13, 1;

X, 21, 16; XV, 26; XVI, 1,

7; XVII, 1, 8; 10, 5; 15, 7;

उदीची II, 9, 6; IV, 11, 6; VI,

3, 4; VIII, 9, 5; XVI, 9, 21;

उदक् I, 6, 12; II, 8, 12.

उदधारा II, 6, 12.

उदपात्र IV, 15, 5.

उदय VI, 6, 20; IX, 20, 19; XVI,

18, 17. (Cf. उपोदयम् । पृष्ठचोदय)

उदयनतस् XVII, 1, 4.

उदयनीय XVIII, 24, 1. 2; उदय-

नीया VIII, 12, 1; XIV, 39, 6;

XVIII, 24, 17. (Cf. प्रायणीयो-

दयनीयौ)

उदर IV, 14, 27; XV, 18; 22.

उदरव्याधित XIV, 27, 2.

उदर्क IV, 12, 6; VI, 8, 13; 12, 4.

(Cf. अनुदर्क)

उदवसानीया VIII, 13, 1; IX, 28,

18; XIV, 6, 6; XV, 16, 2;

XVIII, 24, 27.

उदीचीनग्रीव XVII, 5, 9.

उदीचीनाग्र XVII, 10, 4. 6. 14.

उदुग्रह्णीय XVIII, 19, 10; 20, 6.

उदुम्बर XV, 19 (p. 191, 5); XVII,

1, 3. 8. 15. 18.

उद्गातृ XIII, 5, 9; 14, 1; 24, 9;

XV, 21 (p. 192, 3); XVI, 5, 2;

9, 21; 12, 21; 13, 2. 18; 24, 3;

XVII, 2, 6; 14, 6. 8.

उद्देश I, 1, 11.

उद्धरण III, 19, 9. 10.

उद्धृतबृहद्रथन्तर XI, 14, 8. 22.

उद्भिद् XIV, 14, 1.

उद्भिद्बलभिदौ XIII, 21, 10; XIV,

11, 10.

उद्बन्त XIV, 49, 3.

उद्भासन in महावीरपात्रोद्भासन V,

12, 2.

उन्नीयमानसूक्त VII, 4, 1; 17, 3;

VIII, 2, 3.

उन्नेतृ XIII, 14, 1; 24, 11.

उप (praep. c. acc.) XVII, 17, 12.

उपकनिष्ठिका IV, 7, 7; 21, 8.

उपजन IX, 1, 7; XVI, 10, 3.

उपतापिनी XIV, 22, 16.

उपदेश I, 3, 8.

उपद्रुत XII, 13, 5.

उपनहन in सोमोपनहन VII, 15, 2.

उपपादम् in यथोपपादम् VII, 17,

18. (Cf. पद्+उप)

उपप्रेष V, 16, 9. 10.

उपब्धि II, 9, 14.

उपभृत् IV, 9, 5; 14, 19.

उपसार्जन II, 9, 12.

उपमुखेन (Comm. मुखसमीपेन)

XVII, 3, 13.

उपरव XIII, 12, 9; 29, 6.

उपरि VI, 12, 12; XVII, 4, 7; 10,

13; 15, 11. 12; 16, 7.

उपरिष्ठात् I, 1, 39; 2, 18. 19; 17,

17; II, 3, 10; IV, 3, 4; XIII,

19, 3; XIV, 27, 11; XV, 12,

3; XVI, 18, 14; 30, 12.

उपरिष्ठात्क्षण I, 17, 17.

उपवसथ V, 11, 15; 15, 1; XIII,

19, 4.

उपवीतिन् XVI, 1, 16.

उपवेशन IV, 6, 6. 14.

उपवेश II, 8, 8.

उपशय VI, 9, 8.

उपसद् III, 16, 21; V, 8, 6; 10, 36; X, 1, 3; XIII, 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27, 2; 29, 2; XIV, 16, 2; 22, 25; 39, 5; 40, 19; XV, 1, 13; 12, 13.

उपसादम् see सद् + उप

उपस्थ I, 6, 10; IV, 14, 31; VIII, 5, 4; XV, 24 (p. 193, 16); XVII, 16, 7.

उपस्थकृत् IV, 16, 4.

उपस्थान III, 21, 7, 10; IV, 2, 8, 10; V, 4, 3. (Cf. आदित्योपस्थान । समस्तोपस्थानप्रभृति)

उपस्थावानौ XVI, 3, 3; 12, 4.

उपस्पर्शन I, 9, 3.

उपह्व VII, 4, 13; XVIII, 21, 9.

उपह्वय XIV, 50, 1.

उपांशु I, 1, 37; 6, 15; 15, 1; II, 5, 21; III, 12, 10; 13, 22; 14, 16; 15, 20; 18, 7; V, 1, 3; 11, 6; 17, 10; VI, 11, 15; VII, 3, 5; 9, 1; VIII, 4, 1, 3; 5, 1; IX, 23, 10; 24, 9; 27, 4; X, 13, 26; 14, 3, 7; 15, 3, 7; 16, 3, 7; 17, 3, 7; 18, 3, 7; 21, 17; XI, 13, 10; XVII, 7, 10; 17, 15; XVIII, 1, 1, 2. उपांशुः VI, 6, 20; 8, 1.

उपांशुता I, 1, 29. (Cf. उच्चैरुपांशुता)

उपांशुयाज I, 1, 44; 3, 12, 18; 8, 6. (Cf. सोपांशुयाज)

उपांशुहविस् I, 1, 36; V, 3, 4; 5, 4; 7, 6.

उपांशुहविष्टा I, 16, 21; II, 3, 15.

उपाकरण IV, 20, 4.

उपगात् XVII, 14, 7.

उपाङ्कचपृष्ठ X, 8, 21.

उपाचार I, 1, 12.

उपानह in दण्डोपानह III, 3, 7.

उपाप्ति XIV, 25, 4.

उपाय in निधनोपाय V, 12, 4.

उपासङ्ग in आक्षोपासङ्ग XIV, 33, 20.

उपोतपरुष XIV, 22, 20.

उपोत्तम VI, 7, 10; X, 11, 8; XIV, 22, 24, 26.

उपोदयस् II, 7, 3.

उभ् + प्र उभ्य IV, 14, 13.

उभ I, 2, 15; III, 19, 8, 14; IV, 4, 6; V, 11, 15; XI, 10, 3; 12, 2; 13, 33; XII, 11, 21, 24; XIII, 20, 3; XIV, 41, 5; 42, 5; XV, 1, 6; 27 (p. 195, 20); XVI, 7, 13, 14, 15, 16; 14, 2, 3, 4, 5; 24, 20; 27, 6; XVII, 9, 6.

उभ्य III, 10, 2; XI, 12, 6; उभयीस् XIII, 20, 15.

उभयतस् I, 6, 6; XIV, 28, 8, 9; XV, 6, 6, 7; 14, 8; XVII, 10, 4.

उभयतःश्रोत्रिय XVI, 22, 29.

उभयत्र I, 3, 11.

उभयसामन्त VII, 21, 1; X, 9, 1; XI, 2, 1; 10, 1; 11, 2; XIV, 13, 12.

उरस् IV, 11, 6; 14, 20; 15, 14; 21, 19; V, 8, 4; VII, 4, 4; VIII, 9, 7; XVII, 16, 1.

उरोऽभिमर्शन X, 21, 5.

उरोऽभिमर्शनी VII, 5, 15.

उर्वरा in गोधूमोर्वरा XIV, 41, 6 and यवोर्वरा XIV, 40, 6.

उलूखलबुध्न XIII, 29, 5.

उल्लुखलमुसले IV, 3, 2; 14, 32.

उल्मुक III, 19, 15; IV, 4, 2; 5, 9.

(Cf. गार्हपत्योल्मुक)

उशनवन्तु XIV, 27, 13; 28, 10.

उशनस्तोम XIV, 27, 1; 28, 1.

उशनस् XIV, 27, 1.

उषस् IX, 28, 5; XV, 22 (p. 193, 5. 6).

उषस्य VI, 5, 1.

उष्ट्र XVI, 3, 14; 12, 13.

उष्ण in कवोष्णौ IV, 14, 15.

उष्णिग्बृहत्यौ I, 17, 10; VII, 27, 18.

उष्णिग् VII, 27, 2. (Cf. गायत्र्यु-
ष्णिहौ)

उष्णीष VII, 15, 17; XVIII, 24, 23. (Cf. लोहितोष्णीष)

ऊ

ऊङ् + नि ऊङ्गयति XII, 13, 1;
ऊङ्गयेत् XII, 13, 5. 6; ऊङ्गनीय
XII, 13, 5; XIII, 1, 7; ऊङ्गम्
X, 5, 9; XI, 15, 12. (Cf.
अन्यङ्गम्)

+ प्रति ऊङ्गयति XII, 13, 3.

ऊन XIII, 1, 5.

ऊनक VII, 27, 27.

ऊरु I, 15, 14; IV, 14, 32; 15, 18;
VII, 3, 1; XIII, 11, 14; XVI,
1, 8.

ऊर्णासूत्र IV, 15, 22.

ऊर्णु + संप्र ऊर्णुवते XVI, 3, 34;
13, 8.

ऊर्ध्व II, 9, 11; VI, 3, 5; XII, 2,
26; XIV, 38, 2. 5; XV, 19
(p. 190, 12); XVI, 28, 2;
ऊर्ध्वम् (c. abl.) I, 1, 19; III, 8,
20; IV, 21, 12; V, 6, 9; VI,

6, 18; 13, 12; VII, 7, 9; 10,
2; 14, 7; 21, 4; VIII, 1, 1;
IX, 1, 8. 10; 20, 13; 23, 14;
X, 2, 10; 7, 8; 11, 12; 13, 11;
XI, 10, 7; XII, 6, 19; 9, 17;
12, 11; 24, 1; XIII, 1, 8; 15,
13; 19, 11; XIV, 10, 21; XV,
1, 27; 3, 4; 8, 6; 13, 2; 16, 1;
XVII, 14, 16.

ऊर्ध्वजानु I, 5, 8.

ऊर्ध्वजु III, 8, 23.

ऊर्ध्वबाहु XVII, 10, 8.

ऊर्ध्व IV, 19, 7.

ऊर्ध्वगोह VI, 1, 6; XV, 1, 26.

ऊषण्ड XVI, 17, 11.

ऊष्मन् VI, 1, 6.

ऊह ऊहेत् I, 17, 19; ऊह XI, 12, 7.

+ अप ऊहति XVIII, 21, 7.

+ उद उह्य II, 7, 8.

+ उप ऊहन्ति IV, 14, 36. उह्य-
मान V, 9, 10; उह्य II, 16, 2.

+ अभ्युप ऊहति XVII, 10, 14.

+ निस् उह्य II, 8, 8. (Cf.
निरुहपशुबन्ध)

+ परि उह्यमान V, 6, 1.

+ प्रति उह्य II, 8, 15.

+ वि ऊहति IV, 9, 5.

+ सम् ऊहन्ति XVII, 6, 3.

+ परिसम् उह्य II, 6, 9; IV, 3, 7.

ऊह VI, 1, 3; 9, 12; XIV, 51, 5.
(Cf. अनुह)

ऋ

ऋ अपर्ययन्ति XVI, 17, 11.

ऋक्छस् XII, 11, 8; XV, 3, 2.

ऋगण I, 1, 18. 22. 24.

ऋग्वेद I, 1, 28; III, 21, 2.

ऋच् I, 2, 26; IV, 14, 15; V, 17,

13; VI, 1, 4; VII, 10, 3; 27,
29; VIII, 13, 1; XIII, 1, 6;
XV, 11, 5; 22; 23; 27; XVI, 3,
11. 26. 30. 32; XVIII, 1, 3.

ऋच cf. विषमर्च । समर्च.

ऋचोवेद XVI, 2, 3.

ऋछ् ऋच्छेयुः XIII, 3, 4.

ऋण XV, 17 (p. 188, 6).

ऋतपेय XIV, 16, 1.

ऋतवन्त् XIV, 16, 10.

ऋतु II, 1, 6; 2, 2; XIV, 9, 9. 10.
11; 75, 2; XVI, 25, 2.

ऋतुकाल III, 13, 30.

ऋतुपशु XVI, 9, 26; 14, 20;
15, 18.

ऋतुप्रैष VII, 8, 2; X, 7, 8.

ऋतुयाज VII, 8, 1. (Cf. द्विदेवत्यर्त-
याजौ)

ऋतुर्जनित्रीय XI, 14, 10. 22.

ऋतुस्तोम XIV, 75, 1.

ऋते (c. abl.) XVIII, 21, 1;
(c. acc.) XII, 6, 13.

ऋत्विज् IV, 21, 1; V, 1, 1; VIII,
10, 1; XIII, 2, 1; XV, 22;
XVI, 13, 2; 18, 10. 15; XVIII,
24, 31.

ऋध् ऋध्यासुः VI, 1, 5.

+ सम् ऋद्ध XIV, 2, 9; अर्धयति
XIV, 24, 3; XV, 1, 15. 18; 2,
4. 8. 11. 14. 21. 25. 29; XVI,
3, 10; 11, 33; 12, 11; 14, 8.
12. 14. 16; अर्धयितुम् XVI,
29, 7.

ऋभुमन्त् VI, 9, 13.

ऋष ऋषति XVII, 10, 9. 15.
(Cf. हृषपर्यृष्टे).

ऋषभ (1.) III, 15, 22; XIII, 29,
16; XIV, 23, 1; XV, 15, 4;

XVII, 5, 9; 7, 8. (2.) XV, 25
(p. 194, 21). (3.) XV, 26 (p.
195, 1); ऋषभ याज्ञतुर XVI, 9, 8.

ऋषभरूप XIV, 23, 2.

ऋषभवन्त् XIV, 23, 4.

ऋषि XV, 17 (p. 188, 20); 19
(p. 191, 13); 20 (p. 191, 16);
22 (p. 193, 7); 24 (p. 193, 22);
27 (p. 195, 20). (Cf. सप्तऋषि)

ऋषिस्तोम XIV, 63, 1.

ए

एक I, 4, 9. 10; III, 10, 2; 15, 21;
16, 23; 19, 8; IV, 4, 6; 15, 4;
VI, 1, 26; 4, 3; VII, 15, 6. 13;
19, 12. 13. 14. 17. 19; 26, 3.
9. 11; 27, 27; VIII, 2, 20; 3,
13; 6, 3. 8; IX, 5, 3; 6, 15; 22,
7; X, 3, 5; 4, 5; 5, 4; 6, 3. 6;
8, 3; 10, 4; 11, 8; 12, 6; 13, 6;
XII, 2, 10. 13; 25, 1. 5; XIII,
6, 4; XIV, 42, 8. 9; XV, 17,
20; XVI, 22, 12; XVII, 4, 4;
7, 7; XVIII, 10, 8; 12, 3; 17,
2; एके II, 4, 6; VI, 11, 13; IX,
23, 6; XV, 1, 9; 7, 6; 15, 10;
XVI, 7, 4; 20, 12; 30, 10;
XVII, 13, 8; XVIII, 2, 3. 5.

एककपालदेवता XIV, 5, 7.

एकत्रिंशत् XV, 22 (p. 192, 18).

एकत्रिक XI, 3, 1; XIII, 20, 4.

एकत्रिकत्रिकैकाभ्याम् XIV, 42, 7.

एकदीक्ष V, 4, 3.

एकदेवताद्विदेवतयोः VI, 1, 12.

एकधैकधा VI, 1, 10.

एकपर्वन्त् XIV, 10, 19.

एकपात्तिनी (plur.) VIII, 3, 15; 6,
16; 7, 8; XII, 2, 14; XIV, 53,

6; 56, 13; XVIII, 1, 8; 11, 2.
 एकयूप VI, 9, 4.
 एकरात्र IV, 15, 6; XVI, 19, 2.
 एकवत् IX, 23, 14.
 एकविंश IX, 21, 6; 27, 1; XIII, 16, 5; XIV, 12, 9; 24, 2, 3; 33, 4, 6; XVI, 3, 10; 23, 5, 10, 11, 12; 24, 3, 7; XVII, 7, 6; एकविंशी XVIII, 14, 4. (Cf. सप्तदशकविंशो).
 एकविंशति XII, 3, 21; XIV, 20, 2; XVI, 3, 1, 5, 15; XVIII, 13, 4; 15, 7.
 एकविंशतिप्रभृति VII, 17, 18.
 एकविंशतिरात्र XIII, 16, 3.
 एकविंशत्यरत्नि XVI, 3, 1.
 एकविंशप्रभृति XVI, 21, 6.
 एकविंशस्तोम X, 5, 1; XI, 13, 1; XIV, 13, 12; XVI, 3, 9; 24, 10.
 एकविध XVI, 19, 1.
 एकशत XI, 14, 29; XV, 26 (p. 195, 3).
 एकशफ VII, 18, 4.
 एकषट्ठिरात्र XIII, 18, 1.
 एकसूक्त XI, 10, 10.
 एकहविस् II, 3, 14.
 एकहाविन् II, 12, 8.
 एकहोम II, 9, 15.
 एकादश VI, 9, 7; XVI, 30, 7;
 अश्वसहस्रमेकादशम् XVI, 30, 10;
 एकादशी VI, 7, 2.
 एकादशकपाल XIV, 13, 6.
 एकादशन् IV, 10, 2; V, 15, 10; 19, 24; IX, 20, 17; XI, 14, 23, 26; XII, 4, 8; XVI, 3, 20; XVIII, 12, 2; एकादशैकादश XV, 4, 11.
 एकादशप्रभृति VII, 15, 10.
 एकादशरात्र XVI, 30, 1.

एकादशविध XVI, 30, 1, 2.
 एकादशस्तोम XIV, 11, 4.
 एकादशाक्षर VII, 27, 22; XIV, 11, 5; XVI, 30, 2.
 एकादशिन् IV, 10, 3; एकादशिनी XIV, 10, 15.
 एकान्तर XVI, 13, 18.
 एकान्नपञ्चाशद्रात्र XIII, 17, 3.
 एकारौकारौ I, 2, 7.
 एकाह IV, 14, 2; IX, 1, 1; XI, 4, 12; 5, 3; 6, 4, 7; 7, 6; 10, 11; 15, 9; XIII, 19, 3; 24, 16; XIV, 1, 1; XV, 1, 39; 2, 31; 12, 3; XVI, 8, 6, 17.
 एकाहभूत XII, 2, 26; 6, 19. (Cf. एकाहीभू)
 एकाहातान XVII, 9, 4; XVIII, 22, 3.
 एकाहार्थे XIII, 15, 1.
 एकाहीभू भवन्तु XIII, 24, 17.
 एकैक I, 17, 7; II, 6, 10; III, 16, 8; IV, 21, 5, 14; V, 9, 4; 11, 1; VII, 16, 5; VIII, 7, 8; X, 5, 12; 6, 11; 7, 8; XII, 9, 4; 23, 3; XIII, 20, 5; 23, 2, 4; 24, 4, 5; 28, 5, 6, 7, 8; XV, 4, 9; 9, 5; 14, 10; XVI, 13, 5.
 एकोत्तर IV, 10, 2; XIII, 14, 9; XVI, 19, 1; 30, 12.
 एत एष I, 12, 10 ff.
 एतशप्रलाप XII, 17, 3.
 एतावत् XVII, 2, 5.
 एतावत्त्व XIII, 1, 3.
 एन एने XI, 14, 1 etc.
 एनस् XV, 24 (p. 194, 8); 27 (p. 196, 4, 5).
 एव II, 5, 26; 13, 3, 8; 15, 1, 7; III, 2, 3; IV, 5, 13; 12, 9 ff.

एवंविद्धं X, 14, 8 ff.; XIV, 7, 1.

एवंविध XIV, 2, 15; 3, 19; 5, 7;
6, 3; 7, 5; 8, 6; 9, 3; 13, 2.

एवंस्तोम XIV, 28, 11.

एवम् II, 7, 17; 17, 5; IV, 4, 3; 10,
2; 15, 21; V, 1, 4; VII, 15, 9.
10; VIII, 1, 1; X, 9, 9. 10. 11;
XIV, 2, 16; 3, 1; 12, 2; 29, 1,
32, 1; 50, 1; 51, 1; XVI, 18,
2; 22, 17; 23, 6; 29, 8. 11. 13;
XVII, 7, 12; 15, 6; XVIII, 1,
19. 21.

एवमग्र IV, 16, 2.

एवंदेवत VI, 10, 13.

एवयामस्तु XI, 15, 10; XII, 6, 14;
8, 10; 9, 7; 12, 14; 26, 10.

ऐ

ऐकस्वर्य I, 1, 31.

ऐकादशिन VI, 9, 3. 4; 10, 12;
XVII, 7, 7.

आइडकारीभू भवतः I, 2, 4.

ऐकाहिक XI, 10, 6. 7; 13, 7; XII,
4, 1; 5, 1. 24; 6, 19; 8, 2; 11, 13.
17; 27, 5; XIV, 1, 3; 3, 14; 8,
7; XV, 1, 38; 2, 30; 7, 1. 9; 8,
1. 2; XVI, 7, 13. 14. 15. 16;
8, 5. 16; 14, 2. 3. 4. 5; XVII,
8, 13; XVIII, 20, 8. ऐकाहिकी
X, 7, 14; XII, 6, 18.

ऐकाहिकशस्त्र XIV, 84, 4.

ऐक्ष्वाक XV, 17; 18; 22.

ऐन्द्र I, 3, 16; II, 3, 6; III, 8, 9;
9, 3; VI, 10, 7; XII, 2, 17; 7,
5; 9, 8; 10, 2; 26, 2; XIV, 13,
6; 29, 8; XV, 1, 21; XVI, 9,
28; XVII, 7, 8. 9; 8, 8; ऐन्द्री
XII, 7, 6. (Cf. आग्नेयैन्द्र)

ऐन्द्रवायव VII, 2, 2. 13; 3, 1. 2;
5, 1; X, 7, 3; XVII, 8, 5.

(Cf. वायव्यैन्द्रवायव)

ऐन्द्रवायवमैत्रावरुणौ VII, 2, 1.

ऐन्द्रवायवशेष VII, 4, 16.

ऐन्द्रवायवाद्य XIII, 11, 7.

ऐन्द्राग्र I, 3, 15; 8, 11; II, 3, 4;
III, 8, 17; 9, 6; 12, 3; 14, 4;
VI, 1, 18; 9, 2; 10, 9; XIV,
10, 17. 19; XV, 1, 21; XVI,
7, 5; XVII, 7, 7; XVIII, 16,
1; ऐन्द्राग्री XII, 2, 22.

ऐन्द्राग्रान्त III, 15, 17.

ऐन्द्रापौष्ण VI, 11, 1; XV, 12, 3;
XVI, 3, 31.

ऐन्द्रावैष्णव VI, 11, 3; XV, 16, 3;
XVI, 9, 32; ऐन्द्रावैष्णवी XIII,
7, 3. 4; 8, 3. 4; 9, 3. 4; 12,
5. 6.

ओ

ओकार I, 1, 19. (Cf. एकारौकारौ)

ओदन in क्षीरौदन XIV, 16, 4.

°ओदनसर्व° XIV, 73, 3.

ओम् XV, 27 (p. 196, 2. 3).

ओषधि II, 3, 26; IX, 28, 5.

ओषधिवनस्पतीनाम् XVI, 15, 11.

°ओषधिसर्व° XIV, 73, 3.

ओष्ठ in अधरौष्ठ and उत्तरौष्ठ I,
10, 2.

ओष्ठचस्थान I, 2, 5.

औ

औकारा I, 2, 13.

आइडकारीभू भवतः I, 2, 5.

औदुम्बर XIV, 16, 3; XVI, 17, 1;

XVII, 3, 3; औदुम्बरी VI, 12,

23; VII, 14, 10; X, 21, 6;
XVII, 2, 6; 3, 4.
औदग्रमण V, 4, 1.
औपासन VII, 7, 9.
औशिज XVI, 11, 7.
औष्णिह VI, 4, 8; 5, 9; 6, 9; IX,
5, 9. 10. 11. 12; 20, 17; X, 4,
4; 12, 12; XI, 6, 1; औष्णिही
XVIII, 12, 1.

क

क (1) कस्मै XIV, 8, 1; कस्यै XIV,
9, 1; किमु XV, 17 (p. 188, 12);
किमुत XVI, 7, 7; ये के च XVI,
15, 8; यत्किं च XVI, 20, 2; 21,
2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27,
2; 28, 2; 29, 2; 30, 2; न-कश्चन
XIV, 22, 21. 22; XVI, 3, 37;
न किं चन XV, 19 (p. 191, 11);
कच्चिन-अन्यतम V, 1, 10; किं चिद्
I, 17, 13; XIII, 6, 2; XVIII,
24, 19; कां चिद् XVI, 2, 21; किं
नु XV, 17 (p. 188, 12); किं
स्विद् XV, 17 (p. 188, 4). (2)
देवता IX, 27, 1; XV, 2, 10.
ककुपकारम् IX, 20, 6; XVIII, 4,
3. 4; 5, 3. 4.
ककुम् VII, 25, 3. 5. 7. 14. 16; 27,
4. 20.
कक्षीवन्तु (औशिज) XVI, 11, 5.
कण्ठ IV, 14, 21.
कण्व I, 7, 3.
कण्वरथन्तर X, 9, 14; XIII, 16, 5.
कतिपय XVII, 6, 6.
कतिपयाह XVII, 1, 2.
कथम् XIV, 27, 1; 28, 1.
कद्रथ II, 5, 27.
कद्वन्तु XI, 11, 10; 12, 2; XII, 4,

1; 5, 1; 6, 1. 10; XIII, 24, 18;
XV, 2, 9; XVI, 21, 25. 28. 30.
कनिष्ठ XIV, 72, 1; XV, 20 (p.
191, 18).
कनिष्ठपूर्व IV, 15, 4.
कनिष्ठकुलीन XIV, 31, 1.
कनीयम् XV, 22 (p. 193, 7); 26
(p. 195, 4. 7).
कपल XVIII, 7, 8. 20.
कपाल IV, 14, 25. (Cf. अष्टाकपाल ।
एकादशकपाल । दशकपाल । द्वादश-
कपाल । पञ्चकपाल).
कम् कामयेत VII, 15, 15; XIII, 3,
4; XVIII, 2, 6; अकामयेत XV,
11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; काम-
यमान XIV, 31, 1; अचीकमेताम् ।
अचीकमन्त VI, 1, 5.
कयाशुभीय X, 11, 12; XI, 2, 4;
11, 9; XIII, 5, 15; XV, 2, 9;
7, 1.
कयाशुभीयतदिदासीये XIV, 39, 9;
84, 5; XVI, 21, 31; 23, 18.
करण in इतिकरण I, 2, 25.
करस्न XVIII, 24, 3.
कर्ण IV, 14, 23.
कर्तुं VII, 4, 13.
कर्मन् I, 1, 25; 2, 26; II, 9, 15;
III, 16, 20. 22; 21, 12; IV,
14, 1; 15, 6; VI, 11, 14; XII,
1, 2; XIV, 10, 2; 40, 17; XV,
24 (p. 194, 5); XVIII, 24, 8.
(Cf. अवभृथकर्मन् । देवकर्मन् ।
परिधिकर्मन् । पशुकर्मन् । बहिष्-
कर्मन् । ब्रह्मकर्मन् । यथाकर्म ।
सर्वकर्मन् । होतुकर्मन्).
कर्मपथक्त्व I, 2, 24.
कर्मविपर्यास V, 10, 13; 13, 9.
कर्मप्रसव IV, 16, 7.

कमसंयोग I, 1, 24.

कर्मादि IV, 6, 7.

कलश XIII, 12, 1; XVII, 4, 8;
17, 9.

कलशवती VII, 15, 8.

कला XVI, 22, 16. 18. (Cf.
पोलशकल).

कलापि in गोधूमकलापि XIV, 41,
8 and यवकलापि XIV, 40, 9.

कलि XV, 19 (p. 190, 17).

कल्पविप्रतिषेध XIII, 14, 5.

कल्याणाभिव्याहार XVII, 1, 18.

कवच in कांस्यकवच XIV, 34, 2
and खाड्गकवच XIV, 33, 20.

कवचिन् XVI, 1, 16.

कवष VI, 1, 6.

कवि XV, 24 (p. 193, 21).

कवोष्ण IV, 14, 15.

कव्यवाहन III, 16, 3. 10; IV, 4, 1.

कश्यप (1.) VI, 1, 6. (2.) XVI,
16, 4.

कांस्य IV, 16, 3. 9; 21, 8.

कांस्यकवच XIV, 34, 2.

काकुभ VII, 25, 5; XVIII, 13, 9.

काक्षीवत IX, 20, 11. 12; XVI,
VI, 11, 4.

काङ्क्ष काङ्क्षति I, 1, 25; काङ्क्षेत्
9, 10; IX, 20, 19.

काण्डवीणा XVII, 3, 12. 14,

काण्व (वत्स) XVI, 11, 20.

काद्रवेय XVI, 2. 13.

कानीत (पृथुश्रवः) XVI, 11, 23.

काम (1.) X, 21, 14; XIV, 9, 12;
41, 5; 42, 5; XV, 1, 12; 6, 6.
7. XVI, 1, 1; 7, 14. 16; 14, 3.
5; XVIII, 24, 29. 30 (2.) अग्नि
काम III, 4, 10; IX, 23, 3;
XIII, 29, 20; XVI, 10, 4-8.

(Cf. अतन्तकाम । अन्ताद्यकाम ।
अपचितिकाम । आयुष्काम । गर्भ-
कामा । तेजस्काम । त्विषिकाम ।
पशुकाम । पुत्रकामा । पुरोधकाम ।
प्रजाकाम । प्रजातिकाम । प्रतिष्ठा-
काम । बलकाम । बहुकाम । ब्रह्मव-
र्चस्काम । मरणकाम । यज्ञकाम ।
यत्काम । वीरकामा । वृष्टिकाम ।
श्रुतकाम । सर्वकाम । स्वर्गकाम ।
स्वाराज्यकाम)

कामिन् in सर्वकामिन् XVI, 1, 15;
10, 9.

काम्य II, 5, 1; III, 11, 5; VI, 1,
20; काम्या I, 16, 21.

काय III, 14, 4. 16; कायी XIV,
7, 5.

°काम in अकार । आकार । एकार ।
ओकार । आङ्कारिभू । आङ्कार-
रीभू । षकार । स्वाहाकार)

कारण II, 14, 8; III, 19, 17.

कारपचव XIII, 29, 21.

काराधद्वोत्रियाः IX, 20, 12.

कार्तिकी III, 15, 1.

कार्मुक XIV, 22, 10.

काल II, 5, 7; 7, 5; III, 2, 8; VI,
6, 20; XIII, 6, 1; XVII, 5, 10.

(Cf. अभिन्नकाल । इष्टिकाल ।
ऋतुकाल । दक्षिणाकाल । पुनराधेय-
काल । प्रणीतकाल । सवनीयकाल ।
स्वकाल)

कालवाद X, 21, 19.

कालेय VII, 24, 1; XV, 7, 5.

काव्य XIV, 27, 1.

काश्यवेदेहयोः XVI, 29, 6.

किपुरुष XVI, 3, 14; 12, 13.

किल XV, 16, 12; XVI, 29, 9.

कुक्षि in इन्द्रकुक्षी XIII, 29, 23.
25.

कुन्ताप XII, 6, 13; 13, 7.
 कुबेर (वैश्ववण) XVI, 2, 16.
 कुम्भ IV, 15, 8; कुम्भी XIV, 41, 9.
 (Cf. अस्थिकुम्भ । पूर्णकुम्भ)
 कुरु XV, 16, 11.
 कुरुक्षेत्र XV, 16, 11.
 कुरुवाजपेय XV, 3, 17.
 कुल XIV, 40, 10.
 कुलाय XIV, 29, 1.
 कुलीन in कनिष्ठकुलीन XIV, 31, 1.
 कुश II, 8, 22; 9, 12; III, 19, 9;
 IV, 3, 3; 4, 2; 16, 2, 6; XIII,
 6, 3; XVII, 4, 5; 6, 5; 10, 14.
 कुशतरुण II, 7, 12.
 कुशभार XVII, 6, 6.
 कुशल XV, 26 (p. 195, 4, 8).
 कुशिक XV, 27 (p. 195, 16).
 कुसीदिन् XVI, 2, 20.
 कुसुहविन्दुत्रिरात्र XVI, 22, 14.
 कुहू IX, 28, 2.
 कुच IV, 21, 2, 25; XVII, 4, 5.
 कृ करोति I, 1, 6; II, 10, 5; III, 10,
 6; X, 8, 17; XI, 11, 16, 18;
 12, 13; XII, 11, 3; XIV, 2,
 22; 13, 11; XVI, 1, 14; 10,
 15; 21, 20, 21; XVIII, 4, 7; 5,
 7; 16, 2; 23, 10; कुर्वन्ति IX, 23,
 6; XIV, 13, 11; XVII, 14, 12;
 कुर्वते VII, 7, 4; 14, 2; कुर्महे XV,
 26 (p. 195, 10); कुर्वते XVII, 4,
 7; कुर्यात् I, 1, 17; II, 9, 5; V, 11,
 8; VII, 7, 4; XIII, 14, 4; XV,
 15, 11; 24; XVI, 2, 21; XVII,
 5, 4; कुर्युः VII, 15, 11; XI, 14,
 1; XII, 27, 4, 5, 6; XIII, 1, 2,
 5; 5, 13; XV, 3, 3; XVII, 13,
 8; XVIII, 2, 4, 6; 7, 17; 23, 4,
 9; कुर्वीत X, 21, 8; XIII, 5, 18;

XIV, 51, 8; XVIII, 23, 7; सनः
 कुर्वीत II, 7, 5; कुर्वीरन् XIII, 20,
 4, 12; कुर्वन्तु II, 2, 16; कुर्वाण
 XIII, 5, 19, 20; चकार see
 यज् । हु । चक्रतुः see पद्; चक्रे see
 मन्त्रय् + आ; अकर्त XV, 27 (p.
 195, 13). क्रियते XV, 13, 14;
 XVIII, 24, 13; क्रियन्ते XII, 7,
 4; XVIII, 24, 8; क्रियेत IV, 5,
 13; क्रियमाण III, 16, 15; IX,
 23, 13; XII, 7, 1. (Cf. अक्रिय-
 माण XI, 14, 2); कृत III, 20, 17;
 XV, 24 (p. 194, 9); XVIII, 7,
 16. (Cf. अमुष्टिकृत) । कार्य XI,
 12, 1; XVII, 6, 2; कृत्वा I, 6,
 10; 15, 10; III, 4, 12; 21, 12;
 IV, 5, 9; 14, 9, 15, 16; 15, 22;
 16, 3; 21, 8; VI, 11, 17; VII,
 5, 16; 7, 4; VIII, 1, 9; 7, 21;
 XII, 2, 24; XVII, 16, 7;
 XVIII, 24, 27; कारम् see ककुप्-
 कारम् । कारयेत् XIII, 2, 1;
 कारयन्ति XVII, 2, 1.
 + अधि कुर्वीत XVI, 20, 3.
 + अमा कुर्वीत XVI, 22, 19; कुर्वाण
 XIII, 19, 5; कार्य XVI, 22, 20;
 करवे XVI, 22, 28.
 + उपा करोति X, 21, 10; XVII,
 14, 5; कुर्वन्ति XVII, 7, 1; कृत
 XIII, 2, 2; 15, 21 (p. 192, 4,
 5); (see अनुपाकृत); कृत्य XIII,
 5, 2.
 + अभ्युपा कृत XIII, 12, 11.
 + अलम् कुर्वन्ति XIII, 24, 22; कृत
 XVI, 3, 18; 12, 17; कृत्य IV,
 14, 5.
 + वि क्रियमाण IX, 6, 20; कृत II,
 5, 10; XV, 15, 10. (Cf. अवि-

- कृत । संस्थाविकृत । संकल्पविकृत)।
 + सम् स्कुर्वन्ति IV, 15, 22; XVII, 4, 5; स्कुत्य III, 20, 12; IV, 15, 23. (Cf. अननुवषट्कृते । अनुवषट्कृ । पर्याग्निकृ । वषट्कृ)
 1. कृत् + नि कृन्तयति XVIII, 24, 20.
 2. कृत् see पापकृत् । पुण्यकृत्.
 कृत (name of a die) XV, 19 (p. 190, 18).
 कृत्तिकाप्रभृति II, 1, 9.
 कृत्वम् see चतुर्विंशतिकृत्वः । द्वादशकृत्वः । पञ्चकृत्वस्).
 कृत्स्न XIII, 10, 7.
 कृपण XV, 17 (p. 188, 15).
 कृष् + उद् कृष्येन् XV, 1, 28.
 कृष्णाजिन III, 11, 14; IV, 14, 30; XIII, 14, 6; XV, 13, 15.
 कृ + उद् किरन्ति XVII, 10, 5.
 + प्र XVI, 15, 11.
 + संप्र कीर्णा(असंप्रकीर्ण) XVIII, 24, 26.
 क्लृप् क्लृप्त XVII, 8, 14; XVIII, 21, 13. (Cf. तृचक्लृप्त । न्यायक्लृप्त । लिङ्गक्लृप्त)
 + उप क्लृप्त XVII, 3, 10; 6, 2; कल्पयति XVII, 4, 1; कल्पयन्ति XVII, 3, 1. 12; 4, 8; 5, 1; 6, 1; कल्पयेत् XVII, 1, 18.
 क्लृप्ति (दिशां क्लृप्तयः) XII, 20, 1.
 केश XVIII, 24, 23.
 केशवपनीय XV, 16, 1.
 केशश्मश्रूणि XVIII, 24, 19.
 कौण्डपायिनामयन XIII, 24, 1.
 कौश XVI, 12, 20.
 कौषीतक IV, 2, 13; XI, 14, 20.
 कौषीतकि IV, 15, 7; VII, 21, 6; IX, 20, 33; XI, 11, 3. 6.
 कौसल्य XVI, 9, 13; 29, 6.
 क्रतु VI, 3, 11; XIV, 51, 8. (Cf. इन्द्रक्रतु । यज्ञक्रतु)
 क्रतुदक्षिणा XIII, 6, 5.
 क्रतुपशु XV, 1, 21.
 क्रस् क्रमते IV, 11, 6.
 + अति क्रामन्ति VI, 12, 13; क्रामेयुः X, 21, 7.
 + अनु क्रामन् I, 16, 11. 22.
 + आ क्रामन्ति III, 16, 18; क्रमन्ते XV, 17, (p. 188, 22).
 + उद् अक्रामताम् XIV, 71, 2; क्रम्य IV, 15, 4; X, 21, 16.
 + परा क्रमध्वम् IV, 10, 2; क्रम्य V, 16, 4.
 + प्र क्रामन्ति IV, 15, 1.
 + निस् क्रम्य V, 14, 24; VI, 11, 17; VII, 7, 4.
 + उपनिस् क्रामन्ति XVIII, 24, 26; क्रम्य V, 18, 12; 20, 7; XVII, 11, 4; 12, 4.
 + वि क्रामन्ति IV, 12, 5; क्रम्य I, 4, 3.
 क्रम in विष्णुक्रम IV, 11, 6.
 क्री क्रोणन्ति XV, 13, 1; क्रीत XIII, 6, 1; क्रीत्वा V, 6, 1; XIII, 24, 2; 29, 2.
 + अव क्रीय XVI, 10, 9; 18, 18.
 + निस् XV, 20 (p. 191, 16. 20); XVI, 22, 19.
 क्रुश + अभ्या अक्रोशन् XIV, 50, 1; 51, 1.
 क्रैलिन (v. 1. क्रीलिन) XIV, 10, 16.
 क्षत्र XV, 16, 8. 11.
 क्षत्रभृत् IX, 22, 2.
 क्षत्रवर्त्त IX, 22, 2.
 क्षत्रसंग्रहीतृ XVI, 1, 16.
 °क्षत्रसव° XIV, 73, 3.

क्षत्रिय II, 1, 2; XIV, 29, 2; 33, 12; XV, 16, 7; 18 (p. 189, 21); XVI, 10, 9; 17, 2. (Cf. ब्राह्मण-क्षत्रिययोः)

क्षर् + प्र क्षरन्तीषु VII, 15, 14.

क्षत् + प्र क्षाल्य II, 9, 14; IV, 17, 13; XVII, 7, 11.

क्षामवन्त III, 4, 13.

क्षिप्रम् XIV, 14, 1.

क्षिप्रसन्धि XII, 13, 5.

क्षीर in सक्षीर IV, 15, 8.

क्षीरौदन XIV, 16, 4.

क्षुरवपिशीर्षच्छिदौ XIV, 22, 4. (See critical notes !)

क्षुल्लकतापश्चित XIII, 25, 6.

क्षेत्र in कुरुक्षेत्र XV, 6, 11.

ख

खण्ड XVI, 18, 18.

खन् खनन्ति XIII, 29, 6; XVII, 5, 8; खानयेत् XVII, 10, 2. 4; खात IV, 15, 8.

+ नि खनन्ति IV, 15, 8; खाय IV, 15, 8; 17, 5.

खर V, 9, 4.

खल in गोधूमखल XIV, 41, 7 and यवखल XIV, 40, 7.

खलति XVI, 18, 18; XVII, 6, 1.

खाङ्गकवच XIV, 33, 20.

खाद् खादयन्ति XIV, 2, 11. (Cf. असंखादन्त्)

खादिर XVI, 3, 2; 12, 3.

ख्या + आ ख्यापयन्ते XV, 27 (p. 196, 8). ख्यापयेत XV, 27 (p. 196, 5).

+ व्या ख्यास्यामः I, 1, 1; 16, 11. 22; IX, 1, 2; 20, 4; ख्यात I, 16, 1; III, 11, 1; V, 12, 5;

VI, 1, 1; VIII, 12, 1; IX, 1, 1; X, 13, 24; XI, 1, 1; XIV, 3, 15; 10, 15.

+ सम् ख्यायमान XVIII, 21, 1; ख्याय XIII, 1, 7.

+ परिसम् ख्यातुम् I, 17, 8.

ग

गण in ऋग्गण I, 1, 18. 22. 24 and पशुगण VI, 11, 16.

गतश्चो II, 6, 5.

गति IV, 6, 12.

गद् + नि गदेत् XIII, 11, 5; XVI, 2, 3. 6. 9. 12. 15. 18; 11, 3. 6; गादयेत् XVII, 14, 1.

गन्धर्व XVI, 2, 8.

गम् गच्छति XIV, 50, 1; गच्छन्ति VI, 12, 13; 13, 3; अगच्छम् XIV, 12, 2; अगच्छत् XIV, 12, 2; गमिष्यन्ति XIV, 40, 1; गमिष्यन्त III, 4, 9; गत II, 6, 13; गत्वा II, 14, 4; III, 17, 1; V, 8, 4; 14, 4. 24; 15, 10; 19, 1; 20, 8; VI, 13, 4. 5.

+ अधि गच्छेः XV, 22 (p. 193, 9). (Cf. अनधिगच्छन्त् अनधिगम्यमान)

+ अनु गत III, 19, 10. 12. 14.

+ आ गच्छन्त् VIII, 11, 14.

+ नि गच्छतः V, 18, 7; गच्छन्ति I, 16, 10; 17, 6; III, 8, 21; VI, 9, 14.

+ प्र जिगांसन्त् (v.l. जिगासन्त्, जिघांसन्त्) XVI, 22, 10.

गर्गत्रिरात्र XVI, 22, 2.

गर्भ (1.) V, 14, 12; XIII, 3, 5; XV, 17 (p. 188, 16). (2.) XV, 7, 6. 8. (Cf. वैराजगर्भ । वैरूप-

गर्भ । रैवतगर्भ । शाकबरगर्भ)
 गर्भकामा V, 14, 12.
 गर्भिणी XV, 14, 13.
 गवय XVI, 3, 14; 12, 13.
 गवासयन XII, 9, 8; XIII, 19, 1.
 17; 25, 4; 27, 5; 28, 1; गवा-
 सेवायन XIII, 24, 19.
 गा + अप गास् XV, 24 (p. 193,
 22; 194, 9 P. W. अगाः).
 + आ अंगुस् XIV, 14, 1.
 गाथा XV, 27 (p. 196, 2). (Cf.
 यज्ञगाथा । परःशतर्गाथ)
 गाथिन XV, 27 (p. 195, 14 ff.).
 गायत्र VI, 3, 11; 5, 1; 6, 1; VII,
 26, 12; IX, 5, 4. 5. 6. 7; 6,
 12; 20, 8; 27, 1; XII, 2, 17.
 22; XV, 10, 1; XVI, 22, 13;
 गायत्री VII, 27, 1; IX, 6, 11;
 X, 12, 7; 13, 4; XII, 2, 16;
 XIV, 2, 3. 4; 33, 7; 42, 11.
 12; XVI, 22, 12; 27, 2; XVIII,
 7, 2; 13, 1. 8; 16, 2.
 गायत्रच्छन्दस् XIV, 33, 8. 9.
 गायत्रीत्रिष्टुभौ I, 17, 9.
 गायत्रीशंसस् XVIII, 16, 1.
 गायत्र्युष्णिहौ VII, 27, 30.
 गार्त्समद X, 3, 4; XI, 7, 3; 10, 3.
 4. 5.
 गार्हपत्य I, 6, 11; 15, 1. 15; II, 6,
 2. 12; 7, 17; 8, 8. 22; 9, 16;
 10, 1. 5; 12, 2; 13, 4; 14, 2;
 15, 5; III, 12, 17; 17, 5; 19,
 10. 12; 21, 2; IV, 2, 3; 3, 3;
 9, 7; 12, 10; 14, 10. 11; V, 4,
 5; 9, 3; VIII, 11, 16; X, 13, 26;
 XIII, 29, 2; XVI, 1, 7; 16, 1.
 गार्हपत्याहवनीयौ II, 12, 6.
 गार्हपत्योल्मुक III, 19, 14.

गाह् + अभिप्र गाह्य XVI, 18, 19.
 गुण in त्रिगुण XVII, 2, 3 and द्विगुण
 XVII, 2, 9.
 गुणलोप III, 20, 17.
 गुर् + आ गूर्य XIII, 13, 2.
 गृह् गृह्णाति III, 17, 8; IV, 3, 6;
 गृह्णाति XVIII, 24, 9; गृह्णीयात्
 XIII, 12, 8; जग्राह XV, 18 (p.
 190, 4); अग्रभीष्टः । अग्रभीष्टः
 (विकार) VI, 1, 5; गृह्यमाण VII,
 15, 5; गृहीत III, 20, 20; V, 3,
 8; VII, 15, 17; गृहीत्वा IV, 7,
 7; XVII, 11, 1. (Cf. अगृहीत्वा)
 + अनु गृह्णात् XV, 27 (p. 195,
 13).
 + अव गृह्य X, 16, 3.
 + व्यव ग्राहम् XVIII, 9, 6.
 + ति गृह्णान XV, 20 (p. 191,
 17).
 + प्र गृह्य I, 6, 10; 15, 14; VII,
 5, 1. 2. 5.
 + परि गृह्य XIV, 28, 8. 9; XV,
 6, 6. 7; XVII, 16, 9.
 + प्रति गृह्णाति IV, 21, 7; VII,
 18, 1; XVI, 18, 9; गृह्य IV,
 7, 5. 15; 21, 3. 4. 8; V, 15,
 9; VII, 3, 1-3; 4, 4; 6, 1.
 + वि X, 8, 11; 13, 2. 8.
 गृह XV, 17 (p. 188, 1).
 गृहदाह III, 4, 13.
 गृहपति (1.) IV, 9, 7; VII, 8, 8; X,
 7, 9. 10; 20, 1; XIII, 24, 13;
 29, 19; XVIII, 24, 28. (2.)
 (अग्नि) I, 15, 3; IX, 26, 2.
 गृहपतिवदन X, 20, 1.
 गृहपतिसप्तदश XIII, 14, 1.
 गृहमेध III, 15, 7.
 गृहमेधिन् XVI, 2, 2.

गृहमेधीय XIV, 10, 16.

ग्रहीत् in क्षत्रसंग्रहीत् XVI, 1, 16.

गृ + अनु गृणाति X, 13, 28; XVI, 1, 24;

+ प्रत्या गृणाति XVII, 4, 6;
गृणीतात् XVII, 14, 3;

+ प्रति गृणाति XII, 11, 10; 13,
4; 17, 2; 19, 6; 23, 5; 26,
11; XV, 27 (p. 196, 2).

गै गायति V, 12, 3; XVI, 17, 4;
गायात् XVI, 2, 30; गीयते XVI,
8, 28; 9, 6. 9. 12. 15; जगौ XV,
26 (p. 195, 8.)

+ सम् गायत् XVI, 1, 25.

गो (1.) II, 11, 6; 12, 3; III, 18,
9; IV, 14, 13; 17, 1. 21. 22.
23. 25; V, 10, 1. 8; VII, 17,
17; 18, 2; IX, 23, 4; XIII, 6,
4. 7; 29, 16. 27; XIV, 22, 16.
17; 39, 3; XV, 3, 12; 20 (p.
191, 17); 24; XVI, 22, 18. 19.
(2.) IX, 28, 5. (3.) (name
of a Soma sacrifice) XI, 4,
6; XIII, 19, 16; 22, 5; 29,
8. 25; XIV, 22, 2; XVI, 9, 3;
22, 14; 28, 4 (गौरुक्थः).

गोआयुषी XIII, 15, 4; 17, 2. 3;
21, 12; 29, 23; XVI, 20, 18.

गोतम XIV, 61, 1; 63, 2; XV, 1,
8; XVI, 3, 7.

गोधूमकलापि XIV, 41, 8.

गोत्र in सगोत्र XIV, 16, 8.

गोधूमखल XIV, 41, 7.

गोधूमचषाल XV, 1, 16.

गोधूमोर्वरा XIV, 41, 6.

गोमय IV, 15, 5; XVIII, 24, 27.

गोमिथुनौ III, 14, 17.

गोमृग XVI, 3, 13; 12, 12.

गोसंस्तव XIV, 11, 9.

गोसव XIV, 11, 10; 15, 1. 6.

गौर XVI, 3, 14; 12, 13.

ग्रह VII, 4, 15; 15, 5. 17; VIII,

5, 2; IX, 6, 21; X, 14, 5; 15,

5; 16, 5; 17, 5; 18, 5; XIII,

11, 2. 7; 12, 8; XIV, 57, 16;

XVII, 11, 1; XVIII, 21, 8.

(Cf. आदित्यग्रह । मधुग्रह । मरुत्व-
तीयग्रह । षोलशिग्रह । सावित्रग्रह)

ग्रहण in नामग्रहण VI, 1, 24 and
प्रतीकग्रहण I, 17, 1.

ग्रहान्तरुक्थ्य XI, 2, 14.

ग्रहिण्यु in फलग्रहिण्यु XVII, 1, 18.

ग्राम XV, 18; 19; 20.

ग्रामणी II, 6, 5. (Cf. सूतग्रामणीनाम्)

ग्रामणीसव XIV, 22, 3.

ग्राम्य III, 4, 4.

ग्रावघोष VII, 15, 2.

ग्रावन् IV, 14, 26; XIII, 12, 3.

ग्रावस्तुत् VII, 15, 2; X, 13, 5;
XIII, 14, 1; 24, 10.

ग्रीवा IV, 15, 12. (Cf. उदग्रीव ।
उदीचीनग्रीव । प्राग्रीव । प्राचीन-
ग्रीव)

ग्रीष्म II, 1, 2; XVI, 9, 28.

ग्रैव XVIII, 3, 1.

ग्रैष्म IX, 27, 1.

घ

घर्म V, 9, 25; 10, 17. 18. 30. (Cf.
दधिघर्म)

घस् घस्तु । घसन्तु अघद् । अक्षन् ।

अघसत् । अघसन् (vikāra's) VI,

1, 5; जक्षुः XIV, 7, 1.

घाटरी XVII, 3, 15. 16.

घाटकर्करी XVII, 3, 12.

घृ + अभि घाय IV, 3, 7; 17, 13;
18, 5.

घृत IV, 14, 35; XIV, 57, 1; XV,
1, 35.

घृस्तस्तोमीय XV, 1, 33.

घोर XVI, 2, 12.

घोष XVII, 14, 12; 17, 7. (Cf.
ग्रावघोष)

घोषकृत् XVII, 14, 12; 17, 7.

घोषा (सपुत्रा) VI, 6, 12.

घ्रा जिघ्रेत् VII, 8, 12.

+ अव जिघ्रन्त् in अनवजिघ्रन्त्
XVI, 3, 19; घ्राय I, 12, 2;
III, 16, 26; IV, 5, 4; घ्राप-
यन्ति XVI, 3, 18; घ्राप्य
XVI, 12, 17.

च

च I, 1, 3 etc.

चक VII, 15, 2. (Cf. रथचक्र)

चकीवन्त् III, 4, 2; XIII, 29, 3.

चक्ष् + आ चष्टे XV, 27 (p. 196,
1); XVI, 1, 22; 2, 31; चक्षते I,
1, 21; 16, 3; II, 5, 20; III, 11,
10, 15; IV, 17, 2; VII, 10, 3;
20, 5; 25, 3; 27, 4; X, 6, 13;
XI, 2, 1; XII, 2, 3; 3, 2, 15;
XIII, 5, 1; 16, 5; 17, 3; 25, 6;
26, 4; XVI, 22, 2; 23, 22; 28,
4; 30, 8; XVII, 3, 15; चक्षीत
XVI, 2, 24, 27; चक्षाण X, 13,
28; XVI, 1, 24.

+ प्रत्या चष्टे V, 1, 10.

चक्षुर्विषय II, 14, 10.

चक्षुस् IV, 7, 12; VI, 1, 6; VIII,
4, 6; X, 21, 11 (विसृज).

चतुर् II, 2, 16; 5, 20; III, 13, 19;
IV, 2, 7; 11, 6; 15, 17; 21, 19;

V, 1, 2; 6, 3; VI, 4, 7; 5, 6, 12;
6, 2; X, 3, 5; 10, 5, 7; 11, 8;
XI, 4, 5; XII, 16, 2; 21, 3;
27, 2; XIII, 12, 9; 19, 7, 16;
21, 11; 25, 1, 2, 3; 28, 5; XIV,
5, 3; 6, 6; 14, 1; 26, 3; 52, 3;
56, 9; 57, 9; 61, 2; 83, 2; 84,
2; XV, 4, 9; 8, 21; 23 (p. 193,
11, 12); XVI, 1, 2; 11, 12;
23, 6, 14; 28, 2; XVII, 4, 1;
XVIII, 6, 2; 7, 12, 14; 8, 8;
12, 4; 15, 3; 18, 4, 8.

चतुरक्षर IX, 5, 13; 6, 7 ff.; 18, 2.

चतुरङ्गुल XVII, 10, 4.

चतुरश्र XV, 1, 16.

चतुरह XIII, 19, 5; चतुरहार्थे XIII,
15, 7.

चतुराहाव VII, 14, 4.

चतुरस्तर VII, 27, 30; XVIII, 6, 1.

चतुरस्तरस्तोम XIV, 61, 1; XV, 1,
8; XVI, 3, 7.

चतुर्ऋच XII, 8, 3.

चतुर्गृहीत III, 19, 6.

चतुर्थ I, 7, 5; 12, 4; IV, 21, 15;
VII, 26, 5; IX, 6, 5, 10; 24,
5; X, 2, 11; 5, 1; 8, 18; XI,
4, 6; 7, 1; 9, 11; 11, 18; XII,
3, 9; 4, 11; 5, 10; 10, 10; 12,
9; 26, 7; XIV, 7, 1; 8, 1; XV,
19; XVI, 2, 10; 11, 10; 14,
17; 18, 6; 22, 7; 23, 5, 12, 20,
23; 24, 3, 13, 17, 20; XVIII,
1, 18; चतुर्थो II, 10, 1 ff.; IV,
10, 4; 18, 4; VI, 11, 9; VIII,
12, 3; XII, 11, 3; XIV, 51,
13; XVI, 4, 8; 5, 2; 13, 17.
(Cf. तृतीयचतुर्थ्यो । द्वितीयचतुर्थ्यो
and द्वितीयचतुर्थ्यो । प्रथमचतुर्थ्यो ।

महाव्रतचतुर्थ । स्विष्टकृच्चतुर्थी)
 चतुर्थषष्ठयोः XII, 3, 19.
 चतुर्थोत्तमौ III, 13, 19.
 चतुर्दश XIV, 72, 2; चतुर्दशी IX,
 8, 3.
 चतुर्दशन् IX, 20, 8; XIV, 51, 9;
 XVIII, 7, 6; 13, 3.
 चतुर्धा XVII, 1, 14; 10, 10.
 चतुर्मात्र I, 2, 3, 13.
 चतुर्विंश (1.) XIV, 33, 2; 42, 3;
 61, 7; चतुर्विंशी XVIII, 14, 4.
 (2.) (Soma sacrifice) XI, 2, 1;
 5, 7; 15, 5; XII, 6, 7; 27, 1;
 XIII, 17, 2, 3; 19, 7; XIV,
 46, 2; XV, 13, 5; XVI, 26, 5.
 चतुर्विंशति II, 3, 18; X, 12, 9;
 XIV, 2, 12, 13; 42, 10; 77, 2;
 XV, 5, 10, 11; चतुर्विंशतिश्चतु-
 विंशतिः XVI, 15, 18.
 चतुर्विंशतिऋत्वस् XVIII, 14, 9.
 चतुर्विंशतिरात्र XIII, 16, 5.
 चतुर्विंशत्यक्षर XIV, 42, 11.
 चतुर्विंशत्यक्षरादि VII, 27, 30.
 चतुर्विंशमहाव्रते XVI, 20, 18.
 चतुर्विंशस्तोम X, 9, 1; 12, 1; XI,
 2, 1.
 चतुर्विध XVI, 23, 1, 4, 26.
 चतुर्वीर XVI, 23, 8.
 चतुर्हीतु X, 15, 1.
 चतुश्चत्वारिंशत् XII, 2, 17,
 चतुश्चत्वारिंशस्तोम X, 10, 1.
 चतुःशत XVIII, 13, 1, 8.
 चतुष्टय I, 1, 39; XVI, 23, 2.
 चतुष्टोम XIV, 51, 3; XV, 12, 4;
 16, 9, 13, 14; XVI, 24, 3, 9.
 11; 29, 12.
 चतुष्पद VII, 27, 6.
 चतुष्पाद XVI, 23, 3.

चतुस् I, 12, 3; II, 8, 17.
 चतुःसूक्त XII, 3, 4.
 चतुरात्र XVI, 23, 1, 7, 26.
 चत्वारिंशत् IV, 15, 11; IX, 6, 19;
 XVIII, 7, 7, 19; 8, 17; 10, 13;
 चत्वारिंशच्चत्वारिंशत् XVI, 8, 9.
 चत्वारिंशद्वात्र XIII, 14, 9,
 चन XV, 27 (चन-न). (Cf. क । य)
 चम् + आ चामति II, 7, 18; चम-
 नीय IV, 21, 5, 25; चम्य II, 9,
 14; 12, 12; 14, 9; IV, 7, 9; 8,
 3; 12, 10; 21, 5.
 चमस VII, 5, 8, 16; 7, 3; XIII, 12,
 11; XIV, 16, 3; XV, 14, 10;
 XVIII, 21, 12. (Cf. यथाचमसम् ।
 सोमचमस । होतृचमस)
 चमू in शवचमू XIV, 22, 19.
 चर् I, 15, 1; III, 16, 16; V, 10,
 36; 19, 12; VII, 1, 1; 8, 1; 16,
 1, 9; VIII, 1, 2, 9; 7, 21; IX,
 27, 4; XIV, 13, 4; 62, 3; XV,
 15, 5; 17; चराति (co.) XV, 19
 (p. 190, 13); चरेत् IX, 28, 18;
 चर XV, 19 (p. 190, 9 ff.);
 चरन्त् XV, 19 (p. 190, 8 ff.);
 चचार XIV, 50, 1; XV, 18, 19;
 चरिष्यति XIV, 50, 1; चरित्वा
 III, 4, 11; V, 16, 8; VII, 16,
 9; XIV, 14, 1; XVI, 7, 4.
 + अभि चरेयुः चर्यमाण XIV,
 22, 6; चरणीय XIV, 22, 4.
 + प्रत्यभि चरति XIV, 22, 22.
 + प्र चरन्ति XIV, 40, 12;
 चरेयुः XIV, 22, 20.
 + सम् चरेरन् II, 8, 2.
 चरण V, 11, 15 (acc. du.); XV, 1,
 20; XVI, 3, 6; 12, 7.
 चरु III, 17, 10; V, 1, 1; XIII, 29,

12; XV, 14, 12; XVI, 1, 13.
 चर्मन् IV, 16, 2; XIV, 22, 17;
 XVII, 3, 5; 5, 6, 9.
 चषाल XIV, 40, 9; 41, 8. (Cf.
 गोधूमचषाल)
 चषालमुख-तरसपुरोलाशो: XIV, 73,
 3 (see critical notes).
 चातुर्थार्थिक XV, 7, 1; 8, 1.
 चातुर्मास्यानि III, 13, 1; V, 20, 2;
 XIV, 10, 1; XV, 12, 8.
 चातुर्मास्यदेवता XIV, 10, 3; XVI,
 3, 15, 16; 12, 14, 15.
 चातुर्मास्यपर्वन् XIII, 24, 4.
 चातुर्मास्यपशुदक्षिण XIV, 10, 23.
 चातुर्मास्यहविस् XIV, 15, 5.
 चातुर्विधिक XII, 27, 4.
 चात्वाल V, 18, 12; VI, 11, 17;
 12, 8.
 चात्वालोत्करौ V, 14, 2; XVII, 7,
 11; °त्करा उ° XVIII, 24, 26.
 चान्द्रमस fem. °सी XIV, 32, 3.
 चि चेप्यमाण IX, 22, 1, 6.
 + अप चिन्वन्त् XV, 19 (p. 191,
 10).
 + सम् चित IX, 25, 1; चित् IV,
 15, 8. (Cf. चित्य)
 चित्ति IV, 14, 9, 12; IX, 24, 9.
 चित्य IX, 25, 1; X, 7, 10; चित्या
 in अग्निचित्या VIII, 15, 10.
 चित्रवती (ऋच) XV, 3, 3.
 चिरात् XIV, 14, 1.
 चीवर II, 16, 2.
 चुद् चोद्यते I, 17, 7; चोद्यन्ते I, 1,
 24; चोद्यमान V, 19, 5; IX, 27,
 3; XIII, 20, 11; चोदित III, 20,
 20. (Cf. यथाचोदितम्)
 चूर्ण in यवचूर्ण IV, 15, 22.
 चेद् I, 17, 1; III, 19, 9; 20, 1, 2;

21, 2, 3, 4; IV, 14, 2; VII, 7,
 4; XIII, 1, 2, 5, 7; 10, 4; XV,
 17 (p. 188, 7).

चेष्ट् चेष्टयन्ते VIII, 9, 2.

चैत्री III, 13, 2.

चैत्रीप्रयोग III, 14, 2; 15, 2.

चोदना XIII, 15, 5; XIV, 3, 13.

चोदनानुपुर्व्येण I, 17, 2.

चोदनाप्रकरण I, 17, 1.

चोदनासंदेह VI, 1, 7.

च्यु च्योष्यन्ते XV, 16, 11.

छ

छद् छन्त XIV, 22, 9.

+ अव छाद्य XIII, 12, 12.

+ प्र छाद्य IV, 14, 17.

छदिस् V, 13, 6.

छन्दस् VII, 27, 30; X, 12, 6; XV,

2, 2, 6; XVI, 8, 9; 26, 2;

छन्दोजनन्तरेण VI, 6, 17. (Cf.

गायत्रच्छन्दस् । जगच्छन्दस् । त्रिष्टुप्-

छन्दस् etc. व्यूहच्छन्दस्)

छन्दोग XIII, 1, 1, 4; XVII, 14, 1.

छन्दोगवशेन X, 8, 21.

छन्दोम X, 1, 8; 9, 5, 15; 11, 10;

XI, 13, 13; XII, 3, 17, 21; 4,

5, 19, 21; 5, 18, 22; 10, 5; 11,

16; 12, 3, 5, 10, 13; 25, 4;

26, 2, 16, 18, 20; 27, 1; XIII,

15, 3; XIV, 39, 2; XVI,

21, 18.

छन्दोमत्रिककुद् XVI, 29, 14.

छन्दोमदशाह XIII, 21, 13.

छन्दोमान I, 1, 19. (Cf. समान-
 च्छन्दोमान)

छन्दोरुदस्तोम X, 8, 21.

छान्दोम XV, 6, 1; XVI, 22, 6.

छान्दोमिक X, 9, 6.

छाया II, 6, 2.

छिद् छेदयित्वा XVII, 1, 8.

+ अनु छिन्दन्तु II, 8, 13.

+ आ छिन्न IV, 5, 10.

+ प्रति छिद्य I, 6, 6.

ज

जगच्छन्दस् XIV, 33, 14, 15.

जगती VII, 27, 9, 17, 26; X, 12,

10; XIII, 10, 5; XIV, 33, 13;

XVI, 22, 12; XVIII, 14, 3.

(Cf. त्रिष्टुब्जगत्यौ).

जगतीशंसम् XI, 15, 11.

जघनेन (c. acc.) XVI, 1, 7; XVII,

5, 8; 10, 4.

जघन्य III, 8, 26; XIII, 12, 8.

जङ्घा XV, 19 (p. 190, 22). (Cf.

जानुजङ्घाष्टीवन्त).

जठर IV, 15, 15.

जन् जायते XV, 17 (p. 188, 17.

18); जायन्ते XV, 18 (p. 189,

12, 18); जायेत XV, 18 (p. 189,

4); जायन्ताम् XV, 18 (p. 189, 5.

6); जायन्ताम् XV, 18 (p. 189,

12, 18); जज्ञे XV, 17 (p. 188,

11); 18 (p. 189, 7; 190, 4);

जज्ञिरे XV, 18 (p. 189, 13, 19);

अजनि XV, 18 (p. 189, 3);

अज्ञत XV, 18 (p. 189, 13, 20);

जात III, 13, 17; XV, 17 (p.

188, 7). (Cf. अजातपुत्र); जनयेत्

XVII, 13, 17.

+ आ जायन्ते XVI, 23, 6, 14.

+ उप जायन्ते XIV, 22, 26; XV,

9, 4.

+ प्र अजायत XIV, 6, 1; 65, 1;

68, 1; अजायन्त XIV, 60, 1.

(Cf. प्रजाता); जनयन्तु XVI,

23, 13.

जन XV, 19 (p. 190, 8).

जनकल्पा: XII, 21, 1.

जनकसप्तरात्र XVI, 26, 7.

जनद्वन्तु III, 19, 15.

जननी XV, 17 (p. 188, 21).

जनमेजय (पारिक्षित) XVI, 8, 27.

जनित्र XII, 9, 17.

जन्मन्तु XV, 24 (p. 193, 21).

जप जपति I, 5, 8; 6, 3, 10; 14,

20; 15, 11; II, 8, 4, 20; IV,

12, 20; V, 17, 10; VI, 2, 1;

6, 15; VII, 1, 15; 18, 9; VIII,

15, 10; XVII, 12, 4; 15, 10.

11, 12; 16, 1, 2, 3, 4, 9;

XVIII, 21, 8; जपेत् II, 14, 6;

V, 17, 13; XVI, 18, 12; जपेयुः

X, 21, 15; जपेरन् III, 6, 3;

जपन्तु III, 17, 1; VI, 13, 3;

जपित्वा I, 4, 5; 6, 2, 13; 11, 1;

15, 5; II, 11, 3; 12, 6; IV, 7,

17; 12, 10; 15, 1; 21, 24; V,

1, 10; VI, 3, 8; 8, 6; VII, 9,

1, 6; 19, 25; 20, 11; VIII, 3,

19; 6, 17; IX, 6, 18; X, 21,

14. (Cf. जप्य).

+ अनु जपेत् III, 20, 18, 19.

जप I, 1, 18; III, 16, 19; XVII,

12, 4. (Cf. पुरस्ताज्जप).

जपमन्त्र III, 16, 20.

जप्य XVII, 14, 4.

जमदग्नि XIV, 67, 1; XV, 21 (p.

192, 3); XVI, 23, 7.

जरत्संव्याय II, 5, 27.

जल XVI, 29, -6.

जव XVI, 1, 15.

जह्नु XV, 27 (p. 195, 21).

जागत VI, 4, 10; 5, 11; 6, 11;

VII, 26, 6; IX, 6, 6. 7; 7, 4;
8, 3; 9, 4; 10, 3; 11, 3; 12, 3;
13, 3; 14, 3; 15, 3; 16, 3; 17,
3; 18, 4; 20, 18; 27, 1; X, 11,
11; XII, 10, 2; XV, 10, 3.
(Cf. त्रैष्टुभजागते).

जातरूप III, 19, 9.

जातवेदसीय VIII, 6, 6; X, 8, 20;
XI, 2, 11; 4, 13; 5, 7; 14, 36;
XVIII, 23, 14. (Cf. आर्भवजात-
वेदसीये).

जातीय in समानजातीय VI, 9, 11;
XVI, 4, 5.

जातृकर्ण I, 2, 17; III, 16, 14; 20,
19; XVI, 29, 6.

जानु II, 9, 3; IV, 3, 6. 7;
XVII, 11, 4. (Cf. ऊर्ध्वजानु and
ऊर्ध्वजु)

जानुजङ्घाधीवतो: IV, 15, 19.

जाया III, 13, 30; XV, 17 (p.
188, 1 ff.).

जि अजयत् XIV, 43, 1; 44, 1; 45,
1; 46, 1; 47, 1; 48, 1; जिगी-
षत् XIV, 42, 16; 43, 1; 44, 1;
45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1.

+ अभि जिगीषत् XIV, 42, 15.

+ अव जिगीषत् XIV, 50, 1.

+ उद् अजयत् XIV, 49, 1;

जिगीषत् XIV, 49, 1.

+ वि जयताम् XVI, 18, 11.

जीव् जीवेत् XIV, 22, 21; जीवन्त्
IV, 14, 1; XV, 17 (p. 188, 7);

जीवन्ती IV, 14, 13.

जीवन्वत् III, 16, 24.

जीवपितृ IV, 4, 7.

जीवान्तर्हित IV, 4, 8.

जुगुप्सु III, 20, 5.

जुहू III, 19, 5; IV, 9, 5; 14, 18.

जू जीर्ण XIV, 12, 2.

ज्ञा जानन्ति XV, 17 (p. 188, 3);
जानन्त् III, 2, 3; जानान in अजा-
नान II, 5, 1; ज्ञायमान in अज्ञाय-
मान III, 21, 6; ज्ञपया: (subj.)
XV, 25 (p. 194, 14).

+ उप जानीहि XIV, 7, 1; 23,
1; 32, 1; 38, 1; जानीम
XIV, 29, 1; 40, 1; 50, 1.

+ प्र ज्ञात XVIII, 24, 16. 17.
18.

+ वि अजिज्ञासिषि (conject-
urally) XVI, 29, 8; ज्ञात
XVI, 29, 8.

+ सम् जानीते XV, 26 (p.
195, 9); जानान XV, 25
(p. 194, 20); ज्ञपयन्ति IV,
17, 11; ज्ञप्यमान V, 17, 11;
ज्ञप्त IV, 14, 14; XVI, 3,
33; 12, 21; 13, 7.

ज्ञाति III, 6, 1.

ज्ञातिनाम्न VI, 1, 6.

ज्ञानविषय XIII, 5, 1.

ज्यायंस् XV, 26 (p. 195, 3. 4).

ज्युत् ज्योत्य + अव II, 8, 9. 11.

ज्येष्ठ II, 12, 10; IX, 26, 2; XIV,
31, 3; 72, 1; XV, 2, 19; 20
(p. 191, 17); 25 (p. 194, 17).

ज्येष्ठस्तोम XIV, 31, 1.

ज्येष्ठाभिव्याहारे XIV, 31, 5.

ज्येष्ठश्च XIV, 31, 1; XV, 26 (p.
195, 2); 27 (p. 195, 19).

ज्योतिष्टोम XIII, 16, 5; XIV, 11, 2.

ज्योतिष्मन्त् III, 19, 10.

ज्योतिस् (1.) XV, 17 (p. 188, 15);

ज्योतीषि XVI, 21, 2. (2.)

(ज्योतिःसंज्ञको ज्योतिष्टोमः) IX, 21,
7; XI, 4, 4; XIII, 29, 25;

XIV, 22, 1; XVI, 9, 3; 22, 14;
28, 4.
ज्यौत्स्न XIII, 19, 6.

त

तक्ष् + निस् तष्ट XVI, 3, 11.
+ सम् तष्ट XVII, 1, 12.
तक्षन् (बुबु) XVI, 11, 11.
तच्छन्दस् XV, 9, 4.
तत् XV, 18 (p. 190, 2); 20 (p. 191, 20).
तत्स IV, 6, 12; XI, 12, 1; XIV, 7, 1; 8, 1; 9, 1; 32, 1; 40, 12; XV, 17 (p. 188, 9); 24 (p. 194, 8); XVI, 9, 17; XVI, 15, 1; XVIII, 14, 8; तत् ऊर्ध्वम् XVII, 14, 16.
तत्ति VI, 1, 3.
तत्प्रकृति XIII, 19, 18.
तत्प्रयाज V, 16, 7.
तत्र I, 3, 7; 16, 8; 17, 7, 9; III, 19, 8; V, 12, 3, 4; 14, 24; VII, 4, 16; 15, 11; 26, 6; X, 1, 20; XIII, 6, 5; 20, 10; 29, 2; XIV, 6, 7; XV, 2, 16; 3, 1; 13, 7; XVI, 15, 5, 8; XVII, 15, 8; XVIII, 19, 10; 24, 3.
तथा I, 2, 28; 3, 2; II, 15, 1; IV, 6, 6; 11, 12; 21, 6, 7; V, 16, 3; 20, 2; VI, 9, 12; VII, 2, 12; 8, 3; 16, 6; IX, 20, 18; X, 6, 11; 8, 23; 12, 10; XIII, 29, 4; XIV, 32, 8; 39, 6; XV, 7, 10; 15, 11; 18; 20; 24; 25; XVI, 10, 10; 29, 9; XVII, 7, 12; XVIII, 2, 4, 6; तथैव IV, 4, 15; 12, 10 etc.; तथो XIV, 28, 9; XV, 6, 7; 11, 1; 12, 1; XVI,

1, 1; 10, 1; 15, 1.
तथायुक्त XIII, 19, 9, 16.
तद् I, 1; 2; 8 etc. (तस्यै=तस्याः XV, 16, 17; XVII, 2, 7; 3, 6; XVIII, 14, 5; 24, 19).
तदिदासीय XI, 2, 6; XV, 8, 1; XVI, 21, 31. (Cf. कयाशुभी-यतदिदासीये).
तद्देवत I, 17, 9, 18; XV, 9, 4.
तद्देवत्य XIII, 2, 7.
तद्रूप XIII, 2, 7.
तन् + वि तत् VII, 15, 13; XV, 17 (p. 188, 22).
+ अभिवि तन्वन्ति XVII, 5, 6.
+ सम् तत् I, 1, 23; II, 6, 12. (Cf. असंतन्वन्तु VII, 15, 2).
तन् (1.) XIV, 29, 3 (तन्वौ) (2.) X, 19, 1 (तन्नः).
तन्नुदेवता II, 3, 10, 14.
तन्नूपृष्ठ X, 8, 21.
तन्तु XV, 24, (p. 193, 22).
तन्त्र III, 20, 15; XIV, 39, 5; XV, 1, 23, 26; 13, 2. (Cf. पशुतन्त्र । शततन्त्री । समान्ततन्त्र)
तन्त्रलक्षण I, 16, 6.
तन्द्रय् तन्द्रयते XV, 19 (p. 191, 6).
तप् XIV, 24, 3; XV, 24 (p. 194, 5); XVI, 3, 10; तेषे XIV, 12, 2; अतप्यत्त XVI, 15, 1; तप्त्वा XIV, 6, 1; 12, 2; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36, 1; 37, 1; 43, 1; 44, 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1; 49, 1; 58, 1; 59, 1; 60, 1; 61, 1; 63, 2; 64, 1; 65, 1; 66, 1; 67, 1; 68, 1; 69, 2; 71, 2; 74, 1; 75, 2; 76, 2; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2;

81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2; XV,
9, 2; XVI, 15, 1.
+ प्रति तपति II, 17, 3; तप्य II,
8, 11. 16; 10, 7; 17, 1.
तपस् XIV, 6, 1; 12, 2; 17, 1; 18,
1; 19, 1; 20, 1; 24, 1; 25, 1;
26, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36,
1; 37, 1; 43, 1; 44, 1; 45, 1;
46, 1; 47, 1; 48, 1; 49, 1; 58,
1; 59, 1; 60, 1; 61, 1; 63, 2;
64, 1; 65, 1; 66, 1; 67, 1; 68,
1; 69, 2; 71, 2; 74, 1; 75, 2;
76, 2; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2;
81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2; XV,
9, 2; 17 (p. 188, 12); XVI, 1,
9; 15, 1.
तपस्वन्तु III, 19, 15.
तप्त II, 7, 7; IV, 4, 13.
तप्तस् XV, 17 (p. 188, 10).
तप्तुद्गीय X, 11, 13.
तरसपुरोलाश in चषालमुखतरसपुरो-
लाशोः XIV, 73, 3.
तरुण in कुशतरुण II, 7, 12.
ताक्षणी II, 3, 14.
तात XV, 24 (p. 194, 5).
तानूनघ्न V, 8, 2.
तापश्चित XIII, 26, 4. (Cf. क्षुल्लक-
तापश्चित महातापश्चित).
तायमानरूप XIII, 24, 16. 18.
ताक्ष्य (1.) (वैपश्यत) XVI, 2, 25.
(2.) XI, 14, 28; XII, 11, 12.
तार्तीयसवनिकी V, 3, 7.
तार्तीयान्त्रिक XV, 8, 3.
तार्ग्य XVI, 12, 10 (see critical
notes).
तालुस्थान I, 2, 4.
तावन्त तावती VIII, 7, 5; XV, 9,
4; तावद् VII, 6, 8; IX, 20, 14;

XVII, 14, 4.
तिरिन्दिर (पारश्वयय) XVI, 11, 20.
तिर्यक् IV, 12, 5; XVII, 1, 11.
तिलकावल XVI, 18, 18 (Comm.
पिङ्गाक्षः । वलितः । तिलकाश्चा-
वलीषु यस्य । विक्रिधः कुष्ठी etc.).
तीर XIII, 29, 29.
तीर्थ V, 14, 2; XVII, 7, 11.
तीव्र XIV, 21, 1.
तीव्रसव XIV, 21, 1.
तु I, 1, 40; 2, 20; 3, 18 etc.
तुल्य in अतुल्य V, 19, 4.
तुरायण III, 11, 15.
तुष् तुल्येत् I, 17, 5.
तूपर IX, 23, 5; XV, 1, 22; XVI,
3, 13; 12, 12.
तूष्णींशंस VII, 9, 1; IX, 25, 1;
XVII, 14, 3; 17, 15; XVIII,
1, 3; 21, 1.
तूष्णीम् II, 8, 11; 9, 4; 10, 1; 17,
2, 4; III, 16, 20; IV, 2, 5, 11;
11, 5; 16, 6; 21, 13. 22; VI,
9, 18; VIII, 11, 15. 16; XVII,
14, 16.
तृच I, 4, 8; 12, 8; II, 12, 2; III,
17, 3. 5; IV, 12, 10; V, 14,
11; 18, 12; VII, 10, 3; 11, 1;
19, 8. 9. 19; VIII, 3, 8; IX,
2, 3; 3, 3; 5, 4. 9; 6, 6. 14; X,
3, 5; 4, 14; 5, 8; 6, 14; 8, 16;
9, 16; 10, 7; 11, 8; 12, 8. 12;
XI, 3, 2; 6, 5; 7, 4; 8, 3; 9, 3;
10, 4; 12, 6. 8. 13; 13, 13;
XII, 2, 3. 15; 3, 8. 10. 12. 15.
16; 4, 10. 13. 16; 5, 9. 12; 8,
2. 4. 6. 7. 9. 10; 9, 2; 11, 3;
12, 4. 11; 25, 2; 26, 18. 21;
XIII, 12, 2. 13; XIV, 3, 3. 5.

6. 7. 8. 12; XV, 22; XVI, 13, 14; XVII, 14, 1; XVIII, 1, 4. 7; 2, 1. 2. 5; 3, 1; 4, 8; 5, 9; 6, 1. 2. 4. 5; 7, 3. 7. 10. 15. 18. 19; 12, 2. 6. 7; 17, 5. 6. 7; 18, 11; 19, 7. 10; 22, 2; 23, 6. 9. 11. (Cf. प्रजगत्तृत्तानि).

तृचक्लृप्त XI, 3, 1; XII, 9, 1; XIV, 2, 10; 3, 13. 14; 6, 5; 40, 4; XV, 4, 7; XVII, 8, 11.

तृचक्लृप्तशस्त्र XIV, 42, 14.

तृङ् see तृङ्.

तृण I, 6, 6; 15, 14.

तृणनिरसन IV, 6, 5.

तृणापचयन II, 15, 4.

तृतीय I, 7, 4; II, 2, 12; 5, 18; IV, 12, 4; 18, 3; V, 11, 3. 12; VI, 6, 8; VII, 15, 6. 10; 16, 4; 17, 7; 25, 6; 27, 18; VIII, 3, 18; 12, 4; IX, 5, 7; 6, 4. 9; X, 4, 1; 8, 13; 9, 7. 8; 10, 4; XI, 2, 10; 4, 7; 6, 1; 7, 9; 8, 6; 9, 10; 11, 2. 9. 11. 12. 15. 16. 17. 18. 19; 12, 2. 4. 17; 13, 15. 26; 14, 34; XII, 3, 7; 4, 4. 8; 5, 7; 9, 10; 10, 8; 11, 3. 8; 12, 8. 14; 16, 2; 24, 3; 26, 6. 21; XIII, 15, 5; XIV, 8, 5. 9; XV, 19; XVI, 4, 8; 5, 2; 11, 7; 13, 17; 18, 5; 21, 6. 9. 12. 20; 22, 6. 17; 23, 5. 11. 19; 24, 3; XVII, 15, 6; XVIII, 1, 17. 21; 20, 1. 3; 23, 10. (Cf. आदित्य-तृतीय। प्रथमतृतीयौ)

तृतीयचतुर्थ्यौ X, 12, 15.

तृतीयपञ्चमयोः XII, 3, 18; 10, 5; 12, 5.

तृतीयप्रभृति VIII, 7, 3; XII, 27, 3.

तृतीयसवन VII, 5, 14. 24; 19, 22; VIII, 1, 2; 3, 5; 14, 5. 8; X, 7, 12; XI, 10, 11; 12, 9; 15, 7; XII, 7, 3; 27, 6; XIII, 5, 6. 9; 6, 3; 9, 1; XIV, 27, 9; 28, 6; 33, 13; XV, 2, 22; 8, 5; 13, 9; XVI, 14, 9; 21, 32; 23, 9. 10. 11. 12. 19. 20; 24, 14. 16; XVIII, 22, 1. (Cf. प्रातः-सवनतृतीयसवनानि).

तृतीयसवनीय XIV, 2, 19; 13, 5.

तृद (तृङ्) + अव तृणति XVII, 17, 5. 6.

+ वि तर्दयति XVII, 1, 14.

+ सम् तृङ्युः XVII, 1, 9; तृङ्य IV, 18, 5.

तृ + वि तारयति VII, 1, 4.

तेजस् XIV, 2, 4. 9; 20, 1; 24, 1; 36, 1; 42, 12. 13; 59, 1; 78, 2; XV, 4, 3. 4; 14, 4; 17.

तेजस्कास XIV, 4, 1; 16, 1; 20, 1; 24, 1; 36, 1; 59, 1; 78, 2; XV, 4, 2.

तैष XIII, 19, 3.

त्यज् त्यजेत् II, 16, 3.

त्रयस्त्रिंश IX, 27, 1; X, 12, 2; XIII, 16, 5; 24, 6; XV, 6, 4; XVI, 23, 12. (Cf. त्रिणवत्रयस्त्रिंशे).

त्रयस्त्रिंशत् XV, 4, 10; 5, 2. 3. 4. 5; XVI, 22, 16.

त्रयस्त्रिंशद्वात्र XIII, 17, 1.

त्रयस्त्रिंशस्तोम X, 7, 1.

त्रयस्त्रिंशारम्भण XIII, 16, 4. 5.

त्रयोदश IX, 20, 10 (त्रयोदशं शतम्);

त्रयोदशी IX, 8, 3; XVIII, 14, 6.

त्रयोदशान् IX, 1, 10; XV, 1, 13; 3, 10.

त्रयोविंशति XVIII, 1, 9.

त्रि I, 1, 2; 4, 11. 15; 12, 13; II, 1, 9; 5, 10; 10, 3; 12, 8; 14, 5; III, 13, 17; 14, 9; IV, 5, 2; 11, 6; 15, 9. 21; 18, 5; 21, 5. 14; V, 9, 21; 11, 1. 2. 10; 14, 15; 16, 8; VI, 3, 10; 4, 5. 7; 5, 2. 10; 6, 2. 6. 17; 10, 1; 11, 8. 12; VII, 6, 1; 10, 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15; 15, 4. 10. 16; 25, 7. 14. 16; VIII, 6, 7. 11. 12. 14; 12, 16; IX, 1, 8; 6, 11. 16; 15, 2; 20, 15. 25; 23, 9; X, 1, 8; 5, 19. 20; 6, 6. 9. 11. 14. 16. 18. 19; 8, 6. 9. 17. 19; 9, 16; 10, 7; 12, 17; XI, 12, 5; 13, 9. 13. 14; XII, 5, 15; 11, 14. 17. 24; 21, 3; 26, 17; XIII, 5, 7; 10, 11; 15, 6; 17, 3; 19, 14. 16; 21, 5; 27, 1. 2. 3; 28, 5; XIV, 4, 5; 12, 6. 7. 8. 9; 40, 19; 42, 8. 9; 51, 11; 56, 7. 8; 57, 10. 11. 12. 13; XV, 1, 13; 8, 2. 18; 12, 13; 20, 24; XVI, 21, 2. 3; 22, 8. 15; 29, 6; XVII, 1, 9; 5, 2; 12, 2. 3; 15, 3; XVIII, 1, 3. 8; 7, 5. 15; 8, 3. 16; 10, 6. 7. 9; 15, 4. त्रींस्त्रीन् VIII, 2, 13; X, 5, 12; XII, 8, 4; तिसृभिस्तिसृभिः XVI, 13, 6.

त्रिशत् IV, 15, 14. 19; XIV, 9, 5; त्रिशतं त्रिशतम् XIV, 32, 9.

त्रिशतमी XVIII, 14, 6.

त्रिक X, 12, 4.

त्रिककुद XVI, 29, 12. (Cf. छन्दोम-
त्रिककुद । महात्रिककुद).

त्रिकदुकीया X, 13, 7.

त्रिकैक in एकत्रिकत्रिकैक XIV,

42, 7.

त्रिगुण XVII, 2, 3.

त्रिणव IX, 27, 1; XIII, 16, 5; XIV, 33, 5; XV, 6, 3; XVI, 23, 11. 12.

त्रिणवत्रयस्त्रिंशे XVI, 15, 12.

त्रिणवस्तोम X, 6, 1.

त्रिपच्छस् XI, 14, 14.

त्रिपद VII, 27, 1.

त्रिपुरुषम् XVI, 22, 29.

त्रिप्रभृति I, 1, 18.

त्रिमात्र I, 1, 19.

त्रिरात्र IV, 15, 6; XIII, 5, 20; XIV, 8, 1; XVI, 1, 1; 20, 17; 21, 1; 22, 30. (Cf. अश्वत्रिरात्र । कुसुहबिन्दुत्रिरात्र । गर्गत्रिरात्र । सर्व-
वेदत्रिरात्र)

त्रिर्वचन I, 1, 18,

त्रिविध XVI, 21, 1. 2; 22, 30.

त्रिवृत् IX, 21, 1; 27, 1; XII, 2, 11; 9, 1; XIII, 16, 5; 22, 2; 29, 32; XIV, 2, 11; 6, 4; 12, 6; 25, 2; 26, 2; 27, 3. 4. 5. 9. 10. 11; 28, 2. 3. 6. 7. 8. 9; 29, 5; XIV, 33, 3; 40, 2; 41, 3; 42, 3; XV, 4, 5; XVI, 23, 5. 9; 24, 3. 5; XVII, 7, 6.

त्रिवृत्पञ्चदशौ XIII, 21, 1; XIV, 29, 4; दशे XV, 6, 2. (Cf. पञ्चदश-
त्रिवृतौ)

त्रिवृत्प्रभृति XIII, 24, 5; 28, 5; XVI, 21, 3.

त्रिवृत्स्तोम X, 2, 1; XIII, 21, 9; XIV, 51, 2.

त्रिशत IX, 20, 13.

त्रिशीर्षन् XIV, 50, 1.

त्रिशुक्रिय XVI, 22, 29.

त्रिषवण XVI, 21, 2.

त्रिष्टुप्छन्दस् XIV, 33, 11. 12.
 त्रिष्टुप्छन्दसि XVIII, 19, 1.
 त्रिष्टुब्जगत्यौ VII, 27, 30; °तीनाम्
 VII, 26, 4. त्रिष्टुब्जराजोः VII,
 27, 22.
 त्रिष्टुभ् VII, 27, 11; IX, 6, 1; X,
 7, 7; 12, 9; XIV, 11, 5; 33,
 10; XVI, 30, 2; XVIII, 16, 3.
 (Cf. गायत्रीत्रिष्टुभौ)
 त्रिष्टोम XIV, 51, 2; XV, 16, 10;
 XVI, 22, 8.
 त्रिस् I, 4, 6; II, 11, 2. 4; 12, 7;
 III, 16, 23; IV, 4, 13; 16, 10;
 17, 13; 18, 10; V, 17, 10; VII,
 10, 9; X, 21, 17; XIII, 17, 1;
 28, 4; 29, 30; XVI, 17, 4. 5;
 XVII, 14, 15; 15, 4. 13; 16,
 6. 8; 17, 2. 15; XVIII, 1, 1.
 19; 21, 2; त्रिस्त्रिस् II, 6, 10; V,
 11, 1; VI, 9, 4.
 त्रिसंस्थ XIV, 42, 17.
 त्रिसांवत्सर XIII, 28, 4.
 त्रिःशस्त XVIII, 1, 10; 20, 7.
 त्रिःसमृद्ध XIV, 2, 9.
 त्रिहविस् III, 16, 1; IX, 24, 1.
 त्रीषु III, 2, 7.
 त्रेता XV, 19 (p. 190, 18).
 त्रैधम् II, 10, 5.
 त्रैधातवी XV, 16, 2.
 त्रैपद XIV, 41, 11.
 त्रैष्टुभ् VI, 4, 4; 5, 5; 6, 5; VII, 26,
 6; IX, 6, 2; 20, 10; 27, 1; X,
 9, 3; 10, 3; 11, 4; XI, 13, 12;
 XIV, 11, 6; XV, 10, 2; XVI,
 21, 18; 30, 2; XVII, 7, 13; 8,
 4; 9, 5.
 त्रैष्टुभजागते XVIII, 6, 5.
 त्र्यम्बक III, 17, 10; XIV, 10, 21.

त्र्यह् II, 3, 14; X, 5, 7; 8, 16; 9,
 5. 9; 11, 10; XI, 4, 2; 7, 5.
 11; 11, 8; 12, 9. 12; XII, 3,
 15; 6, 6; XIII, 18, 5; XIV, 45,
 2; XVI, 24, 13; 25, 3; 26, 3;
 त्र्यहार्थे XIII, 15, 6.
 त्वच् VI, 1, 6; XIII, 3, 5; XVI
 15, 10.
 त्वर् त्वरेरन् XVI, 7, 7.
 त्वद् XIV, 12, 2 etc. (त्वा XV,
 18; 20 etc.).
 त्वष्टृ I, 15, 2; XV, 14, 4.
 त्वाष्ट्र IX, 27, 4; XIII, 4, 1; XIV,
 50, 1.
 त्विषि XIV, 34, 1. 3.
 त्विषिकाम XIV, 34, 1.
 त्विषिमन्तु XIV, 34, 3.

द

दक्षिण I, 4, 1; 5, 8; 6, 3. 5; 10, 1.
 4; II, 9, 3; 16, 2; IV, 3, 7; 12,
 1. 2. 10; 13, 2; 14, 6. 18. 23.
 29; 16, 6. 7; V, 13, 2. 3. 5;
 14, 19; VI, 3, 2; VII, 3, 1; 5,
 16; 15, 2; XIII, 29, 29; XV,
 13, 15; XVI, 9, 19; XVII, 10,
 4. 11; 11, 4; 13, 2; 15, 2. 10;
 16, 1. 3. 7; दक्षिणेन (prae p.) V,
 15, 9. 10; VI, 13, 5; VII, 3, 2.
 3; 14, 10; XVII, 10, 12; दक्षिणा
 (adv.) III, 16, 16-17; IV, 4, 2;
 V, 6, 7; 14, 19; VI, 13, 10;
 VII, 15, 2; VIII, 12, 11.
 दक्षिणा (दान) II, 3, 18; 4, 10;
 5, 27; III, 2, 7; 3, 7; 7, 6; 12,
 6. 12; 13, 24; 14, 17; 15, 22;
 18, 8; 19, 9; IV, 16, 9; 20, 3;
 XIII, 5, 21; 6, 4. 7; XIV, 2

12; 12, 5; 15, 6; 16, 5; 20, 2;
28, 13; 32, 5; 33, 20; 34, 2;
39, 3; 40, 15; 41, 12; 57, 17;
72, 3; XV, 4, 10; 11, 15; 16,
16; XVI, 20, 6; 30, 9. (Cf.

आदिष्टदक्षिण । क्रतुदक्षिणा । चातु-
र्मास्यपशुदक्षिण । नीतदक्षिण ।
समानदक्षिण । सर्ववेदसदक्षिण ।
सहस्रदक्षिण)

दक्षिणतस् II, 8, 1. 14; 9, 11. 13;
12, 9; IV, 4, 3; 14, 10. 13;
16, 10; VI, 8, 4; VIII, 2, 13;
XVII, 1, 6; दक्षिणतःपश्चात् II,
7, 16; VII, 3, 2.

दक्षिणतोऽन्याय II, 11, 1; IV, 6, 1.

दक्षिणधिष्ण्य VI, 13, 4.

दक्षिणप्राक्प्रवण IV, 14, 6.

दक्षिणाकाल I, 12, 10; VII, 17, 16.

दक्षिणाग्नि III, 17, 3; IV, 2, 4. 7;
4, 2; 13, 3; 14, 10. 11; V, 4, 6.

दक्षिणाग्र IV, 3, 3.

दक्षिणाञ्च see प्राग्दक्षिणाञ्च.

दक्षिणान्याय I, 1, 14,

दक्षिणापथ XIII, 14, 6.

दक्षिणापर I, 6, 6; XIII, 11, 2

दक्षिणाप्रवण IV, 14, 6.

दक्षिणामुखी IV, 14, 13.

दक्षिणार्ध IV, 4, 2; 21, 9; XVII,
4, 4.

दक्षिणार्धापरार्ध XVIII, 24, 19.

दक्षिणावृत् V, 14, 24; 15, 9; VI, 3,
8; 12, 11; VII, 7, 3; 14, 10;
VIII, 9, 9; XVII, 13, 11.

दक्षिणोत्तरिन् I, 6, 10; XVII, 16, 7.

दक्षिणोत्तान V, 8, 5.

दण्ड V, 16, 4; XVII, 3, 3. 4. 6.

(Cf. आर्द्रदण्ड । प्रत्यग्दण्ड । प्राग्दण्ड)

दण्डसमास XVII, 3, 9.

दण्डिन् XVI, 1, 16.

दण्डोपानहम् (Comm. दण्डश्च उपा-
नहौ च) III, 3, 7.

दधन् दधि II, 7, 9. 10; VIII, 9, 9;
XIII, 6, 3; XIV, 40, 11.

दधिघर्म V, 10, 30; VII, 16, 1.

दधिभक्ष IV, 13, 2; VIII, 9, 9.

दन्त XV, 18 (p. 189, 11 ff.) .

दर्शन X, 21, 10.

दर्शपूर्णमासौ I, 4, 12; 16, 1; II, 4,
1; III, 8, 5; 12, 13. 14; XIII,
20, 3; 24, 3; XIV, 5, 1.

दर्शपूर्णमासायन III, 11, 4.

दशकपाल XIV, 13, 7.

दशदशिन् XIII, 23, 7. (Comm.

दशकाः स्तोमाः प्रत्यहमस्य सन्तीति ।

दशदशी ईदृशः संवत्सरः)

दशधा XVII, 3, 6.

दशान् IV, 2, 9; 15, 1. 12; 16, 5;
V, 16, 8; VI, 4, 1; XII, 24, 1;
XIV, 80, 2; 81, 2; 82, 2; XV,
14, 3. 6. 10; 17; XVI, 12, 3;
XVII, 3, 7; XVIII, 7, 10. 18;
11, 2.

दशपशु XVI, 14, 19.

दशपुरुषम् XV, 14, 8.

दशपेय XV, 13, 2; 14, 5. 11. (Cf.
अभिषेचनीयदशपेयौ)

दशम X, 1, 9; 12, 1; XII, 2, 13.
23; 3, 22; 4, 22; 5, 23; 27, 5;
XIII, 15, 13; XIV, 74, 1; XV,
17; XVI, 2, 28; 29, 17; XVII,
6, 3. दशमी II, 3, 14; IV, 2, 6;
VI, 7, 3; X, 6, 14; XV, 14, 5.
(Cf. द्वितीयदशमयोः)

दशरात्र X, 1, 6; XII, 9, 1; XIII,
17, 1. 2. 3; 18, 5; 19, 16. 19;
21, 8; 24, 6; XIV, 72, 4; XV,

- 14, 3; XVI, 20, 3; 29, 1. 4.
 18; 30, 3.
 दशरत्नावरार्ध II, 16, 1.
 दशविध XVI, 29, 1. 2. 18.
 दशशत XI, 13, 6.
 दशहोत् X, 14, 1. 2.
 दशा XV, 13, 15.
 दशाक्षर VII, 27, 23; XVI, 29, 2.
 दशाह in छन्दोमदशाह XIII, 21, 13.
 दस्यु XV, 26 (p. 195, 6).
 दह धक्ष्यन्तः XVIII, 24, 15; दग्ध्वा
 XIII, 11, 1.
 + अभि दग्ध XIII, 6, 7.
 + निस् दहति, अदहत् XIV, 15, 1.
 दा ददाति III, 8, 10; XIV, 9, 4;
 32, 9; XV, 3, 12; 16, 17; XVI,
 1, 10; 10, 7; 18, 8; 22, 15;
 दत्ते III, 16, 27; दद्यात् III, 20,
 3; IV, 5, 6; VII, 17, 17; XIII,
 5, 21; 6, 2. 5. 7; XIV, 16, 8;
 XVIII, 24, 32; ददानि XV, 20;
 देहि XV, 24; दत्त XV, 21; अददात्
 XV, 18; ददौ ददुः XV, 22; दीयते
 XVI, 14, 18; 15, 20; देय XVIII,
 24, 32; दत्त्वा II, 7, 7; VII, 18,
 9; XIII, 6, 4; 29, 21; XV, 20.
 + आ दत्ते XVIII, 8, 16; दाय I,
 10, 5; VII, 15, 17; VIII, 5,
 2; XV, 18; 20; XVII, 15,
 3; दायस् (in पुनरादायस्) IX,
 20, 6; XVIII, 4, 3. 4; 5, 3.
 4; caus. दाप्य I, 6, 16; V,
 11, 5.
 + प्रत्या दत्ते VII, 25, 14; दाय
 VII, 25, 6. 13.
 + प्र दाय IV, 15, 4; VII, 7, 3.
 प्रत्त in प्रत्तदोष III, 20, 13
 and अप्रत्तदोष III, 20, 12.

- दाक्षायणयज्ञ III, 8, 3. 6; XIV, 5, 3.
 दाक्षायणयाज्ञिक III, 9, 4.
 दाक्षिण XIII, 14, 6.
 दातु III, 2, 2; XVI, 10, 4. 7.
 दान II, 3, 25. (Cf. उच्छिष्टदान IV,
 21, 16).
 दाय XV, 25 (p. 194, 18); 27 (p.
 195, 17).
 दार्शपौर्णमासिक V, 18, 7.
 दार्षद्वय XIII, 29, 31.
 दाशतयो XII, 2, 16. 22.
 दाशरात्रिक X, 2, 1.
 दाह in गृहदाह III, 4, 13.
 1. दिश् दिष्ट XVIII, 23, 5.
 + अनु दिशति IV, 19, 7.
 + आ दिशति VIII, 1, 6; दिश्य
 IV, 14, 2; दिष्ट V, 11, 8. (Cf.
 अनादिष्ट I, 1, 17; अनादिष्ट-
 याज्यापुरोनुवाक्य I, 17, 9;
 आदिष्टदक्षिण I, 12, 11).
 + निस् in अर्निदिष्ट VIII, 15, 14.
 + उद् दिशति II, 9, 14.
 + उप दिशति XVI, 2, 2. 5. 8.
 11. 14. 17. 20. 23. 26. 29;
 दिष्ट I, 17, 7. (Cf. अनुपदिष्ट)
 + प्रदिश्येन XIV, 1, 2; दिष्ट XII,
 7, 3. (Cf. आदिप्रदिष्ट VI, 1,
 25).
 2. दिश् IV, 11, 3; 14, 6; 17, 3;
 VI, 2, 3; XIV, 83, 2; 84, 6;
 XVI, 9, 18; 18, 13; 28, 2;
 दिशामवेष्टोः IX, 28, 16; दिशां
 स्तोमाः XIV, 83, 1; 84, 6; दिशां
 वलुप्तयः XII, 20, 1.
 दिष्टशस्त्र XVII, 8, 3.
 दीक्ष दीक्षते XV, 12, 12; दीक्षन्ते
 X, 1, 1; दीक्षते XIII, 6, 4; XV,
 12, 3; दीक्षेरन् XIII, 19, 3. 5;

- दीक्षयित्वा XIII, 11, 1. (Cf. दीक्षित)
 दीक्षणानुपूर्व्येण XIII, 14, 3.
 दीक्षणीया V, 3, 1; IX, 24, 1; XIV, 40, 16.
 दीक्षणीयाप्रभृति VIII, 12, 9.
 दीक्षा V, 2, 4; 4, 7; X, 1, 2; XIII, 19, 1. 5; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 29, 1; XIV, 6, 7; 16, 2. 4; 39, 5; XV, 1, 13; 12, 13; XVI, 20, 9.
 दीक्षित XIII, 11, 1; 13, 1; 14, 1; XVI, 20, 7; XVII, 4, 7. (Cf. अदीक्षित । असंबत्सरदीक्षित)
 दीक्षितवसन XVIII, 24, 4.
 दीक्षितव्रत III, 8, 10.
 दीप् + आ दीप्य II, 8, 9.
 + संप्रदीप्त IV, 15, 1.
 दीर्घ I, 2, 18; X, 5, 12.
 दीर्घायुः XIV, 12, 2. 11.
 दुन्दुभि XV, 3, 14; XVII, 4, 1; 14, 10; 17, 5. (Cf. भूमिदुन्दुभि)
 दुराश XIV, 32, 1.
 दुष्ट III, 20, 5. 12. 15; XIII, 3, 2; 12, 9.
 दुह् दुह्यमान V, 10, 8; दुग्ध III, 12, 16; दोहयेत् II, 8, 3.
 दुहितृ XV, 17.
 दूत XIV, 40, 1.
 दूरोहण XI, 14, 13; XII, 11, 12; XV, 3, 10.
 दूर्वा IV, 15, 5.
 दू + आद्रियेत XIII, 1, 5.
 दृढपर्युष्ट XVII, 10, 9.
 हति XIV, 40, 11.
 हतिवातवतोरयन XIII, 23, 1.
 दृश् ददर्श XV, 23 (p. 193, 10); अद्राक्षुः XV, 24 (p. 194, 2); दृश्येत I, 3, 6; fut. द्रष्टा I, 3, 6; दृश्यमान II, 7, 2; VI, 7, 4; X, 21, 11. (Cf. अदृश्यमान IV, 15, 9).
 दृषद्वती XIII, 29, 14. 29.
 दृह् दृढ XVII, 2, 2.
 दृ दीर्ण XIII, 12, 1. 3.
 + परि दद्रे XIV, 27, 1.
 देव XIV, 14, 1; 23, 1; 27, 1; 29, 1; 32, 1; 38, 1; 50, 1; XV, 5, 1. 5. 13; 17; 22; 24; XVI, 1, 12; 2, 29; 10, 5. 6. देवी IX, 28, 4. (Cf. देवानां पत्न्यः । देवा-सुराः)
 देवकर्मन् I, 1, 6. 13.
 देवगण XIV, 72, 4.
 देवता I, 4, 22; 16, 7. 8. 9. 10. 15 (देवतातः); 17, 5. 7; III, 16, 11; 20, 12. 15; IV, 20, 5. 6; XIV, 57, 20; XV, 14, 6; 21; XVI, 3, 16. 17; 12, 16; 7, 4; 19, 17. (Cf. एककपालदेवता । एवंदेवत । चातुर्मास्यदेवता । तद्देवत । द्विदेवत । नानादेवत । पर्वदेवता । पशुदेवता । बहुदेवत । यथादेवतम् । यद्देवत । समानदेवत । सवनदेवता)
 देवतादेशन I, 2, 19.
 देवतानामधेय I, 1, 37; VI, 1, 15.
 देवतानुपूर्व्यम् III, 7, 7.
 देवताविकार I, 16, 8.
 देवतय (Cf. तद्देवतय । द्विदेवतय । पितृदेवतय । वाग्देवतय । सावित्र-वाग्देवतयौ)
 देवयजन V, 2, 1; XV, 14, 1.
 देवयान XV, 17 (p. 188, 22).
 देवरात XV, 24; 27.
 देवसू IX, 26, 1.
 देवानां पत्न्यः I, 15, 2; VIII, 7, 13;

XIV, 57, 9.
 देवासुराः XIV, 23, 1; 32, 1; 38, 1.
 देविकाहविस् IX, 28, 1.
 देश IV, 14, 6; XIII, 11, 2; XVII, 13, 9. (Cf. सार्जालीयदेश । श्रोणिदेश)
 देशकालसंनिकर्ष XIII, 24, 14.
 देशपृथक्त्व IV, 6, 7.
 दैव XV, 25 (p. 194, 18); 27 (p. 195, 21 ff.).
 दैवत I, 17, 3. 5; XIII, 1, 3. (Cf. अप्रतदैवत)
 दोष III, 19, 3. 7. 8; 21, 2. 6.
 द्यावापृथिवीय III, 12, 3; 13, 11; VI, 11, 7; VIII, 3, 11; XI, 8, 6; 14, 31; XIV, 6, 3; 56, 9; XVI, 20, 2; XVIII, 22, 5. (Cf. वैश्वदेवद्यावापृथिवीयौ । सावित्रद्यावापृथिवीयौ)
 द्युतान XIII, 12, 3.
 द्यो दिवे IX, 28, 5.
 द्रव्य III, 20, 9; IV, 1, 3; IX, 1, 3.
 द्रष्टृ see दृश्
 द्र + अनु द्रवेत् VII, 6, 8.
 + उप see उपद्रुत XII, 13, 5.
 द्रोणकलश XV, 23 (p. 193, 11).
 द्व I, 3, 3; 4, 13; II, 3, 9; III, 16, 8; IV, 2, 5; 15, 2. 8; 16, 6. 7; V, 9, 15; VI, 3, 10; 6, 2; VII, 10, 7; 15, 4. 5. 13; 26, 3. 8. 9. 11; 27, 15. 27; VIII, 6, 9. 10; IX, 5, 8; 6, 11; 11, 13; 20, 9; X, 3, 5; 4, 5; 5, 4; 6, 3. 6; 8, 3; 11, 8; 12, 15; 13, 2; XI, 11, 15. 17. 19; XII, 2, 10. 19; XIII, 10, 5; 16, 3. 5; XV, 3, 6; XVI, 8, 10; 20, 2; 22, 12; 24, 14; XVII, 1, 9; XVIII, 8,

4. 11. 13; 10, 12; 12, 6; 14, 5; 18, 7. 12.
 द्वात्रिंशत् X, 12, 7.
 द्वादश VII, 17, 17 (द्वादशं शतम्); द्वादशी VI, 7, 1.
 द्वादशकपाल XIV, 13, 5.
 द्वादशकृत्वस् X, 5, 12; XVII, 14, 3.
 द्वादशन् II, 3, 19; IV, 16, 6; VI, 4, 7; X, 1, 2. 3. 4; XIII, 19, 2. 5; XIV, 16, 2; 61, 4; 76, 2; XV, 1, 7; 12, 13; XVI, 1, 4; 12, 3; 14, 20; XVII, 8, 2.
 द्वादशरात्र II, 3, 23.
 द्वादशविध XVI, 1, 3.
 द्वादशाक्षर VII, 27, 17.
 द्वादशायोग III, 18, 10.
 द्वादशाह II, 2, 2; IX, 1, 1; X, 1, 1; 21, 18; XI, 1.1. 3; XIII, 14, 10; 20, 14; XVI, 30, 11. (Cf. अद्वादशाहम्)
 द्वादशाहप्रभृति XIII, 14, 9.
 द्वादशिन् XIII, 23, 8.
 द्वापर XV, 19 (p. 190, 17).
 द्वार् V, 9, 4; 14, 5. 21. 22. 24; 15, 10; VI, 3, 8; 13, 2, 5. 6; VII, 7, 3; 14, 10; 15, 2; VIII, 5, 2; X, 13, 26; 21, 10; XVII, 7, 11; 11, 4.
 द्वारबाहू XVII, 4, 2. 3.
 द्वारी VI, 12, 13; द्वार्य (=द्वार्याः) XVII, 4, 2. 3.
 द्वाविंश (fem.) XVIII, 14, 4.
 द्वाविंशति X, 13, 4; XV, 22 (p. 192, 20).
 द्विगुण XVII, 2, 9.
 द्विगोत्र I, 4, 16.
 द्वितीय I, 3, 15; 7, 2. 3; II, 2, 7; 3, 4. 12; 5, 18. 28; IV, 12, 3;

- 18, 2; V, 11, 10; VII, 15, 5.
 9; 16, 3; 17, 6; 25, 6. 13. 15;
 26, 5; VIII, 7, 2; IX, 5, 6.
 11; 6, 3. 8; X, 3, 1; 5, 12. 15.
 21; XI, 2, 7; 4, 6; 5, 1. 8; 7, 8;
 9, 6. 13; 11, 2. 9. 11. 12. 16;
 12, 2. 4. 14; 14, 31; XII, 3, 6;
 5, 5; 6, 4; 7, 3; 10, 4; 11, 7;
 12, 2; 13, 5; 27, 6; XIII, 1,
 7; 15, 5; XIV, 8, 4; XV, 13,
 9; 19 (p. 190, 9); XVI, 2, 4;
 3, 9; 4, 8; 5, 2; 8, 26; 12, 4.
 9; 13, 17. 18; 18, 4; 20, 16;
 21, 4. 8. 11. 18. 20. 26. 31;
 22, 3. 17; 23, 5. 10, 18; 24, 3;
 XVII, 15, 6; XVIII, 1, 16; 4,
 7; 5, 7; 16, 2; 20, 1. 2. 3. 4.
 (Cf. वैष्णवद्वितीय। प्रथमद्वितीयौ)
 द्वितीयचतुर्थयोः X, 5, 14; XII,
 26, 2.
 द्वितीयदशमयोः XII, 24, 4.
 द्वितीयप्रभृति X, 1, 11; XII, 27, 2.
 द्वितीयसप्तमयोः X, 5, 10.
 द्वितीयाचतुर्थ्यौ X, 11, 5.
 द्विदेवतबहुदेवतेषु I, 17, 19. (Cf.
 एकदेवतद्विदेवतयोः VI, 1, 12).
 द्विदेवत्य VI, 1, 15; VII, 2, 1. 11;
 3, 1; 4, 4. 17; 8, 12; XV, 51,
 14.
 द्विदेवत्यर्तुयाजाः VII, 3, 4; 17, 12.
 द्विदेवत्यशेष VII, 4, 15.
 द्विपदा VII, 26, 4; 27, 15; IX, 6,
 1; 20, 26; X, 7, 7; 13, 13;
 XII, 3, 23; 4, 24; 5, 23; 11,
 1; XVI, 21, 24; XVIII, 1, 22;
 8, 9; 14, 6; 15, 1. 7.
 द्विप्रभृति I, 17, 2.
 द्विरात्र XIII, 5, 19. 20; XIV, 7, 1;
 XV, 16, 4; XVI, 20, 2. 19.
 द्विरात्रप्रभृति X, 1, 20; XI, 1, 3;
 XII, 2, 1.
 द्विविध XVI, 20, 1. 2. 19.
 द्विव्यायाम in परोद्विव्यायाम XVII,
 2, 4.
 द्विष् द्विषन्त् XIV, 22, 23; 23, 1;
 39, 8. 10; 42, 6; XVII, 3, 17.
 + वि द्विषाण XIII, 5, 1.
 द्विष्कृत X, 11, 14; XII, 3, 3.
 द्विस् II, 9, 6. 10. 14; 17, 2. 4; IV,
 11, 5; 16, 6; 21, 13; VII, 4,
 16; 8, 11; 25, 13; VIII, 3, 18;
 X, 5, 10,
 द्विहविस् II, 3, 3.
 द्वेष्ट्य III, 20, 3; XIV, 32, 1.
 द्वैपद II, 12, 2; III, 17, 5; IX, 6,
 2. 6. 7.
 द्वैप-धन्वधि XIV, 33, 20.
 द्वैपराक XVI, 22, 11.
 द्व्यङ्गुल II, 8, 23.
 द्व्यहार्थे XIII, 15, 4.
- घ
- घन XIV, 46, 1.
 घनजित् XIV, 46, 1. (Cf. सर्वजिद्-
 धनजितोः)
 घनुस् III, 2, 7; XV, 18 (p. 190,
 3); XVII, 5, 2; 15, 3.
 घन्वधि in द्वैपधन्वधि XIV, 33, 20.
 घन्वन् in अधिज्यघन्वन् XIV, 22, 20.
 घर्म I, 1, 24; III, 20, 10; IV, 5,
 13; VII, 25, 17; XIII, 20, 11;
 XVI, 2, 28.
 घर्मन् in पशुधर्मन् IX, 27, 6.
 घर्मपति IX, 26, 2.
 धा दधाति XV, 1, 37; XVI, 8, 5.
 16; XVII, 9, 5; XVIII, 9, 5;

- 22, 8; धत्ते XIV, 28, 9; XV, 6, 7; दधीत II, 1, 7; अदधत् XIV, 28, 8; XV, 6, 6; धीयते XI, 2, 5.
- + अन्तर् हित in जीवान्तर्हिताय IV, 4, 8.
- + अपि धाय IV, 15, 8; X, 21, 10.
- + अभि धीयमान V, 10, 3.
- + अव धाय IV, 5, 5; 15, 8; 18, 5; 19, 7; VIII, 9, 2; 10, 4; XVII, 10, 4.
- + प्रत्यव धाय IV, 9, 3.
- + आ दधते VIII, 8, 11; 11, 15; XVIII, 24, 14; दधीत (पुनरा) XIV, 15, 23; धीयमान V, 13, 6; धाय IV, 8, 3; 12, 10; 14, 15; V, 6, 1; XIII, 29, 29; (हित cf. अनाहित II, 16, 3).
- + अन्वा दधाति IV, 2, 1.
- + अभ्या दधाति II, 8, 22; 12, 8; XIII, 29, 2; XVII, 10, 6.
- + व्या दधते VIII, 8, 6.
- + उपसमा धाय XIV, 13, 4.
- + उप धाय XVII, 10, 4.
- + नि दधाति II, 9, 13; 10, 7; VII, 3, 2, 3; दधति V, 14, 13; XVII, 6, 6; XVIII, 24, 5; धीयते XV, 17 (p. 188, 19); धाय I, 6, 8; 14, 20; II, 9, 16; IV, 3, 3; 4, 2, 5; 7, 6; 14, 10; 15, 5; 16, 3; 19, 7; V, 8, 5; VII, 3, 1; XIII, 11, 2; 29, 2; XVII, 10, 4; 12, 4.
- + उपनि दधाति XVII, 7, 11; दधति XIII, 11, 9; XVII, 7, 12; धाय XVII, 15, 13; 17, 9.
- + प्रतिनि दध्यात् III, 20, 9; 21, 12; XIII, 3, 2.
- + परि दधाति XI, 2, 13; दधति IX, 20, 27; XII, 2, 27; 6, 18; XVIII, 20, 7; दध्यात् VI, 9, 9; धाय V, 6, 7; 9, 26; 10, 33; 13, 10; 14, 20; 15, 4, 5; 17, 10; VI, 6, 15; 7, 10; VII, 9, 6; 10, 15; 11, 4; 12, 4; 13, 4; 15, 17; 29, 25; VIII, 6, 17; IX, 3, 4; 6, 18; 8, 3; 14, 3; 17, 3; X, 13, 22; XIII, 7, 6; XV, 3, 11; XVIII, 20, 8.
- + पुरस् धास्यमान XIV, 29, 2.
- + वि धीयमान I, 1, 4; हित in प्रत्यक्षविहित III, 19, 8.
- + अनुवि दधीत XIII, 1, 3, 6.
- + सम् धाय I, 1, 23; 4, 14; V, 11, 3, 4; IX, 5, 5, 6, 7, 10, 11, 13; 6, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12; 20, 32; X, 7, 2; XVIII, 1, 16, 17, 18.
- + उपसम् धाय I, 4, 7; XVIII, 1, 15; 20, 1, 2, 3, 4.
- धात् IX, 28, 2.
- धाना VIII, 8, 6, 11.
- धास्वन् XIV, 22, 12.
- धास्या VII, 20, 5; 21, 8; X, 13, 11; XI, 12, 2; XIV, 54, 2; XVIII, 4, 5; 5, 5.
- धारा VII, 15, 14. (Cf. उदधारा II, 6, 12).
- धाद् + उप धावानि XV, 21 (p. 192, 11); धाव XV, 18 (p. 189, 4); 22 (p. 192, 14 ff.); अधावन् XIV, 7, 1; 23, 1; 32, 1; 38, 1.
- + सम् in अतंधावमान IV, 15, 3.
- धिष्ण्य V, 14, 4; 15, 10; VI, 2, 1; 12, 1, 13, 15; 13, 3, 4, 7.

- 8; VII, 7, 3, 5; VIII, 8, 9;
10, 1; 12, 10; X, 1, 13; 13,
26; 21, 6; XVII, 7, 11; 10, 4;
11, 2, 4. (Cf. अधिष्ण्य । दक्षिण-
धिष्ण्य । यथाधिष्ण्यम्)
धिष्ण्यवन्त् VI, 13, 8.
धी XVII, 5, 4.
धू धृन्वन्त् XIII, 14, 6.
धृ धारयन्त् I, 10, 4, 7; XVI, 18,
10; XVII, 15, 12; धार्यमाण III,
13, 17; धृत cf. नित्यधृत.
धृत् in नित्यधृत् II, 6, 4.
धृति XV, 16, 8, 11.
धेनु II, 4, 10.
धेनुका XIII, 29, 21.
ध्ये ध्यायन्ते X, 21, 14; ध्यायात् IV,
8, 4; V, 9, 19; 14, 12; ध्यायन्त्
III, 8, 15; IV, 3, 6; XIII, 12,
10.
+ अभि ध्याय XVI, 29, 7.
ध्रुवा IV, 11, 1; 14, 20.
ध्रौव V, 8, 2.
ध्रौव्य II, 16, 1.
ध्वंसि XIV, 82, 2.
ध्वंसिस्तोमाः XIV, 82, 1.
- न
न I, 1, 8, 9, 44; 2, 20, etc.; नो
XV, 20 (p. 191, 18); XVI, 29,
7; न कश्चन XVI, 3, 37; न हि III,
19, 7.
नक्तम् V, 20, 8.
नक्षत्र II, 1, 8; 5, 5; 7, 2; IV, 17,
3; V, 2, 4; X, 21, 11; XIV,
78, 2.
नक्षत्रस्तोम XIV, 78, 2.
नख XVIII, 24, 20. (Cf. रोमनखानि
IV, 14, 4).
नद XVIII, 1, 12, 14, 15, 21.
नदी XVI, 18, 18.
नभ्य in शवनभ्य XIV, 22, 18.
नभ्यस्थ V, 13, 8.
नम् नमन्त् in अनमत् IV, 15, 3; नत्
in स्वयंनत् XVII, 3, 11.
+ अभिसम् नमेत् I, 17, 20.
नम्रा I, 17, 18.
नव II, 3, 26; III, 12, 14, 16; XV,
17 (p. 188, 17); XVII, 4, 8;
6, 5.
नवन् III, 13, 18, 25; V, 9, 20; VI,
7, 2; 9, 3, 6; VII, 11, 4; 13, 4;
IX, 20, 12, 21; X, 6, 20; 9,
17; 13, 12; XI, 12, 5; 14, 10,
24; XIII, 28, 6; XIV, 56, 2;
73, 2; XV, 5, 7, 8; XVI, 29,
3; XVIII, 8, 2; 12, 5; 13, 7;
18, 2.
नवम V, 17, 9; X, 11, 1; XVI, 2,
25; 11, 25; 28, 3; 29, 17; नवमी
IX, 8, 3; XVI, 28, 2. (Cf.
अष्टमनवमौ)
नवरात्र IV, 15, 6; XIII, 17, 3; 18,
2; 19, 10; 21, 5; XVI, 28, 1, 5;
XVIII, 24, 5.
नवर्च X, 6, 2; XV, 8, 13; XVIII,
1, 5; 2, 3.
नवविध XVI, 28, 1, 2, 5.
नवाक्षर XVI, 28, 2.
नवाह XIII, 17, 2.
नश् नष्ट III, 19, 17; XIII, 2, 7;
3, 2.
नह् + उप XIII, 11, 1; 24, 2;
29, 2;
+ सम् नह् XVII, 15, 3.
नाकसद् XIV, 73, 2.
नाना XV, 19 (p. 190, 7); XVI,

7, 8, 10; XVII, 3, 8.
 नानादेवत XVI, 7, 8.
 नानाप्रणव III, 16, 9; VII, 2, 13.
 नानायूप VI, 9, 5.
 नानावषट्कार VII, 2, 14.
 नानावीर्य XVI, 23, 6, 14.
 नाभानेदिष्ट (1.) मानव XVI, 11, 29.
 (2.) XVI, 11, 28. (3.) XII, 8,
 2; 9, 6.
 नाभि IV, 7, 14; VI, 1, 6; XVI,
 3, 31.
 नामग्रहण VI, 1, 24.
 नामधेय VI, 1, 15; VII, 4, 13; IX,
 1, 3. (Cf. देवतानामधेय)
 नामधेयाग्रहण X, 1, 17.
 नामन् I, 14, 17; II, 12, 10; III,
 17, 8; IV, 4, 2; V, 3, 8; XV,
 18 (p. 189, 7); 24 (p. 193, 18).
 (Cf. ज्ञानिनामन् । पुत्रनामन्)
 नारद XV, 17 (p. 188, 2, 4). (Cf.
 पर्वतनारदौ)
 नारायण (पुरुष) XVI, 13, 1.
 नाराशंस VII, 5, 21, 22; VIII, 2,
 13; XIII, 12, 7, 8; XVI,
 10, 13; 11, 31, 32; 14, 10, 11;
 नाराशंसी V, 16, 7.
 नाराशंसवत् VII, 4, 15.
 नार्सेध IX, 4, 1.
 नाश in हृदयनाश XIII, 3, 3.
 नासिके IV, 7, 11; 14, 22.
 निखर्वाद XV, 11, 4.
 निगद III, 15, 11; VI, 7, 10; VII,
 6, 2; VIII, 11, 7. (Cf. अन्निगद ।
 आयन्निगद । शिवष्टकृन्निगद)
 निगम III, 7, 7; V, 18, 7; 19, 5;
 IX, 27, 3. (Cf. पशुनिगम)
 निगमस्थान I, 1, 37; 16, 9, 10;
 III, 16, 12; VI, 9, 14.

निगमस्थानवर्जम् XIV, 10, 6.
 निवृत् VII, 27, 27.
 निज् + अब नेजित in यथाबनेजितम्
 IV, 4, 5; नेज्य IV, 4, 15.
 नितराम् VII, 20, 10; XV, 22 (p.
 193, 7).
 नित्य III, 8, 5; V, 3, 6; VII, 10,
 8; IX, 20, 11; X, 1, 14; 7, 2;
 XII, 2, 3; 10, 2; 23, 3; XIII,
 10, 6; 14, 9; XIV, 57, 6; XVI,
 20, 12; XVII, 9, 4; XVIII,
 22, 3.
 नित्यधृत् II, 6, 4; °धृत् 17, 6.
 निधन VIII, 10, 3; X, 21, 12.
 (Cf. वषट्कारनिधन । सर्वनिधन ।
 सर्वबाङ्निधन)
 निधनोपाय V, 12, 4.
 निमित्त in यजमाननिमित्त IV, 6, 3.
 निमेष XIV, 81, 2.
 निमेषस्तोम XIV, 81, 1.
 नियतातिपत्ति III, 4, 2.
 नियम I, 16, 18.
 नियुत XV, 11, 4.
 नियोक्तृ XV, 21.
 निरसन in तृणनिरसन IV, 6, 5.
 निरुक्त XIII, 16, 5. (Cf. अनिरुक्त)
 निरुल्लहपशुबन्ध VI, 1, 18.
 निर्दश XV, 18 (p. 189, 9, 10, 11).
 निर्वचन VI, 1, 23. (Cf. अनिर्वचन)
 निर्विच्छेदम् X, 6, 13; XII, 17, 3;
 21, 3.
 निविद् VII, 19, 15, 23; 21, 8;
 VIII, 3, 16; 7, 1, 5, 7; IX, 6,
 16; XI, 2, 5; 14, 10, 26; XVI,
 8, 5, 16; XVII, 9, 5; XVIII,
 9, 5, 7; 21, 3; 22, 8.
 निविद्भान XI, 3, 3; XII, 9, 3;
 XIV, 16, 9; 21, 2; 22, 5; 23,

3; 24, 4; 25, 5; 27, 12; 29, 7;
31, 5; 33, 22; 34, 4; 35, 2;
36, 2; 37, 2; 39, 9; 45, 1; 49,
2; 50, 2; 53, 7; 57, 16; 58, 2;
59, 2; 60, 2; 71, 3; 84, 5; XV,
10, 6; XVI, 20, 15; 21, 31;
23, 18.

निविद्धानीय XII, 8, 6. 9; XVIII,
9, 4.

निविद्वर VII, 21, 9.

निव्याध in सनिव्याध XVI, 18, 14.

निषङ्गिन् XVI, 1, 16.

निषद् XV, 19 (p. 191, 11).

निषद्वर XV, 19 (p. 190, 8).

निष्क XV, 3, 14; XVI, 1, 6.

निष्काष III, 14, 19; 15, 14.

निष्केवल्य VII, 20, 1; VIII, 7, 2;

14, 4; X, 2, 5; 3, 9; 4, 11; 5,

20; 6, 16; 8, 9; 9, 13; 10, 6;

11, 7; 13, 16; XI, 2, 6; 4, 9;

5, 2; 6, 4; 7, 7; 8, 5; 9, 5; 10,

8; 14, 29; XIII, 5, 16; XIV,

3, 7; 21, 3; 54, 1; XV, 2, 18;

8, 1; XVI, 8, 11; 21, 23; 23,

17; XVII, 10, 1.

निष्केवल्यप्रभृति XV, 4, 9.

निष्केवल्यमस्तवतीये VII, 5, 21; X,

11, 11; 8, 16; XV, 2, 15; 13,

6; XVI, 18, 5.

निःषिद्धपाप्मन् XVI, 18, 21.

निहव in इन्द्रनिहव VII, 19, 10;

XII, 6, 12.

नी नयन्ति IV, 17, 10; XIII, 11,

10; नयेत् XIII, 24, 14; नीयमान

V, 10, 6.

+ अति in अनतिनयन्त्

+ अव नयति VII, 4, 15; नयेत्

XIII, 12, 8. 9; नीयमान VI,

7, 6; XIV, 51, 10.

+ अभ्यव निताय XV, 23 (p.
193, 13).

+ ससव निताय XV, 23 (p. 193,
12).

+ आ नीत XIII, 2, 1; नीय IV,
15, 23.

+ प्रत्या नयति II, 7, 11; नीय II,
8, 10.

+ उद् नयति II, 7, 12; 8, 16;
नीयमान V, 10, 6; VII, 4, 1;

7, 1; XIV, 52, 1; 53, 1;

56, 2; नीत II, 8, 19; नीय

II, 7, 7.

+ अभ्युद् नीत XIII, 12, 7. (Cf.
पुनरुद्नीत)

+ उप नीयते XV, 15, 14.

+ नि नीय IV, 5, 3; VIII, 9, 5.

+ अवनि नीय XVII, 17, 9.

+ उपनि नीय III, 20, 4.

+ संनि नीय IV, 16, 6; 18, 10;
19, 3.

+ प्र नयन्ति III, 14, 8; V, 14,
1; नीयमान IV, 6, 13; V,

14, 7; VIII, 15, 10; IX,

24, 9; नीयते III, 15, 21;

प्रणीतासु IV, 7, 18; नीय II,

7, 8; III, 19, 12; IV, 17, 4;

XVIII, 24, 27. (Cf. प्रणीता)

+ वि निनीयमाण XVII, 17, 3.

+ सम् नयति XV, 17 (p. 188, 6);
नयन्त् I, 3, 16.

नीचा see न्यञ्च्

नीतदक्षिण V, 1, 10.

1. नु XIV, 2, 22; 9, 1; 27, 1; 28,
1; XV, 17 (p. 188, 12); 18 (p.

189, 9 etc.); 20 (p. 191, 18);

22 (p. 192, 19 etc.); XVII,

- 11, 3.
 2. नु प्रनौति VII, 10, 7; 25, 6. 13; 26, 3. 8. 9. 11; IX, 5, 6. 8. 11. 13; 6, 3. 5. 8. 10. 11. 13; X, 6, 3; 13, 2; XVIII, 1, 16. 18; 20, 1, 3. 5; नुयात् VI, 3, 10; XVIII, 14, 5; नवनीय VII, 26, 10; नुत्य VII, 25, 6. 13; X, 8, 11; 13, 8; XVIII, 9, 7. (Cf. अप्रणुवन्त्)
 नुद + बि नुदन्ति XIV, 38, 3; नुत्य XIV, 38, 1.
 नृ XIV, 43, 1.
 नृजित् XIV, 43, 1.
 नृजित्प्रभृति XV, 10, 6.
 नेद् XIV, 2, 16; 13, 3.
 नेदिष्ठ XV, 22 (p. 192, 13).
 नेष्ट VI, 12, 19; VII, 4, 9 (Comm. अध्वर्युपुरुष); 17, 9; VIII, 2, 9; 5, 3; X, 7, 7. 12; XIII, 14, 1; 24, 9.
 नैगुस्थ or निगुस्थ (?) XVI, 29, 6.
 नैतंधव XIII, 29, 28.
 नैर्ऋती XVI, 13, 5.
 नैवार XV, 2, 12.
 नौधस VII, 23, 1. 3. 6; XV, 7, 4. (Cf. श्यैतनौधसे)
 न्यङ्ग in वरुणन्यङ्ग XV, 13, 3 and विष्णुन्यङ्ग XII, 6, 14; 7, 1. 7; 8, 2.
 न्यञ्ज् नीचा IV, 3, 6; 9, 5.
 न्यबुद्द XV, 11, 4.
 न्यस्तात्विज्य° V, 1, 10.
 न्याय III, 16, 22; VI, 11, 14; XIII, 15, 11; XV, 24 (p. 194, 9). (Cf. अर्धर्चन्याय । आसीत्-न्याय । उच्चैर्न्याय । दक्षिणान्याय । प्राङ्न्याय । संख्यान्याय)

न्यायकलस XIII, 18, 4.

न्यायता in संस्वारन्यायता I, 1, 30.

न्यूङ्ग VII, 5, 19; XII, 24, 3. 5; 26, 11. (Cf. वैराजन्यूङ्ग)

न्वै XVI, 22, 1; 23, 7; 26, 6; न्वा उ XVII, 9, 7; XVIII, 22, 10.

प

पक्क XV, 19 (p. 191, 5).

पक्ष XVII, 13, 2. 3. (Cf. अपक्षीय-माणपक्ष । अपरपक्ष । आपूर्यमाण-पक्ष । शुद्धपक्ष)

पक्षशेष XV, 12, 7.

पक्षस् XIII, 29, 11.

पङ्क्ति VI, 3, 10; VII, 26, 3; 27, 12. 30; IX, 5, 8; X, 6, 12; XII, 7, 6; XIV, 4, 3; XVI, 24, 2; XVIII, 14, 4. (Cf. अक्षर-पङ्क्ति । पदपङ्क्ति)

पङ्क्तिशंसम् X, 6, 4; XI, 15, 12; XII, 13, 1; XVIII, 6, 4; 14, 4; 17, 5.

पच्छस् VII, 9, 2. 4; 19, 23; 26, 4; VIII, 3, 18; X, 6, 13; XI, 14, 14; XII, 11, 6; XVII, 8, 12; 9, 6; XVIII, 1, 2; 4, 2. 5. 7. 9; 5, 2. 7. 10; 6, 6; 9, 5. 6. 8; 14, 3. 6; 15, 7; 16, 3; 17, 4; 22, 7.

पञ्चकपाल II, 5, 8; VIII, 13, 5.

पञ्चकृत्वस् II, 8, 17; XVI, 18, 1.

पञ्चजनीया X, 2, 8; XIV, 56, 14; XVIII, 22, 9.

पञ्चदश IX, 21, 3; 27, 1; X, 12, 6 (पञ्चदशं सहस्रम्); 14 (पञ्चदशे शते); XIV, 12, 7; 25, 2; 29, 5; 33, 3; XVI, 23, 5. 9. 10; 24, 3. 6; XVII, 7, 6. (Cf. त्रिवृत्पञ्चदशौ)

- पञ्चदशत्रिवृता (nom. du.) XIII, 21, 3.
- पञ्चदशन् II, 5, 9; III, 7, 2; 8, 3; X, 9, 17; 12, 11. 12; XI, 14, 25; XV, 22; XVIII, 7, 3; 10, 3.
- पञ्चदशप्रभृति XVI, 21, 4.
- पञ्चदशर्च XVIII, 13, 5.
- पञ्चदशसामिधेनोक् V, 3, 3; 5, 3.
- पञ्चदशस्तोम X, 3, 1; XIV, 23, 2.
- पञ्चदशाक्षर X, 8, 11.
- पञ्चन् I, 6, 16; III, 18, 20; V, 9, 11; VI, 4, 3. 5; 6, 6. 10; VII, 15, 9; 27, 12. 25; VIII, 8, 11; 11, 8; IX, 21, 3. 5. 6; 23, 4. 13; X, 6, 13; 9, 16; XII, 11, 17; 20, 1; XIII, 6, 7; 10, 4; 15, 8; 17, 1; 19, 9; 24, 5; 28, 8; XIV, 4, 2; 62, 3; XV, 3, 8; 9, 5; XVI, 22, 16; 24, 15; XVIII, 7, 11. 13; 8, 10. 14; 15, 2; 18, 5.
- पञ्चपद VI, 6, 6; VII, 26, 6; XIV, 4, 3; XVI, 24, 2; XVIII, 14, 5.
- पञ्चपशु XVI, 9, 25.
- पञ्चबिल XV, 14, 12.
- पञ्चम I, 10, 5; VII, 14, 7; IX, 24, 5; X, 6, 1; XI, 4, 7. 11; 5, 4; 8, 1; 9, 14; XII, 3, 11; 4, 14; 5, 13; 10, 12; 12, 5. 13; 26, 8; XV, 19 (p. 191, 2); XVI, 2, 13; 11, 13; 14, 17; 15, 4; 18, 7; 24, 14. 16. 20; पञ्चमो VI, 6, 8; XII, 19, 6; XIV, 51, 13; XV, 1, 21. (Cf. तृतीयपञ्चमौ।
- पृष्ठपञ्चम। यजमानपञ्चम)।
- पञ्चरात्र XVI, 24, 1. 21.
- पञ्चवर्ष III, 18, 20.
- पञ्चविंश XVI, 12, 10; XVII, 7, 3; XVIII, 1, 11.
- पञ्चविंशति XIII, 28, 7; XVI, 12, 1. 6. 14; XVIII, 1, 10; 9, 2; 10, 2.
- पञ्चविंशत्यरति XVI, 12, 2.
- पञ्चविंशत्यृच XVII, 8, 2.
- पञ्चविंशस्तोम XVI, 12, 8.
- पञ्चविध XVI, 24, 1. 2. 21.
- पञ्चशारदीय XIV, 62, 1.
- पञ्चहविस् II, 4, 6; IX, 24, 4. 6.
- पञ्चहोतृ X, 16, 1.
- पञ्चाक्षर VII, 27, 25; IX, 6, 2, 3. 4. 5; X, 13, 2.
- पञ्चालपदवृत्ति XII, 13, 6.
- पञ्चाशत् XIII, 28, 8; XIV, 9, 6; XV, 26 (p. 195, 3. 4).
- पञ्चाह XIII, 17, 1.
- पञ्चाहार्थे XIII, 15, 8.
- पद् + उद् पाटयति XVII, 1, 2; पाट्य XVII, 1, 8.
- पटल XI, 9, 13; XIII, 21, 2; 22, 3.
- पत् + नि पात्य IV, 14, 12.
- + उपनि पातयन्ति XVI, 3, 33; 13, 7.
- + संनि पतेयुः XIII, 20, 2.
- पतङ्ग XI, 14, 28.
- पति XV, 17 (p. 188, 16).
- पत्तस् (पद्) IV, 14, 34.
- पत्नी I, 15, 10. 13; II, 7, 17; 10, 5; IV, 3, 7; 5, 8; 8, 1; 15, 23; VIII, 11, 16; 12, 9; XVII, 3, 12; 14, 9. (Cf. देवानां पत्न्यः)
- पत्नीयजमानौ IV, 1, 1.
- पत्नीशाल IX, 27, 4; XVII, 6, 4.
- पत्नीसंयाज I, 15, 1. 7; VIII, 9, 10; X, 13, 25.

- पत्नीसंयाजान्त V, 3, 9; 20, 8.
 पत्नीसंयाजान्तता X, 1, 15.
 पथ् + अपि पाथयति XVI, 10, 8.
 पथ in दक्षिणापथ XIII, 14, 6.
 पथिक्त् (अग्नि) III, 3, 2; 4, 2;
 XVI, 10, 4-8; (पूषन्) III, 4, 9;
 XVI, 1, 13.
 पथिन् XV, 14, 4; पथीनाम् XVI,
 1, 14.
 पथ्या (स्वस्ति) V, 5, 1; VIII, 12,
 3; XVI, 10, 11. 15.
 पद् पद्यन्ते। पद्यन्ताम् XV, 18 (p.
 189, 15); पेदिरे XV, 18 (p.
 189, 16); अपत्सत XV, 18 (p.
 189, 16); पादयां चक्रतुः XV, 20
 (p. 191, 18).
 + अभि पद्यमान V, 10, 5.
 + आ पद्यते I, 2, 9; पद्यमान
 XIII, 24, 16.
 + उद् पादयेत् III, 19, 17;
 20, 8.
 + उप पपाद XV, 24 (p. 194,
 10). (Cf. यथोपपादम्).
 + नि पद्यमान XV, 19 (p.
 190, 13).
 + प्र पत्स्यमान VI, 12, 12; पन्न
 in यथाप्रपन्नम् V, 18, 12;
 20, 7; XVII, 12, 14; पद्य
 V, 9, 4; 14, 3. 5; 15, 10;
 VI, 13, 5; VII, 7, 3; 15,
 2; VIII, 5, 2; X, 13, 26;
 XVII, 7, 11; 11, 4; पाद-
 यन्ति V, 6, 4; पाद्यमान V,
 14, 17. 22.
 + अनुप्र पद्य V, 6, 6; 14, 18.
 + प्रति पद्यते V, 15, 9; XV, 2,
 1; XVIII, 7, 2; 8, 1; 10,
 2. 6; 12, 1; पद्येत XV, 2,

- 5; पद्य I, 4, 1.
 + सम् IX, 20, 29; XIII, 29,
 17; XVIII, 21, 1; पन्न
 VII, 27, 29; XVI, 1, 15.
 (Cf. संपाद्यपादभाग VII,
 27, 29).
 + अभिसम् पद्यते XIV, 25, 3.
 पद II, 14, 5; VI, 3, 10; VII, 19,
 24; 26, 6; X, 6, 3. 13; XII,
 24, 5; XVII, 10, 4; XVIII, 1,
 14. 15; 9, 7; 14, 5; 20, 1. 2.
 3. 4. (Cf. अपुनःपद। चतुष्पद।
 त्रिपद। पञ्चपद। पञ्चालपदवृत्ति।
 पुनःपद। षट्पद। सप्तपद).
 पदपङ्क्ति VII, 27, 25.
 पदानुषङ्ग XVII, 14, 3; XVIII,
 19, 10.
 पन्थन् XV, 17 (p. 188, 12). (Cf.
 पथिन्).
 पयस् II, 7, 9; III, 18, 3; V, 10,
 10; XIV, 3, 16.
 पयस्या III, 8, 18; 9, 6; 14, 4;
 VIII, 12, 6. 12; IX, 28, 9;
 XIV, 40, 23.
 पयोभक्ष IV, 13, 1.
 पर (1.) I, 14, 23; III, 20, 14; X,
 6, 4; XII, 2, 2; XIII, 20, 12;
 XVIII, 24, 9. (2.) पर आल्लार
 XVI, 9, 11.
 परम XV, 17 (p. 188, 15).
 परमेष्ठिन् XIV, 74, 1.
 परःपुरुष XVII, 1, 16.
 परःशतर्गाथ (आख्यान) XV, 27 (p.
 195, 22).
 परा XIV, 32, 1. (शु)
 पराक XVI, 22, 7. 9. (Cf. द्वैपराक)
 पराङ्ग X, 13, 26; XIII, 11, 2;
 XIV, 10, 19; 40, 19; XVIII,

1, 20.
 परार्थ XIII, 14, 4.
 परास in शस्यापरास XIII, 29, 29.
 परासुर XIV, 32, 1.
 परिकर्षिन् XVI, 18, 17.
 परिक्री XIV, 42, 6.
 परिग्रह XV, 5, 10.
 परिच्छद in वैयाघ्रपरिच्छद XIV, 33, 20.
 परिधान VI, 6, 20.
 परिधानीया I, 1, 25; VII, 10, 5; 14, 6; 20, 10; 21, 8; VIII, 3, 17; 7, 9; IX, 6, 17; 20, 28; X, 2, 8; XI, 2, 5; XIII, 10, 6; XIV, 57, 15; XV, 8, 18; XVIII, 21, 3; 22, 9.
 परिधि IV, 16, 3; XIV, 22, 14.
 परिधिकर्मन् IV, 16, 1. 11. (Cf. अन्तःपरिधि XIII, 12, 7).
 परिमाद XVII, 12, 4.
 परिमितशस्य VII, 21, 7.
 परिवापमिश्र VIII, 2, 13.
 परिवापी XV, 1, 26.
 परिवृक्ता XVI, 4, 3.
 परिव्ययणीया VI, 9, 4. 6. 7.
 परिव्ययणीयादि VI, 11, 17.
 परिशेष XII, 7, 1; XVIII, 24, 24.
 परिष्टवनीय XVII, 7, 6.
 परिसङ्ख्या IX, 1, 6.
 परिसहस्र XVII, 7, 2.
 परिहरण VIII, 15, 6.
 परीज्या VIII, 4, 4.
 परीणह् XIII, 29, 29.
 परुष in उपोतपरुष XIV, 22, 20.
 परुषक XV, 19 (p. 191, 10).
 परोक्षपृष्ठ X, 8, 21; XII, 7, 4. 8.
 परोद्विद्यायाम XVII, 2, 4.
 पर्यग्निकरण IV, 20, 4.

पर्यग्निकरणान्त XV, 1, 23.
 पर्यग्निकृत IV, 17, 10; IX, 27, 5; XV, 15, 5; 21 (p. 192, 7).
 पर्यङ्ग्य XVI, 3, 28.
 पर्यन्त in आतिथ्यापर्यन्त XV, 13, 2.
 पर्यस्तमयम् I, 3, 5.
 पर्याय XIII, 10, 4. 7. 8. (Cf. रात्रिपर्याय).
 पर्यास XI, 3, 2; XII, 2, 3. 9. 27; 3, 2. 21; 4, 3. 21; 5, 3. 22; 6, 19; 8, 4; 10, 5; 11, 17; 12, 4. 5; 26, 4. 5; XIV, 3, 5. 11.
 पर्युक्षण IV, 19, 6.
 पर्वतनारदौ XV, 17 (p. 188, 1).
 पर्वदेवता XIV, 5, 6.
 पर्वन् I, 10, 1; II, 14, 7; III, 2, 1; 3, 1; 11, 9. 13; IV, 5, 12; XIV, 10, 17. (Cf. अङ्गुष्ठपर्वन्। एक-पर्वन्। चातुर्मास्यपर्वन्। यथापर्व).
 पलायमान XIII, 2, 4; पलायित XIII, 2, 7.
 पलाश (n.) IV, 18, 5; 19, 7. (Cf. सपलाश IV, 17, 5).
 पलाशपलाशानि IV, 18, 5.
 पलाशवृन्त IV, 15, 9.
 पलाशशाखा IV, 14, 7; 17, 5. 9; 20, 5; X, 21, 7.
 पलित XVI, 29, 7.
 पल्पूलित III, 8, 12.
 पवमान (I.) VI, 8, 9; VII, 16, 1; VIII, 1, 9; 15, 7; XI, 11, 4; 14, 1; XIV, 23, 2; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 33, 2. 5; 41, 3; 42, 3; 61, 4. 6; XV, 6, 1; XVI, 22, 6. (2) (अग्नि) II, 2, 3; 5, 14; XIV, 2, 14. 17.
 पवित्र VII, 15, 3; VIII, 9, 2; XV, 12, 3. 5.

पवित्रवन्त् I, 12, 8.

पशु पश्यन्ति XV, 17 (p. 189, 1);

पश्येत् V, 2, 3; XV, 17 (p. 188,

7); पश्य XV, 19 (p. 191, 6);

अपश्यत् XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1;

9, 1; 12, 2; 17, 1; 18, 1; 19,

1; 23, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27,

1; 28, 1; 32, 1; 33, 1; 34, 1; 35,

1; 36, 1; 37, 1; 38, 1; 43, 1;

44, 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48,

1; 49, 1; 58, 1; 59, 1; 61, 1; 63,

1; 64, 1; 65, 1; 66, 1; 67, 1; 68,

1; 74, 1; XV, 9, 2; 11, 1; 12,

1; XVI, 1, 1; 10, 1; अपश्यताम्

XIV, 30, 1; 71, 2; अपश्यन् XIV,

14, 1; 29, 1; 40, 1; 50, 1; 75,

1; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2;

81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2.

पशु II, 3, 26; III, 18, 19; IV, 17,

6; 20, 5; V, 15, 1; 17, 11; 19,

12, 14; VI, 1, 1. 21; 10, 13;

11, 12; IX, 23, 1. 4. 6. 13; 26,

1; 27, 4; 28, 1; XI, 13, 8;

XIII, 2, 1. 7; 20, 8; XIV, 2,

14, 16; 3, 1. 18; 5, 6; 6, 2; 7,

3; 8, 3; 9, 2; 10, 3. 14. 21;

11, 6. 7; 13, 1. 3; 14, 1; 15,

4. 5; 21, 1; 40, 21; 67, 1; XV,

12, 9; 13, 11. 12; 15, 17 (p.

188, 14; 189, 1. 2.); 18 (p.

189, 9. 11. 14. 17); 20 (p. 192,

1); XVI, 3, 15; 12, 14; 23, 2;

30, 2. (Cf. ऋतुपशु । दशपशु ।

पञ्चपशु । विंशतिपशु । सर्वपशु).

पशुकर्मन् VI, 11, 17; VIII, 1, 9;

7, 21.

पशुकाम XIV, 11, 3; 14, 1; 15, 1;

67, 1; XV, 10, 3.

पशुगण VI, 11, 16.

पशुतन्त्र V, 19, 5; IX, 27, 3;

XIII, 20, 10. 11.

पशुदक्षिणन् in चातुर्मास्यपशुदक्षिण

XIV, 10, 23.

पशुदेवता V, 15, 6; VI, 9, 13.

पशुधर्मन् IX, 27, 6.

पशुनिगम IX, 23, 13.

पशुपति IX, 26, 2.

पशुपुरोलाश V, 19, 1; VI, 11, 13;

VII, 16, 9; IX, 23, 6; 26, 1;

28, 1; XIV, 10, 4.

पशुबन्ध I, 16, 1. 20; XIV, 11, 3.

(Cf. इष्टिपशुबन्ध । निरुहपशुबन्ध).

पशुभेद VI, 1, 16.

पशुमन्त् XIV, 10, 1; XV, 27 (p.

195, 12).

पश्चात् I, 4, 2; II, 7, 13; 8, 22;

10, 5; III, 13, 16; IV, 3, 3;

6, 2; 14, 10. 13; 16, 2; V, 8,

4; 14, 6; 15, 10; VI, 13, 4;

VII, 7, 3; VIII, 9, 2; IX, 24,

9; 25, 1; X, 1, 13; 7, 10; 13,

26; XVII, 1, 7; 10, 4; 11, 4;

13, 12; 16, 7.

पश्चार्ध IV, 21, 10; VI, 13, 9.

पश्चिम IV, 18, 8; 19, 4.

पश्चर्थ V, 19, 2.

पटौही XV, 14, 13 (see critical notes).

पा + अनु पाय IV, 21, 15.

पाङ्क्त VI, 4, 12; 6, 13. 19; IX, 5,

4. 5; 6, 2; 20, 19; 27, 1; X,

12, 13; XIV, 4, 4; XVI, 7,

13. 14; 24, 2; XVIII, 6, 4;

17, 5.

पाञ्चदश्य II, 3, 16; III, 11, 6.

पाञ्चमाह्निक XV, 8, 2; XVI, 8, 5. 16.

- पाणि I, 6, 10; 10, 1; II, 9, 13; 17, 1; IV, 14, 15. 18; 21, 8; V, 8, 5; VII, 5, 16; X, 21, 8; XVII, 16, 9. (Cf. अवाचीनपाणि IV, 4, 2).
- पात्नीवत VII, 3, 4. 5.
- पात्र III, 19, 5; V, 8, 4; 9, 4; XVI, 1, 2; 17, 9. (Cf. अग्निहोत्रपात्र । उदपात्र । पूर्णपात्र । महावीरपात्रोद्गासन । यज्ञपात्र).
- पात्री IV, 3, 2. 4; 14, 28.
- पात्रीस्थ V, 8, 2.
- पाद I, 1, 23; IV, 12, 2; 14, 33; VII, 25, 6. 13; 26, 12; VIII, 10, 4; IX, 5, 5. 10. 12. 13; 6, 7, 11. 12; 20, 19; X, 5, 10; XII, 13, 1. 5; 16, 2; 24, 3; XIII, 1, 5. 7; XVII, 2, 7; पादा (n. du.) XVII, 16, 5. (Cf. उदक्पाद । संपादपादभाग).
- पादभाग VII, 27, 29.
- पादाङ्गुलीषु IV, 15, 20.
- पाद्य IV, 21, 3. 25.
- पान XIV, 2, 11; XV, 1, 4. 5. (Cf. सर्वपान).
- पाप XV, 19 (p. 190, 8); 24 (p. 194, 5); पापी XIV, 51, 1.
- पापक XV, 24 (p. 194, 8).
- पापकृत् XVI, 2, 17.
- पाप्मन् XIV, 7, 1; 22, 23; 27, 1. 5. 8. 11; 28, 1; 39, 8; XV, 19 (p. 191, 1).
- पारशव्यय (तिरिन्दिर) XVI, 11, 20 (see critical notes).
- पारिक्षित (जनमेजय) XVI, 8, 27.
- पारिक्षितो XII, 16, 2.
- पारिक्षितीय XVI, 9, 25.
- पारिप्लव XVI, 1, 22; 2, 36.
- पारिप्लवीय XVI, 10, 13.
- पारुच्छेपो X, 7, 2.
- पार्जन्य XVI, 9, 29. (Cf. वैश्वानरीय-पार्जन्य).
- पार्श्व IV, 14, 28. 29; पार्श्वत्सु XIV, 50, 1.
- पार्ष्णि I, 4, 2.
- पाल in अश्वपाल XVI, 24, 5.
- पालागली XVI, 4, 4.
- पालाश IV, 16, 3; XVII, 3, 4; पालाशी II, 8, 22; XVII, 3, 2.
- पावक (अग्नि) XIV, 2, 14. 18.
- पावकवन्त् (अग्नि) III, 19, 15.
- पावमानो VII, 15, 15.
- पाश XV, 22 (p. 193, 7. 8). (Cf. बरुणपाश).
- पाशुक XIV, 10, 2. 5. 23.
- पाशुबन्धिकी IV, 20, 4.
- पिङ्गाक्ष XVI, 18, 18.
- पिच्छोरा XVII, 3, 12. 13.
- पिण्ड IV, 4, 5; 5, 4; VIII, 2, 13. (Cf. मध्यमपिण्ड).
- पिण्डपितृयज्ञ III, 2, 9; 3, 9; 10, 6; IV, 3, 1; 5, 13.
- पितामह IV, 4, 3.
- पितृ IV, 3, 6; 4, 2. 8; XIV, 7, 1; XV, 17 (p. 188, 7. 9); 20; 26; XVI, 29, 7; पितरः III, 16, 2. 27; XV, 17 (p. 188, 10); XVI, 2, 5. (Cf. जीवपितृ).
- पितृदेवत्य XV, 15, 7.
- पितृभेद IV, 4, 6.
- पितृमन्त् (सोम । यम) III, 16, 2. 4. 13; IV, 4, 1.
- पिड्य I, 1, 7. 14; III, 16, 1; IV, 6, 2; XIV, 10, 13. 20.
- पिन्वन्त्यपीया X, 13, 10.

पुंभत् VI, 1, 13.
 पुंस् XIV, 39, 4; XVI, 11, 17.
 (Cf. स्त्रीपुमांसौ).
 पुच्छ IV, 16, 8; XVII, 13, 5.
 पुट in ऊषपुट XVI, 17, 11.
 पुण्ड्राः XV, 26 (p. 195, 5).
 पुण्य (नक्षत्र) II, 1, 8; IV, 17, 3; V, 2, 4.
 पुण्यकृत् XVI, 1, 25.
 पुत्र II, 12, 10; IV, 4, 9; XIII, 11, 1; XV, 17; 18; 19; 20; 24; 25; 26; 27; XVI, 1, 16; 29, 8.
 (Cf. राजपुत्र).
 पुत्रकाम IV, 5, 8; XV, 27 (p. 196, 7).
 पुत्रता XV, 25 (p. 194, 12. 15. 21).
 पुत्रनामन् IV, 12, 10.
 पुत्रिन् XV, 17 (p. 188, 22).
 पुनर् II, 8, 11; 14, 9; IV, 15, 23; VII, 5, 1; IX, 20, 6; XIII, 6, 4; XV, 17; 18; 24; XVI, 2, 36; 10, 8.
 पुनरादायम् IX, 20, 6; XVIII, 4, 3. 4; 5, 3. 4.
 पुनराधेय II, 5, 1; VIII, 13, 4; XIV, 4, 1.
 पुनराधेयकाल II, 5, 4.
 पुनरुत्थूत II, 5, 27.
 पुनरुन्नीत VII, 4, 5.
 पुनर्बसू (नक्षत्र) II, 5, 5.
 पुनःसंस्कृत II, 5, 27.
 पुनःपद VII, 26, 6. 8. (Cf. अपुनः-पद).
 पुरज्जिह्व VII, 27, 3. 21.
 पुरएत् XV, 27 (p. 195, 14).
 पुरस्ताज्जप I, 1, 38; VII, 2, 15.
 पुरस्तात् I, 2, 2. 18; II, 3, 10; 7,

5; IV, 3, 2. 5; 14, 10; 17, 5;
 VII, 10, 4; VIII, 7, 6; 15, 7;
 X, 13, 18; XI, 15, 10; XII, 3, 21; 4, 21; 5, 22; XIII, 19, 5;
 XIV, 21, 2; 27, 5; XV, 1, 3; 3, 1; 4, 9; 9, 5; 26 (p. 195, 10); XVI, 3, 24; 30, 12;
 XVII, 1, 2. 4; 14, 1. 2;
 XVIII, 1, 22; 7, 16; 19, 10.
 पुरस्तात्कर्मन् XVI, 15, 2.
 पुरस्ताल्लक्षण I, 17, 16.
 पुरा (c. abl.) II, 6, 2; III, 8, 20; V, 10, 27; VI, 6, 20; X, 13, 26; XI, 13, 2.
 पुराण IV, 15, 8; XVI, 1, 25; 2, 27; XVII, 6, 2.
 पुराणवेद XVI, 2, 27.
 पुरीष X, 6, 13.
 पुरुष (1.) IX, 23, 4; XV, 19 (p. 190, 17); 20 (p. 192, 1); XVI, 9, 22; 11, 32; 12, 10. 12. 17. 20; 14, 11. 16; 15, 5. (2.) XVI, 13, 1 (hymn). (Cf. किंपुरुष । त्रिपुरुषम् । परःपुरुष । प्रतिपुरुषम् । सहपुरुष).
 पुरुषमेध XVI, 10, 1.
 पुरुषरूप XV, 18 (p. 190, 5); 19 (p. 190, 10 etc.).
 पुरुषविध XVI, 14, 8. 14.
 पुरुषाकृति IV, 15, 22.
 पुरोधः XVI, 29, 6. 11.
 पुरोधःकाम XVI, 29, 10.
 पुरोधःस्थमान see धा + पुरस्.
 पुरोनुवाक्वा I, 1, 32; 8, 4. 6; 9, 1; 17, 16; III, 15, 2; 16, 8; V, 18, 9; 19, 6. 9. 14. 18. 21; VI, 11, 12; VII, 1, 2. 6; 2, 2. 5. 8. 11. 13; 17, 1; 19, 2; VIII, 1, 4; 2,

1; 3, 2; 8, 1; 12, 7; IX, 20, 30;
23, 9. 11. 12; 25, 2; X, 7, 3.
5. 6; XI, 13, 9; XIII, 4, 2;
XIV, 56, 1. 5; XV, 15, 8;
XVI, 7, 1. (Cf. याज्यापुरोनु-
वाक्याः । सपुरोनुवाक्य)

पुरोनुवाक्यालक्षण I, 17, 14.

पुरोनुवाक्यावत् III, 7, 7.

पुरोरुच VII, 9, 2; 10, 3.

पुरोलाश I, 3, 11; II, 3, 10; IV, 9
2; V, 19, 3. 6; VI, 11, 12; VII,
1, 1; 6, 1; 7, 3; 16, 9; VIII, 1,
9; 2, 13; XIII, 2, 8; XIV, 2,
17. 18. 19. 20; 3, 1; XIV, 13,
4. 5. 8; 40, 20; XVI, 1, 11.

(Cf. पशुपुरोलाश).

पुरोलाशेला V, 3, 7.

पुरोहित I, 4, 17; XIV, 23, 1; 27,
1; 32, 1; 38, 1; XVI, 11, 14.

पुरोहितप्रवर I, 4, 17.

पुष्प in श्वेतपुष्प XIII, 6, 3.

पुष्पिन् (fem. नी) XV, 19 (p. 190,
22).

पू + पुपुबुः XIV, 62, 2; पूत XV,
12, 5. (Cf. पवमान).

पूतीक XIII, 6, 3.

पूर्णकुम्भ XVII, 14, 13; 17, 8.

पूर्णदर्वो (acc. पूर्णदर्व्यम्) III, 15, 14.

पूर्णपात्र IV, 11, 3.

पूर्णहृति VIII, 13, 1; XVIII, 24,
27.

पूर्व I, 2, 16; 10, 2; 15, 3; II, 3,
9; 4, 1; 5, 12. 20. 24; 9, 4. 7.
12; III, 10, 3; 11, 2; 13, 3; 15,
4; 16, 8; 19, 12; IV, 17, 13;
V, 9, 4; 11, 3; 14, 5. 21; 15,
9. 10; VI, 3, 8; 9, 9. 17; 11,
12; 13, 2. 4; VII, 3, 3; 5, 19;

7, 4; 15, 2; 21, 2; 25, 3. 4. 7;
27, 5; VIII, 5, 2; 11, 15; IX,
3, 4; 8, 3; X, 5, 10; 9, 9;
11, 3; 13, 10. 26; XI, 2, 5;
4, 2; 7, 3. 11; 9, 13; 10, 4. 9.
10; 12, 5; 14, 28; XII, 5, 24;
11, 11. 17; 12, 4; 13, 2; 19,
7; 23, 6; 26, 1. 4. 18. 21;
XIII, 5, 2. 18; 12, 2; 15, 6;
16, 3; 21, 2; 22, 3; 29, 11;
XIV, 3, 9; 7, 3; 25, 2; 26, 2;
32, 5; 33, 2; 40, 1; XV, 1, 5;
3, 16; 7, 1. 6. 7; 8, 1. 2. 12;
14, 13; 23 (p. 193, 12); XVI,
8, 5. 16; 9, 2; 13, 12; XVII,
4, 2 (पूर्वस्यै=पूर्वस्याः); 7, 11;
9, 5; 10, 4; 11, 4; XVIII, 1,
14; 7, 8; 16, 2; 20, 8. (Cf.

अपूर्व । कनिष्ठपूर्व).

पूर्वकारिन् XIII, 1, 1.

पूर्वपाद XV, 13, 15.

पूर्वप्रक्रान्त XIV, 40, 24.

पूर्वमारिणी IV, 15, 23.

पूर्वार्ध IV, 21, 8; XVII, 13, 1.
(Cf. उत्तरार्धपूर्वार्ध)

पूर्वाल्लि III, 15, 3; V, 9, 22; 10,
19; 11, 1. 10; XIV, 32, 2; 40,
16.

पूर्वेष्टुस् III, 8, 7; 8, 16; 18, 20;
IV, 1, 2; VI, 9, 9; XIV, 10, 2.

पूषन् XV, 14, 4; XVI, 1, 14; 3,
29; पूषन् पथिङ्क्त् III, 4, 9; XVI,
1, 13.

पृच् पृञ्चन्ति XIV, 22, 19.

पृतनाज् XIV, 44, 1.

पृतनाजित् XIV, 44, 1.

पृथक् XVIII, 24, 27.

पृथक्त्व पृथक्त्वतः I, 17, 8. (Cf. कर्म-

पथक्त्व । देशपथक्त्व । मन्त्रपथक्त्व ।

रशनापृथक्त्व)

पृथिवी VI, 3, 7; IX, 28, 5; XV, 17 (p. 188, 8).

पृथुश्रवस् (कानीत्) XVI, 11, 23.

पृश्नि XV, 1, 21.

पृषती in इयेनीपृषतीभ्याम् XV, 14, 13.

पृषदाज्य IV, 14, 35.

पृषदाज्यावेक्षण V, 17, 12.

पृषध्र (मेध्य मातरिश्वन्) XVI, 11, 26.

पृष्ठ (1.) IV, 14, 14 (पृष्ठतः) XVI, 18, 12; (2.) VII, 20, 1; 25, 9; X, 12, 4; XI, 4, 3; 11, 2; XIII, 1, 4; XIV, 12, 3; 22, 6; 32, 7; 33, 4; 40, 3; 61, 5; XV, 4, 6; 5, 8; 6, 3; 7, 2; XVI, 8, 1; 14, 7; XVI, 21, 10; 23, 16; XVII, 7, 4. (Cf. असर्वपृष्ठ ।

परोक्षपृष्ठ । बृहत्पृष्ठ । बृहदथन्तरपृष्ठ ।

रथन्तरपृष्ठ । रैबत्पृष्ठ । वैराजपृष्ठ ।

वैरूपपृष्ठ । शाकरपृष्ठ । सर्वपृष्ठ ।

सर्वपृष्ठाहविः । स्वरपृष्ठ)

पृष्ठशमनीय XIII, 14, 7. 8; XVIII, 24, 29 (all MSS. पृष्ठच°).

पृष्ठच X, 1, 7; XII, 6, 3, XIII, 15, 3. 12; 16, 4; 17, 2; 18, 2; 19, 14. 16. 20; 21, 5. 8; XIV, 8, 8; 70, 2; XVI, 14, 17; 24, 14; 25, 6; 29, 15. (Cf. मध्ये-पृष्ठच । यथापृष्ठचम्)

पृष्ठचचतुर्थ XIII, 19, 9.

पृष्ठचपञ्चम XIII, 19, 7.

पृष्ठचविकार XI, 4, 1.

पृष्ठचस्तोम XIII, 16, 5; 23, 2. 4; 24, 5; 28, 5; XIV, 38, 2. 5; XVI, 22, 8.

पृष्ठ्याभिप्लवौ XII, 27, 5; XIII,

19, 12.

पृष्ठचारम्भण XIII, 19, 11; 22, 3.

पृष्ठचाहानि XIV, 68, 2.

पृष्ठचोदय XIII, 22, 4.

पृ पूर्ण I, 3, 5; II, 9, 16; पूरयन्ति XIII, 15, 11; पूर्येत XIII, 1, 7;

पूरयित्वा IV, 14, 35. (Cf. पूर्ण°).

+ आ in आपूर्यमाणपक्ष XIII, 29, 7.

पेय XV, 1, 3. 4.

पैङ्गच IV, 2, 12; XI, 11, 5; 14, 19; XV, 3, 1; XVIII, 7, 13; 10, 3.

पैजवन XVI, 11, 14.

पैतामह XV, 24 (p. 193, 21).

पैतुद्रवा (=°वौ) XVI, 3, 3; 12, 4.

पैत्री VIII, 6, 12; 7, 16; XIV, 57, 11.

पोतु VI, 12, 18; VII, 4, 8; VIII, 2, 8; XIII, 14, 1; 24, 7. (Comm.

ब्रह्मपुरुष).

पौण्डरीक XVI, 30, 8.

पौनराधेयिकी VIII, 13, 5.

पौरुमीलह XII, 9, 17.

पौरुषमेधिक XVI, 15, 2. 4.

पौरुषी XIII, 29, 21.

पौर्णमास I, 3, 1. 14; III, 8, 7; 10, 3; 13, 29; 17, 13; 18, 13; पौर्ण-मासी I, 3, 3. 5. 8; 8, 1; II, 1, 7; III, 1, 1; 8, 1. 9; 9, 3; 11, 3; 13, 1. 3; 15, 3; 18, 18; XIII, 19, 5; 20, 2; 29, 8.

पौर्णमासीविकार I, 16, 12; II, 2, 4; 4, 9; III, 1, 6; 11, 8; V, 3, 2; 7, 2; VIII, 11, 2; 13, 3; IX, 22, 3.

पौर्णमास्य XIII, 29, 9.

पौष्ण VI, 10, 4. (Cf. सारस्वतपौष्णो III, 13, 8).

पौष्णान्त III, 14, 3; 18, 2.

प्यै + आ प्याययति IV, 11, 1;

प्याययन्ति V, 8, 3; VII, 5, 16.

19; प्यायित in भक्षिताप्यायित
VII, 7, 3.

प्र XIV, 7, 1. (प्र ह वा संप्रमुच्यते)

प्रउग VII, 10, 3; VIII, 14, 2; X,

2, 3; 3, 4; 4, 4; 5, 3; 6, 5; 8,

2; 9, 3; 10, 3; 11, 4; 13, 3;

XI, 2, 3; 6, 1; 7, 2; 8, 2; 9, 2;

10, 3; 11, 8; 13, 12; 15, 4;

XIV, 3, 4; XV, 1, 34. 36; XVI,

7, 15. 16; 14, 4. 5; 21, 18;

XVII, 8, 4. (Cf. आज्यप्रउगयोः)

प्रउगत्तुचानि X, 3, 5; 4, 5; 5, 4; 6,

6; 8, 3; 9, 4; 10, 4; 11, 5; XI,

6, 2; XIV, 52, 5.

प्रकरण in चोदनाप्रकरण I, 17, 1.

प्रकृति I, 2, 6. 12. 15. 16. 17; 16,

1. 2; VI, 1, 1. 2; IX, 1, 1. 3;

XI, 1, 1; 3, 3; 13, 4; XIV, 1,

1; XV, 11, 15. (Cf. तत्प्रकृति)

प्रक्रम XIII, 29, 2.

प्रगाथ VI, 9, 7; VII, 11, 1; 14, 7;

19, 10. 11; 20, 3. 6; 21, 2. 7.

8; 23, 3; 24, 2; 25, 3. 17; 26,

16; VIII, 6, 5; IX, 3, 2; 20,

6. 24; X, 3, 7; 4, 7. 9; 12, 11;

13, 10. 11. 15; XI, 11, 10;

12, 8; 13, 27; 15, 6; XII, 3,

22; 4, 1. 7. 19 (प्रगाथा=°थौ)

22; 5, 1. 4. 6. 8. 21; 6, 10. 12;

7, 5; 8, 2; 9, 8. 15; 10, 7; 11,

19; XIII, 8, 2; XIV, 53, 5; 54,

1. 3; 55, 1. 3; 57, 5; XV, 3,

3; XVI, 21, 24; XVIII, 4, 6;

5, 6; 8, 7. 17; 10, 5. 12

(प्रगाथा=°थौ) 13; 13, 9. (Cf.

षट्प्रगाथ । सप्रगाथ । सामप्रगाथ)

प्रगाथस्थ VII, 25, 9.

प्रगृह्य I, 2, 7.

प्रग्रहणमन्त्र VII, 5, 1.

प्रघास in वरुणप्रघासाः III, 14, 1.

प्रच्युति in अप्रच्युति XVI, 22, 13.
22.

प्रछ् पृच्छति VI, 7, 8; XVI, 4, 8; 5,

2; 6, 2; 13, 17. 18; पप्रच्छ XV,

17 (p. 188, 2); पृष्ट XV, 17, (p.

188, 5); पृष्टा V, 1, 10.

प्रजा XIV, 7, 1; 8, 1; 9, 1; 21, 1;

XV, 25 (p. 194, 17); 26 (p.

195, 5); XVI, 23, 6. 14.

प्रजाकाम I, 7, 3; 15, 3; XIV, 22,
25.

प्रजात XVI, 22, 26.

प्रजाता (= प्रजातवती) III, 4, 14.

प्रजातिकाम IV, 13, 1; XIII, 28,

4; XIV, 6, 1; 60, 1; 65, 1;

68, 1.

प्रजापति XIII, 28, 5; 29, 32;

XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 17,

1; 18, 1; 19, 1; 68, 1; 74, 1;

XV, 1, 14. 17; 2, 3. 7. 10. 13.

20. 24; 5, 1; 6, 6; 22; XVI,

1, 1; 7, 4; 10, 1; 22, 1.

प्रजावन्तु XV, 27 (p. 195, 12).

प्रजाताग्र XVII, 1, 13.

प्रणयन in अग्निप्रणयन V, 12, 1. 5;

अग्नीषोमप्रणयन V, 6, 9; प्रणीता-

प्रणयन IV, 14, 24.

प्रणव I, 1, 21. 32. 33. 36; 4, 14;

V, 11, 4; VI, 7, 7; VII, 6, 2;

19, 24; XII, 11, 11; 19, 7; 23,

6. (Cf. अप्रणव । नानाप्रणव ।

सप्रणव)

प्रणवनीय VII, 26, 10.

प्रणीताः I, 4, 1; XVIII, 24, 27.
 प्रणीताकाल IV, 7, 1.
 प्रणीताप्रणयन IV, 14, 24.
 प्रति (praep.) XIII, 29, 21; XV, 16, 11.
 प्रतिकामिन् VII, 6, 9.
 प्रतिगर VII, 19, 16; VIII, 3, 12; 6, 15; X, 5, 14; XII, 23, 3; XV, 27 (p. 195, 7).
 प्रतिगरितु XV, 27 (p. 196, 7).
 प्रतिघोषिणी IV, 19, 8.
 प्रतिदिशम् III, 21, 7.
 प्रतिदुह XIII, 6, 3.
 प्रतिनिधि III, 19, 2; 20, 10. (Cf. अप्रतिनिधि)
 प्रतिन्यूहः X, 5, 14.
 प्रतिपत्समारोहणीयाः VI, 6, 17 (एतस्य साहस्यस्य सूत्रोक्तस्य यानि-च्छन्दांसि तेषामपरित्यागेन प्रतिच्छन्दश्च । प्रतिपत्समारोहणीयानां चाद्यन्तानामित्यर्थः).
 प्रतिपद् III, 20, 6; IX, 20, 6. 7. 28; X, 3, 11; 5, 6. 21; 6, 8; 8, 5. 10; 13, 7; XI, 12, 10; 13, 5; XIV, 51, 7; XVII, 9, 2.
 प्रतिपदनुचरौ (°राः) VIII, 3, 8; 7, 10; X, 3, 6; 4, 6; 9, 5. 15; 13, 17; XIV, 53, 4; 56, 6; XVIII, 22, 2.
 प्रतिपुरुषम् XVII, 4, 7.
 प्रतिप्रस्थानु XIII, 14, 1; 24, 11.
 प्रतिभक्षित VII, 4, 15.
 प्रतिभा in अप्रतिभा X, 12, 5.
 प्रतिशिल्प XII, 7, 4.
 प्रतिषेध IX, 1, 4.
 प्रतिष्ठा XIV, 9, 1; XV, 1, 39; 2, 31; 16, 14; XVI, 8, 6. 17; 10, 16; 20, 2; 22, 13. 24.

प्रतिष्ठाकाम XIV, 9, 1; 11, 1; 51, 3; 74, 1; XV, 10, 2; XVI, 22, 11.
 प्रतिष्ठिति XV, 1. 40; 2, 32; 16, 15; XVI, 8, 7. 18.
 प्रतिहर्तु XIII, 14, 1; 24, 8. (Cf. प्रस्तोताप्रतिहर्तारौ)
 प्रतिहार XVII, 17, 12. (Cf. प्रतीहार)
 प्रतिहास in सुत्यप्रतिहास XVI, 20, 9.
 प्रतीक in सुब्रह्मण्याप्रतीक X, 21, 17.
 प्रतीकग्रहण I, 17, 1.
 प्रतीपम् XIII, 29, 11.
 प्रतीराधाः XII, 21, 3.
 प्रतीहार VII, 10, 2. (Cf. प्रतिहार)
 प्रतदोष III, 20, 13.
 प्रत्यक्षिरस् IV, 17, 11.
 प्रत्यक्ष V, 10, 29; प्रत्यक्षम् XV, 10, 5.
 प्रत्यक्षबृहत्त्वः XVIII, 8, 2. 6; 9, 1; 10, 1. 4; 11, 1.
 प्रत्यक्षविहित III, 19, 8.
 प्रत्यक्षदण्ड II, 9, 14.
 प्रत्यङ् II, 7, 13; 9, 10; IV, 3, 7; 9, 5; V, 13, 3; VI, 3, 3; 12, 13; XVI, 9, 20; XVIII, 21, 7 (प्रत्यक्).
 प्रत्यभिमेयन XVI, 4, 6.
 प्रत्यय in विवृत्तिप्रत्यय XII, 13, 6.
 प्रत्यवरोहण XVI, 17, 8.
 प्रत्यवरोहणीय XIV, 11, 1.
 प्रत्याम्नाय XIV, 51, 6.
 प्रत्यूहन IV, 15, 6.
 प्रत्येकम् XV, 5, 6; XVII, 4, 8.
 प्रत्येनस् IV, 16, 10. 11.
 प्रथम I, 1, 18. 25; 7, 1; 17, 7; II, 2, 16; 3, 1; 5, 18; 11, 2; III, 8, 26; 14, 9. 14; IV, 2, 3; V,

11, 12; 13, 11; VI, 6, 8; VII, 4, 14; 9, 4; 10, 9; 15, 9. 12; 16, 2; 19, 16. 21; 25, 6; 26, 12; 27, 21; VIII, 7, 1; IX, 5, 5. 10; 6, 2. 7; 7, 1. 2; 19, 2; 20, 6. 12; X, 1, 5; 2, 1; 5, 7; 6, 3; 9, 5. 6. 15; 11, 10; 13, 2; XI, 4, 2. 4. 14; 9, 13; 11, 2. 8. 9. 12. 16; 12, 2. 4. 9. 14; 13, 13. 14; 14, 30; XII, 3, 17; 4, 5; 5, 18; 6, 6; 11, 6. 16; 25, 4; 26, 17. 20. 21; 27, 1. 5; XIII, 10, 7. 8; 18, 5; 28, 1; XIV, 8, 3; 42, 8; 45, 2; 51, 12. 13; XV, 5, 1; 22 (p. 192, 12); XVI, 2, 1; 3, 7; 11, 1; 12, 3; 12, 8; 18, 3; 20, 12; 21, 3. 7. 10; 22, 15. 21. 22; 23, 5. 9. 16; 24, 3; XVII, 12, 1; 14, 8; XVIII, 1, 10. 15. 19; 2, 5; 5, 10; 19, 10; 20, 1. 2. 3.

प्रथमचतुर्थयोः XII, 16, 2.
 प्रथमज III, 12, 12; 13, 24.
 प्रथमतृतीयौ VII, 27, 19.
 प्रथमद्वितीयौ III, 13, 26.
 प्रथममास XVIII, 24, 4.
 प्रथमयज्ञ V, 9, 1. (Cf. इष्टप्रथमयज्ञ)
 प्रथमातृतीये X, 10, 4; 11, 5.
 प्रथमास्तमिते II, 7, 1.
 प्रथमोत्तमौ XII, 12, 10; 13, 1; 26, 2; XIII, 25, 4.
 प्रदक्षिणम् IV, 16, 10; VII, 5, 4.
 प्रदातृ (इन्द्र) III, 2, 2.
 प्रधान I, 16, 7; III, 20, 15; XV, 1, 27; 2, 17; 13, 8.
 प्रदाव्य III, 4, 5.
 प्रदेश XII, 3, 16.
 प्रदेशिनी I, 10, 1; II, 9, 14.

प्रधान I, 16, 3.
 प्रधानत्व in संनिपातप्रधानत्व III, 20, 17.
 प्रपथ XV, 19 (p. 191, 1).
 प्रपद (plur.) VI, 2, 1.
 प्रपद I, 4, 1; V, 13, 3.
 प्रपितामह IV, 4, 4.
 प्रभृति (Cf. अनुचरप्रभृति। अनुयाज°। आचमन°। आज्यभाग°। आप्यायन। आप्यायितवती°। आहाव°। एकविंशति°। एकादश°। तत्प्रभृति। तृतीय°। दीक्षणीया°। द्वादशाह°। द्वि°। द्वितीय°। द्विरात्र°। निष्केवल्य°। नृजित्°। पञ्चदश°। प्रसव°। प्रातरनुवाक्°। फल्गुनी°। मधुच्छन्दः°। मैत्रावरुण°। वनस्पति°। षष्ठी°। षोडशि°। समस्तोपस्थान°। समित्प्रभृति)
 प्रमंहिष्ठोय XII, 25, 4.
 प्रयाज I, 6, 16; 16, 10; II, 5, 10. 20; III, 8, 21; 13, 18; 16, 24; V, 15, 10; 18, 4; XIII, 3, 1; XV, 1, 26. (Cf. तत्प्रयाज V, 16, 7).
 प्रयाजयाज्याः I, 7, 6; V, 16, 5.
 प्रयाजादि VIII, 11, 10.
 प्रयाजानुयाजाः VIII, 11, 9; IX, 25, 2.
 प्रयुत XIV, 82, 2; XV, 11, 4.
 प्रयोग III, 1, 9; 8, 1; 13, 1. (Cf. चैत्रीप्रयोग। फाल्गुनीप्रयोग। संवत्सरप्रयोग)
 प्रलाप in एतशप्रलाप XII, 17, 3.
 प्रवण in दक्षिणप्राक्प्रवण। दक्षिणाप्रवण। प्रागुदक्प्रवण। प्राचीनप्रवण.
 प्रवदन IV, 21, 22; XVII, 17, 3.
 प्रवर in पुरोहितप्रवरेण I, 4, 17.
 प्रवरानुपूर्व्येण VI, 9, 16.

प्रवर्ग्य V, 10, 35; XIV, 40, 18.

(Cf. अप्रवर्ग्य । सप्रवर्ग्य)

प्रवर्ग्यवन्त VII, 16, 1.

प्रवर्तन in हविर्धानप्रवर्तन V, 13, 1.

प्रवल्ह XVI, 26, 4. (Cf. मनुप्रवल्ह)

प्रवल्हिका: XII, 21, 3.

प्रवाक in सोमप्रवाक XIV, 40, 13;
41, 10.

प्रवृताहुतो VI, 9, 16; IX, 19, 4.

प्रवृत्त XVI, 18, 8.

प्रवृत्ति III, 19, 7.

प्रशास्तृ (nom. प्रशास्त before आह)
VII, 14, 9.

प्रशुकीय X, 13, 18.

प्रश्लिष्ट XII, 13, 5.

प्रसर्ग III, 21, 7. (Cf. अप्रसर्ग)

प्रसलवि XVII, 14, 16; 15, 4.

प्रसलविसृष्ट XVII, 2, 9.

प्रसव VI, 8, 8; XIII, 19, 6; XV,
22 (p. 192, 15); XVI, 1, 20.

(Cf. आनुयाजप्रसव । सत्यप्रसव ।
स्तोत्रप्रसव)

प्रसवप्रभृति VIII, 15, 5.

प्रसवितृ XV, 14, 4, 7; XVI, 1, 17,
18.

प्रस्कण्व XVI, 11, 26.

प्रस्तर V, 8, 5; 10, 36.

प्रस्तोक (सार्ज्य) XVI, 11, 11.

प्रस्तोताप्रतिहर्तारौ XVII, 14, 6.

प्रस्तोतृ V, 12, 3; XIII, 14, 1; 24,
10; XVII, 14, 4; 15, 9.

प्रस्थिता: VII, 5, 11. 19; ~17, 15;
VIII, 2, 13; X, 7, 7; XIV, 52,
2; 53, 2; 56, 4.

प्रस्त्रवण XIII, 29, 20.

प्रहस्तक XVIII, 4, 8; 5, 9. 11.

प्रहाण V, 16, 4.

प्रह्व XVII, 5, 5.

प्राक् see प्राञ्च्

प्राकार XVI, 18, 14.

प्राकृत VII, 21, 7; IX, 1, 3; XIV,
22, 6; XV, 1, 8; XVI, 23, 21;
26, 5; 29, 17; प्राकृती I, 17, 20.

प्राक्शिरस् IV, 17, 11.

प्रागप्रता IV, 6, 8.

प्रागहीय IV, 2, 11.

प्रागाथिक V, 10, 26.

प्रागुदक्प्रवण V, 2, 2.

प्रागुदञ्च् II, 9, 14; IV, 15, 1; 17,
3; 19, 7.

प्राग्ग्रीव IV, 16, 2.

प्राग्दक्षिणाञ्च् (°णाची) IV, 14, 9.

प्राग्दण्ड II, 9, 14; IV, 7, 6.

प्राङ्न्याय I, 1, 13.

प्राङ्मुख IV, 21, 2.

प्राचीनग्रीव XVII, 5, 9.

प्राचीनप्रवण V, 2, 1.

प्राचीनाग्र XVII, 10, 14.

प्राचीनापवीतितृ I, 1, 7; III, 16, 11.

प्राजहित VI, 12, 26.

प्राजापत्य IX, 23, 1. 6. 7. 9; XIII,
5, 7; 12, 9; 20, 8; XIV, 3, 19;
XV, 1, 22; 2, 2. 6. 23; XVI,
3, 13; 7, 4; 12, 12; XVII, 7,
8. 10.

प्राञ्च् I, 6, 10; III, 13, 30; IV, 3,
7; 9, 5; 11, 6; 12, 7. 9; 17, 4;
VI, 3, 1. 5; VIII, 9, 5; X, 21,
16; XVI, 9, 18; XVII, 1, 8;
5, 5; 7, 11; 10, 5; 11, 2. 4;
12, 4; 13, 12; 15, 7; 16, 5.
9; XVIII, 21, 6; प्राक् (adv.
and praep. c. abl.) IV, 1, 2; V,
3, 7. 8; X, 1, 14; 13, 15; XI,
12, 8; XII, 9, 8; XV, 2, 16;
13, 7; XVII, 1, 10.

- प्राण II, 17, 1; IV, 7, 10; 11, 6;
VI, 1, 6; XV, 17 (p. 188, 14);
XVI, 26, 2.
- प्राणभक्ष V, 10, 28; VIII, 8, 6; 9,
4; XVI, 17, 9.
- प्राणसंमर्शन IV, 21, 20; VIII, 9, 8.
- प्राणायतन IV, 14, 16.
- प्राणिन् VII, 18, 7; XV, 17 (p.
188, 9); XVI, 15, 8.
- प्रातर् II, 6, 1. 8. 11; 7, 14; 8, 5.
21; 9, 2. 11; 13, 1. 9; III, 15,
14; V, 11, 15; XVII, 6, 6;
XVIII, 24, 1.
- प्रातरनुवाक VI, 2, 1; 3, 9; 6, 16;
VIII, 15, 3; IX, 20, 3; X, 1,
20; 12, 14; XI, 13, 3. 5; XIII,
5, 2; XIV, 51, 7; XVII, 7, 1.
- प्रातरनुवाकप्रभृति VI, 1, 25; XIV,
51, 4.
- प्रातरनुवाकवेला XVI, 18, 16.
- प्रातराहुति XVI, 1, 10.
- प्रातःसाव VII, 4, 2.
- प्रातःसवन VI, 11, 17; 13, 12; VII,
5, 12. 17. 22; 7, 7; 9, 1; 17,
14; 26, 15; VIII, 2, 12; 8, 8;
14, 1; X, 7, 7; XI, 10, 6; 13,
17; XII, 1, 2; 8, 11; XIII, 5,
4. 7; 6, 3; 7, 1; XIV, 3, 5; 27,
3; 28, 2; 33, 7; XV, 6, 8;
XVI, 23, 9, 10. 11. 12; XVII,
7, 13; 8, 13. 14; 10, 2.
- प्रातःसवनतृतीयसवनानि X, 11, 19.
- प्रातःसवनिक VII, 19, 7; VIII,
3, 6.
- प्रातःसवनीय XIV, 2, 17; 13, 4.
- प्रातिपद VII, 19, 8.
- प्रादुर्करण II, 6, 4.
- प्रादेश I, 5, 8; 6, 3; XVII, 15, 10.
11. 12; 16, 7.
- प्रादेशमात्र XVII, 2, 7; 4, 7; 10,
13; 15, 12; °सात्री II, 8, 22.
- प्रायेण VII, 25, 2; 27, 16; प्राये
VII, 26, 6.
- प्रायणीय X, 1, 12; XI, 1, 5; XIII,
15, 12; 19, 7; 29, 2; XVIII,
24, 2; प्रायणीया V, 4, 7; VIII,
12, 1.
- प्रायणीयोदयनीयौ X, 1, 18; XII,
6, 1.
- प्रायणीवेष्टि V, 4, 7 (see प्रायणीय)
- प्रायश्चित्त II, 7, 6; III, 19, 1. 6. 7.
8; 21, 1. 12; V, 17, 12.
- प्रायश्चित्ताहुति III, 19, 3; VIII, 8,
10.
- प्राशन IV, 7, 19.
- प्राशिन्न IV, 7, 4. 7; 21, 6.
- प्राशिन्नहरण IV, 14, 23.
- प्रासाद XVI, 18, 13.
- प्रास्कण्व XVI, 11, 25.
- प्रिय IV, 21, 1.
- प्री प्रीणाति XV, 5, 6; XVI, 1, 12;
7, 4. 11; अप्रीणात् XIV, 7, 1;
प्रीत XIV, 7, 1.
- प्रीति XVI, 3, 17; 10, 6; 12, 16.
- प्रेङ्ग XVII, 13, 12; 17, 4; XVIII,
21, 5.
- प्रेङ्गफलक XVII, 1, 2; 10, 10; 15,
10. 11. 12. 13; 16, 7; XVIII,
21, 7.
- प्रेङ्गमिश्र XVII, 7, 11; XVIII, 24,
14.
- प्रेङ्गस्थूणा XVII, 10, 11. 12. 16;
11, 4.
- प्रेङ्गावटौ XVII, 10, 2. 4.
- प्रेष I, 1, 36; V, 16, 1; 18, 8. 10;
19, 7. 10. 15. 19. 22; 20, 5; VII,

1, 3, 7; 2, 3, 6, 9, 11; 4, 2;
17, 4; 19, 3; VIII, 1, 5; 2, 4;
3, 3; 8, 2; IX, 20, 31; XV, 15,
9; XVI, 7, 2. (Cf. ऋतुप्रैष ।

सप्रैष । सूक्तवाकप्रैष)

प्रैषान्त VII, 8, 6.

प्रोक्षण IV, 20, 4.

प्लक्षा XIII, 29, 30.

प्लाक्ष XIII, 29, 20.

प्लायोगि XVI, 11, 17.

प्लु प्लुत I, 1, 19, 42; प्लावयेत् I, 2,
1; (see अप्लुत)

+ आ प्लुत्य IV, 14, 5.

प्लुतादि I, 2, 2.

प्लुति I, 2, 3.

फ

फल II, 3, 26.

फलक XVII, 1, 9; 10, 4. (Cf.

अधिषवणफलक । प्रेङ्खफलक)

फलग्रहिष्णु XVII, 1, 18.

फलीकृत IV, 3, 7.

फलीकरण XIII, 3, 5.

फलेग्रहि XV, 19 (p. 190, 22).

फल्गुनीप्रभृति II, 1, 9.

फालीकरण XIII, 3, 5.

फाल्गुन XIII, 19, 4.

फाल्गुनी III, 8, 1; 13, 1; XV, 12,
8, 12.

फाल्गुनीप्रयोग III, 14, 1; 15, 1.

ब

बण्ड XVI, 18, 18.

बण्डखलती XVII, 6, 1.

बत XV, 5, 13.

बन्ध बध्नन्ति XVII, 3, 8; 10, 11.

12; बध्नन्त् VI, 1, 16; बद्ध in

असिबद्ध.

+ प्र बध्य III, 19, 9.

बन्ध in पशुबन्ध.

बरु XI, 14, 26.

बहिराक्रमण I, 4, 1.

बहिषद् III, 16, 2, 6; IV, 9, 2.

बहिस् I, 14, 20; 15, 15; III, 16,
18; V, 8, 2; VI, 1, 6; XIV,
22, 13.

बल XIV, 58, 1; 64, 1.

बलकाम XIV, 58, 1; 64, 1.

बस्त XV, 12, 3.

बहिर्वेदि XVII, 5, 8; 7, 11, 12.

बहिष्केर्मन् VII, 7, 4; 17, 13.

बहिष्पवमान V, 10, 35; VI, 8, 3,
10, 14; IX, 21, 1; XIV, 31, 2;
61, 2; XV, 11, 2.

बहिस् XVII, 10, 4.

बहिःसदस् XVII, 4, 2.

बहु VI, 1, 20; IX, 22, 6; XVI, 3,
28.

बहुकाम X, 21, 15.

बहुदस्यु XV, 26 (p. 195, 6).

बहुदेवत III, 6, 1. (Cf. द्विदेवतबहु-
देवतेषु)

बहुरूप XIII, 4, 1.

बहुल XV, 17 (p. 188, 10); XVII,
6, 5 (adv.)

बहुवत् VI, 1, 12; IX, 23, 13.

बहुविद् III, 19, 9.

बहुसंवत्सर XIII, 27, 5.

बाणवन्त् XIV, 22, 11.

बाध् + सम् बाध्य XVII, 10, 13.
16; XVIII, 24, 3.

बाधक XIV, 22, 14.

बाईत VI, 4, 6; 5, 7; 6, 7; VII,
25, 4, 12; IX, 5, 9, 10, 12, 13;
20, 6; 27, 1; X, 6, 5; XII, 6,

- 1; XIV, 15, 4; XVI, 7, 15.
16; XVIII, 5, 6; 8, 1.
बार्हतराथन्तर I, 2, 18.
बार्हस्पत्य VI, 10, 5; XV, 2, 12;
XVI, 9, 31. (Cf. वैश्वदेवबार्ह-
स्पत्यौ)
बाहु I, 6, 5; IV, 12, 10; 15, 13;
16, 7. (Cf. ऊर्ध्वबाहु । द्वारबाहु)
बाहुमात्र XVII, 1, 10.
बाह्यतस् XIV, 13, 4.
बाह्यतोलोमन् XVII, 3, 5.
बाह्वृच्य I, 1, 15.
बिल V, 9, 8. (Cf. अधोबिलाशृत ।
पञ्चबिल)
बीज XV, 17 (p. 188, 19).
बुध्न II, 9, 6. (Cf. उलूखलबुध्न)
बुबु (तक्षन्) XVI, 11, 11.
बृसी XVII, 4, 7; 6, 6; 14, 6;
17, 4.
बृहच्छब्द VII, 15, 11.
बृहती VII, 25, 3. 4. 6. 7. 13. 14;
27, 7; XII, 9, 10; XIV, 15, 3;
XVI, 28, 2. (Cf. अनुष्टुब्बृहत्यौ ।
उष्णिग्बृहत्यौ । प्रत्यक्षबृहत्यः)
बृहतीक XI, 12, 1.
बृहतीकारम् XII, 6, 1.
बृहतीसहस्र IX, 20, 29; XVIII,
21, 1.
बृहत्पृष्ठ VII, 14, 1; 20, 9; 21, 3;
23, 2; X, 3, 1; 9, 1; 11, 1; XI,
2, 1; 10, 1. 9; 13, 1; 15, 1. 3.
8; XII, 6, 7; 27, 4; XIV, 8,
9; 13, 12. 13; 38, 8.
बृहत्सामन् XIII, 29, 8.
बृहद्रथन्तरे VII, 21, 6; 25, 8; XI,
11, 4; XIII, 5, 13. (Cf. उद्धृत-
बृहद्रथन्तर)
बृहद्रथन्तरपृष्ठ X, 8, 21; 11, 14; XI,
11, 13; 12, 9; XIV, 84, 3;
XVI, 30, 6.
बृहन्त बृहन् (Sāman) VII, 20, 2.
4. 7; 21, 2; XI, 4, 3; 11, 2.
11; 12, 2; 13, 21. 32; 14, 5;
15, 6; XIV, 22, 7; XV, 7, 2;
XVI, 21, 12. 15; XVIII, 5, 4.
(Cf. बृहद्रथन्तरे । बृहत्पृष्ठ । बृहत्सा-
मन् । बृहद्रथन्तरपृष्ठ).
बृहस्पति IX, 27, 1; 28, 17; XIV,
23, 1; 32, 1; 38, 1; XV, 1, 10;
14, 4; वाचस्पति IX, 26, 2.
बृहस्पतिमन् VI, 7, 10; 9, 13.
बृहस्पतिसव XIII, 21, 6; XV, 2,
15; 4, 1. 3.
बैल्व XV, 1, 16; XVI, 3, 2; 12, 3.
ब्रह्मकर्मन् IV, 6, 1; VIII, 15, 15.
ब्रह्मक्षत्रे XIV, 29, 3.
ब्रह्मचर्य III, 13, 30. (Cf. अब्रह्मचर्य
XVI, 1, 15; 10, 9).
ब्रह्मचारिन् XVI, 2, 26.
ब्रह्मण्वन्त IX, 22, 2. 4.
ब्रह्मन् (1.) m. III, 8, 25; 21, 1; IV,
6, 15; 7, 18; VI, 8, 4; 13, 5;
VII, 14, 10; VIII, 15, 3; XIII,
5, 10; 14, 1; 24, 8; XIV, 16,
8; XV, 4, 12; 17; 21; XVI, 4,
2; 5, 2; 9, 19; 13, 2. 15. 18;
17, 1; 18, 1; 21, 5 (ब्राह्मणाच्छं-
सिन्); 22, 29; (2.) n. XIV, 2,
6. 8. 9; 27, 4. 5. 10. 11; 28,
3. 7. 8. 9; XVI, 15, 1.
ब्रह्मवन्धु XVI, 29, 8.
ब्रह्मभाग I, 12, 9; IV, 7, 19.
ब्रह्मवद्य XVI, 4, 7; 13, 16.
ब्रह्मवर्चस XIV, 2, 4. 9; 42, 12. 13;
61, 1; 63, 2; XV, 4, 3. 4.
ब्रह्मवर्चसकाम II, 10, 3; V, 2, 3;

XIV, 2, 1; 42, 7; 51, 2; 61, 1;
63, 2; XV, 4, 2.

ब्रह्मसदन VI, 12, 22.

ब्रह्मसव° XIV, 73, 3.

ब्रह्मसामन् XIV, 22, 7; XV, 1, 24.

ब्राह्मण II, 1, 1; 3, 4; 6, 5; III,
19, 9; 20, 5; IV, 5, 6; 16, 7;
21, 16; XIII, 29, 27; XIV,
29, 2; 33, 9; XV, 14, 9; 15,
14; 16, 6. 11; 19 (p. 190, 14
ff.); 20 (p. 191, 22); XVI,
10, 9. (Cf. अब्राह्मण)

ब्राह्मणक्षत्रिययोः I, 1, 3.

ब्राह्मणस्पत्य VII, 19, 11; 25, 11;
26, 2; X, 3, 7; 4, 7. (Cf.
सब्राह्मणस्पत्य)

ब्राह्मणाच्छंसिन् VI, 12, 17; VII, 4,
7 (Comm. ब्रह्मपुरुष); 12, 1; 17,
7; 23, 1; VIII, 2, 7; IX, 3, 1;
9, 1; 13, 1; 17, 1; XII, 1, 4;
2, 7. 17; 4, 1; 6, 10. 13. 16;
7, 6; 9, 8; 12, 2; XIII, 10, 9;
12, 1. 3; 14, 1; 24, 10; XIV,
3, 9; 52, 9. 12; XV, 7, 4; 8,
3. 9. 16; XVI, 21, 27.

ब्रू ब्रुवते VI, 1, 3; ब्रूयाः XV, 25 (p.
194, 20); ब्रूयात् VIII, 11, 8;
ब्रूयुः III, 17, 4; ब्रूहि XV, 18 (p.
189, 4); अब्रुवन् XIV, 8, 1; 9, 1;
XV, 17 (p. 188, 21).

+ अनु ब्रूते XV, 16, 6; ब्रूयात्
VIII, 11, 8; X, 1, 20; XI,
13, 6; XVII, 7, 2; ब्रुवन्त
V, 2, 3; IX, 24, 9.

+ प्र ब्रूहि XV, 17 (p. 188, 4);
ब्रूतात् XVII, 14, 4.

भक्ष भक्षयामि XV, 14, 7; भक्षयति
VII, 4, 14; 5, 1; VIII, 1, 7; IX,

6, 21; X, 2, 6; 3, 10; 4, 12;
XVIII, 21, 9; भक्षयन्ति III, 8,
25; VII, 5, 11; 8, 10; XV, 14,
9; XVIII, 21, 12; भक्षयेत् III,
20, 5; XIII, 12, 10; भक्षयेयुः
XIV, 16, 6; XV, 14, 6; भक्ष-
यिष्यन्त VII, 4, 13; भक्षित in
प्रतिभक्षित VII, 4, 15 (cf. भक्षि-
ताप्यायित VII, 7, 3); भक्षयित्वा
II, 9, 14; VII, 5, 3. 6. 15; 17,
15; 19, 5; VIII, 2, 13; 5, 6; 8,
6; 9, 4; 15, 4; XVI, 17, 9. (Cf.
अभक्षयित्वा)

भक्ष III, 20, 13; X, 21, 4, XIII,
11, 10; XV, 15, 14. (Cf. दधि-
भक्ष । पयोभक्ष । प्राणभक्ष)

भक्षमन्त्र III, 8, 27; V, 10, 31;
VII, 5, 1. 12. 22; 16, 8; XV,
15, 13.

भक्षता in हविष्यभक्षता IV, 15, 6.

भक्षिताप्यायित VII, 7, 3.

भग XV, 19 (p. 190, 12. 13).

भगिन् II, 4, 6.

भज् भक्षीष्ट XV, 26 (p. 195, 5).

+ अप भज्य XIII, 13, 1.

+ अन्वा भेजे XIV, 62, 2.

+ वि भजेत् III, 2, 3.

भरत XV, 25 (p. 194, 21).

भरद्वाज XIV, 12, 2; 64, 1; XVI,
11, 11.

भव IV, 19, 1.

भवानी IV, 19, 5.

भस्मन् III, 19, 15; XIII, 12, 7.

भस्मान्त VIII, 8, 11.

भा + प्र भान्त (fem.) II, 6, 3.

भाग III, 16, 26; XVII, 13, 6; 16,

1. 2. 3. 4. (Cf. ब्रह्मभाग ।

यजमानभाग । संपाद्यभाग)

भानुसतिन् XIV, 36, 1.

भानुसती XI, 13, 15.

भार in कुशभार XVII, 6, 6.

भारद्वाज X, 11, 8; XI, 9, 3; XII, 9, 17; XIV, 32, 7; XVI, 11, 10.

भार्गव XV, 12, 2.

भाव in अतिरात्रभाव XVI, 20, 5.

भावयव्य (स्वनय) XVI, 11, 5 (see critical notes).

भिद् भिन्न XIII, 12, 13.

भिषज्य् भिषज्यन्ति XVI, 13, 3.

भीम XV, 25 (p. 194, 11).

भीमसेन XVI, 9, 3.

भुज् भोक्ष्यमाण XVIII, 24, 14.

+ अभि भुज्जन्ति XVI, 21, 21.

भुरिज् VII, 27, 28.

भुवन XV, 2, 19.

भुवस् XIV, 18, 1.

भू भवति III, 15, 23; 16, 3 etc.;

भवतः I, 2, 5 (in आर्ईकारीम^०);

V, 5, 5; XIV, 7, 2; भवन्ति II,

12, 10 etc.; अभवन् XIV, 32, 1;

बभूव XV, 22 (p. 193, 8. 9);

XVI, 11, 14. 17; बभूवुः XV,

17 (p. 188, 1); XVI, 9, 17;

अभूत् XV, 18 (p. 189, 11);

XVI, 29, 8; subj. भूः XV, 25

(p. 194, 12); भविष्यथ XV, 27

(p. 195, 12); बुभूषन्त् XIV, 21,

1; भूत (cf. एकाहभूत । विकल्पभूत ।

शेषभूत) see भूत; भूत्वा XIV, 38,

3. 6; 42, 18. 19. 20; XV, 17

(p. 188, 16. 17).

+ अनु भवति XV, 5, 13; अभवत्

XV, 5, 1.

+ अभिभवन्ति XIV, 38, 6; भवे-

महि XIV, 23, 1; 38, 1;

अभवन् XIV, 23, 1; 38, 1;

भविष्यन्ति XIV, 29, 1; 40, 1;

50, 1; बुभूषन्त् XIV, 23, 1.

+ सम् बुभूषन्त् IV, 13, 2.

भूत (भूतानि) XIV, 50, 1; XV, 11, 1; XVI, 15, 1.

भूतकृत् XIV, 72, 1.

भूमि I, 5, 8; XVI, 9, 22; XVII,

4, 7; 10, 13; 15, 10; 16, 5;—

XVI, 16, 3. (Cf. सहभूमि)

भूमिदुन्दुभि XVII, 5, 10; 14, 11; 17, 6.

°भूमिसव° XIV, 73, 3.

भूयस् XII, 2, 11; XIII, 14, 5;

XV, 17 (p. 188, 9); fem.

भूयसी II, 9, 4; VII, 19, 17;

XIII, 5, 21.

भूयिष्ठ II, 9, 5; VIII, 8, 7; XV,

26 (p. 195, 7).

भूर् XIV, 17, 1.

भूष्णु XV, 19 (p. 190, 22).

भृ विभ्रत्यः XVII, 14, 13; 17, 8.

+ सम् अभरन् XV, 17 (p.

188, 20).

भेद in अर्थभेद VI, 1, 5; पशुभेद VI,

1, 16.

भेषज XVI, 2, 9.

भोग XV, 17 (p. 188, 8).

भौवन XVI, 16, 2.

भ्रंश् + सम् भ्रश्येत् XVII, 10, 10.

भ्रातृ XIII, 11, 1; XV, 26 (p. 195, 2).

भ्रातृव्य XIV, 23, 1; 39, 10; 42, 6.

भ्रूणहत्या XVI, 18, 19.

म

मकार I, 2, 11.

मकारान्त I, 1, 20. 22.

मज्ज् + नि मज्जन्त् IV, 15, 3.

मत्सर XVII, 17, 3.
 मत्स्य (1.) XVI, 2, 23. (2.) सांसद
 XVI, 2, 22.
 मत्स्यविद् XVI, 2, 23.
 मथ् (मन्थ्) मथित्वा IV, 17, 4; VI,
 12, 6; XVIII, 24, 27.
 + वि मथित XIII, 3, 2.
 मद् XIV, 12, 2 etc. [मा=माम्
 XIV, 14, 1; XV, 18 (p. 189,
 8 etc.); 19; 21; XVI, 29, 8].
 मदन्ती V, 6, 9.
 मदन्तु VII, 19, 16; VIII, 3, 12;
 6, 15.
 मधु XV, 19 (p. 191, 5. 10).
 मधुग्रह XVI, 17, 9.
 मधुच्छन्दः XV, 26 (p. 195, 1 ff.).
 मधुनाड्यौ XV, 3, 1.
 मधुपर्क III, 12, 6; IV, 21, 6. 25.
 मध्य IV, 21, 12; VII, 19, 18; X,
 1, 6; XII, 12, 3; XIII, 23, 6;
 XVI, 9, 24; XVII, 13, 4;
 मध्यतस् XIV, 27, 8; XV, 8, 2.
 मध्यन्दिन II, 5, 7; III, 15, 5; VII,
 14, 7; VIII, 1, 1; XI, 15, 5;
 XII, 3, 3; 7, 1; XIV, 45, 2;
 XV, 9, 5; 13, 5; XVI, 8, 8;
 14, 6.
 मध्यम I, 4, 7; 10, 1; 14, 23; II,
 3, 2; IV, 2, 4; VI, 3, 9; VII,
 26, 13; 27, 20; VIII, 14, 3. 9;
 IX, 11, 1; X, 5, 10; 8, 16; XI,
 12, 12; 13, 13; XII, 3, 15. 18;
 4, 6; 5, 19; 10, 5; 11, 18. 22;
 12, 5. 13; 13, 1; 25, 6; 26, 21;
 XIII, 10, 9; XIV, 16, 3; 72,
 1; XV, 20 (p. 191, 18); XVI,
 18, 13; 21, 18.
 मध्यमपिण्ड IV, 5, 8.

मध्यावर्ष II, 5, 4.
 मध्येषुष्ट्य XIII, 21, 4. 11.
 मन् मन्येत III, 20, 9; XIV, 14, 1;
 मेनिरे XV, 26 (p. 195, 4. 8).
 + अनु मत XVI, 10, 14.
 मनस् II, 7, 5 (कुर्वीत); मनसा II, 9,
 12. 13; III, 8, 15; X, 21, 1. 2.
 3. 4. 5; XV, 22 (p. 193, 2);
 XVI, 18, 8. 9.
 मनु X, 11, 8; वैवस्वत XVI, 2, 1.
 मनुप्रवल्ह X, 11, 8.
 मनुष्य XV, 17 (p. 188, 21); XVI,
 2, 2.
 मनोता VI, 11, 16.
 मनोतादि VIII, 1, 9; XIV, 10, 21.
 मनोतासूक्त V, 19, 13.
 मन्त्र II, 8, 18; 17, 2. 4; III, 20,
 18; IV, 11, 5; 16, 6; 21, 13;
 V, 15, 9; VI, 1, 2; VII, 4, 16;
 XVI, 17, 7. Cf. जपमन्त्र । भक्ष-
 मन्त्र । समिदाधानमन्त्र । होममन्त्र ।
 मन्त्रपृथक्त्व I, 2, 24.
 मन्त्रान्त I, 2, 25. 26.
 मन्त्रय् + अनु मन्त्रयते IV, 15, 2;
 16, 7; VI, 9, 8; VII, 18, 7;
 XVI, 13, 14. मन्त्रयेत II, 7, 7;
 III, 20, 2. 4; मन्त्र्य I, 12, 12;
 XIII, 12, 13.
 + अभि मन्त्र्य IV, 11, 6; VIII,
 9, 6.
 + आ मन्त्रयते XVI, 18, 1; मन्त्रयां
 चक्रे XV, 18 (p. 190, 1); 20
 (p. 191, 21); 25 (p. 194, 22);
 मन्त्रित I, 4, 1; IV, 6, 17; V,
 13, 1; 19, 1; VI, 2, 1; X, 13,
 27; XVI, 1, 23.
 + उप मन्त्रये XV, 25 (p. 194,
 18).

मन्त्रवन्तु IV, 6, 11.

मन्थन II, 17, 7. 8; III, 19, 14; 21, 9.

मन्द्र I, 14, 22; VIII, 14, 1. 8.

मन्युसूक्त XIV, 22, 5.

मय in शमीमय IV, 16, 3.

मरणकाम XV, 10, 1.

मरणान्त IV, 14, 2.

मराय in राशिमरायौ XIV, 39, 1.

मरुत् (plur.) III, 4, 14; XIV, 62,

2. 3; 70, 1; 72, 1; मरुद्भ्य उज्जे-

षेभ्यः XV, 1, 21; क्रीलिभ्यः III,

15, 14; गृहमेधेभ्यः III, 15, 7;

सांतपनेभ्यः III, 15, 5; XIV, 8,

4; स्वतवद्भ्यः III, 13, 9.

मरुत् आविक्षित XVI, 9, 14.

मरुत्वतीय VII, 5, 20; 19, 5; VIII,

7, 1; 14, 4; X, 2, 4; 3, 6. 8; 4,

6. 8; 5, 6. 8; 6, 8. 9; 8, 5. 6.

16; 9, 12; 10, 5; 11, 6. 11; 13,

7. 10; XI, 2, 4; 4, 8; 5, 1; 6,

3; 7, 6; 8, 4; 9, 4; 10, 7; 11,

9; 13, 20; XIII, 5, 15; XIV, 3,

6; 21, 2; 53, 4; XV, 2, 1. 9; 7,

1; XVI, 8, 9; 21, 19. 20;

XVII, 9, 2. 7; 10, 3. 17. (Cf.

निष्केवल्यमरुत्वतीये)

मरुत्वतीयग्रह XIV, 53, 3.

मरुत्वतीयवैश्वदेवयोः VII, 9, 5.

मल XV, 17 (p. 188, 12).

महन्तु XV, 17 (p. 188, 20).

महर् XIV, 22, 4.

महत्विजः XVI, 1, 2.

महातापश्चित XIII, 27, 4.

महात्रिककुद् XVI, 29, 13.

महादिवाकीर्त्य XI, 13, 1. 23. 24.

34; 14, 4, 7; XVI, 14, 13. 14.

महानाम्न्यः X, 6, 10; XII, 6, 9;

XVI, 8, 1. 2.

महायज्ञ XIV, 5, 4; 8, 11; XV, 11, 9.

महारात्र VI, 2, 1; XVII, 7, 1.

महावीर V, 9, 27; VIII, 15, 11; XIII, 12, 13.

महावीरपात्र V, 9, 4; 10, 32.

महावीरपात्रोद्भासन V, 12, 2.

महाव्याहृति II, 10, 3; 12, 8; 14, 9; IV, 2, 2. 7. 12; 21, 14.

महाव्रत XIII, 15, 1. 13; 17, 2. 3;

18, 5; 19, 16; 23, 3; 24, 6;

XVI, 9, 14; 14, 6; 20, 10; 23,

25; 24, 19; 25, 3. 4; 26, 3. 5.

10; 27, 5; 28, 3; 29, 16; XVII,

1, 1; 7, 1. (Cf. चतुर्विंशमहाव्रते)

महाव्रतचतुर्थ XIII, 15, 7.

महाव्रतसप्तम XIII, 15, 10.

महाव्रतीय XII, 27, 4; XIV, 48, 2.

महाहविस् III, 15, 16; XIV, 10, 16.

महिमन् XVI, 7, 1. 12.

महिषी XVI, 3, 33; 13, 7.

महेन्द्र I, 5, 3; 7, 6; 9, 2; 14, 13.

(1.) मा (μη) XV, 24 (p. 193,

22; 194, 9); 25 (p. 194, 12);

XVI, 29, 8.

(2.) मा (to measure) मिसीते

XVII, 10, 7. 8; मित V, 14, 1

(Comm. निष्पादितेषु); XIV,

16, 3.

+ परि मित IV, 15, 8. (Cf.

परिमितशस्य VII, 21, 7;

अपरिमित V, 4, 7).

+ प्र माय XVII, 10, 4.

+ सम् मित VII, 27, 29. (Cf.

असंमित । सुखसंमित । वेद्यन्त-

संमित । संवत्सरसंमित)

मांस II, 3, 26; IV, 18, 10; °मांस°

IV, 1, 3.
 मांसाशन III, 13, 30.
 माघ XIII, 19, 3. 4.
 माघी III, 18, 18; XV, 12, 3. 10.
 मातरिश्वन् (पृषध्र मेध्य) XVI, 11, 26.
 मातृ XV, 27, 20.
 मात्र in अरत्तिमात्र । प्रादेशमात्र ।
 बाहुमात्र । राजमात्र ।
 माधुच्छन्दस VII, 10, 3; X, 1, 19;
 2, 3; 13, 3; XI, 2, 3; 10, 3. 4;
 13, 19; 15, 4; XIV, 3, 4; XV,
 1, 34. 36.
 माध्यन्दिन V, 10, 35; VI, 8, 11;
 VII, 5, 13. 23; 14, 12; 15, 1;
 16, 1; 19, 6; VIII, 14, 3. 7;
 X, 7, 11; XII, 3, 1; XIII, 5,
 5. 8; 6, 3; 8, 1; 16, 5; XIV,
 23, 2; 27, 6; 28, 4; 33, 10; 52,
 8; 61, 4; XVI, 23, 9. 10. 11.
 12; XVII, 9, 1; XVIII, 21, 13.
 माध्यन्दिनीय XIV, 2, 18.
 मान XV, 27 (p. 195, 13).
 मानव (1.) I, 4, 18; XVI, 11, 29
 (नाभानेदिष्ट) (2.) सामन् XII, 9,
 17.
 मानस X, 12, 3; 13, 26.
 मानुष XV, 27.
 माया XVI, 2, 21.
 मायु XVI, 3, 14; 12, 13.
 मारिणी in पूर्वमारिणी IV, 15, 23.
 मारुत VI, 10, 8; VIII, 6, 4; X, 8,
 19; XI, 2, 8; 4, 12; 12, 15;
 14, 32; 15, 10; XIII, 12, 3;
 XIV, 7, 4; 57, 4; XVI, 9, 29;
 XVIII, 23, 3; मारुती III, 14,
 4; XV, 14, 13. (Cf. आग्नि-
 मारुत । आर्भवमारुत । वारुणमारुतौ)
 मार्जन् I, 12, 7.

मार्जालीय VI, 12, 21; 13, 10;
 XIII, 11, 4. 10; XVII, 4, 8;
 14, 13; 17, 8. 9.
 मार्जालीयदेश X, 21, 11; XIII,
 11, 3.
 माष IV, 1, 3.
 मास् XIII, 21, 5; XIV, 7, 1; 8,
 1; XV, 17 (p. 188, 17).
 मास II, 2, 2; XIII, 19, 8. 9. 15.
 16; 21, 4. 11; 22, 3; 23, 2. 4;
 24, 2; 25, 1. 4; XIV, 6, 6; 14,
 1; XV, 12, 11; XVI, 1, 4;
 XVIII, 24, 6. 7. (Cf. अर्धमास)
 मासस्तोम XIV, 76, 1.
 मासापवर्ग XVI, 20, 8.
 माहाव्रतिक XVI, 14, 2. 3. 4. 5;
 XVIII, 20, 8.
 माहेन्द्र I, 3, 17; 8, 13; III, 15, 18;
 XIV, 8, 5; XVII, 11, 1.
 माहेन्द्रशुनासीरीयौ XIV, 10, 11.
 मि + वि मिन्वन्ति XVI, 18, 13;
 XVII, 5, 5.
 मित्र (सत्य) IX, 26, 2.
 मित्रविन्दा III, 7, 1.
 मित्रावरुणौ IX, 27, 1; 28, 17;
 XIV, 30, 1; 70, 1; 72, 1.
 मित्रावरुणयोरयनम् XIII, 29, 22.
 मिथ् + अभि मेथति XVI, 3, 35; 4,
 1; 13, 9.
 + प्रत्वभि मेथति XVI, 3, 37;
 मेथन्ति XVI, 4, 5; 13, 11.
 मिथःसंसृष्ट III, 4, 3.
 मिथुन (1.) VI, 1, 13. (2.) IV, 1,
 3; XV, 17 (p. 189, 1). (Cf.
 गोमिथुनौ III, 14, 17).
 मिश्र in परिव्रापमिश्र । प्रेङ्गमिश्र ।
 लोहितमिश्र ।
 मी + प्र मीयेत XIII, 11, 1.

सीमांसा XVIII, 24, 34.

सील् + सम् सील्य X, 21, 10.

मुख IV, 7, 11; 11, 6; 14, 17; VII, 15, 2; XV, 17 (p. 188, 7); 22 (p. 192, 19); XVI, 1, 12; 18, 19; मुखतस् XVI, 1, 12. (Cf.

यज्ञमुख)

मुखविमार्जन IV, 21, 21; VIII, 9, 8.

मुखसंमित I, 10, 6.

मुखीय in शालामुखीय VI, 12, 25.

मुख्य XIII, 14, 4; XVI, 20, 13.

मुच् मुमुचे XVI, 11, 2; मुक्त I, 15, 10.

+ नितराम् XV, 22 (p. 193, 7).

+ प्र अमुञ्चत् XIV, 7, 1.

+ संप्र मुञ्चति XV, 27 (p. 196, 4); मुच्यते XIV, 7, 1; मुच्ये-
महि XIV, 7, 1.

+ प्रति मुञ्चति XVI, 1, 6; मुञ्चते
III, 11, 14; अमुञ्चत् XIV, 7, 1.

+ वि मुञ्चन्ति XVII, 15, 8; मुमुचे
XV, 22 (p. 193, 8); मुक्त
IV, 7, 18; मुच्य I, 15, 9.

मुञ्ज XVII, 4, 5.

मुनिसत्त्रेष्टि XIV, 6, 6.

मुच्ययन III, 11, 10.

मुष्टि IV, 3, 6. (Cf. अमुष्टि^०

यवसमुष्टि)

मुसल in उल्लुखलमुसले IV, 3, 2; 14, 32.

मुहूर्त XIV, 80, 2.

मुहूर्तस्तोम XIV, 80, 1.

मूचीपाः XV, 26 (p. 195, 6).

मूर्धन् XVI, 18, 19.

मूल IV, 4, 2; XVII, 1, 8; 3, 6.

मृ मृत XIII, 2, 1. 6. 7. 8; 3, 1; 5, 7. 12; 29, 19.

मृज् मार्जयन्ते I, 12, 8.

+ उद् मृष्ट IV, 4, 2; मृज्य IV, 4, 2; 14, 8.

+ उप मार्षि II, 9, 10.

+ वि मार्षि VIII, 4, 6; मृज्य
IV, 11, 6; 14, 7.

मृत्व्यन्तकौ XIV, 22, 4.

मृश् + अभि मृशन्ति VI, 12, 12;

मृश्य IV, 8, 3; 9, 2. 4; 11, 3.

6; 21, 19; V, 8, 4; VIII, 9, 7;

मर्शयेयुः XVI, 18, 12.

+ समव मृश्य V, 8, 2.

+ परा मृशन्त XVIII, 21, 8.

+ सम् मृशति II, 8, 19; 17, 1;

IV, 7, 10; मृशन्ति IV, 15,

5; मृशन्त XVII, 15, 10;

मृश्य V, 15, 7; VI, 9, 16;

12, 13.

मृष्टवती VII, 15, 7.

मेक्षण IV, 3, 7; 4, 2.

मेध VI, 1, 5 (विकाराः); XVI, 15, 8.

मेधपति VI, 1, 5 (विकाराः).

मेध्य (I.) XV, 18 (p. 189, 9 ff.);

XVI, 3, 27; 18, 11. (2) पषध्र

मातरिश्चन्त XVI, 11, 26.

मेषी XIV, 13, 1; XV, 1, 21;

15, 3.

मैत्र III, 17, 10; XIV, 10, 16.

मैत्रावरुण (I.) V, 15, 8; 16, 1; 20,

7; VI, 8, 4; 12, 16; 13, 5. 7;

VII, 4, 6; 11, 2; 17, 6; 22, 1;

VIII, 2, 6; 15, 9; IX, 2, 1; 8,

1; 12, 1; 16, 1; X, 1, 11. 20;

7, 5; XII, 1, 3; 2, 4. 16; 3, 5;

6, 5. 9. 12. 15; 7, 5; 10, 4;

XIII, 10, 9; 14, 1; 24, 8;

XIV, 3, 8; 52, 7. 11; XV, 7,

3; 8, 2. 8. 15; XVI, 21, 24;

XVIII, 24, 3. (2.) VII, 2, 5; 3, 2; 5, 2; XVI, 9, 30; XVII, 8, 6; सैत्रावरुणी III, 8, 18; 9, 6; VIII, 12, 5; IX, 28, 18; XII, 2, 16; XIV, 40, 23; XV, 13, 6. (Cf. ऐन्द्रवायवसैत्रावरुणौ)

सैत्रावरुणप्रभृति VI, 13, 2.

सैथुन IX, 28, 18.

सैधातिथि XI, 7, 2; XVI, 11, 16;

सैधातिथी VII, 8, 5; XI, 7, 3.

सौङ्गी XVII, 2, 1. 9.

स्ना + आ सनन्ति XV, 15, 10.

+ समा स्नात (in अयथासमा स्नात । यथासमास्नातम्)

स्नेल् (स्नेड्) + आ स्नेलयति IX, 7, 2.

य

य I, 1, 8 etc.; य उ च XIV, 12, 2; 51, 1; ये के च XV, 26 (p. 195, 2); XVI, 15, 8; यत्किं च XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28, 2; 29, 2; 30, 2.

यज् यजति I, 2, 28; 6, 16; 12, 13; 15, 2; II, 5, 17; 16, 2; III, 8, 20, 23; 16, 11; V, 11, 6; 15, 10; 18, 5; 19, 24; 20, 2; VII, 1, 5; 2, 12; 4, 3; 7, 2; 8, 3. 6. 9; 9, 8; 10, 16; 11, 4; 12, 4; 16, 4. 6; 17, 5; 19, 4. 25; 20, 11; 22, 6; 23, 9; 24, 6; VIII, 1, 6; 2, 5; 3, 4. 19; 4, 1. 2. 3; 5, 1; 6, 17; 11, 4. 9; 12, 3; 13, 1; IX, 2, 6; 3, 4; 4, 7; 7, 5; 8, 3; 9, 5; 10, 4; 11, 4; 12, 4; 13, 4; 14, 3; 15, 4; 16, 4; 17, 3; 18, 5; 25, 2; X, 13, 19. 24; 21, 1; XIII, 7, 6; XIV, 33, 16; 52, 6;

XV, 3, 11; यजतः X, 7, 9; यजन्ति VII, 4, 5; 7, 7; X, 7, 2. 7. 13; XIV, 52, 14; 55, 5; यजते I, 3, 1; III, 10, 5; 11, 3. 9. 13; IV, 17, 1; V, 15, 1; XIV, 7, 1; 12, 2; 57, 20; XV, 1, 3; 11, 1; 12, 1; 14, 2; 16, 8; XVI, 1, 1; 10, 1; 15, 1; यजन्ते XVIII, 24, 27; यजेयम् XIV, 27, 1; 28, 1; यजेत् I, 17, 18; III, 20, 20; XI, 2, 14; यजेत XIII, 13, 1; XIV, 2, 1; 4, 1; 6, 1; 8, 1; 9, 1; 14, 1; 15, 1; 16, 1; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1; 23, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 28, 1 etc.; यजेमहि XIV, 40, 1; यजेरन् XIII, 11, 1; 20, 8; यज V, 10, 17; XIV, 12, 2; यजे XV, 18 (p. 189, 5 ff.); 20 (p. 191, 22); XVI, 10, 14; यजस्व XV, 18 (p. 189, 11 ff.); अयजत XIV, 6, 1; 8, 1; 9, 1; 12, 2; XV, 9, 2; 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; 22, 1; ईजे XV, 16, 10; XVI, 9, 8. 11. 14; 16, 2; ईजान XIV, 40, 10; अयष्ट XV, 16, 11; यक्ष्यन्ति XIV, 40, 1; यक्ष्यमाण II, 1, 6; IV, 1, 3; V, 1, 1; VI, 1, 22; XV, 1, 3; इज्यते I, 16, 3; इज्यमान I, 16, 10; इष्ट III, 20, 15; IV, 7, 3; 9, 5; XV, 1, 29 (Cf. अनिष्ट); याजयन्ति XVI, 20, 7; याजयेयुः XIII, 11, 8; XV, 14, 8; याजयत XIV, 40, 1; याजयां चकार XVI, 8, 27; इष्टा III, 16, 24; 17, 7; 18, 17 etc. (Cf. अनिष्टा)

+ सम् यजेयाताम् XIV, 29, 2; 39, 7.

यजन in देवयजन V, 2, 1.
 यजमान I, 4, 15; 12, 6; 14, 17; II,
 7, 13. 15; 9, 7; III, 8, 25. 26;
 17, 8; IV, 6, 3. 4; 8, 2; 19, 9;
 V, 3, 8; 10, 29; 15, 8; 16, 5;
 VI, 1, 5; 8, 9; VIII, 10, 1; 11,
 14; IX, 5, 1; XIII, 5, 11; 29,
 29; XIV, 6, 6; 28, 9; 32, 10;
 XV, 6, 7; 11, 1; 12, 1; XVI, 1,
 1; 3, 19. 35; 6, 2; 10, 1. 15;
 13, 3. 9; 15, 1; 17, 2; 18, 1.
 12; 22, 20. (Cf. पत्नीयजमानौ)

यजमाननिमित्त IV, 6, 3.

यजमानपञ्चम I, 12, 6.

यजमानभाग IV, 13, 3.

यजुर्वेद III, 21, 3; XVI, 2, 6.

यजुस् XIII, 20, 7; XV, 11, 6.

यज्ञ I, 1, 1; XIV, 2, 7. 22; 4, 4.
 5; 5, 8; 12, 4; 13, 10; 15, 8;
 40, 5; XV, 2, 19. 20; 4, 8; 5,
 1; 16, 14; XVI, 1, 18. 19. 20;
 10, 7. 15; 21, 2; 24, 2; 29, 10;
 XVII, 7, 5. (Cf. आयुष्कामयज्ञ ।

उत्सन्नयज्ञ । दाक्षायणयज्ञ । प्रथम-
 यज्ञ । महायज्ञ । वसिष्ठयज्ञ । शौनक-
 यज्ञ)

यज्ञकाम V, 2, 2; XVI, 29, 7.

यज्ञक्रतु XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1;
 12, 2; 14, 1; 17, 1; 18, 1; 19,
 1; 20, 1; 23, 1; 24, 1; 25, 1;
 26, 1; 27, 1; 28, 1; 29, 1; 30,
 1; 32, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1;
 36, 1; 38, 1; 40, 1; 43, 1; 44,
 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1;
 49, 1; 50, 1; 58, 1; 59, 1; 60,
 1; 61, 1; 63, 2; 64, 1; 65, 1;
 66, 1; 67, 1; 68, 1; 69, 2; 71,
 2; 74, 2; 75, 2; 76, 2; 77, 2;

78, 2; 79, 2; 80, 2; 81, 2; 82,
 2; 83, 2; 84, 2; XV, 1, 3. 10;
 9, 2; 11, 1; 12, 1; 20 (p. 192,
 1); XVI, 1, 1; 20, 13; 23, 6;
 29, 8.

यज्ञगाथा XVI, 8, 28; 9, 6. 9. 12.
 15.

यज्ञपथ XVI, 10, 8.

यज्ञपात्र V, 14, 5.

यज्ञमुख XIV, 31, 4; XVI, 20, 14.

यज्ञागार V, 14, 1; XVIII, 24, 14.

यज्ञायज्ञीय VII, 25, 10; VIII, 6, 1.
 5; XI, 2, 13; XVIII, 23, 4. 13.

यज्ञोपवीतिन् I, 1, 6; III, 16, 14;
 IV, 3, 7.

यत् + अन्वा यातयन्ति XIII, 20,
 10; यातयेयुः XII, 9, 8; यातयन्ते
 XIV, 3, 1; 5, 5.

+ सम् अयतन्त XIV, 23, 1;
 32, 1; 38, 2.

यतस् XI, 12, 1.

यति XIV, 50, 1.

यत्काम IV, 8, 5; X, 21, 14.

यत्र I, 17, 13; III, 14, 14; V, 2,
 3; 13, 11; VII, 25, 9; 26, 6;
 X, 1, 20; XI, 2, 5; XII, 3, 20;
 13, 5. 6; XIV, 62, 2; XVII, 7,
 11; 14, 6; 17, 4.

यथा III, 14, 19; 21, 8; IV, 3, 7;
 6, 12; 21, 6; V, 11, 12; 20, 2;
 VI, 9, 12; VIII, 1, 1; 9, 9; X,
 6, 11; XII, 11, 12; 24, 3; 26,
 10; XIV, 8, 7; XV, 3, 10; 16,
 12; 18 (p. 189, 4); 25 (p. 194,
 14. 15. 21); XVI, 11, 2. 5. 8.
 11 ff.; 29, 9; XVII, 4, 7; 7, 2.
 12; 8, 6; 10, 9. 10. 13. 15; 17,
 14.

- यथाकर्म IV, 6, 17; V, 10, 13; 13, 9.
 यथाङ्गम् XVII, 12, 6.
 यथाचमसम् VIII, 2, 13; 9, 2.
 यथाचोदितम् II, 5, 17.
 यथाछन्दसम् IX, 20, 5.
 यथादेवतम् IV, 9, 6; XIV, 10, 14.
 यथादेशम् XIII, 24, 15.
 यथाधिष्ण्यम् V, 19, 1.
 यथानिःसृतम् VII, 14, 12.
 यथापर्व XIV, 10, 4.
 यथापृष्ठम् XIV, 8, 7.
 यथाप्रकृति XI, 13, 4.
 यथाप्रपन्नम् V, 18, 12; 20, 7; XVII, 12, 4.
 यथायतनम् XVII, 12, 4.
 यथायथम् XVI, 7, 4. 11.
 यथारूपम् VI, 2, 3.
 यथार्थम् III, 8, 21; V, 15, 9; VI, 1, 3; XIII, 20, 13; XIV, 51, 5.
 यथावनेजितम् IV, 4, 5.
 यथावषट्कृतम् VII, 8, 10.
 यथाश्रद्धम् XIV, 12, 5.
 यथासनम् VI, 13, 5; VII, 14, 12.
 यथासमाप्तातम् VI, 1, 3. 6; IX, 6, 20; X, 1, 12.
 यथासंप्रकीर्णम् XVIII, 24, 26.
 यथासंप्रेषितम् III, 7, 9.
 यथासवनम् VII, 1, 4.
 यथास्तुतम् XI, 3, 2.
 यथास्तोत्रियम् XI, 3, 2.
 यथास्तोमम् XII, 8, 11; XIV, 19, 2.
 यथास्थानम् XIV, 10, 12; यथास्थानम् IX, 20, 16; XIV, 10, 7; XVII, 10, 17.
 यथैतम् VIII, 5, 7.
 यथैतम् XVII, 17, 9.
 यथोपपादम् VII, 17, 18.
 यदा VII, 14, 9; XIII, 29, 17; XV, 18 (p. 189, 9 ff.); XVI, 18, 19.
 यदि VII, 16, 1; XI, 14, 1; XII, 7, 3; 9, 8. 9; 27, 4. 5; XIII, 3, 4; 11, 1; 13, 1; XIV, 14, 1; 42, 6; XV, 3, 3; XVI, 18, 12; XVII, 1, 5. 6. 8. 18; 4, 4; 5, 4; 10, 8; 13, 6; XVIII, 2, 4. 6; 23, 4; 24, 14. 31; यद्यु XVIII, 23, 7; 24, 15; यद्यु वै XVIII, 7, 17; 23, 6. 9; यदि वै XIV, 29, 1; 40, 1; 50, 1.
 यदेवत XIII, 20, 9.
 यम् यच्छति (वाचं) II, 7, 19; IV, 8, 3; VIII, 15, 1; XVII, 17, 11;
 यच्छेत् II, 14, 10; यत्वा II, 14, 9.
 + उद् यम्यमान V, 10, 12; यम्य II, 9, 6.
 + उपोद् यच्छन्ति VII, 5, 8.
 + उप यच्छति XVI, 17, 9.
 + नियच्छति (v. 1. अनु) VII, 15, 16. (Cf. नियत्)
 + प्र यच्छति V, 15, 8; यच्छेत् III, 20, 1. 12. 20; अयच्छत् XIV, 50, 1; 51, 1.
 + वि see वियत्.
 यम (1.) III, 4, 14; XIV, 39, 7 (2.) (deity) IV, 4, 1 (अङ्गिरस्वत् पितुमन्त); XV, 9, 2; XVI, 2, 4 (वैवस्वत)
 यमन in वाग्यमन I, 12, 7.
 यमस्तोम XV, 9, 1. 2.
 यमुना XIII, 29, 21. 30.
 यव IV, 15, 5; XIV, 7, 1. (Cf. ब्रीहियवाः)
 यवकलापि XIV, 40, 9.
 यवखल XIV, 40, 7.

यवचूर्ण IV, 15, 22.

यवसमुष्टि III, 20, 1.

यवागू II, 7, 9; III, 12, 15; IV, 5, 11.

यंबोर्वरा XIV, 40, 6.

यशस् XVI, 29, 7.

या अघाताम् (विवदे) XIV, 29, 1.

+ संप्र यात II, 16, 1.

याजमान II, 11, 1; 14, 7; V, 4, 1; XIII, 14, 3.

याजुष XVI, 2, 6.

याज्ञतुर (ऋषभ) XVI, 9, 8.

याज्ञिक VII, 4, 13; याज्ञिकी I, 2, 3.

याज्या I, 1, 33. 39; 2, 2; 8, 3. 5.

7; 9, 2; 17, 11. 15; III, 16, 8;

V, 18, 3. 11; 19, 8. 11. 16.

20. 23; VI, 11, 12; VII, 1, 8;

2, 4. 7. 10. 14; 7, 6; 8, 4;

VIII, 8, 3; 12, 8; IX, 23, 9;

25, 2; X, 1, 10; 7, 2. 4. 5. 6;

XI, 13, 9; XIII, 4, 3; 7, 4; 8,

4; 9, 4; 10, 3; 12, 6; XIV, 52,

4; 53, 8; 56, 1. 5; XV, 8, 20;

15, 12; XVI, 7, 3; XVIII, 21,

4. (Cf. अनुयाजयाज्या । प्रयाज-

याज्या । शस्त्रयाज्या । सोमयाज्या)

याज्यान्त I, 1, 42; 2, 8.

याज्यापुरोनुवाच्ये (°क्वाः) I, 16, 8;

17, 1. 7. 9; V, 11, 9; VIII,

12, 2; XVI, 7, 12.

याज्यावत् III, 7, 8.

यातऊतीय XVIII, 19, 2.

याथाकामी (यथाकामिन् ?) I, 3, 7;

VI, 6, 18.

याथाकाम्य II, 1, 6; X, 13, 5.

यान XV, 3, 14,

याम (1.) XVI, 12, 21; यामी VIII,

6, 13; 7, 17; XIV, 57, 12; (2.)

XV, 5, 13.

यावज्जीवम् III, 1, 8.

यावन्त II, 12, 10; VIII, 7, 5; XV,

9, 4; 17 (p. 188, 8. 9); यावत्

V, 11, 8; VII, 6, 8; XIV, 32,

10.

यु युवते XV, 16, 17.

युज् युनक्ति XIV, 31, 4; युञ्जन्ति

XVII, 15, 1; युक्त II, 16, 2;

XIII, 19, 9. 16; XV, 3, 14.

+ नि युनक्ति IV, 17, 9; युयोज

XV, 21 (p. 192, 6); योक्ष्यामि

XV, 21 (p. 192, 5); युक्त

XV, 21 (p. 192, 7); 22

(p. 192, 17); XIV, 2, 16;

13, 3; XVI, 11, 2.

+ प्र युञ्जान III, 8, 5; युज्यन्ते

XV, 11, 5; युज्य XV, 12, 8.

+ सम् युज्येत I, 1, 8; युक्त I, 3,

9; युज्य I, 16, 7 (see असंयुज्य)

युवति XVI, 2, 11.

युवन् (यूनः) V, 1, 1; XVI, 2, 8. 29.

यूष V, 15, 2; XIII, 4, 1; 29, 5;

XIV, 10, 10; 22, 15; 40, 8;

XV, 1, 16; XVI, 3, 1. 20; 11,

2; 12, 1; 17, 11. (Cf. एकयूष ।

नानायूष । विशाखयूष)

यूष IV, 18, 10.

येयजामह I, 1, 36. 40; 2, 2. 19;

VII, 2, 15.

येयजामहवषट्कारयोः III, 16, 15.

योक्त्र I, 15, 9. (Cf. वेदयोक्त्रे)

योग in अहर्योग XIII, 1, 4; 19, 17;

24, 19.

योजन XIV, 40, 14.

योनि VII, 21, 2; X, 9, 14; 12, 4;

XI, 11, 11; 12, 2; 13, 32; 15,

6; XVIII, 23, 18. (Cf. अस्व-

योनि । स्वयोनि । स्वर योनि)

योन्यनुशंसन VII, 21, 5.

यौगपद्य XIII, 14, 2.

र

रक्ष रक्षन्ति XVI, 1, 16; रक्षेत् XIII, 29, 27.

+ अनु रक्षन्ति XVI, 10, 10.

रक्षस् XVI, 2, 17.

रक्षोविद्या XVI, 2, 18.

रजत III, 19, 9.

रज्जु XVII, 2, 1; 3, 7; 10, 11. 12.

रथ XV, 3, 14. (Cf. अश्वरथ । शत-
मानरथवासः । हिरण्यरथ)

रथचक्र XVI, 17, 1. 4.

रथन्तर VII, 20, 1. 3. 6; 21, 3; X, 12, 4; XI, 4, 3; 11, 2; 12, 2. 3; 13, 32; 15, 6; XIV, 2, 5. 6; 12, 3; 40, 3; XV, 4, 6; 7, 2; XVI, 21, 10. 13; 23, 16; XVIII, 4, 3. 4. (Cf. कण्ठरथन्तर
बृहद्रथन्तरे । बृहद्रथन्तरपृष्ठ । उद्धृत-
बृहद्रथन्तर)

रथन्तरपृष्ठ VII, 20, 8; 21, 2; 23, 1; X, 2, 1; 10, 1; XI, 10, 1; 11, 2; XV, 12, 4; 16, 9.

रथन्तरसामन् XIII, 29, 10.

रम् + अन्वा रभते IV, 11, 2; VII, 5, 9; रभन्ते X, 21, 6; रब्ध IV, 16, 4. 7; XV, 23 (p. 193, 12); रभ्य I, 5, 8; 6, 3; V, 4, 1; XVII, 13, 12.

रभोयंस् VI, 1, 5. (विकार)

रम् + उप रमति XVII, 17, 12; XVIII, 19, 10; रमन्ति XVII, 17, 7; रमेत् XVI, 22, 21; रम XVII, 11, 3; रत XII, 13, 3.

+ वि रमति V, 19, 16.

रशना XVI, 18, 10.

रशनापृथक्त्व VI, 9, 4.

रस XV, 1, 36. 37.

रा अरासत XV, 24 (p. 193, 18).

राका VIII, 7, 14; XIV, 57, 9.

राकासिनीवात्यौ I, 15, 3; IX, 28, 2.

राजत XIV, 32, 6.

राजन् IV, 21, 1; V, 6, 1. 4; 8, 3; 14, 19; VII, 15, 1; XIII, 11, 2; 13, 1; 24, 2; 29, 2; XIV, 50, 1; XV, 14, 4; 17; 18; 20; 22; 27; XVI, 1, 25; 18, 11; XVII, 5, 3. 4; 15, 3.

राजन् (पष्ठ) XVI, 14, 7. 8; XVII, 7, 4.

राजन्य I, 7, 3; II, 3, 6; 6, 5; XVI, 1, 16.

राजपुत्र XV, 25 (p. 194, 14); XVI, 1, 16.

राजमात्र XVII, 5, 3. 4; 15, 3.

राजसूय XV, 12, 1; 20 (p. 192, 1); XVI, 18, 1.

राज्जुदाल XVI, 3, 4; 12, 5.

राज्य XV, 12, 1; XVI, 2, 32.

रात्रि in अतिरात्र । एकरात्र । एकविंश-
तिरात्र । एकषष्टिरात्र । एकान्नपञ्चा-
शद्रात्र । चतुर्विंशतिरात्र । त्रयस्त्रिंश-
द्रात्र । त्रिरात्र । दशरात्र । नवरात्र ।
विंशतिरात्र । शतरात्र । सप्तत्रिंशद्रात्र)
रात्रि । रात्री II, 6, 3; IV, 15, 8; VI, 11, 6; VII, 14, 8; IX, 21, 4; 28, 5; XVIII, 23, 18.

रात्रिपर्याय VI, 13, 13; VII, 26, 12; IX, 7, 1; 11, 1; 15, 1; 19, 4.

रात्रिसत्त्वं XIII, 14, 9.

राथन्तर VII, 14, 2; IX, 27, 1; X,

13, 11; XVIII, 4, 6. (Cf. बार्हतरथन्तर)
 राशिमरायौ XIV, 39, 1.
 राष्ट्र XIV, 50, 1; XV, 16, 17.
 रिक्थ XV, 27 (p. 195, 20).
 रिच् + अति रिक्त VII, 27, 28;
 XIII, 1, 5; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 10,
 1. (Cf. अतिरिक्तोक्थ)
 रिफित I, 2, 9.
 रु खमाण IV, 17, 12. (Cf. अरव-
 माण)
 रुच् रुचित V, 9, 25.
 रुद्र III, 4, 8; IV, 17, 1; 19, 1; 21,
 11 (plur.); पशुपति IX, 26, 2;
 रुद्राणी IV, 19, 5.
 रुद्रवन्त VI, 9, 13.
 रुद्रसेना IV, 19, 7.
 रुध् + अव रुद्ध XIV, 50, 1.
 रुह् रोहति XI, 14, 13; रोहन्त XVI,
 17, 11.
 + अधि रोहति XV, 17 (p. 189,
 3); XVII, 14, 6; 17, 4.
 + उपाव रोहति XVIII, 21, 6;
 रोह्य II, 17, 8.
 + प्रत्यव रोहति XVI, 17, 7;
 रोहन्ति XVI, 18, 16.
 + आ रोहति XVI, 17, 1; रोहन्ति
 XVI, 18, 17.
 + समा रोहयमाण II, 17, 1; रोह्य
 III, 19, 13; 21, 9; रोप्य
 XVI, 16, 1; XVIII, 24, 26.
 रूप XIV, 11, 9; 16, 10; 23, 4;
 24, 3, 5; 25, 5; 27, 13; 29, 8;
 31, 5; 33, 21, 22; 34, 3, 4; 35,
 2; 36, 2; 37, 2; 38, 4, 7; 49,
 3; 50, 2; 57, 18; 58, 2; 59, 2;
 60, 3; 71, 4; XV, 1, 15, 18; 2,
 4, 8, 11, 14, 21, 25, 29; 14, 4;

17 (p. 188, 14); XVI, 3, 10;
 11, 33; 12, 11; 14, 12, 16; 22,
 22, 24, 26; 24, 4, 5. (Cf.
 उत्पत्तिरूप VI, 1, 3; ऋषभरूप।
 तद्रूप। तायमानरूप। पुरुषरूप।
 यथारूपम्। वपारूप। सर्वरूप)
 रेणु XV, 26 (p. 195, 1);
 रेतस्वन्त II, 5, 16.
 रेफ I, 2, 9.
 रेवती XII, 6, 11.
 रैवत (1.) IX, 27, 1 (2.) X, 8, 7.
 रैवतगर्भ XV, 7, 5.
 रैवतपृष्ठ X, 7, 1.
 रोमन् XVIII, 24, 20.
 रोमनखानि IV, 14, 4.
 रोह XV, 2, 27, 28; 4, 3.
 रोहिणी IV, 14, 13.
 रोहित (1.) IV, 16, 2. (Cf. सर्व-
 रोहित) (2.) XV, 18 (p. 189, 7
 ff.); 19.
 रौद्र VI, 11, 10; रौद्री XIV, 57, 3.
 रौद्रादि VI, 12, 4.

ल

लक्षण I, 17, 13; III, 20, 5; लक्षणा
 I, 1, 10. (उपरिष्ठाल्लक्षण। तन्त्र-
 लक्षण। पुरस्ताल्लक्षण। पुरोनुवाक्या-
 लक्षण। याज्यालक्षण। वचनलक्षण)
 लक्ष्य + उप लक्ष्यते I, 16, 9.
 लप्सुदिन् XV, 1, 22.
 लभ् लभन्ते VII, 25, 17; IX, 27, 3;
 XV, 27 (p. 196, 8); लभेत XIII,
 24, 16; लेभे XV, 17 (p. 188,
 1); लिप्सेत VIII, 8, 7; अलिप्सेत
 XV, 24 (p. 194, 2).
 + आ लभन्ते XVI, 3, 27; 15, 3.
 5, 8; 22, 4; लभेत XIII, 2,
 1, 7; 3, 3; 4, 1; लेभे XV,

20, (p. 192, 2); लभ्यन्ते XV, 1, 24.

+ उपा लभ्य XI, 13, 8; XIV, 2, 14. 15. 21; 3, 19; 5, 7; 6, 2; 7, 3. 5; 8, 3. 6; 9, 2. 3; 13, 1. 2. 9; 62, 3; XV, 1, 22; XVII, 5, 9; 7, 8.

ललाट II, 12, 1. 4; XVI, 3, 29.

°लवण° IV, 1, 3.

लाङ्गलेषा XIV, 40, 8.

लाङ्गूल XVII, 5, 10.

लिख् लेखयित्वा XVII, 10, 4.

लिङ्ग I, 17, 5.

लिङ्गबलुप्त XIV, 22, 5.

लिङ्गेषु XIV, 51, 8.

लिप् लिम्पेत् VII, 8, 12.

+ उप लिप्य XVIII, 24, 27.

+ नि लिम्पति I, 10, 2; II, 9, 12; IV, 21, 8.

+ प्र लिप्य IV, 15, 22.

लिह् + नस् लिह्य II, 9, 14.

लुप् लुप्यते I, 2, 10; III, 20, 13;

लुप्येरन् XIII, 1, 8. (Cf. अर्थलुप्त)

लू लून (v. 1. उत्लून) IV, 4, 2.

लेख XVII, 10, 4.

लेप in आज्यलेप VII, 5, 10.

लोक XIV, 17, 1; 19, 1; 40, 1;

XV, 17 (p. 188, 13; 189, 2);

XVI, 3, 8; 8, 25; 21, 13. 15. 16.

21; 22, 10. 13. (Cf. अन्तरिक्ष-लोक)

लोग V, 13, 3.

लोप in अर्थलोप III, 19, 2, गुणलोप III, 20, 17.

लोमन् in बाह्यतोलोमन् XVII, 3, 5.

लोष्ट IV, 15, 8.

लोह XIV, 13, 1; XV, 15, 2.

लोहितमिश्र IV, 19, 7.

लोहितोष्णीष XIV, 22, 20.

लौकिक II, 17; 9.

लौक्य XV, 1, 12.

व

वंश XVII, 1, 17; 10, 6.

वङ्क्रि V, 17, 6; XVI, 3, 24.

वच् subj. वीचः XVI, 29, 8; अवोचत्

XV, 19 (p. 190, 9 etc.); 24

(p. 194, 10); उवाच XV, 18;

19; 20; 21; 22; 23; XVI, 16,

3; 29, 8; ऊचतुः XV, 22 (p.

193, 5); ऊचुः XIV, 29, 1; 40,

1; 50, 1; XV, 22 (p. 192, 22;

193, 9); उक्त I, 2, 21; 14, 1;

16, 12; IV, 7, 16; 21, 4. 5. 6.

23; V, 6, 1; 9, 4. 25; 10, 17;

13, 2; 14, 7; 15, 2. 4; 16, 4.

8. 9. 10; 18, 1. 2; 19, 13; 20,

5. 7; VI, 3, 9; 7, 1; 8, 5; VII,

4, 1. 11; 6, 1; 7, 1; 16, 2. 3.

4; 19, 1; VIII, 1, 3; 3, 1; 4, 2.

3; 5, 1; IX, 24, 9; 25, 1.

2; XV, 22 (p. 193, 7. 8);

XVI, 30, 11; XVIII, 23, 4;

उत्का I, 14, 21; IV, 6, 17; VI,

7, 7; 9, 6; VIII, 5, 5; X, 14,

3; 15, 3; 16, 3; 17, 3; 18, 3;

XII, 13, 4; 23, 3; 26, 11; XV,

18; XVIII, 19, 10; वाचयति I,

15, 13; VIII, 12, 9; वाचयेत्

XVI, 3, 19; वाचयित्वा VIII,

12, 10.

+ अनु अवोचत् III, 14, 14; V,

13, 11; उवाच V, 1, 1;

उच्य II, 16, 2; III, 16, 23;

V, 6, 2; 13, 4; 14, 8; VI,

7, 2. 10; IX, 25, 2; X, 1,

- 11; वाचयति XVI, 13, 15.
 + निस् उक्त XIII, 16, 5; XVII, 7, 9. (Cf. अनिरुक्त)
 + प्र उवाच XIV, 12, 2; XV, 16, 12; 20 (p. 192, 1); XVI, 29, 9; ऊचुः XIV, 40, 1; उक्त XVII, 17, 11.
 + प्रति उवाच XV, 17 (p. 188, 5); उक्त VI, 7, 10.
 वचन I, 1, 16. 27. 29; 16, 20; V, 11, 3; XIV, 51, 6. (Cf. त्रिवचन)
 वचनलक्षण XI, 1, 2.
 वज्र in इन्द्रवज्र । इषुवज्रौ.
 वडवा XIV, 41, 12; XV, 4, 12.
 वत्स (1.) II, 8, 6. 7; 12, 4; III, 12, 12; 13, 24; V, 10, 5. (2.) काण्व XVI, 11, 20.
 वत्सापाकरण IV, 1, 2.
 वद वदति X, 19, 1; वदन्ति XVII, 14, 14; वद XV, 25 (p. 194, 14); वदन्तु XIV, 16, 6; वदिष्यन्तु X, 14, 1; 15, 1; 16, 1; 17, 1; 18, 1; वादयेत् XVII, 3, 13. 16.
 + अति वदेत् XVII, 17, 14.
 + अभि वदेत् XIV, 51, 1; उदित XVI, 3, 11. 26. 30. 32.
 + अप वदन्ति XIII, 16, 1.
 + प्र वादयन्ति XVII, 14, 8. 9.
 + वि वदिष्येते । वदे ऽयाताम् XIV, 29, 1.
 + सम् वादयेत् XVII, 14, 2.
 वदन in गृहपतिवदन X, 20, 1.
 वधश्च I, 7, 3.
 वनस्पति V, 15, 6; 19, 18; VI, 9, 13; IX, 26, 2. (Cf. औषधि-वनस्पतीनाम्)
 वनस्पतिप्रभृति XV, 1, 28.
 वनस्पतिसव XIV, 73, 3.
 1. वप् वापयन्ति XVIII, 24, 19.
 2. वप् + आ वपति XIV, 2, 20; 13, 8; उप्य IV, 15, 5. 8.
 + नि उप्य VIII, 8, 11.
 + निस् वपति XIV, 2, 17; 13, 5; XVI, 1, 2. 11. 13; वपन्ति XIII, 29, 20; वपेरन् III, 6, 1; उप्त III, 2, 3; उप्य XIII, 29, 12; वाप्य IV, 15, 8.
 वपा IV, 14, 17; 17, 13; 18, 5; 20, 5. 6; V, 18, 4. 9; VI, 11, 12; IX, 27, 4; XIII, 2, 8; 3, 5; XV, 4, 12; XVI, 7, 4; 15, 9; XVII, 7, 11; XVIII, 24, 19.
 वपान्त VI, 11, 17.
 वपावन्तु XVI, 15, 9.
 वपाश्रपण्यौ IV, 18, 6.
 वयस् (1.) XV, 3, 17. (2.) XVI, 2, 26.
 वर (1.) II, 7, 7; III, 19, 9; IV, 20, 3; VII, 21, 9. (Cf. निविद्धर)
 (2.) वर in निषद्धर XV, 19.
 वरुण IX, 26, 2 (धर्मपति); XIV, 7, 1; 35, 1; XV, 12, 1; 13, 4; 18 (p. 189, 5 etc.); 20; 22; XVI, 2, 7.
 वरुणन्यङ्ग XV, 13, 3.
 वरुणपाश XIV, 7, 1.
 वरुणप्रघास III, 14, 1; 15, 24; XIV, 7, 1; 9, 5; 10, 9.
 वरूथ in विततवरूथ XVII, 5, 1.
 वर्जम् in निगमस्थानवर्जम् XIV, 10, 6; वैतानवर्जम् IV, 15, 6.
 वर्ण I, 1, 2. (Cf. सर्ववर्ण)
 वर्त्मन् V, 6, 2. 3; 13, 2. 5.
 वर्ष III, 8, 3; 18, 20; वर्षाः (plur. fem.) II, 1, 3; XVI, 9, 29.

(Cf. मध्यावर्ष)

वर्षिष्ठ XVI, 24, 10.

वर्षीन्त्यस् I, 17, 11.

वलसिद्ध XIV, 14, 1. (Cf. उद्भिद्वल
स्मिदौ)

वलिन्न XVI, 18, 18.

वश (1.) वशं नयेत् XIII, 24, 14.

(Cf. छन्दोगवशेन) (2.) वश अश्व्य
XVI, 11, 23. (3.) XVIII, 14, 1.

वशा VIII, 12, 5; XIII, 3, 5; XIV,
2, 15, 21; 3, 19; 6, 3; 7, 5; 8,
6; 9, 3; 13, 2, 9; 40, 22; XV,
1, 21.

वषट्कर्तु VII, 4, 14.

वषट्कार I, 1, 34. 36. 42; 2, 13;
XIII, 3, 5. (Cf. येयजामहवषट्-
कारयोः । नानावषट्कार)

वषट्कारनिधन XIII, 12, 1.

वषट्-क करोति V, 19, 17; IX, 20,
32; X, 21, 2; कुर्यात् I, 2, 18;
कृत (Cf. यथावषट्कृतम्); कृत्य I,
9, 3; V, 10, 18. 21. (Cf.

अनुवषट्क । अनुवषट्कृते)

1. वस् वस्ते III, 8, 12; XVIII, 24,
4, 7.

2. वस् + वि उच्छति XV, 16, 6, 7;
उषित II, 7, 3.

+ अभिवि उच्छेत XIII, 10, 4.

3. वस् वसन्ति XVIII, 23, 18;
ऊषतुः XV, 17 (p. 188, 2).

+ उद् वासयिष्यमाण II, 5, 2;
वास्य II, 8, 12; IV, 3, 7;
17, 13.

+ उप उष्य I, 3, 1; IV, 17, 3.

+ प्र वसति II, 15, 6; वसन्त II,
14, 6; IV, 13, 4; वत्स्यन्त
II, 14, 1; उष्य II, 14, 10;
III, 4, 11; 21, 8. (Cf.

अप्रोषिबन्स VIII, 24, 1).

वसतीवरी (plur.) VIII, 15, 6;
XIV, 22, 19; 40, 10; 41, 9;
XVIII, 24, 9.

वसन XV, 13, 15. (Cf. आर्द्रवसन ।
दीक्षितवसन)

वसन्त II, 1, 1; XVI, 9, 27.

वसाहोम V, 19, 16.

वसिष्ठ I, 7, 3; XIV, 25, 1; 66, 1;
XV, 21 (p. 192, 4); XVI, 11,
14.

वसिष्ठयज्ञ III, 8, 2; 11, 1.

वसु XIV, 33, 8; 69, 2; 70, 1; 72,
1; XVI, 27, 2.

वसुमन्त VI, 9, 13.

वह ऊहे XVI, 29, 7; वनीवाह्यन्ते
XIV, 40, 11.

+ आवह VI, 9, 13; वाहयति
I, 4, 22; वाहित III, 20,
20; बाह्य I, 5, 7; V, 15,
6; VI, 9, 13. (Cf. अना-
बाह्य). (Cf. ऊह)

1. वा I, 1, 20. 23. 43; 3, 13 etc.

2. वा + उप वात XIII, 12, 8.

3. वा see वे.

वाग्देवत्य VI, 11, 11.

वाग्यत X, 21, 10; XVII, 13, 12.

वाग्यमन I, 12, 7; II, 14, 5; IV, 6,
11; 7, 1; V, 18, 4; VI, 6, 21.

वाच् (1.) I, 4, 7; II, 7, 19; 12, 12;
14, 9-10; IV, 8, 3; 12, 10; V,
9, 24; VI, 3, 9; 6, 15; VIII,
14, 1; 15, 1; IX, 20, 2; X, 21,
10. 16 (वाचं विह्वयन्ते)-17; XIV,
33, 16. 17; 51, 1; XVII, 14,
14; 17, 11. 14; XVIII, 1, 3.
(Cf. विसृष्ट्वाच्) (2.) IX, 28, 5;
XV, 11, 1; 14, 4; XVI, 10, 15.

वाचस्पति IX, 26, 2.
 वाचःस्तोम XV, 11, 1. 8.
 वाज (1.) XV, 1, 3. 4; (2.) XV, 1, 12.
 वाजपेय XIV, 42, 4. 5; XV, 1, 1. 12. 14. 17; 2, 3. 7. 10. 13. 20. 24. 28; 4, 1. 3; XVI, 15, 6; 17, 1.
 वाजवन्त VI, 9, 13.
 वाजिन् (plur.) III, 8, 20.
 वाजिन III, 9, 7; 13, 28; 15, 23; 18, 11; XIV, 10, 7.
 वात्स्य XVI, 11, 19.
 वादन XVII, 3, 14.
 वादिनी XVII, 3, 10.
 वामदेव्य VII, 22, 1; X, 12, 4; 13, 11; XV, 7, 3; XVI, 21, 11. 14.
 वायव्य III, 18, 3; IX, 23, 2. 6. 7. 11; XI, 7, 3; XVII, 8, 5;
 वायव्या XIV, 56, 11.
 वायव्यैन्द्रवायवे XI, 7, 3.
 वायु XIII, 5, 22.
 वारण IV, 16, 3.
 वारुण XIV, 7, 3; 13, 7; वारुणी III, 14, 4. 19; VIII, 11, 1.
 वारुणप्रघासिक III, 15, 17.
 वारुणमारुतौ XIV, 10, 9.
 वार्त्रघ्न I, 8, 1; 16, 12; II, 5, 12.
 वार्षिक IX, 27, 1.
 वालखिल्य XII, 6, 12; 7, 1. 5; 8, 2. 3; 11, 5; XVIII, 10, 11.
 वावाता XVI, 1, 7; 4, 2.
 वाश् वाश्येत III, 20, 1; वाश्यमान XIII, 2, 3.
 वाश XVI, 11, 22.
 वासन्तिक IX, 27, 1.
 वासम् II, 3, 22; XIV, 15, 4; 16, 9; VII, 18, 3; XV, 3, 13; 17

(p. 188, 14); XVI, 3, 25.
 वासिष्ठ XI, 13, 7; XVI, 11, 13.
 वासुक XVII, 9, 5.
 वास्तोष्पतीय II, 16, 1.
 विशति IV, 15, 15. 20; XIV, 61, 6; XVIII, 8, 6; 9, 3; 10, 4.
 विशतिपद XII, 17, 3.
 विशतिपशु XVI, 15, 17.
 विशतिरात्र XIII, 16, 2.
 विशतिशत XI, 13, 6; XIV, 9, 8. 9.
 विशत्यक्षर IX, 6, 1.
 विकर्ण XII, 9, 14. 15.
 विकर्तन IV, 19, 7.
 विकर्ष XIII, 1, 7.
 विकल्प V, 9, 2; VII, 7, 6; 10, 8; VIII, 4, 4.
 विकल्पभूत I, 16, 14.
 विकार I, 15, 6; 16, 11; II, 6, 8; 8, 8. 16. 22; III, 10, 7; IV, 6, 8; 7, 11; 21, 7; VI, 1, 4; IX, 1, 2; 20, 4; X, 2, 7; 3, 14; 4, 14; 5, 23; 6, 18; 8, 14; 9, 16; 10, 7; 11, 8; 13, 18; XI, 1, 2; XII, 3, 1; 8, 5; 10, 1; XIII, 19, 19; XIV, 1, 1; XVI, 4, 6; 17, 8. (Cf. अमावास्याविकार। अर्थविकार। देवताविकार पृष्ठच-विकार। पौर्णमासीविकार। शब्द-विकार। स्तोमविकार)
 विकृिध XVI, 18, 18.
 विक्षाम IV, 12, 10.
 विघ्न XIV, 39, 8.
 विचतुर XVIII, 23, 12.
 विचिन्वती IV, 19, 8.
 विततवरूथ XVII, 5, 1.
 वित्त IV, 16, 10.
 1. विद् वेद (1. and 3rd. sg.) XIV, 12, 2; 32, 1; 51, 1; XVI, 23,

- 6; 29, 11; 30, 13; वेत्थ XVI, 29, 7; विद्यसि XV, 27 (p. 195, 17); विदुः XV, 17 (p. 189, 2); विद्यात् XVII, 5, 4; विद्वंस् X, 14, 8; 15, 8, etc. in एवंविद्वंस्; 19, 2; 20, 2; नेदयेत् IV, 21, 25.
2. विद् विन्दति XV, 19 (p. 191, 5 ff.); विन्दते XV, 17 (p. 188, 4. 6); विविदुः XV, 21 (p. 192, 4. 7); विद्यते I, 2, 20; VI, 1, 4; 13, 13; XI, 1, 5; विद्येत XVII, 1, 5. 18; 5, 4; विद्यमान III, 20, 7. (Cf. अविद्यमान)
- विदूर I, 1, 25.
- विद्या XV, 27 (p. 195, 17). (Cf. असुर° । रक्षो° । सर्प°)
- विधा XIV, 41, 1; 42, 1. (Cf. एवंविध । एकविध । द्विविध etc. । पुरुषविध)
- विध्यपराध III, 19, 1.
- विनशन XIII, 29, 1.
- विनुत्ति XIV, 38, 1. 2. 4.
- विनुत्त्यभिभूती XIV, 8, 12; 38, 1; XV, 11, 10.
- विप् वेपमान XIII, 2, 2.
- विपर्यय IV, 6, 3.
- विपर्यास V, 11, 9. 14; VIII, 12, 2; XIII, 1, 9. (Cf. कर्मविपर्यास । अस् + विपरि)
- विपुशु XIV, 72, 3.
- विप्रतिषेध in अविप्रतिषेध । कल्प-विप्रतिषेध.
- विप्रयोग VII, 26, 6.
- विप्रुष VIII, 15, 7.
- विभक्ति II, 5, 20.
- विभव I, 16, 5; V, 19, 2.
- विभुसन्त् VI, 9, 13.
- विमथित् XIII, 3, 4.

- विमार्जन in मुखविमार्जन IV, 21, 21; VIII, 9, 8.
- विमृध् III, 1, 1.
- वियत् VII, 19, 23; VIII, 7, 19.
- विराज् II, 2, 15; III, 12, 11; 13, 23; V, 3, 5; VII, 27, 5 (पूर्वा). 6 (उत्तरा); IX, 20, 33; XIV, 25, 1. 3. 4 (यज्ञक्रतु); 26, 3; 27, 7. 8; 28, 5; XV, 1, 35; XVI, 29, 2. 13. (Cf. त्रिष्टुध्विराजोः)
- विराट्स्वराज् XIV, 30, 1.
- विवाचन (?) XV, 27 (p. 195, 15).
- विवाह XV, 17 (p. 188, 14).
- विविचि III, 4, 4.
- विविध XIV, 28, 11.
- विवृत्तिप्रत्यय XII, 13, 6.
- विवृधि in सूक्तविवृधि VII, 19, 20.
1. विश् + उप विशति V, 9, 27; 14, 21. 24; VI, 7, 10; 13, 4; XVII, 11, 2; विशतः V, 19, 1; विशन्ति IV, 16, 2; VII, 14, 12; विशेत् III, 20, 2; XVI, 22, 23; विष्ट XIII, 2, 5; विश्य I, 5, 8; 6, 9; II, 11, 5; IV, 6, 9; 13, 1; V, 10, 16; 14, 6; 15, 10; VI, 8, 4; VII, 6, 1; 7, 3; VIII, 11, 15; IX, 25, 1; X, 1, 13; 7, 10; 13, 26; XVI, 17, 4; XVII, 11, 4; 13, 12; XVIII, 24, 19; + उपोप (उप उप) V, 9, 4; VIII, 5, 3; 9, 2.
- + समुप X, 21, 14.
- + प्र विशति XV, 17 (p. 188, 16); XVII, 13, 11.
- + सस् XVI, 1, 7.
2. विश् XIV, 33, 15; XV, 16, 17; XVI, 2, 2. 5. 8. 11. 14. 17. 20. 23. 26. 29. 33.

विशास्तु XV, 21 (p. 192, 7).

विशाख (f. विशाखी) XI, 1, 15;
10, 6.

विशाखयूप XVI, 9, 25; 14, 19; 15,
17.

विशोक XV, 17 (p. 188, 22).

विश्व XIV, 42, 16. (Cf. विश्वे देवाः)

विश्वकर्मन् XVI, 16, 2.

विश्वजिच्छिन्न XII, 8, 1. 5; 9, 5.

विश्वजित् X, 8, 23; XI, 15, 1. 10;

XII, 2, 12. 23; 6, 7. 8; 27, 4;

XIII, 13, 1; 17, 1. 3; 19, 11;

21, 7; XIV, 8, 9; 13, 13; 38,

8; 42, 16; XV, 6, 8; 7, 9; XVI,

9, 11; 15, 13. 14; 23, 24; 24,

18. 20; 25, 5; 26, 5. 9; 27, 4.

6; 28, 3; 29, 17; 30, 7. (Cf.

अभिजिद्विश्वजितौ)

विश्वजिदभिजितौ XIII, 29, 25; XV,
11, 12.

विश्वदेव्यावन्तु VI, 9, 13.

विश्वसृज् XIII, 28, 8; XIV, 72, 1.

विश्वामित्र XV, 21 (p. 192, 3); 24
(p. 193, 16 ff.); 26 (p. 195,
11).

विश्वे देवाः IX, 27, 1; 28, 17; XIV,
33, 18; 60, 1; 70, 1; XV, 22
(p. 192, 20 ff.).

विषमर्च VII, 19, 17.

विषय XIII, 5, 1. (Cf. चक्षुर्विषय)

विषुवन्तु XI, 13, 1; XII, 6, 7;
9, 8. 12. 17; 11, 12; 27, 4;
XIII, 16, 4; 17, 3; 23, 3. 8;
25, 5; XV, 2, 26. 27; 3, 10;
XVI, 26, 5; XVII, 8, 6.

विष्णु I, 7, 6; 14, 10; IX, 28, 8;

शिपिविष्ट III, 2, 2; XV, 14, 4.

विष्णुकम IV, 11, 6.

विष्णुभ्यङ्ग XII, 6, 14; 7, 1. 7; 8, 2;
XIV, 71, 4.

विष्णुपत्नी IX, 27, 1.

विष्वक् XIV, 38, 2. 3.

विसंस्थितसंचर VI, 13, 7; VII, 7,
4.

विसर्ग II, 14, 9; IV, 7, 2. 3.

विसर्जन II, 13; 7.

विसर्जनीय I, 2, 9.

विसृष्टवाच् XVII, 17, 3.

विहव्य IV, 2, 7. 13; XIII, 5, 17.

विहार III, 4, 2.

वी see व्ये

वीणा XVII, 3, 1. 9; 14, 8. (Cf.
काण्डवीणा)

वीणागणगिन् XVI, 1, 25.

वीति (अग्नि) III, 4, 3.

वीर V, 9, 19; XV, 27 (p. 195,
16); XVI, 23, 6. 14.

वीरकाम V, 9, 19.

वीरवन्तु XV, 27 (p. 195, 13. 14).

वृ वृणीते V, 1, 1; अवृणीथाः XV,
24 (p. 194, 3); वृत् V, 1, 10.

+ प्र वृत् I, 6, 2.

वृक् IV, 14, 14.

वृक्ष XVII, 1, 18.

वृत् वर्तते III, 8, 5; वर्तन्ते XIV, 40,
17; वृत्त III, 4, 2.

+ अनु वर्तयति III, 16, 12.

+ अप in अनपवृत्त XIII, 4, 1.

+ आ वर्तते III, 20, 15; VI,
9, 4; 11, 16; वर्तते XIII,

19, 12; वर्तते XV, 1, 25;

वर्त्स्यन्तु V, 10, 26; वृत्त

VI, 7, 3; XI, 14, 37;

XII, 2, 25; XIII, 16, 4;

17, 3; 18, 3; 23, 4; XIV,

38, 2. 5. (Cf. आवृत्तस्तोम ;

वृत्य IV, 13, 1; वर्तयन्त्
see अनावर्तयन्त्)
+ अन्वा वृत्य I, 6, 5; IV, 13,
10; VI, 7, 10.
+ अभ्या वर्तते VII, 4, 16;
वर्तस् XV, 11, 5.
+ पर्या II, 9, 14; IV, 4, 12;
VI, 7, 10.
+ प्रतिपर्या IV, 4, 14.
+ व्या वर्तते I, 1, 8; cf. अव्या-
वर्तमान VI, 13, 11.
+ नि वर्तेरन् XIII, 24, 17;
वर्तयति IX, 1, 3.
+ परि वर्तमान XVII, 15, 4.
+ प्र वर्तमान V, 13, 2; वृत्त III,
2, 1; 3, 1; XIII, 3, 1;
XVI, 18, 8.
+ सम् in असंवर्तमान.
वृत्ति in पञ्चालपदवृत्ति XII, 13, 6.
वृत्रहन् III, 3, 2.
वृद्धशुन् (आभिप्रतारिण) XV, 16, 10.
वृध् वर्धयेयुः IV, 15, 7; अवीवृधत ।
अवीवृधन्त (विकार) VI, 1, 5.
+ वि वर्धते XIII, 14, 10; वर्धेरन्
V, 11, 13; वर्धयेयुः XVI,
20, 9.
वृधन्वन्त् I, 8, 2; 16, 3; V, 18, 6.
वृन्त in पलाशवृन्त IV, 15, 9.
वृष् + अव वृष्ट XIII, 12, 10.
वृषण IV, 15, 16.
वृषाकपि XII, 6, 13; 7, 1. 6; 8, 2;
13, 1; 24, 3; 26, 10.
वृष्टि XIV, 35, 1.
वृष्टिकाम XIV, 35, 1.
वृष्णि XV, 1, 21.
वे + उप ऊत XIV, 22, 20 in
उपोतपह
+ प्र वयन्ति XVII, 3, 7.

+ संप्र वयेत् XVI, 7, 15; 14, 4.
+ वि वयन्ति XVII, 2, 9.
वैणुयवी v. l., see वैणुयवी
वैतसशाखा XVII, 3, 10.
वेद (1.) I, 15, 9. 10. 11. 13; III,
14, 18; VIII, 12, 9. (2.) XV,
16, 6; 27 (p. 195, 21); XVI,
2, 3. 6. 9. 12. (आङ्गिरस) 15. 18.
21. 24. 27. 30. 31. (Cf. अथर्व-
वेद । इतिहासवेद । ऋचोवेद ।
पुराणवेद । यजुर्वेद । सामवेद)
वेदयोक्त्रे I, 15, 11.
वेदशेष I, 15, 16.
वेदि III, 13, 16; 14, 15; 16, 17;
IV, 8, 2; 12, 1; XIV, 40, 6;
XVII, 15, 4; XVIII, 24, 19.
वेदिश्रोणि XIII, 11, 2.
वेद्यंस XVII, 15, 2.
वेद्यन्तसंमित I, 4, 2.
वेला XVII, 15, 9. (Cf. अक्षवेला ।
प्रातरनुवाकवेला । त्रत्यवेला)
वेष्ट् + परि वेष्ट IV, 15, 22; VII,
15, 2.
वै XIV, 2, 8. 11 etc., ह वै XIV,
40, 1; 57, 20; XV, 16, 17; अह
वैव XIV, 50, 1; यद्यु वै XVIII,
23, 6. 9; वा उ XVI, 29, 7.
वैणुयवी III, 12, 2.
वैतानवर्जम् IV, 15, 6.
वैददश्चि XVI, 11, 8.
वैदेह XVI, 9, 11; 29, 6.
वैद्युत III, 4, 7.
वैधस XV, 17.
वैपश्यत XVI, 2, 25.
वैभीदक XIV, 22, 15.
वैमृध III, 1, 7.
वैद्याग्रपरिच्छद XIV, 33, 20.
वैराज IX, 27, 1; X, 5, 9. 15; XI,

15, 6; XII, 13, 2; XV, 1, 32;
XVI, 23, 19; XV, 1, 17, 6.

(Cf. अक्षरवैराज)

वैराजगर्भ XV, 7, 2.

वैराजन्यूह XII, 13, 4; 26, 11.

वैराजपृष्ठ X, 5, 1; XVI, 23, 20.

वैराज्य XIV, 30, 1.

वैरूप IX, 27, 1; X, 4, 9; XII, 6,
10; XVI, 23, 20.

वैरूपगर्भ XV, 7, 4.

वैरूपपृष्ठ X, 4, 1; XVI, 23, 19.

वैवस्वत XVI, 2, 1. 4.

वैश्य I, 1, 3; II, 1, 3; 3, 7; XVI,
17, 3.

वैश्ववर्ण XVI, 2, 16.

वैश्वकर्माण III, 15, 18. 20; XVIII,
21, 10; °णी XIV, 8, 6.

वैश्वदेव II, 3, 7; III, 11, 11; 12, 3;
13, 5; 14, 21; 18, 12. 20; VI,
10, 6; VII, 5, 21; VIII, 3, 8.
16; 7, 10. 19; 14, 6; X, 2, 7.
8; 3, 11. 14; 4, 14; 5, 23; 6,
18; 8, 10. 14. 17; 9, 15. 16;
10, 7; 11, 8; 13, 17. 18; XI,
4, 10; 5, 6; 6, 7; 7, 10; 9, 7.
9; 10, 5; 12, 13; 13, 16; 14,
33; 15, 8; XIII, 5, 17; XIV,
6, 1. 2; 7, 1; 9, 4; 10, 3; 56,
6. 10; XVI, 7, 6; XVII, 8, 9;
XVIII, 10, 12; 22, 2. 7. 10;
वैश्वदेवी III, 13, 10; VII, 10, 6;
XIV, 57, 8; XV, 14, 13. (Cf.

मरुत्वतीयवैश्वदेवयोः)

वैश्वदेवावापृथिवीयो III, 12, 10.

वैश्वदेवबार्हस्पत्यौ IX, 24, 7.

वैश्वदेवमारुते XI, 2, 8.

वैश्वदेवसूक्त XIII, 19, 13.

वैश्वदेवस्तुतु XIV, 60, 1; XVI, 15,

3; 29, 15.

वैश्वदेवाग्निमारुतयोः VIII, 7, 3; XIV,
3, 12; XVI, 8, 16.

वैश्वदेवाभिव्याहार XIV, 60, 3.

वैश्वदेविक III, 14, 3; 18, 2.

वैश्वमनस XI, 6, 1.

वैश्वानर (1.) II, 5, 2; III, 3, 2; IX,
25, 2; 27, 1. (2.) (sacrifice)
XVI, 23, 22. 25; 24, 19; 25,
3; 26, 3. 5. 10; 27, 5; 28, 3;
29, 5. 15. 16; 30, 5.

वैश्वानरीय VIII, 6, 2; IX, 23, 8;
24, 2; XI, 2, 10; 7, 11; 14,
34; XVIII, 23, 2.

वैश्वानरीयपार्जन्या इष्टि III, 13, 3.

वैश्वामित्र XV, 24 (p. 193, 18); 26
(p. 195, 6); 27 (p. 195, 18).

वैष्णवत XIV, 20, 3.

वैष्णव I, 3, 13. 18; 8, 8; VI, 11,
5; IX, 24, 7; XVI, 2, 10; वैष्णवी
V, 10, 1; 17, 13; VIII, 13, 1.

वैष्णवद्वितीय II, 3, 14.

वैस्वर्य XII, 16, 2; 17, 2.

व्यक्त see अव्यक्त

व्यञ्जन I, 2, 12; XIII, 1, 8. (Cf.

आदिव्यञ्जन)

व्यत्यासम् see असु

व्यथ व्यथेत XVII, 10, 15; व्यथेयाताम्
XVII, 10, 9.

व्यध् विध्यति XVII, 15, 4; विद्ध see
अविद्ध

+ अति विध्यन्ति XVII, 3, 6;

विध्येत् XVII, 5, 7; 15, 5.

व्यर्ण XIII, 29, 28.

व्यवग्राहम् Cf. गृह्

व्यवस्था (v. 1. व्यवस्त) XVI, 7, 10.

(Cf. अव्यवस्थ)

व्यवेत II, 15, 6.

व्यष्टि XVI, 1, 1.

व्या see व्ये

व्याधित in उदरव्याधित XIV, 27, 2.

व्याधिप्लाय III, 4, 8.

व्यायाम in परोद्विव्यायाम

व्याहृति X, 21, 15.

व्युष्टि XV, 16, 4.

व्यूह X, 2, 2; 3, 2; 4, 2; 5, 2; 6, 2.

व्यूहच्छन्दस् XIII, 21, 8; XVI, 30, 3.

व्ये + परि व्ययति XVII, 10, 10;

वीयमान V, 15, 4. (Cf. अपरिवी-
यमाण)

व्योमन् (1.) व्योमन् (loc.) XV, 17
(p. 188, 15). (2.) XIV, 24, 1.

व्रज् व्रजन्ति IV, 6, 12; व्रजेयुः V,
6, 5.

+ आ व्रजेयुः XIII, 14, 6.

+ प्र व्रजेत् XVI, 16, 1; व्रजन्त् V,
10, 14.

व्रत II, 3, 26; 13, 7; III, 9, 4; IV,
15, 6; XIV, 14, 1. (Cf. अन्तराल-
व्रत । आदित्यव्रत । दीक्षितव्रत ।
सत्यव्रत)

व्रतपति II, 4, 6; III, 4, 11.

व्रतभृत् III, 4, 12.

व्रतय् व्रतयन्ति VII, 7, 8; व्रतयेत्
XIV, 16, 3.

व्रतश्रपण VI, 12, 27.

व्रतापवर्ग IV, 16, 1.

व्रत्य IV, 1, 1.

व्रत्यवेला III, 4, 10.

व्रश्च् + आ वृश्च्यते XIV, 57, 20.

+ सम् वृश्चम् XVI, 15, 11.

व्रात्यस्तोम XIV, 69, 1. 2; 73, 1.

व्रीहि IV, 3, 4. 6.

व्रीहियवाः III, 12, 3.

श

शंयोर्वाक I, 14, 21; III, 8, 20.

शंयोस् V, 20, 7.

शंय्वन्त I, 15, 8; III, 17, 9; V, 5,
7; VIII, 7, 21.

शंस् शंसति VII, 19, 5. 23; 21, 2;

X, 8, 14; XI, 15, 10; XII, 7,

6; XIV, 33, 16; XVIII, 1, 12.

19. 22. 23; 2, 1; 3, 1; 5, 10;

6, 1; 7, 1; 9, 1. 7; 10, 1; 11, 1;

13, 1; 14, 1. 6; 15, 1; 16, 1;

17, 1; 18, 1; 19, 1. 10; 22, 7;

शंसन्ति VII, 10, 2; XI, 3, 2;

XII, 2, 24; 7, 1; 8, 4; XV, 7,

9; शंसेत् VII, 10, 8; 20, 10; IX,

20, 1; X, 1, 20; XI, 14, 2; XII,

3, 20; XV, 7, 6. 7; XVI, 20,

10; XVIII, 2, 2. 4; शंसेयुः XIII,

10, 5; शंसिष्यामि XVII, 4, 3;

शंसिष्यन्त् VII, 9, 1; शस्त XI, 2,

14; XVII, 10, 3. 17; XVIII,

14, 9; 21, 1. (Cf. त्रिःशस्त) शस्त्वा

VII, 9, 6; 10, 9; 19, 8. 15. 17.

19. 25; 25, 6. 13; IX, 3, 4; 5,

2; 8, 3; 20, 12; X, 8, 14; 13,

11; XI, 2, 5. 13; 3, 2; 11, 10;

12, 2; 14, 10. 26; 15, 6; XII,

6, 18; 7, 5; 8, 2; 13, 1. 7; 26,

10; XIII, 10, 5; XV, 7, 9;

XVI, 8, 5. 16; XVII, 8, 2; 9,

5; XVIII, 1, 23; 2, 7; 3, 3; 4,

2. 5. 6. 7. 9; 5, 2. 6. 8. 11; 6,

6; 9, 3. 5. 6. 8; 11, 4; 13, 11;

22, 7; शंसम् XVIII, 16, 2 (Cf.

गायत्रीशंसम् । जगतीशंसम् ।

निविच्छंसम् । पङ्क्तिशंसम्). Cf.

शस्य.

+ अति शंसन्ति XII, 2, 10; शंसेत्

- XIII, 7, 3; 8, 3; 9, 3; 10, 2; 12, 5.
- + अनु शंसति IX, 25, 1; शंसेत् VII, 21, 6; X, 9, 14; XVIII, 23, 13.
- + सम् शंसति X, 13, 10, 15; XI, 12, 8; शंसेत् XVI, 7, 13; 14, 2; शस्येत् XVII, 9, 6 (!; the form is probably incorrect; we should expect शंसेत् शंसयेत् or शस्य); शस्य XI, 2, 13.
- + उपसम् शंसति XVII, 8, 2; शस्य XI, 14, 15; XII, 11, 13; XV, 3, 11.
- शक् शक्नुयात् VII, 6, 8.
- शकट IV, 14, 33; V, 6, 1, 4.
- शकल VIII, 8, 11. (Cf. हिरण्यशकल)
- शक्य I, 17, 8.
- शत IV, 15, 13, 18; VI, 6, 18; VII, 17, 17; IX, 20, 10; X, 12, 14; XI, 13, 6; XIII, 29, 16; XIV, 80, 2; XV, 3, 12; 11, 2; 14, 9; 16, 19; 17, 20; 21, 24 (शता nom. plur. p. 194, 6); 27; XVI, 1, 16; 4, 5; 22, 15. (Cf. त्रिष्टुपद्यत । दशशत । विंशति-शत । सप्तविंशतिशत)
- शततन्त्री XVII, 3, 1, 9.
- शतमान° II, 3, 22.
- शतरात्र XIII, 18, 4.
- शतवल् XIV, 32, 5, 9.
- शतसंवत्सर XIII, 28, 7.
- शताश्व (सहस्र) XIV, 28, 13; XVI, 10, 9.
- शंतालीयाः XVI, 13, 6.
- शंनोदेवीयाः IV, 11, 6; 21, 19; VIII, 9, 7.
- शबर XV, 26 (p. 195, 6).
- शब्द I, 1, 30; III, 20, 11. (Cf. अग्निशब्द । बृहच्छब्द । स्वधाशब्द)
- शब्दविकार VI, 1, 3, 5.
- शम् + सम् शमयेमहि अशमयन् XIV, 29, 1.
- शमीमय IV, 16, 3.
- शम्या IV, 16, 3; XIII, 29, 2.
- शम्यापरास XIII, 29, 29.
- शय्या in अधःशय्या IV, 15, 6.
- शरण XV, 17 (p. 188, 14).
- शरद् II, 1, 4; XIV, 62, 3; XV, 1, 1; XVI, 9, 30.
- शरभ XVI, 3, 14; 12, 13.
- शरमय XIV, 22, 13.
- शराव in सप्तदशशराव XV, 2, 12.
- शरीर IV, 15, 8, 9.
- शरेणीका XVII, 3, 11.
- शर्व IV, 19, 1; शर्वाणि IV, 19, 5.
- शल VI, 1, 6.
- शललीपिशङ्ग XVI, 28, 4.
- शवचम् XIV, 22, 19.
- शवनम् XIV, 22, 18.
- शम् + वि शसिष्यामि । शसिष्यन्ति XV, 21 (p. 192, 8, 10); शिशा-सियत् XV, 25 (p. 194, 11).
- शस्त्र VII, 9, 1; 10, 1; 25, 1; VIII, 7, 19; IX, 1, 8; 20, 5; XI, 3, 1; XII, 2, 3; 3, 17; 9, 1; 27, 1; XIII, 20, 6; XIV, 2, 10; 3, 2, 13; 4, 6; 6, 4; 8, 7, 9; 13, 14; 19, 2; 22, 24, 26; 38, 8; 40, 4; 70, 2; 72, 4; XV, 4, 7; 5, 3, 6; 9, 3; XVI, 8, 26; 23, 15; 24, 12; 29, 12; XVII, 8, 12; XVIII, 23, 5, 8, 12. (Cf. अन्तः-शस्त्रम् । ऐकाहिकशस्त्र । तृचकलू-शस्त्र । दिष्टशस्त्र)

शस्त्रपाज्याः VII, 9, 7.
 शस्त्रादौ VII, 19, 6; VIII, 3, 5.
 शस्त्रानुवचनयोः VI, 1, 25.
 शा see शो
 शस्य in परिमितशस्य VII, 21, 7.
 शाक्त्य XIII, 28, 6.
 शाकर IX, 27, 1.
 शाकरगर्भ XV, 7, 3.
 शाकरपृष्ठ X, 6, 1.
 शाखा in पलाशशाखा IV, 14, 7; 17,
 5, 9; X, 21, 7; and in वेतसशाख
 XVII, 3, 10.
 शासित्र VI, 12, 9; XIII, 3, 5.
 शारद IX, 27, 1.
 शाला V, 6, 4; 9, 4; 14, 5; 20, 8;
 VII, 14, 11; X, 21, 10; XVII,
 13, 8. (Cf. पत्नीशाल)
 शालामुखीय V, 14, 6; VI, 12, 25;
 X, 7, 10.
 शास् + आ शास्ते IV, 3, 7.
 शास् XV, 25 (p. 194, 11).
 शासहस्त XV, 24 (p. 194, 2).
 शिखर XIV, 22, 9.
 शिपिविष्ट (विष्णु) III, 2, 2; XV,
 14, 4.
 शिरस् IV, 14, 25; 15, 11; VII, 5,
 4. (Cf. प्रत्यक्शिरस् । प्राक्शिरस्)
 शिल्प XII, 3, 15; 9, 4, 5. (Cf.
 प्रतिशिल्प । विश्वजिच्छिल्प)
 शिशिर II, 1, 5; XVI, 9, 32.
 शिश्र IV, 15, 17.
 शिष् शिष्ट IX, 5, 13; शिष्टा VIII,
 3, 16.
 + उद् in उच्छिष्टदान IV, 21,
 16; हविरुच्छिष्टाशन III, 8,
 13.
 + परि शिष्यते XV, 27 (p.
 196, 6); XVI, 22, 18; शिष्ट

IX, 5, 8; X, 8, 14; XVII,
 14, 4; 15, 9; 17, 5;
 XVIII, 10, 2, 6; 20, 5;
 शिष्य V, 9, 25; VII, 19, 22;
 IX, 6, 16; X, 8, 14; XI,
 14, 12; XII, 11, 12; XIII,
 3, 22; XV, 3, 30; XVIII,
 20, 6.
 शी शेते III, 13, 30; XV, 19 (p.
 190, 13); शेस्ते XV, 19 (p. 191,
 1); शयीत XVI, 1, 8; शयान XV,
 19 (p. 190, 17).
 + उप शेस्ते XIV, 22, 10, 12.
 शीर्षच्छिद् in क्षुरवपिशीर्षच्छिद्दौ
 XIV, 22, 4.
 शीर्षण्य XVII, 2, 8; 14, 1; XVIII,
 2, 1.
 शीर्षन् XVII, 10, 7.
 शुक्रस्तोम XIV, 20, 1.
 शुक्ल XVI, 18, 18.
 शुचि III, 4, 6; XIV, 2, 14, 19.
 शुद्ध I, 1, 19; VII, 15, 18.
 शुद्धपक्ष II, 1, 8; IV, 17, 3; V, 2,
 4; X, 1, 1.
 शुनक I, 7, 8.
 शुनःपुच्छ XV, 20 (p. 191, 15).
 शुनःशेष XV, 20 (p. 191, 15 ff.);
 XVI, 11, 2.
 शुनासीर्य III, 18, 1, 3, 17, 20.
 शुनासीरीय XIV, 9, 1, 2, 7; XV,
 12, 10. (Cf. माहेन्द्रशुनासीरीयौ)
 शुनोलाङ्गुल XV, 20 (p. 191, 15).
 शुश्रुवंस् II, 6, 5.
 शुष्क I, 6, 6. (Cf. अशुष्क)
 शुष्कभृङ्गारीय XVII, 7, 13.
 शूद्र II, 8, 3; XIV, 33, 19; XV,
 24 (p. 194, 2).
 शूद्रायौ XVII, 6, 1.

शूर्प IV, 3, 2, 5.
 शूर्पशकटे IV, 14, 33.
 शूल in हृदयशूल VIII, 12, 11;
 हृदयशूलान्त VI, 1, 21; XIV,
 10, 8; XVIII, 24, 25.
 शूलगव IV, 17, 2.
 शृत XIII, 6, 3.
 शेष III, 20, 7; IV, 2, 8; VII, 3,
 1; 4, 17; 12, 2; 13, 2; IX, 7, 3;
 10, 2; 14, 2; 15, 2; 17, 2. (Cf.
 अशेष । उदकशेष । ऐन्द्रवायवशेष ।
 द्विदेवत्यशेष । पक्षशेष । वेदशेष ।
 सूक्तशेष)
 शेषभूत VI, 1, 8.
 शेषवन्त III, 20, 15.
 शेषाभाव III, 20, 8.
 शैशिर IX, 27, 1.
 शो + नि श्यान XV, 21 (p. 192,
 9).
 शोभन XVI, 2, 8, 11.
 शौद्र XV, 24 (p. 194, 23).
 शौनक (इन्द्रोत्त) XVI, 7, 7; 8, 27.
 शौनकेयज्ञ III, 10, 7.
 शौनःशेष XV, 27 (p. 195, 22; 196,
 5); XVI, 11, 1.
 श्मश्रु XV, 17 (p. 188, 12). (Cf.
 केशश्मश्रूणि)
 श्याम XV, 1, 22; XVI, 3, 31.
 श्यामाका—इष्टि III, 12, 1.
 श्यावाश्च (1.) XIV, 33, 20. (2.)
 आर्चनानस XVI, 11, 8. (3.) XVI,
 11, 7.
 श्येन (1.) VI, 1, 6. (2.) XIV, 22,
 4.
 श्येनाजिरौ XIV, 22, 4.
 श्येनीपृषतीभ्याम् XV, 14, 13.
 श्येत VII, 23, 2. 4. 7; XV, 7, 4.
 श्येतनौधसे XII, 9, 17.

श्रन्थ् श्रथन्ति XVII, 15, 7; XVIII,
 21, 5.
 श्रद्धा in यथाश्रद्धम् XIV, 12, 5.
 श्रप् see आ
 श्रपण in व्रतश्रपण VI, 12, 27.
 श्रपणी in वपाश्रपण्यौ IV, 18, 6.
 श्रम् श्रान्त XV, 19 (p. 190, 1).
 श्रम XV, 19 (p. 191, 1).
 श्रमण XV, 19 (p. 191, 6) cf.
 critical notes.
 श्रवणा III, 14, 2.
 श्रा श्रपयति IV, 18, 8; श्रपयित्वा III,
 12, 17; IV, 3, 7; 17, 13; XIII,
 3, 5. (Cf. अधोबिलाशत)
 श्रि + अधि श्रयति II, 7, 10; 8, 8.
 + अपा श्रयति XVII, 10, 16.
 (v. l. उपा)
 + उद् श्रयन्ति XIV, 10, 10;
 श्रीयमाण V, 15, 3; श्रित VI,
 9, 9.
 + उपनि श्रित V, 13, 5.
 + परि श्रीयमाण V, 13, 7; श्रित
 III, 16, 16; श्रित्य XVIII,
 24, 19.
 1. श्री श्रीणीयात् XIII, 6, 3.
 2. श्री XIV, 25, 4; XV, 19 (p.
 190, 7; 191, 11); 25 (p. 194,
 20); XVI, 29, 7; 30, 13.
 श्रु शृणोतन XV, 26 (p. 195, 1);
 शुश्राव XV, 18 (p. 190, 4);
 शुश्रुम XV, 19 (p. 190, 7);
 शुश्रुवंस् II, 6, 5; श्रूयते I, 16, 7;
 VII, 8, 6; श्रूयमाण IX, 1, 3;
 श्रुत XV, 24 (p. 193, 21); श्रुत्वा
 VII, 15, 2; VIII, 15, 6.
 + प्रति शृणोति V, 1, 10; X,
 13, 27; XVI, 1, 23; 18, 2.
 श्रुतकाम XV, 10, 4.

श्रुतसेन XVI, 9, 4.
 श्रयंस् XV, 20 (p. 191, 22).
 श्रेष्ठ XV, 25 (p. 194, 17).
 श्रेष्ठच XV, 11, 1; 12, 1; 27 (p. 195, 19); XVI, 15, 1.
 श्रोणि in वेदिश्रोणि XIII, 11, 2.
 श्रोणिदेश IV, 12, 1.
 श्रोत्र IV, 7, 13; VI, 1, 6.
 श्रोत्रिय V, 9, 2; XV, 14, 8; XVI, 2, 29. (Cf. उभयतःश्रोत्रिय)
 श्वशुर IV, 21, 1.
 श्वस् I, 3, 6; XIV, 40, 1.
 श्वसन IV, 19, 8.
 श्वस्तोत्रिय XII, 2, 1. 6; 9, 8; XIII, 24, 18.
 श्वापद II, 6, 13,
 श्वेत III, 18, 8.
 श्वेतकेतु XVI, 29, 7.
 श्वेतपुष्प XIII, 6, 3.
 श्वेताश्व XIV, 20, 2; 34, 2.

ष

षकार I, 2, 14.
 षट्चत्वारिंशत् XII, 2, 22.
 षट्त्रिंशत् VI, 6, 2; XIII, 29, 2; XVIII, 12, 7.
 षट्त्रिंशत्संबत्सर XIII, 28, 6.
 षट्त्रिंशत्सहस्र XIV, 15, 6.
 षट्त्रिंशत्स्तोम XIV, 15, 2.
 षट्त्रिंशदक्षर XIV, 15, 3.
 षट्पद VII, 10, 6; 26, 8.
 षट्प्रगाथ XII, 9, 9.
 षलर्च XVIII, 23, 7 (and Comm. on IV, 2, 8).
 षलह X, 1, 7; XI, 4, 1; XIII, 16, 5; XVI, 28, 3; 29, 16.
 षलहार्थे XIII, 15, 9.
 षलृच XII, 2, 18.

षड्होतृ X. 17, 1. 2.
 षलरात्र XVI, 25, 1. 7.
 षड्विंशति VI, 1, 10; 4, 1.
 षड्विध XVI, 25, 1. 2. 7.
 षण्मास्य XV, 12, 9.
 षष् I, 4, 16; II, 3, 20; 11, 2; III, 13, 26; IV, 15, 16; 19, 7; 21, 1; VII, 19, 15; 27, 13. 26; XII, 6, 12; 12, 2; 21, 1; XIII, 7, 5; 15, 9; XIV, 38, 2. 5; 52, 13; 56, 10; XV, 5, 9; XVI, 9, 27; 25, 2; XVII, 4, 4; XVIII, 8, 5. 15; 10, 6. 11; 13, 2: 15, 5; 17, 3; 18, 9; 23, 7.
 षष्टिशतानि (त्रीणि) IV, 15, 9. 21; VI, 6, 17; XIII, 10, 11.
 षष्ठ X, 7, 1; 13, 17; XI, 2, 9; 6, 6; 9, 1. 9; 14, 32; 15, 7; XII, 2, 24; 3, 13; 4, 17; 5, 16; 6, 7; 7, 2; 9, 5; 10, 2; 11, 1. 15; 12, 11; 25, 2; 26, 9. 19; XIII, 21, 5; XV, 2, 22. 23; 8, 5; 19 (p. 191, 7); XVI, 2, 16; 11, 16; 14, 9. 10; 15, 6; 21, 32; 24, 14; 25, 5; षष्ठी VII, 15, 9. (Cf. चतुर्थषष्ठयोः)
 षष्ठाङ्गिक XII, 7, 3; XV, 8, 4.
 षष्ठीप्रभृति VII, 15, 9.
 षोलश XV, 12, 14; XVI, 21, 5.
 षोलशकल XV, 12, 15; XVI, 14, 16.
 षोलशान् XIV, 61, 5.
 षोलशाक्षर X, 8, 11; 13, 8.
 षोलशिग्रह IX, 5, 1.
 षोलशिन् VIII, 7, 4; IX, 1, 9. 10; XIV, 42, 5; XV, 3, 4; 5, 1.
 षोलशिप्रभृति VIII, 3, 7.
 षोलश्यन्त X, 2, 11; XVI, 14, 15.

स

संयाज in पत्नीसंयाज VIII, 9, 10;

पत्नीसंयाजान्त V, 20, 8.

संयोग I, 1, 5. (Cf. अर्थसंयोग। कर्म-
संयोग)

संवत्सर II, 2, 2; III, 8, 4; XIII,
11, 8; 23, 7; 26, 1. 2. 3; 27,
1; 28, 1. 5; 29, 27. 28. 29. 32;
XIV, 2, 13; 9, 11. 12; XV, 1,
3; 5, 11. 12. 13; 18 (p. 190,
3); 19 (p. 190, 10 ff.); XVI,
1, 4. 5. 15. 17; 9, 26; 10, 9.
11; 26, 4; XVIII, 24, 33; 26,
4. (Cf. असंवत्सर°। द्वादशसंवत्सर।
बहुसंवत्सर। शतसंवत्सर। षट्त्रिंशत्-
संवत्सर। सहस्रसंवत्सर। स्वस्ति-
संवत्सर)

संवत्सरप्रयोग III, 11, 16.

संवत्सरसत्त्व XIII, 19, 18.

संवत्सरसंमित XIII, 17, 3.

संवर्ग III, 4, 5.

संव्याय in जरत्संव्याय II, 5, 27.

संसदामयत्न XIII, 16, 5; 20, 15.

संसर्ग II, 6, 2.

संसव XIII, 5, 1.

संसृपामिष्टिभिः XV, 14, 2.

संस्तव in गोसंस्तव XIV, 11, 9.

संस्था VII, 21, 4; XIII, 1, 4; 5,

18. 21; XIV, 2, 22; 13, 10;

XV, 5, 9; 22 (p. 193, 9). (Cf.

अग्निष्टोमसंस्थ। त्रिसंस्थ)

संस्थान V, 14, 2; VIII, 12, 9.

संस्थाविकृत XVI, 29, 4.

संस्पर्शन in असंस्पर्शन VII, 5, 10.

संस्पन्दिन् XVI, 18, 10.

संस्वारन्यायता I, 1, 30.

संहार्य XI, 9, 2; XIII, 27, 6.

सकाश II, 14, 5.

सकृत् II, 17, 2. 4; IV, 3, 7; 4, 2;
5, 10; 11, 5; 16, 6; 21, 13; VI,
1, 16; VII, 2, 15; 10, 9; XV,
24 (p. 194, 8); XVIII, 21, 1.

सक्षीर IV, 15, 8.

सखि XV, 17 (p. 188, 15); 19 (p.
190, 8).

सगृहपतिक XVII, 17, 4.

सगोत्र XIV, 16, 8.

सग्रह XVIII, 21, 6.

संकल्पविकृत XIV, 11, 2.

संकृति I, 7, 3.

संख्या XIII, 15, 11.

संख्यान्याय VI, 1, 11.

संघात XIII, 24, 16. (Cf. अहःसंघात
X, 1, 20; XII, 2, 1; XVI, 20,
3).

संघोषिणी IV, 19, 8.

सजनीय XIII, 5, 16; XVI, 23, 17;
XVIII, 19, 4.

सजप IX, 25, 1.

संचयन IV, 15, 6.

संचर II, 7, 15; XVII, 7, 12. (Cf.
विसंस्थितसंचर)

सङ्ग + आ सङ्गयति XVII, 4, 2. 3.

संजनन XVIII, 24, 23.

सतोबृहती VII, 25, 3. 15; 27, 8.
19.

सत्तम XVI, 22, 27. 28.

सत्त्व XI, 1, 4; XIII, 13, 1; 14,
1. (Cf. मुनिसत्त्व। रात्रिसत्त्व।

संवत्सरसत्त्व। सर्पसत्त्व)

सत्त्वधर्म XI, 1, 6.

सत्त्वाहीन VII, 15, 18; XI, 1, 1.

सत्त्रिन् XVIII, 24, 31.

सत्त्व IX, 26, 2; XVI, 1, 20.

सत्यप्रसव IX, 26, 2; XV, 14, 4;
XVI, 1, 17. 20,

सत्यवदन II, 3, 24; III, 13, 30.

सत्यव्रत III, 8, 11.

सत्राज XIV, 45, 1.

सत्राजित् XIV, 45, 1.

सद् सन्न V, 14, 19; VIII, 2, 13;

सादयित्वा VIII, 7, 21; साद्यमान

III, 14, 11; V, 9, 4. 9; 10, 25.

+ आ सन्न III, 13, 15; IV, 8, 2.
3; V, 7, 5; 8, 2.

+ उद् सन्न XVII, 6, 2.

उप सीदन्त् V, 10, 7; सादयति

II, 9, 6; साद्य II, 8, 22; 9,

3; सादम् II, 8, 12.

+ सम् साद्यमान V, 10, 32; साद्य
IV, 3, 2.

सदन in ब्रह्मसदन VI, 12, 22; होतृ-
सदन I, 6, 6; V, 10, 16.

सदश XIV, 27, 6; 28, 4.

सदस् V, 14, 2. 12; 15, 10; VI, 12,

1. 12. 24; 13, 2. 5; VII, 6, 1;

7, 3; VIII, 5, 2; X, 13, 26; 21,

10; XIII, 29, 3; XIV, 22, 9.

23; XVI, 4, 7; 13, 16; XVII,

4, 4; 12, 4. (Cf. अन्तःसदः।

बहिःसदः)

सदा III, 11, 9. 13; XII, 3, 5; 4,

3; 5, 3; 26, 5.

सदोहविधानानि XVII, 6, 3.

सद्यम् II, 2, 2.

सद्वदाज्यभाग III, 12, 4.

सद्वन्त् II, 2, 13; III, 13, 21.

सन् ससान XVI, 11, 5. 8 ff.

सनि XVI, 11, 5. 8. 11. 20. 23.

26. 29.

सनिव्याध XVI, 18, 14.

संतत I, 1, 23; II, 6, 12.

संतान XII, 24, 5:

संतानार्थ I, 1, 25; VI, 9, 10.

संदंशानुस्तोमौ XIV, 22, 4.

संदेह in चोदनासंदेह VI, 1, 7.

संधान I, 1, 42; VI, 1, 15.

सन्धि XVII, 4, 2. 3. (Cf. क्षिप्र-
सन्धि)

सन्धिबेला II, 14, 9.

सन्धिषामन् IX, 21, 2.

सन्ध्यक्षर I, 2, 4.

संनाह XV, 18 (p. 189, 21. 22;
190, 1).

संनिकर्ष in देशकालसंनिकर्ष XIII,
24, 13.

संनिपात I, 16, 17.

संनिपातन I, 2, 26; XIII, 5, 1.

संनिपातप्रधानत्व III, 20, 17.

संनिवपनीया II, 22, 6.

सपत्त्र XVII, 5, 7; 15, 5.

सपलाश IV, 17, 5; XVII, 3, 10.

सपुत्रा (घोषा) VI, 6, 12.

सपुरोनुवाक्य I, 1, 22; 2, 19; XIII,
24, 18.

सप्तऋषीणाम् XVI, 26, 6.

सप्तचत्वारिंशत् XII, 2, 16.

सप्तत्रिंशद्वात्र XIII, 17, 2.

सप्तदश IX, 21, 5; 27, 1; XIV, 12,

8; 23, 2; 26, 2; 31, 2; XV, 1,

13. 14. 17. 31; 2, 13; 3, 15;

XVI, 23, 5. 9. 10. 11; 24, 3.

8; XVII, 7, 6; सप्तदशी XVIII,

14, 3. (Cf. गृहपतिसप्तदशाः)

सप्तदशन् II, 3, 17; XIII, 19, 1;

XIV, 33, 4; XV, 1, 19. 22; 3,

12. 13. 14. 17.

सप्तन् IV, 2, 9; VI, 4, 5. 11; 9, 6;

VII, 27, 13; IX, 16, 2; X, 2,

10; XII, 2, 21; XIV, 52, 2;

53, 2; 56, 4; XV, 3, 15; XVI,

26, 2; XVII, 14, 4; 15, 9;

- XVIII, 8, 12.
 सप्तदशशराव XV, 2, 12.
 सप्तदशस्तोम X, 4, 1; XI, 11, 1;
 XIV, 24, 2.
 सप्तदशारत्नि XV, 1, 16.
 सप्तदशैकविंशे XV, 6, 2.
 सप्तपद VII, 26, 11; XVIII, 16, 2.
 सप्तम X, 9, 1; XV, 19 (p. 191,
 12); XVI, 2, 19; 11, 19; 26, 8;
 27, 3, 6; सप्तमी XVIII, 23, 10.
 (Cf. द्वितीयसप्तमयोः महाव्रतसप्तम)
 सप्तरात्र XVI, 26, 1. 6. 11. (Cf.
 जनकसप्तरात्र)
 सप्तविंशति XIV, 78, 2.
 सप्तविंशतिशतानि XIV, 79, 2; XVI,
 8, 11.
 सप्तविध XVI, 26, 1. 2. 11.
 सप्तहोतृ X, 18, 1.
 सप्ताहार्थे XIII, 15, 10.
 सप्रगाथ XII, 6, 9.
 सप्रणव V, 9, 4; 11, 1; VII, 16, 5;
 26, 5.
 सप्रतोद XIV, 72, 3.
 सप्रवर्ग्य V, 10, 36; 12, 2.
 सप्रैष I, 2, 20; V, 16, 2.
 सत्ब्राह्मणस्पत्य X, 5, 7; 9, 5.
 सभासद XVI, 9, 17.
 सम I, 1, 35; 17, 12; IX, 20, 1;
 समया II, 8, 22.
 समर्च VII, 19, 18.
 समवत्तधानी IV, 14, 27.
 समवाय in स्विष्टकृत्समवाय V, 19, 3.
 समसूक्त XVIII, 9, 6.
 समस्तोपस्थानप्रभृति VI, 13, 12.
 समान I, 3, 10; II, 13, 7; III, 9,
 7; 13, 28; 14, 21; 15, 24; 18,
 12; IV, 6, 5; 12, 6; 19, 6; V,
 14, 23; VI, 8, 13; VII, 17, 14;
 23, 8; VIII, 2, 12; 9, 8; 15, 14;
 17, 1; 18, 1; 21, 1; 22, 1; 23,
 1; 24, 1; 25, 1; X, 8, 22; XI,
 4, 14; 5, 8; 14, 21; XII, 9, 5;
 XIII, 22, 6; XIV, 10, 18; XV,
 1, 20; XVI, 3, 6; 12, 7; समानी
 VI, 1, 13; XVIII, 21, 4.
 समानच्छन्दोम XIII, 1, 8.
 समानजातीय VI, 9, 11; XVI, 4, 5.
 समानतन्त्र II, 3, 1; III, 12, 13;
 XIV, 40, 21.
 समानदक्षिण XIV, 10, 22.
 समानदेवता XVI, 7, 9.
 समानस्तोत्रिय XII, 2, 1.
 समापन III, 14, 2; 20, 7; V, 2, 4.
 समाप्ताय VI, 6, 17; XVIII, 18, 1.
 समारोहणीया VI, 6, 17.
 समास VI, 1, 10. (Cf. दण्डसमास)
 समित्प्रभृति II, 13, 7.
 समिदाधान II, 15, 3.
 समिदाधानमन्त्र I, 2, 23.
 समिध् I, 12, 12; II, 8, 9. 22. 23;
 12, 8; IV, 8, 3; 12, 10; VIII,
 11, 15.
 समिष्टयजुस् IV, 11, 2; 13, 4; VIII,
 9, 10; XVIII, 24, 11.
 समीक्षण II, 15, 1.
 समुद्र (1.) IV, 8, 6; (2.) XV, 11, 4.
 समूह X, 2, 2; 3, 2; 4, 3; 5, 2. 5;
 6, 2. 7. 20; 8, 4. 16. 22; 11,
 10; 13, 25; XI, 4, 2; 7, 5; 12,
 12; XIV, 39, 2; 70, 2; 72, 4;
 XVI, 21, 17; 29, 12.
 संपद IX, 6, 19; 20, 29; X, 12, 6;
 XV, 10, 5.
 संपात XVI, 20, 15.
 संपाद्यपादभाग VII, 27, 9.
 संप्रयात II, 16, 1.

संप्रसर्पण XVII, 7, 12.
 संप्रैष I, 1, 36; III, 16, 15.
 संभूति XVI, 22, 20.
 संभोगिन् XVI, 21, 21.
 संमर्शन in प्राणसंमर्शन IV, 21, 20;
 VIII, 9, 8.
 सम्यञ् XIV, 38, 5. 6; XV, 27 (p.
 195, 18).
 सरस्वन्त् II, 4, 2; III, 9, 5; सरस्वती
 II, 4, 2; III, 9, 2; IX, 24, 5;
 XIII, 29, 1. 15; XV, 14, 4.
 सराति XV, 27 (p. 195, 18).
 सर्प XVI, 2, 14.
 सर्पविद् XVI, 2, 14.
 सर्पविद्या XVI, 2, 15.
 सर्पसत्त्र XIII, 23, 8.
 सर्पिस् I, 2, 21; IV, 15, 22; 16, 6;
 VIII, 4, 5; XIV, 40, 12.
 सर्व I, 1, 22. 24. 39; 4, 18; 12,
 10; II, 3, 15; 5, 24; 9, 16; 12,
 8; 13, 6; 15, 3; 19, 3; III, 8,
 4; IV, 6, 12. 16; 14, 3; V, 1,
 2. 4; 8, 1; 9, 24; 16, 6; VI, 7,
 7; 8, 8; 13, 1. 3; VII, 3, 4; 9,
 7; 14, 8; 18, 6; VIII, 10, 3; X,
 11, 14; 21, 12; XI, 3, 3; XII,
 3, 17; 5, 21; 11, 1; 25, 4; 27,
 1; XIII, 5, 12; 14, 3; 29, 18;
 XIV, 2, 11; 7, 1; 12, 2; 48, 1;
 49, 1; 50, 1; 51, 1. 4; 57, 20;
 XV, 1, 12; 5, 5. 6; 6, 6. 7; 11,
 1. 5; 12, 1. 15. 16; 15, 10; 17;
 19; 26; 27; XVI, 1, 1; 2, 31. 32.
 33. 34. 35; 3, 16. 17; 8, 2. 3.
 4. 13. 14. 15. 22. 23. 24; 9, 5;
 10, 1. 2. 6; 12, 15. 16; 15, 1. 8.
 14. 15. 16; 20, 2; 21, 2; 23,
 4; 24, 2. 11; 25, 2; 26, 2; 27,

2; 28, 2; 29, 2; 30, 2; XVII,
 17, 4. 14; XVIII, 18, 13. 14;
 19, 8; 23, 7; 24, 3. 20.
 सर्वकर्मन् IV, 6, 10.
 सर्वकाम XIV, 5, 3.
 सर्वकामिन् XVI, 1, 15; 10, 9.
 सर्वजित् XIV, 48, 1.
 सर्वजिद्धनजितो: XV, 11, 11.
 सर्वत्र I, 17, 7; VII, 5, 10; 25, 10;
 X, 2, 8; 3, 2; 4, 3; 10, 5; 13,
 27; XI, 8, 1; 9, 1; 11, 7; 12,
 3; XII, 12, 4; 26, 4; XVI, 1,
 23; 18, 2.
 सर्वनिधन XV, 10, 2.
 सर्वपशु XIV, 10, 22.
 सर्वपान IV, 21, 17.
 सर्वपृष्ठ XI, 15, 1. 6. 10; XIII, 2,
 12. 23; 6, 8; XIII, 13, 1; XV,
 6, 8; 7, 9; XVI, 15, 13. 14 (Cf.
 असर्वपृष्ठ)
 सर्वपृष्ठाह्विस् IX, 26, 4.
 सर्वप्रायश्चित् III, 19, 8.
 सर्वमेध XVI, 15, 1. 15. 19.
 सर्वरूप XVI, 1, 15.
 सर्वरोहित XVII, 3, 5.
 सर्ववर्ण II, 1, 5.
 सर्ववाङ्निधन XV, 10, 4.
 सर्ववेदत्रिरात्र XVI, 22, 29.
 सर्ववेदसदक्षिण XIII, 13, 1.
 सर्वशस् XII, 8, 2.
 सर्वस्तोम XI, 10, 1; 15, 1; XIII,
 13, 1; 15, 2; XVI, 8, 21. 22;
 15, 13. 14.
 सर्वस्वार XV, 10, 1.
 सर्वहरि XI, 14, 10.
 सर्वाग्नेय XIV, 4, 6.
 सर्वायुत्व XIV, 12, 2.
 सर्वाहुति III, 19, 4.

- सर्वेल XV, 10, 3.
 सर्वेष्टि III, 20, 16.
 सर्वौषधि XVI, 18, 15.
 सर्षप IV, 15, 5.
 सलिल (1.) XVIII, 22, 7; (2.) XV, 11, 4.
 सलोकता XIV, 62, 2.
 सब VII, 15. 9. 10. 11; XV, 12, 5. (Cf. अनिष्टसब । ओदनसब । ओषधिसब । क्षत्रसब । गोसब । ग्रामणीसब । तीव्रसब । बृहस्पतिसब । ब्रह्मसब । भूमिसब । वनस्पतिसब । सूतसब । स्थपतिसब)
 सवन VI, 13, 6; VII, 14, 12; 15, 1; 17, 12; 19, 6; XIV, 1, 2; 33, 10; 51, 1; XVI, 24, 14; XVII, 9, 1; XVIII, 21, 13. (Cf. अनुसवनम् । तृतीयसवन । प्रातःसवन । माध्यन्दिन । यथासवनम्)
 सवनदेवता VI, 9, 13.
 सवनीय V, 3, 8; 20, 6; VI, 9, 1; 11, 13; VII, 1, 1; 16, 9 (पुरोलाश); VIII, 1, 9; X, 12, 6; XI, 13, 8; XIII, 20, 9; XIV, 2, 14. 20; 6, 2; 7, 3; 8, 3; 9, 2; 13, 1. 8; 51, 13; 62, 3; XV, 1, 23; XVII, 7, 7. (Cf. अग्नीषोमीयसवनीयौ । तृतीयसवनीय । प्रातःसवनीय)
 सवनीयकाल XIV, 40, 21.
 सवितृ V, 5, 1; VIII, 12, 4; IX, 27, 1; XV, 14, 7; 22 (p. 192, 15 ff.). सत्यप्रसव IX, 26, 2; प्रसवितृ आसवितृ सत्यप्रसव XV, 14, 4. 7; XVI, 1, 17. 18. 19. 20.
 सव्य I, 6, 3; IV, 3, 6; 9, 5; 12, 2; 14, 19. 24. 30; 21, 8; VII, 5, 16; XIII, 11, 4.
 सव्यावृत् IV, 12, 10; 13, 1; 15, 1; V, 14, 21. 24; VI, 3, 4. 8; VIII, 9, 2.
 सव्योत्तान V, 8, 5.
 सह (1.) II, 5, 24; IV, 6, 14; 13, 4; XVI, 1, 7 (2.) XIII, 11, 1; XV, 13, 1; XVI, 7, 9.
 सहनन XVII, 4, 1. 2. 3.
 सहपुरुष XVI, 14, 18.
 सहभूमि XVI, 15, 20.
 सहस्र III, 7, 6; X, 12, 6; XIII, 27, 7; 29, 17. 32; XIV, 28, 13; 39, 3; 80, 2; 81, 2; XV, 11, 3. 8; 16, 19; 27 (p. 196, 6); XVI, 8, 8. 12. 13; 10, 9; 18, 18. (Cf. अश्वसहस्र । परिसहस्र । बृहतीसहस्र । षट्त्रिंशत्सहस्र)
 सहस्रतमी XVI, 22, 18.
 सहस्रदक्षिण XIII, 14, 7.
 सहस्रसंवत्सर XIII, 28, 8; 29, 32.
 सहस्रसाव्य XIII, 27, 7.
 सहस्रस्तोत्रिय XVI, 22, 1.
 सहिरण्य V, 8, 2.
 सहौत्र XIV, 1, 2; XV, 6, 8.
 सा see सो
 सावत्सर VI, 1, 18.
 साकम् XV, 27 (p. 195, 18).
 साकमश्व IX, 2, 1.
 साकमेध III, 15, 1; 18, 17; XIV, 8, 1; 9, 6.
 साकंप्रस्थाप्य III, 8, 2; 10, 7.
 साक्ष्य IV, 6, 10.
 सांघातिक XIII, 24, 17.
 सात्त्रिक XI, 15, 8.
 साद्यःक XIV, 40, 1.
 साध् साधयति V, 19, 2.
 साधर्म्य XIII, 14, 5.
 साधारण I, 1, 4; XIII, 14, 8.

साध्य XIII, 28, 7; XIV, 72, 1.
 सांतपन (1.) IV, 15, 23. (2.) III, 15, 5; XIV, 8, 4. (3.) XIV, 10, 16.
 सानाध्य I, 3, 16; 8, 12; III, 8, 9; 9, 3; XIII, 29, 2.
 सासदश्य I, 4, 11; 16, 19.
 सामग XI, 14, 1; XVIII, 2, 2.
 सामन् V, 12, 3; VIII, 10, 3; X, 21, 12; XV, 11, 6; XVI, 2, 30; 12, 21; 14, 8. 14; 17, 4.
 (Cf. अग्निष्टोमसामन् । उभयसामन् । बृहत्सामन् । ब्रह्मसामन् । रथन्तर-सामन् । सन्धिसामन् । स्वरसामन्)
 सामप्रगाथ VII, 21, 4; 22, 3; 23, 5; 24, 3; X, 4, 10; 5, 18; 6, 15; 8, 8. 21; XI, 3, 2; 11, 10; 13, 30; XV, 7, 11; XVI, 21, 23.
 सामवेद III, 21, 5; XVI, 2, 30.
 सामसूक्त XII, 6, 15. 18; 8, 4.
 सामातान XV, 9, 3.
 सामान्तरुवथ्य XI, 2, 12; XIV, 61, 8.
 सामान्य I, 16, 18; सामान्यतम III, 20, 9.
 सामि XIII, 13, 1.
 सामिधेनी I, 16, 19; II, 3, 16; 5, 9; III, 7, 2; 11, 6; 15, 12; 16, 23; V, 11, 1. 10; 15, 4. 5.
 °सामिधेनीक in पञ्चदशसामिधेनीक V, 3, 3; 5, 3.
 सामूहिहक XVI, 30, 4.
 सामद XVI, 2, 22.
 सायन I, 4, 12.
 सायम् II, 6, 1; 7, 13; 8, 4. 20; 9, 1. 10; III, 15, 7; VIII, 13, 6; XIV, 32, 3.

सायमाहुति XVI, 1, 7.
 सायंप्रातर् II, 8, 6; 13, 8; III, 12, 15. 16; IV, 5, 11.
 सायुज्य XIV, 62, 2.
 सारल XVI, 12, 5.
 सारस्वत VI, 10, 2; 11, 8; X, 1, 18; XI, 7, 5; XIII, 29, 1; XVII, 8, 10; सारस्वती VII, 10, 8; XIV, 13, 1; XV, 1, 21; 15, 3.
 सारस्वतपौष्णौ III, 13, 8.
 सार्द्धय (प्रस्तोक) XVI, 11, 11.
 सार्षाज्ञी X, 13, 26; XIII, 11, 2. 5.
 सार्वकामिकी III, 4, 10.
 सार्वयज्ञिक I, 2, 29.
 सार्वसेनियज्ञ III, 10, 1; 11, 1.
 सालावृकाः XIV, 50, 1.
 सावित्र VI, 10, 10; VIII, 3, 9; XI, 5, 3; 9, 6; 14, 30; XIV, 13, 5; 56, 7; XVI, 10, 12; XVIII, 22, 4. (Cf. सौम्यसावित्रौ)
 सावित्रग्रह VIII, 1, 8; XIV, 56, 5. (Cf. आदित्यग्रहसावित्रग्रहौ VII, 3, 4).
 सावित्रद्यावापृथिवीयौ III, 13, 22; XI, 2, 7; 7, 8; 8, 6.
 सावित्रवाग्देवयौ VI, 11, 15.
 साध्य XI, 14, 25. 27. (Cf. सहस्र-साध्य)
 साहस्र VI, 6, 16.
 सिच् + अभि सिञ्चन्ति XV, 13, 4; सिच्यते XV, 2, 16; 13, 7; सिक्त XV, 27 (p. 196, 1); XVI, 18, 1.
 + आ सिच्यमान V, 10, 11.
 + उद् सिच्य II, 9, 14.
 + नि सिञ्चन्ति IV, 4, 2.
 + परि सिञ्चन्तु I, 15, 11.

सिध् + निस् सेधन्ति XVI, 18, 20.

(Cf. निःषिद्धपाप्मन्)

सिनीवाली in राकासिनीवाल्थौ
I, 15, 3; IX, 28, 2.

सीर III, 18, 10.

सीव् + अभि सीव्यन्ति XVII, 3, 5;
5, 9.

+ उद् स्यूत in पुनरुत्स्यूत II, 5,
27.

1. सु सुन्वन्ति XIII, 25, 3; 26, 3;
27, 3.

+ अभि सुन्वन्ति VII, 15, 1;
सुनुयात् XIII, 6, 1; सुत XIV,
16, 5; सुत्य XIII, 6, 3; 11, 2;
XV, 23 (p. 193, 11).

2. सु + आ सुवै XVI, 1, 19.

+ प्र सौति IV, 6, 17; 7, 17;
सुवै XVI, 1, 19. (Cf. अप्रसूत)

सुकीर्ति X, 13, 1.

सुत्य V, 10, 35; X, 1, 4, 5; XIII,
5, 1; 20, 2; XV, 1, 13; 12, 6.
14; XVI, 3, 7; 12, 8; सुत्या
XIV, 40, 1.

सुत्यप्रतिहास XVI, 20, 9.

सुत्रामन् XIV, 13, 1, 9; XV, 15, 4.

सुदास् (वसिष्ठ) XVI, 11, 14.

सुपर्ण IX, 20, 13.

सुप्रत्यूलह II, 8, 15.

सुब्रह्मण्य XIII, 14, 1; 24, 12.

सुब्रह्मण्याप्रतीक X, 21, 17.

सुरा XV, 15, 6, 13.

सुराप XV, 15, 14.

सुरासोम XIV, 13, 4; XV, 15, 5.

सुरूपकृत्नु XIV, 56, 12.

सुसमिद्ध XIII, 5, 3.

सुहृदय XV, 22 (p. 192, 19).

सूक्त IV, 2, 10; 15, 3; 20, 2; V,
9, 17. 18. 22; 18, 1; VI, 1, 25;

4, 5; 6, 4. 6; 7, 10; VII, 6, 8;
7, 1; 12, 2; 13, 2; 16, 3; 21,
2. 8; VIII, 7, 5. 6; IX, 7, 3;
10, 2; 14, 2; 15, 2; 17, 2; X,
7, 8; 11, 8; 13, 10; XI, 12, 5.

6. 13; 14, 5; 15, 10; XII, 3,
2; 6, 2. 3. 4. 12; 8, 8; 9, 4;
11, 6; 12, 2; XIV, 3, 12; 32,
8; XV, 4, 9; 9, 5; 22 (p. 193,
2); 23 (p. 193, 12); XVI, 2, 3;
3, 22; 8, 5. 16; 11, 3. 6. 9.

15. 18. 21. 24. 27; 13, 4; 21,
26; XVII, 9, 6; XVIII, 1, 21;
4, 7; 5, 7. 8; 10, 11; 16, 1; 19,
6. 9; 23, 10. 16. (Cf. अच्छावाक-
सूक्त । अहीनसूक्त । आग्निमारुत-
सूक्त । आप्रीसूक्त । उन्नीयमानसूक्त ।
एकसूक्त । चतुःसूक्त । द्विषूक्त । मनोता-
सूक्त । मन्युसूक्त । वैश्वदेवसूक्त ।
समसूक्त । सामसूक्त)

सूक्तवाक I, 16, 10; III, 8, 21; 17,
8; V, 3, 7. 8; VI, 1, 24; 9, 15.

सूक्तवाकप्रैष V, 20, 5.

सूक्तविवृधि VII, 19, 20.

सूक्तशेष VI, 9, 7; VII, 9, 6; 19,
25; XII, 11, 21.

सूक्तानुरूप XVIII, 23, 6. 9. 11.

सूतग्रामणीनाम् XVI, 1, 16.

सूतसव XIV, 22, 1.

सूत्र IV, 5, 2. (Cf. ऊर्णासूत्र)

सूददोहम् XVIII, 1, 23; 2, 7; 3, 3;
4, 2. 3. 4. 5. 6. 7. 9; 5, 2. 3.
4. 6. 8. 11; 6, 6; 7, 21; 9, 3.
8; 11, 4; 13, 11; 14, 6. 7;
21, 1.

सूना XVII, 3, 2. 4.

सूपस्थ VI, 1, 17.

सूर्य XIV, 20, 1; 24, 1; 34, 1; 59,

- 1; सूर्या IX, 28, 5.
 सूर्यस्तुत् XIV, 59, 1; XVI, 15, 3.
 सूर्याभिव्याहार XIV, 24, 5; 34, 4;
 59, 1.
 सू + आ ससार XV, 24 (p. 193,
 16).
 + उप ससार XV, 18 (p. 189,
 6); 22 (p. 192, 12 ff.);
 सरिष्यन्त् VI, 8, 9.
 + प्र सूत XVI, 1, 2. (Cf. अप्रसा-
 रित I, 10, 4).
 सूज् असूजत XIV, 7, 1; ससूजे XV,
 5, 1; असूष्टाः XIV, 8, 1; 9, 1;
 सूष्ट XIV, 7, 1; XVII, 2, 9 (in
 प्रसलविसूष्ट); सूष्टा XV, 5, 1.
 + अनु see अननुसूज्य
 + अव सूज्य I, 6, 4.
 + उत् सूजति X, 8, 16; 11, 11;
 XI, 10, 10; XVIII, 1, 3.
 21; 10, 12; 12, 3; सूजन्ति
 IX, 27, 5; XIII, 29, 16 (or
 अप्युद् ?); XVI, 1, 15; 10,
 9; सूजेत् III, 6, 8; 21, 11;
 सूजेरन् XIII, 20, 2. 5; सूजन्त्
 XVI, 23, 13; सूजमान XIII,
 20, 8. 15; सूज्यते I, 15, 18;
 II, 15, 7; III, 14, 14; V,
 10, 34; 13, 11; 20, 7; VII,
 15, 17; XVIII, 14, 8; सूज्येते
 V, 18, 12; सूज्यन्ते XIV, 22,
 24; XVII, 17, 9; लक्ष्यामि
 लक्ष्यावः लक्ष्यामः XV, 22 (p.
 192, 19 ff.); सूज्य V, 9, 24;
 VI, 6, 15.
 + उप सूजन्ति II, 8, 1; सूज्य-
 मान V, 10, 4. सूष्ट I, 17,
 5. 6; III, 20, 1; XVIII,
 1, 12,

- + वि सूजते II, 12, 12; सूजन्ते
 X, 21, 11. 17; सूज्य IV,
 12, 10.
 + सम् सूजेते XIV, 29, 3; असू-
 जताम् XIV, 29, 6; सूष्ट III,
 4, 3 in मिथःसंसूष्ट.
 सूप् सर्पन्ति VI, 12, 1; X, 21, 12;
 सर्पन्त् VIII, 15, 8.
 + अधि सर्पतः XVII, 14, 6;
 सर्पन्ति XVII, 17, 4.
 + समधि सूय्य XVII, 16, 5.
 + अनु सर्पति VIII, 15, 8.
 + निस् सर्पन्ति VI, 13, 6; VII,
 14, 10; VIII, 8, 8. (Cf.
 यथानिःसृसम्).
 + प्र सर्पन्ति VI, 12, 1; 13,
 2. 12; VIII, 1, 1; 8, 8;
 सर्पेयुः XV, 14, 6; सर्पाणि
 XV, 14, 7; सूत VII, 7, 4;
 सूय्य VII, 1, 1; 14, 12.
 + संप्र सर्पन्ति XVII, 7, 11.
 + सम् सर्पन्त् I, 6, 12.
 सेना in रुद्रसेना IV, 19, 7.
 सेलग XVI, 2, 17.
 सेषुधन्वन् XIV, 72, 3.
 सो + अव स्यति I, 1, 23; V, 11,
 3; VI, 7, 7; IX, 5, 5. 7. 10.
 12; 6, 2. 4. 7. 9. 12; XV, 14,
 1; XVIII, 1, 15. 17; 20, 2. 4;
 स्येत् III, 19, 13; VI, 3, 10;
 XVIII, 14, 5; स्यन्त् VII, 9, 2;
 साय I, 4, 19. 20. 21; 6, 14; 13,
 3; 14, 2. 3. 4. 5; VII, 9, 2;
 10, 7; 25, 6. 13; 26, 3. 8. 9.
 11; IX, 6, 2. 4. 7. 9. 11. 13;
 X, 8, 11; 13, 2. 8; XII, 24, 5.
 + अध्यव साय III, 19, 12.
 + उदव साय VIII, 13, 1.

+ व्यव स्यन्त् I, 4, 22.
 सोक्थ VIII, 3, 5.
 सोपांशुयाज III, 9, 3,
 सोम (1.) II, 1, 6; III, 14, 19; 18,
 19; 21, 1. 4; V, 1, 1; 6, 1; VII,
 4, 13; 5, 10; VIII, 7, 21; 9, 2;
 XIII, 6, 1; 7, 1; XIII, 12, 9;
 13, 1; XIV, 3, 1; 13, 14; XV,
 13, 1; 14, 9. (2.) I, 15, 2; V, 5,
 1; 6, 1; पितृमन्त् III, 16, 2. 4.
 13; IV, 4, 1; वनस्पति IX, 26, 2;
 राजन् XV, 14, 4; वैष्णव XVI,
 2, 10. (Cf. सुरासोम).
 सोमचमस XIV, 16, 5.
 सोमपीथ XIV, 62, 2. (Cf. अन-
 पि सोमपीथ)
 सोमप्रवाक XIV, 40, 13; 41, 10.
 सोमयाज्या VII, 3, 4.
 सोमवन्त् III, 16, 2. 5.
 सोमविक्रयिन् XIII, 6, 2.
 सोमापौष्ण VI, 11, 2.
 सोमाहार XIII, 6, 2.
 सोमेष्टि XIV, 5, 2.
 सोमोपनहन VII, 15, 2.
 सौत्रामण XIV, 8, 10; 12, 1. 2;
 सौत्रामणी XIV, 13, 3. 9; XV,
 15, 1.
 सौभर IX, 3, 1.
 सौमिक V, 20, 6; XIV, 10, 22.
 सौम्य III, 12, 6; IV, 20, 6; VI,
 10, 3; VIII, 4, 5; XIV, 57, 2;
 सौमी III, 12, 1.
 सौम्यसावित्रौ III, 13, 7.
 सौयवसि XV, 19 (p. 191, 13 ff.).
 सौर्य III, 18, 3. 7; IX, 20, 20; XI,
 13, 8. 9; XIV, 3, 17; सौरी
 XIV, 9, 3; 32, 2.
 सौवर्ण XIV, 32, 5.

सौहाद XV, 25 (p. 194, 20).
 सौहित्य III, 8, 14.
 स्कन्द स्कन्न III, 20, 4.
 स्तन V, 10, 5.
 स्तु स्तुवते VI, 8, 3; VII, 10, 1;
 XIII, 10, 4; 11, 2; 12, 1. 3;
 XVIII, 2, 3. 5; स्तुवीरन् XVIII,
 2, 2; 23, 7; स्तुहि XV, 22 (p.
 192, 19 ff.); तुष्टाव XV, 22
 (p. 192, 20 ff.); 26; स्तोष्यमाण
 IX, 5, 1; 19, 4; स्तूयमान XV,
 22 (p. 193, 2); स्तुत V, 10, 35;
 VI, 8, 10. 14; VII, 16, 1; VIII,
 1, 9; X, 13, 26. (Cf. यथास्तुतम्)
 + अभि स्तौति V, 9, 4; VII, 15,
 2; 16, 2. 5; स्तुयात् VII, 15,
 18; स्तुत्य V, 9, 25; 10, 23.
 32; VII, 15, 4. 8.
 + परि स्तवनीय XVII, 7, 6; स्तुत
 IX, 25, 1.
 स्तुत् Cf. अग्निष्टुत् । इन्द्रस्तुत् । वैश्वदेव-
 स्तुत् । सूर्यस्तुत्
 स्तृ स्तृणाति III, 14, 18; VIII, 12,
 9. 10; स्तृणुते XIV, 22, 22;
 स्तीर्त्वा I, 15, 15.
 + उप स्तृणन्ति XVI, 3, 25; 12,
 20; XVII, 6, 5; स्तीर्य IV,
 16, 2; 18, 5.
 + परि स्तीर्य IV, 3, 7.
 स्तोक् V, 18, 1.
 स्तोक्थ X, 12, 15; XV, 1, 25.
 स्तोत्र VI, 8, 8; VIII, 6, 1; XIII,
 11, 6. 9; XIV, 2, 2; 4, 2; 12,
 6; 32, 9; 42, 8; XV, 5, 2. 6;
 11, 4; XVII, 14, 5; 17, 3.
 स्तोत्रप्रसव VIII, 15, 4.
 स्तोत्रवन्त् VII, 10, 2.
 स्तोत्रिय VII, 14, 1. 2; 21, 8; IX,

5, 2; 6, 17. 19; X, 6, 11; XI, 2, 13; 3, 2; 11, 14; 12, 1; 13, 21. 24. 28; XII, 1, 3; 2, 5. 23. 24; 4, 9. 23; 9, 8. 16; 10, 11; 12, 14; XIII, 1, 4; 20, 5. 12; XIV, 26, 3; 42, 10; XV, 7, 9; XVII, 14, 4; 15, 9; 17, 5; XVIII, 1, 4; 4, 3; 5, 3; 21, 3; 23, 6. 9. 11. (Cf. उक्थ्यस्तोत्रिय। यथास्तोत्रियम्। श्वःस्तोत्रिय। समानस्तोत्रिय। सहस्रस्तोत्रिय)

स्तोत्रियत्व VII, 25, 17.

स्तोत्रियानुरूपौ (°पाः) VII, 11, 1. 2; 12, 1; 13, 1; 14, 6; 20, 3; 22, 2; 23, 3; 24, 2; 26, 12. 16; VIII, 6, 5; 7, 11; IX, 2, 2; 3, 2; 4, 1; 7, 1; 11, 1; 15, 1; 19, 2; X, 4, 9; 5, 9; 8, 7. 21; 13, 11. 20. 21; XI, 13, 27; 14, 35; 15, 6. 13; XII, 3, 16. 22; 4, 4. 7. 12. 15. 19. 22; 5, 4. 6. 8. 11. 14. 18; 6, 9; 9, 13. 15; 10, 3. 7. 9; 11, 16; 12, 1. 7. 12; 25, 3; 26, 1. 6. 20; XIII, 7, 2; 8, 2; 9, 2; 10, 5; XIV, 3, 5; 52, 7; 54, 1; 55, 1; 57, 5; XV, 3, 3. 5; 8, 7; 9, 3; XVI, 21, 24; XVIII, 23, 4.

स्तोम IX, 21, 7; XII, 2, 10; XIII, 7, 3; 8, 3; 9, 3; 10, 2. 4; 12, 5; 20, 4; XIV, 29, 4; 31, 3; 38, 2. 5; 40, 2; 41, 1; 42, 1; 72, 2; XV, 1, 31; 4, 5; 5, 7; 6, 5; XVI, 21, 3; 23, 6. 13. 14; 25, 2; XVII, 7, 3. (Cf. अग्निष्टोम। अग्निष्टोमस्तोम। अभिप्लवस्तोम। अर्धमासस्तोम। अवान्तरदिशास्तोम। अष्टाचत्वारिंशस्तोम। अहो-

रात्रस्तोम। आवृत्तस्तोम। इन्द्रस्तोम। उशनस्तोम। ऋतुस्तोम। ऋषिस्तोम। एकविंशस्तोम। एकादशस्तोम। एवंस्तोम। चतुस्तरस्तोम। चतुर्विंशस्तोम। चतुश्चत्वारिंशस्तोम। चतुष्टोम। छन्दोरुदस्तोम। ज्येष्ठस्तोम। ज्योतिष्टोम। त्रयस्त्रिंशस्तोम। त्रिणव°। त्रिवृत्°। त्रिष्टोम। दिशांस्तोम। ध्वंसि°। नक्षत्र°। निमेष°। पञ्चदश°। पञ्चविंश। पृष्ठच°। मास°। मुहूर्त°। यथास्तोमम्। यम°। वाच°। वात्य°। शुक्र°। षट्त्रिंश°। सप्तदश°। सर्वस्तोम)

स्तोमविकार XIII, 1, 4.

स्तोमातिशंसन XV, 11, 5.

स्त्री IV, 16, 6; XIV, 39, 3; XVI, 11, 17.

स्त्रीपुमांसौ XVII, 6, 1.

स्त्रीवत्स II, 8, 7.

स्थण्डिल IV, 7, 6.

स्थपतिसव XIV, 22, 2.

स्थविर XVI, 2, 5.

स्था तिष्ठति III, 16, 17; V, 15, 7; XV, 19 (p. 190, 12); तिष्ठामहे XV, 26 (p. 195, 9); तिष्ठध्वं XV, 26 (p. 195, 2); तिष्ठन्तु II, 7, 13; V, 6, 2. 7; 13, 2. 4. 11; 14, 19; 16, 4; VI, 2, 1; 12, 2; VII, 15, 2; VIII, 11, 4; XV, 19 (p. 190, 12); XVI, 3, 20; XVII, 1, 3. 8; 4, 6; 12, 4; 13, 7; तस्थिरे XV, 27 (p. 195, 19); अस्थात् XV, 25 (p. 194, 12); स्थित्वा III, 14, 14; V, 13, 11; स्थापयेत् XVII, 10, 17.

+ अधि तिष्ठति IV, 21, 2; तस्थिरे XV, 27 (p. 195, 21).

- + अव स्थाय III, 13, 16; स्थाप्य V, 6, 4.
- + व्यव तिष्ठते I, 1, 5; तिष्ठन्ते I, 3, 8.
- + आ तिष्ठति XVII, 15, 3.
- + उपा तस्थौ XV, 18 (p. 190, 3).
- + उद् तिष्ठेत् XIII, 13, 1; तिष्ठन्तु IV, 16, 7; V, 10, 9; XV, 19 (p. 191, 11); स्थित XV, 19 (p. 190, 18); स्थाय V, 9, 27; XIII, 14, 7; 20, 14; XIV, 57, 19; XV, 11, 7; 14, 12; स्थाप्य III, 20, 2.
- + उपोद् स्थाय I, 6, 3; VI, 7, 10.
- + उप तिष्ठते II, 7, 13; 12, 6; IV, 19, 9; VI, 2, 3; XVI, 12, 21; 13, 2; XVII, 12, 6; 13, 7, 9; तिष्ठन्ते XV, 15, 6; तिष्ठेत IX, 5, 1; XVII, 13, 6; स्थाय I, 15, 16; III, 17, 2, 6; 21, 8; IV, 12, 10; 13, 1; 15, 4; V, 9, 27; VI, 12, 1; 13, 2; VIII, 12, 11; (Cf. अनुपस्थाय) स्थापयामास XV, 23 (p. 193, 15); स्थाप्य IV, 17, 6.
- + प्र see प्रस्थिताः
- + प्रति तिष्ठति XV, 4, 4; XVI, 22, 13; अतिष्ठताम् XIV, 42, 18; अतिष्ठत XIV, 9, 1; 74, 1; स्थापयति XVII, 16, 5; स्थापयन्ति XVI, 10, 16.
- + सम् तिष्ठते X, 21, 18; XIV, 2, 21; 10, 8; 13, 9; XV, 13, 10; XVI, 8, 19; 15, 19;

XVIII, 23, 17; 24, 25, 33; तिष्ठन्ते XIV, 13, 14; तिष्ठन्ती XVI, 22, 23; स्थित III, 1, 1, 5; 3, 8; 13, 29; 17, 13; V, 8, 6; VI, 13, 6; VII, 10, 1; VIII, 10, 1; 13, 6; IX, 28, 18; XIV, 10, 17; XV, 4, 12; XVI, 18, 13; XVII, 6, 3; 10, 2; XVIII, 24, 8, 19, 26; स्थापयति V, 20, 8; स्थापयन्ति IX, 27, 5, 6; XVIII, 24, 24; स्थापयेयुः XIII, 5, 2; स्थापयन्तु XIII, 5, 18; स्थाप्यः XI, 13, 2; XIII, 3, 1; स्थाप्य III, 17, 10; V, 10, 36; 11, 15; VIII, 9, 10; IX, 19, 4; 27, 4; X, 13, 26.

+ अभिसम् (or सम्) तिष्ठते XIV, 33, 7.

+ विसम् in विसंस्थितचर VI, 13, 7; VII, 7, 4.

स्थान I, 1, 16, 19; 4, 3; III, 16, 15; IV, 2, 7; V, 3, 7; IX, 1, 11; X, 12, 8, 16, 17; 13, 6; XI, 14, 27; XII, 4, 1, 20; 5, 1; 6, 4, 14; XIII, 15, 12, 13; 19, 20; 21, 6; XIV, 3, 12; 40, 22; 52, 3. (Cf. अभीवर्त । आवाप-स्थान । ओष्ठ्य° । तालु° । निगम° । निगमस्थानवर्जम् । यथास्थान । यथास्थानम्)

स्थाली IV, 3, 2, 5. (Cf. अग्निहोत्र-स्थाली)

स्थालीपाक III, 2, 17; IV, 18, 8, 10; 20, 6.

स्थिति XVII, 10, 2.

- स्थूणा XVII, 5, 5. (Cf. प्रेङ्गस्थूणा)
 स्ना स्नाति XV, 13, 14; स्नान्ति
 XVIII, 24, 21; स्नापयन्ति XVI,
 18, 10.
 स्नातक IV, 21, 1.
 स्पर्ध् अस्पर्धन्त XIV, 40, 1.
 स्पृश् स्पृशन्ति IV, 15, 3.
 + उप स्पृशति VII, 18, 1; VIII,
 4, 5; XVII, 16, 7; स्पृशन्त
 V, 8, 3; स्पृश्य I, 6, 7; 10,
 3; 14, 21; 15, 18; II, 8,
 14; 9, 6; 12, 2. 4. 9; IV,
 12, 10; V, 6, 8; 8, 1. 3.
 5; 9, 27; 10, 34; 18, 12;
 VI, 11, 17; VII, 5, 7;
 VIII, 5, 6; 12, 11.
 + सम् स्पृश्य III, 19, 15;
 XVII, 16, 1; स्पर्शयति VII,
 4, 4.
 स्पय IV, 3, 2. 3; 4, 2; 14, 8. 29.
 स्म IV, 15, 7; VII, 21, 6; XV, 22;
 XVI, 7, 7.
 स्पन्द + आ स्पन्देत XVI, 18, 19.
 स्पन्द्या XVII, 2, 9.
 स्तु स्तवन्ती XIII, 5, 22; XV, 15, 6.
 + सम् स्तुत XIV, 22, 19.
 स्तुगादापत् V, 11, 5.
 स्तुगादापत्तादि I, 14, 22.
 स्तुच् I, 6, 16; II, 8, 16. 19. 22; 9,
 5. 6. 16; 10, 5. 7; IV, 9, 5; V,
 11, 5.
 स्तुति VII, 6, 1; XVII, 12, 4.
 स्तुव II, 8, 10. 16. 18; IV, 9, 7;
 14, 22; 16, 3; VI, 3, 8; XVII,
 11, 4; 12, 4.
 स्त्रेकर्ण VI, 1, 6.
 स्व V, 15, 10; 16, 7; VI, 13, 4.
 8; VII, 7, 3. 4. 5; X, 1, 13;
 13, 26; X V, 24, 3; XV, 1, 15.
 18; 2, 4. 8. 11. 14. 21. 25. 29;
 XVI, 3, 10; 9, 22; 11, 33; 12,
 11; 14, 8. 12. 14. 16; XVII,
 10, 4.
 स्वकर्मन् VII, 7, 4.
 स्वकाल V, 11, 13; XV, 1, 30.
 स्वतवस् (स्वतवद्भ्यः) III, 13, 9.
 स्वधाशब्द III, 16, 15.
 स्वनय (भावयद्भ्यः) XVI, 11, 5.
 स्वयंहोम IV, 5, 12.
 स्वयंहोमिन् II, 3, 23,
 स्वयंनत XVII, 3, 11.
 स्वयम् I, 10, 5; X, 7, 9.
 स्वयंभू स्वयंभु XVI, 15, 1.
 स्वयोनि XI, 13, 32; 14, 5. 23.
 (Cf. अस्वयोनि)
 स्वर XIV, 19, 1; 47, 1.
 स्वर XIII, 1, 8.
 स्वरपृष्ठ XI, 11, 3. 14; 12, 10.
 स्वरयोनि XI, 12, 7. 11.
 स्वरसामन् X, 9, 5. 11; XI, 11, 1.
 9; 14, 37; XII, 6, 6; 27, 3;
 XIII, 16, 4; 17, 3; XIV, 19, 2.
 स्वराज् XIV, 26, 1. (Cf. विराट्-
 स्वराज्)
 स्वरादि VI, 1, 15.
 स्वर्ग (1.) XIV, 40, 1; 69, 2; 71,
 2; 75, 2; XV, 9, 2. (2.)
 (Sacrifice) XIV, 37, 1.
 स्वर्गकाम XIV, 37, 1; 40, 1; 69,
 2; 71, 2; 75, 2; XV, 9, 2;
 10, 1.
 स्वर्जित् XIV, 8, 13; 47, 1' 2.
 स्वर्जिदिन्द्रवज्रयोः XV, 11, 13.
 स्वस् XV, 17 (p. 189, 3).
 स्वस्ति (पथ्या) V, 5, 1; VIII, 12, 3;
 XVI, 10, 11. 15.

स्वस्तिसंवत्सर XVI, 1, 9.
 स्वस्त्ययन IV, 17, 1; XVI, 1, 14;
 10, 15.
 स्वादुष्कलीयाः VIII, 6, 14; 7, 18;
 XIV, 57, 13.
 स्वाध्याय X, 12, 5.
 स्वार in सर्वस्वार XV, 10, 1.
 स्वाराज्य XIV, 26, 1. 4; 30, 1;
 XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 15, 1.
 स्वाराज्यकाम XIV, 26, 1.
 स्वाहा IV, 4, 1; 18, 1; 19, 1. 5.
 8; XVI, 18, 19 etc.
 स्वाहाकार I, 2, 22; III, 12, 17.
 स्विद XV, 17 (p. 188, 4).
 स्विष्टकृच्चतुर्थी III, 12, 17.
 स्विष्टकृत् I, 9, 1; 16, 3; II, 2, 6.
 11. 15. 18; 3, 11; III, 1, 4. 7;
 7, 5; 12, 11; 13, 23; 15, 10;
 16, 3; IV, 7, 3; 19, 1; 20, 5.
 6; V, 3, 5; 5, 6; 7, 4; 19, 9;
 VII, 1, 6; 16, 2; VIII, 2, 2;
 12, 2; 13, 4; XIV, 10, 5; XV,
 2, 16; 13, 7.
 स्विष्टकृत्समवाय V, 19, 3.
 स्विष्टकृदन्त VIII, 11, 11.
 स्विष्टकृदिल III, 20, 13; XV, 2,
 17; 13, 8.
 स्विष्टकृन्निगद I, 16, 10.

ह

ह XIII, 14, 8; XIV, 6, 1; 7, 1;
 12, 2; 13, 11; 14, 1; 22, 21.
 22; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1;
 28, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36,
 1; 37, 1; 40, 1; 59, 1; 60, 1;
 61, 1 etc.; XV, 1, 10. 12; 5,
 1; 7, 6; 9, 2; 12, 5; 17; 18;
 20; 21; 22; 23; 24; XVI, 7, 4;

8, 27; 9, 11. 14. 17; 13, 2;
 16, 2. 3; 20, 12; 23, 6. 14;
 29, 6. 7. 8; XVII, 13, 8; उ ह
 XV, 16, 10. 11; XVIII, 2, 3.
 5; ह वै XIV, 40, 1; 57, 20;
 XV, 16, 17; ह स्म IV, 15, 7;
 VII, 21, 6; XV, 22 (p. 193, 7.
 8); XVI, 7, 7.

हत्या in भ्रूणहत्या XVI, 18, 19.

हन् अहनत् XIV, 50, 1; हत XV,
 19 (p. 191, 1); °हत° III, 8,
 12. (Cf. अहत IV, 15, 4; 16,
 9).

+ अप हन्याम् XIV, 27, 1;
 अहत XIV, 27, 1. 5. 8. 11;
 हत्प XIV, 28, 1; जिघांस-
 मान XIV, 22, 23; 27, 1;
 39, 8. 10.

+ आ हन्ति XVII, 14, 11;
 घ्नन्ति XVII, 5, 10; 14,
 10.

+ अपा घ्नान XIII, 11, 4.
 (शतपथब्रा° उपा).

+ उद in उद्धताबोक्षित XVIII,
 24, 27.

+ उप हत XIII, 29, 18; हत्य
 IV, 21, 8; XVII, 11, 4.

+ निस् in अनिर्हत

+ परि घ्नन्ति XVI, 18, 14.

+ सम् घ्नन्ति XVII, 2, 6; हत्य
 XVII, 2, 9.

हनन in सहनन XVII, 4, 1. 2. 3.

हन्त XV, 18 (p. 190, 2); 20
 (p. 192, 16); 21 (p. 192, 10);
 XVI, 15, 1.

हरिश्चन्द्र XV, 17.

हविरुच्छिष्टाशन III, 8, 13.

हविर्धान V, 13, 2; 14, 19. 21. 24;

15, 10; VI, 3, 8; 12, 2; VII, 15, 2; X, 21, 12. 14. (Cf.

सदोहविधानानि)

हविर्धानप्रवर्तन V, 13, 1.

हविर्यज्ञ XIV, 3, 1; (सोमाः) XIV, 13, 14.

हविष्कृत् IV, 7, 2.

हविष्यभक्षता IV, 15, 6.

हविस् I, 3, 1. 14; 16, 16. 17

(हविष्टः); 17, 1. 7; II, 5, 23.

25. 26; 7, 9; III, 10, 2; 13,

15; 20, 4. 12; IV, 8, 3; 14, 3;

20, 5. 6; V, 7, 5; VIII, 13, 4;

IX, 26, 1; 27, 3; 28, 4; XIII,

1, 3; 20, 10; XIV, 10, 19;

XVI, 1, 17; 10, 4. 11. (Cf.

अग्निहोत्रहविः । उपांशुहविः । चातु-

र्मास्थहविः । देविकाहविः । महा-

हविः । सर्वपृष्ठाहविः)

हस्त III, 13, 17.

हस्तिन् XV, 3, 14.

1. हा + सम् जिहान XV, 19 (p. 190, 17).

2. हा + परि हाप्य I, 17, 10; III, 16, 13; VI, 1, 21; 6, 6; 7, 1; 11, 9; 13, 2; VII, 3, 4; 11, 1; 12, 2; 26, 16; VIII, 7, 20; 11, 12; 12, 2; IX, 25, 2; X, 2, 7; 3, 3; 4, 3; 10, 5; XI, 8, 1; 9, 1; 11, 7. 12; XII, 6, 12; XIII, 27, 6.

+ प्र see प्राजहित (MS.C. प्रज°)

हारियोजन VIII, 7, 21; X, 1, 10; XIV, 56, 3; XV, 1, 27.

हारियोजनान्त XIV, 51, 4.

हि II, 14, 8; III, 19, 7; XIV, 57, 18; XV, 13, 4. 17 (p. 188, 11);

XVI, 21, 21; 22, 12; 23, 14

XVII, 14, 4; XVIII, 24, 8.

हिङ्कृत्य I, 4, 6; VI, 3, 9; XVII, 17, 15; XVIII, 1, 1.

हिरण्मय XVI, 17, 9; 18, 8.

हिरण्य II, 5, 27; VII, 18, 1; XIV, 32, 10; 57, 17; XV, 17 (p. 188, 14); XVI, 3, 25. (Cf.

सहिरण्य)

हिरण्यकशिपु XV, 27 (p. 196, 1).

हिरण्यरथ XV, 22 (p. 193, 2).

हिरण्यशकल IV, 14, 16.

हीनतर IV, 12, 2.

हु जुहोति I, 2, 21; II, 6, 1; 7, 1;

III, 21, 1; IV, 3, 7; 9, 7; 13,

4; 16, 3; 17, 12. 13; 18, 10; VI,

9, 16; VIII, 13, 6; IX, 19, 4;

XIII, 2, 2; 12, 7. 13; XVI, 18,

19; XVII, 11, 4; जुह्वति VIII,

8, 10; XVI, 15, 9; 18, 15. 17;

XVIII, 24, 11; जुहुयात् II, 7,

8; III, 12, 16. 17; 19, 12; V,

4, 2; XIII, 2, 8; 3, 4. 5; 5, 7;

12, 11; जुहुयुः XIII, 5, 3; XVI,

7, 4; जुहवानि XVI, 15, 1; जुह्वत्

II, 9, 16; 12, 8; V, 4, 1; जुहवां

करोति, चकार XVI, 15, 1; चकार

XV, 23 (p. 193, 13); होष्यन्ति

VI, 6, 20; होष्यन्तु II, 6, 9;

हूयमान IV, 11, 2; V, 14, 14.

16; VI, 7, 2; 8, 1; हुत II, 9,

10; 16, 3; V, 19, 17; VIII, 9,

10; XIII, 12, 8; 14, 6; XVI,

1, 7. 10; XVII, 7, 11; हुत्वा

II, 6, 10; 7, 7; III, 15, 14; IV,

16, 6; 18, 5. 7; VI, 3, 8; VIII,

13, 1; X, 13, 26; XVI, 15, 1;

XVII, 12, 4; XVIII, 24, 27.

(Cf. अहुत्वा)

- + अभि जुहोति II, 8, 23.
 हृतवन्तु XIV, 50, 2.
 हृ हरन्ति III, 19, 9; हृत्वा IV, 14, 11; VII, 3, 2, 3.
 + अति हरन्तु XVII, 16, 1, 2, 3, 4; हृत्य II, 8, 22, 23.
 + अप हृत XIII, 6, 1.
 + अभ्यव हरेत् IV, 5, 7.
 + उपाव हृत्य XVII, 16, 5.
 + आ हरन्ति I, 12, 9; XIII, 15, 1; अहरत् XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 12, 2; XV, 9, 2; 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; ह्रियमाण V, 10, 10; हार्य (see आहार्य VII, 27, 29); हृत्य XIII, 6, 1; XVII, 7, 12.
 + उदा हरन्ति XV, 26 (p. 195, 7); हरिष्यामः XIII, 14, 10.
 + उपा हरेत् XVIII, 2, 6.
 + पर्या हृत्य VII, 5, 4; XVII, 7, 11.
 + प्रतिपर्या हृत्य VII, 5, 4.
 + प्रत्या हरन्ति XV, 13, 15; हृत XIV, 41, 4; 42, 4.
 + अनुव्या जहार XV, 16, 11; 26 (p. 195, 5).
 + अभिव्या हृत्य I, 14, 15; 14, 17; II, 12, 10; IV, 12, 10; X, 21, 17.
 + उद हरति II, 6, 2; VII, 21, 7; IX, 20, 8, 15; हरेत् XVIII, 7, 16, 17; जहार XVI, 16, 4; हृत (Cf. उद्धृत-बृहद्रथन्तर । अनुद्धृत). हृत्य IV, 14, 14; 17, 13; V, 9, 17; VII, 1, 5; 8, 4; 21, 2; IX, 3, 4; 8, 3; 9, 3; 11, 2; 14, 2; 15, 2; 17, 3; 20, 7; X, 11, 8; 12, 6, 15; 13, 19; XI, 12, 6, 13; 14, 25; XII, 7, 1, 5, 6; 26, 19; XIV, 51, 9, 11; XV, 9, 3; XVI, 21, 24; XVIII, 4, 7; 5, 7; 8, 9.
 + अभ्युद हृत III, 4, 1; हृत्य II, 14, 5; IV, 12, 2.
 + निस् हरेत् XIII, 12, 12.
 + परि हृत I, 12, 9.
 + प्र ह्रियमाण III, 13, 17; हृत्य XVII, 7, 11.
 + अनुप्र हरति IV, 18, 5; हृत VI, 12, 6; हृत्य IV, 4, 2; 5, 10; 14, 3; XVI, 16, 1.
 + प्रति हृत XVII, 17, 13.
 + वि हरति VI, 1, 6; IX, 5, 4, 9; XII, 11, 6; हरन्ति XIII, 5, 22; हरेत् XV, 13, 1; हृत VII, 15, 9, 10; XII, 11, 5, 10; XIV, 8, 8; XVII, 14, 3; XVIII, 1, 19, 21; 14, 7; (Cf. अविहृत); हृत्य XVIII, 14, 27.
 + सम् हार्यः XI, 8, 1; 9, 2; संहार्य IV, 14, 4.
 हृदयनाश XIII, 3, 3.
 हृदयशूल VIII, 12, 11.
 हृदयशूलान्त VI, 1, 21; XIV, 10, 8; XVIII, 24, 25.
 हृदयसंमित I, 10, 6.
 हेमन्त XVI, 9, 31.
 हैमन्तिक IX, 27, 1.
 हेरण्यस्तूपीय X, 13, 14, 15; XVIII, 19, 2.
 होतर्हज VII, 1, 5.
 होतायक्ष VII, 1, 5; 8, 4.
 होतृ I, 1, 17; 4, 1; III, 8, 25; 10,

7; IV, 6, 5; V, 2, 3; 10, 28;
12, 4; 14, 22; 15, 9; 16, 10;
19, 1; 20, 8; VI, 8, 14; 12, 15;
13, 7; VII, 4, 12; 6, 5, 9; 7,
5; 8, 11; 14, 5; VIII, 4, 5; 8,
7; 11, 13; IX, 7, 1; 11, 1; 15,
1; X, 1, 20; 14, 4; 15, 4; 16,
4; 17, 4; 18, 4; 21, 8; XI, 3, 3;
15, 10; XII, 3, 20; XIII, 7, 2;
11, 5; 14, 1; 24, 7; XV, 7, 2;
8, 7, 14; 12, 2; 21 (p. 192, 3);
27 (p. 195, 22); XVI, 1, 22;
4, 1, 8; 9, 18; 13, 1, 2, 17;
XVII, 1, 2; 2, 5; 7, 11; 10, 7;
11, 2, 3; 15, 10; 17, 4, 11.

होतृकर्मन् III, 14, 15.

होतृचमस VI, 7, 6; VII, 4, 4, 15;
5, 9.

होतृषदन I, 6, 6; V, 10, 16.

होत्रक VII, 4, 5; 7, 6; 14, 4; 25,
9; XI, 3, 2; XII, 1, 1; 8, 4;
XIII, 10, 4; 24, 18; XIV, 3, 5;
XVI, 9, 23.

होत्रा XVIII, 24, 34.

होम V, 10, 27; VIII, 15, 7. (Cf.

वसाहोम । स्वयंहोम)

होममन्त्र I, 2, 22.

होमान्त IV, 4, 10.

हौत्र III, 20, 12. (Cf. सहौत्र)

हु + नि हुवे XV, 24 (p. 194,
6); हुवते V, 8, 5; हुत्य V, 10,
36.

हुद XVI, 18, 10.

हुस्व I, 2, 18; X, 5, 12; XVII,
10, 8.

ह्वे + आ ह्वयते XVII 17, 13;
XVIII, 20, 6; 21, 2; ह्वय VII,
9, 1, 6; 10, 2; 19, 8, 9, 10.
11, 12, 13, 14, 15, 25; XI, 14,
13; XII, 11, 12; XV, 3, 10;
XVII, 17, 14, 15; XVIII, 1,
1; 9, 5. (Cf. अनाह्वय)

+ उपा ह्वयेमहि अह्वयन्त XIV,
50, 1.

+ उप ह्वयते I, 15, 5; VII, 5, 7;
6, 5; ह्वास्यमान I, 10, 1; VII,
6, 6; (cf. अनुपह्वास्यमान);
ह्वयमान IV, 9, 1; V, 10, 1;
हृत I, 11, 1; 12, 1; (cf. अनु-
पहृत); ह्वय III, 16, 25; V, 19,
12, 24; VII, 5, 11; 17, 15;
VIII, 2, 13, XIV, 10, 20.

+ प्रत्युप ह्वय VII, 6, 9.

+ समुप ह्वय III, 8, 25.

+ वि ह्वयन्ते X, 21, 16; ह्वयावहै
XV, 24 (p. 193, 19).

ERRATA (Index of Words)

(f. b. = from below)

page	col.	line	read
3	1	11-12	चतुर्विंशत्यक्षरादि
5	2	19	अञ्जःसव
11	1	3	अपाकरण in वत्सापाकरण and take this line at its proper place after अपवर्ग
11	1	10	अपवर्हिस्
19	1	10	सुगादापनादि
19	2	2	आदेशन
20	2	21	आयुस्
22	2	1	अभ्यस्तम्
23	1	11	इयात्
23	1	8 f. b.	this should precede इतर
23	2	16	इन्द्रनिहवब्राह्मणस्पत्य
24	2	23	इयत् and take it at its proper place
26	1	8	चतुर्थोत्तमौ
26	2	9 f. b.	उत्सर्जन
30	1	17-18	द्विदेवत्यर्तुयाजौ
32	2	4 f. b.	औकार
33	1	19 f. b.	कच्चिन्न-
33	2	1 f. b.	IV, 6, 17 and take this line before कर्मविपर्यास
34	1	7 f. b.	(पृथुश्रवस्)
34	2	17	°कार
35	2	14	(cf. अमुष्टिकृत)
36	1	12	कृत्वस्

page	col.	line	read
39	2	6 f. b.	दधिघर्म
40	1	5	घृतस्तोमीय
40	1	12	अनवजिघ्रन्तु
40	2	2 f. b.	तृतीयाचतुर्थ्यौ । द्वितीयचतुर्थयोः
40	2	1 f. b.	द्वितीयाचतुर्थ्यौ
44	1	19	जानुजङ्घाष्ठीवतोः
44	1	6 f. b.	IV, 14, 14.
44	2	1	जीर्ण
47	1	4 f. b.	तृतीयाचतुर्थ्यौ
50	2	16-17	सन्तीति दशदशी ।
52	1	6 f. b.	ह +
53	1	15 f. b.	हु +
57	1	19	ज्ञातिनामन्
59	2	9 f. b.	पञ्चकपाल
61	2	18	(p. 188, 22)
63	2	4	पशुदक्षिण
63	2	10 f. b.	पष्ठौही
66	1	11 f. b.	पूणदर्वी
67	1	1	पृथक्त्व
67	1	15 f. b.	पृष्ठशमनीय
67	1	4 f. b.	पृष्ठयस्तोम
67	2	3	पृष्ठयाहानि
70	2	9	आप्यायन°
72	1	17 f. b.	read this line after प्रातःसवन
74	1	1 f. b.	बृहद्रथन्तरपृष्ठ
75	1	13 f. b.	ब्रथाः
78	1	2	मन्थन
80	2	7	सृष्ट्वन्तकौ
80	2	15 f. b.	पृषध्र
81	1	3	मैत्रावरुणी
84	1	7	The word is विवदेयाताम्. Hillebrandt has taken it as विवदे + अयाताम् which is not right. याताम् is a part of suffix.

page	col.	line	read
84	1	7 f. b.	XVIII, 19, 3.
84	2	8 f. b.	येयजामहवषट्कारयोः
85	2	15	(पृष्ठ)
87	1	18	निस् लिख
88	1	3 f. b.	ओषधि-
88	1	9 f. b.	वदेयाताम्
91	2	17	विवृद्धि in सूक्तविवृद्धि
97	1	11	वेतसशाखा
97	2	1f. b.	शूद्रायै
106	2	8 f. b.	सूददोहस्
106	2	15 f. b.	सूक्तविवृद्धि

II.

INDEX OF DEITIES MENTIONED IN INDEX I.

अग्नाग्नी
 अग्नि (cf. आग्नावैष्णव ff.)
 अग्नीवरुणौ
 अग्नीधोमौ (अग्नीधोमीय)
 अदिति (आदित्य)
 अनुमति
 अप्
 अथैमन्
 अश्विनौ (आश्विन)
 असुर (आसुर)
 आग्नावैष्णव (cf. आग्नेयाग्नावैष्णव)
 आग्निमारुत (cf. वैश्वदेवाग्निमारुत)
 आग्निवारुण
 आग्नेन्द्र
 आग्नेय
 आग्नेयाग्नावैष्णव
 आग्नेयैन्द्र
 आय
 इन्द्र (ऐन्द्र। आग्नेयैन्द्र। ऐन्द्रवायव ff.)
 इन्द्राग्नी
 इन्द्रावरुणौ (in इन्द्रावरुणाभिव्याहार)
 इन्द्राविष्णू
 उषस् (औषस्य)
 ऋभु in ऋभुमन्
 ऐन्द्रवायव (cf. वायव्यैन्द्रवायव)
 ऐन्द्रवायवमैत्रावरुण
 ऐन्द्राग्नि
 ऐन्द्रापौष्ण
 ऐन्द्रावैष्णव
 क (काय। कायी)
 [कुवेर वैश्रवण]

गन्धर्व
 गो
 जातवेदस्
 शम्भक
 त्वष्टृ (त्वाष्ट्र)
 द्यावापृथिवी (द्यावापृथिवीय। वैश्वदेव-
 द्यावापृथिवीय। सावित्रद्यावापृथिवीय)
 धात
 नरारंभ (नाराभंस)
 पथ्या स्वस्ति
 पार्जन्य (cf. वैश्वानरीयपार्जन्य)
 पितरः (cf. सोम पितृमन्। यम पितृमन्)
 पूषन् (पौष्ण। सारस्वतपौष्ण। सोमापौष्ण)
 पृथिवी
 प्रजापति (प्राजापत्य)
 प्रदात (इन्द्र)
 प्रसविट (सविट)
 बृहस्पति (बार्हस्पत्य, वैश्वदेवबार्हस्पत्य)
 भव भवानी
 भूमि
 मरुतः (मारुत। वायव्यमारुत वैश्वदेवमारुत।
 वैश्वदेवाग्निमारुत)
 महेन्द्र (माहेन्द्र। माहेन्द्रशुनासीरीय)
 मित्र (मैत्र)
 मित्रावरुणौ (मैत्रावरुण। ऐन्द्रवायवमैत्रा-
 वरुण)
 यम
 राकासिनीवाल्मी
 रुद्र (रौद्र। रुद्राणी)
 वनस्पति
 वरुण (वारुण। आग्निवारुण। इन्द्रावरु-

शौ । मित्रावरुणौ । मित्रावरुण । वारुण-
मारुत)

वधु

वाच् (cf. वाग्देवत्य । सावित्रवाग्देवत्य)

वाचस्पति

वाज in वाजवन्त

वाजिन

वायु (ऐन्द्रवायववायव्य । वायव्यैन्द्रवायव)

वृच in वार्चस्म । वृचवन्

विभु in विभुमन्त

विश्वकर्मन् in विश्वकर्मण

विश्वे देवाः (विश्वदेव)

विष्णु (विष्णव । आग्नाविष्णव । आग्नेयाग्ना-

विष्णव । इन्द्राविष्णू ऐन्द्राविष्णव ।

विष्णुपत्नी

वैश्वानर । वैश्वानरीय

शर्व । शर्वाणी

शक्त्याः

शुनासीर्य, शुनासीरीय (माहेन्द्रशुनासी-
रीय)

सविट (सावित्र । सावित्रग्रह । आदित्य

सावित्रग्रह । सावित्रस्यावाष्टथिवीय ।

सावित्रवाग्देवत्य । सौम्यसावित्र)

सरस्वन् । सरस्वती (सारस्वत । सारस्वत-
पौष्ण)

साध्य

सिनौवाली (राकासिनौवाली)

सूर्य (सूर्यो । सौर्य)

सोम (अग्नीषोमो ॥ सोमापौष्ण । सौम्य

सौम्यसावित्र)

III.

PROPER NAMES MENTIONED IN INDEX I.

अङ्गिरस (अङ्गिरस्वन् । अङ्गिरस ।

अजीगर्त (अजीगर्ति)

अजि (आचेय)

अन्धाः

अयास्य

अरणि see आरुण

अर्बुद काद्रवेय

अश्व (वश)

अष्टक

असित धान्वन

आभिप्रतारिण see वृद्धयुक्

आरुण

आर्चनानस श्यावाश्च

आविर्चित see मरुत

आसङ्गु ज्ञायोगि

इन्द्रोत शौनक

उग्रसेन

ऋषभ याज्ञतुर

कचीवन् औशिज (काचीवत)

कण (काण ; cf. कणरथन्तर)

कानौत प्रयुश्रवः

कारपचव (name of a locality.)

काश्यवैदेहयोः

कुरु (कुरुचेच, कुरुवाजपेय)

कुशिक

कुसुम्बिन्दु (चिराच)

कौण्डपायिन्

कौषीतक । कौषीतकि

कौसल्य

गर्ग (चिराच)

गाथिन

गात्स्वमद

गोतम

जनक (सप्तराच)

जनमेजय पारिचित

जमदग्नि

जल (जातुकर्ण)

जङ्गु

जातुकर्ण

तार्क्ष्य वैपश्यत

तिरिन्दिर (पारशब्य)

वृषदत्ती (name of a river)

देवरात

द्युतान मारुत

धान्वन see असित

नाभानेदिष्ठ मानव

नारद

नार्मेध

नैगस्थ (?)

नैतधव (name of a locality.)

नौधस

पश्चाल (—पददृष्टि)

पर आलार

पारिचित (जनमेजय), पारिचितीय

पारुक्षेपी

पुण्ड्राः

प्रयुश्रवः कानौत

प्रपन्न मेध्य मातरिस्वन्

पैङ्ग

पजयन see सुदास्

पौषमीह	वामदेव
प्रक्षुण्ड (प्राक्षुण्ड)	वासुक्
प्रसोक्त सार्द्धं	विश्वकर्मन् भौवन
प्रागर्हय	विश्वामित्र
ज्ञात्वा (name of a locality) ज्ञात्वा	वृद्धयुक्त आभिप्रतारिण
ज्ञायोगि see आसङ्ग	वृषाकपि
बृबु तत्तन्	वैददक्षि
भरत	वैदेह (काश्यवैदेही)
भरद्वाज (भारद्वाज)	वैधस
भानुमतिन्	शबराः
भार्गव	शूनक (शौनक । शौनकयज्ञ)
भावयय see स्वनय	शूनःपुच्छ
भौमसेन	शूनःशेष (शौनःशेष)
भौवन see विश्वकर्मन्	शूनोलाङ्गूल
मत्स्य संसद्	शुष्कभृङ्गारौघ
मधुच्छन्दस् (माधुच्छन्दस्)	श्यावाश्व
मनु वैवस्वत (मानव)	सुतसेन
मरुत	श्वेतकेतु
मूचीपाः	संछति
मैधातिथ	सरस्वन् । सरस्वती (सारस्वत)
यमुना	साकमश्व
राकासिनीवाल्मी	सार्द्धं प्रसोक्त
रेणु	सिनौवाल्मी
रोहित	सुदास् (पैजवन)
वत्स काण्ड (वात्स्य)	सौभर
वध्रश्च	सौयवसि
वश अश्व (वाश)	स्वनय भावयय
वसिष्ठ (वसिष्ठयज्ञ । वासिष्ठ)	हरिश्चन्द्र
वाज लौक्य	

IV.

SOME NAMES OF HYMNS AND VERSES.

अन्ता XVIII, 4, 1; 5, 1—Rv. VI, 47, 8	काराध्वोचिताः IX, 20, 12, etc.—Rv I, 120
अप्रतिरथ VIII, 15, 10—Rv. X, 103	कुन्ताप XII, 6, 13, etc. Av. XX, 127
अभितष्टीय XII, 6, 1, etc.—Rv. III, 38	ग्रेव दृच XVIII, 3, 1*—Sāṅkh. Sr. S. XVIII, 3, 2. Ait. Ar. V, 1, 2.
अयंयज्ञीया XIII, 24, 18—Rv. I, 177, 4	घोषा सपुत्रा VI, 6, 12—Rv. X, 39—41
अर्बुद VII, 15, 4—6. ff.—Rv. X, 94	जनकल्पाः XII, 21, 1—Av. XX, 128
आदित्याः XII, 19,—Av. XX, 135, 6	तदिदासीय XI, 2, 6 ff.—Rv. X, 120
आनोर्भट्टीय X, 13, 18, etc.—Rv. I, 89	[तनूः X, 19, 1]
आपोरेवतौ VI, 3, 11; IX, 20, 7—Rv. X, 30, 12	तमुष्टुहीय X, 11, 13, etc. VI, 18
आपोहिष्ठीयाः IV, 11, 6, etc.—Rv. X, 9	तार्क्ष्य XI, 14, 28, etc. X, 178
आहनस्याः XII, 24, 1—Av. XX, 136	त्रिकद्रुकीया X, 13, 7—II, 22, 1
इन्द्रनिहव VII, 19, 10, etc.—Rv. VIII, 53, 5. 6	[दिशां कृत्तयः XII, 20, 1—Av. XX, 128]
ईलेखावीय V, 9, 24, etc.—Rv. I, 112	दूरोक्ष XI, 14, 13 ff.—Rv. IV, 40, 5
उत्थापिन्यः XVI, 13, 13—Rv. X, 18, 8; 85, 21. 22	द्युतान मारुत XIII, 12, 3—Rv. VIII, 96, 7 ff.
उदुग्रहीय XVIII, 19, 10; 20, 6—Rv. VII, 23	नद XVIII, 1, 12. 14. 15. 21—Rv. VIII, 58, 2
ऋतुर्जनिचीय XI, 14, 10. 22—Rv. II, 13	नद्या I, 17, 18
एतश्प्रलाप XII, 17, 3—Av. XX, 129	नाभानेदिष्ठ XII, 8, 2—Rv. X, 61
एवधामरुत् XI, 15, 10, etc.—Rv. V, 87	नैर्दतौ XVI, 13, 5—Rv. X, 59
कथाशुभौय X, 11, 12, etc.—Rv. I, 165	पञ्चजनोया X, 2, 8, etc.—Rv. X, 53, 5
	पतङ्ग XI, 14, 28—Rv. X, 177
	पारिचिन्तौ XII, 16, 2—Av. XX 127, 3

- पिप्पल्यपीया X, 13, 10—Rv. I, 64, 6
 पुरुष नारायण XVI, 13, 1—Rv. X, 90
 पैची VIII, 6, 12, etc.—Rv. X, 15,
 1—3
 प्रतीराधाः XII, 21, 3—Av. XX, 134
 प्रमंदिष्ठाय XII, 25, 4—Rv. I, 57
 प्रवर्हिक्ताः XII, 21, 3—Av. XX, 133
 प्रशस्त्राय X, 13, 18—Rv. VII, 34
 प्रचक्रक XVIII, 4, 8, etc.—Rv.
 VIII, 97, 13—15
 वर XI, 14, 26—Rv. X, 96
 मधुनायौ XV, 3, 1—Rv. III, 54,
 55
 मनुप्रवल्ह X, 11, 8—Rv. VIII, 29
 मन्युस्रुते XIV, 22, 5—Rv. X, 83, 84
 मदानम्नाः X, 6, 10, etc.—Ait. Ar.
 III, 1
 यज्ञायज्ञीय VII, 25, 10—Rv. VI, 48
 यातकतीय XVIII, 19, 2—Rv. VI,
 25
 यामी VIII, 6, 13, etc.—Rv. X, 14,
 3—5
 यश XVIII, 14, 1—Rv. VIII, 46
 यासुक्क XVII, 9, 5—Rv. X, 27
 विह्व IV, 2, 7, 13, etc.—Rv. X, 128
 वृषाकपि XII, 6, 13, etc.—Rv. X, 86
 शंतातीयाः XVI, 13, 6—Rv. VII, 35
 शंनोदेवीयाः IV, 11, 6, etc.—Rv. X,
 9, 4—7
 सजनीय XIII, 5, 16, etc.—Rv. II,
 12.
 सपुत्रा see घोषा
 सर्वहरि XI, 14, 10—Rv. X, 96
 सलिलं वैश्वदेवं XVIII, 22, 7—Rv
 I, 164
 सार्पराज्ञी X, 13, 26, etc. Rv. X, 189
 साय XI, 14, 25, 27—Rv. I, 51
 सुकीर्ति XII, 13, 1—Rv. X, 131
 सुपर्ण IX, 20, 13*
 सुरूपछन्द XIV, 56, 12—Rv. I, 4
 स्रद्धोदः XVIII, 1, 23, etc.—Rv.
 VIII, 69, 3
 स्त्रीयाः X, 12, 15, etc.—I, 75; III,
 21
 स्वादुक्किलीयाः VIII, 6, 14, etc.—
 Rv. VI, 47, 1—3
 हैरण्यसूपीय X, 13, 14, 15; XVIII
 19, 2—Rv. I, 32

* Comm. सुपर्णासादित आरभ्य अधिकं शतं शंनेव

V.

VERSES QUOTED BY PRATĪKAS AND CONTAINED
IN THE ŚĀKALASĀKHĀ OF THE RIGVEDA.*

प्रतीक	शाङ्ख्यन	सुग्वेद
अचक्षमीमदन्त	III, 17, 2.	I, 82, 2.
अचीभ्यां वे नासिकाभ्यां	XVI, 13, 4.	X, 163
अगन्तु मन्हा	VI, 4, 5; X, 11, 2; XIV, 56, 1.	VII, 12, 1—3; resp. 1—3; resp. 1. 2.
अग्न या याहि वीतये	I, 4, 8; III, 5, 2.	VI, 16, 10—12 resp. 10.
अग्न या याक्षमिभिः	XIV, 53, 5.	VIII, 60, 1. 2.
अग्न यायुषि	II, 2, 5; 5, 14.	IX, 66, 19.
अग्न इन्द्राय	VII, 9, 8.	III, 25, 4.
अग्न अजिष्ठम्	XI, 8, 1; 11, 7.	V, 10, 1—6.
अग्निं वो देवम्	X, 10, 2; XIV, 53, 1.	VII, 3.
अग्निं वो वृधन्तम्	XII, 10, 9.	VIII, 102, 7—9.
अग्निं वृदीतिम्	V, 19, 11.	III, 17, 4.
अग्निं सोमेन	II, 2, 18; VI, 4, 1; XII, 10, 9.	V, 14, 1; resp. 1—6; resp. 1—3.
अग्निं सोमेन बोधय	II, 5, 13; XIV, 52, 12.	V, 14, 1; resp. 1—6.
अग्निं हिन्वन्तु	VI, 4, 1.	X, 156.
अग्निं होतारम्	X, 7, 7.	I, 127, 1.
अग्निं होतारं मन्ये दास्या- नाम्	XVIII, 23, 9. 10.	I, 127, 1—7.
अग्निः प्रलेन	I, 8, 2.	VIII, 44, 12.

* Cf. VI, 1, 25: प्रातरनुवाकप्रष्ट्यादिप्रदिष्टानि शक्यानुवचनयोः सूक्तानि ॥ २५ ॥
एकां प्रतीयादन्वय ॥ २६ ॥

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अग्निः शुचिन्नततमः	II, 2, 10.	VIII, 44, 21.
अग्निनाग्निः समिधये	II, 2, 11; III, 5, 1; 13, 17.	I, 12, 6.
अग्निना रयिम्	III, 7, 3; 15, 8.	I, 1, 3.
अग्निं तं मन्ये	III, 17, 5; VI, 4, 13; X, 6, 2; [XVI, 7, 13.]	V, 6, 1-3; resp. 1-10.
अग्निं दूतम्	XIV, 52, 2.	I, 12, 1-7.
अग्निं दूतं वृणौमहे	I, 4, 9; VI, 4, 1; X, 3, 2.	I, 12, 1; resp. 1-12.
अग्निं न सा मथितम्	XIV, 53, 6.	VIII, 48, 6.
अग्निं नरः	X, 5, 2; 12, 8; 13, 20; XI, 15, 2; XIV, 54, 5.	VII, 1, 1-25; resp. 1-3; 1-6; 1.
अग्निं नरो दीधितिभि- रण्याः	XVII, 8, 2.	VII, 1.
अग्निमग्निं वो अग्निगुम्	XIV, 55, 1.	VIII, 60, 17-18.
अग्निमग्निं हवौमभिः	II, 2, 11; III, 5, 1.	I, 12, 2.
अग्निमौले पुरोहितम्	VI, 4, 1; XIV, 52, 1.	I, 1.
अग्निं मन्ये पितरम्	XI, 13, 5; XIV, 51, 7.	X, 7, 3-5.
अग्निरिन्द्रः	XI, 7, 10; 9, 11; 12, 14.	X, 65.
अग्निश्चक्रे	X, 11, 8.	VIII, 27-32 (पञ्च सूक्तानि).
अग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र	XIV, 29, 8.	VI, 18, 10 A (cf. तमु वृद्धि).
हेतिः		III, 20, 4.
अग्निर्नेता	VII, 19, 12.	VIII, 44, 16; resp. 16-21.
अग्निर्मूर्धा	I, 8, 4; II, 5, 16; XIV, 52, 10.	VI, 16, 34; resp. 34- 36; resp. 34-39.
अग्निर्वैचाणि	I, 8, 1; XIV, 52, 5, 9.	VI, 15, 13; resp. 13- 15.
अग्निर्होता गृहपतिः	I, 15, 4; IX, 20, 7; 26, 3; X, 6, 19.	

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अग्निर्होता नो अध्वरे	V, 16; 8.	IV, 15, 1-3.
अग्निर्होता पुरोहितः	VI, 4, 1; X, 11, 9.	III, 11.
अग्निश्वाताः	III, 16, 7.	X, 15, 11.
अग्नीषोमा पिष्टतम्	V, 19, 8.	I, 93, 12.
अग्नीषोमा य अजतिम्	V, 19, 14.	I, 93, 3.
अग्नीषोमा यो अद्य	V, 19, 6.	I, 93, 2.
अग्नीषोमाविमम्	I, 8, 6; V, 18, 9.	I, 93, 1.
अग्नीषोमा सवेदना	I, 8, 10.	I, 93, 9.
अग्नीषोमा हविषः	V, 19, 16.	I, 93, 7.
अग्नेः पिब जिह्वया योम- मिन्द्र	XIV, 29, 8.	III, 35, 9 D (Cf. तिष्ठा हरौ)
अग्ने कदा ते आनुषक्	VI, 4, 3.	IV, 7, 2-6.
अग्ने जरितर्	XIV, 55, 1.	VIII, 60, 19. 20.
अग्ने जुषस्व	V, 14, 14.	I, 144, 7.
अग्ने जुषस्व नो हविः	VII, 1, 6; XIV, 51, 13.	III, 28, 1; resp. 1. 4. 5.
अग्ने तमद्य	II, 5, 18; X, 13, 1.	IV, 10, 1-4; resp. 1-8.
अग्ने तव श्रवो वयः	XVIII, 23, 6.	X, 140, 1-6.
अग्ने त्वत्तये सवने	VIII, 2, 2.	III, 28, 5.
अग्ने त्वं नः	II, 12, 2; III, 17, 5; XII, 11, 2.	V, 24, 1. 2. 3.
अग्ने त्वं पारय	V, 5, 2.	I, 189, 2.
अग्ने दाः	III, 2, 4.	III, 24, 5.
अग्ने दिवः	XIV, 52, 4.	III, 25, 1.
अग्ने युक्तेन	II, 2, 17; IX, 22, 5.	III, 24, 3.
अग्ने घृतव्रताद्य	XIV, 52, 5. 13.	VIII, 44, 25-27 resp. 25-30.
अग्ने नय	IV, 2, 9; (16, 5); V, 5, 2; VI, 10, 1.	I, 189, 1; resp. 1; resp. 1-3.
अग्ने पत्नीः	VII, 4, 9.	I, 22, 9.
अग्ने पवस्व	II, 2, 5.	IX, 66, 21.
अग्ने पावक	II, 2, 9.	V, 26, 1.
अग्ने भव सुषमिधा	XII, 11, 4.	VII, 17, 1.
अग्ने मरुद्भिः [शुभयद्भिः]	VIII, 6, 17.	V, 60, 8.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अग्ने हल	VI, 4, 1.	IV, 9.
अग्ने यदस्य विशो अध्वरस्य	I, 9, 2.	VI, 15, 14.
अग्नेवैद्यं प्रथमस्यास्तानासु	XV, 22 (p. 192, 14).	I, 24, 2.
अग्नेर्वैर्न	IV, 14, 17.	X, 16, 7.
अग्ने विवस्वदु	VI, 4, 7; XIV, 55, 3; XV, 3, 3.	I, 44, 1—12; rep. 1. 2; resp. 1. 2.
अग्ने विश्वेभिः खनीक	III, 14, 12.	VI, 15, 16.
अग्ने विश्वेभिरग्निभिः	II, 3, 11; IX, 24, 9; XIV, 52, 6.	III, 24, 4.
अग्ने शर्ध	III, 1, 4.	V, 28, 3.
अग्ने स जेषतु	XIV, 53, 7.	VI, 3.
अग्ने सुतस्य	XIV, 52, 5.	V, 51, 1—3.
अग्ने पिब	VII, 2, 4; XI, 8, 3.	IV, 46, 1.
अग्ने दृष्टन्	VI, 4, 5.	X, 1—7*
अङ्गिरसः	III, 16, 5; VIII, 6, 12.	X, 14, 6.
अङ्गिरोभिः	VIII, 6, 13.	X, 14, 5.
अच्छा नः शीरशोचिषम्	X, 12, 16; XIV, 55, 2.	VIII, 71, 10—12, resp. 10—13.
अच्छा म इन्द्रम्	XII, 12, 6.	X, 43, 1—3.
अच्छार्थवः	III, 20, 4; IV, 11, 6; VIII, 9, 5.	VII, 36, 9.
अच्छा वो अग्निमवसे	VII, 6, 1; X, 12, 16.	V, 25, 1—3.
अजातशत्रुम्	IX, 14, 3.	V, 34, 1—8.
अञ्जन्ति त्वाम्	V, 15, 2.	III, 8, 1.
अञ्जन्ति यम्	V, 9, 8.	V, 43, 7.
अतस्त्रिदिन्द्र णः	XI, 8, 3.	VIII, 92, 10—12.
अति द्रव	IV, 14, 15.	X, 14, 10—11.
अति विश्वाः	IX, 28, 7.	X, 97, 10.
अतो देवा अयन्तु नः	XIII, 7, 5.	I, 22, 16—21.
अथा पूज्याः प्रथमो भागो रति	XVI, 3, 30.	I, 162, 4 C.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अदशि	VI, 4, 7.	VIII, 103, 1—4.
अथा नो देवः सवितः	VIII, 3, 8; XVIII, 22, 2.	V, 82, 4—6.
अथा हीन्द्र	IX, 4, 2.	VIII, 98, 7—12.
अधि द्वयोः	V, 9, 12; 13, 6.	I, 83, 3.
अधि बृधुः	XVI, 11, 12.	VI, 45, 31—33.
अधुक्तत्	V, 10, 9.	VIII, 72, 16.
अध्वर्यवश्चक्रवांसः	III, 18, 5.	V, 43, 3.
अध्वर्यवो भरतेन्द्राय	IX, 7, 5; XII, 4, 8.	II, 14, 1; resp. 1—11.
अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोमम्	XVIII, 19, 5.	II, 14.
अध्वर्यां द्रावय	XII, 9, 11.	VIII, 4, 11. 12.
अध्वर्यो वीर प्र महे सुता- नाम्	XIV, 3, 8. 9. 10. 11.	VI, 44, 13—15; 10—12; 16—18; 19 ff.
अनर्वाणं वृषभम्	XII, 12, 8.	I, 190.
अनश्नो जातः	X, 4, 14.	I, 152, 5—7.
अनागसः	IX, 27, 2.	V, 82, 6.
अनुत्तमा ते	XI, 2, 5.	I, 165, 9.
अन्तर्यश्च जिघांसतः	XVIII, 11, 2.	X, 102, 3.
अन्तश्च प्रागाः	V, 14, 18.	VIII, 48, 2.
अप त्यम्	X, 5, 4.	VI, 51, 13.
अप नः शीघ्रचदधम्	IV, 2, 9; (16, 5).	I, 97, 1—7.
अप प्राचः	XII, 3, 5; 13, 1.	X, 131, 1 resp. X, 131, 1—7.
अप ससुः	X, 10, 4.	VII, 71, 1—3.
अपाः पूर्वेषाम्	IX, 6 18.	X, 96, 13.
अपादित उदु नश्चितमः	XI, 11, 12.	VI, 38.
अपादु शिप्रान्वसः	XVIII, 7, 11.	VIII, 92, 4—8.
अपाय्यस्य	IX, 11, 4.	II, 19, 1.
अपूथो	X, 10, 6.	VI, 32.
अपूथो पुरुतमानि	XII, 5, 5.	VI, 32.
अपेत वीत	IV, 14, 7.	X, 14, 9.
अशु मे सोम	VIII, 11, 3.	I, 23, 20.
अप्समे	III, 5, 5; VIII, 11, 3; XIV, 57, 7.	VIII, 43, 9; resp. 9—11.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अबुधसु त्ने	XI, 9, 7.	X, 35.
अबोधि जारः	XIV, 56, 11.	VII, 9, 1.
अभि तष्टेव	XII, 5, 3; 6, 1; XIII, 24, 18.	III, 38, 1—3 resp. 1—10.
अभि त्थं मेपम्	IX, 7, 4; X, 9, 13; XI, 14, 9.	I, 51.
अभि त्वा गोतमा गिरा	VI, 4, 1.	I, 78.
अभि त्वा देव	X, 4, 13; 11, 8.	I, 24, 3—5.
अभि त्वा देव सवितः	III, 13, 17; V, 10, 3; VII, 15, 3; XV, 22, (p, 192, 16.	I, 24, 3; resp. 3; resp. 3; resp. 3—5.
अभि त्वा पूर्वपीतये	VII, 20, 3.	VIII, 3, 7. 8.
अभि त्वा वृषभा	IX, 13, 1.	VIII, 45, 22—24.
अभि त्वा शूर	VII, 20, 3.	VII, 32, 22. 23.
अभि प्र गोपतिम्	IX, 13, 1; XVIII, 7, 15.	VIII, 69, 4—6.
अभि प्रवन्त	X, 12, 15; XIV 57, 1. 2.	IV, 58, 8. 9.
अभि प्र वः	VII, 23, 4; XII, 9, 11.	VIII, 49, 1. 2.
अभी पतस्तदा भर	XVII, 8, 11.	VII, 32, 24—27.
अभूदेवः	VIII, 3, 2. 9.	IV, 54, 1; resp. 1—6.
अभूरेकः	X, 6, 16; XI, 14, 27; XII, 6, 15.	VI, 31.
अमेव नः	VIII, 2, 9.	II, 36, 3.
अम्वयः	VI, 7, 10; XIV, 51, 11.	I, 23, 16—18.
अयं यज्ञः	X, 1, 10 (cf. XIII, 24, 18).	I, 177, 4.
अयं वां मधुमत्तमः	VI, 6, 8; IX, 20, 16.	I, 47, 1. 3. 5; resp. 1—8.
अयं वां मित्रावरुणा	VII, 2, 5; X, 3, 5; XII, 1, 3.	II, 41, 4; resp. 4—15; resp. 4—6.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

अयं वेनः	V, 9, 17; VIII 3, 15; XV, 3, 9.	X, 123, 1—5. 7. 8; resp. 1; resp. 1—5.
अयं सोमः	X, 10, 4.	VII, 29, 1—3.
अयं सोमश्च सुतः	X, 4, 5.	V, 51, 4. (?)
अयं च येन	X, 6, 9.	VIII, 76, 4—6.
अयं जायत	X, 8, 1.	I, 128.
अयं जायत मनसो धरी- मणि	XVIII, 23, 11.	I, 128, 1—6.
अयं त इन्द्र सोमः	IX, 11, 1.	VIII, 17, 11—13.
अयं ते अस्तु हर्षतः	XVIII, 11, 3.	III, 44.
अयं ते मानसे जने	IX, 11, 1.	VIII, 64, 10—12.
अयं ते योनिः	II, 11, 2; 17, 3.	III, 29, 10.
अयं देवाय	X, 9, 16.	I, 20, 1—3.
अयमग्निः सहस्रिणः	II, 11, 2.	VIII, 75, 4.
अयमग्निः सुवीर्यस्य	VI, 4, 7.	III, 16.
अयमिह	II, 11, 2.	IV, 7, 1.
अयं मित्राय	X, 8, 3.	I, 136, 4—6.
अया वाजम्	VI, 6, 15; XII, 5, 23; 12, 14.	} VI, 17, 15.
अया वाजं देवहितं सनेम	XVIII, 15, 6.	
अरा इवेत्	VI, 10, 8.	V, 58, 5.
अरुचत्	V, 9, 25.	IX, 83, 3.
अर्चन्तस्वा	II, 2, 18; III, 10, 4; VI, 4, 1; IX, 22, 5; 27, 2; X, 9, 17; XIV, 52, 11.	} V, 13, 1; resp. 1—6.
अर्वन्तो न अवसः	X, 11, 5.	
अर्वाप्रथम्	XI, 11, 12.	VI, 37.
अर्षाङ्गिहि	VII, 17, 8.	I, 104, 9.
अर्हन्विमर्षि	V, 9, 13.	II, 33, 10.
अव ते हेलः	VI, 10, 11; VIII, 11, 5.	I, 24 14.
अव द्रष्टः	XII, 25, 2.	VIII, 96, 13—15.
अव यच्चं शतक्रतो	XII, 5, 12.	X, 134, 4—6.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अवर्मन् इन्द्र	X, 7, 11; 8, 3.	I, 133, 6; resp. 6. 7.
अव हज	III, 16, 7.	X, 16, 5.
अवितासि	X, 6, 9.	VIII, 36.
अविददत्तम्	VIII, 6, 11.	VI, 44, 7—9.
अवित्री वा यदविधत्	XVIII, 8, 14.	VIII, 61, 9—18.
अश्वान्वती	IV, 15, 5; XVI, 13, 13.	X, 53, 8.
अश्याम तम्	III, 5, 8; IX, 23, 12.	VI, 5, 7.
अश्याम ते	III, 5, 6.	I, 114, 3.
अशं न त्वा	VI, 4, 1; XIV, 56, 6.	I, 27, 1—10; resp. 1—3.
अशायन्तः	III, 18, 16.	X, 160, 5.
अश्विना यज्जरीरिषः	VI, 6, 1; VII, 10, 12.	I, 3, 1—3.
अश्विना वायुना	IX, 20, 34.	III, 58, 7.
अश्विनावेह गच्छतम्	X, 4, 5.	V, 78, 1—3.
अश्वान् यत्सु.	V, 11, 7; VI, 10, 3.	I, 91, 21.
असत्सु मे जरितः साभिवेगः	XVII, 9, 5.	X, 27.
असावि देवम्	VII, 17, 3.	VII, 21.
असावि सोम इन्द्र ते	XII, 26, 8; XVIII, 18, 4.	I, 84, 1—3; resp. 1—6.
असावि सोमः पुरुहूत	VII, 23, 7.	X, 104.
असुनीते	XVI, 13, 14.	X, 59, 5—7.
असन्नादाग्राम्	V, 14, 19; VI, 10, 11; IX, 2, 3.	VIII, 42, 1; resp. 1—3.
असावि सन्म	XVI, 21, 27.	VIII, 52, 9. 10.
अस्ति सोमो अयं सुतः	XIII, 7, 2.	VIII, 94, 4—9.
अस्तेन सु प्रतरम्	IX, 3, 4; XII, 12, 5.	X, 42, 1—10; resp. 1—3.
अश्वीरि नो गार्हपत्यानि सन्तु	IV, 12, 10.	VI, 15, 19 C.
अश्वभ्यं तद्विषः	VI, 10, 10.	II, 38, 11.
अस्मा अस्मा इदमसः	XVIII, 11, 2.	} VI, 42, 4.
अस्मा अस्मै	X, 6, 14; XII, 4, 9.	

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyāna.</i>	<i>Rigveda.</i>
अस्मा इदु	X, 11, 7.	} I, 61.
अस्मा इदु प्र तवसे	XII, 4, 17.	
अस्माकमग्ने अश्वरश्	III, 10, 4; IX, 22, 5; 27, 2.	V, 4, 8.
अस्माकमव पितरस्य आसन्	XII, 11, 14.	IV, 42, 8—10.
अस्मिन्पदे	XIII, 29, 13.	II, 35, 14.
अस्य पिबतस्	V, 10, 21.	VIII, 5, 14.
अस्य प्रलास्	II, 11, 2.	IX, 54, 1.
अस्य मदे पुरु वर्षांसि	IX, 12, 4.	VI, 44, 14.
अस्य वामस्य पलितस्य होतुः	XVIII, 22, 7.	I, 16 4.
अस्य हि स्वयमस्तरस्	X, 3, 12; 8, 12.	V, 82, 2. 3.
अहं रुद्रेभिः	VI, 11, 11.	X, 125, 1—6.
अहं दां मृणते	IX, 16, 3.	X, 49.
अहं च लं च	XVI, 18, 12.	VIII, 62, 11.
अहं भुवस्	IX, 11, 3; X, 4, 11; 11, 7.	X, 48.
अहस्य छव्यस्	X, 8, 15.	VI, 9.
आ कलशा अनूषत	VII, 15, 8.	IX, 65, 14.
आ कलशेषु धावति	VII, 15, 8.	IX, 17, 4.
आगन्धेवः	V, 6, 7.	IV, 53, 7.
आ गोमता	X, 9, 4; XV, 8, 16. 17.	VII, 72, 1—3; resp. 72. 73.
आग्निं न खट्कित्तिभिः	X, 5, 2; XVIII, 23, 7.	X, 21; resp. 21, 1—6.
आग्निरगामि	XII, 11, 16.	VI, 16, 19—21.
आ घा ये	III, 12, 8.	VIII, 45, 1.
आ घा ये अग्निमिभ्यते	XII, 11, 20; XVIII, 7, 6.	VIII, 45, 1—3; resp. 1—14.
आ चर्वणिप्राः	XVII, 9, 5.	I, 177.
आ तू न इन्द्र जुमन्तस्	VII, 15, 3; IX, 12, 1.	VIII, 81, 1; resp. 1—3.
आ तू न इन्द्र मद्राक्	IX, 13, 2.	III, 41.
आ तू न इन्द्र वज्रहन्	IX, 12, 1; XVIII, 13, 4.	IV, 32. 1—3; resp. 1—21.
आ तू भर	III, 2, 5.	III, 36, 9.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigvedo.</i>
आ ते अग्न इधोमहि	XII, 10, 11.	V, 6, 4.
आ ते अग्न ऋचा	XII, 10, 11.	V, 6, 5—7.
आ ते पितः	IV, 20, 2; VI, 11, 10; VIII, 6, 3.	II, 33, 1—15; resp. 1—6: resp. 1.
आ ते वत्सो मनो यमत्	IX, 23, 12; XII, 11, 16.	VIII, 11, 7; resp. 7—9.
आ ते शुक्नो वृषभः	VI, 10, 7.	VI, 19, 9.
आत्मन्वत्	V, 10, 8.	IX, 74, 4.
आ लशच्चा गहि	IX, 16, 1.	VIII, 82, 4—6.
आ ला गिरः	X, 5, 4.	VIII, 95, 1—3.
आ ला गिरो रथीरिव	XVIII, 18, 13.	VIII, 95, 1—9.
आ ला जुवः	X, 7, 3.	I, 134 1.
आ ला रथं यथोतये	VII, 19, 8; XV, 2, 5; XVII, 9, 2.	VIII, 68, 1—3.
आ ला वहन्तु हरयः	VII, 4, 1; IX, 5, 4; XI, 7, 4.	I, 16, 1—9; resp. 1—3.
आ ला विशन्ताश्वः	IX, 19, 3.	I, 5, 7—9.
आ ला विशन्तिन्दवः	IX, 19, 3; XVIII, 7, 12.	VIII, 92, 22—24; resp. 22—33.
आ ला सहस्रम्	XII, 9, 11.	VIII, 1, 24—25.
आ लेता नि षीदत	IX, 16, 1.	I, 5, 1—3.
आदक्षिराः प्रथमं दधिरे वयः	XVIII, 6, 5.	I, 83, 4—6.
आ दग्निः	V, 10, 8.	VIII, 72, 8.
आदह स्वधाम्	IX, 17, 2.	I, 6, 4—10.
आदित्यानामवसा-	VIII, 1, 4.	VII, 51, 1.
आदित्यासा अदितिः	VIII, 1, 6.	VII, 51, 2.
आ देवानाम्	III, 3, 3.	X, 2, 3.
आ देवो यातु	VI, 10, 10.	VII, 45, 1.
आ देवो यातु सविता सु- रत्नः	X, 5, 23; XVI, 1, 21.	VII, 45, 1—4; resp. 1.
आ दैव्या	VI, 10, 5.	VII, 97, 2.
आ धूर्ध्वं	IX, 6, 1.	VII, 34, 4.
आ धूर्ध्वं	X, 13, 13; XII, 3, 23; XVIII, 15, 6.	VII, 34, 4.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
आ धेनवः	VI, 7, 7.	V, 43, 1.*
आ न इन्द्रो दूरात्	X, 2, 5.	IV, 20.
आ न इन्द्रो दूरादा न आसात्	XII, 3, 9.	IV, 20.
आ नः सुत उप वाजेभि- रुतौ	XII, 3, 13,	IV, 29.
आ नस्ते गन्तु मत्सरः	XVIII, 18, 4.	I, 175, 2—5.
आ नूनमस्मिन्नोर्ध्वभिः	V, 10, 11.	VIII, 9, 7.
आ नो अग्ने सुचेतुना	III, 16, 24.	I, 79, 9.
आ नो गन्तम्	VII, 11, 2; XII, 2, 15.	V, 71.
आ नो गोमन्तम्	XI, 8, 3.	VIII, 5, 10—12.
आ नो दिवो बृहतः पर्व- तादा	VI, 10, 2.	V, 43, 11.
आ नो देव	X, 9, 4.	VII, 30, 1—3.
आ नो देवः सविता चाय- माणः	VI, 10, 10.	VI, 50, 8.
आ नो बर्हिः	XII, 2, 14.	X, 35, 10
आ नो भद्रः	VIII, 3, 16; X, 13, 18; XI, 15, 9; XV, 3, 1; XVIII, 22, 8.	I, 89, 1—8. 10; resp. 1—10.
आ नो भर दक्षिणम्	VII, 15, 3.	VIII, 81, 6.
आ नो मित्रावरुणा	VII, 11, 2; XI, 8, 3; XII, 1, 3.	III, 62, 16—18; resp. 16.
आ नो मित्रावरुणा†	VIII, 12, 7.	VII, 65, 4.
आ नो यज्ञं दिविसृष्टम्	X, 6, 6; XIV, 57, 5.	VIII, 101, 9. 10.
आ नो वायो	X, 6, 6; XIV, 57, 5.	VIII, 46, 25; resp. 25—26.
आ नो विश्वामिरुतिभिः	V, 9, 21; VI, 6, 4; X, 5, 4.	VIII, 8, 1—3; resp. 1—23.
आ नो विश्वामिरुतिभिः सजोषाः	VI, 10, 7.	VII, 24, 4.

* According to the Commentary.

† Comm. द्यजतिमिति। अग्रथमापि त्रिष्टुप्प्रायात्

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
आ नो विश्वासु हव्यः	X, 6, 6; XVIII, 10, 9.	VIII, 90, 1—3; resp. 1—6.
आ नो विश्वे सजोषसः	XII, 6, 12; XVIII, 10, 12.	VIII, 54, 3. 4.
आपूर्णा अस्स	VII, 17, 11.	III, 32, 15.
आपो अस्मान्	IV, 15, 4.	X, 17, 10.
आपो न देवीः	VI, 7, 6.	I, 83, 2.
आपो रेवतीः	VI, 3, 11; IX, 20, 7.	X, 30, 12.
आपो हि द्वा	IV, 11, 6; 15, 3; VIII, 6, 7; 7, 12. 20; IX, 28, 6; XIV, 57, 7.	X, 9, 1—3; resp. 1—9; resp. 1.
आ प्यायस्व	I, 15, 4.*	I, 91, 16.
आ प्यायस्व समेतु वे	VII, 5, 17; 15, 4.	I, 91, 16; resp. 16—18.
आ प्र द्रव परावतः	XVIII, 13, 7.	VIII, 82, 1—7.
आ भाति	V, 9, 23; VI, 6, 6; XV, 8, 14.	V, 76, 1—5; resp. V, 76, 77.
आ मन्दैरिन्द्र	XII, 9, 11.	III, 45, 1. 2.
आ मन्दैरिन्द्र हरिभिः	IX, 5, 9; XVIII, 11, 3.	III, 45, 1—3; resp. 1—5.
आमासु पक्वमैरय	XVIII, 11, 2.	VIII, 89, 7.
आ सिन्धे वरुणे	X, 4, 5.	V, 72, 1—3.
आ मे हवस्	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	VIII, 85.
आ यं हस्ते न स्वादिनय	III, 13, 17.	VI, 16, 40.
आयं गौः	X, 13, 21. 27; XIII, 11, 2. 5.	X, 189, 1—3.
आ यज्ञैः	XI, 11, 7.	V, 17, 1—4.
आ यज्ञः पत्नीः	X, 7, 7.	VII, 34, 20.
आ यत्यतन्नि	IX, 6, 15.	VIII, 69, 10.
आ यानिन्द्रावसे	X, 2, 4.	IV, 21.

* Comm. आ प्यायस्व समेतु ते पुरानुवाक्या—। आ प्यायस्व मदिन्तमेत्येषा न भवति । गायत्रीरहितत्वात् । अप्राथम्याच्च । एवमपि सति प्राक्स्थोचैः सकलपादपाठः । अनेनैव क्रमेण तच्च तिष्ठो मा भुवन्निति । ननु आप्यायितवतीनामिति तत्रोक्तेः कथं संदेहः । आपोहिष्ठीयाभिरिति वदामहेतुत । सोमाप्यायने तु सोम विश्वेभिरंशुभिरिति लिङ्गात् सुतरामाशङ्क्येत । तस्मात्सकलपादपाठः ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
आ याहि हणवाम	XII, 4, 13.	VIII, 62, 4—6.
आ याहि वनसा सह	X, 9, 16; XVIII, 15, 3.	X, 172.
आ याहि सुषुम्	VII, 12, 1. 2; XII, 1, 4.	VIII, 17, 1—13 resp. 1—3.
आ याह्यद्रिभिः	X, 4, 5.	V, 40, 1—3.
आ याह्यद्रिभिः सुतम्	XVIII, 12, 6.	V, 40, 1—3.
आ याह्यर्वाङ्	XI, 4, 9.	III, 43.
आ याह्यर्वाङ्गुप वन्तुरेष्टाः	XVIII, 19, 6.	III, 43.
आ यद्रासः	X, 6, 20; XI, 6, 8.	V, 57.
आ व इन्द्रं क्रिविं यथा	XVIII, 13, 5.	I, 30, 1—5.
आ वां रथः	X, 7, 4; 8, 3.	I, 135, 4; resp. 4—6.
आ वां रथो रोदसी बद्ध- धानः	VI, 6. 6.	VII, 69—74.
आ वां राजानो	IX, 2, 5; XII, 10, 5.	VII, 84; resp. 1—3.
आ वां वाहिष्ठः	XI, 6, 2.	VIII, 26, 4—6.
आ वां सहस्रम्	X, 6, 6; XI, 6, 2.	IV, 46, 3—5.
आ वां धियः	X, 7, 3.	I, 135, 5.
आ वामुपस्थम्	V, 13, 8.	II, 41, 21.
आ वां मित्रावरुणा	VIII, 12, 7.	I, 152, 7.
आ वायो भूष	X, 10, 4; 11, 5.	VII, 92, 1; resp. 1. 3. 5.
आ विश्वदेवम्	IX, 26, 3; X, 3, 13; XVI, 1, 21.	V, 82, 7; resp. 7—9.
आ विश्ववारा	X, 11, 5.	VII, 70, 1—3.
आ हवहणा	VI, 10, 9.	VI, 60, 3.
आ हवस पुर्ववसो	XVIII, 8, 13.	VIII, 61, 3—6.
आ वेधसम्	VI, 10, 5.	V, 43, 12.
आ वो राजानम्	XIV, 57, 3.	IV, 3, 1.
आ वो वहुन्तु	VIII, 2, 8.	I, 85, 6.
आ शर्म	X, 11, 8.	VIII, 18, 16—19.
आ शुभा	X, 12, 8.	VII, 68, 1—31
आशुः शिशानः	VIII, 15, 10.	X, 103.
आशुतर्क्य	XII, 26, 6.	I, 10, 9—11.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
आशिनावन्नावत्या	VI, 6, 2.	I, 30, 17—19.
आ स एतु य ईवदा	XVI, 11, 24.	VIII, 46, 21 ff.
आ सत्यो यातु	X, 11, 7; XI, 14, 11; XII, 3, 13.	IV, 16.
आ सत्यो यातु सधर्वा ऋ- जीषी	XVIII, 19, 8.	IV, 16.
आ सुते सिद्धत त्रियम्	V, 10, 11.	VIII, 72, 13.
आहं पिष्टुन्	III, 16, 6.	X, 15, 3.
इच्छन्ति ता	XII, 5, 22.	III, 30.
इलामग्ने	V, 19, 9.	III, 1, 23.
इलायास्त्वा	III, 14, 11.	III, 29, 4.
इत्या हि सोमे	X, 6, 9; XII, 5, 11.	I, 80, 1—16; resp. 1—3.
इत्या हि सोम इन्द्र	XVIII, 6, 4.	I, 80, 1—3.
इदं वसो सुतम्	IX, 14, 1.	
इदं वसो सुतमन्यः	VII, 19, 9; XVII, 9, 3.	} VIII, 2, 1—3
इदं विष्णुः	I, 8, 8, XV, 8; 11. 12.	I, 22, 17; resp. 16—21.
इदं ज्ञानोजसा	IX, 15, 1; XVIII, 7, 15.	III, 51, 10—12.
इदं त एकं परं ज त एकम्	XVIII, 1, 8.	X, 56, 1.
इदं ते पात्रं स्रनविमिन्द्र	IX, 14, 3.	X, 112, 6.
इदं ते सोम्यं सधु	VII, 4, 3.	VIII, 65, 8.
इदं त्याज्यम्	IX, 10, 4.	VI, 44, 16.
इदमापः	I, 12, 8; V, 18, 12.	I, 23, 22—24.
इदमित्या	X, 8, 14; XII, 8, 2; 9, 6.	X, 61.
इन्द्र इत्थोमपाः	X, 3, 6.	VIII, 2, 4—6.
इन्द्र इत्थोमपा एकः	XVIII, 7, 4.	VIII, 2, 4—27.
इन्द्र इषे	X, 11, 8.	VIII, 93, 34.
इन्द्र ऋभुभिर्वाजवह्निः	VIII, 2, 5; XIV, 3, 12.	III, 60, 5; resp. 5—7.
इन्द्रं वयं सहाधने	IX, 26, 3.	I, 7, 5.
इन्द्रं वर्धन्तु	IX, 18, 1.	VIII, 13, 16—18.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana</i>	<i>Rigveda.</i>
इन्द्रं विश्वाः	XI, 11, 12; XII, 26, 1.	I, 11, 1—8; resp. 1—3.
इन्द्रं विश्वा अवीष्टधन्	XVIII, 18, 3.	I, 11, 1—8.
इन्द्रं एवाय हन्तवे	XVIII, 6, 2; 12, 3.	VIII, 12, 22; resp. 22—24.
इन्द्रं वो विश्वतः	I, 8, 14; IX, 27, 2 (Comm.)	1, 7, 10.
इन्द्रं खव	XII, 4, 21; XIV, 24, 4; 33, 22.	X, 89
इन्द्रः किल	XI, 14, 3.	X, 111, 3.
इन्द्रः पूर्भिद्	VII, 23, 6.	III, 34.
इन्द्रः सुतेषु सीमेषु	IX, 18, 1; XVIII, 12, 1.	VIII, 13, 1—3; resp. 1—33.
इन्द्र क्रतुम्	IX, 20, 24; XII, 9, 16.	VII, 32, 26; 27.
इन्द्र क्रतुविदम्	VII, 12, 4.	III, 40, 2.
इन्द्र चचम्	III, 1, 3; VI, 10, 7.	X, 180, 3.
इन्द्र व्येष्टम्	XII, 9, 16.	VI, 46, 5. 6.
इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्	XI, 12, 5.	VI, 44, 10—19.
इन्द्र चिधातु	X, 4, 10.	VI, 46, 9. 10.
इन्द्र चिधातु शरणम्	VI, 13, 3.	VI, 46, 9.
इन्द्र त्वा दृषभम्	VII, 4, 7; 12, 3; IX, 9, 2.	III, 40, 1; resp. 1—9.
इन्द्र दृष्ट	XI, 9, 9.	X, 100.
इन्द्रं नरः	VI, 10, 7; X, 11, 5.	VII, 27, 1; resp. 1—3.
इन्द्र नेदोय एदिहि	VII, 19, 10; XII, 6, 12 etc.	VIII, 53, 5. 6.
इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदाय	XI, 10, 7.	VI, 40.
इन्द्र मरुतः	VII, 19, 2; X, 5, 8.	III, 51, 7; resp. 7—9.
इन्द्र मरुत इह पाहि सी- मम्	XIV, 3, 6.	III, 51, 7—9.
इन्द्रमिन्द्रायिनः	VII, 14, 1; XII, 1, 4; XVIII, 2, 2.	I, 7, 1—3.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
इन्द्रमिन्द्राथिनो बृहद्	IX, 10, 1; XIII, 7, 5.	I, 7, 1—3; resp. 1—10.
इन्द्रमिन्द्रवतातये	X, 5, 18.	VIII, 3, 5. 6.
इन्द्रमीशानमोजसा	XII, 26, 1.	I, 11, 8. 6. 7.
इन्द्र वाजेषु	IX, 10, 2.	I, 7, 4—10.
इन्द्रवायू इमे	VII, 2, 2; 10, 10.	I, 2, 4; resp. 4—6.
इन्द्रश्च वायवेषां सुतानाम्	X, 4, 5.	V, 51, 6. 7.
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानाम्	X, 5, 4.	IV, 47, 2—4.
इन्द्रश्च सोमम्	VIII, 2, 7.	IV, 50, 10.
इन्द्र सोमं सोमपते	X, 3, 8; XIV, 33, 22.	III, 32.
इन्द्र सोममिमं पिब	XII, 5, 9.	X, 24, 1—3.
इन्द्र सोमं पिब ऋतुना	VII, 8, 5.	VII, 15, 1 ff.
इन्द्रस्य नु वीर्याणि	VII, 20, 8; X, 13, 14; XVIII, 19, 2.*	I, 32.
इन्द्रा को वां वषणा	XII, 11, 22.	IV, 41.
इन्द्राग्नी श्वसा	I, 8, 11; XII, 2, 8.	VII, 94, 7; resp. 7—9.
इन्द्राग्नी आ गतं सुतम्	VII, 13, 1. 2. 4; XII, 1, 5.	III, 12, 1—10, resp. 1—3.
इन्द्राग्नी दुवं सु नः	XVIII, 16, 1.	VIII, 40.
इन्द्राग्नी युवासिमे	XII, 1, 5.	VI, 60, 7—9.
इन्द्रा नु पूषणा	VI, 11, 1.	VI, 57.
इन्द्रापूष्योः प्रियमप्येति	XVI, 3, 32.	I, 162, 2D.
इन्द्राय मद्ने सुतम्	IX, 10, 1; XVIII, 6, 2.	VIII, 92, 19—21.
इन्द्राय सान मायत	IX, 5, 9; XII, 12, 12; XVIII, 13, 10.	VIII, 98, 1—3; resp. 1—12.
इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदनाः	VII, 17, 10.	III, 36, 2.
इन्द्राय हि ह्योः	X, 7, 11; XII, 3, 12.	I, 131, 1; resp. 1—3.
इन्द्रा याहि चिचभानो	VII, 10, 13.	I, 3, 4—6.
इन्द्रायैन्दो मण्वते	VII, 15, 16.	IX, 64, 22—24.

* According to the Comm.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य	IX, 2, 6.	VI, 68, 11.
इन्द्रावरुणा धुवमध्वराय	XII, 10, 8. 12; 11, 15.	} VII, 82.
इन्द्रावरुणा धुवमध्वराय नः	IX, 2, 4; XIV, 35, 2.	
इन्द्रावरुणा सुतपो	VIII, 2, 6.	VI, 68, 10.
इन्द्राविष्णु पिबतम्	VIII, 2, 10.	VI, 69, 7.
इन्द्राविष्णु मदपतौ मदा- नाम्	IX, 4, 7.	VI, 69, 3.
इन्द्रे अग्ना	VII, 14, 1.	} VII, 94, 4—6.
इन्द्रे अग्ना नमो बृहत्	XII, 1, 5.	
इन्द्रेण सं हि	XII, 1, 4; XVIII, 2, 2.	I, 6, 7—9.
इन्द्रेहि सत्वि	IX, 14, 1. 2.	I, 9.
इन्द्रो दधीचः	IX, 6, 11; XII, 1, 4; XVIII, 2, 2.	I, 84, 13—15.
इन्द्रो मदाय	X, 6, 16; XII, 4, 12; XII, 7, 6.*	I, 81, 1—9; resp. 1 —3; resp. I, 81, 1—9; 82, 1—5.
इन्द्रो रथाय	X, 11, 6; XI, 4, 8.	V, 31.
इन्द्रो राजा	VI, 10, 7.	VII, 27, 3.
इमं यज्ञम्	III, 12, 5.	I, 91, 10.
इमं यम	VIII, 6, 13.	X, 14, 4.
इमं सोमम्	IV, 2, 10; VIII, 2, 11; X, 8, 15.	I, 94, 1—16; resp. 1.
इमं जीवेभ्यः	IV, 16, 5.	X, 18, 4.
इमं नु मायिनम्	X, 5, 8.	VIII, 76, 1—3.
इमं नो यज्ञम्	V, 18, 1; X, 12, 15; XV, 1, 25.	III, 21.
इममिन्द्र सुतं पिब	XI, 11, 19; XII, 26, 7. 8.	I, 84, 4. 5; resp. 4— 6.
इमम् ष	X, 6, 2. 20.	VI, 15, 1—9.
इममेषु वो अतिथिमुषर्बुधम्	XIV, 57, 9.	VI, 15, 1—4.
इमं महे विदध्याय	XV, 3, 2.	III, 54.

* Comm. इन्द्रो मदायेति चतुर्दश

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
इमं मे वरुण	III, 14, 5; IX, 26, 3 (Comm.)	I, 25, 19.
इमा अग्निं प्र णोनुमः	XII, 11, 20.	VIII, 6, 7—9.
इमा उ ला	XI, 5, 1.	} VI, 21.
इमा उ ला पुरतमस्य	X, 10, 5; XIV, 24, 4; 60, 2; 71, 3.	
इमा उ ला पुरतमस्य का- रोर्हयं वीर हव्या हवन्ते	XIV, 50, 2.	
इमा उ ला पुरुवसे	XI, 11, 11.	VIII, 3, 3, 4.
इमा उ वां दिविष्टयः	VI, 6, 8; X, 6, 6.	VII, 74, 1—6 resp. 1—3.
इमा उ वां भूमयः	XII, 11, 24.	III, 62, 1—3.
इमा जुहानाः	II, 4, 4; VI, 10, 2.	VII, 95, 5.
इमा नारीः	IV, 16, 6.	X, 18, 7.
इमानि वां भागधेयानि	XII, 11, 17.	VIII, 59, 1—5.
इमा नु कम्	X, 10, 7; XII, 12, 14.	} X, 157.
इमा नु कं भुवना सीषधाम	XVIII, 15, 2.	
इमां ते धियम्	IX, 17, 3; X, 10, 6.	I, 102, 1—10.
इमां धियं शिचमाणस्य	V, 6, 3; VI, 10, 11.	VIII, 42, 3.
इमामू षु	VII, 24, 5.	III, 36.
इमां मे अग्ने समिधम्	V, 11, 2, 10.	II, 6, 1—3.
इमा वद्राय	IV, 20, 2.	I, 114.
इमा वद्राय स्थिरधन्वने	IV, 20, 2.	VII, 46.
इमे विप्रस्य	VI, 4, 1.	VIII, 43.
इमी अग्ने	II, 2, 15.	VII, 1, 18.
इयं या नीचर्किणी	XVIII, 11, 2.	VIII, 101, 13.
इयं वामस्य	III, 12, 7.	VII, 94, 1.
इयं वामस्य सन्मनः	VII, 13, 4; XII, 1, 5.	VII, 94, 1—9; resp. 1—3.
इयं ते नयसी	XIV, 56, 6.	VIII, 74, 7—9.
इयमददान्	X, 5, 4; 6, 6; 8, 3.	VI, 61, 1—3.
इह ब्रह्मरम्	I, 15, 4.	I, 13, 10.
इहेन्द्राग्नी उप ऋये	VII, 13, 3; XII, 2, 18.	I, 21, 1—5; resp. 1 —6.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

इहेव वः	III, 13, 14.	VII, 59, 11.
इहेव वः	X, 2, 7.	III, 60.
इहीप यात	VIII, 2, 3.	IV, 35.
इलिष्वा हि	VI, 4, 9.	VIII, 23.
इले च ला	IX, 23, 12.	III, 1, 15.
इलेणः	I, 4, 8.	III, 27, 13—15.
इले यावाष्टयिवी	V, 9, 24, VI, 6, 12.	I, 112.
उभो जज्ञे	XI, 7, 7.	VII, 20.
उक्षान्नाय	VII, 4, 10.	VIII, 43, 11.
उच्छिष्टं चम्बोर्भर	XV, 23 (p. 193, 11.	I, 28, 9: 5—8.
	12).	
उच्छ्रयस् वनस्यते	V, 15, 3.	III, 8, 3.
उच्छ्रमाना	IV, 15, 8.	X, 18, 12.
उच्छ्रयस्	IV, 15, 8.	X, 18, 11.
उत ग्रा यन्त	I, 15, 4.	V, 46, 8.
उत लामदिते सदि	II, 2, 14; IX, 27, 2.	VIII, 67, 10.
	— (Comm.)	
उत देवा अवहितम्	XVI, 13, 4.	X, 137.
उत नः प्रिया	X, 4, 5; 8, 4; XI, 6, 2.	VI, 61, 10—12.
उत नो देवदितिः	XI, 6, 2.	VIII, 25, 10—12.
उत नो ब्रह्मविष	III, 7, 5.	III, 13, 6.
उत नो हिर्बुध्नः शृणोतु	VIII, 6, 8.	I, 186, 5.
उत जुवन्तु जन्तवः	III, 13, 17.	I, 74, 3.
उत माता बृहदिवा	X, 7, 12.	X, 64, 10.
उत वां विचु	III, 8, 19.	I, 153, 4.
उत स्या नः सरस्वती घोरा	X, 3, 5; 6, 7.	VI, 61, 7—9.
उत स्या नः सरस्वती जु-	X, 10, 4; XVII, 8,	VII, 95, 4—6.
षाया	10.	
उत्तिष्ठताव पश्यत	VII, 16, 2. 3. 4; X,	X, 179, 1. 2. 3; resp.
	13, 6.	1.
उत्तिष्ठन्नोजसा	X, 13, 6.	VIII, 76, 10.
उत्तिष्ठन्नोजसा सह	XII, 1, 4; XVIII, 2,	VIII, 76, 10—12.
	2; 7, 15.	
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यते	IV, 16, 7; V, 10, 9;	I, 40, 1. 2; resp. 1.
	14, 9; X, 3, 7.	

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
उत्तर्व्याणं धृषता	XIV, 49, 3.	VI, 18, 13 D (Cf. तम् दृहि).
उत्ते सन्नामि	IV, 15, 8.	X, 18, 13.
उत्ता मन्दन्, सोमाः	XVIII, 13, 6.	VIII, 64.
उत्सूर्यो बृहदचीणि	XI, 13, 26.	VII, 62, 1.
उदमे शुचयः	II, 2, 10; III, 19, 11.	VIII, 44, 17.
उदपुतः	IX, 3, 4; XII, 12, 9.	X, 68.
उदिग्वस्य रिच्यते	VII, 24, 3; XII, 4, 22; XVIII, 8, 10.	VII, 32, 12. 13; resp. 12—16.
उदीरताम्	III, 16, 5; VIII, 6, 12; 7, 16; [XIV, 57, 11.]	X, 15, 1; resp. 1—3.
उदीरय	III, 13, 12.	V, 42, 3.
उदीरायाम्	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	VIII, 73, 1—18; resp. 1—9.
उदीर्ध्वं नारी	XVI, 13, 13.	X, 18, 8.
उदीर्धातः पतिवती	XVI, 13, 13.	X, 85, 21.
उदीर्धातो विश्वावसो	XVI, 13, 13.	X, 85, 22.
उदुत्तमं वरुण	VI, 10, 11; VIII, 11, 5.	I, 24, 15.
उदु त्वं जातवेदसम्	IX, 20, 21; XVIII, 2, 2. 3. 5.	I, 50, 1—9; resp. 1—3.
उदु त्यदर्शतम्	XI, 13, 27; XIII, 8, 2.	VII, 66, 14. 15.
उदु ते मधुमत्तमाः	VII, 23, 5; XII, 4, 22.	VIII, 3. 15. 16.
उदु ब्रह्माणि	VII, 23, 8; XII, 4, 3; XVIII, 19, 9.	VII, 23.
उदु ष देवः सविता द- मूनाः	X, 6, 18.	VI, 71, 4—6.
उदु ष देवः सविता सवाय	X, 8, 14.	II, 38.
उदु ष देवः सविता हि- रण्मया	V, 10, 12; X, 4, 14; XIV, 3, 12.	VI, 71, 1; resp. 1—3.
उद्देदभि	VII, 12, 4; IX, 11, 2; XII, 2, 7.	VIII, 93, 1—3; resp. 1—33.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

उद्वेदमि अतामघम्	XVIII, 2, 2.	VIII, 93, 1—3.
उद्यत्यहः	IX, 14, 3.	V, 31, 3.
उद्यद्भ्रस्य	IX, 6, 18.	VIII, 69, 7.
उद्वयम्	IV, 13, 1.	I, 50, 10.
उद्वां चक्षुः	X, 9, 4.	VII, 61, 1—3.
उद्वां चक्षुर्वरण सुप्रतीकम्	XIV, 35, 2.	VII, 61.
उप क्रमस्वा भर	VII, 15, 3.	VIII, 81, 7.
उप ते सोमान्	IX, 26, 3 (Comm.)	I, 114, 9.
उप लाग्ने	II, 12, 2; V, 14, 11.	I, 1, 7—9.
उप ला जामयः	XIV, 52, 5.	VIII, 102, 13—15.
उप ला जुहः	II, 2, 17.	VIII, 44, 5.
उप नः सुतमा गतम्	VII, 11, 4.	V, 71, 3.
उप नः सुतमा गदि सोम-	IX, 18, 3.	III, 42.
उप नो हरिमिः [मिन्द्र	X, 8, 9; XI, 9, 3.	VIII, 93, 31—33.
उपप्रयन्तो अश्वरम्	II, 11, 2; VI, 4, 1; X, 2, 2; XIV, 51, 12.	I, 74, 1; resp. 1—9; resp. 1. 2.
उप प्रागात्	XVI, 3, 23.	I, 163, 12. 13.
उप प्रियम्	V, 14, 16.	IX, 67, 29.
उपसद्याय	V, 11, 1. 11; VI, 4, 1.	VII, 15, 1—3; resp. 1—15.
उप खक्षे	XII, 2, 20.	VIII, 72, 15.
उपकृताः	III, 16, 6.	X, 15, 5.
उप कये	V, 10, 1.	I, 164, 26.
उपो ररचे	VI, 5, 6.	VII, 77—80.
उपो षु प्रष्टुहि	III, 17, 2.	I, 82, 1.
उभयं प्रष्टवत्	VII, 20, 7; XII, 5, 19; XVI, 21, 27.	VIII, 61, 1. 2; resp. 1—4.
उभा देवा दिविस्पृशा	X, 3, 5.	I, 23, 2. 3.
उभा पिबतम्	V, 10, 18; IX, 20, 32.	I, 46, 15.
उभा वाम्	II, 11, 2; VI, 10, 9.	VI, 60, 13.
उभे यदिन्द्र	XII, 3, 10.	X, 134, 1—3.
उरं यज्ञाय	XII, 26, 4.	VII, 99, 4—6.
उरं हि राजा	III, 14, 20; VIII, 10, 2.	I, 24, 8.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
उरु नः	VI, 10, 7; IX, 6, 1; 26, 3; XI, 14, 18; XII, 5, 2.	} VI, 47, 8.
उरु नो लोकमनु नेपि वि- दान्	XVIII, 4, 1.	
उरोष्ठ इन्द्र राधसः	XVIII, 18, 7.	V, 38, 1. 2.
उरो महान्	III, 5, 5.	III, 1, 11.
उर्वीं वृषी	III, 12, 9.	I, 185, 7.
उभना यत्सुहस्यैरयातम्	XIV, 27, 13.	V, 29, 9 A (Cf. अर्यमा).
उभन्नस्वा	III, 16, 23.	X, 16, 12.
उभन्नु षु णः	VII, 22, 6.	IV, 20, 4.
उषसः पूर्वाः	XV, 3, 2.	III, 55.
उषस्तच्चित्रम्	VI, 5, 10.	I, 92, 13—15.
उषासानन्ता	XI, 9, 10; 12, 17.	X, 36.
उषो भद्रेभिः	VI, 5, 4.	I, 49.
ऊर्ध्वं ऊ षु णः	V, 15, 3.	I, 36, 13.
ऊर्ध्वं ऊ षु णो अध्वरस्य	XIV, 56, 2. 3.	IV, 6, 1—9. 10. 11.
होतर्		
ऊर्ध्वो अग्निः	X, 11, 5.	VII, 39, 1—3.
ऊर्ध्वो नः	V, 15, 3.	I, 36, 14.
ऋजीषो वज्री	VII, 23, 9.	V, 40, 4.
ऋजुनीती	X, 9, 16.	I, 90, 1—5.
ऋजुनीती नः	XII, 2, 14.	I, 90, 1.
ऋतस्य हि शुश्रूषः (पाद)	XIV, 16, 10.	IV, 23, 8 (Cf. कथा महाम्).
ऋतुर्जनिची	IX, 4, 3; XI, 14, 10. 22; XII, 26, 12.	II, 13, 1—13; resp. 1—9.
ऋतेन यौ	III, 8, 19; IX, 27, 2.	I, 23, 5.
ऋधगित्या	X, 6, 6.	VIII, 101, 1. 2.
ऋभुर्विभ्वा	X, 6, 18.	IV, 34.
रतमु त्वं दश क्षिपः	VII, 15, 7*	IX, 15, 8.
रतं ग्राजन्ति मर्त्यम्	VII, 15, 7.	IX, 15, 7.

* Comment: तुल्यप्रतीकले प्राथम्येन व्यवस्था. It remains doubtful, whether the verses have been arranged in the Sāṅkhāyana S'ākha in the same order as in the S'ākala S'ākha.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
एता उ त्याः	VI, 5, 12.	I, 92, 1—4.
एतायास	XI, 8, 5.	} I, 33.
एतायासो गयन्त इन्द्रस्	XIV, 11, 8.	
एति प्र होता	VI, 4, 11; XI, 4, 13; XIV, 56, 5.	I, 144, 1—7; resp. 1. 2.
एतेनाग्ने ब्रह्मणा	I, 15, 17.	I, 31, 18.
एतो न्विन्द्रं खवाम	XII, 25, 7.	VIII, 24, 19*—21.
एदु मध्वो मदित्तरस्	XII, 25, 6.	VIII, 24, 16—18.
एना वः	VI, 4, 7.	VII, 16.
एना वो अग्निस्	XIV, 54, 3.	VII, 16, 1. 2.
एन्द्र नो गधि	XII, 25, 6.	VIII, 98, 4—6.
एन्द्र याहि हरिभिः	IX, 28, 13; XI, 14, 25; XVIII, 18, 10.	VIII, 34, 1; resp. 1 —15.
एन्द्र याह्युप	X, 8, 9.	I, 130.
एन्द्र सानसिस्	I, 8, 12; IX, 12, 2.	I, 8, 1; resp. 1—10.
एवाग्निर्गोतमेभिः	XIV, 57, 15.	I, 77, 5.
एवा त्वामिन्द्र वज्रिभ्यः	VII, 22, 5.	IV, 19.
एवा न इन्द्रो मघवा	VIII, 6, 17.	IV, 17, 20.
एवा पित्रे	VIII, 3, 15; IX, 27, 2.	IV, 50, 6.
एवा वन्दस्व	V, 14, 20; VI, 10, 11.	VIII, 42, 2.
एवा ह्यसि वीरयः	X, 6, 14; XII, 12, 1.	VIII, 92, 28; resp. 28—30.
एवा ह्यसि सूदता	XII, 12, 1.	I, 8, 8—10.
एवेदेष तुविक्त्रभिः	XVIII, 7, 5.	VIII, 2, 31—39.
एष प्र पूर्वीः	XI, 14, 16.	I, 56.
एषो उषाः	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	I, 46, 1—15; resp. 1 —9.
एहि सोमां अभि खर	XVIII, 18, 2.	I, 10, 4—12.
एह्युषु ब्रवाणि	II, 5, 15; IX, 2, 2.	VI, 16, 16; resp. 16 —21.
ऐभिरग्ने	XI, 7, 4; XIV, 52, 5.	I, 14, 1—3.
ऐभिरग्ने सरथस्	VIII, 5, 1.	III, 6, 9.
ओमासस्यर्षणीधृतः	VII, 10, 14; X, 9, 16.	I, 3, 7—9.

* Comm. उष्णिचु ब्राह्मणाच्छसिन इति श्रुतेः । प्राथम्याच्च वैश्वमनसः

Pratīka.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

ओ षू षो अग्ने	X, 8, 3.	I, 139, 7—9.
ओर्विष्टगुवदु	XIV, 51, 11.	VIII, 102, 4.
क ईं वेद	XI, 11, 19; XII, 4, 4.	VIII, 33, 7; resp. 7 —9.
क ईं व्यक्ताः	X, 5, 24.	VII, 56.
क उ अयत्	VI, 6, 6.	IV, 43, 44.
क उ अयत्कतमो यज्ञिया- नाम्	XVII, 8, 7.	IV, 43.
कतरा पूर्वा	X, 8, 14.	I, 185.
कथा ते अग्ने शुचयन्त	XIV, 57, 12.	I, 147, 1—3.
आयोः		
कथा देवानाम्	XI, 4, 10; 15, 8.	X, 64.
कथा महाम्	XII, 3, 7.	IV, 23*
कथा महामष्टकस्य द्योतुः	XIV, 16, 9; XVII, 8, 8.	IV, 23.
कथा राधाम	XII, 2, 14.	I, 41, 7.
कदा चन सरीरसि	II, 12, 7.	VIII, 51, 7.
कदा भुवर्ग्यत्तयाणि	XII, 5, 13.	VI, 35.
कदा वसो खोचम्	XII, 4, 10.	X, 105, 1—3.
कदित्या	XI, 12, 13.	I, 121.
कदू न्वस्य	XI, 11, 11; XII, 5, 1; XVI, 21, 23.	VIII, 66, 9, 10.
कद नूनं कथप्रियः	X, 10, 8.	I, 38.
कद्रुद्राय	III, 5, 6; IV, 20, 2.	I, 43.
कं ते दाना असत्त	XV, 8, 9.	VIII, 64, 9—11.
कं नयः	XI, 11, 11; XII, 4, 1; XVI, 21, 25.	VIII, 3, 13, 14.
कष्टन्नरः	XII, 24, 2.	X, 101, 12.
कथा ते अग्ने अक्षिरः	XIV, 52, 7.	VIII, 84, 4—6.
कथा लं न जत्या	VII, 22, 2.	VIII, 93, 19—21.
कथा नक्षिचः	VII, 22, 2.	IV, 31, 1—3.
कथा नो अग्ने विवसः	III, 5, 3.	VII, 8, 3.

* According to the commentary.

<i>Pratika.</i>	<i>S'āṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
कथा शुभा	X, 9, 12; 11, 12; XI, 2, 4; 11, 9; 13, 20; XIII, 5, 15; XIV, 39, 9; 84, 5; XV, 2, 9; 7, 1; XVI, 21, 31; 23, 18.	I, 165.
कथा शुभा सर्वथसः सनीलाः	XV, 2, 9.	
कस्य उपः	VI, 5, 2.	I, 30, 20—22.
कस्यमिन्द्र	VII, 22, 3; XVI, 21, 23.	VII, 32, 14. 15.
कस्ये जाभिः	XIV, 52, 5. 7.	I, 75, 3—5.
कस्य नूनं कतमस्यामृता- नाम्	XV, 22 (p. 192, 12).	I, 24, 1.
का राधत्	V, 9, 20; IX, 20, 12.	I, 120, 1—9.
कायेभिरदाभ्या	XII, 2, 5. 15.	VII, 66, 17—19.
का सुष्टुतिः	XII, 3, 11.	IV, 24.
किमु श्रेष्ठः	X, 8, 14.	
किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न साजगन्	XVIII, 22, 6.	I, 161.
कुवित्सुनः	III, 5, 4.	VIII, 75, 11.
कुविदङ्ग	IX, 23, 11; X, 10, 4.	VII, 91, 1; resp. 1. 3.
कुविदङ्ग नमसा ये वृधासः	XVII, 8, 5. 6.	VII, 91, 1—3; 4—6.
कुविदङ्ग यवमन्नः	XIII, 3, 4.	X, 131, 2.
कुह्य श्रुतः	X, 5, 20.	X, 22.
कृणुष्व पाजः	V, 9, 11.	IV, 4, 1—5.
कृष्णा रजांसि पत्युतः	III, 5, 10.	VIII, 43, 6.
के छा नरः	XVI, 11, 9.	V, 61.
को नु वां मित्रावरुणौ	X, 6, 18.	V, 41.
को वस्त्राता वसवः को व- रुता	XVII, 8, 9.	IV, 55.
क्रौञ्चं वः	III, 15, 15.	I, 37.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda.</i>
क स्य वीरः	X, 10, 5; XI, 8, 4; 11, 9; [XII, 13, 5]; XV, 8, 18.	V, 30, 1—12.
चेचस्य पतिना गणानां ला	XV, 8, 15. V, 9, 18; 14, 19.	IV, 57, 1—3. II, 23, 1—19; resp. 1.
गन्धर्व इत्या गयस्फानो गर्भं नु सन् गायत्र्याम गायन्ति ला	V, 10, 25. III, 7, 3; 15, 8. XII, 3, 11. X, 11, 6; XI, 11, 9. XI, 11, 12; XII, 26, 22.	IX, 83, 4. I, 91, 12. IV, 27. I, 173. I, 10, 1—12; resp. 1—6.
गायन्ति ला गायन्निणः गावो यवस् गौर्भिर्विप्रः गौर्भिर्वर्ध इषभं चर्वणीनाम् (Pāda).	XVIII, 6, 2. XVI, 13, 17. VI, 10, 9. XIV, 23, 4.	I, 10, 1—3. X, 27, 8—11. VII, 93, 4. VI, 18, 1 D (Cf. तम् दृष्टि)
मृणाना जमदग्निना मृद्धमेधास आ गत गोमदश्चावत् गोमदृषु गोमर्षा अग्रे गौरमीमेत् यावाणेषु घृतं मिमिक्षे घृतवती भवनानाम्	VII, 2, 7. III, 15, 9 VI, 10, 8. VI, 6, 2. IV, 12, 10. V, 10, 6. VI, 6, 6. VIII, 4, 1. X, 4, 14; XIV, 3, 12.	III, 62, 18. VII, 59, 10. V, 57, 7. II, 41, 7. 8. IV, 2, 5—7. I, 164, 28. II, 39. II, 3, 11. VI, 70, 1—3.
घृतेन यावाष्टयिवो चतुश्चिश्त् चर्वणीघृतम् चित्र इच्छिशोः चित्रं देवानाम्	XI, 6, 5. XVI, 3, 24. IX, 2, 3. XI, 8, 7. IX, 20, 22; XI, 13, 9. 24; XII, 9, 13.	VI, 70, 4—6. I, 162, 18. III, 51, 1—3. X, 115. I, 115.
जनस्य गोपाः	VI, 4, 11; XI, 7, 12.	V, 11.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
जनिष्ठा उग्रः	VII, 19, 15; XI, 13, 20.	X, 73, 1—6; resp. 1—11.
जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय	XIV, 31, 5; 49, 2.	X, 73.
जनीयन्तः	II, 4, 5; VI, 11, 8.	VII, 96, 4; resp. 4—6.
जरमाणः	XV, 8, 7.	X, 118, 5—7.
जराबोध	XV, 8, 7.	I, 27, 10—12.
जातो जायते	V, 15, 3.	III, 8, 5.
जायेदस्मस्	X, 1, 11.	III, 53, 4.
जुषस् सप्रथस्मस्	V, 18, 1; VI, 4, 1; X, 12, 15 (except. v. 3. 4); XIV, 56, 12; XV, 1, 25.	I, 75.
जुष्टो दमूनाः	III, 1, 4.	V, 4, 5.
जुषेथां यज्ञम्	XII, 2, 21.	VIII, 38, 4—10.
तं युञ्जामास्	VI, 6, 6.	I, 183, 184.
तं वो दस्मस्	VII, 23, 3; XII, 9, 11.	} VIII, 88, 1. 2.
तं वो दस्मस्तीषहम्	XVIII, 10, 8.	
तं शम्पासः	IX, 24, 8.	VII, 97, 6.
तं हि शश्चन्त ईलवे	II, 2, 6.	V, 14, 3.
तच्चग्रथम्	VIII, 3, 14.	I, 111.
तं घेमित्या	V, 10, 26.	VIII, 69, 7.*
तं घेमित्या नमस्विनः	XVIII, 8, 4.	I, 36, 7. 8.
तच्चुः	III, 17, 6; IV, 13, 1; 15, 4; X, 21, 11.	VII, 66, 16.
तत मे	X, 8, 18; XI, 5, 4; XVI, 20, 16.	I, 110.
तत्त इन्द्रियम्	X, 11, 7.	I, 103.
तत्त्वा यामि	III, 14, 5; VI, 10, 11.	I, 24, 11.
तत्त्वा यामि	XII, 9, 11.	} VIII, 3, 9. 10.
तत्त्वा यामि सुवीर्यम्	VII, 23, 3; XVIII, 8, 11.	

* Comm. प्रागाथमष्टमं मण्डलं तत्रभवा प्रागाथिका ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
तस्यवितुर्वरेण्यम्	II, 10, 2; 12, 7; V, 5, 2; X, 6, 17; 9—16.	III, 62, 10; resp. 10—12.
तस्यवितुर्दृष्टीमहे	VIII, 3, 8; XVIII, 22, 2.	V, 82, 1—3.
तस्य वां मित्रावरुणा	VIII, 12, 7.	V, 62, 2.
तदस्य वाचः	I, 6, 13; XIV, 56, 14.	X, 53, 4.
तदस्य मित्रावरुणा	VIII, 8, 10.	V, 47, 7.
तदस्यै नयम्	IX, 13, 3.	II, 17.
तदस्यानीकस्	XIII, 29, 13.	II, 35, 11.
तदस्येदं पश्यत	IX, 17, 3.	I, 103, 5.
तदिदासीय	XI, 2, 6; XIV, 39, 9; 84, 5; XV, 8, 1; XVI, 21, 31; 23, 18.	} X, 120.
तदिदास भवनेषु ज्येष्ठम्	XV, 2, 18; XVIII, 1, 4.	
तदिन्द्राव आ भर	XII, 25, 3.	VIII, 24, 25—27.
तदु प्रयच्छतम्	V, 10, 8.	I, 62, 6.
तदेवस्य	X, 3, 14.	} IV, 53.
तदेवस्य सवितुर्वार्धं मरुत	XVIII, 22, 4.	
तद्गो गाय	XV, 8, 10.	VI, 45, 22—24.
तं तमिदु	X, 4, 6.	VIII, 68, 7—9.
तन्तु तन्वन्	I, 15, 15; II, 6, 13; VIII, 6, 16.	X, 53, 6.
त ते मदस्	XII, 12, 7.	VIII, 15, 4—6
तं त्वा यज्ञेभिः	X, 5, 6.	VIII, 68, 10—12.
तं देवा बुध्रे	XIV, 57, 8.	II, 2, 3.
तन्नक्षुरीपम्	I, 15, 4.*	} III, 4, 9.
तन्नक्षुरीपमथ पोषधिल	XIII, 4, 2.	

* Comm. तन्नक्षुरीपमथ पोषधिल याज्येति । ननु तन्नक्षुरीपमङ्गतमिति प्रथमा । कस्मादतिजगम्यते । उच्यते । त्रिष्टुप् याज्या कर्तव्या । न च सा त्रिष्टुप् । यत्र पुनस्त्रिष्टुबपि पुराणवाक्यात्वेन विनियोज्यमिष्यते तत्र सकलपादपाठः संदेह्युदासार्थः । तद्यथा । पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधास्तन्नक्षुरीपमथ पोषधिल देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूप इति

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

तयोषधे	V, 9, 10.	III, 18, 2.
तमस्य द्यावापृथिवी	X, 10, 5; XII, 26, 13.	X, 113.
तमस्य राजा	V, 14, 17.	I, 156, 4.
तमिन्द्रं जोहवीमि	XII, 4, 9. 23.	VIII, 97, 13.
तमिन्द्रं जोहवीमि मघवान-	XVIII, 4, 8; 5, 9.	VIII, 97, 13—15.
सुघम्	11.	
तमिन्द्रं वाजयामसि	X, 6, 16; XII, 1, 4.	VIII, 93, 7—9.
तमोलिष्व	XII, 1, 5.	VI, 60, 10—12.
तमु दृहि	VII, 20, 9; X, 9, 13; 11, 13; XI, 10, 10; 14, 8; XIV, 29, 7; 57, 16.	} VI, 18.
तमु दृहि यो अग्निभृत्योजाः	XIV, 23, 3; 49, 2.	
तमु स्तोतारः	V, 11, 7.	I, 156, 3.
तमोषधीः	XIV, 51, 10.	X, 91, 6.
तं प्रलथा	X, 13, 22; XI, 12, 13; XV, 3, 10. 11.	V, 44, 1—13.
तं मर्जयन्त	III, 13, 17.	VIII, 84, 8.
तम्बभि प्र गायत	XII, 12, 7. 12; XVIII, 12, 4.	VIII, 15, 1—3; resp. I—12.
तयोरिद्धतवत्	V, 13, 5.	I, 22, 14.
तरणिरित्तिषासति	VII, 24, 2.	} VII, 32, 20. 21.
तरणिरिद्ध	XII, 5, 6.	
तरणिविंशदर्शतः	III, 18, 6.	I, 50, 4.
तरोभिर्वः	VII, 24, 2.	} VIII, 66, 1. 2.
तरोभिः	XII, 5, 6.	
तव वायष्टतस्यवे	III, 18, 5.	} VIII, 26, 21.
तव वायो	XI, 8, 3.	
तवायं सोमः	VII, 17, 9.	III, 35, 6.
तवेदिन्द्राहमाशसा	XVIII, 11, 2.	VIII, 78, 10.
तस्याः समुद्रा अग्नि विच-	XVIII, 22, 7.	I, 164, 42.
रन्ति		

पुराणवाक्या इति । अग्नीषोमीयप्रकृतित्ववत् लाङ्गस्य तुल्यप्रतीकत्वात् प्राथम्याच्च तद्वस्तु-
रौपमद्वयतमितिमा भूदिति सकलपादपाठः । एवं वैश्वामित्रोपां पशौ यातयामत्वे
वासिष्ठौ प्रयुज्यते ।

<i>Pratika.</i>	<i>S'āṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
ता अस्व सुददोहसः	XVIII, 1, 23; 2, 7; 3, 3 etc.	VIII, 69, 3.
ता वां विश्वस्य	XI, 6, 2.	VIII, 25, 1—3.
तां वां धेनुम्	X, 7, 7.	I, 137, 3.
तां सु ते कौनिम्	X, 10, 6.	X, 54.
ता नः शक्तम्	XII, 1, 3.	V, 68, 3—5.
ता नो रासन्	X, 7, 7.	VII, 34, 22.
ता शेधिष्टम्	VI, 10, 9.	VI, 60, 2.
ता हि शक्ताः	XII, 1, 5.	VII, 94, 5—7.
ता ऊवे ययोरिदम्	XII, 1, 5.	VI, 60, 4—6.
निष्ठा सु कम्	VIII, 8, 1.	III, 53, 2.
निष्ठा हरी	IX, 15, 4; X, 11, 6; XI, 6, 3; XIV, 29, 7; 57, 16.	III, 35, 1; resp. 1— II.
तौत्रस्याभिवयसः	XIV, 21, 3.	X, 160.
तौत्राः सोमास आ गहि	X, 3, 5.	I, 23, 1.
तुभ्यं हित्वानः	X, 7, 8.	II, 36, 37.
तुभ्यं ता अङ्गिरसम्	IX, 23, 12.	VIII, 43, 18.
तुभ्येदमिन्द्र परि पिबते मधु	XVIII, 17, 2.	X, 167, 1.
तुभ्येदिमा	X, 5, 19.	VII, 22, 7—9.
तुविश्रुष्य	X, 13, 9; XV, 2, 1.*	VIII, 68, 2. 3.
द्वितीये धानाः सवने	VIII, 2, 1.	III, 52, 6.
तेने अग्ने	VI, 4, 3.	VI, 16, 27.
ते नः सन्नुयुजः	XII, 2, 14.	VIII, 83, 2.
ते नो रत्नानि	X, 11, 8.	I, 20, 7. 8.
ते सत्येन	X, 9, 4.	VII, 90, 5—7.
ते स्याम ये अग्नये	II, 2, 6.	IV, 8, 5.
ते हि द्यावाश्चिवी	X, 3, 14.	} I, 160.
ते हि द्यावाश्चिवी विश्व- शंभवा	XVIII, 22, 5.	

* Comm. माध्यन्दिने सवने मरुत्वतीयशस्त्रस्य विकद्रुकीयाति अन्दस्त्रा प्रतिपद्भवति ।
तुविश्रुष्य तुविक्रतो इत्यन्तरे । इत्येष प्रातिपदसूचः ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
ते हि यज्ञेषु यज्ञियास जमाः	VI, 10, 6.	VII, 39, 4.
तोशा दृक्दृष्टा	XII, 2, 18.	III, 12, 4—9.
त्यं सु मेपम्	IX, 8, 3; X, 9, 12; XI, 13, 20.	I, 52, 1—8; 10—14; resp. 1—15.
त्यम् वः	IX, 7, 3.	VIII, 92, 7—33.
त्यम् वः सचासाहम्	X, 5, 20; XV, 8, 8.	VIII, 92, 7—9; resp. 7—12.
त्यम् वो अग्रदणम्	X, 6, 14.	VI, 44, 4—6.
त्यम् ष (ताह्यं)	XI, 14, 28; XII, 11, 12.	X, 178.
त्याद्गु चचिद्यान्	IX, 24, 3.	VIII, 67, 1.
चय इन्द्रस्य सोमाः	X, 4, 6.	VIII, 2, 7—9.
चिकद्रुकेषु मद्दिषः	X, 13, 7 (चिकद्रुकीया) XII, 4, 23.	II, 22, 1; resp. 1—3. 4.
चिकद्रुकेषु मद्दिषो यवा- शिरः तुविश्याः	XV, 2, 1.	II, 22, 1.*
चिमर्धनम्	XIV, 57, 11.	I, 146, 1—3.
चिश्चिद्रो अद्य	VI, 6, 12.	I, 34.
चीणि शता	XIV, 51, 12.	III, 9, 9 (=X, 52, 6).
अर्थमा	X, 4, 8; 11, 6; XIV, 27, 12; XVI, 21, 19.	V, 29.
लं राजेन्द्र ये च देवाः	XIV, 25, 5.	I, 174.
लं विश्वस्य जगतः	XVIII, 11, 2.	X, 102, 12.
लं सोम क्रतुभिः	V, 11, 7; VII, 19, 13.	I, 91, 2.
लं सोम पितृभिः	III, 16, 4; VIII, 4, 2.	VIII, 48, 13.
लं सोम प्र चिकितः	III, 16, 4; V, 5, 2; VI, 10, 3.	I, 91, 1.
लं सोम महे भगम्	III, 16, 24.	I, 91, 7.
लं सोमासि सत्यतिः	I, 8, 1.	I, 91, 5.
ल हि चैतवत्	VI, 4, 3; X, 3, 3; XI, 13, 18; 15, 3.	VI, 2, 1—9; resp. —10.

* See page ६००, note *.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
लं ह्यग्रे अग्निना	III, 13, 17.	VIII, 43, 14.
लं ह्यग्रे प्रथमो मनोता	V, 19, 13.	VI, 1.
लं ह्येहि चेरवे	VII, 20, 4.	VIII, 61, 7. 8.
लं च सोम नो वशः	IX, 23, 6. (Comm.)	I, 91, 6.
लं दूतः	III, 14, 12.	II, 92, 1.*
लं न इन्द्रा भर	XII, 25, 3.	VIII, 98, 10—12.
लं नश्चिन् कत्या	XV, 3, 3.	VI, 48, 9. 10.
लं नो अग्रे अधरात्	IV, 2, 9.	X, 87, 20.
लं नो अग्रे वरुणस्य	VIII, 8, 10.	} IV, 1, 4.
लं नो अग्रे वरुणस्य विद्वान्	II, 5, 31; VIII, 11, 6; XV, 23 (p. 193, 14).	
लमग्र ईलितः	III, 16, 10.	X, 15, 12.
लमग्रे गृहपतिः	XIV, 55, 3.	VII, 16, 5. 6.
लमग्रे युभिः	XI, 9, 8.	II, 1.
लमग्रे द्रविषोदाः	XIV, 56, 7—10.	II, 1, 7—9; 10—12; 13—16; 1—6.
लमग्रे प्रथमो अङ्गिरा अग्निः	X, 4, 15; XIV, 53, 6.	I, 31, 1—18; resp. 1.
लमग्रे यज्ञानाम्	VI, 4, 1; XI, 15, 14; XIV, 53, 4.	VI, 16, 1—26; resp. 1—6; resp. 1—3.
लमग्रे वरुण	XV, 13, 3.	V, 3.
लमग्रे वसून्	X, 4, 3.	I, 45, 1—9.
लमग्रे वीरवशः	II, 4, 7.	VII, 15, 12.
लमग्रे व्रतपाः	II, 4, 8.	VIII, 11, 1.
लमग्रे सत्रयाः	II, 2, 13.	V, 13, 4.
लमित्सप्रथाः	XIV, 55, 3.	VIII, 60, 5. 6.
लमिन्द्र प्रवृत्तिषु	XII, 9, 11.	VIII, 99, 5. 6.
लमिन्द्र यशा अग्नि	XII, 9, 11.	VIII, 90, 5. 6.
लमिसा ओषधीः	VI, 10, 3.	I, 91, 22.
लं भगो नः	II, 4, 7.	VI, 13, 2.
लं मह्यं इन्द्र तुभ्यं च	X, 10, 6; XII, 3, 20.	IV, 17.
लं मह्यं इन्द्र यो च	X, 10, 6; XII, 4, 20.	I, 63.
लया मन्यो	XIV, 22, 5.	X, 84.

* Comm. न लं दूतो अमर्त्य इति । नि होतेति द्वे इति नोक्तम् शाखान्तरे पाठक्रमादन्यत्वात् ।

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
त्वया वयं सघवनं	X, 7, 11 ; XII, 4, 16.	I, 132, 1—6 ; resp. 1—3.
त्वां चित्रयवस्तम	III, 15, 10 ; V, 5, 6.	I, 45, 6.
त्वामग्ने ऋतायवः	XI, 6, 8 ; XIV, 56, 4.	V, 8.
त्वामग्ने पुष्करात्	III, 13, 17.	VI, 16, 13—15.
त्वामग्ने मनीषिणः	VI, 4, 9.	III, 10.
त्वामग्ने मानुषीः	III, 5, 3.	V, 8, 3.
त्वामिदा	XII, 5, 4.	VIII, 99, 1. 2.
त्वामिदा ह्यो नरः	XVIII, 10, 10.	VIII, 99.
त्वामिदि चवामहे	VII, 20, 4.	VI, 46, 1. 2.
त्वावतः पुरुवसो	IX, 5, 3 ; XVIII, 14, 2.	VIII, 46, 1 ; resp. 1—20.
लेवस्तुनि पुर्वणीक होतः	III, 5, 10.	VI, 5, 2.
ले च यत्पितरश्चिन्न इन्द्र	XII, 3, 21.	VII, 18, 1—21.
दधिक्तावणो अकारिषम्	IV, 13, 2 ; XII, 25, 1.	IV, 39, 6.
दधङ् च	X, 7, 7.	I, 139, 9.
दाना ऋगो न वारणः	XI, 12, 4.	VIII, 33, 8—10.
दा नो अग्ने वृहतः	III, 2, 4.	II, 2, 7.
दिवश्चिदा दुहितरम्	XVIII, 13, 3.	IV, 30, 9—22.
दिवि क्षयन्ता	X, 11, 5.	VII, 64, 1—3.
दिवो वक्ताः	III, 18, 6.	VII, 63, 4.
दिव्यं सुपर्णम्	VI, 11, 8.	I, 164, 52.
दुहन्ति सप्त	V, 10, 8.	VIII, 72, 7.
दूतं वः	VI, 4, 1 ;	} IV, 8.
दूतं वो विश्ववेदसम्	X, 10, 8 ; XIV, 51, 14.	
दूरादिहेव	VI, 6, 2 ; XV, 8, 13.	VIII, 5, 1—36 ; resp. 1—9.
देव त्वष्टर्यद चारुत्वमानद्	XIII, 4, 3.	X, 70, 9.
देवं देवं वोऽवसे देवं देवम्	X, 6, 6.	VIII, 27, 13—15
देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपाः	XIII, 4, 2.	III, 55, 19.
देवानामिन्द्र	X, 10, 7.	VIII, 83.
देवानां पत्नीः	I, 15, 4 ; VIII, 6, 9 ; 7, 13.	V, 46, 7. 8.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
द्वान्द्वे	XI, 5, 6; 12, 16; 14, 33.	X, 66.
देवीं वाचम्	IX, 28, 6.	VIII, 100, 11.
देवो वो इविषोदाः	VIII, 6, 5.	VII, 16, 11. 12.
दोहेन गाम्	V, 10, 8.	X, 42, 2.
द्यावा नः पृथिवी इमम्	V, 13, 5.	II, 41, 20.
द्यौर्न य इन्द्र	X, 11, 7; XI, 14, 5; XII, 6, 14; XIV, 27, 12; 71, 3.	VI, 20.
इयच्छन्द	VIII, 15, 7.	X, 17, 11.
हे ते	IX, 28, 11.	X, 85, 16.
हे नमः	XVI, 11, 15.*	VII, 18, 22—25.
हे सुतो अष्टणवं पिदृणाम्	XVI, 13, 18.	X, 88, 15. 16. 18. 19.
धानावन्तम्	VII, 1, 2.	III, 52, 1.
धारयन्तः	IX, 24, 3.	II, 27, 4.
धारावराः	X, 4, 15; XI, 9, 8.	II, 34.
धीरा लस्य	XII, 10, 8.	VII, 86.
धेनुः प्रलस्य	VI, 6, 6.	III, 58.
ध्वान्नात्प्रपिलादुदरन् ग- र्भाः	XIV, 49, 3.	X, 73, 2 D (Cf. जनिष्ठा उग्रः)
नकिरिन्द्र लदुत्तरः	XVIII, 13, 2.	IV, 30, 1—6.
नकिष्टं	XII, 5, 8. 18; 9, 11.	VIII, 70, 3. 4.
न ता अर्वा	IX, 28, 6 (Comm).	VI, 28, 4.
न ला बृहन्तः	XII, 5, 18; 9, 11.	} VIII, 88, 3. 4.
न ला बृहन्तो अद्रयः	XVIII, 6, 2.	
नदं व ओदतीनाम्	XVIII. 1, 12. 13. 14. 15. 21.	VIII, 69, 2.
न प्रमिये	IX, 26, 3; XVI, 1, 21.	IV, 54, 4.
नमवेदुप सीदत	V, 10, 7.	IX, 11, 6.
नमो मद्भ्यः	I, 6, 13.	} I, 27, 13.
नमो मद्भ्यो नमो अर्भ- केभ्यः	XV, 22 (192, 22).	

* It appears from this Sūtra that Rigveda VII, 18 consists of two hymns.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
नमो मित्रस्य	IX, 20, 23.	X, 37.
न योरुपब्धिः	XIV, 52, 5.	I, 74, 7—9.
नवेनवः	XIV, 32, 4.	X, 85, 19.
न सीमदेव आपत्	XVIII, 8, 5.	VIII, 70, 7—12.
न खेये यस्य रोमश्च	XVI, 13, 10.	X, 86, 17.
न हि ते चक्षुः	XII, 11, 21.	I, 24, 6—15.
न हि वो अस्ति अर्भकः	X, 11, 8.	VIII, 30, 1.
नाके सुपर्णम्	V, 9, 17; 10, 15.	X, 123, 6.
नाभिं यज्ञानाम्	III, 3, 5.	VI, 7, 2.
नासत्याभ्याम्	VI, 6, 6; 11, 4; IX, 20, 12.	I, 116. 117. 118; resp. 116, 1—6.
नि गव्यता	XVIII, 9, 4.	III, 31, 9.
नि वर्तव्यम्	IV, 16, 10; VII, 6, 8.	X, 19.
नि होता	III, 14, 12.	II, 9, 1.
नू इत्या ते	X, 7, 11.	I, 132, 4.
नू चित्सहोजाः	X, 3, 15.	I, 58.
नू तो राख सद्यस्वत्	III, 7, 5.	III, 13, 7.
नू मर्तः	XII, 26, 2. 19.	VII, 100.
दृषामु त्वा दृतमं गौर्भि- रक्ष्येः	XIV, 3, 7; XVIII, 19, 7.	III, 51, 4—6.
न्यु षु वाचम्	IX, 9, 4.	I, 53.
पञ्च जना	X, 2, 8; XIV, 56, 14; XVIII, 22, 9.	X, 53, 5.
पतङ्गमक्तम्	V, 9, 14; XI, 14, 17. 28.	X, 177.
पत्नीवन्तः सुता इमे	XVIII, 7, 14.	VIII, 93, 22—33.
पथस्यथस्	III, 5, 7; VI, 10, 4.	VI, 49, 8.
पन्य इदुप गायत	IX, 19, 2.	VIII, 32, 17—19.
पन्यं पन्यं इत्योतारः	IX, 19, 2.	VIII, 2, 25—27.
परा याहि सधवन	X, 1, 11.	III, 53, 5.
परावतः	X, 4, 14; XI, 9, 14.	X, 63.
परि ते दृष्टम्	II, 12, 7.	IV, 9, 8.
परि त्वा गिर्वेणः	V, 9, 12; 13, 10.	I, 10, 12.
परि प्र सीम ते रसः	VII, 15, 8.	IX, 67, 15.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
परेयिवांसस्	XV, 9, 5; XVI, 13, 2.	X, 14, 1—5; resp. 1—8.
परो माचथा	XII, 26, 19.	VII, 99, 1—6.
पर्जन्याय	III, 13, 4.	VII, 102, 1.
पर्वतसिद्ध	III, 15, 15.	V, 60, 3.
पविचं ते	V, 9, 15; VII, 15, 13.	IX, 83, 1. 2.
पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं	IX, 8, 3.	VI, 44, 15.
हन्ता वृत्रम्		
पान्तसा वो अश्वसः	IX, 7, 1.	IX, 92, 1—6.
पावका नः सरस्वती	II, 4, 4; VII, 10, 15.	I, 3, 10; resp. 10—12.
पावीरवी कन्या	VI, 10, 2.	VI, 49, 7.
पाहि न इन्द्र	X, 7, 11.	I, 129, 11.
पाहि नो अग्न एकथा	XIV, 54, 1.	VIII, 60, 9. 10.
पाहि नो अग्ने रचसः	XIV, 54, 1.	I, 36, 15. 16.
पिबन्त्यपः	VII, 19, 14; X, 13, 10.	I, 64, 6.
पिप्रोहि देवान्	I, 9, 1; V, 19, 21.	X, 2, 1.
पिब वर्धस्व	VII, 24, 6.	III, 36, 3.
पिबा सुतस्य रसिनः	VII, 20, 6; XII, 7, 5; 9, 11.	VIII, 3, 1. 2; resp. 1—24 (P)
पिबा सोममभि	XI, 10, 10.	VI, 17, 1—14.
पिबा सोममभि यमुग्र	VII, 17, 5—7.	VI, 17, 1. 2. 3.
पिबा सोममभि यमुग्र तर्दैः	XIV, 11, 8; 23, 3.	VI, 17.
पिबा सोममिन्द्र मन्दतु ला	VII, 20, 11; X, 5, 9.	VII, 22, 1; resp. 1—6.
पिबा सोममिन्द्र सुवानम्	X, 7, 11.	I, 130, 2.
पिबा सोमं सदाय कम्	XII, 26, 7.	VIII, 95, 3—5.
पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः	XIII, 4, 2.	II, 3, 9.
पौवो अन्नान्	IX, 23, 11.	VII, 91, 3.
पुत्रमिव	XV, 15, 12.	X, 131, 5.
पुनौषे वाम्	XII, 10, 6.	VII, 85, 1—3.
पुराणमोकः सख्यं शिवं नः	XV, 8, 21.	III, 58, 6—9.
पुरां भिन्दुः	XII, 26, 21.	I, 11, 4—6; 1—3.
पुरीष्वासः	IX, 24, 9.	III, 22, 4.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
पु रु ला	VI, 4, 9.	I, 150.
पु रु प्रिया णः	XI, 9, 3.	VIII, 5, 4—6.
पु रु रूपा चिदु	XII, 1, 3.	V, 70, 1—3.
पु रु न्तव	III, 13, 13.	VI, 54, 9.
पु रु सुवन्तुः	VI, 10, 4.	VI, 58, 4.
पु रु मा आशाः	VI, 10, 4.	X, 17, 5.
पु रु चस्य दृष्णः	X, 3, 15.	VI, 8.
पु रु चामि त्वा परमन्तं दृष्टिष्यः	XVI, 6, 2.	I, 164, 34. 35.
पु रु द्यो दिवि	II, 5, 3; IX, 27, 2 (Comm).	I, 98, 2.
प्र ऋभभ्यः	X, 5, 23.	IV, 33.
प्र कारवः	VI, 10, 1.	III, 6, 1.
प्र छतानि	IX, 8, 1.	VIII, 32, 1—3.
प्र छतान्युजौषिणः	XVIII, 7, 10.	VIII, 32, 1—30.
प्र क्षीदसा	VI, 10, 2; X, 9, 4; 11, 5.	VII, 95, 1; resp. 1 —3.
प्र घा न्वस्य	IX, 16, 4; X, 8, 9; XII, 6, 17.	II, 15, 1; resp. 1— 10.
प्र चर्षणिभ्यः	I, 8, 11; VI, 10, 9.	I, 109, 6.
प्र चिचम्	III, 13, 14.	VI, 66, 9.
प्रजापते	IV, 10, 4; 18, 4; X, 13, 23; 21, 1; XV, 3, 11.	} X, 121, 10.
प्रजापते न लदु	XVI, 7, 3.	
प्र णो देवौ	X, 5, 5.	VI, 61, 4—6.
प्र तन्ते अथ शिपिविष्ट	XIII, 9, 2; XV, 3, 5.	VII, 100, 5—7.
प्र तद्विष्णुः	V, 7, 3.	I, 154, 2.
प्र तद्विष्णुः स्वन्ते	XV, 3, 5.	I, 154, 2—4.
प्र तव्यषीम्	VIII, 6, 6.	I, 143.
प्र तार्धाद्युः	XVI, 13, 5.	X, 59.
प्रति प्रियतमम्	VI, 6, 14.	V, 75.
प्रति यदापः	VI, 7, 4.	X, 30, 13.
प्रति वां स्मर उदिते	X, 10, 4; XI, 9, 3; XII, 1, 3; 2, 4.*	VII, 66, 7—9.

* Comm. प्रति वां स्मर उदिते मित्रं गृणीष इत्येवमादिकस्तुचः

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
प्रति जुताय	X, 12, 17.	VIII, 32, 4—6.
प्रति ध्या स्तनरी	VI, 5, 2; IX, 28, 9; X, 12, 8.	IV, 52, 1—7; resp. 1; resp. 1—3.
प्र ते अग्ने हविष्यतीम्	XIV, 54, 2.	III, 19, 2.
प्र ते धाराः	VII, 15, 14.	IX, 57, 1.
प्र ते महे	IX, 6, 6; 18, 4; XI, 14, 10 (सर्वहरि).	X, 96, 1—3; resp. 1 —13; resp. 1—9.
प्र ते रथं मिथुस्तम्	XVIII, 11, 2.	X, 102, 1.
प्रत्यक्षे पिपीषते	VII, 7, 1; X, 6, 14; 12, 17; XI, 11, 18; XVIII, 17, 7.	VI, 46, 1—4; resp. 1—3.
प्रत्यु अदर्शि	VI, 5, 8.	VII, 81.
प्रत्यक्षः	VIII, 6, 4.	I, 87.
प्र त्वा मुञ्चामि	I, 15, 9.	X, 85, 24.
प्रथमभाजम्	IX, 27, 7; XIII, 4, 3.	VI, 49, 9.
प्र देवता	VI, 7, 1; XIV, 51, 9.	X, 30, 1—11; 13— 15.
प्र देवं देव्या	III, 14, 9. 10.	X, 176, 2—4.
प्र द्यावा यज्ञैः इधिवी ऋ- ताष्टथा	VIII, 3, 11.	I, 159.
प्र द्यावा यज्ञैः इधिवी नसोभिः	X, 5, 23.	VII, 53.
प्र धारा अस्त्र	VII, 15, 14.	IX, 30, 1.
प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः	VII, 19, 11.	I, 40, 5. 6.
प्रपथे पथाम्	VI, 10, 4.	X, 17, 6.
प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुर- न्विम्	XIV, 71, 4.	VI, 21, 9 C (Cf. इमा उ त्वा पुरतमस्य)
प्र प्र वस्त्रिष्टुभम्	IX, 6, 14.	VIII, 69, 1—3.
प्र बाहवा	VIII, 12, 8; IX, 27, 2.	VII, 62, 5.
प्र बुध्ना वः	III, 15, 9.	VII, 56, 14.
प्र ब्रह्माणः	X, 10, 4.	VII, 42, 1—3.
प्र ब्रह्मैतु सदानाव्	XI, 13, 16.	VII, 36.
प्र मंहिष्ठाव	IX, 3, 3; XII, 25, 2. 4.	I, 57, 1—3; resp. 1 —6.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
प्र मंहिष्ठाय गायत	XII, 10, 7.	VIII, 103, 8. 9.
प्र मन्दिने	X, 11, 6.	I, 101
प्र मिचयोः	VII, 11, 4; XII, 1, 3.	VII, 66, 1—3; resp. 1—9.
प्र मिचाय	X, 6, 6.	VIII, 101, 5.
प्रयव्यवः	X, 8, 15.	} V, 55.
प्रयव्यवो मयतो धाजद- दृयः	XVIII, 23, 3.	
प्र यद्वस्त्रिदुभम्	X, 9, 17.	VIII, 7, 1—9 or 15.
प्र यन्तु वाजाः	X, 8, 19; XIV, 3, 12.	III, 26, 4—6.
प्र यामिर्थासि	IX, 23, 11.	VII, 92, 3.
प्र ये शुभन्ते	XI, 7, 12; 12, 15.	I, 85.
प्र ये वां मिचाववणा	XII, 2, 14.	VIII, 101, 3.
प्र व इन्द्राय मादनम्	IX, 8, 1.	VII, 31, 1—3.
प्र वः पान्तं रघुमन्यवः	XI, 12, 13.	I, 122.
प्र वः पान्तमन्वसः	IX, 4, 5; XII, 26, 15.	I, 155.
प्र वः शुक्राय	VI, 10, 1; X, 9, 2; XIV, 53, 2. 3.	VII, 4, 1; resp. 1— 10. resp. 1—7. 8. 9.
प्र वः सखायः	XII, 10, 3.	VI, 16, 22—24.
प्र वः सताम्	IX, 12, 3.	} II, 16.
प्र वः सतां व्येष्टतमाय	XIV, 31, 5.	
प्र वः स्फलक्रन्	XI, 8, 7.	V, 59.
प्र वामन्वांसि	IX, 20, 32.	VII, 68, 2. 3.
प्र वायुमन्वा	IX, 23, 11.	VI, 49, 4.
प्र वां मदि द्यवी	X, 11, 8.	IV, 56, 5—7.
प्र वीरया	X, 9, 4.	VII, 90, 1—3.
प्र वो देवाय	VII, 9, 3; X, 2, 2; XI, 10, 2; 13, 18; XVI, 7, 13; 14, 2.	III, 13.
प्र वो महे मतयः	XI, 15, 10; XII, 6, 14; 8, 10; 9, 7; 12, 14; 26, 10.	V, 87.
प्र वो महे मदिदृषे भरध्वम्	XII, 3, 8; XVIII, 17, 6.	VII, 31, 10—12.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
प्र वो मिवाय	VII, 11, 3; XII, 1, 3.	V, 68, 1—5; resp. 1—3.
प्र वो यज्ञेय	X, 9, 4.	VII, 43, 1—3.
प्र वो यज्ञम्	VI, 4, 7; XIV, 53, 5.	I, 36, 1—20; resp. 1. 2.
प्र वो वाजाः	I, 4, 7; XII 10, 3.	III, 27, 1, resp. 1—3.
प्र श्रंतसा	X, 6, 18.	V, 42.
प्र श्रधाय	X, 2, 9.	V, 54.
प्र श्रश्रुवम्	XII, 10, 12.	VII, 88.
प्र श्रक्रेतु देवौ (प्रश्रक्रीय)	X, 5, 23; 13, 18.	VII, 34.
प्र सञ्जं चर्षणीनाम्	XII, 1, 4; XVIII, 13, 6.	VIII, 16, 1—3; resp. 1—12.
प्र सञ्जो बृहद्	XII, 10, 4.	V, 85.
प्र सञ्जो	X, 5, 24.	VII, 6.
प्र ससाहिषे	I, 8, 12.	X, 180, 1.
प्र सु अतम्	VII, 23, 4; XII, 9, 11.	VIII, 50, 1. 2.
प्र स्र महे सुश्रणाय	XIII, 4, 3.	V, 42, 13.
प्र सो अग्ने	XII, 10, 7.	VIII, 19, 30. 31.
प्रस्त्रोक्:	XVI, 11, 12.	VI, 47, 22—25.
प्राग्रये वाचम्	IV, 2, 10; VI, 4, 1.	X, 187.
प्रातयोवभिः	VII, 7, 2.	VIII, 38, 7.
प्रातयोवाणा	V, 9, 22.	V, 77.
प्रातर्यु जा	VI, 6, 2; VII, 2, 8; XI, 7, 4.	I, 22, 1—4; resp. 1; resp. 1—3.
प्रास्य धाराः	VII, 15, 14.	IX, 29, 1.
प्रियो नो अक्षु विशपतिः	XII, 11, 18.	I, 26, 7—9.
प्रेतां यज्ञस्य	V, 13, 4; X, 9, 16.	II, 41, 19; resp. 19—21.
प्रेदं मया	X, 6, 16.	VIII, 37.
प्रेदो अग्ने	II, 2, 15.	VII, 1, 3.
प्रेष्ठं वः	XII, 11, 18.	VIII, 84, 1—3.
प्रेतु ब्रह्मयस्यतिः	V, 10, 14; 14, 10; X, 4, 7.	I, 40, 3; resp. 3. 4.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyāna.</i>	<i>Rigvedo.</i>
प्रेते वदन् (अर्बुद)	VII, 15, 4. 5. 6. 9. 10.	X, 94.
प्रो अस्मा	XII, 3, 10.	VIII, 62, 1—3.
प्रोषां पीतिम्	IX, 18, 5.	X, 104, 3.
प्रोतये वरणं मित्रमिन्द्रम्	XIV, 60, 3.	VI, 21, 9 A (Cf. इमा उ ज्ञा)
प्रो ते अग्नये ऽग्निषु	IX, 24, 9.	V, 6, 6.
प्रो द्रोणे	IX, 17, 3.	VI, 37, 2.
प्रो व्यस्ये पुरोरथम्	IX, 6, 12.	X, 133, 1.
वणमहान्	XI, 13, 27. 30; XIII, 8, 2.	VIII, 101, 11. 12.
वलिता तदपये भायि दर्म- तम्	XVIII, 23, 14.	I, 141.
वलिता पर्वतानाम्	IX, 28, 6 (Comm.)	V, 84, 1.
वधुरेकः	X, 11, 8.	VIII, 29.
वर्द्धिषदः	III, 16, 6.	X, 15, 4.
वर्द्धं धेहि तनूषु नः	XVIII, 11, 2.	III, 53, 18.
वृद्धिन्द्राय	X, 13, 10.	VIII, 89; 88, 3—6.
वृद्धदेम विदये सुवीराः	V, 9, 19.	II, 1, 16 D.
वृद्धयः	XI, 11, 7.	V, 16, 1—4.
वृद्धस्यतिः समजयत्	VI, 10, 5.	VI, 73, 3.
वृद्धस्यते अति यदर्थो अर्हात्	IX, 20, 27.	II, 23, 15.
वृद्धस्यते जुषस्व	IX, 27, 2.	III, 62, 4.
वृद्धस्यते प्रथमं वाचः	IX, 26, 3 (Comm.)	X, 71, 1.
वृद्धस्यते युवमिन्द्रश्च	IX, 3, 4.	VII, 97, 10.
वृद्धश्च ते जानवेदः	IX, 22, 4.	X, 4, 7.
वृद्धश्च प्रजावदा भर	IX, 22, 4.	VI, 16, 36.
वृद्धाया ते	XII, 4, 2.	III, 35, 4.
वृद्धा देवानां पदवीः	IX, 26, 3 (Comm.)	IX, 96, 6.
वृद्धो नः	XII, 11, 19.	VIII, 19, 19. 20.
वृद्धो नो अग्ने सुमनाः	V, 9, 10.	III, 18, 1.
वृद्धो मित्रः	X, 13, 19; XII, 26, 18.	I, 156, 1; resp. 1—5.
वृद्धि विद्याः	XII, 1, 4.	VIII, 45, 40—42.
वृद्धो वृद्धश्च	I, 8, 5; VI, 10, 1.	X, 8, 6.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
भूय इहाष्टधे	VII, 24, 4.	VI, 30.
भूरिं द्वे	VI, 11, 7.	I, 185, 2—7.
भूरीदिन्द्रस्य	XVI, 11, 27.	VIII, 55. 56.
मत्सि नो वस्यदृष्टये	XI, 11, 17; XVIII, 18, 5.	I, 176, 1. 2; resp. 1—5.
मत्स्यपाचि ते महः	XI, 11, 16; XII, 4, 9; XVIII, 11, 2.	I, 175, 3. 2. 1; resp. 1.
मथीद्यदीम्	XIV, 57, 13. 14.	I, 148, 1—5.
मदृषाकपो र अर्धः पुष्टेषु मत्स्यखा	XII, 3, 2.	X, 86, 1 BC.
मदेमदे हि	XII, 4, 12.	I, 81, 7—9.
मनो न	XVI, 13, 14.	} X, 57, 3—5.
मनो न्वा ऊवामहे	III, 17, 3. 4.	
मन्दमान कृतादधि प्रजाये	XIV, 16, 10.	X, 73, 5 A (Cf. अग्निहोत्रः)
ममाग्रे वर्चा	IV, 2, 7. 13; XIII, 5, 17.	X, 128.
मरुतो यज्ञ	III, 14, 6.	I, 37, 12.
मरुतो यस्य	VII, 4, 8; X, 11, 9.	I, 86, 1; resp. 1—10.
मरुतां इन्द्र मौङ्गः	X, 8, 6.	VIII, 76, 7—9.
मरुतां इन्द्र दृषमः	X, 6, 9.	III, 47.
मदत्तज्ञान गुह्यं पुरुषस्य	XV, 11, 1, 8.	X, 55, 2.
मदश्चिद्	X, 10, 5.	} I, 169.
मदश्चित्समिन्द्र यत एतान	XIV, 25, 5.	
महाँ आदित्यः	III, 17, 12; IX, 26, 3 (Comm).	III, 59, 5.
महाँ इन्द्रो हवत्	I, 8, 13; X, 10, 5; XI, 9, 4; XVII, 9, 5.	VI, 19, 1; resp. 1—13.
महाँ इन्द्रो य ओजसा	I, 8, 13; IX, 15, 1; XII, 1, 4; XVIII, 7, 2.	VIII, 6, 1; resp. 1—3; resp. I—45.
महि चौषाय	XII, 2, 14.	X, 185, 1.
महि वो महताय	XII, 2, 14.	VIII, 47, 1.*

* Comm. महतामवी प्रथमः

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
मची स्वावाष्टयिबी	X, 6, 18.	IV, 56, 1—4.
मची खो:	III, 12, 9; 13, 17; IX, 20, 25; X, 10, 7; 13, 21.	I, 22, 13; resp. 13— 15.
मचे चन त्वासद्रिव:	XVIII, 9, 2; 10, 2.	VIII, 1, 5—29.
मचे न:	VI, 5, 14.	V, 79.
मा कस्याद्भुतक्रतू	XII, 2, 14.	V, 70, 4.
मा चिदन्यद्	X, 8, 8.	} VIII, 1, 1. 2.
मा चिदन्यद्भि शंसत	XII, 3, 22; XVIII, 8, 11.	
मातल्लौ कयै:	VIII, 6, 13.	X, 14, 3.
माता वद्राणाश्	IV, 21, 24; IX, 28, 6 (Comm.)	VIII, 101, 15.
मादथस्व हरिभि:	I, 8, 14; IX, 27, 2 (Comm.)	I, 101, 10.
माध्यन्दिनस्य सवनस्य	VII, 17, 1.	III, 52, 5.
माध्यन्दिने सवने	VII, 17, 2.	III, 28, 4.
मा नो अस्मिन्	IX, 10, 3 (आगतस्य).	I, 54, 1—5. 7. 10.
मा नो अस्मिन्महाधने	III, 5, 4.	VIII, 75, 12.
मा नो मित्र:	XVI, 3, 22.	I, 162.
मा भेम मा त्रमिष्य	XII, 3, 22.	VIII, 4, 7. 8.
मित्रं वयस्	VII, 4, 6; 14, 1; XI, 7, 4; XII, 1, 3.	I, 23, 4; resp. 4—6.
मित्रं ऊवे	VII, 10, 11; XII, 1, 3.	I, 2, 7—9.
मित्रस्य चर्षणौष्ठत:	III, 17, 12; IX, 26, 3 (Comm.)	III, 59, 6.
मित्रो नो अत्यं हतिस्	XII, 2, 14.	VIII, 67, 2.
मित्रो न अथ (Pāda)	XIV, 60, 3.	VI, 24, 5 C (Cf. वृषा मयः).
मुद्यामि मा हविषा जीव-	XVI, 13, 4.	X, 161.
नाय कस्		
मूर्धा दिव:	XI, 14, 35.	I, 59, 2—4.
मूर्धानस्य	X, 6, 20; XI, 14, 35.	VI, 7, 1—7; resp. 1—3

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
सुतो य भीमः	III, 1, 3.	X, 180, 2.
सुजन्ति त्वा दश क्षिपः	VII, 15, 7.	IX, 8, 4.
सुजानो वारे पवमानो अयये	X, 13, 5.	IX, 107, 22—24.
सृत्योः पदम्	IV, 15, 2.	X, 18, 2. 3.
सैनमग्ने	IV, 15, 1; XVI, 12, 19.	X, 16, 1—10; resp. 1—14.
सो ष त्वा वाघतश्चन	XVI, 21, 24; XVIII, 8, 9.	VII, 32, 1. 2. 4. 5.
सो ष वो अस्मद्	X, 7, 7.	I, 139, 8.
य आनयत्यरावतः	XVIII, 7, 18.	VI, 45, 1—30.
य इन्द्र सोमपातसः	XVIII, 12, 3.	VIII, 12, 1—21; 23 —31.
य इमा विश्वा जातानि	V, 5, 2; XVI, 1, 21.	V, 82, 9.
य इमा विश्वा भुवनानि	VI, 11, 9.	X, 81, 1—3. 5—7.
य उग्र इव	V, 11, 7.	VI, 16, 39.
य ऋते चिद्	XIII, 12, 13.	VIII, 1, 12—14.
य एक इद्व्यः	XI, 14, 6; XII, 4, 11.	} VI, 22.
य एक इद्व्यस्वर्षणीनाम्	XIV, 50, 2; XVIII, 4, 7; 5, 7.	
य एक इद्विद्वये	XVIII, 12, 6.	I, 84, 7—9.
य ओजिष्ठः	XII, 5, 7.	VI, 33.
यं रक्षन्ति	XII, 2, 14.	I, 41, 1.
यं वै सुर्थं खभानः	XIV, 36, 2.	V, 40, 9.
यः पूर्याय	V, 11, 7.	I, 156, 2.
यः प्राणतः	III, 14, 7; IX, 27, 2 (Comm.)	X, 121, 3.
यः शक्रो सुतो अस्माः	XVIII, 8, 15.	VIII, 66, 3—8.
यः शिप्रवान्मृषभो यो मती- नाम्	XIV, 23, 4.	VI, 17, 2 B (Cf. पिना सोमम्)
यः सचाहा विश्वर्षणिः	XI, 13, 31; XVIII, 8, 8.	VI, 46, 3. 4; resp. 3 —10.
यश्चिदि सं गृहेष्टे	XV, 23 (p. 193, 10).	I, 28, 5—8.
यश्चिदि सत्य	XII, 5, 12.	I, 29, 1—3.
यश्चिदि सत्य सोमपाः	XV, 22 (p. 193, 1).	I, 29. 30, 1—15.

*Pratika.**Sāṅkhāyana.**Rigveda.*

यजस्य होतः	XIV, 55, 4.	VI, 11. 12. 13.
यजामह इन्द्रम्	XII, 3, 8.	X, 23, 1—3.
यज्यायथा अपूर्व	XI, 11, 14; XVIII. 18, 12.	VIII, 89, 5—7; resp. 5. 6.
यज्ञस्य वः	X, 3, 14.	X, 92.
यज्ञस्य हि स्य ऋत्विजः	XII, 1, 5.	VIII, 38, 1—3.
यज्ञा यज्ञा वो अग्नये	VII, 25, 10; VIII, 6, 5.	VI, 48, 1—3.
यज्ञे दिवः	XII, 12, 13.	VII, 97.
यज्ञेन यज्ञम्	V, 15, 5.	I, 164, 50.
यज्ञेन वर्धत	VI, 4, 11; XI, 2, 11; XIV, 56, 15; XVI, 20, 16.	II, 2, 1—13; resp. 1.
यत इन्द्र भयामहे	VI, 13, 3; XII, 5, 20.	VIII, 61, 13; resp. 13—16.
यत्किं चेदं वरुण	IX, 26, 3 (Comm.)	VII, 89, 5.
यत्ने यमम्	XVI, 13, 14.	X, 58, 1—3.
यत्पाञ्चजन्यथा	X, 6, 8.	VIII, 63, 7—9.
यत्सीम आ सु ते	XII, 2, 19.	VII, 94, 10. 11.
यथा नो अदितिः करत्	IX, 27, 2 (Comm.)	I, 43, 2.
यथा युयम्	XVI, 13, 14.	X, 60, 8—10.
यथा ह त्यद्भवः	I, 15, 5; VIII, 8, 9.	IV, 12, 6.
यथाहानि	IV, 16, 6.	X, 18, 5, 6.
यथा होतः	XIV, 54, 4.	VI, 4.
यदक्रन्दः	XVI, 3, 20.	I, 163, 1—11.
यदस्य कस्य एवमहन्	XV, 8, 9; XVIII, 7, 13.	VIII, 93, 4—6; resp. 4—18.
यदस्य स्मर उदिते	XI, 9, 3; XII, 1, 3.	VII, 66, 4—6.
यदस्य स्यः परावति	VI, 6, 4.	V, 73, 74.
यदस्याय वासः	XVI, 3, 26.	I, 162, 16 A B (two Pāda's).
यदिन्द्र चिच	XII, 26, 20.	V, 39, 1—3.
यदिन्द्र चिन मेहना	XI, 11, 15; XVIII, 18, 8.	V, 39, 1. 2; resp. 1 —4.
यदिन्द्र वे चतसः	XVI, 26, 20.	V, 35, 2—4.

*Pratīka.**Sāṅkhāyana.**Rigveda.*

यदिन्द्र जाडचीष्वा	X, 6, 15.	VI, 46, 7. 8.
यदिन्द्र प्रागपागुदक्	XII, 4, 7 ; XVI, 21, 30 ; XVIII, 8, 12.	VIII, 4, 1. 2 ; resp. 1—14.
यदिन्द्र यावतः	X, 4, 9.	VII, 32, 18. 19.
यदिन्द्राहं यथा लम्	XVIII, 13, 5.	VIII, 14, 1—15.
यदी हृतेभिराहुतः	XII, 11, 19.	VIII, 19, 23. 24.
यद्यावः	XI, 13, 22.	} VIII, 70, 5. 6.
यद्याव इन्द्र	X, 4, 9.	
यज प्राचीः	XII, 24, 2,	X, 155, 4.
यदंष्टिष्ठम्	VIII, 12, 8.	V, 62, 9.
यदाहिष्ठम्	III, 15, 10 ; V, 5, 6 ; XI, 10, 2, XIV, 3, 3.	V, 25, 7 ; resp. 7—9.
यदागवदन्तो	IX, 28, 6 (Comm.)	VIII, 100, 10.
यदावान	VII, 20, 5.	X, 74, 6.
यदो ययम्	II, 4, 8.	X, 2, 4.
यं ते सुधाव	X, 5, 11 13.	VII, 22, 1 B.
यं त्वं रयम्	X, 8, 6.	I, 129.
यं त्वमग्ने	IV, 15, 8.	X, 16, 13. 14.
यं देवासो ऽवध	VI, 10, 6.	X, 35, 14.
यज्ञ इन्द्रः	XII, 3, 6.	IV, 22.
यमिन्द्र दधिषे	XI, 12, 4.	VIII, 97, 2. 3.
यमे इव	V, 13, 5.	X, 13, 2.
यसिकेत	X, 5, 4.	V, 65, 1—3.
यसस्तथा	XII, 12, 2 ; XV, 4, 9.	IV, 50, 1—6 ; resp. 1—4.
यसिष्मष्टः	XII, 4, 14.	VII, 19.
यसो द्रष्टः कन्दति	VIII, 15, 7.	X, 17, 12
यसो मन्यो	XIV, 22, 5.	X, 83.
यसो रयः	IX, 13, 4.	X, 112, 2.
यसो साधिष्ठः	XI, 11, 12 ; XVIII, 18, 6.	V, 35, 1—7.
यसो क्षमः	V, 10, 5.	I, 164, 49.
यस्मा क्षमः	V, 7, 4.	IV, 4, 10.
यस्मा क्षदा	IV, 2, 9, (16, 5).	V, 4, 10.

*Pratika.**Sāṅkhāyana.**Rigveda.*

यस्य व्रते	III, 13, 4.	V, 83, 5.
यस्य संख्ये	IX, 16, 2.	I, 5, 4—10.
या इन्द्र भुजः	XI, 11, 15.	VIII, 97, 1.
या इन्द्र भुज आभरः	XVIII, 8, 1. 2.	VIII, 97, 1—9.
या ओषधीः पूर्वाः	IX, 28, 7.	X, 97, 1.
या त ऊतिः	X, 3, 9; XI, 10, 8; XVII, 19, 3.	VI, 25.
या ते धामानि द्विवि	III, 12, 5; VI, 10, 3.	I, 91, 4.
या ते धामानि परमाणि	III, 15, 19.	X, 81, 5.
या ते धामानि हविषा	V, 5, 2; 6, 6; VI, 10, 3.	I, 91, 19.
यान्वो नरः	VI, 9, 7.	III, 8, 6—11.
या नः शर्मे	VI, 10, 8.	I, 85, 12.
यावत्तरः	X, 10, 4.	VII, 91, 4—6.
या सुवाङ्मः	I, 15, 4.	II, 32, 7.
यास्ते पूषन्	VI, 10, 4.	VI, 58, 3.
यास्ते राके	I, 15, 4.	II, 32, 5.
युष्मा हि देवहृतमान्	X, 4, 2.	VIII, 75.
युष्मा हि दृवहन्तम	XVIII, 8, 11.	VIII, 3, 17—20.
युजानो हरिता रथे	XVIII, 11, 2.	VI, 47, 19.
युञ्जते मनः	X, 2, 7.	V, 81.
युञ्जते मन उत युञ्जते धियः	VII, 15, 3.	V, 81, 1.
युञ्जन्ति ब्रह्म	IX, 17, 1; XII, 1, 4.	I, 6, 1—3.
युधस्य ते	X, 5, 20; XII, 3, 7.	} III, 46.
युधस्य ते दृषभस्य खराजः	XVIII, 19, 6.	
युनजिम ते	VIII, 8, 3.	I, 82, 6.
युवं वस्त्राणि	VIII, 12, 8.	I, 152.
युवं सुरामस्	XV, 15, 8.	X, 131, 4.
युवं तमिन्द्रापर्यता	X, 21, 14.	I, 132, 6.
युवं दक्षस्	XII, 2, 14.	I, 15, 6.
युवमेतानि	I, 8, 10; V, 18, 11.	I, 93, 5.
युवां स्तोत्रेभिः	X, 7, 6; 8, 3.	I, 139, 3. 4; resp. 3 —5.
युवाना पितरा	X, 10, 7.	I, 20, 4—6.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
युवां नरा पश्यमानासः	XII, 11, 17.	VII, 83, 1—5.
युवा युवासाः	V, 15, 4.	III, 8, 4.
युवो रजांसि	VI, 6, 6.	I, 180, 181.
युवो वू रयम्	VI, 6, 10.	VIII, 26, 1—5.
युवोयेदि	XII, 8, 7.	X, 61, 25—27.
यूयं हि छा	X, 5, 4.	VI, 51, 15, 16.
यूयं गावः	.IX, 28, 8.	VI, 28, 6.
यूयमस्मान्	III, 14, 6 ; VI, 10, 8.	V, 55, 10.
ये के च ऊमा	VI, 10, 6.	VI, 52, 15.
ये चेह	III, 16, 7.	X, 15, 13.
ये ताह्युः	III, 16, 10.	X, 15, 9.
ये ते पन्थाः	VI, 10, 10.	I, 35, 11.
ये जिंशति	X, 11, 8.	VIII, 28, 1—3. 5.
ये ब्राह्मिह्ये	VII, 19, 25.	III, 47, 4.
ये नः पूर्व	III, 16, 5 ; VIII, 6, 12. 7, 16.	X, 15, 8.
येभ्यो माता	VIII, 3, 15.	X, 63, 3.
ये यज्ञेन	X, 8, 14 ; XII, 8, 8 ; XVI, 11, 30.	X, 62.
यो अग्निं देववीतये	III, 5, 2.	I, 12, 9.
यो अदधाज्ज्योतिषि व्योति- रन्तः	XVIII, 1, 8.	X, 54, 6.
यो अग्निभिद्	IX, 3, 3 ; XII, 12, 4 ; 25, 2.	VI, 73, 1—3.
योमेयोमे	IX, 17, 1.	I, 30, 7—9.
यो जातः	X, 4, 11 ; 11, 13 ; XI, 9, 5 ; XII, 6, 16 ; XIII, 5, 16 ; XVI, 23, 17 ; XVIII, 19, 4 (सज्जनीय)	II, 12.
यो न इदमिदम्	IX, 3, 2.	VIII, 21, 9. 10.
यो न इन्द्राभितः	XII, 4, 13.	X, 133, 4—6.
यो नः सनत्यः	V, 9, 10.	II, 30, 9.
योनिर इन्द्र सद्ने अकारि	XVIII, 19, 9.	VII, 24.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
यो नो मरुतः	III, 15, 6.	VII, 59, 8.*
यो मर्त्येष	VI, 4, 5.	IV, 2, 3, 4.
यो रयिवो रयितमः	X, 6, 14; XVIII, 18, 9.	VI, 44, 1—3; resp. 1—6.
यो राजा	XII, 5, 8; 9, 11.	VIII, 70, 1, 2.
यो राजा चर्षणीनाम्	XVIII, 10, 7.	VIII, 70, 1—6.
यो वाचा विवाचः	XII, 4, 10.	X, 23, 5—7.
यो वां परिज्झा†	VI, 6, 12.	X, 39, 40, 41.
यो वो हताभ्यः	IX, 28, 6.	X, 30, 7.
यो व्यतीन्	IX, 6, 16.	} VIII, 69, 13—15.
यो व्यतीरफाणयत्	XVIII, 19, 10.	
रथेन प्रथुपाजसा	XI, 9, 3.	IV, 46, 5—7.
रथस्यथः	XII, 10, 10.	VII, 87.
राकामहम्	I, 15, 4; VIII, 6, 10.	II, 32, 4, 5.
राक्षी	VI, 11, 6.	X, 127, 1—6.
राक्षी व्यष्टत्	IX, 28, 10.	X, 127, 1.
रायस्त्रामः	XII, 4, 24.	VII, 32, 3.
राये नु	IX, 23, 11.	VII, 90, 3.
रिशदसः	XII, 2, 14.	VI, 51, 4—6.
रेवतीनैः	X, 8, 7.	I, 30, 13—15.
रेवां रद्रेवतः	X, 8, 7.	VIII, 2, 13—15.
वचोविदम्	IX, 28, 15.	VIII, 101, 16.
वक्षमेकः	X, 13, 13; XVIII, 15, 6.	VIII, 29, 4.
वनस्यते रशनया	V, 19, 20.	X, 70, 10.
वने न वो यो न्यधाधि चाः	XVIII, 1, 6.	X, 29.
कन्		
वनेष व्यन्तरिचम्	V, 6, 3.	V, 85, 2.
वनोति हि सुन्वन्	X, 7, 11.	I, 133, 7.
वपुन्	X, 6, 19.	VI, 66.
वथं घ ज्ञा	XI, 11, 17; XII, 4, 4.	VIII, 33, 1; resp. 1—3.

* According to the Comm. VII, 59, 8.

† घोषा सपचा

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
वचं घ त्वा सुतावत्तः	XVIII, 10, 3.	VIII, 33, 1—15.
वचं ते अथ	IX, 23, 12.	III, 14, 5.
वचम त्वा गृहपते	I, 15, 4.	VI, 15, 19.
वचम त्वा तदिदं	IX, 9, 1.	VIII, 2, 16—18.
वचम त्वा दिवा सुते	IX, 9, 1.	VIII, 64, 6—8.
वचम त्वा पयस्यते	III, 5, 7.	VI, 53, 1.
वचम त्वा मपूर्थ	IX, 3, 2; XVIII, 13, 9.	VIII, 21, 1. 2; resp. 1—16.
वचमेनमिदा ह्यः	XII, 5, 4.	VIII, 66, 7—9.
वरिवस्य भूने कात्याय	XIV, 27, 13.	VI, 20, 11 B (cf. सो- नं य इन्द्र)
वषट् ते विष्णो	I, 8, 8.	VII, 97, 7.
वसुं न चित्रमहसम्	X, 8, 20; XIV, 57, 4.	X, 122.
वसू रद्रा	VI, 6, 6.	I, 158, 1—3.
वाचस्पतिम्	III, 15, 19.	X, 81, 7.
वाजेवाले	III, 8, 23.	VII, 38, 8.
वात आ वातु भेषजम्	XVI, 13, 4.	X, 186.
वात लिषो मरुतः	III, 5, 11.	V, 57, 4.
वाममस्य	VI, 10, 10; IX, 27, 2 (Comm.)	VI, 71, 6.
वायवा याहि द्यमं	VII, 2, 2; 10, 9; XI, 9, 3.	I, 2, 1; resp. 1—3.
वायवा याहि वीतये	X, 4, 5.	V, 51, 5.
वायो याहि शिव	X, 4, 5; XI, 6, 2.	VIII, 26, 23. 24; resp. 23—25.
वायो ये ते सहस्रिणः	X, 3, 5.	II, 41, 1. 2.
वायो शुक्रो अयामि ते	X, 5, 4.	IV, 47, 1.
वार्नेहत्याय	III, 3, 4.	III, 37, 1.
वार्नेहत्याय शवसे	IX, 9, 3.	III, 37, 1—10.
वाष्टधाना	VII, 2, 10.	VIII, 5, 11.
वास्त्रोष्यते प्रति जाग्रीहि	II, 16, 2.	VII, 54, 1.
वास्त्रोष्यते शम्भया	II, 16, 2.	VII, 54, 3.
वि व्योतिषा	III, 19, 11.	V, 2, 9.
विदुष्टे अस्य वीर्यस्य	XII, 5, 15.	I, 131, 4—6.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
विधुं दद्राणम्	XIII, 12, 1; XIV, 32, 4.	X, 55, 5—7.
विधाङ् वृद्धत्	XI, 13, 28.	X, 170, 1—3.
विशोविशो वः	XIV, 53, 4; XVI, 14, 2. (Comm.)	VIII, 74, 1—3; resp. 1—15,
विशोविशो वो अतिथिम्	XVII, 8, 1.	VIII, 74.
विश्वजिते	IX, 15, 3; X, 11, 7; XI, 14, 12.	II, 21, 1—5.
विश्वजिते धनजिते खर्जिते	XVIII, 17, 3.	II, 21.
विश्वः प्रतनाः	XII, 4, 9. 23.	VIII, 97, 10—12; resp. 10.
विश्वः प्रतना अभिभूतस्व	XVIII, 5, 9.	VIII, 97, 10—12.
विश्वानरस्य वः	X, 3, 6.	VIII, 68, 4—6.
विश्वानि देव सवितः	XVI, 1, 21.	V, 82, 5.
विश्वः रूपाणि प्रति	V, 13, 7.	V, 81, 2.
विश्वः आत्मा सुमनसः	XI, 13, 29.	X, 37, 7—9.
विश्वे अयं मरुतो विश्वं ऊनी	VI, 10, 6.	X, 35, 13.
विश्वे त इन्द्र वीर्यम्	XVIII, 8, 3.	VIII, 62, 7—9.
विश्वे देवा कृताष्टधः	X, 10, 7; XI, 8, 3.	VI, 52, 10—12.
विश्वे देवाः शास्त्रन	I, 6, 13.	X, 52, 1.*
विश्वे देवाः शृणुत	VI, 10, 6.	} VI, 52, 13.
विश्वे देवाः शृणुतेमम्	VIII, 3, 19.	
विश्वे देवा मम शृणुन्तु य-	XVIII, 1, 2.	VI, 52, 14.
ज्ञियाः		
विश्वे देवासः	II, 3, 8; IX, 27, 2 (Comm.)	VI, 52, 7.
विश्वे देवास आ गत	X, 11, 8; XI, 9, 3.	VI, 52, 7—9.
विश्वेभिः सोम्यं मधु	VII, 10, 16.	I, 14, 10.
विश्वेभिरग्ने अग्निभिः	II, 3, 11; IX, 24, 9.	I, 26, 10.
विश्वेषु हि त्वा	X, 7, 7.	I, 131, 2.
विश्वो देवस्य	X, 3, 11.	V, 50, 1—3.
विश्वो ह्यन्यो अरिरा जगाम	XVIII, 4, 7; 5, 7.	X, 28.
विष्णोः कर्माणि पश्यत	XIII, 7, 6.	I, 22, 19.

* Comm. यद्यपि स्वप्नादिस्वप्नायकां प्रतीयादय्यचेति सचवादेका।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
विष्णोर्न कश्	V, 7, 3; VI, 11, 5; VIII, 6, 16; IX, 4, 4; XII, 26, 3. 14.	I, 154, 1; resp. 1—6.
वि स्वर्यो मध्ये	XI, 13, 28.	X, 138, 3—5.
वि हि सोतोः	XII, 6, 13; 7, 1, 6; 8, 2; 13, 1; 24, 3; 26, 10.	X, 86.
विहि होचाः	X, 5, 4.	IV, 48, 1, 2.
हवस्य ला शसयादीषमाणाः	XIII, 12, 3, 4.	VIII, 96, 7—12.
हवश्चिन्द्र	X, 7, 7; 8, 3.	I, 139, 6.
हवा मद इन्द्रे	IX, 9, 5; XIV, 60, 2.	VI, 24, 1; resp. 1— 10.
हव्ये शर्धाय	X, 3, 15.	I, 64.
वेत्या हि वेधः	III, 3, 3.	VI, 16, 3.
वेदिषदे	VI, 4, 11; XI, 14, 36.	I, 140, 1—7; resp. 1—13.
वैश्वानरं मनसा	XIV, 3, 12.	III, 26, 1—3.
वैश्वानराय धिषणाश्	X, 4, 15.	III, 2.
वैश्वानराय प्रथुपाजसे	VIII, 6, 2.	} III, 3.
वैश्वानराय प्रथुपाजसे विपः	XVIII, 23, 2.	
शंसा मन्त्राश्	XII, 3, 6.	III, 49.
शग्धू षु शचीपते	XII, 4, 19; XVI, 21, 29.	VIII, 50, 5—6.
शतं ते	III, 14, 20.	I, 24, 9.
शतं दासे वस्वये	XVIII, 14, 5.	VIII, 46, 32.
शतमहं तिरिन्द्रिरे	XVIII, 11, 21.	VIII, 6, 46—48.
शतेना नः	VII, 2, 4; XI, 8, 3.	IV, 46, 2; resp. 2—4.
शं न इन्द्राग्नी	XI, 9, 12.	
शं न इन्द्राग्नी भवतामवेभिः	XVI, 13, 6.*	} VII, 35.
शं नो देवः सविता चाय- माणः	XV, 8, 19.	VII, 35, 10.

* According to the Commentary.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
शं नो देवीः (शंनोदेवीयाः)	IV, 11, 6; 21, 19; VIII, 9, 7.	X, 9, 4—7.
शं नो भव चक्षसा	XI, 14, 4.	X, 37, 10.
शं नो भव हृदे	VII, 5, 15.	VIII, 48, 4.
शं नो भवन्तु वाजिनः	III, 8, 23.	VII, 38, 7.
शशदिन्द्रः	XV, 22 (p. 193, 3 ff.)	I, 30, 16. 17—19. 20 —22.
शक्मना शको अरणः	XVIII, 1, 7.	X, 55, 6—8.
सुपर्णः		
शास इत्या महां असि	XVIII, 18, 14.	X, 152.
शासद्वज्रिः	XII, 5, 16.	III, 31.
शिवस्त्वष्ट्रः	IX, 27, 7.	V, 5, 9.
शक्रं ते	III, 13, 13; V, 9, 13; VI, 10, 4.	VI, 58, 1.
शक्रस्याथ	X, 3, 5.	II, 41, 3.
शचिं न	III, 12, 7; VI, 10, 9.	VII, 93, 1.
शचिमर्कैः	IX, 24, 8.	III, 62, 5.
शची वः	VI, 10, 8.	VII, 56, 12.
शनं अवेम	III, 18, 16.	III, 30, 22.
शनं नः फालाः	III, 18, 4.	IV, 57, 8.
शनसिच्छेपं निदित सह- सात्	XV, 23 (p. 193, 15.)	V, 2, 7.
शुनासीराविमाश्	III, 18, 4.	IV, 57, 5.
श्वेनो न येनिस्	V, 14, 19.	IX, 71, 6.
आयन्त इव स्वयम्	XI, 13, 21; XII, 4, 19; XVI, 21, 29.	VIII, 99, 3. 4.
त्रिये कम्	III, 5, 11.	I, 88, 3.
अधो हवं तिरश्च्या	XII, 26, 6.	VIII, 95, 4—6.
अधो हवमिन्द्र	X, 5, 8.	II, 11.
अष्टो वां यज्ञः	XII, 10, 10; 11, 23.	VI, 68.
आ न्वो	XII, 13, 5.	X, 86, 4. (Pāda).*
स आ नो येनिस्	VI, 10, 5.	VII, 97, 4.

* See Weber, Indische Studien, IV, 231.

*Pratīka.**Sāṅkhāyana.**Rigveda.*

सं वसु इव	V, 10, 4.	IX, 105, 2.
सं वां कर्मेणा	VI, 11, 3; IX, 4, 6; XII, 26, 5.	VI, 69, 1—6; resp. 1—8; resp. 1—3.
सं वीदस्व	V, 9, 9.	I, 36, 9.
सखाय चा शिषामहि	X, 13, 12; XI, 6, 2; XVIII, 12, 5.	VIII, 24, 1—9, resp. 1—3 resp. 1— 27.
सखायः	XII, 25, 7.	VIII, 24, 1—3.*
सखायः सं वः सम्यक्षम्	XI, 9, 1.	V, 7, 1—9.
सखायंस्त्वा	VI, 4, 7.	III, 9, 1—8.
सखे विष्णो	IX, 28, 12.	VIII, 100, 12.
सखे सखायम्	V, 10, 24.	IV, 1, 3.
स घा नो दवः सविता	XVI, 1, 21.	VII, 45, 3.
सचायेः	XII, 5, 9.	X, 105, 4—6
स जातेभिः	XVIII, 9, 7.	III, 31, 11.
सजुर्विष्टेभिर्देवेभिः	X, 4, 5.	V, 51, 8—10.
सजोषा इन्द्र सगणः	VII, 19, 4.	III, 47, 2.
सं च ले जम्मुः	XI, 11, 12; XII, 5, 10.	VI, 34.
सं च ले जम्मुर्गिर इन्द्र पूर्वीः	XVIII, 6, 5.	VI, 34, 1—3.
संजानानाः	V, 10, 7.	I, 72, 5.
सत्या सत्येभिः	IX, 28, 9.	VII, 75, 7.
सं तं नो अग्ने अश्वमः	II, 5, 31; VIII, 8, 10; 11, 6; XV, 23 (p. 193, 13.)	IV, 1, 5.
स तं नो देव	XI, 8, 3.	VIII, 26, 25.
सदसस्पतिमद्भुतम्	VI, 13, 3.	I, 18, 6.
सद्यो ह	XII, 3, 9.	} III, 48.
सद्यो ह जातः	VII, 22, 4.	
स नः पावक	II, 2, 9.	I, 12, 10.
सना च सोम	IV, 15, 3.	IX, 4.
सं ते पथांसि	I, 15, 4; VII, 5, 18.	I, 91, 18.
स पूव्यः	X, 8, 5.	VIII, 63, 1—3.

* According to the Commentary.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
सप्रज्ञथा कविष्ठः	XVIII, 18, 11.	VIII, 63, 4—6.
समन्याः	VI, 7, 5.	II, 35, 3.
समानमेतदुदकम्	XVIII, 22, 7.	I, 164, 51.
समिद्धमग्निं समिधा गिरा	XIV, 3, 12.	VI, 15, 7—9.
मृणे		
समिद्धिदु	VI, 4, 7 ; IX, 20, 15.	X, 150, 1—3.
समिद्धस्य त्रयमाणः पुर-	V, 15, 3.	III, 8, 2.
स्ताव		
समिद्धो अग्न आहूत	I, 4, 13.	V, 28, 5.
समिद्धो अग्निर्दिवि	XIV, 56, 13.	V, 28, 1—3.
समिद्धो अग्न मनुषः	V, 16, 6.	X, 110.
समिधाग्निम्	VI, 4, 1.	VIII, 44.
समिध्यमानो अध्वरे	I, 4, 10.	III, 27, 4.
समिन्द्र णः	IV, 11, 6.	V, 42, 4.
समी वत्सम्	V, 10, 4.	IX, 104, 2.
समुद्राङ्गुर्भिः	XI, 13, 11.	IV, 58.
स यो हवा	X, 8, 6 ; 11, 12.	I, 100, 1—19 ; resp. 1—15.
सरस्वती देवयन्तः	VI, 10, 2.	X, 17, 7.
सरस्वत्यग्नि नः	VI, 10, 2.	VI, 61, 14.
स वाष्टधे	II, 4, 5 ; VI, 11, 8.	VII, 95, 3.
सविता यन्त्रैः	VI, 10, 10 ; X, 13, 14.	X, 149, 1 ; resp. 1—5.
	15 (हैरण्यसूक्तौ) ; XVIII, 19, 2.	
ससस्य यद्	VI, 4, 5.	IV, 7, 7—11.
स सुहृभा स ऋक्ता	VI, 10, 5.	IV, 50, 5.
स सूर्यैः पर्येक वरांसि	XIV, 24, 5.	X, 89, 2 A. (Cf. रन्ध्रं स्त्रवा)
सहदानम्	III, 3, 4.	III, 30, 8.
सह वामेन	VI, 5, 8.	I, 48.
सहस्रशीर्षा	XVI, 13, 1 (पुष्य ना- रायण)	X, 90.
सहसा ते मता	III, 2, 5.	IV, 32, 18.
स हि शर्षो न मावतम्	VII, 27, 14.	I, 127, 6.
स हि श्वभिः	VI, 10, 5.	VII, 97, 7.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

वातपनाः	III, 15, 6.	VII, 59, 9.
सिनीवालि	I, 15, 4.	II, 32, 6.
वीद द्योतः	III, 14, 12.	III, 29, 8.
सुकर्मणः सुवचः	III, 12, 8.	IV, 2, 17.
सुकिंशुकम्	IX, 28, 11.	X, 85, 20.
सुगयं नः	XVI, 3, 19.	I, 162, 22.
सुत इत्तं निमिद्धः	XI, 5, 2.	VI, 23.
सुतायो मधुमत्तमाः	XII, 25, 2.	IX, 101, 4—6.
सुत्तमाणम्	V, 5, 2 ; VI, 3, 8.	X, 63, 10.
सुरूपछलुम्	VIII, 3, 13 ; IX, 8, 2 ; XII, 4, 15.	I, 4, 1 ; resp. 1—10 ; resp. 1—6.
सुषुमा	X, 7, 5.	I, 137, 1. 2.
सुसंहर्षं त्वा वयम्	III, 17, 2.	I, 82, 3.*
सूयवसात्	III, 20, 1 ; V, 10, 33.	I, 164, 40.
सूरादश्च वसवो निरतड	XVI, 3, 12 (Pāda).	I, 163, 2D.
सूर्येण वयनवचकार	XIV, 24, 5 (Pāda).	VI, 21, 3 B. (Cf. इमा उ त्वा).
सेनानीकेन	III, 15, 4.	II, 9, 6.
सो अग्निर्द्यौ वसुः	XII, 10, 11.	V, 6, 2.
सोम गीर्भिः	I, 8, 2.	I, 91, 11.
सोम यास्ते	II, 2, 13 ; V, 6, 3.	I, 91, 9 ; resp. 9—12.
सोमस्य सा	XIV, 51, 9.	III, 1, 1—14.
सोमस्य सा तवसम्	X, 11, 2.	III, 1.
सोमस्य मित्रावद्वणा	XII, 2, 14.	III, 72, 17.
सोमानं स्वरणम्	II, 12, 5.	I, 18, 1—3.
सोमापूषणा	VI, 11, 2.	II, 40.
सोमो जिगाति	V, 14, 15.	III, 62, 13—15.
सोमो धेनुम्	III, 16, 4 ; VI, 10, 3.	I, 91, 20.
सौर्यं बर्हिः	X, 7, 4 ; 8, 3.	I, 135, 1 ; resp. 1—3.
सौर्यं बर्हिषि	II, 3, 8 ; VI, 10, 6 ; IX, 27, 2 (Comm).	VI, 52, 17.†
सुषे नरा	VI, 6, 6.	VI, 62, 63.

* Comm. पङ्क्तिः प्राथम्यात्

† Comm. on II, 3, 8 : भारद्वाज्यो ।

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana</i>	<i>Rigveda.</i>
सुहिसुहृद्	XVI, 11, 18.	VIII, 1, 30-34 (सुहृद्).
सोचमिन्द्राय गायत	XV, 8, 10.	VIII, 45, 21-23.
स्योना प्रथिवि	IX, 28, 13.	I, 22, 15.
सक्ते द्रवस्य	V, 9, 14.	IX, 73.
सदस्य दद्या	IX, 22, 5.	III, 54, 22.
सरन्ति आ	XI, 12, 4.	VIII, 33, 2. 3.
सर्भानोरध यत्	XIV, 36, 2.	V, 40, 6.
सस्ति नः पथ्यासु	V, 5, 2.	X, 63, 15.
सस्ति नो मिनीताम्	X, 8, 17; XII, 8, 9; XIV, 3, 12.	V, 51, 11-13.
सस्तिरिद्धि	V, 5, 2.	X, 63, 16.
सादुष्किल	VIII, 6, 14; 7, 18; XIV, 57, 13.	VI, 47, 1-3.
सादोरित्या	IX, 5, 4; XII, 5, 11.	I, 84, 10-12.
सादोरित्या विषूयतः	XVIII, 17, 5.	I, 84, 10-12.
हंसः शुचिपद्	XI, 14, 13. 14; XII, 11, 12; XV, 3, 10.	IV, 40, 5.
हंसैरिव सस्तिभिः	IX, 26, 3 (Comm.)	X, 67, 3.
हृद्गजोषिन् विष्णुना स- चानः	XIV, 71, 4.	VI, 20, 2 D. (Cf. सोने)
हृये नरः	VI, 10, 8.	V, 57, 8.
हृयो न विद्वान्	X, 2, 7.	V, 46, 1-6 or 8.
हविर्हविष्यः	V, 10, 27.	IX, 83, 5.
हविष्यान्ताम्	X, 6, 19.	X, 88.
हव्यबालग्निः	IX, 26, 3.	V, 4, 2.
हिंक्ष्वन्ती	V, 10, 2.	I, 164, 27.
हिरण्यगर्भः	III, 14, 7; IX, 23, 9; 27, 2 (Comm); XIII, 12, 11.	X, 121, 1; resp. 1-6.
हिरण्यपाणिमूतये	III, 13, 12; X, 10, 7.	I, 22, 5; resp. 5-8.
हिरण्यपाणिम्	X, 5, 22.	I, 22, 5-7.
ऊवे वः सुसोत्मानम्	X, 5, 24; XIV, 57, 10.	II, 4, 1-9; resp. 1-3.
सोताजनिष्ठ	VI, 4, 3; XI, 7, 1.	II, 5.
सोता देवः	V, 14, 11.	III, 27, 7-9.
सोतारं विचरयम्	V, 7, 4.	X, 1, 5.

INDEX VI.

VERSES QUOTED ONLY BY PRATĪKA'S AND NOT
FOUND IN THE SĀKALASĀKHĀ
OF THE RIGVEDA.

अग्निर्हृत्यः (आग्नी)	XVI, 12, 18 ¹ .
अत्याधातं निवतः ²	XV, 8, 20.
आ नो गच्छतं हवना ³	XV, 8, 20.
इमे मन्द्रासः ⁴	XV, 8, 20.
इमे सोमासः ⁵	XV, 8, 20.
इमे सोमासस्त्रिरोक्ष्णासः	IX, 20, 30.
देवेभ्यो वनस्पते	V, 19, 18.
प्र व इन्द्राय दृवदन्तमाय	XII, 26, 9 (Cf. XVIII, 15, 5).
[विदा मधवन्	X, 6, 10 ⁶].
वेनस्तपश्शतृ	XV, 3, 8 (five verses.) ⁷
संज्ञानम्	III, 6, 3. ⁸
समिद्धो अञ्जनं	XVI, 3, 21. ⁹

¹ Comm. अग्निर्हृत्युरित्येवमादिकाः शाखान्तरोक्ता आग्निषो भवन्ति ।

² The Comm. adds उद्धतश्च The verse is called *Sauparnā*.

³ The Comm. adds उप यज्ञं । सौपर्णी.

⁴ The Comm. adds अश्विना । सौपर्णी.

⁵ Comm. इमे सोमासस्त्रिरोक्ष्णास इति प्रेषेषु पठिता Cf. S'ankh. S'r. IX, 20, 30. Aśv. S'r. VI, 5, 24.

⁶ Mentioned by the name of *Mahānāmni*. See Ait. Ār. IV, 1, 1.

⁷ Comm. वेनस्तपश्शतृहितं गुहा—एताः पञ्च ऋचः शंसेत् । स्वशाखायामुत्सवना-
नस्पत्यानि सूचकारो विकल्पमाह । Cf. Ath. V. II, 1, 1; Taitt. Ār. X, 1, 3.

⁸ Comm. संज्ञानमुशनावददिति सूक्तं जपेरन् । See Aufrecht, Rigveda, second
edition, Khailikāni sūktāni No. XXV.

⁹ Comm. समिद्धो अञ्जनं छदरं मतीनामित्येवमादिका आग्निषो अस्म्य भवन्ति ।

INDEX VII.

(A.) VERSES QUOTED IN FULL.

अश्वरंशुखे देव	V, 8, 3.
अग्नाविष्णू महि तद्वा	II, 4, 3.
अग्नाविष्णू महि धाम	II, 4, 3.
अग्निः परेषु धामसु	III, 5, 8. (IX, 23, 12 ; X, 11, 9).
अग्निः प्रजां बद्धलां	IV, 13, 1.
अग्निः प्रथमो वसुभिः	III, 6, 2.
अग्निः सोमो वषणो	III, 7, 4.
अनाष्टं विपन्यथा	XVIII, 3, 2.
अनीकैर्द्वेषो	III, 15, 4.
अन्वय नो अनुमतिः	IX, 27, 2.
अन्विदनमते त्वं	IX, 27, 2.
अपि तेषु त्रिषु पदेषु	XVI, 6, 2.
अपेदेो अन्यम्	V, 13, 3.
अप्रपाणा च वेश्मणा	XII, 21, 3 (XVI, 13, 10).
अभि त्वं देवं	V, 9, 7 (X, 8, 10).
अभीव स्वः प्र जिहीते	XII, 17, 1.
अमृताङ्गतिममृतायाम्	II, 6, 7.
अयं तीव्रस्तीव्रस्तु	XIV, 21, 2.
अयमग्निः पुरीषो	II, 15, 4.
अयमग्निर्गृहपतिः	II, 15, 5.
अथाह यज्ञं जातवेदाः	I, 15, 17.
अथा विष्टा जनयन्	III, 17, 1.
अथाशाम्ने ऽस्थनभिश्चक्षि	III, 19, 3.
अरंगरो वावदीति	XII, 16, 1.
अर्चन्त्यर्कं मरुतः	XVIII, 15, 5.
अस्त्रावर्कं निष्ठातकं	XII, 18, 10.
अव स्रक्षन्मिव	XII, 22, 6.
अश्विना घर्भं पातं	VIII, 15, 12.
अस्रद्राता मधुमतीः (two Pāda's)	VII, 18, 9.
अहं वर्ष्मं सादृशानां	IV, 21, 2.
आगन्ध हवदन्तमम्	II, 15, 2.
आदित्या च अरितरश्मिराभ्यः	XII, 19, 1.
आ धन पितरो	IV, 5, 8.

आ नो याहि तपसा-दीर्घद्	III, 19, 16.
आ यायतां ब्रवा	IV, 11, 1.
आ यस्मिन्नुक्तं वसवा	V, 10, 32.
आ याहि तपसा-अर्चिषा	III, 19, 16.
इदं राधो बृहत्पथ	XII, 19, 3.
इदं हविः प्रजननं	IV, 13, 1.
इदं जना उप श्रुत	XII, 14.
इन्द्र उक्थेभिर्भन्दिष्ठः	VII, 10, 13.
इन्द्रः कायमवबुधत्	XII, 15, 2.
इन्द्र जठरं नयं	IX, 5, 2.
इन्द्र जषस्य प्र वह	IX, 5, 2.
इन्द्रमन्वारभामहे	I, 6, 3.
इन्द्रस्य नः श्रुनासीरौ	III, 18, 14.
इन्द्रस्य सखाऽववणस्य	IX, 6, 21.
इन्द्रसुराषाप्सिचो	IX, 5, 2.
इन्द्राय श्रुनासीराय	III, 18, 15.
इन्धानारत्ना	II, 11, 3.
इममा शृणुषी हवं	I, 17, 19.
इयं पित्रे राङ्गेति	V, 9, 6 (XVIII, 1, 2).
इह गावः प्र जायध्वं	XII, 15, 3.
इहेत्य प्रागपाग्	XII, 23.
इहोप सहस्रदक्षिणी अपि	VIII, 11, 15.
उत येन आश्रयत्वा	XII, 19, 4.
उत्पत्त्योरव गुहं	XVI, 3, 36.
उदक्कादेवदितिः	III, 20, 2.
उद्भ्रियमाण उद्धर	II, 6, 6.
उप इव पयसा	V, 10, 10.
उप प्रचे नधुमति	XVIII, 15, 5.
उवाचरोह जातवेदः	II, 17, 8.
उवेष्टिरेव वसुधा (two Pāda's).	VIII, 11, 14.
उभा कनौ सुवाना	VIII, 10, 1.
उव विन्धो वि क्रमस्य	VIII, 4, 3. (X, 13, 19).
उद्धा वस्य प्रवाहिषः	XII, 14, 2.
उर्ध्वः श्रेयामुच्छ्रयतात्	XVI, 4, 2. 6.
उतावानं वैश्वारं	III, 3, 5 (X, 10, 8).
रक्षसा च दक्षभिश्च	VIII, 3, 10 (IX, 23, 11).

एता अन्धा आ भवन्ते	XII, 18, 1 ff.
एष इषाय मामहे	XII, 14, 3.
एष ब्रह्मा य ऋत्विजः	IX, 6, 6. (XVIII, 15, 4).
एषा ते अग्ने समित्	I, 12, 12.
कः खिदेकाकी चरति	XVI, 5, 3.
कतरत्त आ हराणि	XII, 17, 1.
काव्योराजानेष !	VII, 10, 11.
किं खित्त्वर्यसमं	XVI, 5, 1.
कुहमर्चं सुष्टतं	IX, 28, 3.
कुहर्देवानामष्टतस्य	IX, 28, 3.
केचनः पुरुष आ विवेश	XVI, 6, 3.
ष्टतवन्तं कुलायिनं	I, 15, 13.
[तत्सवितुर्वरेण्यं	II, 10, 2.]
तप्नो वां धर्मः	V, 10, 18.
चयस्त्रिंशत्तन्तवः	XIII, 12, 13.
त्वं दृषाक्षुं मघवन्	XII, 16, 1.
त्वं हि राधसि	XVIII, 15, 5.
त्वमग्ने व्रतष्टत्	III, 5, 9.
त्वमिन्द्र कपोताय	XII, 16, 5.
त्वमिन्द्र शर्म रिषाः	XII, 16, 4.
त्वमिच्छवसस्यते (two Pādas)	IX, 6, 6.
त्वष्टा रूपाणि दधती	III, 7, 4.
दम्ना देवः सविता	VIII, 3, 4.
दिवि श्रष्टो अरोचत	X, 11, 9.
दैव्यावध्वर्यु	VII, 10, 12.
धाता ददातु दाशुषे	IX, 28, 3.
धाता प्रजाया उत	IX, 28, 3.
धाव्योधाव्यो	VIII, 12, 11.
धीती वा ये अनयं	XV, 3, 7.
निष्टश्च कर्षकौ	XII, 22, 3.
पञ्चसन्तः पुरुष आ विवेश	XVI, 6, 4.
परिचिन्नः क्षेमस्	XII, 17, 1.
परिहृता	XII, 21, 5 (XVI, 13, 10).
परैतु सत्यरुद्धतं	IV, 16, 5.
पवित्रेण पुनौहि मास्	XV, 15, 6.
पनर्मासैर्बिन्ध्यस्	VIII, 10, 1.

पृच्छामि त्वा चितये	XVI, 6, 1.
प्र रेभ धिघं भरस्व	XII, 14, 5.
प्र रेभाषो मनौषा	XII, 14, 4.
प्र व इन्द्राय एवहन्तमाय	XVIII, 15, 5 (XII, 26, 9).
प्रष्टिं धावन्तं	XII, 16, 1.
प्र हव्यानि घृतवन्ति	III, 18, 15.
ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात्	V, 9, 5 (XV, 3, 6; XVIII, 1, 2).
ब्रह्म स्त्रयंसनं	XVI, 5, 2.
भद्रादभि त्रयः प्रेक्षि	V, 6, 2.
मयि त्यदिन्द्रियम्	VII, 16, 8.
मयीदमिन्द्र इन्द्रियम्	IV, 9, 1.
मरुतस्त्वेषसंदशः	III, 5, 11.
महानग्नी छकयाकुं	XII, 24, 5.
महानग्नी महानग्रं	XII, 24, 4.
महानग्रूप ब्रूते	XII, 24, 6.
महानग्रूपलूलं	XII, 24, 7.
महान्वे भद्रः	XII, 24, 8.
महीमूषु	II, 2, 14 (V, 5, 2; IX, 27, 2 Comm.)
माता च ते पिता	XVI, 4, 1.
मातुष्टे किरणौ	XII, 22, 2.
मेमा इन्द्र गावो	XII, 15, 4.
य आन्तासः	XII, 21, 2.
यं वां देवा अकल्पयन्	IV, 10, 1.
यः समेषः विदथ्यः	XII, 20, 2.
यज्ञस्य दोहो विततः	XIII, 12, 13.
यज्ञो बभूव स आ बभूव	IV, 12, 10 (X, 13, 23; XV, 3, 11).
यत्पशुर्मायुमहान्त	IV, 17, 12.
यदस्य होढ्यूर्ध्वे	I, 6, 2.
यदस्या अंजमेद्याः	XII, 24, 2 (XVI, 4, 3).
यदा स्थलेन पससा	XII, 24, 3.
यदिदमिति हैतिहं	XVII, 12, 4.
यदिन्द्रादो दाशराज्ञे	XII, 15, 5.
यदुधियास्त्राज्जतम्	V, 10, 21.
यदेवायो ललामगुं	XII, 24, 2 (XVI, 4, 6).
यद्वरिणो यवमति	XVI, 4, 4. 6.
यद्वरस्य पुरषस्य	XII, 20, 2.

यन्मृतं यक्षाधिकं	XII, 22, 7.
यन्मे रेतः प्र धावति	III, 8, 27.
यमन्विना नमुचौ	XV, 15, 13.
यमादित्या चंद्रमा	V, 8, 4.
यथोरिदं [विश्वं] भवनं	III, 18, 14.
यथोराजसा स्तभिता	III, 20, 4 (IV, 11, 6; VIII, 6, 16; 9, 5.)
यस्य पणिरभुजिष्थो	XII, 20, 4.
यस्माज्जातो न परे	IX, 5, 1.
यस्माद्भौषा नि षीदसि	III, 20, 2.
यस्माद्भौषावेपिष्ठाः (अवाशिष्ठाः । अपला- यिष्ठाः । न्यसदः । संज्ञप्ता)	XIII, 2, 2 ff.
यस्य पीत्वा मद इन्द्रो	VI, 7, 10.
यस्य व्रतं पशवो	VI, 11, 8.
यस्येदं सर्वं	IV, 18, 2.
यस्येदमीज आरुजः	XVIII, 3, 2.
या तिरस्त्री नि पद्यते	IV, 18, 1.
यावतामहमीये	IV, 18, 5.
यावरणे पतयतः	IV, 20, 1.
यियमृत इव ते मनो (two pāda's)	XVI, 4, 6 (Cf. XII, 23, 5.)
ये च देवा अयजन्त	XII, 20, 5.
ये ते रात्रि वृचच्छो	IX, 28, 10.
येन स्त्रियावकुरुतं	VIII, 11, 13.
ये रूपाणि प्रतिमुञ्चानाः	IV, 4, 2.
यो जाम्या अप्रथयत्	XII, 20, 3.
योऽजाक्तासः	XII, 21, 2 (XVI, 13, 10.)
यो नो दूरे द्वेष्टि	IV, 12, 10.
राज्ञो विश्वजमीनस्य	XII, 17, 1.
वच्यस्व रेभ	XII, 15, 1.
वाचामहं देवीं	VII, 10, 15.
वाचो राजन्यजामहे	XVII, 12, 4.
वायुरयेगा यज्ञप्रोः	VII, 10, 9.
वावाता च सहिषी	XII, 21, 6.
विततो किरणौ	XII, 22, 1.
वि यत्पवित्रं धिषणा	V, 9, 16 (VII, 15, 13.)
विश्रुतयो यथा पथः	IX, 6, 6.

विश्वतोदावन	XVIII, 15, 5 (XII, 26, 9.)
विश्वस्य देवो मह्यस्य	IX, 20, 16.
विश्वा आशा दक्षिणतः	VIII, 15, 11.
विश्वान्देवान्भवामहे	VII, 10, 14.
नौसे देवा अक्रंसत	XII, 23, 4.
दृषा पावक दीदिहि	X, 10, 8.
वैश्वानरो अङ्गिरसां	X, 9, 17.
वैश्वानरो अजौजनत्	X, 10, 8.
वैश्वानरो न आ गमत	X, 9, 17.
वैश्वानरो न कतये	II, 5, 3; (IX, 27, 2 Comm. X, 9, 17.)
व्रतानि विश्वद्व्रतपा	III, 5, 9.
शफेन पौव सोदते	XII, 18, 19.
स्रक्ष्णायां स्रक्ष्णिक्कायां	XII, 22, 5.
षष्टिषाध्वर्युं	I, 6, 3.
सं वर्चसा पयसा	IV, 11, 6.
स नो ददातु तं रयिं	XVIII, 3, 2.
स्रग्निर्वैश्वानरो अय्यात्	III, 6, 2.
समापो अङ्गिरस्यत (two Pāda's)	VIII, 9, 2.
समिद्धो अग्निरसिना	V, 10, 8.
समिद्धो अग्निर्दृषणा	V, 10, 8.
समुद्रं वः प्र हिणोमि	IV, 11, 6 (VIII, 9, 6.)
स विश्वं प्रति चाकृपत्	X, 11, 9.
स सुप्रणौती	XVIII, 15, 5.
स सूर्ये जनयन्	XVIII, 5, 1.
सावौर्हि देव प्रथमाय	V, 14, 8.
सुप्रपाणा च वेगन्ता	XII, 21, 4.
सुभूः स्वयंभूः	XVI, 7, 1.
सूर्यं एकाको चरति	XVI, 5, 4.
सौर्गे बहिरानुषम्	I, 17, 19.
स्वाहाहतः शुचिः	V, 10, 23.
हिरण्यवर्तनी नरा	VII, 10, 10.
ऊताऊतस्य ह्यम्यतं	XIII, 12, 7.

(B) GĀTHĀ'S S'LOKA'S, ETC.

- अद्रालुक्ता शासहस्रं XV, 24 (p. 194, 2.)
 अधीयते देवरातः XV, 27 (p. 195, 20.)
 अमं ह प्राणः XV, 17 (p. 188, 14.)
 आङ्गिरसो जन्मना XV, 24 (p. 193, 21.)
 आविर्भूया आ वाजं XVI, 17, 6.
 आसन्दीवति धान्याद् XVI, 9, 1.
 आले भगः XV, 19 (p. 190, 12.)
 आह्वारस्य परस्यादो XVI, 9, 13.
 ऋणमस्मिन्मुनयति XV, 17 (p. 188, 6. 7.)
 ऋषभे ऽनेन यजति XVI, 9, 10.
 एष पन्था विततः XV, 17 (p. 188, 22.)
 एष वः कुशिका वीरो XV, 27 (p. 195, 16.)
 कलिः शयानः पुरुषः XV, 19 (p. 190, 17.)
 किं नु मलं XV, 17 (p. 188, 12.)
 चरन्ते मधु विन्दति चरन् XV, 19 (p. 191, 5.)
 चरन्ते मधु विन्दत्यपविम्बन् XV, 19 (p. 191, 10.)
 ओष्ठो मे त्वं पुत्रार्णो XV, 25 (p. 194, 17.)
 नज्जाया जाया भवति XV, 17 (p. 188, 18.)
 नद्वे मा नात तपति XV, 24 (p. 194, 5.)
 ते वै पुत्राः पशुमन्तः XV, 27 (p. 195, 12.)
 ते सम्यक्षो वैश्वामित्राः XV, 27 (p. 195, 18.)
 देवस्यैतादृषयः XV, 17 (p. 188, 20.)
 नाना शान्ताय XV, 19 (p. 190, 7.)
 नापचस्य लोको ऽस्तीति XV, 17 (p. 189, 2.)
 न मा मर्त्ये कश्चन XVI, 16, 3.
 पतिर्जायां प्रविशति XV, 17 (p. 188, 16.)
 पारिचिता यजमानाः XVI, 9, 7.
 पुरएवा वीरवन्तः XV, 27 (p. 195, 14.)
 पुष्पिणी चरतः XV, 19 (p. 190, 22.)
 भौम एव सौयवसिः XV, 25 (p. 194, 11.)
 मधुच्छन्दाः शृणोतन XV, 26 (p. 195, 1.)
 मरुतः परिवेष्टारः XVI, 9, 16.
 यः सक्त्यापकं कुर्यात् XV, 24 (p. 194, 8.)
 यं नः पिता संजानीते XV, 26 (p. 195, 9.)
 यन्निवमं पुत्रं XV, 17 (p. 188, 3.)
 यावन्तः पुत्रिभ्यां भोगाः XV, 17 (p. 188, 8.)
 शश्वत्पुत्रेण पितरो XV, 17 (p. 188, 10.)
 संजानानेषु वै ब्रूयाः XV, 25 (p. 194, 20.)
 स वै यथा नो ज्ञपयाः XV, 25 (p. 194, 14.)

VIII.

(A) YAJUS, NIGADA'S, ETC.

- अंशारिरसि VI, 12, 20.
 अग्नप्राणः स्वर्गं लोकम् II, 9, 7.
 अग्नं खर् IV, 12, 7.
 अग्नयः सगराः VI, 13, 1.
 अग्नये कव्यवाचनाय स्वाहा IV, 4, 1.
 अग्नये त्वा मघं वरुणो ददातु VII, 18, 1.
 अग्नये देवेभ्यो भुक्त II, 8, 4.
 अग्नये स्वाहापसे स्वाहा VI, 3, 8.
 अग्निमावह सोममावह I, 5, 2; V, 11, 4.
 अग्निरग्नौषोमौ तमपनुदन्तु IV, 9, 5.
 अग्निर्ह्यतिर्ह्यतिरग्निः II, 9, 1; VII, 9, 2.
 अग्निर्देवेदः। अग्निर्मन्त्रिदः VII, 9, 3.
 अग्निर्होता। अग्निना (पञ्चहोत्र) X, 16, 4.
 अग्निर्होता वेतु I, 6, 14.
 अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं IV, 12, 10.
 अग्ने शयित्वा अधिपते IV, 10, 1; 18, 3.
 अग्ने मर्धा असि I, 4, 14.
 अग्नेरग्नौषोमयोऽज्जितम् IV, 9, 5.
 अग्ने वर्चस्विन् वर्चस्वी त्वम् X, 2, 6.
 अग्ने वायो विद्युत् IV, 8, 4.
 अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषम् IV, 12, 10.
 अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि IV, 8, 3.
 अग्नेष्ट्वा चक्षुषावेक्षे II, 8, 9.
 अग्नेष्ट्वास्त्रेण प्राप्तामि IV, 7, 8.
 अजोऽस्येकपाद् VI, 12, 25.
 अजं पितरो मादयध्वम् IV, 4, 11; 9, 2; VIII, 2, 13.
 अथर्धं पितुं मे पाहि (अजुगुपः) II, 14, 3; resp. 15, 4.
 अदब्धेन त्वा चक्षुषा IV, 8, 1.
 अदब्धेनो अधिपतिरसि VI, 13, 2.
 अदब्धौ येषां वा अन्नादीं प्रजापतेस्तन्व (तनूवदन) X, 19, 2.
 अनाष्टमस्यनाष्टयम् V, 8, 2.
 अनुपदस्यमन्नाद्यम् IV, 8, 6.
 अनेनायमग्नेन मेध्येन XVI, 18, 11.
 अन्तरिक्षे विष्णुर्धर्मोऽसि IV, 12, 4.
 अन्नमन्नम् II, 14, 5.
 अन्नदास्यन्नपतिः VI, 12, 27.
 अपहता असुराः IV, 4, 2.
 अपानं मे पाहि VI, 8, 2.
 अपिजोऽसि दुवस्वान् VI, 12, 6.
 अशु धृतस्य देव सोम VIII, 8, 6; 9, 4.
 अभयं वो II, 14, 1.
 अभयं ते—मनसा लोपतिष्ठे—II, 13, 2;—वाचा लोपतिष्ठे—13, 4;—प्राणेन लोपतिष्ठे—13, 5;—कामेन लोप—13, 6.
 अमौमदन्त पितरः IV, 4, 14; 9, 3.
 अम्भो स्याम्भो वो भक्षीय II, 11, 6.
 अयं वै त्वत्तमन्नादयं ते योनिः IV, 14, 36.
 अर्कोऽसि वसवस्त्वा गायत्रेण XVII, 16, 1.
 अयालुग्निरग्नेः प्रिया धामानि I, 9, 2.
 अवस्युरसि दुवस्वान् VI, 12, 19.
 अशनायापिपासे क्षिया वै II, 8, 6.
 (CF. II, 8, 7, 8. 16. 22 विकाराः)

असतो मा सद्गमय VI, 8, 9.

असाववनेनित्य IV, 4, 2.

असावेतत्ते IV, 4, 5.

अस्नानधित प्राजनि दिवं देवांस्तृतीयं
III, 20, 4.

अस्मिन् अन्तरित्ते VI, 3, 6.

अस्यां म उदीच्यां VI, 3, 4 (ऊर्ध्वायां
VI, 3, 5; दक्षिणस्यां 2; शाय्यां
7; प्रतीच्यां 3; प्राच्यां 1.)

अस्यै प्रतिष्ठायै मा क्लिप्ति I, 5, 9.

अहिरसि बुध्नः VI, 12, 26.

आगन्नापानः II, 9, 8.

आर्षोषिणः प्रतिर्षोषिणः IV, 19, 8.

आत्मकृतस्यैनसो ज्वयजनमसि VIII,
9, 1.

आदित्यास्त्वा जागतेन XVII, 16, 3.

आदित्यास्त्वा वरुणराजानः IV, 21, 10.

आपुरस्ता मा प्रजया पशुभिः VIII, 8,
11.

आश्रणो ऽसि I, 15, 16.

आयुर्दा अग्ने ऽसि II, 11, 3.

आयुस्त्य ऋचो मा गात VI, 8, 6.

आयुस्त्यज्ञायचम् XVII, 12, 1.

आवह देवान् I, 5, 1 ff.

इदं स्वाश्रयिषी भद्रमभूत् I, 14, 2.

इदमहमवौवसेः I, 6, 9.

इदमहं मां कल्याणै XIII, 14, 6.

इन्द्रिन्द्रमवागात् XIII, 12, 10.

इन्द्रं वसुमन्तमावह VI, 9, 13.

इन्द्रस्य त्वा जठरे IV, 7, 14.

इन्द्रो ऽसि विश्वोजाः XVI, 18, 4.

इन्द्रौजसिन्द्रो जस्वी X, 3, 10.

इल एह्यदित एहि II, 12, 3.

इलासि स्थोनासि I, 12, 5.

इलो अग्ने I, 7, 4.

इलोपहृतं पृथक्तेला I, 12, 1.

इष्टं च वीतं च I, 14, 19.

इह पुष्टिं पुष्टिपतिः II, 10, 1.

इह वसुः पुरुवसुः VII, 5, 1.

इह वसुः संयदसुः VII, 5, 5.

इह वसुर्विददसुः VII, 6, 2.

उपहृतं बृहत्—उपहृतं वामदेवं I, 11.

उपहृता देवा अस्य सोमस्य VI, 8, 14.

उपहृता ऽयं यजमानो V, 3, 7.

उपहृतौ देवावस्थिनौ VII, 5, 6.

उपहृतौ मित्रावरुणौ VII, 5, 3.

उपहृतौ वायुरिन्द्रवायू VII, 5, 1.

उभावपापस्य V, 17, 10.

उशिगसि कविरसि VI, 12, 18. (Cf.

उशिगसीय VII, 9, 1.)

उपासानक्ता अग्ने III, 13, 20.

ऊर्जं वहन्तौः IV, 5, 3.

ऊत सत्याय II, 7, 14.

ऊतं सत्यम् XIV, 16, 6.*

ऊतधामासि स्वर्ज्योतिः VI, 12, 23.

ऊतं त्वा सत्येन II, 6, 10.

ऊतवो मे दैत्याः IV, 1, 9.

ऊतस्य द्वारौ VI, 12, 13.

एष वामाकाशः I, 6, 12.

एष्टा रायः प्रेषे भगाय V, 8, 5.

एहि मे प्राणानारोह II, 17, 1.

एतु वसुः पुरुवसुः VII, 3, 1.

एतु वसुः संयदसुः VII, 3, 3.

ऐन्द्रौमाष्टतमावर्ते I, 6, 5; IV, 12, 10.

ओजः सहः I, 1, 39.

ओजसे त्वेन्द्रियाय भक्षयामि VII, 5,

13; XVIII, 21, 9.

ओषधीः प्रीणामि II, 9, 12.

- कं प्रपद्ये I, 4, 5.
 कथो ऽसि ह्यस्रद्वयः VI, 12, 9.
 कामाय ला I, 15, 12.
 काम्या एत II, 12, 4.
 छात्रं वेदमष्टतम् XIII, 12, 10.
 को ऽदात्तः अदात् IV, 7, 15; VII, 18, 7.
 गवे स्वाहा वाचे स्वाहा XVII, 12, 3.
 घर्मस्याग्ने वीहि V, 10, 19.
 चक्षुषा असि IV, 7, 12; VIII, 4, 6.
 चित्तिः सुक् चित्तमाज्यम् (दशहोद) X, 14, 4.
 चिनावसे सस्ति ते II, 11, 4.
 जुषाणः सोमः I, 8, 3.
 जुषाणा अग्ने I, 7, 6.
 जुषाणानि मर्द्दांसि सवनानि VI, 3, 8.
 जुषाणावग्नीषोमौ I, 8, 7.
 जुषाणो अग्निः I, 8, 3.
 जुष्टो वाचो भूयासम् VI, 9, 17.
 ततो ऽसि तन्तरसि II, 12, 10.
 तनूनपादग्ने I, 7, 2.
 तस्मा इन्द्राय देवता ज्यैष्ठ्याय X, 16, 2.
 तास्रध्वर्यवाधावेन्द्राय सोमम् VI, 7, 10.
 तिस्त्रो देवीरग्ने III, 13, 20.
 तुयो ऽसि विश्ववेदाः VI, 12, 17.
 ढणान्युत IV, 21, 24.
 तेजसे ला ब्रह्मवचसाय VII, 5, 12.
 तेजो ऽसि छटिरसि VIII, 24, 3.
 तेजो ऽसि शुक्रमसि IV, 8, 2.
 ते देवा अकामयन्त X, 18, 2 (सप्तहो-
 तरि)
 ते ह्या एवान्वाहताः X, 15, 2 (चतुर्हो-
 तरि)
 त्वं ब्रह्मासि XVI, 18, 2, 7.
 दधिघर्मस्याग्ने वीहि VII, 16, 7.
 दर्शाय ते प्रतिदर्शाय IV, 18, 7.
 दिक्षु विष्णुर्ज्येष्ठः IV, 12, 5.
 दिवं देवांसृतीयम् III, 20, 4.
 दिवमयं यजमानः XVI, 17, 10.
 दिवस्पृष्टमसि VI, 6, 12.
 दिवि विष्णुर्ज्येष्ठः IV, 12, 2.
 दिवे स्वाहान्तरिचाय स्वाहा XVII, 12, 2.
 दुरो अग्ने आज्यस्य III, 13, 30.
 दुर्मिचियास्तस्मै सन्तु VIII, 12, 11.
 देवं बर्हिर्वसुवने I, 13, 1 (Cf. II, 5, 19.)
 देवं बर्हिर्वारितीनाम् V, 20, 4.
 देव सवितरेतं ते यज्ञम् IV, 7, 17.
 देव सवितरेतं ला I, 6, 2.
 देव सोम सुत्यामुद्वचमशीय V, 8, 3.
 देवस्य ला सवितुः प्रसवे IV, 7, 5 (Cf. 21, 7.)
 देवा दैव्या होतारा III, 13, 27.
 देवानां समिदसि VIII, 11, 15.
 देवो ऊर्जाऊती III, 13, 27.
 देवो उषासानक्ता III, 13, 27.
 देवो जोष्टी III, 13, 27.
 देवौर्द्वारः III, 13, 27.
 देवौस्त्रिषः III, 13, 27.
 देवेदो मन्विदः I, 4, 19—22.
 देवो अग्निः स्विष्टकृत् I, 13, 3.
 देवो नराशंसः I, 13, 2 (II, 5, 19.)
 देवो वनस्पतिः V, 20, 4.
 देवो ऽसि नराशंसः VII, 5, 22—24; XVIII, 21, 12.
 देवसन्तरसि II, 12, 9.
 दैव्या होतारा III, 13, 20.
 धानाः सोमानामग्ने वीहि VIII, 8, 4.
 भ्रुवा असद्वृतस्य योनौ IV, 8, 3.
 नम उप I, 14, 20.
 नमस्ते गायत्राय XVII, 13, 1.

नमस्ते वृद्धते XVII, 13, 3.
 नमस्ते यज्ञायज्ञीयाय XVII, 13, 5.
 नमस्ते रथन्तराय XVII, 13, 2.
 नमस्ते वामदेव्याय XVII, 13, 4.
 नमो देवेभ्यः II, 8, 14.
 नमो द्यावापृथिवीभ्याम् I, 6, 11.
 नमो वः पितरः IV, 5, 1.
 नमो वरुणायाभिहितः VIII, 10, 4.
 नराशंसो अग्ने I, 7, 3.
 नर्यं प्रजां मे पाहि (अजुगुपः) II, 14, 2; 15, 5.
 निरस्ताः परावसुः I, 6, 6.
 नि वो जामयो जिहताम् VII, 6, 3.
 नृचक्षंसं त्वा VII, 4, 4.
 परिषद्यो ऽसि पवमान VI, 12, 7.
 पाहि मां यज्ञन्यम् IV, 8, 3.
 पितरस्त्वा यमराजानः IV, 21, 9.
 पिता मातरिश्वा VII, 9, 1.
 पिहन् प्रीणासि II, 9, 13.
 शयिवी द्योता (चतुर्दोढ) X, 15, 4.
 शयिष्यां विष्णु र्यक्रंस IV, 12, 4.
 शयियस्त्वा नामो IV, 7, 6.
 प्रजापतये त्वा मघं वरुणो ददातु VII, 18, 5.
 प्रजापतये स्वाहा XIII, 12, 8.
 प्रजापतिरकामयत (चतुर्दोतरि) X, 14, 2.
 प्रजापतिद्वारोहतु XVII, 16, 7.
 प्रजापतेभ्यो ऽसि IV, 9, 4.
 प्रजाये त्वा पुष्टे VII, 5, 14.
 प्रतक्वासि नभस्वान् VI, 12, 8.
 प्रत्येता वामा स्मृता VII, 6, 6.
 प्राच्या दिश सह (दक्षिण्या दिश—, प्रतीच्या दिश—etc.) IV, 11, 4.
 प्राणं दीक्षामुपैमि V, 4, 6.
 प्राणपा ऋसि IV, 7, 11.

प्राणं मे पाहि VI, 8, 1 (Cf. IV, 7, 11; 9, 2.)
 वरिर्हग्ने I, 7, 5.
 वृद्धद्रथन्तरे म ऊरु VI, 3, 8.
 वृद्धस्यतये त्वा मघं वरुणो ददातु VII, 18, 3.
 वृद्धस्यतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पातु IV, 6, 9.
 व्रत्र पिन्वस्व प्राणं मे पाहि IV, 9, 2.
 भर्गं मे वोचः V, 1, 10.
 भा विभा उषाः VII, 9, 6.
 भुगित्यभिगतः XII, 23, 2 (Ath. V. 20, 135, 1 ff.)
 भुवः स्वाहा III, 21, 3.
 भूः II, 7, 7.
 भूः प्रपद्ये VI, 2, 2.
 भूः स्वाहा III, 21, 2.
 भूतमसि भविष्यदसि VIII, 21, 3.
 भूतानां गर्भमादधे V, 14, 12.
 भूपते भवपते IV, 20, 1.
 भूर्भुवः I, 1, 38.
 भूर्भुवः स्वः II, 13, 2; IV, 12, 10; X, 21, 15; XI, 16, 7.
 भूर्भुवः स्वः स्वाहा III, 19, 3; 21, 6; VI, 3, 8; VIII, 8, 10.
 मनसस्पतिना ते ऊतस्य I, 10, 2.
 मनो दीक्षामुपैमि V, 4, 4.
 मनो मे मनसा दीक्षताम् V, 4, 1.
 मलिच्छुचो ऽसि VI, 12, 14.
 महदसि यशो ऽसि XVIII, 20, 8.
 महाहविर्द्योता (सप्तदोढ) X, 18, 4.
 मापो मौषधौर्हिषीः VIII, 12, 11.
 मित्रस्य त्वा चक्षुषा IV, 7, 4.
 मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशस्नोः V, 15, 8.
 यज्ञस्य संततिः II, 6, 12.
 यमाय त्वा मघं वरुणो ददातु VII, 18, 4.

- यमायाङ्गिरसते—खाहा IV, 4, 1.
 यमिमं प्रजयं XVIII, 21, 8.
 या यज्ञस्य सष्टदस्य II, 9, 9.
 [अध्वर्यो येषां वा अन्नादीं प्रजापतेस्तनून्
 (तनूवदन) X, 19, 2.
 यद्राय ला जुष्टम् IV, 17, 7. 8. 9.
 यद्राय ला मङ्गं वरुणो ददातु VII, 18, 2.
 यद्रास्वा वैष्टुभेन XVII, 16, 2.
 यद्रास्वन्द्राराजानः IV, 21, 11.
 यद्रो ऽसि सुशेवः XVI, 18, 6.
 रूपमनुरूपं VIII, 16, 3.
 रोहोभ्यां रोहः VIII, 25, 3.
 वयोधसं ला वयोधाः VII, 4, 4.
 वरुणो ऽसि धर्मपतिः XVI, 18, 5.
 वसवस्त्राग्निराजानः IV, 21, 8.
 वङ्गिरसि हव्यवाहनः VI, 12, 15.
 वागायुर्विच्चायुः XVII, 12, 5.
 वागैतु वागुपेतु X, 21, 16.
 वाचं दीक्षामुपैमि V, 4, 5.
 वाचं म जिन्व VII, 10, 15.
 वाचस्यतिना ते ऊतस्य I, 10, 2.
 वाचस्यते ऽच्छिद्रथा वाचा X, 16, 6.
 वाचस्यते वाचो वौर्येण X, 15, 6.
 वाचस्यते विधेनामन् X, 18, 6.
 वाचस्यते हृदिदेनामन् X, 14, 6.
 वाजस्याहं सवितुः सवे XVI, 17, 1. 2. 3. 8.
 वाजिनस्याग्ने वौहि III, 8, 24.
 वाजिनो देवा हविः III, 8, 22.
 वाजो ऽसि वाजिनमसि III, 8, 27.
 विभूरसि प्रवाहयः VI, 12, 11.
 विराजो दीहो ऽसि IV, 21, 3.
 विश्वे ला देवा आनुष्टुभेन XVII, 16, 4.
 विश्वे ला देवा प्रजापतिराजानः IV, 21, 12.
 विश्वे देवा अणु मा प्रसर्पत VI, 13, 3.
 विश्वे देवास्तयस्त्रिंशः IV, 10, 3.
 वष्टिरसि पाप्मानम् II, 7, 18; IV, 8, 3.
 वेद ते पितरस् IV, 18, 5.
 वेदो ऽसि I, 15, 12.
 वौषट् I, 1, 39, etc.
 शंयोः शयोः IV, 18, 10.
 शस्य पशून्ने पाहि (अजुगुपः) II, 14, 4; 15, 2.
 शतं हिमाः IV, 12, 10.
 शान्तिरसि IV, 7, 9.
 शिवंशिवम् IV, 17, 13.
 शुन्युरसि मार्जालीयः VI, 12, 21.
 शुन्युरस्युपसद्यः VI, 12, 22.
 श्वेनो ऽसि पला VI, 8, 10.
 श्रोत्रपा असि IV, 7, 13.
 श्वः सुत्या वामिन्द्राग्नी X, 1, 13.
 श्वाचो ऽसि प्रचेताः VI, 12, 16.
 षण्मोर्वीः I, 6, 4.
 सं यज्ञपतिराशिषा IV, 13, 3.
 सं रेवतीर्जगतीभिः VIII, 9, 2.
 सं वाक् प्राणेन XVII, 17, 1.
 संवेशयोपवेशाय XIII, 5, 4 5. 6.
 संचितासि विश्वरूपी II, 12, 1.
 सखासि पला VI, 8, 12.
 सजूर्देवेभ्यः II, 8, 20. 21.
 सत्यं क्षताय II, 7, 13.
 सं ज्योतिषाभूम IV, 12, 8.
 सत्यं लतेन II, 6, 11.
 सत्येनावष्टयम् II, 12, 12.
 सदसि सन्ने भूयाः IV, 11, 3.
 सं तमग्ने सूर्यस्य वर्चसा II, 11, 5.
 सं ला हजामि II, 10, 6.
 सं देवो दैव्या दधातु XVII, 15, 11.
 स भद्रमकरो नः VII, 4, 12.

समहं प्रजया IV, 12, 9.
 समाप ओषधीनाम् II, 8, 10.
 समिधः समिधः I, 7, 1.
 समुद्रो ऽसि विश्वव्याः VI, 12, 24.
 समुद्रो ऽसि विश्वभराः VI, 12, 10.
 सद्यालसि क्षणानो VI, 12, 3.
 सद्यालसि खरालसि VIII, 17, 3.
 सं ब्रह्म ब्राह्मणा XVII, 15, 12.
 सं महान् महत्या XVII, 15, 10.
 सं मा कामेन IV, 12, 10.
 सवितासि सत्यप्रसवः XVI, 18, 3.
 सुपर्णो ऽसि पत्न्या VI, 8, 11.
 सुभूतकृतः II, 8, 8.
 सुभूताय वः II, 8, 15.
 सुभूर्नामासि श्रेष्ठः XVII, 13, 10.
 सुमित्रिया न आपः VIII, 12, 11.

सूर्ये धाजसिन् धाजसो X, 4, 12.
 सूर्येक्षे चक्षुः X, 17, 4.
 सूर्याय देवेभ्यो भुक्षु II, 8, 5.
 सूर्यो ज्योतिः II, 9, 2.
 सो ऽकामयताद्वादः (षड्ढोतरि) X, 17, 2.
 सोमं राजानं चन्द्रमसम् III, 8, 15.
 सोमः सोमस्य पिबतु X, 17, 6.
 सोमस्याग्ने वीहि VII, 3, 4; VIII, 8, 5.
 सोमाय पितृमते स्वाहा IV, 4, 1.
 खर्यभूरसि श्रेष्ठः IV, 12, 10.
 खः I, 1, 39.
 खः स्वाहा III, 21, 5.
 खाद्याग्निं खाहा सोमं I, 7, 6.
 हविरग्ने वीहि VII, 1, 8.
 ऊतं हविर्मेधु V, 10, 31.
 ऊते त्वा भचितं भक्षयामि VII, 4, 15.

(B.) NIVIDS.

अग्निजातवेदाः VIII, 24.
 [अग्निर्देवेदः VII, 9, 3.*]
 अग्निर्वैश्वानरः VIII, 22.
 अस्य मदे जरितदिन्द्रः VIII, 25.
 इन्द्रो देवः VIII, 17.
 इन्द्रो मरुत्वान् VIII, 16, 1.

ऋभवे देवाः VIII, 20, 1.
 द्यावापृथिवी VIII, 19, 1.
 मरुतो देवाः VIII, 23, 1.
 विश्वे देवाः VIII, 21.
 सविता देवः VIII, 18.

INDEX IX.

PRAIṢA'S, ATIPRAIṢA'S, ETC.

अग्नये मय्यमानाय III, 13, 16.

अग्नये समिधमानाय I, 4, 4.

अग्निमस्य होतारम् (सूक्तवाक्यप्रैष)† V,
 20, 5.

अग्निर्मे देवो होता त्वं मानुषः V, 1, 6.

अग्नीत्यालीवतस्य यज VIII, 5, 1.

अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्याम् V, 14,
 7.

* This is a Puruṣa, but in its form like a Nivid.

† Comm. द्वियजमानके अष्टणीतामिसौ यजमानौ पचन्तो पत्नीः पचन्तो पुरीक्षां
 वधन्तावग्नीषोमाभ्यां क्षागं। वज्रयजमानके। अग्निमस्य होतारमष्टण्तेमे यजमानाः etc.

अयुक्थमनुशंस IX, 24, 1.
 अच्चावाक वदस् VII, 6, 1.
 अजैदग्निः* (उपप्रेष) V, 16, 9.
 अध्वर्य उप नु रम XVII, 11, 3.
 अध्वर्यवैषीरपाः VI, 7, 8.
 अध्वर्यो शोसावो VII, 19, 6; VIII, 3, 5; XVII, 17, 14 (cf. शोसावो).
 अभिगो शमीध्वम् V, 17, 10.
 अप इष्य होतः VI, 7, 1.
 अयालग्नीदुः अयाल् VII, 4, 11.
 अर्धम् IV, 21, 4.
 असा उपप्रेष्यस् VII, 4, 13.
 असावेतते IV, 15, 4.
 अस्त्रा रक्षः संवृजतात् (अभिगु) V, 17, 8.
 आचमनीयम् IV, 21, 5.
 आदित्येभ्यः VIII, 1, 3.
 आदित्यो मे दैवो उद्गाता V, 1, 3.
 आ वेला XVII, 15, 9.
 इन्द्राय मरुत्वते VII, 19, 1.
 इह मदे एव मधवन् (अतिप्रेष) X, 1, 11.
 इह मदीह मदे मधोर्मदस्य—मोदैव XII, 26, 11.
 उक्थशाः VII, 9, 7.
 उच्च्रीयमाणाय V, 15, 3.
 उतैव नक्षसुः VI, 7, 9.
 [ओम्] उत्पद्यत IV, 21, 24.
 उदीचीनान् (अभिगु) V, 17, 3.
 उच्च्रीयमानाय VII, 7, 1; उच्च्रीयमानेभ्यः VII, 4, 1.
 उपप्रेष्य होतः V, 16, 9.

* असनदाजम् ।

+ Comm. देवं बर्हिः सुदेवं देवैः स्यादित्येवमादिभिरेकादशभिर्भोज्यन्मैर्मध्ये जवानं प्रेषति मैत्रावरुणः परिभाषितत्वात् ।

उपहवमयं ब्राह्मण इच्छते ऽच्चावाको वा
 —तं होतरपप्रेष्यस् VII, 6, 4.—
 उपप्रेष्यस् VII, 4, 13; 6, 4;
 VIII, 5, 5.
 ऊध्वगोहं पार्थिवं खनतात् V, 17, 7;
 XV, 1, 26.
 एकधास्य लवमाद्यतात् (अभिगु) V,
 17, 4.
 एवाह जरितराथा मोदैव (प्रतिगर)
 XII, 19, 6.
 एषा XVII, 17, 10.
 ओथा (resp. ओथो) मोदैव X, 5, 16;
 17; XII, 11, 10; 17, 2; 19,
 6; 23, 5; 24, 6; 26, 11 (=अथ
 मदेव).
 ओं होतस्तथा होतः X, 13, 28; XVI,
 1, 24.
 ओम् IV, 6, 17; VII, 18, 6; XV,
 27 (p. 196, 2, 3), etc.
 ओं कुरुत IV, 21, 24.
 धर्मस्य यज V, 10, 17.
 छतस्य यज VIII, 4, 1, 3.
 चन्द्रमा मे दैवो V, 1, 3.
 चितिभ्यः प्रणीयमानाभ्यः IX, 24, 9.
 तथा (प्रतिगर) XV, 27 (p. 196, 2-3.)
 दधिधर्मस्य यज VII, 16, 4.
 देवं बर्हिः सुदेवं देवैः† V, 20, 1.
 देवाय सविचे VIII, 3, 1.
 देवेभ्यः प्रान्तर्याम्यः VI, 3, 9.
 दैव्याः शमितार उत च मनुष्याः (अभिगु)
 V, 17, 1.
 द्वादशस्र वसूष्णींशं प्रत्यागृणीतात्
 XVII, 14, 3.

धानाः सोमानामिन्द्र VIII, 8, 2.
 नेष्टरपङ्कयस् VIII, 5, 5.
 पत्नी चित्रपुमाना XII, 23, 5 (प्रति-
 गर) *
 परिवीर्यमाणा V, 15, 4.
 पर्यग्नये V, 16, 8.
 पुराणैरेनं पुण्ड्रकज्ञौ राजभिः संगायत
 XVI, 1, 25.
 प्रजापतिर्मे देवः V, 1, 8.
 ओं प्रतिष्ठ IV, 7, 17.
 प्रशास्तः प्रसुहि VII, 14, 9 (cf. VI, 8, 5).
 प्राप्ता अग्निं भरत (अग्निगु) V, 17, 2;
 XV, 1, 26.
 वृद्धदन्ति VII, 15, 11.
 ब्रह्मन् XVI, 18, 1.
 ब्रह्मन् प्रस्थास्यामि IV, 7, 16.
 ब्रह्मन् स्तोत्र्यामः प्रशास्तः VI, 8, 5.
 मदेष्ट मदेवो ओथा मोदेव XII, 13, 4.
 मनोतये हविषः V, 19, 13.
 मधुपर्कः IV, 21, 6.
 मानुषः I, 6, 1.
 यजमान होतरव्यर्थो ऋद्धन् पोतर्नेष्ट-
 रतोपवत्तरिषेष्टध्वम् (उपहव) VII,
 6, 3.
 यूपायज्यमानाय V, 15, 2.
 येयजामह I, 1, 36 ff.
 ये स्वधामहे III, 16, 15.
 यचितो वर्मः V, 9, 25.
 वनिष्ठमस्य मा रात्रिष्ठ (अग्निगु) V, 17,
 9.
 वायुर्मे देवः V, 1, 7.
 वि किमयमाहो ओथा मोदेव (प्रतिगर)
 XII, 24, 6.†
 वैश्वानराय IX, 25, 2.

वौषट् I, 1, 36-39, etc.
 शम्योर्ब्रूहि I, 14, 21.
 शोसावो (शंसाव) VII, 9, 1; cf.
 अध्वर्यो शोसावो.
 श्वेनमस्य वक्तः (अग्निगु) V, 17, 5.
 आतं हविः VII, 16, 3.
 षड्विंशतिरस्य वङ्कयः (अग्निगु) V, 17, 6
 सप्तसु स्तोत्रियासु परि. XVII, 14, 4.
 समुपहृताः स्मः VIII, 9, 3.
 समिधः प्रेष्य V, 16, 4.
 ओं सपैत VII, 14, 9.
 सौद (अच्छावाक) VII, 6, 1.
 रुक्ता प्रेष्य V, 20, 5.
 रुक्ता ब्रूहि I, 14, 1.
 सोमाय पयुह्यमाणा V, 6, 1.
 सौम्यस्य यज VIII, 4, 2.
 ओं सुत VI, 8, 7.
 स्तोकेभ्यः V, 18, 1.
 स्तोत्रवतां शस्त्राणामेषा VII, 10, 2.
 स्वधा नमः III, 16, 15.
 स्वाहाकृतिभ्यः V, 18, 2.
 हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्याम् V. 13, 2.
 है मचाद् इदं मधु XVII, 14, 14. (?)
 होतरमिष्टुहि V, 9, 4.
 होतरेतयज VII, 8, 7.
 होतर्वेदस्य VII, 16, 2.
 होता यच्चत् प्रजापतिम् XVI, 7, 2.
 होता यच्चदग्निं समिधा V, 16, 4 अग्निं
 स्वाहाज्यस्य V, 18, 2; अग्निं स्विष्टक-
 तम् V, 19, 22; अग्निं पुरोलाशस्य
 V, 19, 10; पुरोलाशानास् VII, 1,
 7; अग्नीषोमो V, 18, 10; 19, 7.
 15; अश्विना VII, 2, 9; XV, 15,
 9; आदित्यान् VIII, 1, 5; इन्द्र

* Cf. Vait-Sūtra 32, 27.

† Cf. Vait-Sūtra, 32, 32.

हरिर्वा (etc.) VII, 1, 3; इन्द्रं
 होतात् VII, 8, 2; इन्द्रं तृतीयस्य
 सवनस्य VIII, 2, 4; इन्द्रं प्रातः
 प्रातःसावस्य VII, 4, 2; इन्द्रं मरुत-
 न्तम् VII, 19, 3; इन्द्रं माध्यन्दिनस्य
 सवनस्य VII, 17, 4; इन्द्रवायु

VII, 2, 3; देवं सवितारम् VIII,
 3, 3; मित्रावरुणौ VII, 2, 6;
 वनस्पतिम् V, 19, 19; वायुम् VII,
 2, 3.
 होता विष्टी XII, 23, 5 (प्रतिगर)*
 होयि होतः X, 13, 27; XVI, 1, 23.

* Vait-Sūtra 32, 27.

THE END OF VOLUME I.

APPENDIX I A

Corrections by Caland¹ along with their criticism.

			(C=Caland)
Page	3,	1. 3. 9	For च: read च
„	7,	1.10. 1	इलामुपह्वायमानस्य is suggested. But the original reading इलामुपह्वास्यमानस्य is correct.
„	29,	3.15.14	For पूर्णद्वयं read पूर्णद्वै. Cf. KB 5.5
„	35,	4. 1. 1, 2	form together one sentence.
		4. 3. 8 ²	C suggests अवसलवि for अवसवि, but both are correct.
		4. 3. 8 ²	C wrongly suggests समूह for समुह. Cf. उपसर्गाद्भस्व ऊहते: (पा 7.4.23)
„	40,	4.11. 3	C questions the सन्धि अनुना अमुष्मि०.
„	43,	line 12	C suggests जीवत्याः, but on what grounds one fails to understand. Grammatically जीवन्त्याः is the correct form.
„	46,	line 14	C prefers यजे which is also accepted by Hillebrandt (see Critical Notes, p. 250). See also C's English translation of this verse. Also see समर्धनीम् in the वेदाङ्ग section of the वैदिकपदानुक्रमकोश.
„	56,	line 17	Read तयोरिदृष्टवद्
„	77,	„ 13	„ उद्घेदमीति
„	78;	last line	
		last word	C suggests ऽनुयच्छति for नियच्छति which is given as v. l. by Hillebrandt.
„	88,	—	C says that in line 4 read धानासोमानमग्ने. But there seem two errors in this statement. It should be धानासोमाना-मिन्द्रेति. The only thing which C wants

1 See Introduction to the English translation of शांखायन श्रौतसूत्र by Caland.

2 It should be 7,

- to point out is that visargas after घाना should be dropped and घानासोमानाम् should form one compound word.
- Page 98, 9. 6.14 read वस्त्रिष्टुभमिति
9. 6.16 „ व्यतीनिति तिसृषाम्
„ 99, line 8 „ प्रथममात्रे लयति
„ „ „ 10 „ यजति
„ 127, 11.14.21 „ समानमोक्त्यमुखीयायै ?
- Page 137, 12.15. 3 read नि षीदतु
„ 138, 12.17. 1 „ सुनोता for शृणोता
„ 147, 13.10. 4 „ perhaps °रमिव्युच्छेत् ?
„ 149, line 1 „ °मागमिति for °भागमिति
„ 155, 13.29.30 Combine त्रिःप्लक्षां
„ 163, 14.22.17 Here C suggests अनुस्तरम्या. But the original अनुस्तरगया is the correct form which is accepted in the English translation by C also.
- „ 169, line 6 Combine श्रःसुत्तया
„ 177, „ 8 C suggests तरसपुरोलाशोवनिष्टु (ठु) सव- . The correct reading however should be तरस-पुरोलाशवनिष्टु (ठु) सव- . See वैदिकपदानुक्रमकोश
„ 179, „ 16 read अभ्रिगु
„ 181, 15. 3.16 C suggests that आप्तोवाजपेयः should be read separately. But I think since it is a name, the form आप्तोवाजपेयः is correct.
„ 188, line 14 according to भाष्य read ऽविवाहाः
„ 207, 16.13.15 read ब्रह्मा तु वाचयति. Hillebrandt also accepts this reading. See his note on the भाष्य of this सूत्र
„ 218, line 8 Combine वैवोदुम्बरस्यान्यस्य
„ 219, 17. 3.11/2 should be read together according to C. But this note does not seem to be right.
„ 219, 17. 3.12 घाट [कर्क] री-
„ 223, line 18 C suggests तदन्वारभ्याननुत्सृजन्वाग्यत for तदन्वारभ्याननुत्सृजन्वाग्यत. The suggestion is obviously wrong. The Comm. gives the meaning as अविमुञ्चन्, so the reading should be तदन्वारभ्य + अनुत्सृजन्.

APPENDIX I B

Corrections by Caland¹ along with their criticism

- I.6.2 C reads with Āp. and ŚB. अदितये अनेहसो for आदित्या अनेहसो. Could it be अदित्या (यै) अनेहसो ?
- I.15.17 C suggests अस्मन् for अस्मिन्. The position of this reading is as follows—
अस्मन् in आप श्रौ 3.13.1 Garbe's edition.
अस्मन् ,, आप श्रौ Mysore edition, but अस्मिन् is given as variant reading in the fn.
अस्मिन् ,, आप श्रौ Baroda edition.
अस्मिन् ,, का श्रौ 2.2. 23 (21)
अस्मिन् ,, Bloomfield's Vedic Concordance.
I feel on the basis of शांखा XXVI. 6 (XXVII. 6 is a printing fault in C's translation) that अस्मन् is the correct reading.
- II.8.8 C suggests अग्निहोत्रस्थाख्यां for अग्निहोत्रस्थाल्या, but Kashikar takes the original to be correct (Vide, A Survey of the Śrautasūtras, p. 128)
- III.3.1 C thinks अभ्युद्दृष्टेष्टि to be correct form on the basis of श्रौ 11.1.5.11 and काश्रौ 25.4.46 (44). वैदिकपदानुक्रमकोश also corrects as C. But the भाष्य explains as in the text, which may be a correct form.
- III.4.11 C suggests ब्रत्यवेलायां for ब्रत्यवेलां. He says—'an accusative seems inexplicable'. But according to कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे (पा 2.3.5) -वेलां is the right form.
- III.12.2 C says— 'वेणुयवी seems to be the better reading'. But the original वैणुयवी is the right form. See वैदिकपदानुक्रमकोश.
- III.18.20 read पञ्चवर्षेषु as one word.
- III.19.17 According to C the word इति belongs to the end of the preceding Sūtra.

1. See footnotes to his English translation.

- IV.1.2 C takes मिथुन as an interpolation without giving any ground.
- IV.13.1a C reads प्रक्षायतः for प्रख्यायतः because all other parallel Vedic texts read प्रक्षायतः .
- IV.14.26 C has traced the correct reading दत्सु ग्राव्णः for अप्सु ग्रावाणः from आश्वगु 4.3.5.
- IV.16.6 C says—reading probably आञ्जनं for अञ्जनं, but the भाष्य reads अञ्जनं .
- IV.20.1 C says—अभिमानेन equivalent to अभिमानेन ? But the original is अधिनामेन.
- IV.21.18 read अपो वाडभ्यवहरणम् instead of अपोडवाभ्यवहरणम्.
- VI.1.9 C suggests अनूहः for ऊहः in the भाष्य of this सूत्र ? (p 270, l. 3)
- VI.8.6 C remarks—The formula is taken from TS with the faulty reading तनूपाः instead of तनूपात्.
- VI.9.7 च before सूक्तशेषं seems superfluous.
- VI.9.16 C prefers जुहति to जुहोति
- VI.9.17 read धाः for धात्
- VII.26.1 „ इन्द्रनिहवोऽस्तोत्रियः
- VIII.7.21 अप्सुसोमान् is possibly to be taken as one word.
- VIII.8.4 read धानासोमानाम्. (धानीसोमानाम् is a printing fault in C's translation).
- VIII.25.1 C remarks—“upagiri ṣṭhāt is impossible; the variant giriṣṭhāḥ gives at least a good word, although upa is not accountable and the epithet giriṣṭhāḥ does not fit in for Indra.”
- But if we read उपगिरि ष्टात्, there is no problem. गिरि is combined with उप, not with ष्टात्.
- X.14.2 सर्वं वेदम् अनुष्यात्, might we correct : सर्वं देवमनुष्यादियदिदं किञ्चनेति ? cf. Sūtra 8.
- X.14.6 C remarks—we expect अपादास्मासु.
- X.15.2 C accepts the variant तं द्रया
- X.15.6 C prefers the variant आयक्षते
- X.15.8 read probably एतान् instead of एनान्. But I think it is a case of अन्वादेश and एनान् is the correct form.
- X.16.6 read देवावृधं and एरयस्व.
- XI.14.3 C suggests उक्थमुखीया for उक्थमुखीयाः

- XII.14.4 C reads गा उपासते for गा इवासते
- XII.15.5 C reads आसीः for आसीत्
- XIII.5.4 read अभिभूत्यै for अभिभूत्यै. वैदिकपदानुक्रमकोश also suggests अभिभूत्यै.
- XIII.10.4 C suggests अभिव्युच्छेत् for अभिव्युच्छेत.
- XIII.12.10 read either वावेदं or वा इदं for वेदं .
C suggests इन्दुरिन्दुं for इन्दुरिन्द्रं .
- XIII.14.6 C proposes अत्यात्रजेयुः for इत्यात्रजेयुः (इत्यात्रजन्ति is a mistake in C's translation).
- XIV.2.11 C suggests खाद्यमिति for खादयन्ति. However, along with अन्नं पानं 'खादनमिति' seems better.
- XIV.22.4 C suggests मनुस्तोम for अनुस्तोम and क्षुरपवि for क्षुरवपि. वैदिकपदानुक्रमकोश endorses only first.
- XIV.28.8 C remarks—"Read probably Ātman adhatta instead of adadhata. A plural is out of place." But अदधत can be a form of √ दध धारणे.
- XIV.28.11 read विवध for विविध
- XIV.32.5 शतवल = शतपल ?
- XIV.37.1 C remarks—"इन्द्राविष्णुः is impossible. Read either इन्द्रो विष्णुः or इन्द्राविष्णू and then all the verbal forms should be put into the dual !" But see वैदिकपदानुक्रमकोश which rejects C's view.
- XIV.50.1 read probably अव हैव गच्छति.
- XV.1.24 C prefers ब्रह्मसाम्न्यालभ्यन्ते.
- XV.1.26 read परिवप्यौ for परिवाप्यौ.
- XV.15.13 C reads नमुच आसुरेरधि. But the correct reading would however be नमुचेरासुरादधि. See Bloomfield's Concordance.
- XVI.12.5 C takes वासारल as one word and connects it with राज्जुदाल. But this is not possible. At no other place the word राज्जुदाल is accompanied by वासारल. वा सारलः is quite possible but the भाष्य is silent about it.
- XVI.13.14 C suggests अनुमन्त्रयन्ते for अनुमन्त्रयते. His suggestion appears to be correct. See भाष्य—होत्रादयो—
- XVI.17.4 उपविश्याविद्धे—भाष्य takes it उपविश्य + अविद्धे. C and वैदिकपदानुक्रमकोश disjoin आविद्धे and C wants to read आवृत्ते for आविद्धे.

- XVI.18.11 C suggests अब्रह्मव्युब्जतायै. But वैदिकपदानुक्रमकोश rejects C's view and takes the original to be correct.
- XVI.20.14 C suggests अनवराद्ध्यै. But शांखा (28.3) also reads अनवराद्ध्यै.
- XVII.3.15 C suggests ता for तां.
- XVII.6.2 C combines एतस्मिन्समुपक्लृप्ते with Sūtra 3.
- XVII.7.11 C remarks—"प्राङ् is strange, we expect the neuter प्राग्." But see Wackernagel's Altindische Grammatik, Band III, p. 231, which supports प्राङ्.

APPENDIX I C (Additional Corrigenda)

(f. b.=from below)

Page	line	16	read	निलिम्पति for निलिप्पति
" २४	"	2 f.b.	add	॥ ५ ॥ after ११ ।
" ३५	"	last	read	७ in place of ८
" ७६	"	2 f.b.	"	यज्ञमागमन् for यज्ञसागमन्
" ८१	"	5	"	सूक्तविवृद्धा°. See भाष्य
" १०३	"	2 f.b.	"	सर्व°
" १३६	"	8	"	पर्यासात् for पर्यासात
" १८६	"	last	"	कृत्वा for कृवा
" १९३	"	1	"	इत्येतेन for इत्वेतेव
" १९४	"	2	"	अलिप्सत for अलिप्सत. See भाष्य and ऐत्रा (7.17.3.)
" २२०	"	6 f.b.	"	हुतासु for हुताषु

